JACQUES DUCLOS

Harcaim, emlékeim

1910–1945

GONDOLAT–KOSSUTH

A 20. század elején a Pireneusokból, a spanyol–francia határ szomszédságából, elindult egy fiatalember, hogy 16 éves fejjel nekivágjon a „fény városába" vivő útnak, amely úgy vonzotta, akár a lepkét a gázláng. A „fény városa" Párizs volt, a fiatalember pedig Jacques Duclos... És a megtett út a 20. század hat évtizedének vérzivataros korszakain át a fény felé törő ember útja lett. Duclos a francia és a nemzetközi munkásmozgalom kima-

Jacques Duclos

HARCAIM, EMLÉKEIM

Gondolat — Kossuth 1974

A mű eredeti címe:
JACQUES DUCLOS: MÉMOIRES I–III.
Fayard, Paris 1968–1972.

Válogatta
SALGÓ LÁSZLÓ

Fordította
GERGELY PÁL, JÓZSA PÉTER ÉS DÁNIEL ANNA

A fordítást az eredetivel egybevetette
BERÉNYI PÁL

ISBN 963 280 071 0

© 1968, Librairie Arthème Fayard
© Hungarian translation Gergely Pál, Józsa Péter és Dániel Anna 1974

Jacques Duclos emlékiratainak első részét tartja kezében az olvasó.

Az egyik legtekintélyesebb francia kiadó, a FAYARD 1968-tól évente egy, eddig összesen hat kötetben (Memoires I–VI.) jelentette meg a Francia Kommunista Párt titkárának visszaemlékezéseit. A szerző olyan háromnegyed évszázadra tekint vissza, amelyben életének küzdelmes korszakai azonosak hazája, Franciaország és egyben az egész emberiség történelmi sorsfordulóival.

Jacques Duclos emlékiratai iránt ezért nagy a nemzetközi érdeklődés, ezért mind több az idegennyelvű fordítás.

A könyv első és a második világháború közötti évtizedeken és 1939–1945 vérzivataros időszakán vezeti végig az olvasót. Jacques Duclos élete a XX. század első évtizedeitől napjainkig több mint fél évszázadon át egybefonódott a francia munkásosztály és a Francia Kommunista Párt internacionalista forradalmi harcaival.

A magyar kiadás első kötete az eredeti francianyelvű I., II., III. kötet válogatása alapján, Jacques Duclos szíves hozzájárulásával és segítségével készült. A szerző, a magyar kiadáshoz írt külön előszavával, a francia történelem részeseményeinek, a személyes visszaemlékezést kiegészítő dokumentációs mellékletek lerövidítésének, illetve elhagyásának engedélyezésével segítette a magyar kiadás elkészítését.

Ezért külön is köszönetet mondunk a szerzőnek.

A kiadó

A szerző előszava a magyar kiadáshoz

Amikor köszönetet mondok a magyar olvasónak, aki megtisztel *Emlékirataim* elolvasásával, szeretném számára röviden összefoglalni a francia kiadás I. kötetét, mivel a jelen kiadás csak annak elbeszélésével kezdődik, amikor Berlinben, illegalitásban, a Kommunista Internacionálé nyugat-európai irodájában Georgi Dimitrovval dolgoztam együtt.

Bemutatkozásképpen mindenekelőtt el kell mondanom a magyar olvasónak, hogy munkás vagyok. Franciaországban születtem 1896. október 2-án, a Pireneusokban, nem messze a spanyol határtól.

Szüleim szegények voltak, és engem, bármennyire is szerettem volna, nem tudtak iskolába járatni, így hát tizenhárom éves koromban, mihelyt megkaptam az általános iskolai bizonyítványt, cukrászinasként kellett megkeresnem a kenyeremet, majd 1912-ben, tizenhat évesen elmentem Párizsba, a „fény városába", amely úgy vonzott, akár lepkét a fény.

A fővárosba kerülve, nagyon bántott, hogy nem folytathatom tanulmányaimat, és nem valósulhat meg gyerekkorom álma, hogy tanító legyek. Ugyanakkor azt is éreztem, hogy van abban valami igazságtalanság, ahogyan sok ember élni kényszerül. A fejemben rengeteg gondolat rajzott, és nem láttam, hogyan is lehetne rendet teremteni közöttük.

Egy szocialista munkással dolgoztam együtt, aki ügyesen és intelligensen beszélt a szocializmusról, és engem nagyon érdekelt mindaz, amit azokról az ülésekről mesélt, amelyeken részt vett. De amennyire meg tudtam ítélni, egyedül állt ő a maga véleményével, a többiek inkább konzervatív gondolkodásúak voltak, s úgy vélték, nincs mit változtatni a helyzeten.

Abban az időben munkás számára nem létezett sem társadalom-

biztosítás, sem nyugdíj. Ha az ember beteg lett, magának kellett viselnie a betegség költségeit. Ha pedig a munkás megöregedett, meg kellett próbálnia abból megélni, amit egész dolgos élete folyamán megtakarított.

Minthogy társadalombiztosítás nem volt, a munkavállalásnak alig voltak formalitásai, az ember csalhatott az életkorával, sőt akár hamis nevet is bemondhatott. Egy öreg munkás, aki már elmúlt hatvanéves, s aki utánam lépett be a céghez, csalt, mert attól félt, ha megmondja az életkorát, nem veszik fel. S odáig ment a színlelésben, hogy hollófeketére festette a haját, amelynek tövén ősz hajszálak jelentek meg, ha egy kicsit elkésett az újrafestéssel, s ugyanezt művelte a bajuszával is. És szegény, mindezek ellenére mindannyiunk közül a legkevésbé értette meg szocialista munkástársunkat.

Engem mindez elgondolkoztatott. Szüntelenül és sokat olvastam, késő éjszakáig is, s az olvasás kiragadott abból a szomorú és piszkos odúból, amely alvóhelyemül szolgált. Sok minden megragadta az érdeklődésemet, a színház, a gyűlések, az újságok, a politika.

Volt akkor Párizsban egy szabadegyetem, mely esti előadásokon általános ismereteket oktatott. Különféle professzorok a legkülönbözőbb tárgyakból tartottak előadásokat. Én is látogattam ezeket a tanfolyamokat, és így többek között alkalmam volt meghallgatni Anatole France két előadását, amelyet a szabadegyetemre járó fiatalok számára tartott. Az egyik előadás témája „A művészet és a nép", a másiké „A művészet és a szocializmus" volt.

Nagyon jóleső érzés volt számomra, hogy én, az egyszerű munkás, a hozzám hasonló fiatalokkal együtt jelen lehetek a korszak egyik legnagyobb, dicsősége tetőpontján álló írójának előadásán, aki nem tartotta méltatlannak, hogy egy magamfajtákból álló közönségnek beszéljen.

Máig is őrzöm ezeknek az előadásoknak az emlékét: azt a megdöbbenést, amelyet az a felismerés okozott, hogy a szépség, a művészi kifejezés mekkora szerepet játszik az emberek életében. És hálás voltam Anatole France-nak, amiért rámutatott: a művészet távol esett a néptől, s a nép számára lehetővé kell tenni, hogy a művészethez közel férjen, szolgálhassa, megérthesse, és megihlesse azt.

A szocialisták és a radikálszocialisták tiltakozó gyűléseket rendeztek a CGT szakszervezeteinek részvételével, s nekem is többször alkalmam volt jelen lenni ezeken a gyűléseken.

Ezek során ismertették a kormány érveit, és erőteljesen cáfolták azokat. A kormány a hároméves katonai szolgálat bevezetésével aktív. fiatal, nagy létszámú, jól kiképzett és szigorúan fegyelmezett hadsereget akart létrehozni, amelyről úgy gondolta, meg fog felelni a vezérkar támadó jellegű stratégiájának. Akik ezt a rendszert bírálták, elmondták, hogy az bizonyos mértékig a hivatásos hadsereg koncepciójához áll közel, és a tartalékosokkal szemben megnyilvánuló indokolatlan bizalmatlanságot takar.

A rövid katonai szolgálat hívei olyan hadsereget képzeltek el, amely megfelel a nagy embertömegekkel végrehajtott defenzív háború követelményeinek, s éppen ezért a tartalékosok ésszerű felhasználását is feltételezi. Lényegében ez a „felfegyverzett nemzet" elve volt, mely kellőképpen biztosítja az ország védelmét, s ez az elképzelés szemben állt a hároméves szolgálat törvénytervezetével.

Ilyen körülmények között nyújtott be a szocialista párt nevében Jean Jaurès egy törvényjavaslatot, mely „Az új hadsereg" címen jelent meg. Ezt a javaslatot azonban a vezérkar elvetette, és – néhány tisztánlátó tisztet és a katonai költségvetés csökkentésének híveit leszámítva – különben sem akadt sok támogatója.

A kormány tervezetének vitája 1913. június 2-ától július 19-ig tartott. Több ellenjavaslatot is visszautasítottak, amíg a hároméves katonai szolgálat elvét 339 szavazattal 223 ellenében megszavazták. Az 1912-es és 1913-as korosztályt egyszerre hívták be, a katonai szolgálat megkezdésének korhatárát 21 helyett 20 évben határozták meg, s ezzel lehetővé vált a leszerelő korosztály hazaengedése, továbbá az új törvény is elfogadhatóbbá lett, mivel egyszerre három korosztály teljesített szolgálatot.

1914. június 19-én reggel, még mielőtt munkahelyemre indultam volna, a boulevard Magenta egyik padján a *L'Humanité*ből értesültem, hogy Szarajevóban meggyilkolták Ferenc Ferdinánd főherceget, az osztrák–magyar korona örökösét. Éreztem, hogy jelentős esemény történt, amelynek következményei lehetnek a világbékére, de arra nem gondoltam, hogy egy hónappal később már a háború küszöbén fogunk állni.

Elolvastam a merénylet részleteit, és mondhatom, a legkevésbé sem sajnáltam a főherceget. De mivel az újságok mindjárt azt is közölték, ki az osztrák–magyar korona új örököse, rá kellett jönnöm, hogy egy főherceg eltűnése semmiféle problémát nem old meg. Az a szerb hazafi, aki a főherceget megölte, a szerb lakosságú Bosznia Ausztria–Magyarország általi annektálása ellen akart tiltakozni, s a későbbi események megmutatták, hogy a bécsi kormányzat egy elszigetelt szerb állampolgár cselekedetéért egész Szerbiára hárította a felelősséget.

Figyelmesen olvastam az újságokat, próbáltam megérteni, mi történik. A jövő sötétnek tűnt, a diplomáciai jegyzékek a helyzet szakadatlan súlyosbodását engedték sejteni, és engem az foglalkoztatott, mi fog most történni.

Jaurès meggyilkolása

Július 31-én este a Vogézekben, ahol akkor dolgoztam, kifüggesztették a városháza kapujára azt a párizsi táviratot, amely Jean Jaurès* meggyilkolását tudatta. A hír nagy izgalmat keltett, s hallatára mindenki érezte, hogy a béke szent ügye válságos helyzetben van.

Jaurès meggyilkolásának híre rendkívül fájdalmasan érintett engem is, és mint sok más dolgozó, én is megkönnyeztem ezt a férfit, akiről tudtam, hogy azért kellett meghalnia, mert békét akart, mert a békét szenvedélyesen védelmezte. Jean Jaurès halála számomra a béke megszűnésének előjátéka volt, mindazzal együtt, ami ezek után mindannyiunkra nézve következhetett.

A béke ügye 1914. július 31-én este annál is elveszettebbnek tűnt, mivel a Németországgal szomszédos Vogézekben a mozgósítás gyakorlatilag már megtörtént. A nyugtalankodó turisták már elmentek, és augusztus 1-én a nem a megyében lakó személyeket felszólították, térjenek vissza állandó lakóhelyükre. Ilyen körülmények között szálltam fel egy túlzsúfolt vonatra, hogy visszatérjek Párizsba, ahová másnap, augusztus 2-án érkeztem meg. A Gare de l'Est előtt akkor már hatalmas tömeg vette körül a frontra induló katonákat.

Ezernyi hang kiáltotta ütemesen: „Berlinbe! Berlinbe!" Eközben némely lelkes tüntető avval mutatta ki „hazafias felbuzdulását", hogy fosztogatni kezdett olyan vendéglőkben és üzletekben, amelyek tulajdonosainak németes hangzású neve volt.

Láthattunk elzászi származású kereskedőket, akik abbeli törekvésükben, hogy ne nézzék őket németeknek, és ne fosztogassanak náluk, kifüggesztették a katonakönyvüket az üzlet elé. Az ilyen pillanatok általában a kétes elemeknek kedveznek, ilyenkor szabadon garázdálkodhatnak, és becstelen cselekedeteiket a nagy népi felbuzdulással palástolhatják.

* 1914. július 31-én este, amikor a Croissant kávéházban elvtársai, köztük a későbbi kommunista harcos, Daniel Renoult társaságában vacsorázott, Jean Jaurès-t, a nagy szocialista népvezért, bizonyos Raoul Vilain, az Action Française tagja, meggyilkolta.

Az üvöltő tömeg közepén egy ember azt kiáltotta: „Éljen a béke!", és ez annyira ellentétben állt a tüntetőket mozgató szenvedélyekkel, hogy azonnal meglincselték, és alighanem ott helyben meg is ölték. Annyi bizonyos, hogy a másnapi sajtó egy szóval sem említette ezt a „napihírt", mely engem annyira felzaklatott.

Ilyen körülmények között láttam viszont Párizst, ahonnan egy hónappal korábban távoztam el. Alaposan megváltozott minden, a kormánypropaganda megtette a hatását.

Az 1914-ben kirobbant első világháborút mindkét táborban olyan érvekkel próbálták igazolni, amelyeket látszólag áthatottak a nemes érzelmek, a nyíltszívűség és a nagylelkűség.

Németországban a kormány azt állította, hogy a visszahúzó erőt jelentő cárizmus ellen kell harcolni, mert ha az győz, megsemmisíti a Második Birodalom „szocialista vívmányait". Franciaországban arról beszéltek, hogy a köztársaság eszményeinek nevében kell legyőzni a német császárságot.

A miniszterelnök, az ex-szocialista René Viviani mélységesen hallgatott arról a szövetségről, mely a Francia Köztársaságot a cárizmushoz fűzi, hiszen a háborúnak a köztársaságot „védelmező háború" jelleget akart adni.

A hadsereg harcoló egységei számára kiadott közlöny ezt a címet viselte: *A Köztársaság Haderőinek Közlönye.* Joffre tábornok, a „táborszernagy és a köztársaság haderőinek főparancsnoka" címet kapta, hogy evvel is bizonyos mértékig utalás történjék a nagy francia forradalomra. Ehhez járult az úgynevezett B-lista alkalmazásának mellőzése, ami egyébként a pártharcos munkások háború esetén történő preventív letartóztatására készült.

Egyébként a francia kormány úgy döntött, hogy csapatait a francia–német határvonaltól tíz kilométerre visszavonja, s a franciák szemében ez is azt a benyomást erősítette, hogy nem az imperialista kölcsönös támadások idézték elő az összecsapást, hanem védekező háború folyik.

A francia kormánynak az a politikája, hogy magasztalta a meggyilkolt nagy szocialista népvezér, Jaurès emlékét, ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy azok, akik a soviniszta tüntetések nemegyszer őrjöngő légkörében indultak a frontra, tisztának érezzék a lelkiismeretüket.

„Berlinbe! Berlinbe!" – üvöltötték a katonák, akik feleségük és gyermekeik kíséretében gyülekeztek a Gare de l'Est előtt, mintha csak sétára készülnének, Németország fővárosáig, oda és vissza.

Ilyen körülmények között, amikor az egész háborús gépezet mozgásba lendült, érthető volt, hogy a tömegek nagy része belement ebbe a kalandba, hiszen a kormány olyan lélektani nyomást gyakorolt rájuk, amely semmiféle e névre méltó ellenzékkel nem találta szemben magát. A szocialista párt és a Szocialista Munkás Internacionálé kongresszusai által megszavazott háborúellenes határozatok immár a múlt ködébe vesztek.

Az osztályharc helyét most a „szent összetartás" foglalta el. A szocialisták, akiket tegnap még a célok azonossága egyesített, ma egymás ellen törtek, s a saját burzsoáziájukkal vállaltak közösséget. Egyedül az orosz bolsevik párt és a Bolgár Szocialista (tesznyák) Párt nem kötelezte el magát azon az úton, amely férfiak és nők százmillióinak kimondhatatlan szenvedéséhez és borzalmas vérfürdőhöz vezetett.

A nemzetközi munkásmozgalom már régen elítélte és leleplezte a háborút. Az 1868 szeptemberében megtartott brüsszeli kongresszus határozatot szavazott meg, amelyben azt ajánlja a dolgozóknak, hogy „szüntessenek be minden munkát, ha országukban háború törne ki".

Az 1889-es párizsi szocialista munkáskongresszus a háborút, mint a korszak gazdasági viszonyainak végzetszerű termékét bélyegezte meg.

A koppenhágai nemzetközi szocialista kongresszus pedig 1910-ben kimondta határozatában, hogy „a háborúkat jelenleg kizárólag a kapitalizmus idézi elő, különösen pedig a kapitalista államok világpiaci gazdasági versengése".

Ezek szerint a nemzetközi munkásmozgalom már idejében állást foglalt az olyan háború ellen, mely a kapitalisták közötti érdekellentétek miatt uszítja egymásra az országokat.

Egyfelől arról volt szó, hogy a szocialista párt tegyen meg mindent a háború megakadályozására és a béke fenntartására úgy, hogy a gazdasági válságokat békés úton igyekszik megoldani, így jutva el végül is a szocializmushoz. Másfelől a szocialisták sem Németországban, sem Franciaországban nem titkolták, hogy a háború kirobba-

nása esetén igyekezni fognak a háborút szocialista forradalommá változtatni.

A stuttgarti kongresszus által 1907-ben elfogadott javaslat is leszögezte:

„Amennyiben mégis háború törne ki, valamennyi ország szocialistáinak kötelessége fellépni annak azonnali abbahagyása érdekében, s minden erejüket a háború által létrehozott gazdasági és politikai válság kiaknázására fordítani, hogy megmozgassák a legszélesebb néprétegeket, és siettessék a kapitalista uralom bukását."

A koppenhágai kongresszuson, 1910-ben Édouard Vaillant és az ír szocialista Keir Hardie a háború elleni küzdelem módszerére módosító indítványt tettek; ebben azt javasolták, hogy „általános sztrájkot kell szervezni mindenekelőtt azokban az iparágakban, amelyek a háború eszközeit (a fegyvereket, a lőszert, a járműveket stb.) gyártják, továbbá biztosítani kell a leginkább hatékony formákban a tömegagitációt és akciókat".

Az indítványt a Nemzetközi Szocialista Irodának terjesztették fel azzal, hogy az tegyen róla jelentést a Bécsben 1914 augusztusában tartandó nemzetközi szocialista kongresszusnak.

Voltak azonban a korabeli szocialista mozgalomban olyan áramlatok, amelyek a kapitalizmus új szakaszát, az imperializmust, békés fejlődésre képesnek próbálták beállítani. Az imperialisták közötti és a világpiac felosztásáért folyó harc koncepcióját azzal a tézissel helyettesítették, mely szerint az imperialisták összefognak, hogy a világméretekben egyesített finánctőke révén a különböző országokat közösen zsákmányolhassák ki.

Ennek a tézisnek a fő védelmezője Hilferding, majd az ugyancsak német szociáldemokrata Kautsky volt. Ilyen eszmei zűrzavar közepette 1914-ben a Szocialista Internacionálé szükségszerűen tétovázott.

A francia CGT még 1912-ben elhatározta, hogy intézkedéseket tesz a háború elleni küzdelem érdekében, és hadüzenet esetén igyekszik elérni, hogy ne kerüljön sor tényleges hadviselésre a mozgósítás szabotálása következtében, amit a Franciaország ellen háborút viselő országok szakszervezeteinek magatartásától függetlenül végre kell hajtani.

A szocialista párt a maga részéről a legfontosabbnak a háborúhoz

vezető út eltorlaszolására irányuló akciót tartotta. A katonák körében végzendő propaganda céljából létrehozta a „katonakrajcárt", és a CGT-vel karöltve élénk hadjáratot folytatott a hároméves szolgálat törvénye ellen. A szocialista párt egyébként nem mulasztotta el leszögezni, hogy „amennyiben mégis háború törne ki, az a nemzetközi forradalom kezdetét jelentené".

Mivé lettek ezek a határozatok azoknak a borzalmas realitásoknak a fényénél, amelyekbe a nemzetközi munkásmozgalom 1914 júliusában ütközött?

Mivel a nemzetközi szocialista kongresszusnak 1914 augusztusában kellett összeülnie, a szocialista párt országos kongresszusát előkészítő megyei értkezletek megtartására közvetlenül a szarajevói merénylet (1914. június 28.) utáni hetek egyre feszültebb és vészterhesebb légkörében került sor.

A július 1-i *L'Humanité* a Seins megyei szocialisták előző napon megtartott konferenciájáról szóló beszámolójában kivonatosan közölte a többség által megszavazott határozatot, mely lényegében az Édouard Vaillant–Keir Hardie-féle javaslatot tette magáévá az általános sztrájkról mint a háború elleni hatékony eszközről.

A kisebbség viszont kijelentette, hogy ragaszkodik ahhoz a határozathoz, amelyet Stuttgartban*, majd Koppenhágában és Baselben hoztak.

Miközben a nemzetközi kilátások egyre sötétebbé váltak, az aniche-i bányászok az osztályharc megnyilvánulásaképpen július 2-án sztrájkba léptek a bányászok nyolcórás munkanapjára vonatkozó tör-

* A stuttgarti kongresszuson Lenin javaslatára módosított szöveget fogadtak el: „Amennyiben háború kirobbanásától lehet tartani, az érintett országok munkásosztályainak és azok parlamenti képviselőinek kötelessége az akciók biztosításával, és a koordinációval megbízott Nemzetközi Szocialista Iroda segítségével mindent elkövetni a háború megakadályozására, minden általuk alkalmasnak ítélt eszközzel, mely természetesen az orsztályharc élességétől és az általános politikai helyzettől függően – mindenütt más és más lesz. Amennyiben mégis háború törne ki, kötelességük, hogy fellépjenek annak azonnali abbahagyása érdekében, minden erejüket a háború következtében létrejött gazdasági és politikai válság kiaknázására fordítsák, hogy megmozgassák a legszélesebb néptömegeket, és siettessék a kapitalista uralom bukását."

vény tiszteletben tartatásáért. Másnap a 20 ezer Loire-vidéki bányászból 18 ezer követte a sztrájkfelhívást.

Július 13-án, a másnap kezdődő országos kongresszust előkészítendő, összeült a szocialista párt országos tanácsa.

A kongresszusra érkezett külföldi küldöttek között volt Karl Liebknecht és Georgij Plehanov is.*

A vita középpontjában a háború kérdése állt, s mivel az általános sztrájkra vonatkozó határozatot különböző föderációk elfogadták már, kérdéseket tettek fel arra vonatkozóan, hogyan lehet e döntésnek adott esetben érvényt szerezni?

A Második Internacionálé nem állta ki a háború próbáját, és az a jelszó, amelyet Marx és Engels a *Kommunista Kilátvány* végén hirdetett meg: „Világ proletárjai, egyesüljetek!" – tragikus módon átalakult: „Világ proletárjai, mészároljátok le egymást!"

Lenin fejtette ki azt a gondolatot, hogy a munkástömegeknek a háborúra forradalmi harccal kell válaszolniok.

Lenin, a proletár nemzetköziség elveihez híven, azt hirdette, hogy minden internacionalistának a saját kormánya vereségét kell kívánnia.

Ezzel szemben Franciaországban a szocialista párt tagja volt a kormánynak, miközben igen-igen félénken bizonyos ellenállás is kezdett megnyilvánulni az imperialista háborúval szemben.

Miután 1915. április 15-ére behívtak Pau-ba, a 18. gyalogezredhez, egy olyan századhoz kaptam beosztást, melynek kapitánya a város bankárja volt. Szemmel láthatólag unatkozott, lassúnak találta az idő múlását, parancsnoki teendőit azonban jóindulatúan s egyszersmind gyakorlottan látta el.

Mindannyian nagyon fiatalok voltunk, a legidősebb katona is alig volt tizenkilenc éves. Az 1916-os korosztályt igen korán hívták be, s minket „Mária Lujzásoknak" hívtak, föleleventve azt az elnevezést,

* Orosz szociáldemokrata vezető, aki hozzájárult a marxizmus oroszországi terjedéséhez, azonban a későbbiekben képtelennek bizonyult az 1917. októberi forradalom jelentőségének megértésére.

melyet már 1814-ben használtak, amikor Napóleon az egész ifjúságot mozgósította a franciaországi hadjáratára, mely, mint tudjuk, a marsallok árulásával és a fontainebleau-i lemondással végződött.

1916 februárjától kezdve aztán más gondunk is volt már, nevezetesen az, hogy melyik frontszakaszon, Verdunnél vagy másutt vetnek be minket.

Verdun

Naphosszat, de főleg éjszaka a verduni ágyúzás tompa és gyötrő moraját hallottuk. Az újságokból tudtuk, hogy borzalmas csata folyik ott, s tudtuk azt is, hogy hamarosan ránk kerül a sor, odamegyünk mi is.

A verduni csatatér ijesztő volt. A teljesen szétdúlt tájon a megcsonkított fák csontvázai égnek emelték kopár ágaikat, a felszabdalt talajon buckák és gödrök váltogatták egymást.

Vajon hol lehetnek az első vonalak? Csak következtetni lehetett a helyükre a németek tüzeléséből. De azok az állások, ahonnan a puskalövések és gépfegyversorozatok jöttek, úgy helyezkedtek el, hogy néha egy-egy pillanatra úgy tűnt, mintha a németek a hátunk mögött volnának.

Olyan lövészárok, amilyenben mivelünk a hátországban a rohamot gyakoroltatták, itt nem létezett. Bombatölcsérekben kellett meghúzódnunk, tíz-tizenkét napig, ameddig az ezred veszteségei elég nagyok lettek ahhoz, hogy hátravonják az első vonalból.

Miután hosszasan meneteltünk az éjszakában, meg-megállva a mind közelebbről hangzó ágyútűz és a világító rakéták miatt, melyek mindannyiunkat eleven céltáblává tettek, elérkeztünk oda, amit első vonalnak lehetett tekinteni. Nem volt más tennivalónk, mint lekuporodni a bombatölcsérekbe, amelyek feneke sárral volt tele, olyan sárral, hogy belesüppedtünk, és megrothasztotta a lábunkat, hiszen a gödörből való kimászásról szó sem lehetett.

A németek ott voltak velünk szemben, tőlünk 15 vagy 20 méterre,

ugyanolyan bombatölcsérekben, mint mi. A német gyalogság vonala mögött 88-as lövegek álltak, amelyek a legkisebb piros rakétajelre tüzelni kezdtek ránk, a géppuskatűzre emlékeztető gyorsasággal.

Mögöttünk, néhány száz méterrel hátrább, ott álltak persze a mi 75-öseink is, s ha zárótüzet kérve rakétát lőttünk fel, úgy okádták ki magukból az ágyúgolyókat, mint a géppuskák.

A harcvonalak azonban olyan közel voltak egymáshoz, hogy a 88-asok nemegyszer a németeket lőtték, a 75-ösök meg minket.

Tíz napot töltöttem ebben a bombatölcsérben, ahol mindent nekünk kellett csinálnunk, puskával tüzelni, jelző rakétát fellőni, ha valami gyanús zajt észleltünk, amiből készülő rohamra lehetett következtetni, így szólítva fel 75-öseinket a tüzelés megindítására, vagy továbbfolytatására, éjszaka pedig világító rakétákat eregettünk fel, hogy láthassuk, mi van odaát. Állandó félelemben éltünk, csakúgy, mint a velünk szemben álló katonák. Néha csak úgy vaktában sütögettük el a puskát. És hogy még pokolibb legyen az élet ezen a holdbeli tájon, állandó robaj vett körül bennünket. Robbantak a nekünk szánt lövedékek, vijjogtak a fülünk mellett elfütyülő puskagolyók és a második vonalra irányított nagy ágyúlövedékek, amelyek röppályája a fejünk fölött húzódott, olyan benyomást keltve, mintha az égbolton vonatok robognának.

Verdun környékének az a földdarabja, ahol tartózkodtunk, a Vaux-Chapitre vízmosása volt, amelyet „a halál vízmosásának" neveztek el.

Meg kell mondanom, mindannyian meg voltunk győződve róla, hogy nem kerülünk ki élve ebből a vérfürdőből, amelyben két halálra ítélt embersereg néz egymással farkasszemet.

Elsővonalbeli tartózkodásunk alatt többször is esett az eső, ruháink átáztak, és a sár, amelyben tocsogtunk, behatolt a bakancsainkba. Nemcsak esett, hideg is volt, hiába írtuk 1916 júniusát.

A mi frontszakaszunkon sok volt a halott és a sebesült, de az egész ezrednek még nem volt akkora az embervesztesége, ami indokolta volna a leváltását. A bombatölcsérben töltött tíz nap után borzalmasan fájt mindkét lábam. Elhatároztam, hogy megnézem, mi a baj, de nem tudtam lehúzni, fel kellett a bakancsot hasítani. Akkor láttam, hogy a lábam óriásira dagadt, megpüffedt, és feketés színűvé

vált. Mihelyt megszűnt a bakancs nyomása, a fájdalom is enyhült kissé. Végül is cipőtlen lábammal, melyet képtelen voltam óriási fájdalmak nélkül letenni a földre, naphosszat hevertem a zsákomon a sárban. A századparancsnok, aki ugyanabban a bombatölcsérben tartózkodott, azt mondta, várjam meg türelemmel az éjszakát, akkor hátraküld.

Vártam, türelmetlenül vártam az éjszakát, mely csak nem akart eljönni, s akkor hirtelen, mint derült égből a villámcsapás, a németek felől hatalmas tüzelés kezdődött, olyannyira, hogy azt hittük, rohamra indulnak, s ezért azonnal rakétákat lőttünk fel, hogy tüzet kérjünk 75-öseinktől. Az ellentűz túlságosan rövid röppályájúra sikerült, s így sorainkban számos halott és egytucatnyi elszállítandó sebesült lett a következmény. Azonban nem volt bizonyos, hogy mindegyiket el lehet szállítani, s a kapitány ezt látva, így szólt hozzám: „Próbálj meg térden hátramenni, próbálj szerencsét!" Hogy ez mit jelentett? Meg kellett próbálni mindenképpen kijutni ebből a pokolból. Igen ám, de hogyan érem el a tábori kórházat, mely több mint egy kilométerrel hátrább van? Lábszárvédőmet a térdem köré tekertem, köpenyemet hátrahagytam, majd a bajtársak segítségével kimásztam a gödörből, s térden kúszva elindultam a hátország felé.

Megpróbáltam a lábamat felfelé tartani, hogy ne érjen a földre, de minduntalan drótakadályokba, faágakba és különféle roncsokba ütköztem. Rosszul voltam, de lassanként előrehaladtam, miközben lövedékek csapódtak be körülöttem.

Egyszerre csak megpillantottam egy arra haladó összekötő küldöncöt, aki futva igyekezett előre, de lépten-nyomon le kellett hasalnia. Segítségért kiáltottam, mire a katona odajött hozzám. Látta, milyen siralmas állapotban vagyok, s miután közölte, hogy nem a tábori kórház felé haladok, nemcsak megmutatta a helyes irányt, de el is vitt a vállán vagy kétszáz méternyire, holott ezen a kis szakaszon is legalább tízszer kellett hasra vágódnia.

Köszönetet mondtam ennek a derék bajtársnak, amikor elbúcsúzott tőlem, hogy teljesítse a megbízatását, én pedig folytattam az utamat. Körülbelül este fél kilenc lehetett, amikor a gödörből kimásztam, és éjfél már elmúlt, amikor megérkeztem a tábori kórházba, ahol, azt hittem, végre megpihenhetek. De mihelyt jelentkeztem, egy

ismerős felcser közölte, hogy bár a kórház egy olyan mélyedésben fekszik, ahol tulajdonképpen védve volna a becsapódó lövedékektől, a németek folyton robbanólövedékekkel árasztják el a területet, és nagyon sok srapnel szóródik szerteszét. Már több sebesültet megöltek a repeszdarabok, így hát a felcser harcképtelenségemet igazoló cédulát tűzött a mellemre, és azt mondta, folytassam az utamat a hátország felé, s adott némi eligazítást, hogy merre menjek.

Lassan csúszkáltam tovább térden, de már olyan fáradtság kínzott, hogy képtelen voltam feltartani a lábamat, csak úgy vonszoltam magam után, és ez fájdalmas, nagyon fájdalmas volt.

Kezdett pirkadni, az ágyúzás alábbhagyott, én azonban utolsó erőmnek is fogytán voltam, s amikor már azt hittem, mindennek vége, egyszerre csak megpillantottam egy arra haladó géppuskás osztagot. Minden maradék erőmet megfeszítettem, és segítségért kiáltottam. Azonnal el is vesztettem az eszméletemet, csak a tábori kórházban tértem magamhoz, ahová a géppuskások szállítottak be.

A kórház erősen ágyúzott övezetben volt, s a sebesülteket szállító mentőkocsik csak egyetlen, alaposan szétlőtt úton tudták megközelíteni. Sok ilyen kocsit bombatalálat ért, és sohasem tért vissza Dugnyba, ahol a templomot alakították át hadikórházzá. Alig néhány óráig maradtam a tábori kórházban, s miután már oly közel jártam a halálhoz, úgy éreztem, újraéledek. Lábam ugyan rettenetesen fájt, viszont a hátországba kerülés lehetősége mentsvárként lebegett előttem, a hátországé, ahol sem ágyúdörgést, sem golyósivítást nem hall az ember.

Élve kerültem hát ki a verduni pokolból, ebből a lidérces álomvilágból, melyből – minden katona úgy érezte – sosem lesz kiút. Egyik ezred követte a másikat, s az embernek már-már az volt az érzése, hogy az egész francia hadsereg ott vérzik el, azon a kis darabka földön.

Semmit sem tudtunk arról, mit határoztak odafönt, de a német hadvezetés Verdun alatt valóban meg akarta törni a francia erők ellenállóképességét.

Úgy igaz, ahogy 1915 decemberében Falkenhayn tábornok II. Vilmosnak küldött jelentésében a verduni offenzíva megindításának okait magyarázta: „Franciaország eljutott katonai erőfeszítéseinek

végső határáig, melyekben egyébként bámulatra méltó odaadásról tett tanúságot. Ha a francia néppel világosan meg tudjuk értetni, hogy katonai szempontból nincs mit remélnie, ezzel túljutunk a nehezén.

... A nyugati front francia szakasza mögött vannak olyan elérhető célpontok, amelyek megtartása érdekében a francia hadvezetés kénytelen a legutolsó emberét is feláldozni. Ha így cselekszik, a francia csapatok – mivel az összeütközést elkerülni nem tudjuk – a vérveszteségtől teljesen kimerülnek, akár elérjük a célunkat, akár nem."*

A francia hadvezetés tudatában volt annak, hogy milyen szerepet szán a német vezérkar a verduni csatának. Ezért volt, hogy Joffre nem teljesítette Pétainnek, a Verdun alatt hadakozó II. hadsereg parancsnokának egyre-másra érkező erősítési kérelmeit.

Ezzel kapcsolatban Joffre marsall a következőket írta *Emlékirataiban*:

„Pétain követelései mind sürgetőbbek lettek, panaszkodott a rendelkezésére bocsátott tartalékosok minősége és mennyisége miatt. Különösen azt kérte, hogy a neki küldött csapategységeket olyanokból válogassuk ki, akik még nem voltak Verdunnél, és ne legyenek köztük a 16-os behívottak, akik könnyen a bombázások nyomasztó hatása alá kerülhetnek. Egyébként különféle ürügyekkel jó ideig halogatta a frontról hátravont egységek visszaadását, hogy ezekkel is növelje a saját rendelkezésére megtartott alakulatok számát, mivel mindig elégtelennek találta azokat az eszközöket, amelyeket a II. hadseregnek szántam. A vezérkart mindig csak nagy késedelemmel tehermentesítette. Így történhetett, hogy a rendelkezésemre visszaküldött, 13. hadtest behajózása március 25-től április 6-ig tartott.

Tudta azonban, hogy az én követeléseim célja a nagy csapategységek gyors újjászervezése az újbóli bevetés céljából. Azt is tudta, hogy miközben utánpótlást küldök a verduni csatába, igyekszem minél több egységet megőrizni a Somme menti offenzíva céljaira: végül pedig, számba véve az akkoriban a II. hadsereg rendelkezésére álló tüzérséget, nagyon is úgy látszott, hogy a támadó védekezés nemcsak sikeresebb, hanem gazdaságosabb is lenne, mint a kizárólag passzív

* Falkenhayn: *A német hadsereg legfőbb hadvezetése* c. könyve.

védekezés. Amikor rendelkezésére bocsátottam a 9. hadtestet, az utolsó olyan felhasználható alakulatot, amelyik még nem vett részt a verduni csatában, figyelmeztettem Pétain tábornokot, hogy most már csak saját magára számíthat, vagy olyan csapatokra, amelyek harcoltak már ott, egyébként néhány vele szemben álló német csapattest akkor már harmadízben készült rohamra!"*

Joffre ezek után kifejtette, hogy április elején megpróbálta eltávolítani Pétaint a verduni csatamezőről, úgy hogy rábízza a középső hadseregcsoport parancsnokságát, a II. hadsereget pedig Nivelle tábornok parancsnoksága alá helyezi.

A francia vezérkar ki akart tehát tartani Verdunnél, anélkül, hogy minden erejét bevetné, mert a Somme melletti offenzívára készült, amelynek elindítását már 1915. december 6-án Chantillyban elhatározták, a szövetségesek értekezletén.

A vezérkarnak mindezekről a vitáiról bajtársaimmal egyetemben mit sem tudtam annak idején, de nem is ez foglalkoztatott. Számomra az volt a fontos, hogyan kerülök ki a harci övezetből.

Kórházban

Amint megérkeztem a dugnyi templomba, megkaptam az első kezelést, mely abból állt, hogy valamilyen gyógyszerrel bekenték óriásira dagadt, elkékült, rettenetesen fájó lábaimat, majd hatalmas kötéseket raktak rájuk, utána átszállítottak a epinali kórházba.

Ott az orvosok megvizsgáltak, és a jelenlétemben vitatták meg, mi lesz a sorsom. Az egyik orvos egész egyszerűen amputálni akarta mindkét lábamat, és ahogy őt hallgattam, a lelki szemeimmel már rokkantan, műlábakkal láttam magam. Húszéves voltam akkor, és ez a kilátás nagyon elszomorított. Az egyik lábamat még csak feláldoztam volna, hogy ne kelljen visszatérnem a frontra, de mind a kettőt, az már sok volt! Az orvosok azonban nem voltak egy véleményen, s rájöttem, hogy a javasolt amputálás csak a legvégső meg-

* Joffre marsall *Emlékiratai*, II. köt. 214–215. old.

oldás, minthogy azonban a többiek más véleményen voltak, maradt még némi reményem.

Bizonyos ideig tartó kezelés után dagadt lábaim fokról fokra lelohadtak, a horzsolt sebek behegedtek, és senki sem beszélt már amputálásról, azonban még mindig nem tudtam lábra állni, így hát állandóan egy szelonon kellett feküdnöm vagy ülnöm. Más körülmények között lassúnak találtam volna az idő múlását, de ezt az időt végső soron mégiscsak a háborúból le lehetett vonni, meg aztán olvashattam. A kórház könyvtára lehetővé tette, hogy felfaljam Balzac legfontosabb munkáit, amelyek a múlt század első felének társadalmi és politikai életét, erkölcseit mutatták be, s olyan embertípusokat, amelyekből benyomásom szerint egy-egy példány megtalálható volt a kórházban is, ebben a sajátságos társadalmi miliőben.

Valamivel több mint egy hónapot töltöttem Epinalban, utána Bourg-en-Bresse-be küldtek át, a Szent József Kórházba. Ott irgalmas-nővérek ápoltak bennünket, az öregek általában mogorvák és igen vallásosak voltak, a fiatalok azonban, akik között akadt néhány igen csinos is, már inkább az embert látták a magunkfajta sebesültben, mintsem afféle bűnöst, akit isten tudja milyen kénköves pokolszag vesz körül.

Aztán visszatértem a frontra, az átkozott Champagne-ba, ahol a háború egészen másképp festett, mint ahogy addig megismertem. Itt aknaháború folyt. Hallottuk, amint fúrnak a németek állásaink alatt, a francia aknászok pedig a németek lövészárkai alatt ásták a földet. Amíg hallani lehetett, hogy dolgoznak az aknászok, semmi veszély sem fenyegetett, de amikor elült a csákányok zaja, ajánlatos volt kiüríteni az első vonalakat, mert bármelyik pillanatban várható volt a robbanás, mely – a robbanóanyag mennyiségétől függően – többékevésbé nagy tölcsért hagyott hátra, amit viszont azonnal el kellett foglalni.

1917 elején, amikor szinte szibériai hideg volt, azt a hadtestet, amelyikhez az én ezredem is tartozott, más frontszakaszra irányították. Reims alá vonultunk, ahol egy ideig tartanunk kellett a frontot.

Ez időtől kezdve változások mentek végbe a katonák lelkében. Eltűnt az az erős nemzeti veszélyérzet, amelyet a Verdun elleni német támadás okozott. A katonák egyre többet beszélgettek, vitatkoz-

tak. A szabadságról érkezők elmesélték, milyen botrányos harácsolást folytatnak az üzérkedők, akiknek az egész háború csupán jó üzlet volt, s azt, hogy egyesek milyen gyönyörökben tobzódó életet élnek a hátországban.

A viták középpontjában természetesen az oroszországi februári forradalom állt. Egyébként a hivatalos propaganda sem mulasztotta el, hogy hasznot húzzon az eseményekből, és kiemelte, miszerint e forradalom révén a német birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia elleni szövetséges koalíció még demokratikusabb jelleget öltött.

Volt egy név, amely gyakran felmerült a katonák beszélgetéseiben: Karl Liebknecht neve, akiről tudott dolog volt, hogy üldözik, mert szót emelt a háború ellen; számomra pedig, aki tudtam, hogy 1914 júliusában a szocialista pártkongresszus vendégeként Párizsban járt, valósággal legendás hős lett, amilyenhez hasonló nálunk Franciaországban nem létezik.

A katonák egyszerűen és kertelés nélkül tették fel egymásnak a kérdéseket: Kikért folyik a háború? Igazságos dolog-e, hogy míg egyesek a vágóhídra mennek, mások megszedik magukat? Kinek érdeke hát a hosszadalmas háborúskodás? S a feleletekben, amelyeket a katonák e kérdésekre adtak, nem kis adag gyűlölet halmozódott fel.

Az említett frontszakaszon történt az az eset, hogy őrségben álltam a csatorna két partját összekötő hídnál, amely történetesen az én hadosztályomat és egy Franciaországban szolgáló orosz hadosztályt választott el egymástól. Míg én az egyik hídfőnél őrködtem, a másiknál egy fiatal orosz katona állt.

Az éjszaka hűvös volt, de tele a tavaszi megújhodás illataival, s mi ketten – az orosz katona meg én – elindultunk egymás felé és kezet szorítottunk. Minthogy azonban a nyelv áthághatatlan korlátai miatt beszélni nem tudtunk egymással, az orosz rámutatott egy csillagra, és azt mondta: zvjezda. Akkor még nem is sejtettem, milyen jelentősége lesz ennek a szimbólumnak későbbi mozgalmi életemben.

Amikor hadifogságba estem, rövid időt a front mögötti területen töltöttem, majd Németországba szállítottak, ahol fogságban maradtam – többszöri szökési kísérletem ellenére – 1918 decemberéig.

A vesztfáliai hadifogolytáborban orosz hadifoglyokkal kerültem

kapcsolatba, akiktől megtudtam, milyen viták zajlanak le az ő soraikban. A végérvényesen felszámolt cári rendszernek közöttük nemigen voltak hívei, ezzel szemben Kerenszkij ideiglenes kormányának hívei szemben álltak a bolsevikok és Lenin híveivel.

Nagyon érdekelt az oroszok körében folyó vita, annál is inkább, mivel az újságok, amelyekhez sikerült hozzájutnunk, a két politikai irányzat közötti ellentmondást rendkívül élesnek tüntették fel, s a Kerenszkij-rendszer viszonylagos gyöngeségét engedték sejteni.

Azok az oroszok, akikkel mi kapcsolatban álltunk, s akik a bolsevikok hívei voltak, meggyőzően magyarázták a helyzetet. A tőlük kapott értesülések és a jövőről alkotott véleményük nyomán a szívemhez közelállónak kezdtem érezni Lenin barátait.

Úgy gondoltam, nekik van igazuk. Elméleti szempontból persze nemigen tudtam volna megmagyarázni, mi is vonz ezekhez az emberekhez, de megítélésem szerint az ideiglenes kormány nem az a kormány volt, amelyik gyökeresen megváltoztatja Oroszországban a dolgok menetét. Folytatta a háborút, és a cárizmus alatt alkalmazott módszerekhez folyamodott. Ráadásul ez a kormány nem látszott olyannak, mint ami képes kiállni az ellenforradalom támadásait, s arra a következtetésre jutottam, hogy egy ilyen kormány ugródeszkául szolgálhat Oroszországban a reakció újjáéledéséhez.

Ezért vonzottak engem a bolsevikok nézetei, amelyekről sok szó esett a mi táborunkban is, s amelyekről a hozzánk eljutó német sajtó is gyakran írt. Ez a sajtó nem állt Lenin pártjára, de ez csak annál rokonszenvesebbé tette őt számunkra. Az olvasott cikkek alapján az a meggyőződés alakult ki bennünk, hogy a bolsevikok nagyon megerősödtek Oroszországban, át akarják venni a hatalmat, s ezáltal egy olyan forradalomnak leszünk majd tanúi, amely gyökeresen megváltoztatja a helyzetet.

A bekövetkezett oroszországi eseményekből két tény gyakorolta rám a legnagyobb hatást: a békedekrétum, valamint a földről szóló dekrétum. A háború iránti gyűlölet, mely az egész 1917-es esztendő folyamán megnyilvánult, és Franciaországban lázadásokra is vezetett, döntő szerepet játszott abban, hogy határozottan az októberi forradalom mellett foglaltam állást.

Láttam, hogy a szovjetek kormánya végre nem olyan kormány,

mint a többi, mert békét javasol. És számomra, aki a szocialistákkal rokonszenveztem, és igyekeztem megérteni a szocializmust, szenvedélyesen kutattam a párizsi kommün lényegét, számomra, aki falusi származásomnál fogva tudtam egyet-mást arról, mit is jelent a föld tulajdona – az evvel kapcsolatos szovjet dekrétum a múlttal való gyökeres szakításnak tűnt.

A győzelmes forradalom tehát úgy látszott, jóval továbbmegy az 1793. évinél, annak folytatója, s egyszersmind túlhaladója is. Még távolról sem értettem meg, hogy mi minden új van ebben a forradalomban, de szívemből, csakúgy, mint eszemmel, kiálltam mellette. Már akkor, 1917 végén magaménak éreztem az októberi forradalom ügyét, és szolidaritást vállaltam vele.

És ez azóta sem változott.

Sokak számára, akik más szemszögből nézték az eseményeket, és más körülmények között érzékelték őket, mindezek a kérdések másképpen vetődtek fel. Ami azonban engem illet, boldog vagyok, hogy megadatott számomra az októberi forradalom renkívüli jelentőségének gyors felismerése, és, mint nagyon sokan mások, magam is kíváncsi voltam, tartani tudja-e magát.

A párizsi kommün 72 napos uralmának példája lebegett a szemünk előtt, Lenin is jól tudta ezt, amikor kezdetben maga is azt latolgatta, tovább kitart-e a szovjethatalom a mi kommününknél.

Amikor *17 októbere francia szemmel** című munkámat írva, a korabeli sajtót tanulmányoztam, megállapíthattam: a francia reakciósok arra számítottak, hogy a szovjethatalom nem tartja magát sokáig; kezdeti magabiztosságuk azonban a későbbiek folyamán keserű csalódásoknak adta át a helyét, s ezekből táplálkoztak éles szovjetellenes hadjárataik.

Mint az elmondottakból kitűnik, én már 1917 végén döntöttem.

* Jacques Duclos: *Octobre 17 vu de France.* Ed. Sociales. Paris, 1967. A *Le Matin* 1917. november 14-én ilyen címekkel jelent meg: „Oroszországban véget ért a felkelés. A bolsevikok veresége. Kerenszkij ura a helyzetnek, s csapataival bevonulhat Pétervárra." A cikk a továbbiakban így írt: „Az utolsó táviratok szerint nyilvánvalónak látszik, hogy a bolsevikok kalandja végéhez közeledik, és az ideiglenes kormány, élén Kerenszkijjel, ismét ura lesz a helyzetnek." Id. mű. 107. old. – *A szerk.*

Az oroszországi események és az oly sokat vitatott forradalom nyomán a bolsevikokkal rokonszenveztem, akik megdöntötték az ideiglenes kormányt, és létrehozták a szovjetek hatalmát.

Voltunk néhányan, akik úgy gondoltuk, a szovjetek békejavaslata követőkre fog találni a különféle szemben álló hadseregekben, annál is inkább, mert tudomásunk volt az 1917. április 16-i offenzívát követő lázadásokról.

Az 1918. november 11-én aláírt fegyverszüneti egyezmény után Franciaországba visszatérve, megdöbbenéssel értesültem arról, hogy Karl Liebknechtet és Rosa Luxemburgot 1919. január 15-én a szociáldemokrata kormány szolgálatában álló német militaristák meggyilkolták.

Mindez az alkotmányozó gyűlésben lezajlott választás következménye volt, mely a többségi szociáldemokratákat juttatta kormányra, azzal hálálva meg nekik a forradalom elárulását, hogy a burzsoá pártok szövetségeseiként részt kaptak a hatalomból.

A többséggel rendelkező szociáldemokraták a hadsereg támogatásával a főszerepet játszották a forradalom nyomán létrejött új kormányban. Ludendorf tábornagy később elmondta, hogyan jutott megegyezésre a szociáldemokrata Eberttel, akit biztosított a hadsereg támogatásáról, olyan feltétellel persze, hogy se a vezérkart, se magát az egész hadsereget nem vádolják azzal, hogy az országot katasztrófába, vereségbe sodorták.

Valójában már csak a forradalom érdekében is támadni kellett volna a vezérkart, mely korábban hűséget esküdött a császárnak, s le kellett volna járatni tekintélyét a német nép előtt. A többséggel bíró szociáldemokraták azonban sohasem mulasztották el védeni Hindenburg marsallt, aki ilyen módon nem is számított legyőzött tábornoknak, és megmaradhatott a német monopolista nagypolgárság tartalék politikai ütőkártyájának.

A későbbiek folyamán alkalom is nyílt az ütőkártya kijátszására, mert Ebert után Hindenburg lett a birodalom elnöke, majd 1933-ban ő nevezte ki Hitlert kancellárrá.

A fegyverszünet aláírását követő időszakban az ily módon megvédett német hadvezetés lényeges szerepet játszott a politikai események alakulásában, és egyik legfontosabb törekvése az volt, hogy

megakadályozza a munkás- és katonatanácsokat a hatalom tényleges átvételében.

Így történhetett, hogy a hadsereg vezérkari főnökének 1918. november 16-i utasítása azt tanácsolja, hogy a Németországba hazatérő alakulatoknak nem kell a munkások és katonák helyi tanácsait figyelembe venni, hanem „a régi hatóságokkal kell tárgyalni".

A berlini munkások és katonák végrehajtó bizottsága a birodalmi fővárosban rendezkedett be ugyan, de a népbiztosok tanácsa, mely három többségi szociáldemokratából (Ebert, Scheidemann és Barth), valamint három független képviselőből (Haase, Landsberg és Dittmann) állt, nem vette figyelembe a Végrehajtó Bizottság határozatait.

A forradalmárok a forradalom megvédése érdekében „vörös őrség" megalakítását tervezték, de Ebert november 14-én kijelentette, hogy semmi szükség ilyen őrségre, majd rámutatva arra, ő milyen utat kíván követni, azt mondta: „Meg kell akadályoznunk, hogy a bolsevikok hatalomra jussanak Németországban."

A „népbiztosok tanácsa" is ebben a szellemben határozta el november 15-én: nem létesít diplomáciai kapcsolatot a szovjet országgal, nehogy kényelmetlen helyzetbe hozza az antanthatalmakat.

Mint láthatjuk, az új német kormányzat kölcsönvette a szovjet szótárból a népbiztos kifejezést, csak meglehetősen sajátosan értelmezte. Nem előre mozdítani akarta a forradalmat, hanem, ellenkezőleg, elfojtani.

Amikor Ebert parancsot adott a frontról hazatérő katonáknak, hogy foglalják el Berlint, tisztában volt azzal, hogy ez véres eseményeket von maga után. A gondosan megválogatott csapategységek „diadalmas lélekkel" fogtak hozzá, hogy „megbüntessék a csőcseléket", amely az ő szemükben felelős volt a vereségért. Ez logikus következménye volt annak a kényeztető bánásmódnak, amelyben a többségi szociáldemokraták részéről a hadsereg részesült.

Ilyen módon jöttek létre azok a feltételek, amelyek lehetővé tették Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg meggyilkolását. A munkás- és katonatanácsokat kirekesztették a hatalomból, s így következtek el azok a választások, amelyek újabb csapást jelentettek a német forradalomra.

Amikor a német szociáldemokrácia vérbe fojtotta a forradalmi mozgalmat, ahelyett hogy baráti kezet nyújtott volna az orosz forradalomnak, elárulta a szocializmus ügyét, s olyan körülményeket teremtett, amelyek később a hitleri nemzetiszocializmus kibontakozásának kedveztek.

Azzal, hogy megmentette a kapitalizmust Németországban, a német szociáldemokrácia arra kényszerítette a Szovjetuniót, hogy elmaradott gazdasággal fogjon hozzá a szocializmus építéséhez, kapitalista környezetben, ami még csak jobban megnehezítette ezt a feladatot.

Ha a szocializmust a fejlett német gazdasággal együtt lehetett volna építeni, s egy olyan földrajzi térségben, mely magában foglalja Oroszországot, Németországot, sőt esetleg Nyugat-Európának a forradalmi hullám által elért más országait is, az első világháború utáni helyzet egészen másképp alakult volna.

Ebert, Scheidemann, Noske és bűntársaik kétségkívül nagy szolgálatot tettek a német monopolkapitalizmusnak, de hatalmas kárt okoztak a szocializmus ügyének, mely a szovjet nép kitartása és áldozatkészsége nélkül még ma is csak hiú ábránd volna.

Mialatt 1919 januárjában bekövetkezett a német forradalom kudarca, s a Rajna túlsó partján megmenekült a tőkésrend, az imperialista sajtó a német militaristákkal összejátszva, az orosz forradalom elleni akciók fokozására készült.

A Magyar Tanácsköztársaság

A Szovjetoroszország elleni intervenciós politikát folytató antanthatalmak veszedelmesnek tartották, hogy 1919. március 21-én Budapesten kikiáltották a Tanácsköztársaságot.

A Magyar Tanácsköztársaságot a szövetséges hatalmak vezetői a bolsevizmus terjeszkedésének veszélyes megnyilvánulásaként fogták fel. Ráadásul a Magyarországon kialakult helyzet megakadályozta, hogy ezt az országot a Szovjetunió elleni támadás támaszpontjául le-

hessen felhasználni, így hát a magyar reakció az antantországok támogatását élvezte.

A francia kormány agresszív politikája a szovjetek Oroszországa és a Magyar Tanácsköztársaság ellen a francia munkások között nagyfokú elégedetlenséget váltott ki. A CGT országos szervezetközi bizottsága e helyzet láttán 1919. május 28-án kijelölt egy 15 tagú küldöttséget azzal a megbízatással, hogy keresse fel Georges Clémenceau köztársasági elnököt, a nemzetközi békekonferencia elnökét, s terjesszen elé egy olyan értelmű indítványt, mely szerint „meg kell szüntetni mindennemű fegyveres beavatkozást az olyan országok ellen, amelyek a társadalmi átalakulás útjára léptek, mint Oroszország és Magyarország".

A CGT-nek ez az állásfoglalása híven tükrözte a munkásosztály érzelmeit, amelyek a következő napokban más formában is kifejezésre jutottak: hatalmas, 250 ezer dolgozót mozgósító sztrájkmozgalom indult a párizsi vasmunkások és különféle más szakmák részvételével.

A *L'Humanité,* melyet nagyon kritikus szemmel olvastam, arról adott hírt, hogy Párizs övezetében a szakszervezetek számos gyűlést rendeztek. A szónokok arra biztatták a sztrájkolókat, hogy ne érjék be szakmai jellegű követelésekkel, hanem terjesszék ki akcióikat politikai síkra is, tiltakozzanak az Oroszország és Magyarország elleni diplomáciai és katonai intervenció ellen, követeljék az amnesztiát és a katonai mozgósítás azonnali felfüggesztését stb. Azt javasolták, lépjen szövetségre valamennyi sztrájkoló szakmai szervezet és szakszervezeti föderáció, a közlekedési és a kereskedelmi alkalmazottak, a bányászok stb. a szövetséges országok sztrájkban álló szakszervezeteivel együtt.

Kun Béla, a Magyar Tanácsköztársaság vezetője, tevékenysége folyamán nemegyszer megragadta az alkalmat, hogy magasztalja a párizsi kommünárok hősi harcát, és ez egyetlen francia forradalmár számára sem lehetett közömbös. Azt sem feledhetjük, ha a párizsi kommünről szólunk, hogy az első munkáskormánynak, mely Párizsban hetvenkét napon át gyakorolta a hatalmat, egy magyar dolgozó, Frankel Leó volt a munkaügyi minisztere.

A Magyar Tanácsköztársaság valamivel hosszabb ideig tartott,

mint a párizsi kommün, de ugyancsak elbukott. Az emberiség nagy szerencséjére a cárok volt birodalmában kivívott szovjethatalom viszont le tudott győzni minden útjába gördített akadályt.

Kun Béla nem él már, áldozatul esett a Sztálin személyi kultuszából fakadó megtorló intézkedéseknek, s nem láthatta meg az imperialista hatalom alól végérvényesen felszabaduló hazáját. De ez ma már befejezett tény, s annak a kísérletnek a kudarca, amely 1956-ban történt a kapitalista kizsákmányolás és elnyomás visszaállítására, csak még inkább aláhúzta, hogy Magyarországon a szocializmus győzelme végleges és visszafordíthatatlan.

Azok a forradalmi események, amelyek 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásához vezettek, méltán töltik el büszkeséggel a magyar és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalmat. Kun Bélának pedig jelentős szerepe volt ebben a forradalomban.

Kétségtelen, hogy a Lenin által a bolsevik párt megalakításakor megkövetelt szigor és pontosság nem ismétlődött meg Magyarországon a kommunista párt és a szocialista párt egyesítésénél, melynek pozitívumait nagyban csökkentette, hogy a szociáldemokrata vezetők inkább csak szavakban, mint tettekben álltak ki a magyar proletariátus forradalmi harcának követelései mellett.

A magyar forradalom jövője szempontjából ez létfontosságú probléma volt, de ehhez még csatlakozott egy nem kevésbé jelentős hiba is: a Magyar Tanácsköztársaság nem követte a lenini politika példáját, amely a parasztoknak adta a földet, s ezzel az októberi forradalom leghívebb védelmezőivé tette őket, hanem azonnal állami gazdaságokat és mezőgazdasági szövetkezeteket próbált létrehozni a nagybirtokok helyén, figyelmen kívül hagyva a parasztnak azt az ősi és mélyen gyökerező vágyát, hogy az ő tulajdona legyen az a föld, amelyet megművel. A Magyar Tanácsköztársaság eljárása már csak azért is hibás volt, mert az ország helyzete nem tette lehetővé, hogy az állami gazdaságokat és a mezőgazdasági szövetkezeteket a fejlődésükhöz elengedhetetlenül szükséges anyagi segítségben részesítsék.

Később Kun Béla, aki barátom volt, maga is önkritikát gyakorolt e hibák miatt, melyek jelentősen gyöngítették az amúgy is sajnálatosan rövid életű Tanácsköztársaságot. Azzal, hogy rávilágított annak a forradalmi hatalomnak a hibáira, amelynek ő maga vezetője

volt, Kun Béla a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom ügyét szolgálta, s hozzájárult azoknak a tapasztalatoknak gazdagításához, amelyeket a proletariátus a maga felszabadító harcában hasznosíthat.

A strasbourg-i kongresszus

A szocialista párt 1920. február 25-től 29-ig Strasbourg-ban ülésező XVII. kongresszusának már csak azért is nagy jelentősége volt, mert állást kellett foglalnia a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozás kérdésében.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának küldötte, Henriette Roland-Holst, a holland kommunista párt tagja arra kérte a csatlakozás híveit, folytassák erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy a szocialista párt mielőbb járuljon hozzá erejével és energiájával a Kommunista Internacionálé munkájához.

A volt szélsőségesek részéről makacs ellenállás nyilvánult meg a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozással szemben. Renaudel nem átallotta védelmébe venni a Második Internacionálét, amelynek háború alatti magatartását Léon Blum megpróbálta igazolni, azt állítva, hogy alapvető különbség van a századeleji, Millerand-féle revizionista jellegű kormányzati együttműködés és a háború alatti kormányzati együttműködés között.

A strasbourg-i kongresszus úgy határozott, hogy kilép a Második Internacionáléból, amelyben Németországot a német független szocialisták távozása óta már csak a „császár és a Scheidemann–Noske-féle ellenforradalmi manőverek szocialista cinkosai" képviselték.

A kongresszus azonban, ha el is határozta a Második Internacionáléból való kilépést, a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozást nem szavazta meg. Csupán olyan döntés született, hogy tárgyalások kezdődnek a Kommunista Internacionálé vezető szerveivel, s ennek nyomán Marcel Cachin és L. O. Frossard júniusban Moszkvába utazott.

Sokan voltunk, akik nagy várakozással tekintettünk Marcel Cachin és L. O. Frossard utazása elé. Én személy szerint nagyon örültem, amikor a *L'Humanité*ban azt olvastam, hogy a két francia küldöttet tanácskozási joggal meghívták a Kommunista Internacionálé Pétervárott, 1920. július 19-én kezdődő II. kongresszusára. Több más elvtárs is képviselte ott Franciaországot: Raymond Lefèbvre és Rosmer, a Harmadik Internacionálé bizottságának képviselői, Lepetit és Vergeat, a CGT forradalmi kisebbségének tagjai, Jacques Sadoul, a moszkvai francia kommunista csoport vezetője és Henri Gilbeaux.

Lenin kongresszusi beszámolójában elemezte a nemzetközi helyzetet, és hangsúlyozta az opportunizmus káros hatását a munkásmozgalomban. Többek között azt mondta:

„... Az opportunizmus a mi legfőbb ellenségünk. A munkásosztály vezető köreiben megnyilvánuló opportunizmus nem proletár szocializmus, hanem burzsoá szocializmus. Gyakorlatilag bebizonyosodott, hogy az opportunista irányzatokhoz tartozó munkáspártiak többet tesznek a burzsoázia védelmére, mint a burzsoák maguk ..."

A kongresszus reprezentatív jellegéről és a jövő távlatairól szólva az 1917-es októberi forradalom nagy stratégája hozzátette:

„... Itt az elnök elvtárs azt mondta, hogy a kongresszus megérdemli a világkongresszus elnevezést. Úgy gondolom, hogy különösen azért van igaza, mert a gyarmati, elmaradott országok forradalmi mozgalmának jónéhány képviselője vesz részt rajta. Ez csak szerény kezdet, de már az is fontos, hogy ez a dolog elkezdődött. A tőkés, az előrehaladott országok forradalmi proletárjainak egyesülése azoknak az országoknak a forradalmi tömegeivel, amelyekben nincs, vagy alig van proletariátus, a gyarmati, a keleti országok elnyomott tömegeivel, ez az egyesülés megy végbe a mostani kongresszuson. Tőlünk függ, hogy ezt az egyesülést állandóvá tegyük, és én meg vagyok győződve róla, hogy ezt meg is tesszük. A világimperializmusnak meg kell buknia, ha az egyes országok kizsákmányolt és elnyomott munkásainak forradalmi támadása legyőzi a nyárspolgári elemek ellenállását, továbbá a munkásarisztokrácia elenyésző kis felső rétegének befolyását

és egyesül az emberiség ama százmilliókra menő tömegének forradalmi támadásával, amely eddig a történelmen kívül állott, amelyet csupán a történelem objektumának tekintettek."*

A Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozás kérdését eldönteni hivatott tours-i kongresszus az 1920-as esztendő végén, december 25-én nyílt meg.

Clara Zetkin, az idős német harcos, aki Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg küzdőtársa volt, szenvedélyes szavakat intézett a kongresszushoz:

„Önök itt nem írnak történelmet – mondotta a küldötteknek –, hanem történelmet csinálnak. Ez a kongresszus a történelem egy élő darabkája, egy kis hús-vér valóság a proletárforradalomból, amelynek fel kell szabadítania valamennyi ország proletariátusát.

Ahhoz, hogy előreléphessenek, meg kell teremteniök egy centralizált és szigorúan fegyelmezett párt szilárd egységét úgy, hogy őszintén és egyértelműen csatlakoznak a Harmadik Internacionáléhoz, s úgy hogy világosan kifejezésre juttatják: a kompromisszumok és a szégyen politikája helyett, a renegátok, a gyöngeség és az ingadozás politikája helyett forradalmi politikát akarnak folytatni. Egyszerűen és világos módon kell csatlakozniok a Harmadik Internacionáléhoz, s el kell fogadniok annak nem csupán elveit és taktikáját, hanem feltételeit is . . ."

December 29-én, szerdáról 30-ára, csütörtökre virradó éjszaka 3208 küldött szavazatával 1022 ellenében, 39 tartózkodással a Longuet-féle indítvány szerint megszavazták a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozást. Pressemane halogató javaslata 60 szavazatot kapott, egy másik, szélsőbaloldali, de a csatlakozást támogató indítvány pedig 44 szavazatot; 32 küldött volt távol.

Sok-sok francia dolgozó számára hozott megkönnyebbülést, s a jövőbe vetett bizalom egyik alkotóeleme lett ez a Tours-ban született eredmény.

A kérdés úgy merült fel, vajon a szovjet forradalmat olyan tettnek tekintjük-e, mely hősies ugyan, de korlátozott lehetőségű, és nem

* V. I. Lenin: *A Kommunista Internacionálé II. Kongresszusa. 1920. júl. 19–aug. 7 .V. I. Lenin Művei,* 31. k. 231. o. Szikra Budapest 1951.

szolgálhat tanulságokkal a világproletariátus számára – mint ezt a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozás ellenzői vallották –, vagy pedig, ellenkezőleg, a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő eseményét látjuk ebben a forradalomban.

Ha az ember átélte ezt az időszakot, és újra olvassa az akkoriban leírottakat, kétségtelenül talál olyan megfogalmazásokat, amelyekkel ma nem ért egyet, de a lényeget nem ez határozza meg.

A világ dolgozói nem hagyhatták figyelmen kívül az októberi forradalom jelentőségét saját jövőjük szempontjából anélkül, hogy ezt a jövőt veszélyeztetnék.

A tours-i kongresszus, amelyből a Francia Kommunista Párt is megszületett, Lenin felhívására válaszolva, a francia munkásmozgalmon belül a forradalmi irányzatnak adta meg az elsőbbséget.

A Kommunista Internacionálénak köszönhető, hogy számos olyan országban, ahol még tőkésuralom van, hatalmas kommunista pártok a belpolitikai élet fontos tényezőivé lettek.

A kommunisták, attól a proletár internacionalista szellemtől vezettetve, amely oly fájdalmasan hiányzott az egész első világháború időszaka alatt a Második Internacionálé pártjaiból, következetes marxista–leninista módjára cselekedtek, és hűek maradtak a dolgozókat egységbe tömörítő nemzetközi osztályszolidaritás elveihez.

Ugyanakkor a kommunisták, annak tudatában, hogy a proletariátusnak és szövetségeseinek érdekei minden országban egyezőek a nemzet valódi érdekeivel, azért harcolnak, hogy a munkásosztály megszerezze a hatalmat és – Marx kifejezése szerint – „a nemzet vezető osztályává emelkedjék".

A francia kormány 1923. január 11-én úgy határozott, hogy megszállja a német Ruhr-vidéket, azzal az ürüggyel, hogy Németország nem fizeti a jóvátételt.

Néhány nappal korábban, január 6–9 között, amikor ez az intézkedés már előrelátható volt, a Francia Kommunista Párt és a Német Kommunista Párt képviselői Essenben találkoztak. Közöttük volt Marcel Cachin és Clara Zetkin is. A közösen megfogalmazott kiáltvány arra szólította fel Franciaország és Németország dolgozóit, hogy szálljanak szembe ezekkel az intézkedésekkel. Január 10-én, a francia csapatok Ruhr-vidéki bevonulása előtti napon, Poincaré paran-

csára letartóztatták Gaston Monmousseau-t és Georges Maranne-t, államellenes összeesküvéssel vádolva őket. Ugyanakkor kéréssel fordultak a képviselőház titkárságához, engedélyezzék, hogy eljárást indítsanak Marcel Cachin ellen, akit – miután mentelmi jogát felfüggesztették – röviddel azután le is tartóztatták.

A Ruhr-vidék megszállása elleni harc volt pártunk első szárnypróbálgatása a háború elleni küzdelem területén, ugyanakkor a párt hitet tett a proletár nemzetköziség mellett.

A rendkívül aktív kommunista ifjúság a francia katonákhoz fordult, és próbálta megértetni velük, hogy a német munkások az ő testvéreik. Értesültünk is róla, hogy barátkozás folyik a francia katonák és a német dolgozók között. Az akció folyt tovább, az esseni konferenciát rövidesen a frankfurti követte (1923. március 18).

A hadseregben folytatott munka olyan méreteket öltött, hogy Duisburgban és Dortmundban 1923. július 14-én a katonák az *Internacionálét* énekelve együtt tüntettek a német dolgozókkal. Neustadtban és Essenben a francia katonák megtagadták a tűzparancsot, amikor a munkanélküliek megszállták a városházát.

A nagyarányú mozgolódásra kemény elnyomás volt a válasz, 120 civil elvtársat és 15 katonát letartóztattak. 1924 júniusában a mayence-i perben 37 elvtársat összesen 133 évi börtönre ítéltek.

A kommunista párt támadta a versailles-i szerződést, mert az volt a véleménye, hogy a sovinizmus németországi elharapódzásának veszélyét hordozza magában, továbbá azzal vádolta a nagytőkéseket, akik pénzügyileg biztosították a nemzeti tömb megválasztását, hogy gazságot követtek el, amely számukra gyümölcsöző volt, Franciaország és a béke ügye számára azonban végzetes.

A Ruhr-vidék elfoglalását kihasználva, a francia reakciósok a Rajna-vidéken szeparatista mozgalmat próbáltak szítani, ez azonban nagyon kérészéletűnek bizonyult. Ugyanakkor Aachenban október 21-én kikiáltották a Rajnai Köztársaságot, de miután egy hónappal azelőtt a Stresemann-kormány véget vetett a Ruhr-vidék elfoglalása elleni passzív ellenállásnak, a szeparatisták annyira magukra maradtak, hogy a francia csapatoknak szeptember 30-án Düsseldorfban be kellett avatkozniuk a Rajna-vidéki autonomisták kongresszusának vé-

delmében, ami már magában véve is a mozgalom mesterséges mivoltát bizonyította.

Amikor a szenátusnak állást kellett volna foglalnia a Francia Kommunista Párt ellen felhozott összeesküvési vád ügyében, illetéktelennek vallotta magát, s ezzel végérvényesen szertefoszlott ez a hírhedt vád.

Lenin halála

A Francia Kommunista Párt kongresszusa éppen ülésezett Lyonban, amikor 1924 januárjában lesújtó hír érkezett: meghalt Lenin. Igaz, tudomásunk volt arról, hogy az októberi forradalom nagy vezére beteg volt, de minthogy a polgári sajtó már többször halálhírét költötte, sokan, közöttük magam is, arra gondoltam, hogy sok túlzás van a Lenin elvtárs rossz egészségi állapotáról szóló hírekben.

Igaz ugyan, a sajtóból értesültem arról is, hogy Lenin nem vett részt a bolsevik párt 1923 áprilisában megtartott XII. kongresszusán. Mégis akartuk hinni, hogy meggyógyul, hiszen az ő élete annyira nélkülözhetetlennek tűnt mindannyiunk számára.

És 1924. január 21-én az egész világ kommunistáinak vezetője, az az ember, akiben annyi reménység öltött testet, meghalt. Súlyos, nagyon súlyos csapást jelentett ez a francia kommunisták számára.

Azok közé tartoztam, akiket Lenin halálának híre nagyon lesújtott. A belé vetett bizalom olyan nagy volt, hogy az emberben felmerült a kérdés: milyen jövő vár a Szovjetunióra? Mi lesz ezzel a hatalmas országgal, ahol a világon először győzött és maradt fenn a szocialista forradalom? Ki folytatja majd Lenin munkásságát? Ilyen kérdések merültek fel sokunkban.

Tudtam, hogy a bolsevik párt XII. kongresszusa elutasította Trockij javaslatait, amelyek az ipar fejlesztésének ürügyén a munkásosztály és a parasztság szövetségének felbomlására vezettek volna.

Arról is szó volt, hogy részlegesen megszüntessék a külkereskede-

lem monopóliumát, de Lenin tanácsára a kongresszus elutasította ezeket a javaslatokat is.

Tudtam arról is, hogy Leninnek a kongresszusról való távolmaradását kihasználva, Trockij támadást intézett a bolsevik párt Központi Bizottsága ellen.

Az adott helyzetben a bolsevik párt számára nem volt más lehetőség, mint Lenin tanításaira támaszkodni, s én úgy gondoltam, ez a mi Francia Kommunista Pártunkra is vonatkozik.

Lenin emlékére népi gyászünnepséget rendeztünk Saint-Denis-ben, a városháza előtt. Sokan voltunk, akik nem tudtuk visszafojtani könnyeinket, s azon tanakodtunk, mi lesz a Szovjetunióval, és mi lesz a nemzetközi kommunista mozgalommal.

Az 1924-es választásokon a radikális pártot és a szocialista pártot magában foglaló baloldali szövetség győzött. Franciaország elismerte a Szovjetuniót, és az 1925-ös esztendő folyamán az országban kibontakozó fasiszta mozgalmakkal kellett szembeszállnunk.

Ugyanebben az évben Marokkóban Abd-el-Krim rif főnök, aki súlyos vereségeket mért a spanyol gyarmatosítókra, hadműveleteit a francia övezet irányába kezdte kiterjeszteni.

A francia kormány 1925 augusztusában, átnyúlva a marokkói francia kormányzó, Lyautey marsall feje fölött, Pétain marsallt, a francia hadsereg főparancsnokát bízta meg, hogy közvetlenül vegye kézbe a marokkói hadműveletek irányítását, együttműködve a spanyol kormánnyal.

A Francia Kommunista Párt 1925 tavaszán akcióba kezdett a rifekkel haladéktalanul helyreállítandó béke, a független rif köztársaság elismerése, valamint Marokkó katonai kiürítése érdekében, és ezeknek a jelszavaknak a jegyében nagy tüntetést szervezett a Luna parkban, megszervezte a hagyományos tüntetést a Kommünárok Falánál, továbbá számos üzemi gyűlést és összejövetelt rendezett.

Miután két képviselői hely megüresedett, a párt az egyikre engem jelölt, s 1926. március 27-én a párt másik jelöltjével együtt képviselővé választottak.

Amikor a képviselőházba bekerültem, ott 26 tagú kommunista csoport tevékenykedett, s ehhez csatlakoztunk listatársammal együtt.

A párt 1926. június 20-tól 25-ig Lille-ben gyűlésező kongresszusán a Központi Bizottság tagjává választottak, és kevéssel ezután eljárás indult ellenem antimilitarista propaganda címén. Börtönbe kerültem, azonban a képviselőházban megszavazták szabadlábra helyezésemet. Végül 1927 végétől több éven át illegalitásba kényszerültem.

1928-ban Moszkvába utaztam, és kapcsolatba léptem a Kommunista Internacionálé titkárságával, mely arra kért, hogy számoljak be a franciaországi helyzetről. Ezt meg is tettem, majd kikérték a véleményemet a közelgő képviselőválasztáskor alkalmazandó osztály az osztály ellen taktikáról, amellyel jómagam egyetértettem.

Éppen akkor tértem vissza illegálisan Franciaországba, amikor a képviselőválasztások kérdése napirenden volt. Ezekre a választásokra olyan időpontban került sor, amikor a baloldali szövetség kudarcának következtében nemzeti unió alakult, mely a jobboldaltól a radikális pártig terjedt.

Az a taktika, mi szerint visszalépünk az első fordulóban legkedvezőbb helyzetet elért baloldali jelölt javára, oda vezetett volna, hogy a szavazatokat a legsötétebb reakció szövetségesei kapják meg. Ezért pártunk az osztály az osztály ellen taktikát javasolta, amely kizárta annak a lehetőségét, hogy a reakciósok szövetségeseinek javára lépjünk vissza, s azt javasolta a szocialista pártnak, alakítsunk a második fordulóban munkás-paraszt blokkot: a munkásosztály közös program alapján induló két pártjának jelöltjei kölcsönösen lépjenek vissza egymás javára.

A párt kijelentette, hogy amennyiben javaslatát nem fogadják el, a kommunista jelöltek a helyükön maradnak, mindazokkal szemben, akik a kommunisták javaslatait elutasítják. Sokat beszéltek és írtak már különféle körökben az osztály az osztály ellen taktikáról, mely-

ha nem is mindig abban a szellemben került alkalmazásra, amelyben fogant, mindenesetre nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a munkásosztály belássa: jövője veszélyeztetése nélkül nem szavazhat olyan emberekre, akik a reakció szövetségesei, mert aki a reakciósok szövetségeseit támogatja, végső soron a reakciósok malmára hajtja a vizet.

Egyébként ezt a taktikát alaposan megvitatták a pártban, és a Központi Bizottság nagy szótöbbséggel elfogadta.

Anélkül hogy választási hadjáratot folytathattam volna, újraválasztottak Léon Blum ellenében, ez azonban számomra nem jelentette az illegalitás befejeződését.

Miután illegális tevékenységre voltam kárhoztatva, a párt kiküldött Moszkvába. Onnan a Kommunista Internacionálé saját küldötteként Spanyolországba irányított, és csak 1931-ben, egy képviselőházi szavazás nyomán nyílt lehetőségem arra, hogy visszatérjek Franciaországba. De 1932-ben a választáson kibuktam, és többé nem védett a képviselői mentelmi jog, így hát ismét illegalitásba kellett vonulnom. Ilyen körülmények között küldtek Berlinbe a Kommunista Internacionálé nyugat-európai irodájához.

Így tehát 1932 második felét ismét a német fővárosban töltöttem.

Lényegében ezek az események voltak pártmunkás-életem mérföldkövei, mielőtt – néhány villanásnyi legális időszakot leszámítva, 1928-tól 1932 végéig tartó illegális tevékenység után – visszatértem Franciaországba. Fájdalom, 1939 és 1944 között, a nácizmus elleni harc idején – mely kegyetlen volt, de egyszersmind felemelő is – újra el kellett merülnöm a földalattiság éjszakájába.

Ezek voltak hát, kedves magyar barátaim, akik e könyvet a kezükbe vették, pártmunkás-életem főbb állomásai. Nem kevés meghatottsággal és szeretetteljes hálával gondolok mindazon magyar nőkre és férfiakra, az egyszerre magyar és francia forradalmi hős Frankel Leó honfitársaira, akik most, e sorok olvastán, végigkísérik egy elvtársuk életútját, egy olyan barátjukét, aki ma bizonyosabb benne, mint eddig bármikor, hogy a jövő a munkásosztályé, a népeké, a szocializmusé, a kommunizmusé.

Jacques Duclos

I. kötet

SZEMBEN A FASIZMUSSAL

Visszatértem tehát Berlinbe, hogy ott Georgi Dimitrovval dolgozzam együtt. Vele már Moszkvában alkalmam volt találkozni, és ismertem meglehetősen mozgalmas pártmunkás-tevékenységét.

Mindenekelőtt lakást kellett szereznem. Abban az időben sok volt az olyan kispolgár, akinek nagyobb volt a lakása, mint amekkorát megengedhetett magának, és jövedelmének kiegészítésére szobát adott bérbe.

Egyik berlini lapban találtam egy hirdetést, amely ilyesmire utalt: elmentem hát a Bayerischer Platzra, s kibéreltem ezt a szobát. És minthogy minden német – de kiváltképp a kispolgár – mélységes tisztelettel viseltetik a tudományos és egyéb címek iránt, idős lakásadónőm azonnal megajándékozott a doktori címmel. Természetesen tartózkodtam attól, hogy tévedésére figyelmeztessem.

Ettől kezdve, valahányszor háziasszonyommal találkoztam, megilletett a megfelelő tisztelettel hangsúlyozott „Herr Doktor" megszólítás. Még az is megesett, hogy egyszer éjjel valaki rosszul lett a házban, és lakásadónőm értem jött, hogy – mint „doktor" – lennék szíves megvizsgálni a beteget.

Mondanom sem kell, nem volt szándékomban megjátszani az orvost, s az ügyet azzal hárítottam el, hogy én bölcsészdoktor vagyok, ami különösképpen nem jogosít fel a betegek gyógyítására.

1932-t írtunk; abban az esztendőben Hitler nagy politikai aktivitást fejtett ki Németországban, ahol egymást érték a választások, mintegy aláhúzva az országban uralkodó kormányzati bizonytalanságot.

Hitler, akit a Ruhr-vidék iparmágnásai és Németország más nagytőkései pénzeltek, a proletármozgalom, s mindenekelőtt a kommunista párt szétzúzását tűzte ki céljául. Megbízói pontosan ezt várták

tőle. És hogy a munkásosztály egy részét a maga vonzáskörébe csalogassa, pártjának a Német Nemzeti Szocialista Munkáspárt nevet adta, és fékevesztett nacionalista és szociális demagógiába kezdett.

Mikozben azzal vádolta a szociáldemokrata pártot, hogy semmit sem tett a munkásosztályért, és „zsidó tőkések" zsoldjában áll, szidalmak és rágalmak özönével rohant ki a „judeo-bolsevikoknak" nevezett kommunisták ellen is.

Ezekkel a munkásmozgalomnak is címzett antiszemita kirohanásaival igyekezett Hitler a tőkések ellenségének föltüntetni magát, holott a kiszolgálójuk volt. Az effajta propagandaszólamok hangoztatása tökéletesen rávilágított az öreg német szocialista, August Bebel mondásának mély értelmére: „az antiszemitizmus a hülyék szocializmusa".

Ráadásul a hitleristák számításba vették azokat a mély nyomokat, amelyeket az évtizedes szociáldemokrata és kommunista propaganda hagyott a német dolgozók tudatában, s zászlajuk színéül a weimari köztársaság által mellőzött birodalmi színeket választották. Jó érzékkel adagolták a színek arányait, azt a látszatot keltve, hogy zászlójuk a munkásosztály vörös zászlaja. Az a kis fehér kör a lobogó közepén, s a fehér alapon fekete horogkereszt, mintha csak a voros zászló díszítésére szolgált volna.

Szerettem volna az eleven valóságban kitapasztalni a hitleristák propagandamódszereit, egy német elvtárssal elmentem hát a Sportpalotába a náci párt egyik gyűlésére, amelyen Goebbels és Hitler mondott beszédet. Ott azután módomban volt megítélni, milyen rendkívüli hatással vannak némely érvek a szenvedélyektől fűtött tomegre, amely előtt meglobogtatják a lehetőséget, hogy erőszak útján javíthat a helyzetén. Mindez nem lehetett közömbös egy olyan Németországban, ahol milliók voltak munka nélkül.

A versailles-i szerződés megbélyegzése, a soviniszta érzelmek felkorbácsolása, a szociáldemokraták, kommunisták és minden rangúrendű demokrata állítólagos árulásának dühödt emlegetése, amely nélkül a nácik szerint Németország nem vesztette volna el az első világháborút – mindez olyan őrjöngő revansista-soviniszta légkört teremtett, ami a hírhedt jelszóhoz vezetett: „Deutschland, Erwache!" (Ébredj, Németország!)

Ugyanakkor a hitlerista propagandisták a soviniszta érzelmek felszítását bizonyos szociális fecsegéssel párosították. Ez alkalommal hallottam előbb Goebbels, majd Hitler eszmefuttatását Németországról, mint „proletár nemzetről", ellentétben a „plutokrata nemzetekkel". Így forgatták ki eredeti jelentéséből a proletariátust, mint osztályfogalmat, hogy ezzel leplezzék imperialista terjeszkedési törekvéseiket, a hitleri tervek leglényegesebb magvát. A hallgatóság megvadításával, érzelmi reflexek kiváltásával, s így az ítélőképesség eltompításával elérték azt is, hogy a közönség hajlandó volt elfogadni Kruppot, Thyssent és társaikat mint a proletár nemzet tagjait. Ködössé vált az osztályharc fogalma is, mely Németországot mint kizsákmányoltat állítja szembe kizsákmányolóival.

Ráadásul a hitlerista szónoklatok, amelyek Németország megnagyobbodásának és virágba borulásának perspektíváját is érzékeltették, azt sugallták, hogy mindenki ott lesz majd a meggyarapodott javakon, a koncon való osztozkodásnál. Végső soron egy országos méretűvé fejlesztett „gengszterizmus" volt ez, ugyanakkor a széles tömegeket vette célba, és sohasem fogom elfelejteni, hogy ez a gyűlés, ahol a katonás felvonulásokba már-már vallási rítusok vegyültek, micsoda nyugtalansággal töltött el a jövőt illetőleg.

Mindez igen-igen veszedelmesnek tűnt számomra, annál is inkább, mert a német elvtársak elmondták, hogy még kommunisták fiai is felültek a hitleri demagógiának, és beálltak a nácik soraiba.

Együtt dolgoztam Georgi Dimitrovval, jó barátok lettünk, s a Németországban lejátszódó események láttán mindketten vészterhesnek láttuk a jövőt.

A Kommunista Internacionálé nyugat-európai irodájának titkos központja Berlinben volt, s természetesen az iroda vezetője, Georgi Dimitrov is illegalitásban élt a német fővárosban. Helmutnak szólítottuk. Magam is illegalitásban voltam, engem Lauernek hívtak.

A Kommunista Internacionálé nyugat-európai irodájának az volt a feladata, hogy segítséget nyújtson a véleményét kikérő pártoknak. Illetékessége azonban olyan nagy pártokra, mint a Német Kommunista Párt vagy a Francia Kommunista Párt, nem terjedt ki.

Megbeszéléseinken természetesen alkalmunk volt megvitatni a németországi eseményeket, annál is inkább, mert a nácizmus terjedése

miatt a helyzet meglehetősen aggasztó volt. Berlinben voltunk a július 20-án bekövetkezett államcsíny idején is. Von Papen kancellár utasítására letartóztatták és megfosztották hivataluktól Poroszország Otto Braun vezette szociáldemokrata kormányának tagjait.

Ezáltal von Papen, aki később hathatósan hozzájárult Hitler hatalomra jutásához, eltávolította az útból politikájának bizonyos akadályait. Elhárultak azok a nehézségek, amelyeket egy szociáldemokrata porosz kormány jelentett Berlinben, és voltaképpen von Papen kezdeményezte azt a centralizációs politikát, amelyet később Hitler folytatott, és szélesített ki, amikor birodalmi kancellár lett.

Az 1932. július 20-i puccs a németországi náci hatalomátvétel meggyorsítását szolgáló hadművelet kezdetének látszott, mivel a Reichstag képviselőinek megválasztása július 31-ére volt kitűzve. Az államcsíny tehát a választási kampány kellős közepén történt.

Von Papen tudta, hogy a porosz szociáldemokrata kormány igen sok dolgozó haragját váltotta ki a munkástüntetések elnyomásával, sőt tisztában volt azzal is, hogy a szociáldemokrata párt nem fog reagálni a történtekre.

És valóban: Poroszország miniszterelnöke, Otto Braun minisztertársaival egyetemben hagyta magát letartóztatni anélkül, hogy megpróbálta volna megvédeni az általános választás útján rábízott hatalmat. És amikor miniszterek engedik, hogy egy hadnagy tucatnyi emberével csak úgy letartóztassa őket, nehéz dolog érdekükben harcra mozgósítani a népet.

Hogyan jutottak a dolgok idáig? 1932. március 11-én választották meg a birodalmi elnököt. Az öreg, konzervatív és monarchista Hindenburg marsall, akinek jelölését Brüning kancellár katolikus centrum pártja, a polgári liberálisok fennmaradt töredéke és a szociáldemokrata párt támogatott, 18 651 697 szavazatot (49,6%-ot) kapott, szemben Hitler 11 339 446 (39,1%) és Ernst Thälmann-nak, a Német Kommunista Párt főtitkárának 4 983 341 szavazatával (13,2%). A nacionalista Dürstenberg 2 447 729 szavazatot kapott (6,8%), és a második fordulóban fölszólította híveit, hogy szavazzanak Hitlerre.

Április 10-én a szavazatok 53%-ával megválasztották Hindenburgot, Hitler 36,8%-ot, Thälmann 10,2%-ot kapott. Hindenburg pe-

dig, miután Brüningtől megszabadult, 1932. június 1-i hatállyal kinevezte von Papent birodalmi kancellárrá.

Von Papen, akinek nem volt politikai múltja, Brüning pártjához tartozott, ahonnan kinevezése után azonnal kizárták. Ezután pártok feletti kormányt alakított, amelyet „a bárók kabinet"-jének neveztek.

A Papen-kormány első ténykedése az volt, hogy beváltotta von Schleicher honvédelmi miniszter Hitlernek tett ígéretét: bejelentette a Reichstag feloszlatását. Ez június 4-én történt meg.

Röviddel utána, június 15-én von Papen feloldotta a hitleri SA-t (rohamosztag) betiltó rendelkezést, s ettől kezdve a náci bandák egymás után követték el erőszakos cselekményeiket, provokációikat. A június 20-ig terjedő időszakban csak Poroszországban 461 utcai csetepaté zajlott le, összesen 82 személy halálát okozva, míg a súlyos sebesültek száma 400 volt.

Altonában, Hamburg munkás-külvárosában 18 személyt öltek meg, amikor a nácik rendőri kísérettel tüntettek. Több tucat ember halt meg a fasiszták agressziói következtében, és számosan megsebesültek.

A bárók kabinetjének oltalma alatt mindjobban elszaporodtak a náci provokációk, a rendőrség pedig ádázul tüzet nyitott a dolgozókra, akik szembeszegültek a hitlerista gazemberekkel.

Ekkor a rendfenntartás ürügyével, valamint arra hivatkozva, hogy a porosz szociáldemokrata kormány képtelen volt Altonában rendet tartani, von Papen elmozdította a kormányt, és saját magát nevezte ki a Reich poroszországi biztosává.

Valódi államcsíny volt ez, amely próbára tette a munkásságot és a Hitler-ellenes erőket. Mindenki érezte, hogy – bármi volt is von Papen személyes szándéka – politikája Hitler hatalomra jutását készíti elő. A munkásosztály körében sokaknak jutott eszébe az a nagy sztrájk, amely 1920-ban kudarcra ítélte a Kapp–Luttwitz-féle pucscsot.

Röviddel a versailles-i békeszerződés aláírása után, 1920 márciusában Kapp és von Luttwitz tábornok valóban államcsínyt kísérelt meg a szociáldemokrata kormány ellen. Kapp betelepedett a kancelláriára, és von Luttwitz tábornokot hadügyminiszterré és a birodalmi

haderő főparancsnokává nevezte ki, kihirdette a rendkívüli állapotot, bezáratta az egyetemet, felfüggesztette az újságok megjelenését. Az államcsínyt követően kirobbant sztrájk rövid idő alatt mégis óriási méreteket öltött.

Március 14-én 17 órára a sztrájk egész Németországra kiterjedt, és általánossá vált. A munkát mindenütt beszüntették, leálltak a vonatok és a villamosok. Az élelmiszerszállítás megszűnt, a közhivatalok nem működtek. Sem gáz, sem villanyáram nem volt.

Március 16-án még mindig tartott a sztrájk, és a kancellária irodájába zárkózott Kapp olyan nehézségekkel találta szemben magát, amelyeket nem tudott legyőzni. A hadseregben, amelyre erősen számított, lázadások törtek ki, mire Kapp másnap lemondott diktátori álmairól, és külföldre menekült.

E tények puszta fölidézésével érthetővé válik, miért emlegették, oly gyakran munkáskörökben a von Papen-féle július 20-i puccsot követően ennek a győzelmes sztrájknak az emlékét.

Ezen a napon a berlini déli lapok hírül adták a poroszországi szociáldemokrata kormány elmozdítását. Éppen azután, hogy olvastam a reggeli esemény hírét, a Potsdamer Platz közelében találkoztam Georgi Dimitrovval a Bayerischer Hof nevű sörözőben, ahol Dimitrov egyes illegális találkozóit szokta lebonyolítani. Egyébként a söröző egyik pincére volt az, aki Hitler hatalomra jutása után följelentette, és a hatóságok kezére juttatta Georgi Dimitrovot, mivel gyakran volt alkalma látni őt, és felfigyelt idegen kiejtésére.

Mondanom sem kell, hogy a von Papen puccsa nyomán keletkezett helyzetet elemezve Dimitrov is, én is, súlyos veszedelmek közeledtét állapítottuk meg. Én anélkül, hogy hosszasabban elbeszélgettünk volna az eseményekről, elbúcsúztunk, miután Dimitrov találkát adott nekem egy baráti háznál, ahol Ernst Thälmann-nal kellett összejönnünk.

Egy illegális találkozót a Német Kommunista Párt főtitkárával nagyon alaposan elő kellett készíteni, mivel elvtársunk igen ismert volt. Arcát Németország-szerte mindenki ismerte, hiszen a fényképe az elnökválasztási kampány idején mindenütt látható volt. Amennyire Dimitrovnak meg nekem – akiket senki sem ismert Berlinben – könnyű volt észrevétlenül meghúzódni, annyira elővigyázato-

san kellett elvinni Thälmannt a találkozó színhelyéül kiválasztott házba.

Mintha csak tegnap történt volna, úgy látom magam előtt mindhármunkat. Látom Dimitrov élénk szemét, szikrázó tekintetét, amint kifejti Thälmann-nak, milyen nyugtalanságot váltott ki belőle von Papen akciója. Látom, amint Thälmann elgondolkodón, gondterhelten hallgatja Dimitrov szavait, időnként egy-egy fejmozdulattal jelezve, hogy osztja beszélgetőtársának aggodalmait.

Megindultan idézem fel e két, sorainkból eltávozott pártharcos emlékét, a velük folytatott 1932. július 20-i beszélgetést. Teljes volt az egyetértés közöttünk abban, hogy a legutóbbi események Hitler számára készítik elő a talajt, és egészen természetes volt, hogy felidéztük az 1920-as nagy sztrájk történelmi előzményét, mely kudarcba fullasztotta a Kapp–Luttwitz-puccsot.

Ma is hallom, amint Georgi Dimitrov azt kérdezi Ernst Thälmanntól, lehetséges volna-e sztrájkot kezdeni von Papen kormánya ellen, s hallom Ernst Thälmann magyarázatát, hogy miért nehéz, ha ugyan nem teljesen lehetetlen megvalósítani azt.

Való igaz: 1920-ban a hatalmon levő szociáldemokraták adták ki a Kapp–Luttwitz puccs elleni sztrájk jelszavát. Ám von Papen esetében, akit Hindenburg, az akcióegységtől idegenkedő szociáldemokrata vezetők segítségével ültetett a kancellári székbe, a szociáldemokraták legföljebb arra szorítkoztak, hogy fölszólították a német dolgozókat: válaszképpen szavazzanak július 31-én az ő jelöltjeikre.

Tekintettel a szociáldemokraták sztrájkellenes magatartására, a Német Kommunista Párt, amely a szakszervezetekben kevés pozícióval, az üzemekben pedig csekély számú szervezettel rendelkezett, és igen sok tagja volt munkanélküli, egymaga nem adhatta ki a sztrájk jelszavát, mert azt a dolgozók tömegei nem követték volna.

A július 31-i választások döntő eseménye a náci párt győzelme volt: a párt a képviselői mandátumok számát lényegesen növelte ugyan, de a többséget nem sikerült megszereznie. Ez rendkívül nehéz pillanatok közeledtét jelezte a munkásosztály számára.

1932 szemptemberében a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága XII. plenáris ülésére Moszkvába utaztam. Ott volt Mau-

rice Thorez, Jacques Doriot,* Gaston Monmousseau és Pierre Semard, továbbá Thälmann és Dimitrov is.

A vita a háborús veszély és a fasiszta fenyegetés növekedéséről folyt. Az utóbbi, sajnos, nagyon is reálisnak bizonyult, mint azt kevéssel utóbb a németországi események igazolták.

A végrehajtó bizottságnak ezen az ülésszakán Doriot, akit minden bizonnyal felbujtói sürgettek, felfedte azt a szándékát, hogy átvegye a párt Párizs környéki szervezetének vezetését, s ennek segítségével később az egész párt vezetését magához kaparintsa.

Minthogy azonban a Párizs környéki szervezet több körzetre tagozódott, Doriot bázisa szükségszerűen az észak-párizsi pártbizottság területére korlátozódott, amely egyébként is a legkisebb körzet volt.

Mind tisztább és tisztább képet kaptunk ennek az embernek a magatartásáról, akit valószínűleg szemrehányással illettek rendőrségi gazdái, amiért nem lett a párt vezetője, és ezért nagyon sietős volt a dolga. Néhányan azonban elszántuk magunkat, hogy megakadályozzuk terveit.

Az amszterdami kongresszus

Berlini tartózkodásom idején élénk figyelemmel kísértem a franciaországi eseményeket, így többek között az Amszterdamban augusztus 27 és 29 között sorra kerülő háborúellenes világkongresszus előkészületeit, amelyen 38 nemzet képviselői vettek részt.

Ez a kongresszus, amelynek megrendezését május 22-én Henri Barbusse és Romain Rolland kezdeményezte, egybe akarta gyűjteni mindazokat, akik még különböző indítékoktól vezettetve, egyetértettek a háborús előkészületek elleni harc szükségességével.

* *Doriot, Jacques* (1888–1945). Az első világháború után a FKP tagja lett, amelyből azonban 1932-ben mint trockistát kizárták. Hamarosan a szélső jobboldalra került. 1936-ban megalapította a fasiszta „Francia Néppártot". A második világháborús megszállás alatt német kollaboráns volt. 1944-ben a felszabaduláskor Németországba menekült, ahol 1945-ben egy bombatámadás zárta le életútját.

Ennek a kongresszusnak mélyreható követelményei voltak az országban, s nem csupán sok szocialista érzelmű csatlakozott a mozgalomhoz, hanem egész szocialista föderációk (Côtes-du-Nord, Ariège, Landes), valamint 141 szocialista szekció is.

Ez idő tájt a Herriot-kormány súlyos pénzügyi nehézségekkel küzdött, decemberben pedig felmerült az Egyesült Államoknak fizetendő adósságtörlesztés problémája is. A közvélemény ellenezte a visszafizetést, annál is inkább, mert Németország fizetési engedményt kapott. De Herriot az adósságok kérdésében annyira elszánt volt, hogy még kormányának létét is kockára tette. Ilyen körülmények közepette bukott meg.

Decemberben Moszkvába utaztam, Georgi Dimitrov azonban Berlinben maradt, és ott láttam viszont 1933 januárjában, amikor visszatértem Párizsból. Időközben az történt ugyanis, hogy az 1932. december 14-én megbukott Herriot-kormány korábban megszavaztatott egy amnesztia-törvényt, amely mentesített engem minden rám kiszabott ítélet alól, így 40 éves börtönbüntetésem alól is, amelyből 30-at egyazon napon mértek rám, s ennek folytán visszatérhettem Franciaországba, amit meg is tettem 1933 elején, kevéssel Hitler hatalomra jutása előtt.

Ezzel véget ért az illegalitás, amely amellett, hogy bővelkedett váratlan fordulatokban, nyomasztó is volt, és lehetetlenné tette a családi életet.

Úgy gondoltam, az enyémhez hasonló helyzetben nincs az embernek joga megházasodni, egy nőt hozzákötni ehhez a bizonytalansá gokkal teli élethez. Sokszor jutott eszembe szegény édesanyám a mi kis pireneusi falunkban, aki bízott az én szerencsecsillagomban, és bizonyára egyre csak azt ismétli: „Ha nincs hír, az jó hír . . .” Csakugyan, illegális életem idején nemigen volt módomban tudatni vele, mi van velem, de ő nyilván abból indult ki, hogy ha valami történt volna, a sajtó megírta volna, s mint a *L'Humanité* olvasója, tudta: ha a párt lapja nem beszél rólam, bajom sem eshetett.

Új élet, új fajta tevékenység lehetősége nyílt meg előttem, éspedig olyan pillanatban, amikor baljós előjelek mutatkoztak Franciaország gazdasági és társadalmi életében.

Valóban, 1933. február 4-én a munkanélküliek száma 326 340 volt,

és a gazdasági válság nemcsak a munkásosztály körében szedte áldozatait, hanem a parasztság soraiban is.

A kereskedelmi mérleg deficites volt. Az adózás súlyos teherként nehezedett a lakosságra, s ez reakciós sugallatú tüntetésekre vezetett az adófizetők szövetsége részéről.

Hitler hatalmon

Hindenburg, akit a szociáldemokraták választottak meg, január 30-án hatalomra juttatta Hitlert. És nem egészen egy hónappal később, február 27-én megtörtént a Reichstag fölgyújtása, amelyet Göring rendezett, hogy a kommunistákat vádolhassa vele.

Az 1932. november 6-i választáson Hitler 2 millió szavazattal kevesebbet kapott, s ez nyugtalanította a Ruhr-vidék iparmágnásait, a bankárokat s a nácizmus egyéb finanszírozóit, akik elhatározták, hogy minden további késlekedés nélkül hatalomra segítik Hitlert.

Ilyen körülmények között nevezte ki 1933. január 30-án az öreg Hindenburg marsall Hitlert, ezt a bécsi alvilág mocsarából jött kalandort a birodalom kancellárjává. Az új kancellár azonban a német nép többségét egyáltalán nem tudhatta maga mögött.

Ráadásul a Hitlert hatalomra juttató reakciós erők is megoszlottak, továbbá pártja sem rendelkezett többséggel a Reichstagban. Ennélfogva a hitleristák hatalma nagyon is kétséges volt.

Ekkor határozták el a hitleristák, hogy valamilyen nagyszabású akciót hajtanak végre, amellyel végképp megszilárdíthatják pozícióikat. Úgy határoztak, hogy fölgyújtják a Reichstagot, világgá kiáltják, hogy ez a bűncselekmény a kommunisták műve, s az így előidézett lélektani sokk felhasználásával egész Németországban megrendezhetik a kommunisták, szocialisták és az összes demokrata Szent Bertalanéjszakáját.

Az ördögi terv végrehajtását Göringre bízták, akit később, a nürnbergi perben többedmagával kötél általi halálra ítéltek.

Göring volt a Reichstag elnöke. Az elnöki rezidenciát földalatti

átjáró kötötte össze a képviselőház központi épületével. Ezen át hatolt be a náci gyújtogató csoport 1933. február 27-én a Reichstagba.

A berlini parlament épületéből 21 óra tájt kicsapó lángok azt adták hírül Németországnak és a nagyvilágnak, hogy végrehajtották a XX. század legnagyobb politikai provokációját.

Február 27-én valamennyi náci vezető Berlinben gyülekezett, és várták a tűzvészt. Így volt lehetséges az is, hogy alig néhány perccel a tűz hivatalos észlelése után Hitler és Goebbels már rohanhatott, és a helyszínen tartózkodó Göringgel együtt megrendezhette az előre kitervelt ocsmány komédiát.

Hitler, a bűntett kiagyalója, a tűz láttán kinyilatkoztatta: „Ez isten ujja!"

Göring, a tűz lángra lobbantója, hivatalos közleményben adta hírül, hogy a kommunisták fölgyújtották a Reichstagot. „A Német Kommunista Párt – állította szemérmetlenül Göring – így akart jelt adni egy Németországot lángba-vérbe borító fölkelésre."

Hitler, Göring és Goebbels, a bűncselekmény három fő tettese kijelentette, hogy Németországot meg kell menteni „a legnagyobb veszedelemtől, mely történelme folyamán valaha is fenyegette".

És ezzel a hazug ürüggyel még a gyújtogatás éjszakáján megkezdődött a demokraták Bertalan-éje.

Bizonyos tekintetben az inkvizíció rémségei elevenedtek fel. A náci uralom kormányzási módszerré emelte a törvényszéki irattárakban feljegyzett véres aberrációk és az orvosi értekezésekben leírt vadállati perverzitások valamennyi formáját. A szadisták, a mániákusok és züllött elemek miniszterekké, rendőrfőnökökké, vizsgálóbírókká és koncentrációs táborparancsnokokká lettek.

És ezeknek a vadállatoknak szolgáltatták ki a német nép legjobb fiait, Németország legcivilizáltabb férfiait és nőit, közöttük a Német Kommunista Párt vezetőjét, Ernst Thälmannt is.

Túltettek ezekkel a cselekményekkel a római cirkuszi játékok borzalmain is. Most a vértanúkat nem vadállatoknak vetették oda, hanem elfajzott, elaljasodott és semmivel sem kevésbé vérengző embereknek, akik kábítószerek mámorában latolgatták kínzásaik hatását.

De mi egyebek is lehettek volna a gyászos hírű náci táborok, Dachau, Auschwitz, Buchenwald és megannyi más, mint véres aré-

nák, amelyekben védtelen férfiakat és nőket szolgáltattak ki minden gonosztettre képes egyének kényére-kedvére, akik belekábultak a hitleri hatalom mindenhatóságába.

A Reichstag fölgyújtása aprólékos gonddal volt előkészítve. Hitler nagyszabású politikai hadműveletnek szánta, amelynek rendeltetése a nácizmus pozícióinak a megerősítése lett volna. A tűzvészt követő per azonban egészen más eredményt hozott.

A Reichstag fölgyújtásával az elmeháborodott Van der Lubbét vádolták, aki kapcsolatban állt a nácikkal. Ezen a sötét alakon keresztül azonban olyan emberekre irányult a vád, akik ellen semmiféle bizonyítékot nem lehetett fölhozni, nevezetesen a kommunista vádlottakra, élükön Georgi Dimitrovval.

Dimitrovot Popovval és Tanevval együtt tartóztatták le Berlinben, március 9-én, abban a Potsdamer Platz melletti sörözőben, ahol nemegyszer találkoztunk. Elképzelhető, mennyire lesújtott engem Dimitrov letartóztatása.

Pártunk tisztában volt azzal, hogy ami most Németországban történt, bizonyosan ki fog hatni más országokra is, ha nem vigyázunk. A veszély súlyosbodása láttán így legfontosabb teendőnk az volt, hogy fölkészítsük a pártot a rá váró feladatokra, ebből a szempontból pedig lényegbevágó volt a szektásság elleni harc. A Maurice Thorez által megkezdett kampányt folytatnunk kellett. Magam is részt vettem ebben a politikai harcban, s közvetlenül az 1932. november 6-i német választások után *Zúzzuk szét a szektarianizmust* címmel cikket írtam, amelyben a következőket mondtam:

„Az »osztály osztály ellen« taktika eltorzítása, az egységfront-taktika tényleges elutasítása a szociáldemokrata és reformista munkásokkal a részkövetelésekért vívott együttes harc felcserélése üres szólamokkal, a bürokratizmus, a parancsolgatás, a Szovjetunió Kommunista Pártja, tehát egy hatalmon levő párt gépies utánzása anélkül, hogy pártunk jelenlegi fejlődési stádiumának értékelésére vagy a bolsevik párt október előtti tapasztalatainak a franciaországi konkrét viszonyokra való alkalmazására a legcsekélyebb kísérlet történjék: íme, a szektás csoportszellem megannyi tünete."*

* Megjelent a *Cahiers du Bolchévisme* 1932. november 15-i számában.

A feladat az volt, hogy megvívjunk a szektás és opportunista nézetekkel, amelyeket egy csoport hintett el a párt soraiban, s a párt egészét a széles körű tömegmunka irányába vezessük, mert ez tette alkalmassá arra, hogy sikeresen szállhasson szembe a fasizmus fenyegető előretörésével. Mi ugyanis egyáltalán nem gondoltuk, hogy Hitler választási visszaesésével elhárul a fasiszta veszély, hanem úgy ítéltük meg, hogy az még inkább hozzájárulhat annak közeledéséhez.

A lipcsei per

A hitlerizmus hatalomra jutása rendkívüli veszélyt jelentett a német dolgozókra és demokratákra, ugyanakkor a béke megőrzése szempontjából nem kevésbé veszélyes volt minden országra nézve, hiszen Hitler a *Mein Kampf* című könyvében világosan kifejtette a német imperializmus expanziós törekvéseit, hozzátéve, hogy megvalósításuk érdekében az erőszaktól sem riad vissza.

Ilyen vészterhes helyzetben került hát sor arra, hogy Franciaországba visszatérjek, és megkezdjem a párt vezető elvtársaival együtt folytatott tevékenységemet, amelyben elsőrendű fontosságot kapott a munkásosztály és az összes antifasiszta erők harci egységének megteremtése a fenyegető veszélyek elhárítása érdekében.

Az 1933-as évre többek között az a lelkes kampány nyomta rá a bélyegét, amelyet Franciaországban csakúgy, mint számos más országban, Georgi Dimitrov kiszabadításáért folytattunk, azért az emberért, aki csodálatra méltó bátorságával és politikai éleslátásával a hitlerizmus perévé változtatta a maga perét, s ezzel több millió férfi és nő csodálatát vívta ki valamennyi országban, akik a szabadság védelmezőjét, a hitleri barbársággal szembeszálló emberi méltóság bajnokát látták benne.

A rendőrségi kihallgatáson Georgi Dimitrov a következőket vallotta: „Én Georgi Dimitrov, volt bolgár parlamenti képviselő, a Bolgár Szakszervezeti Unió volt titkára, 1910 óta a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja, 1923 óta politikai menekült va-

gyok. Az 1923. szeptemberi eseményeket követően távollétemben halálra ítéltek. Politikai ellenfeleim még külföldön is halállal fenyegettek, így Európában lehetetlen volt továbbra is a saját nevemen élnem. Kénytelen voltam álneveken élni. Ilyen körülmények között tartóztattak le, dr. Rudolph Hediger néven.

A Reichstag fölgyújtásáról csak február 28-án reggel, a München–Berlini vonaton szereztem tudomást, csakúgy, mint a többi utas.

A „gyújtogató" nevét és fényképét életemben először azokban a német újságokban láttam, amelyek közzétették. Őt magát személyesen sohasem láttam, vele szót nem váltottam.

Mélyen meg vagyok győződve arról, hogy a Reichstag fölgyújtása csak őrültek vagy a kommunizmus legádázabb ellenségeinek műve lehetett, akik így akartak megfelelő légkört teremteni a Német Kommunista Párt elpusztításához.

Egyébként a gyújtogatás időpontjában nem is voltam Berlinben, hanem Münchenben tartózkodtam, ahová február 26-án reggel érkeztem, s ahonnan 27-én este utaztam el, a közvetlen berlini vonattal, harmadosztályú hálókocsiban.

A lehető legnagyobb felháborodással utasítok el minden olyan gyanúsítást, mely szerint közvetlenül vagy közvetve részem volna ebben a kommunistaellenes akcióban, ebben a minden szempontból elítélendő gaztettben, és erélyesen tiltakozom azon hallatlan igazságtalanság ellen, amelyet a bűnüggyel kapcsolatos letartóztatásom révén velem szemben elkövettek."

A per 1933. szeptember 21-én Lipcsében kezdődött meg. A vádlottak padján ott ült Dimitrovon kívül két bolgár, Popov és Tanev, továbbá Torgler német képviselő, és ott volt a hírhedt Van der Lubbe.

Amikor Georgi Dimitrov kihallgatására került a sor, hosszú beszédet mondott, mely mindenütt óriási hatást keltett, így többek között Franciaországban is, ahol már érlelődtek a Népfront megalakulásához szükséges objektív feltételek.

Dimitrov beszédével kapcsolatban a *Neue Leipziger Zeitung* a következőket írta:

„Bünger doktornak nem volt könnyű ezt a robbanékony embert a vádlottak padján tartania. A mikrofont ide-oda vitte magával,

ahogy szüksége volt rá, és egy percre sem feledkezett meg arról, hogy kozvetett módon a külföldi tudósítókhoz intézze szavait. Visszhangot akart kelteni, és – ahogy a külföldi újságírókat elnéztük – fog is."

A világ közvéleménye igen kritikus szellemben kísérte figyelemmel a pert.

1933 áprilisában vizsgálóbizottság alakult több ország kiemelkedő jogászaiból, s ez tette közzé azt a Barna Könyvet, amely bebizonyítja, hogy a Reichstag felgyújtásában a náci vezetők bűnösek.

Párizsban a per megnyitásának előestéjén hatalmas tömeget megmozgató tüntetés volt a Wagram-teremben és környékén. Ez előtt a tomeg előtt Moro-Giafferi a következő kiáltással fejezte be vádbeszédét: „Göring, a gyújtogató, te vagy!"

Ugyanezen a napon, egy Londonban megrendezett ellen-per arra a megállapításra jutott, hogy csakis a náci vezérek gyújthatták fol a Reichstagot.

A vádirat rendkívül alapos tanulmányozása során Dimitrov megtalálta a bizonyítékot arra, amit már írásos vallomásában közvetlenül letartóztatása után is mondott. Minden azt a felismerést erősítette Dimitrovban, hogy a Reichstag fölgyújtásának és a pernek kettős politikai célja van: a vádlottak padjára ültetni a Német Kommunista Pártot és a Kommunista Internacionálét, valamint anyagot gyűjteni a kommunista mozgalom megsemmisítésére irányuló kampány igazolására.

Ez magyarázza, miért tulajdonítottak olyan különleges jelentőséget a vádirat és a per politikai oldalának. Hitler, Göring és cinkosaik azt akarták úgynevezett bizonyítékaikkal kimutatni, hogy a kommunisták február végére fegyveres felkelést készítettek elő, és a Reichstag fölgyújtása szolgált jeladásként erre a felkelésre.

Dimitrov az egész per tartama alatt egyetlen alkalmat sem szalasztott el, hogy megcáfolja ezt a hazug állítást, s zavarba ejtő kérdéseket tett fel a tanúknak, például Helldorf grófnak, von Arnim professzornak, Göringnek, Goebbelsnek és kompániájának.

Valamennyi kihallgatott tanú kénytelen volt beismerni, hogy a Német Kommunista Párt elleni vád semmiféle konkrét bizonyítékra sem támaszkodik.

Amikor Göring november 4-i felszólalásában újra a Német Kom-

munista Párt által előkészített állítólagos felkeléssel hozakodott elő, Dimitrov előterjesztette első beadványát, amelyben ennek a vádnak a valószínűtlenségét bizonyítja.

Ebből a célból azt kérte, hogy az illetékes minisztériumok mutassanak be bizonyos okmányokat a bíróság előtt, amit a vád képviselői nem tehettek meg anélkül, hogy le ne leplezzék magukat.

Más, hasonló célú beadványokat is készített Dimitrov, különösen a per politikai része során.

Ez a ragyogó forradalmi harcos, akinek a náci gyújtogatók és gyilkosok elleni hősies harca milliók szívét dobogtatta meg, s föllelkesített mindannyiunkat, nem elégedett meg azzal, hogy megcáfolja az állítólag kommunisták által előkészített felkelés vádját.

Új tényekkel állt elő, például azzal, hogy 1933 január–februárjában igenis készítettek elő Németországban egy erőszakos, törvényellenes akciót, de ezt a nemzetiszocialisták, a nácik tették, akik így akarták erőszakos úton maguknak biztosítani a kizárólagos hatalmat, s végezni mind a német nacionalisták, mind az acélsisakosok* részéről megnyilvánuló aggályoskodással, mivel ezek nemcsak bűntársaik, hanem vetélytársaik is voltak.

Október 8-án a bíróság áttette a színhelyét Berlinbe, és november 4-én maga Göring lépett föl a vád képviselőjeként, mire Dimitrov a Reichstag igazi fölgyújtójával szemben vádlottból vádlóvá lett.

Dimitrov először is azt a beismerést kényszerítette ki a főgyújtogatóból, hogy hazudott, amikor hivatalos közleményében azt állította: Van der Lubbénál megtalálták a Holland Kommunista Párt tagsági könyvét.

Nem telt bele néhány perc, és a kipomádézott, kicicomázott, kitüntetésekkel teleaggatott bandita tönkresilányított vádlottá omlott összse.

A bíróság elnöke volt kénytelen a segítségére sietni. Azt a hallatlanul furcsa kérést intézte Dimitrovhoz, hogy mérsékelje kérdéseit.

Dimitrov ekkor az izzadó, lihegő Göring felé fordulva, kíméletlen hangon kérdezte: „Ön tehát fél a kérdéseimtől, Elnök úr?"

* Stahlhelm – a német hadsereg Hindenburg-párti, reakciós, tiszti nacionalista csoportja. Nevét a tiszti rohamsisakról kapta.

Ez volt az a pillanat, amikor Göring elvesztette az uralmát a szavai és mozdulatai fölött. Tomboló dühében teljesen megfeledkezett arról, hogy legalább a látszat kedvéért tiszteletben kellene tartania a bíróság függetlenségét. Dimitrov felé mutatott, és azt üvöltötte: „Ki innen, gazember!"

A vörös taláros náci bírák most ország-világ szeme láttára bizonyították be, hogy nem egyebek lakájoknál: engedelmeskedtek. Dimitrovot eltávolították a tárgyalóteremből, mialatt Göring tovább üvöltözte, hogy bosszút fog állni.

Dimitrov megingathatatlan bátorsággal és páratlan intelligenciával pontról pontra ízekre szedte a nácik által összetákolt vádiratot. Az utolsó szó jogán egyebek között ezeket jelentette ki:

„Az én beszédem meglehetősen nyers. Igen, az életem, a harcom is nagyon kemény volt. De ez a beszéd nyílt és őszinte. Én a dolgokat a nevükön szoktam nevezni. Nem szabad elfelejteni, hogy nem vagyok ügyvéd, aki hivatásbeli kötelessége szerint az ügyfelét védi.

Én a magam személyét védem mint kommunista vádlott.

Én a kommunista forradalmár-becsületemet védem.

Én a kommunista eszméimet és elgondolásaimat védem.

Engem a sajtó súlyosan bemocskolt – ami hidegen hagy –, de sajnos, nemcsak engem: bemocskolták a bolgár népet is, »veszettnek«, »barbárnak« nevezték ezen a helyen. És emellett már nem mehetek el szó nélkül.

Az igaz, hogy a bolgár fasizmus teljesen veszett és barbár, ami, hitemre mondom, ugyanígy igaz más országok fasizmusára is.

Ám a bolgár munkások, parasztok, a néphez hű bolgár értelmiségiek a legkevésbé sem nevezhetők veszetteknek és barbároknak.

Az anyagi civilizáltság a Balkánon nyilvánvalóan nem olyan magas fokú, mint Európa többi országában; de szellemi és politikai szempontból a mi országaink néptömegei semmivel sem állnak alacsonyabb színvonalon más európai államok lakóinál.

A bolgár nép, mely öt évszázadon át nyögte az idegen igát, sem nemzeti öntudatát, sem önálló nyelvét nem veszítette el, és szakadatlanul küzdött felszabadulásáért.

Semmi okom szégyellni bolgár mivoltomat. Büszkeséggel tölt el,

hogy annak a bolgár munkásosztálynak a fia vagyok, amely vitézül küzd a fasizmus ellen, és a kommunizmus győzelméért."

Dimitrovot és társait fölmentették, a nagy bolgár forradalmár védekezése megtette a hatását. Ami Van der Lubbét illeti, őt halálra ítélték, és kivégezték.

Hogy mi lett a fölmentettek sorsa?

Bulgária követsége Dimitrov édesanyjával való megbeszélések során szóban úgy nyilatkozott, hogy a három fölmentettet kormánya nem tekinti többé bolgár állampolgárnak.

Ezután a szovjet kormány február 15-én hivatalosan is kinyilvánította szándékát, hogy a három fölmentett bolgárt szovjet állampolgárként befogadja a Szovjetunióba.

Ez volt a döntő lépés a végleges kiszabadulásukhoz.

Február 27-én kora hajnalban ébresztették Dimitrovot, Popovot és Tanevet, majd a Moszkvába induló repülőgéphez szállították ki őket.

Tekintettel arra, hogy jól ismertem Georgi Dimitrovot, és nagyon szerettem, magam is azok közé tartoztam, akik szívvel-lélekkel részt vettek a kiszabadításáért folyó kampányban. Szabadon bocsátását annál is nyomatékosabban és szenvedélyesebben követeltük, mivel minden tény Dimitrov ártatlanságát bizonyította, s ugyanakkor minden tény azt támasztotta alá, hogy a Reichstag valódi fölgyújtója nem más, mint Göring, ez az új Néró és gazdája, Hitler. Ez a két gonosztevő később, röviddel a nácizmus összeomlása előtt meggyilkoltatta a már évek óta fogva tartott Ernst Thälmannt.

Dimitrov, a Kommunista Internacionálé főtitkára

Dimitrovot beválasztották a Kommunista Internacionálé vezetőségébe, főtitkári minőségben. Kiszabadulása után alkalmam volt találkozni vele Moszkvában, s mély meghatottsággal üdvözöltem ezt a hajlíthatatlan harcost, akinek fegyvertársa voltam a berlini illegalitásban.

Ebben a minőségében volt jelen Dimitrov a Kommunista Interna-

cionálé VII. kongresszusán, amelyen helyeselte és támogatta a mi Francia Kommunista Pártunk népfront-politikáját.

Georgi Dimitrov a legfrissebb s a nemzetközi politikát döntően befolyásoló események fényénél tökéletesen megértette, hogy tisztázni kell a fasizmus osztályjellegét. Erre már csak azért is szükség volt, mert számos hamis elmélet keringett a lakosság különböző rétegeiben, így többek között, egyes szociáldemokrata vezetők közvetítése révén, a munkásosztály soraiban is.

Például Otto Bauer* osztrák szociáldemokrata szerint „a fasizmus a proletárok és a burzsoák osztálya fölött helyezkedik el".

Breilsford angol szocialista szerint pedig a fasizmus „a fellázadt kispolgárság, mely megkaparintotta az államgépezetet".

A fasizmus e téves és veszedelmes meghatározásaira Georgi Dimitrov a következőket felelte: „Nem, a fasizmus nem osztályok feletti hatalom, sem pedig a kispolgárság vagy a lumpenproletariátus uralma a finánctőke felett. A fasizmus magának a finánctőkének az uralma. A terrorista elnyomás szervezete a munkásosztály, valamint a parasztság és az értelmiség forradalmi része ellen. Külpolitikai téren a fasizmus a legdurvább sovinizmus, mely állati gyűlölettel viseltetik a többi népek iránt."

Az imperialista köröknek szükségük volt a fasizmusra, hogy a válság minden terhét a dolgozók vállára háríthassák át.

Azért volt szükségük a fasizmusra, hogy a piacok problémáját a gyengébb népek leigázása, a gyarmati iga kiterjesztése és a világ háborús úton történő újrafelosztása segítségével próbálják megoldani.

Szükségük volt rá azért is, hogy erejüket a munkásmozgalom szétzúzása és a Szovjetunió elleni katonai agresszió révén vethessék latba a forradalmi erők előretörésének megállítására.

A fasizmus uralomra jutása nem „az egyik burzsoá kormány szokásos felváltása a másikkal", hanem a burzsoázia egyik uralmi for-

* *Bauer, Otto* (1882–1938). Az osztrák SZDP és a II. Internacionálé egyik vezető teoretikusa, a kultúrautonómia elméletének megalapozója. 1918 novemberétől 1919 júliusáig mint osztrák külügyminiszter, a Magyar Tanácsköztársaság elszigetelésére törekedett. 1921-ben a Kétésfeles Internacionálé egyik alapítója. Időszakos baloldali állásfoglalása ellenére kitartott kommunista- és szovjetellenes koncepciója mellett.

májának felszámolása és helyettesítése a nagy monopoltőkések egy részének nyílt, terrorista diktatúrájával.

Mussolini Olaszországának vagy a hitleri Németországnak a példája, s általában minden olyan imperialista országé, ahol a fasizmus megvetette a lábát, maradéktalanul igazolta a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán végzett elemzés helyességét.

A fasizmus e sajátosságainak lebecsülése csak a dolgozó tömegek és az antifaszista erők elengedhetetlen harcának fékezéséhez vezethetett volna.

Nem lett volna helyes megelégedni a dolgozók, a néptömegek harcba hívásával sem a fasizmus veszélye ellen, ha eközben elhanyagolják a mindennapos ádáz harcot a burzsoá kormányok reakciós intézkedései ellen, hiszen ezek a fasizmus útját egyengették.

Az elemzés, melyet a fasizmus előretöréséről adtak, a különböző országokban nyilvánvalóvá tette, hogy hatalomra jutását a munkáserők megosztottságának köszönheti, ez pedig a szociáldemokraták politikájának és a kommunista pártok fogyatékos erejének következménye.

A fasizmus győzelmének másik oka a munkásosztály elszigetelődése a parasztságtól és a középosztályoktól.

Végül: ahol a fasizmus győzni tudott, ott azért győzött, mert sikerült megtévesztenie az ifjúság egy részét azzal, hogy a jövőre nézve olyan távlatokat csillantott meg előtte, amelyekről csak a későbbiek folyamán derült ki, mennyire hamisak.

A fasiszta előretörés okainak, a tőle kitelő ocsmány gaztetteknek, valamint az ellene folytatandó sikeres harc eszközeinek ez a világos ismerete Hitler hatalomra jutása után egészen különleges fontosságra tett szert. Az a tény ugyanis, hogy Hindenburg marsall Hitlert kancellárrá nevezte ki, bátorítólag hathatott a Franciaországban meglevő potenciálisan reakciós és fasiszta erőkre.

Elengedhetetlenül szükséges volt az is, hogy mindent elkövessünk, és megakadályozzuk annak átterjedését Franciaországra, amit akkoriban „barna pestisnek" kezdtünk nevezni.

A népeket fenyegető veszedelem tudatában a Kommunista Internacionálé akcióegységre szólította fel a világ szocialista munkásait és valamennyi proletárját, Franciaországban pedig szerveződni kezdtek

az egységfrontbizottságok. Ahhoz azonban, hogy a pártot a tömegek közötti intenzív munka útjára vezessük, még nagy erőfeszítésekre volt szükség.

A gyarmatosítás ellen

1933 márciusában egy képviselőházi vita során fény derült a francia gyarmatosítók Indokínában folytatott terror-politikájára. A vitában Maurice Thorez rendkívül beszédes számadatokat ismertetett:

„... 1929-ben 1490 személyt tartóztattak le, ebből 3-at ítéltek halálra, 10-et életfogytiglani kényszermunkára, és 286 személyt összesen 1024 évi börtönre.

1930-ban 699-re emelkedett azoknak a száma, akiknek a francia burzsoázia fegyverei oltották ki az életét, ebből csak február hónapban 50 áldozata volt a yen-bai fölkelésnek, májusban 39 embert öltek meg, ebből május elsején 20-an haltak meg, amikor együtt ünnepeltek a nemzetközi proletariátussal; novemberben 52 volt az áldozatok száma, közülük 40-et a szovjet forradalom évfordulóján rendezett tüntetések alkalmával öltek meg; decemberben 145 áldozatból 115-en a kantoni kommün évfordulóján lezajlott tüntetések alkalmával vesztették életüket.

1930-ban Indokínában legalább 693 halottat és 2963 letartóztatottat jegyeztek fel, s közülük 1549 személyt a yen-bai események során vettek őrizetbe; a 83 halálos ítéletből 52 függ össze a yen-bai eseményekkel, 241 volt az életfogytiglani kényszermunkára és 305 az életfogytiglani börtönbüntetésre ítéltek száma, 795 elítéltnek összesen 3648 évi börtönbüntetést és 780 évi hatósági felügyeletet szabtak ki.

Az 1931-es esztendőnek csupán az első négy hónapjában, januártól április végéig a következő adatok a jellemzői: 1419 letartóztatás; harcban elesett 236; sebesülésébe később belehalt 52; deportálásra ítéltek 896 személyt; életfogytiglani kényszermunkára 127-et; 604

személyt ítéltek több évi kényszermunkára, ami általában életfogytig tartó deportálást jelentett.

És most lássunk frissebb adatokat, amelyekkel maga a gyarmatügyi miniszter úr szolgált a Hivatalos Közlöny 1933. január 14-i számának hasábjain, válaszképpen Guernut úr írásbeli kérdésére.

A yen-bai ügy óta elítélt annamiak száma a következő: 1094 ítéletet hoztak a tonkini büntető bizottságok, 5803-at Tonkin és Annam gyarmati hatóságai, 164 halálos ítéletet mondtak ki, s 88 kivégzést hajtottak végre."

Maurice Thorez ezek után így folytatta: „Annamban zavargások következtében a büntető törvényszék 1044, a bíróság 47, vagyis a kettő összesen 1091 személyt ítélt el, és tart fogva mind a mai napig.

Csupán Annamban és Tonkinban 1879 a számuk!

A Guernut úrnak adott válasz egy szóval sem tért ki Kokinkínára, pedig ott valószínűleg még 3000 letartóztatott van.

Véleményem szerint ez a hivatalos válasz nagyon hiányos. Ha az indokínai sajtóban megjelent információkat vesszük figyelembe, jelen pillanatban több mint 7000 politikai fogoly van a gyarmat börtöneiben.

Hanoi polgári börtönében a *la Volonté indochinoise* (Indokínai akarat) című lap február 24-i száma szerint 1932 februárjában 1083 fogoly volt, ebből 4-et ítéltek halálra, 51-et pedig életfogytiglani kényszermunkára. 1932 júniusában 1436 fogolyból 69 volt az életfogytiglani kényszermunkára ítélt.

A *la Volonté indochinoise* szerint Haiphong polgári börtönében 1932 márciusában 503, Huan Phong börtönében 1932 júniusában 1326 fogoly volt; Vinh börtönében 400 nőből 200-at politikai vétségért tartottak fogva; Saigon központi fogházában (a Kelmefestők utcájában) 1932 márciusában 1274 volt a letartóztatott, ebből 4-et ítéltek halálra, 67-et pedig életfogytiglani kényszermunkára.

És mindez csupán Indokína börtöneinek egy része, amelyekben jelenleg a foglyok túlnyomó többsége politikai vétségért raboskodik.

Hány indokínai van Poulo Condor büntetőtelepén? Ezernél is több. Hány indokínai lehet a gyilkos Inini-fennsíkon Guayanában? Ezernél is több.

Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Indokínában több mint 10 000 munkást, parasztot, fiatal értelmiségit börtönöztek be és ítéltek el. Azt is meg kell mondani, hogy az országban uralkodó rettenetes nyomor miatt és a népmozgalmak következtében, amelyeket ez a nyomor vált ki, a megtorlás az utóbbi néhány hónapban csak tovább fokozódik.

1932 októberének második felében letartóztattak mintegy 100 dolgozót, akiket azzal gyanúsítanak, hogy Kokinkínában részt vettek egy kommunista konferencián. Ugyanakkor Annam tartományaiban 23 forradalmárt tartóztattak le, és szállítottak a haiphongi börtönbe.

A november 16-i újságok szerint nemcsak kommunista párttagokat tartóztattak le szinte nap mint nap, hanem olyanokat is, akiket párttagsággal gyanúsítanak.

Letartóztatták Duan Hac Dimb elvtársat, azon kevés kommunista vezetők egyikét, akiknek mindeddig sikerült kicsúszni a rendőrség kezéből. A börtönökben gyilkolnak: ennek esett áldozatul Nguyen Tron Dam elvtárs is.

Haiduong tartományban letartóztatták a volt yet-nami nacionalista párt 270 tagját.

Mytho biztonsági szolgálata letartóztatta egy falusi pártsejt 20 kommunista tagját; egyébként kettő közülük indokínai köztisztviselő. Egy forradalmár nőt a falujában tartóztattak le.

Mindezeket csak úgy találomra veszem elő az indokínai sajtó napi híreiből.

Egy annami faluban letartóztattak 5 annamit, akiket nemzeti forradalmi tevékenységgel gyanúsítanak.

Haiduongban letartóztattak egy tanítót. A múlt év december 23-i *la Volonté indochinoise* közlése szerint a haiphongi büntető bíróság Lo Van Sien elvtársat ötévi börtönre ítélte és húsz évre kitiltotta a lakóhelyéről, kizárólag azért, mert tagja az Indokínai Kommunista Pártnak.

Minden ilyen ítélet megannyi kihívás az indokínai néppel szemben, mely jogosan kel fel az Önök elnyomó rendszere ellen . . ."

Maurice Thorez ismertette az Indokínai Kommunista Párt programját, majd kijelentette:

„. . . Támogatjuk indokínai testvéreink harcát. Támogatjuk a nem-

zetközi proletár összefogás nevében. Azért támogatjuk, mert ez a harc Franciaország dolgozóinak is érdeke, hiszen Marx kitűnő meghatározása szerint: »nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom«."

Erőteljes és bátor megfogalmazása volt ez a Francia Kommunista Párt gyarmatosításellenes politikai vonalának, melynek fő jellemzője volt, hogy mindenki másnál korábban vette észre: a gyarmatosítás menthetetlenül a végét járja. Ezt a későbbiekben az események bizonyították.

Franciaország és a hitleri Németország

1933. január 31 óta Édouard Daladier állt a kormány élén; elődje, Camille Chautemps kabinetje alig több mint egy hónapig tartotta csak magát.

Mivel a kormánynak pénzre volt szüksége, az 1933. május 31-i pénzügyminiszteri rendelet 136. cikkelyével (amelyet később a december 23-i rendelet 15. cikkelye egészített ki) bevezette az állami sorsjegyet. Georges Bonnet volt a pénzügyminiszter. Lucien Lamoureux pedig a költségvetési miniszter, amikor megszületett a sorsjegy, amelyet némelyek azzal az ürüggyel támadtak, hogy egy újgazdag réteget hoz majd létre, holott a valóságban az volt a rendeltetése, hogy pénzt hozzon az állam konyhájára.

Belpolitikai téren folytatnunk kellett a harcot a szektásság ellen, a pártot úgy kellett irányítanunk, hogy a dolgozók közvetlen követeléseinek védelme érdekében lépjen fel. Egyes szektások azt vallották, hogy a gazdasági követelések támogatása az ökonomizmusban való megfenekléssel egyenlő. Így hát egyik cikkemnek, mely a *Cahiers du bolchévisme* 1933. január 1-i számában jelent meg, azt a címet adtam: *Tartanunk kell-e az „ökonomizmustól"?* Ebben olvasható a következő:

„Ha az »ökonomizmust« támadjuk, ez olyan, mintha ágyúval céloznánk a Holdra, mintha nem vennénk észre, hogy hová is kell irányí-

tanunk a tüzet mozgalmunk előbbre vitele érdekében. Eszünk ágában sincs kisebbíteni a pártunkra nehezedő opportunista veszélyt, de azzal, hogy halált kiáltunk az »ökonomizmusra«, még nem biztosítottuk a párt irányvonalának alkalmazását a tömegek közötti munkában" . . . „Nekünk franciáknak van egy súlyos örökségünk, amelyet a szociáldemokraták és az anarcho-szindikalisták hagytak ránk. Tisztában kell lennünk azzal is, hogy bár a fő veszély a jobboldali opportunizmus, csapást kell mérnünk a magát »baloldalinak« hirdető szektásságra is, amely az anarcho-szindikalizmus opportunista maradványaiban gyökerezik. Így kell cselekednünk, ha a tömegek harcának élére akarunk állni."

Külpolitikai téren az történt, hogy a francia kormány 1933. június 7-én aláírta a (Franciaország, Anglia, Németország és Olaszország közötti) négyhatalmi szerződést, amelynek az volt a célja, hogy biztosítsa a négy országot érintő kérdésekre korlátozott „tényleges együttműködést a béke fenntartása érdekében". Ezzel kapcsolatban nem árt emlékeztetni arra, hogy Hitler január 30. óta hatalmon volt, és hogy a Reichstag fölgyújtása világosan megmutatta, milyen irányt vesz majd a politikája, annál is inkább, mert a *Mein Kampf* című könyvében Hitler mindezt már igen egyértelműen kifejtette.

A fasizmus németországi győzelme megtette a maga hatását Franciaországban is. Bátorítást adott azoknak a fasiszta csoportosulásoknak, amelyek úgy érezték, hogy mivel Németországban ütött már az óra, Franciaországban is közeledik az ő idejük.

A hitleri fajelméletnek felháborodásra és cselekvésre kellett volna késztetnie a franciák túlnyomó többségét, s ez mégis megértésre talált azoknál az elemeknél, amelyek számára az osztályszempont fontosabb volt a nemzeti érdeknél; „Franciaország – írta Hitler –, mely napról napra mind jobban elnégeresedik, a zsidóság világuralmi céljai iránti vonzalma miatt állandóan veszélyezteti a fehér faj pozícióját Európában." És hozzátette: „Franciaország még most is kérlelhetetlen, halálos ellenségünk, mert lelki alkata sohasem változik meg. Hogy kik kormányozzák: Bourbonok-e vagy jakobinusok, köztársaságpártiak-e vagy bolsevikok, az vajmi keveset számít."*

* Lásd: *Mein Kampf.*

A hitlerizmus terjeszkedési törekvései láthatóan nem nagyon nyugtalanították a francia kormánykörököt, holott a *Mein Kampf* olvastán fel kellett volna riadniuk. Az az igazság, hogy bizonyos körökben úgy gondolták, a hitleri Németország hű marad a Drang nach Osten régi pángermán eszméjéhez, és keleti irányban, Lengyelországban, Ukrajnában stb. próbál majd új területeket hódítani, s ez ellen a mi reakciós és fasiszta elemeinknek semmi kifogásuk sem lett volna.

Egyébként a hitleri ideológia nem csupán a hagyományosan reakciós körökbe hatolt be, hanem az SFIO, a szocialista párt soraiba is, mint azt az 1933. április 16–17-i avignoni kongresszus is mutatta, ezen ugyanis nyíltan megkérdőjelezték Marx tanításait.

Az 1933-as év Marx halála 50. évfordulójának esztendeje volt. És éppen ebben az évben hirdette meg Marx hazájában az átmenetileg diadalmaskodó hitlerizmus: „A marxizmus a mi ellenségünk." A mi Francia Kommunista Pártunk pedig a következőket mondta: „Marx halálának 50. évfordulóján arra kell törekednünk, hogy tanítása behatoljon a dolgozó tömegek közé, és általa e tömegek, a proletárok a szabadság és a szocializmus öntudatos harcosaivá váljanak."

A szocialista szakítás

Amióta a kommunista párt megalakult, a szocialista párt nemigen szorgalmazta a marxista ideológia terjesztését saját soraiban. Makacsul kerülte az 1917. októberi forradalomról szóló tanulságok levonását, s így bizonyos fokig továbbra is a háború előtti elméleti alapokon állt.

Bizonyos elemek túl akartak lépni a marxista koncepciókon, mert „megmerevedettnek" tartották őket, ezért támadták a marxizmust, és revizionista elméleteket állítottak föl. Henri de Man* már 1927-

* *De Man, Henri* (1885–1953). Belga szociáldemokrata politikus és teoretikus. 1935–1940 között többször tagja a kormánynak. A német megszállás alatti kollaboráns magatartás miatt a háború után távollétében 20 évi kényszermunkára ítélték.

ben közzétette *Túl a marxizmuson* című könyvét. De Mannak Franciaországban is akadtak követői, akik lázadoztak a marxizmus állhatatossága ellen, s olyan új szocialista etikát sürgettek, amely keresztényi idealizmustól áthatott, úgynevezett „spiritualista realizmussal" helyettesíti a történelmi materializmust.

Ezek a tételek a háború utáni időszak kapitalizmusát jellemző gazdasági föllendülésre épültek. Ám amikor az Egyesült Államokban 1929-ben kirobbant a válság – és ugyanakkor a Szovjetunió volt az egész világon az egyetlen olyan ország, amely nem ismerte a válságot –, nagy csapás érte a neokapitalizmusról szóló elméleteket, melyek tévesen azt hirdették, hogy ez a társadalmi rend felülemelkedett ellentmondásain.

Az említett elméleti viták később politikai összecsapásokra vezettek, amiket az váltott ki, hogy nem volt egyetértés a radikális kormánynak nyújtandó támogatás kérdésében: egyes szocialisták az állandó, tartós támogatás mellett voltak, a SFIO többsége viszont azt a körülményektől akarta függővé tenni.

Az avignoni kongresszuson (1933. április 16–17.) a Renaudel által támogatott jobboldali indítvány mindössze 925 szavazatot kapott a baloldalra leadott 2807 szavazattal szemben. Renaudel úgy terjesztette elő indítványát, mint egy öreg opportunista, ő maga csakugyan az volt, őt azonban hamarosan olyan elemek váltották fel, amelyek később neofasisztákként lepleződtek le.

Július 14-én a Mutualité-palotában megtartott kongresszuson az újsütetű szocializmus hívei, köztük Marquet, Déat és Montagnon olyan gondolatokat fejtegettek, amelyek nyilvánvaló rokonságot mutattak a hitleri ideológia bizonyos jegyeivel.

Úgy állították be a fasizmust, mint a világ fejlődésének szükségszerű szakaszát, kifejtették továbbá azt a tételüket, hogy a munkásosztály képtelen betölteni forradalmi küldetését. Szóba került az erős állam, a korporatív szervezkedés szükségességének kérdése is, és mindez az új, az eddig még nem volt jegyében.

Egyébként Marquet felszólalásának tárgyául a „Rend, Tekintély, Nemzet" hármas jelszót választotta, Déat pedig, aki az 1932-es választáson győzött ellenem, azzal az ürüggyel, hogy elébe kell vágnunk a fasizmusnak, a szocialista mozgalom bizonyos fokú fasizálását in-

dítványozta. A de Man-féle tervet a szocializmus, a kommunizmus és a fasizmus közös nevezőjének tekintette, a kapitalizmus elleni harcot pedig a válság elleni harccal helyettesítette, mintha bizony a válság nem a kapitalista rendszer következménye lett volna.

Köztudott, hogy Léon Blum Marquet beszéde alatt felkiáltott: „Ez borzalmas!" A szakadás pedig, ha ott helyben nem is következett be, elkerülhetetlenné vált.

A szocialista párt Daladier kormányát támogató politikájára október 24-én újabb megpróbáltatás várt, a kormány ugyanis megbukott aznap, mivel a szocialista csoport nem szavazott mellette.

A SFIO-n belül továbbra is a széthúzás uralkodott, és 1933 novemberében bekövetkezett a szakadás. Nem sokkal később, december 3-án megtartotta alakuló kongresszusát a „neoszocialisták pártja", mely fölvette a „Francia Unió Jean Jaurès Szocialista Pártja" nevet. A pártnak 30 parlamenti képviselője volt.

Igencsak heterogén elemek voltak ebben a pártban. Jobboldali szocialisták, akik a radikális párt soraiba is beillettek volna, jól megférték benne az olyan fasisztákkal, mint Déat vagy Marquet, akik később mindketten Pétain miniszterei lettek.

A fasiszta veszély növekedése Franciaországban

A „neo" párt megalakulásának méltán örültek a francia reakciósok és fasiszták, ugyanis terveikhez éppen kapóra jött, amikor mi a szocialisták és a széles néptömegek mozgósításával a dolgozók harcát igyekeztünk megszervezni a fasizmus ellen.

Ezzel a céllal ült össze a párizsi Pleyel-teremben 1933. június 4-én az európai antifasiszta kongresszus, és ez alkalomból a *Cahiers du Bolchévisme* június 15-i számának vezércikkében a következőket írtam:

„A kongresszus szocialista munkásküldöttei idejekorán észrevették azt a veszélyt, amelyet az antifasiszta erők bármiféle megosztása rejt magában. Közülük azok, akik ott voltak Amsterdamban és folytat-

ják a harcot, jól tudják, hogy csakis az európai kongresszus talaján bontakozhat ki igazi fasisztaellenes akció.

200 szocialista, valamint 300 reformista szakszervezeti tag volt ott a kongresszuson a II. Internacionálé és a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség által kiadott utasítások és ajánlások ellenére. Ezek a küldöttek a dolgozók ezreit képviselték. Ez jó dolog. Ám a jelenlegi helyzet, mely tele van a munkásosztályra leselkedő veszélyekkel és fenyegetésekkel, ennél sokkal többet követel." Ezzel egyidejűleg természetesen fölszólítottam a kommunista pártmunkásokat, tegyenek meg mindent a szocialista dolgozókkal való akcióegység megteremtése érdekében.

A fasizmus ellen győzelmet könyvelhettünk el Georgi Dimitrov, Popov, Tanev és Torgler fölmentésével, a fasiszta veszély azonban mind nyomasztóbbá vált, és nem lehetett megfeledkezni arról, hogy az 1933. március 5-i választás újabb lépést jelentett a demokratikus szabadságjogok eltiprása útján, mivel a választások után megsemmisítették a kommunista képviselők mandátumait, és föloszlatták a Német Kommunista Pártot. Eközben kommunistákat, zsidókat, szocialistákat tartóztattak le, internáltak, kínoztak és gyilkoltak meg.

Egyes német szocialista vezetők azt remélték, hogy tétlenségükkel megőrizhetik pártuk legalitását. Ámde sorra-rendre következett előbb a Munkafront megalakítása, mely a Mussolini által Olaszországban már életbe léptetett korporációs rendszer útján egyesíti magában a munkaadókat és munkavállalókat, azután következett a szociáldemokrata párt feloszlatása (június 22.) és a különféle polgári pártok eltüntetése, míg végül is a hitlerista párt maradt a birodalom egyetlen pártja.

Ezalatt Franciaországban egymást követték a kormányválságok. Az október 26-án alakult Sarraut-kabinet november 23-án megbukott, helyét a Chautemps-kormánynak adta át, amely november 26-án alakult, és 1934. január 27-én bukott meg, éspedig elég különös körülmények között: egy pénzügyi botrány, az úgynevezett Stavisky-ügy miatt.

Stavisky, ez a kalandor, akinek politikai körökben igen jó kapcsolatai voltak, belekeveredett a Bayonne-i Községi Hitelintézetben lezajlott csalási ügybe.

A Községi Hitelintézet igazgatóját 1933 decemberében tartóztatták le, azzal a váddal, hogy 200 millió frank értékű hamis pénztárjegyet bocsátott ki.

A botrány érzékenyen érintette a Chautemps-kormányt, már csak azért is, mert hallatlanul zsúfolt volt Stavisky bűnlajstroma, ami nyilvánosságra került. Ám ítélje meg az olvasó: 1916–1918: két ítélet hitelezési csalásért, 6 havi fogház; 1919–1923: két kábítószerügy, eljárás nem indult; 1925: csekkhamisítás, folyt eljárás, de ítéletre nem került sor; 1926: értékpapír-sikkasztás, eljárás, majd szabadlábra helyezés. Nyolc év múltán a bűnügyben még mindig nincs ítélet. 1928 óta további ügyek, többek közt egy 120 milliós váltókezesség megszerzése a bázeli banknál.

A reakció január 19-én azzal bízta meg egyik hangadóját, Philippe Henriot-t, aki később áruló lett, és méltán bűnhődött az ellenállás harcosainak kezétől, hogy indítson támadást a kormány ellen. Henriot azzal a váddal lépett fel Raynaldy igazságügyminiszterrel szemben, hogy fiktív részvényjegyzője volt egy francia kereskedelmi holdingtársaságnak, amelyet Sacazan bankár alapított.

Az igazságügyminiszternek az ellene indított támadás miatt le kellett mondania, ez január 27-én történt, s másnap lemondott az egész Chautemps-kormány.

Ezalatt Párizsban megsokszorozódtak a fasiszta tüntetések. Chiappe rendőrfőnök pedig igen-igen elnézőnek mutatkozott a tüntetőkkel szemben, holott napról napra világosabban látszott, hogy céljuk a köztársaság megdöntése, hogy azután Franciaországban is fasiszta rendszert teremtsenek, ami Hitlernek egy évvel azelőtt Németországban sikerült.

Elsőnek az Action Française csoportjai, „a király rikkancsai" tüntettek. Olyan jól érezték magukat a botrányban, mint hal a vízben. Charles Maurras, a royalisták szellemi atyamestere minden reggel odatálalt olvasóinak három-négy sűrű hasábot a *L'Action Française* című lapban, s megpróbálta a maga királypártiságát egy valamelyest a modern élet körülményeihez alkalmazott keretbe helyezni.

Minthogy az öröklődő államhatalom tézisét mégsem merte nyíltan bizonygatni, egyenlőségjelet tett a királyi család és a nemzet érdeke közé, ugyanakkor egy fajta regionalizmust is hirdetett, aminek kö-

vetkeztében a királyságot afféle összekötő kapocsnak állította be a „francia köztársaságok" között, ez pedig nem volt más, mint szakítás az „egy és oszthatatlan köztársaság" jakobinus örökségével.*

Charles Maurras fanatizmusa mindazonáltal nem sok lelkesedést keltett a királypártiak ügye iránt. Rombolni viszont tudott: a köztársasági uralomra mért csapásai erőteljesek voltak, és vonzó hatást gyakoroltak az ifjúság egy részére.

Maurras logikusan jutott el odáig, hogy „égi ajándéknak" minősítse Pétainnek mint Hitler Gauleiterének hatalomra jutását.

A royalista csoportok tehát aktívak voltak. De nem csupán ők. Ott volt például a Tűzkereszt is, a volt frontharcosok szervezete, La Rocque ezredessel az élen.

A tűzkeresztesek 1933-ban elhatározták, hogy megnyitják szervezeteik kapuit a Nemzeti Önkéntesek elnevezéssel besorozott fiatalok előtt. La Rocque szeretett volna tagságának valamiféle ideológiával szolgálni, és úgy gondolta, hogy utánozni fogja Hitler *Mein Kampf*-ját. Megírta hát La Rocque is a *Service publique* (Közszolgálat) című könyvét, azonban a semmitmondó munka nagy csalódást keltett La Rocque hívei körében.

Az Action Française és a Tűzkereszt mellett olyan fasiszta szervezetek is voltak, mint Pierre Taittinger „Hazafias ifjúság" elnevezésű csoportja, az illatszergyáros François Coty által pénzelt „Francia szolidaritás", továbbá az „Életük kockáztatásáért kitüntetettek" Josse ezredes vezetésével és a „Frontharcos tisztek szövetsége" Ferrandi ezredessel az élen. Végezetül a Nemzeti Frontharcos Unió (UNC), amely kissé más szerepkört töltött ugyan be, és mintegy tartalékképpen szolgált, szintén a fasizmus ösvényeire került, nemegyszer a tagság tudta nélkül, fasiszta beállítottságú vezetői, Jean Goy és Lebecq jóvoltából.

Mindezek az elemek a „közéleti tisztaságot" védték, s azt gondolták, hogy a kipattant botrány segítségével halálos csapást mérhetnek a köztársasági szabadságjogokra.

* Úgy tűnik, a maurras-i eszméken nevelkedett de Gaulle tábornok is ezt a regionalista tételt akarta megvalósítani, különösen az 1948-as májusi események következtében. – *A szerk.*

Chautemps lemondása után Édouard Daladier alakított új kormányt, s hogy jobbfelől is biztosítsa magát, Jean Fabry reakciós képviselőt kinevezte hadügyminiszternek.

A fasizmus hívei meg voltak győződve arról, hogy közeledik az ő idejük, ezért megsokszorozták tiltakozó felhívásaikat és tüntetéseiket. A párizsi városháza szinte a fasizmus főhadiszállása lett. A városi tanácsba beválasztott reakciós városatyák úgy festettek, mint az a bizonyos Topaze, az erény professzora.

A helyzet láttán pártunk felszólította aktivistáit és a dolgozókat, hogy menjenek ki az utcára, mert nem szabad az utcát a lázító csoportoknak átengedni. Február 5-től kezdve Párizs különböző pontjain összecsapások voltak a pártaktivisták és a fasiszta-szimpatizánsok között. A szocialista párt mozgósította ugyan a tagjait, de azt kérte tőlük, hogy várakozó álláspontra helyezkedjenek. Mindebből arra lehetett volna következtetni, hogy a fasizmus visszaszorításában számítani lehet a kormányra. Mi azonban nem így vélekedtünk: mi a tömegméretű akcióban láttuk a fasizmussal szembeni ellenállás döntő tényezőjét.

Február 6-án, amikor a kormány bejelentésre határozta el magát, a képviselőházban a jobboldal durván félbeszakította Daladier-t.

A vitában ezután a Francia Kommunista Párt nevében Maurice Thorez szólalt fel, s támadta a fasiszta mozgalom egyik szervezőjét, Tardieu-t.

Maurice Thorez kijelentette: – Mindenekelőtt magyarázattal tartozom azzal a jelzővel kapcsolatban, amellyel az imént illettem a kormány egyik volt elnökét, mikor azt mondtam neki: Ön kalandor és provokátor . . .

André Tardieu: – Elismerem az Ön jogát, hogy bármit mondjon. Én Önt börtönbe csukattam, és ha módomban lesz, újra meg fogom tenni.

Maurice Thorez: – De itt osztályok harcáról van szó, és Ön provokátor!

Elnök: – Ha ilyen kifejezéseket használ, rendre kell Önt utasítanom.

Maurice Thorez: – Úgy beszélek, ahogy a proletárok beszélnek, és nem leszek tekintettel ezekre az emberekre itt.

Maurice Thorez így folytatta:

„... El vagyunk szánva, hogy harcolunk jogainkért, még itt, a képviselőházban is, ahogyan a proletárok harcolni fognak a jogaikért az egész országban. Ezért is fordulunk az összes proletárhoz és szocialista munkástestvérünkhöz, hogy jöjjenek ki az utcára, és űzzük el onnan a fasiszta bandákat, amelyeket Önök nem hajlandók feloszlatni..." És kimondta az ítéletet: „... Az Oustricok és Staviskyk köztársasága ez, ahol a csalókból álló igazgatótanácsok bársonyszékeiben képviselő urak, miniszterek, őkegyelmességei, a Becsületrend lovagjai, volt nagykövetek és nyugalmazott tábornokok terpeszkednek."

A képviselőház a vitát az éjszakai ülésén folytatta, miközben a Concorde téren a fasiszta szervezetek felhívására tüntetők vonultak fel. A fasiszta akció célja az volt, hogy olyan látszatot keltsen, mintha a közéleti tisztaság zászlaját a Frontharcosok Szövetsége bontotta volna ki. Így aztán bizonyos fokig a frontharcosok fedezete mögül akarták a fasiszták a Bourbon-palotát elözönleni és egy új kormányt kikiáltani.

A párt ellentüntetésre szólította föl a dolgozókat, a Frontharcosok Köztársaságpárti Egyesülete pedig, melynek gondja volt rá, hogy a közélet tisztaságáért folytatott harc monopóliumát ne engedje át a Frontharcos Uniónak (az UNC-nak), azt kérte a volt frontharcosoktól, gyülekezzenek a Champs-Élysées sugárúton, a következő jelszavakkal: „Le a tolvajokkal!", „Le a fasizmussal!" A második jelszó azt kívánta hangsúlyozni, hogy amennyiben közéleti tisztaságot akarunk, nem támaszkodni kell a fasizmusra, hanem, épp ellenkezőleg, lesújtani rá.

A Concorde téren és környékén egybegyűlt hatalmas tömeg nagy része fasiszta vagy a fasizmus által megtévesztett ember volt, ám akadtak ott antifasiszták is, mint azt a lezajlott összecsapások mutatták.

Én az éjszaka egy részét azzal töltöttem, hogy három elvtárssal

együtt Párizst jártam, meglátogattam az ügyeleteinket, és ellenőriztem, hogy a különböző körzetek (a mai pártbizottságok) felelősei kellően mozgósították-e azokat a párttagokat és szimpatizánsokat, akik már korábban heves ellentüntetéseket rendeztek a főváros különböző kerületeiben. Aztán egyszerre csak a Madeleine téren találtuk magunkat, ahol egyenruhás fasiszta alakulat menetelt.

Ahogy elnéztem e fölfegyverzett emberek grimaszba torzult, mámoros ábrázatát, ahogy diadalittasan lépkedtek ott, azok a hitlerista tüntetések jutottak eszembe, amelyeket Berlinben volt alkalmam látni . . . Ha akkor engem azok az emberek felismernek, bizony rövid úton elintéznek.

A helyzet súlyos volt, a párt vezetősége még az éjszaka során összeült, s én azt a feladatot kaptam, hogy reggel keressem fel a kommunista ifjúság aktivistáit, s velük együtt vizsgáljam meg, milyen intézkedéseket kell tennünk az ifjúság bevonására az antifasiszta harcba.

Amikor végeztem ezzel a megbeszéléssel, és vissza akartam térni Párizsba, a rendőrök feltartóztattak, és bekísértek az ivryi rendőrkapitányságra, amely abban az időben az elöljáróság egyik helyiségében székelt.

Közöltem, hogy szeretnék beszélni a rendőrkapitánnyal. Neki pedig lényegében a következőt mondtam: „Most, amikor mindannyiunkat egyformán a fasizmus veszélye fenyeget, engem, az antifasisztát vesznek őrizetbe. Tudni akarom, hogy miért, és kinek a parancsára történt a letartóztatás?"

Úgy gondoltam, hogy Daladier és Frot, akik korábban parancsot adtak arra, hogy tüzet nyissanak a tüntetőkre, most nyilván tanácstalanok, és minthogy mindig a tanácstalan emberek részéről kell a legrosszabbtól tartani, rá akartam mutatni felelősségükre.

Tudni akartam, kinek a parancsára állítottak elő. Az a két elvtárs pedig, aki jelen volt letartóztatásomnál, természetesen azonnal értesítette a pártot, amely képviselői útján magyarázatot kért a kormánytól. Végül is egy óra múlva szabadon bocsátottak.

Letartóztatásom alighanem egyik legutolsó hivatalos tényked ése volt a Daladier-kormánynak, mert az 13 óra 30-kor beadta lemondását, és mindössze egyetlen minisztert hagyott hátra a fasiszta zendüléssel szemben, a folyó ügyek intézésére.

Február 7-én a sajtó rendkívül éles hangot ütött meg a kormánnyal szemben, s természetesen ugyanez volt a helyzet 8-án is, miután már lemondott a kormány. Sajnos, a *L'Humanité,* amelyet akkoriban Marty irányított, szektás álláspontot foglalt el, nem vette figyelembe, hogy e helyzetben a kommunisták és a szocialisták között kölcsönös megértés légkörét kell megteremteni.

Nekünk a párt vezetőségében az volt a benyomásunk, hogy miután a fasiszták február 6-án sikert könyvelhettek el, bizonyára azt hitték, hogy ismét megpróbálkozhatnak a zendüléssel, most kell jókora csapást mérnünk rájuk. Ebből a megfontolásból határoztuk el, hogy február 9-én antifasiszta tüntetést rendezünk a République téren.

A Politikai Bizottság határozata a szocialisták, a kommunisták és a két szakszervezethez tartozó dolgozók részvételével közös antifasiszta akciót tervezett.

Február 8-án Maurice Thorez előterjesztésére a párizsi pártszervezetek 1500 összegyűlt aktivistája jóváhagyta a Központi Bizottság határozatát, miszerint február 9-én tüntetést szervezünk az egységfront jegyében, és felszólítjuk a kommunista, a szocialista és a szakszervezetekbe tömörült dolgozókat, vegyenek részt ezen a tüntetésen, mivel közös érdekeinket kizárólag a közös fellépés biztosíthatja.

Amikor a munkásosztály küzdelmet vívott a fasiszta támadókkal, s meg akarta törni azokat, Doriot elérkezettnek látta az időt, hogy a pártvezetés ellen nyílt harcba kezdjen.

Doriot akkor már hosszú ideje bomlasztó szerepet játszott a Politikai Bizottságon belül, ahol megpróbálta szembeállítani egymással az elvtársakat, s igyekezett pesszimista, a harcot nem vállaló légkört kialakítani.

A február 6-i események alkalmával pártunkat a szocialista párt uszályába akarta sodorni, „a helyzet emberének" igyekezett feltüntetni magát, aki képes tömöríteni az antifasiszta erőket. Mindez nincs némi pikantéria híján, különösen, ha az ember meggondolja, hogy idővel a hitleri Wehrmacht hadnagyi uniformisát öltötte magára.

A február 9-i tüntetés ügyében Doriot felkereste Bonnefoy-Sibour rendőrfőnökét, és tudomására hozta, hogy ő a Saint-Denis kerületi csoportokkal ott lesz a Gare de l'Est előtt.

A tüntetés színhelyéül a République teret jelölték ki, minthogy

azonban jelentős rendőri erők állomásoztak a téren, a tüntetés a szomszédos negyedekben zajlott le, a Gare de l'Est és a Gare du Nord pályaudvarok környékén, a Faubourg du Temple utcán, a Voltaire körúton, valamint Belleville-ben és Ménilmontant-ban.

Doriot meg akart egyezni a rendőrséggel, ezért közölte vele előre a tartózkodási helyét, továbbá meg akarta teremteni a feltételeket ahhoz, hogy a polgári sajtó beszámolhasson a tüntetésen való részvételéről. Az egész önreklámozási akció arra irányult, hogy előtérbe tolja saját személyét, s ezt a szemébe is mondtam Saint-Denis-ben 1935-ben, egy nyilvános gyűlésen, ahol ellenjelöltje voltam a községi választáson.

Kemény dolog volt az ötvenezer embert megmozgató februári tüntetés. A kormány tűzparancsot adott ki a tüntetők ellen, négyen meg is haltak; áldozatuk azonban nem volt hiábavaló, mert azon a napon a fasiszták kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy a dolgozók nem hajlandók nekik szabad utat engedni. Ugyanakkor a még ingadozó antifasiszták láthatták a munkásosztály hatalmas harci lendületét.

Az akcióegység felé

A Daladier-kormány lemondása után a köztársasági elnök saját elődjét, Gaston Doumergue-et bízta meg az új kabinet megalakításával; az új kormány február 9-én 18 óra 30 perckor mutatkozott be az Élysée-palotában, s ilyenformán a február 9-i tüntetés betiltása éppúgy tulajdonítható volt a lemondott kormánynak, mint az újnak.

A „Nemzeti Unió" cégére alatt alakult Doumergue-kormány tagjai között öt exminiszterelnök volt: Tardieu és Herriot mint államminiszter, Barthou mint külügyminiszter, Sarraut mint belügy-, és Laval mint gyarmatügyi miniszter. Ezenkívül hadügyminiszterként tagja volt a kormánynak Pétain és munkaügyi miniszterként a neoszocialista Marquet.

A Francia Kommunista Párt a május 9-i tüntetés során olyan anti-

fasiszta erőként lépett fel, amelyet már nem lehetett számításon kívül hagyni. Egyébként a tüntetés másnapján, február 10-én a *Le Populaire* című lapban Léon Blum ezt írta: „Ez a tüntetés volt az első proletár megnyilvánulás a fasiszták keddi erőszakos fellépése óta."

Ugyanez a lap ugyanazon a napon a február 9-i tüntetésről szóló beszámolójában a következőket írta: „A munkástüntetők egész este bámulatra méltó bátorságról és erőről tettek tanúságot . . . s mindezt hajnalba nyúlóan, Párizs jó negyedrésznyi területén."

A február 9-i tüntetés előkészítője volt a február 12-i tüntetésnek, amely immár egységfrontjelleget öltött. Ez volt a proletárok első olyan reagálása, mely nagymértékben tudatosította a munkásokban, hogy a fasizmus elleni fellépéshez egységre van szükség.

A CGT és a CGTU február 12-re általános sztrájkra szólított fel. A felhívást széles tömegek követték, és a vincennes-i sétányt, valamint a Nation teret hatalmas méretű népi tüntetés árasztotta el.

Édouard Bonnefous *A harmadik Köztársaság politikai története* című munkájában a következőképpen írja le a tüntetést:

„A menet eleje 14 óra 15 perc körül indult el. Az *Internacionálét* énekelték. Egymás mellett haladtak a menet élén a SFIO vezetői és parlamenti képviselői, köztük Léon Blum, Vincent Auriol, Paul Faure, majd mögöttük tömött sorokban a tömeg, mely ütemesen újrázta a jelszót: »Ak-ció-egy-ség! Ak-ció-egy-ség!« Utánuk a kommunisták jöttek Marcel Cachin és Duclos vezetésével. A tömeg az *Internacionálét*, az *Ifjú Gárda indulóját*, a *Carmagnole*-t, a *Vörös Lobogót* és a *Tizenhetesek dalát* énekelte.

A Nation térre érkezve elsőnek Léon Blum szólt a tömeghez, és azt mondta: – *Mindannyian azért vagyunk itt, hogy megvédjük a Köztársaságot, mert jól tudjuk, hogy fejlődésünket csakis a Köztársaság teszi lehetővé!*

Utána Paul Faure, Marcel Cachin és Duclos következett: – *Egyetlen jelszavunk az antifasiszta harc!* – hirdették egyöntetűen."

A *Cahiers du Bolchévisme* február 15-i számának vezércikkében a lezajlott eseményekkel kapcsolatban ezt írtam:

„Az év elején kipattant Stavisky-botrány meggyorsította az események menetét. Ez a botrány, mely napfényre hozta az ország egész politikai rendszerének hallatlan korruptságát, mely felfedte a bírói

kar, a kormány, a rendőrség és a képviselők megvásárolhatóságát, a tömegek szemében a nyomorúságukért felelős rendszer rothadásának szimbólumává vált. Ennek a köztörvényes bűncselekményekért többször is elítélt, közönséges szélhámosnak a cinkostársai olyan magas körökhöz tartoztak, hogy a rendőrség Staviskyt inkább meggyilkoltatta, s így hallgattatta el, nehogy titkokat fecsegjen ki. A Chautemps-kormánynak legalább három minisztere keveredett bele az ügybe – igazságügyminisztere, Raynaldy pedig egy másik botrányban is szerepel, ezért a kormány mindent megtett az ügy eltussolására és a felelősség tisztázásának megakadályozására!"

Az igazság az, hogy a február 6-i zendülési kísérlet megmutatta: a jobboldal alkalmasnak ítélte a pillanatot a kormány és a kormányt támogató „baloldali" többség elleni támadásra. A jobboldal országos kampányt indíthatott a tolvajok kormánya ellen, és annak azonnali lemondását követelhette, olyan egyének vezetésével, mint Tardieu, ez a cinikus politikus, aki már több szégyenletes botrányba keveredett bele, hogy csak a legutóbbit, az Oustric-ügyet említsük, avagy Flandin, ez a züllött fiskális, aki belekeveredett a légipostatársasági ügybe, amelyben más korrupt politikusok közreműködésével több százmilliós lopás történt.

Ráadásul a jobboldali vezérek aktivizáltak bizonyos fasiszta szervezeteket is, amelyek már jó ideje léteztek Párizsban, s a kormány oltalma alatt, valamint Chiappe rendőrfőnök kegyes támogatásával burjánoztak el. Chiappe, akit 1927-ben nevezett ki erre a posztra Sarraut, Poincaré radikális belügyminisztere, a párizsi rendőrséget valóságos pretoriánus gárdává züllesztette, mely vakon engedelmeskedett neki. Példátlan brutalitással vetette azután be ezt a rendőrséget a kommunisták elleni harcba, míg a fasiszta tüntetőket védelmébe vette.

A február 12-i huszonnégy órás általános sztrájk, a hatalmas párizsi és vidéki tüntetések a tömegek mélyről fakadó megmozdulásának jelei voltak, a kommunista pártnak pedig az volt a kötelessége, hogy a megmozdulás élére álljon. Ez azonban arra késztette a burzsoáziát, hogy megkettőzze erőfeszítéseit. Így hát az egyik legdöntőbb feladatunk a széles körű tömegmozgalom megszervezése volt.

Az üzemekben meg kellett teremtenünk az akcióegység-bizottsá-

gokat, ahol pedig már működtek, ott meg kellett erősíteni őket. Ez időben még mindig az üzemek voltak mozgalmunk gyenge pontjai, fokozott erőfeszítéseket kellett tehát tennünk a tömegek szervezése és tevékenysége kibontakoztatása érdekében.

Még sohasem volt ennyire szükség az antifasiszta bizottságok létrehozására és a dolgozók eggyé kovácsolására, akik együtt harcoltak és tüntettek február 12-én. A kommunisták tisztában voltak a munka szükségszerűségével, s az akció élvonalába álltak, hogy előkészítsék a fasizmus és a háború elleni harc nemzeti egységfrontját.

Akkor, amikor a munkások gondolatait teljesen indokoltan lekötötte az antifasiszta harc, elegengedhetetlenül szükséges volt, hogy kielégítsük a munkásosztály érdekeinek sürgető igényét, és megalakítsuk önvédelmi csoportját. Történtek is már spontán kezdeményezések ezen a téren, s ez is csak aláhúzta a szétszórt erőfeszítések megszervezésének és egybehangolásának időszerűségét.

Én arra szólítottam fel a dolgozókat, hogy harcoljanak a fasiszta ideológia ellen, és alakítsák meg önvédelmi alakulataikat, mert ezekre az antifasiszta küzdelem kiszélesítésében fontos szerep várt. A következőket írtam ezzel kapcsolatban:

„Vajon lehetséges – hogy csak egy példát említsek – egy cseppnyi szervezettséggel kiűzni a munkáskerületekből a fasiszta sajtót, s elkergetni onnan terjesztőit? Igen, lehetséges! Ugyanígy lehetséges az is, hogy alulról induló tömegakciókkal megtisztítsuk a munkáskerületek falait mindennemű fasiszta plakáttól, és az is nyilvánvaló, hogy szükség esetén a munkásosztálynak önvédelmi csoportjai támogatásával meg kell védelmeznie magát mindenfajta fasiszta agresszióval szemben . . ."

Rendkívül erőteljes, tömegméretű antifasiszta áramlat indult meg az egész országban, s pártunk kötelességének tartotta, hogy közreműködjék az egységfront megvalósításában, megszilárdításában, valamint abban, hogy az hatékonyabbá váljék a Doumergue-kormány elleni akciók során.

Nem sokkal hivatalba lépése után ez a kormány bizottságot nevezett ki a február 6-i események kivizsgálására, s ez bizonyos mértékig elfeledtette a Stavisky-ügyet. Ezután kutyafuttában megszavaztatta a költségvetést, és teljhatalmat szerzett magának, hogy rendele-

tek útján folytassa a „pénzügyi talpra állásra" irányuló politikáját, majd a képviselőház elnapolását kérte március 16-ról május 15-ig.

A parlamenti munka szüneteltetése alatt a kormány a miniszterelnök utasításai alapján törvényerejű rendeleteket hozott az életszínvonal csökkentésére, ami természetesen nagyfokú elégedetlenséget és számos tiltakozást váltott ki.

Ámde a kormánynak esze ágában sem volt figyelembe venni a nép véleményét, s továbbfolytatta regressziós szociális politikáját, megrövidítette a volt frontharcosokat, kikezdte a vasutasok nyugdíjrendszerét stb.

Eközben március 15-én megszavazták az Állami Reformbizottság létrehozását; Marchandeau volt a bizottság elnöke, melynek határozatai pénzügyi téren korlátozták a parlament jogait. A kormány kénye-kedve szerint akarta folytatni a néptömegek vásárlóerejét csökkentő deflációs politikáját, és követeléseket támasztott a parlamenttel szemben, meglobogtatva előtte a feloszlatás lehetőségét.

Ám ez idő alatt országszerte tovább terjedt a népi megmozdulások hulláma. Február 17-én 200 000 dolgozó részvételével adtuk meg a végtisztességet a 9-i tüntetés áldozatainak, a fasiszták tüntetései pedig mindenfelé erőteljes ellentüntetésekkel találták szemben magukat. Összecsapások is adódtak, s februártól júniusig 11 munkás esett el a fasizmus elleni harcban.

A dolgozók tudatára ébredtek annak, hogy milyen súlyos a fasiszta veszély, miután ezt világossá tette számukra a február 6-i zendülés. A kommunisták és szocialisták közötti kölcsönös előítéletek helyébe most a legkülönfélébb nézeteket képviselő antifasisták együttes fellépése került. Érezni lehetett azt is, hogy új légkör volt kialakulóban. A kommunista és a szocialista dolgozók között új természetű kapcsolatok alakultak ki, s így egységfront-politikánk előtt új távlatok nyíltak.

Ezért volt az is fontos, hogy egységteremtő kezdeményezésekkel álljunk elő. Így azután pártunk azt javasolta a szocialista dolgozóknak és a szocialista párt állandó igazgató bizottságának, hogy szervezzünk közös kampányt Ernst Thälmann, valamint a nácik karmai közé került antifasiszta harcosok érdekében.

A szocialista párt feszült társadalmi és politikai légkörben tartotta

meg kongresszusát Toulouse-ban 1934. május 20. és 23. között. A vita központi tárgya a kommunista párttal létrehozandó akcióegység volt. Az egységfront tételét Zyromski támogatta, míg Frossard a parlamenti harc elsőbbségét védelmezte a tömegmozgalommal szemben.

Paul Faure viszont támadta Zyromski álláspontját is, Frossard-ét is, anélkül hogy a fasizmus elleni harc kérdéséhez konkrét formában hozzászólt volna, mint például Léon Blum, aki ugyan indítványozta védelmi csoportok megalakítását, de az akcióegység kérdését nem oldotta meg, ami pedig döntő jelentőségű volt. Léon Blum javaslatát óriási többséggel elfogadták, de semminek sem jártak a végére.

A közvéleményt joggal nyugtalanította az, hogy a kormány egyáltalán nem siet lesújtani a február 6-i zendülés felelőseire.

Az államhatalom részéről tapasztalható mulasztás már csak azért is tűrhetetlen volt, mert a fasiszta csoportok országszerte heves kampányba kezdtek.

Verekedésekre került sor fasiszták és antifasiszták között Franciaország különböző városaiban, Grenoble-ban, Cambraiban, Denainben, Valenciennes-ben, s a fasiszta provokációk láttán ösztönös módon alakult ki az akcióegység a kommunisták és a szocialisták között. Ez a tény már arra késztette a szocialista vezetőket, hogy némiképp változtassanak a legutóbbi kongresszus során elfogadott irányvonalukon.

Június 11-én találkoztak pártunk és a szocialisták képviselői, hogy újra megvitassák a közös cselekvést célzó javaslatokat.

Másnap, június 12-én a szocialista párt állandó Végrehajtó Bizottsága a következő levelet intézte pártunkhoz:

„A szocialista párt (SFIO) állandó Végrehajtó Bizottsága megelégedéssel állapítja meg, hogy a kommunista párttal megkezdett tárgyalások előrelépést jelentenek a dolgozók közös akciója felé, s kijelenti, hogy kész a tárgyalások folytatására, továbbra sem mondva le az elvi bírálat jogáról, amit egyébként finomítani is lehet, viszont követeli nyilvános és lojális kötelezettség vállalását arra, hogy megszűnjenek az érdekelt pártok és azok tagjai elleni bántó és becsületsértő támadások és viták. Ezzel kapcsolatban kéri a kommunista párt képviselőitől, hogy ők is vállalják a kötelezettséget, amelyet magára nézve a SFIO már érvényesnek tekint.

A tárgyalások azonnali folytatása és a két szervezet közös tüntetéseinek gyakorlati megszervezése a kérésre adott választól függ."

Ez a levél határozott változást mutatott a szocialista párt korábbi álláspontjához képest. És június 15-én, egy parlamenti vita lehetőségével élve, Maurice Thorez emelkedett szólásra a képviselőházban, hogy kijelentse:

„... Legyen szabad pártom Központi Bizottsága nevében önökhöz, szocialistákhoz, és az önök pártjának érdemes vezetőihez fordulnom, s kimondanom:

A napokban megbeszélések voltak közöttünk... Nem oly gyakoriak az ilyen beszélgetések, hogy kollégáink ne tudnák, miről van szó.

Mindenki megérti azt a gondot, amely szólni késztet. Azt kívánom, hogy a kommunista párt képviselője részéről most elhangzó szavak e T. Ház közvetítésével eljussanak mindazokhoz a munkásokhoz, akik készek egyesülni és harcolni a burzsoázia ellen.

A szocialista párthoz fordulok tehát, és nyíltan, őszintén mondom: Harcolni akartok a kommunista párttal együtt a burzsoázia ellen. Harcolni akartok a kommunista párttal együtt a fasizmus veszedelme ellen. Harcolni akartok a kommunista párttal a háború fenyegetései ellen. Mi is harcolni akarunk veletek, szocialista párt tagjai, ha el vagytok szánva a burzsoázia elleni harcra. Képviselőitek azt az egyetlen kérdést tették fel nekünk a beszélgetések során: készek vagyunk-e felhagyni mindenféle vitával? Hozzátették azt is: bántó és becsületsértő jellegű vitával...

Azt válaszoltuk: csakis a ti szándékotoktól függ, hogy lojális módon, közös erővel fokozzuk a burzsoázia elleni harcot..."

A feladatunk az volt, hogy figyelembe véve a tömegek szintjén országszerte kialakuló akcióegységet, tovább haladjunk előre az egység útján. Ebben a szellemben rendeztük meg a párt országos konferenciáját 1934. június 23. és 26. között Ivryben.

Maurice Thorez vázolta fel a helyzetet, s hangsúlyozta, hogy helytelen volna úgy tenni, mintha már elhárítottuk volna a fasiszta veszélyt. „A francia burzsoázia – állapítja meg – részben elérte a február 6-i lázadók elé kitűzött célt. Létrehozta a Nemzeti Unió kormányát. Megnyerte a hatalom számára a becsületbajnok Tardieu-t, ezt a kalandor provokátort, akit annak idején már Jaurès megbélyegzett . . .

Megnyerte Lavalt, az »erénynek« ezt a másik díszpéldányát, a munkásmozgalom renegátját, ezt a minden hájjal megkent választási kupecet, a sötét szélhámosok védelmezőjét. Megnyerte Flandint, aki miniszter és a légiposta-társaság leányvállalatainak jogtanácsosa is egy személyben.

Mindannyiuk élére odaállította Doumergue-ot, aki olyan példával szolgált a burzsoá politikusok számára, hogy amikor a köztársasági elnökségtől visszavonult, a Szuezi-csatorna Részvénytársaságnál vállalt igazgatósági tagságot, évi 300 000 frankért.

Az 1932. május elsejei és nyolcadiki választásokon kifejezésre jutott népakarattal ellentétben a parlament és »tisztességes emberekből« álló kormánya olyan politikát folytat, mely nem egyéb, mint durva támadás a lakosság szegény rétegei ellen.

A Nemzeti Unió kormányának áprilisi és májusi törvényerejű rendeletei 4 milliárddal károsították meg a köztisztviselőket, a volt frontharcosokat, a nyugdíjasokat és öregségi járadékosokat, a szociális segélyekben részesülőket, továbbá 1 milliárdot raboltak el a vasutasoktól.

A beharangozott adóügyi reform a gazdagok terhein fog könnyíteni. Viszont több mint 400 milliós adóemeléssel kecsegteti a kiskereskedőket és a dolgozókat . . .”

Az értekezlet munkáját összefoglalva, Maurice Thorez kiadta a kettős jelszót:

„Mindenáron meg akarjuk valósítani az akcióegységet a szocialista munkásokkal a fasizmus ellen!"

„Mindenáron meg akarjuk teremteni a szakszervezeti egységet egyetlen CGT keretében."

S minthogy a szocialista párt állandó végrehajtó bizottsága a bírálat beszüntetését kérte, s ezzel kapcsolatban az Északi Szocialista Föderáció megnemtámadási szerződést emlegetett, Maurice Thorez a párt nevében így felelt:

„Megmondottuk, és megismételjük: Mi, a kommunista párt, készek vagyunk a közös akció ideje alatt felhagyni a szocialista párt bírálatával. Ha együttesen szervezzük meg harcunkat a fasizmus, a törvényerejű rendeletek, a háború ellen, akkor sem propagandistáink szavaiban, sem szerkesztőink írásaiban, a *L'Humanité*ban vagy a *Cahiers du Bolchévisme*-ben, de egész sajtónkban sem éri majd a legkisebb támadás a szocialista párt szervezeteit és vezetőit, akik híven teljesítik a pártunkkal kötött megállapodásban foglaltakat.

Akciót akarunk mindenáron. Az akcióegységet akarjuk, mindenáron . . ."

Az egységfront egyre jobban tért hódított, a Szajna megyei Szocialista Föderáció már meg is egyezett a kommunista párt párizsi szervezetével. Július 2-án nagygyűlést rendeztünk a Bullier-teremben. Ketten beszéltünk, Zyromski elvtárs meg én. Olyan precedens volt ez, amelynek országszerte nagy visszhangja támadt.

Egyébként a Bullier-teremben tartott nagygyűlésnek akkora sikere volt, hogy az érdeklődők hatalmas áradata miatt egy másik gyűlést is rendeznünk kellett a Huyghens-teremben.

E gyűlések sikere csak még jobban aláhúzta, milyen nagy figyelemmel kísérik a tömegek azt, ami Németországban végbemegy, ahol két nappal azelőtt, június 30-án zajlott le az úgynevezett „hosszú kések éjszakája": ekkor ölte meg Hitler személyesen alvezéreinek egyikét, a pederasztiájáról híres Röhm SA-főnököt, akit a nácik vezére áldozatul vetett oda, hogy megegyezhessen a hadsereggel; az SA ugyanis a hadsereg helyére pályázott.

Egyébként Röhm meggyilkolását már csak a szimmetria kedvéért

is von Schleicher tábornok, a volt kancellár meggyilkolása egészítette ki. Mindez azt a benyomást keltette, hogy a hitlerizmus válságban van, ez pedig csak még inkább növelte az antifasiszta harc fontosságát.

A dolgok mentek a maguk útján. Érezni lehetett, hogy a tömegek nyomására az egységfront végül is meg fog valósulni. Akadt a soraink között olyan bomlasztó elem, Doriot személyében, aki az egységfront segítségével szerette volna elérni a párt likvidálását, s akiben a burzsoázia holmi újítót üdvözölt, holott az opportunizmus mocsarába süppedt.

Doriot sugalmazói nyilván arra építettek, hogy védencük majd fontos szerepet játszik abban a nagyszabású hadműveletben, amelynek célja a néptömegek nyomása folytán mind elkerülhetetlenebbé váló közös akciók során felhígítani a kommunista pártot. Márpedig mi az egységet tartottuk szem előtt, s ezért épségben igyekeztünk megőrizni pártunk egységét és összeforrottságát, hogy annál bátrabban mehessünk előre, s ne kelljen tartanunk az ilyen Doriot-félék orvtámadásától, aki személyében egyre idegenebbé vált pártunk számára.

Doriot a párt elleni harcban Barbé és Célor* cinkosává aljasodott. Ez a két ember előbb nyilvánosan beismerte a párt ellen elkövetett vétségeit, és bocsánatot kért, s most ismét ellenünk fordult.

Ráadásul Doriot, aki Saint-Denis polgármestere lett, kerületében tömegbázist akart kiépíteni magának, ezért egy fajta helyi soviniz-

* *Barbé-Célor csoport.* Henri Barbé és Pierre Célor szektás. „baloldali" irányvonala 1926-tól 1930-ig az FKP-ban súlyos válságot idézett elő. Különösen kritikussá vált a helyzet 1929 végétől 1930 júliusáig terjedő időszakban. A Barbé–Célor csoport kihasználva azt, hogy a kormányzat kívülről offenzívát indított az FKP ellen, börtönbe vetette M. Thorezt, B. Frachont, illegalitásba kényszeritette J. Duclost – kezébe ragadta a központi bizottságot. Szélsőséges adminisztratív módszerekkel, forradalmi frazeológiával nemcsak a szocialista munkásokat taszították az egységfronttól, de a kommunista tagok ezreit is a párt elhagyására kényszeritették. Hónapokig tartó ideológiai vita, kétfrontos harc után a központi bizottság 1931. decemberi ülésén a tömegbázistól megfosztott Barbét és Célort felmentették valamennyi funkciójuktól. A későbbiek során számos kérdésben és akcióban a szektás frakció közös pártellenes plattformra került a jobboldali Doriot-val.

must alakított ki, amely a „Saint-Denis, előre!" jelszóban fogalmazódott meg. Derék, jóravaló saint-denis-i dolgozók dőltek be Doriot demagógiájának, aki körzetéből pártellenes gócot kovácsolt, és sokan beugrottak a doriotista kalandba. Akadtak azonban szép számmal, akik később rádöbbentek, hogy ezen az úton csak a reakció mocsarában köthetnek ki.

1934. április 1-én nyitotta meg a konferenciát az észak-párizsi körzet, amelyhez Saint-Denis is tartozott. Ez a konferencia elítélte Doriot-t meg a vele pártellenes kampányra szövetkezett Barbé–Célor-csoport maradványainak magatartását. Az országos pártkonferencia azután rámutatott, hogy a „Saint-Denis, előre!" jelszóval Doriot el akarta szakítani a munkásosztály egy részét a kommunista párttól, és le akarta lassítani azt a közeledési folyamatot, mely a kommunista és szocialista dolgozók között indult meg a közös antifasiszta harcban, s ezzel végső soron a fasizmus malmára hajtotta a vizet. Doriot-t ki is zárták a pártból, amelyhez immár végképpen nem kötötte semmi, ahogy azt később igen frappáns módon bizonyították az üzelmei.

Miután Doriot-t félreállítottuk az utunkból, az egységfront-akció új fejlődési szakaszoknak nézett elébe, annál is inkább, mivel a tömegek egyesülési óhaja mind nagyobb és nagyobb erővel nyilatkozott meg.

Megállapodás az akcióegységről

Ilyen körülmények között tartotta meg ülését július 15-én a szocialista párt rendkívüli országos tanácskozása, amely 3471 szavazattal 366 ellenében elfogadta a fasizmus és a háború elleni közös akciókra vonatkozó kommunista javaslatot.

Ettől fogva nyitva állt az út az akcióegységről szóló megállapodás megkötéséhez; a megállapodás aláírására 1934. július 27-én a déli órákban került sor a Temple körúti Bonvallet-étterem egyik termé-

ben.* Szocialista részről Lebas, Zyromski és a Léon Blumot helyettesítő André Blumel volt jelen, a kommunista párt részéről Maurice Thorez meg én voltunk a küldöttség tagjai, amelyben helyet foglalt Henri Martel is.

Az akcióegység-megállapodás, amelyet aláírtunk, elöljáróban mindjárt leszögezte, hogy a szocialista párt és a kommunista párt küzdeni akar a fasizmus ellen, úgy hogy meghatározott harci célok érdekében megszervezi a dolgozó tömegek közös akcióit.

A közös akciók céljai: a dolgozó lakosság mozgósítása a fasiszta szervezetek lefegyverzésére és feloszlatására; a demokratikus szabadságjogok védelme, arányos képviseleti rendszer a választásoknál és a képviselőház föloszlatása; fellépés a háborús előkészületek ellen; harc a németországi és ausztriai fasiszta terror ellen, valamint a kommunista Thälmann, a szocialista Karl Seitz és valamennyi bebörtönzött antifasiszta szabadon bocsátásáért.

A közös akciók kifejtésében számba jövő eszközök a közösen tartott gyűlések, a tüntetések és ellentüntetések, valamint a munkásgyűlések, tüntetések, szervezetek és azok aktíváinak védelmére hozott intézkedések voltak.

Megállapodtunk, hogy a közös akciók ideje alatt a két párt kölcsönösen tartózkodni fog az akciókban lojálisan részt vevő szervezetek és aktivisták elleni támadásoktól és bírálattól.

Ezenkívül mindkét párt vállalta, hogy a saját sorain belül föllép a vállalt közös akciókat fékező mulasztások és hiányosságok ellen.

Mint említettem, a feladat az volt, hogy harcoljunk a fasizmus és a Doumergue-kormány rendeletei ellen. Ezzel összefüggésben pártunk arra figyelmeztetett, hogy annak idején Németországban is a kereszténységszocialista Brühning-kormány rendeletei készítették elő a talajt a hitlerizmusnak.

Doumergue rendeletei hátrányosan érintették a köztisztviselőket, a vasutasokat, akiknek nyugdíját és illetményeit a takarékosság ürügyével csökkentették. A volt frontharcosokat is sújtották e rendeletek, az ő nyugdíjuk 3%-kal csökkent, sújtották a parasztokat is, akik 70 frankért adták el a gabona mázsáját, holott 120 frank után fizet-

* Ma a Munkatőzsdéhez tartozik.

ték az adót. És sújtották az egyre nyomorultabb és mind nagyobb számú munkanélkülit is.

Az évek óta áhított akcióegység megvalósulása olyan lelkesedéshullámot indított el, amely jelentősen elősegítette az antifasiszta erők tömörítését.

Megnőtt a munkásosztály lehetősége arra, hogy megnyerje a középpolgárokhoz tartozókat, és ne hagyja őket kalandokba bocsátkozni. A kommunistáknak az is feladata volt, hogy mindent latba vessenek a proletariátus akcióegységének megerősítésére, s hogy azt a munkások közös harca során kiterjesszék a városok és a vidék középrétegeire is.

Mi több, az akcióegységről szóló megállapodás aláírása új helyzetet teremtett egy esetleges választási kampány szempontjából is, hiszen a fasizmus elleni összefogást nem lehetett figyelmen kívül hagyni a járási választási kampány során, ha egyszer arról volt szó, hogy közösen kell legyőzni egy fasiszta jelöltet.

Egész másképp vetődött fel a radikális jelöltekkel szemben tanúsítandó magatartás kérdése. A reakció minden lehetőt elkövetett, hogy a radikális párt benn maradjon a Nemzeti Unióban. Ám a dolog, mint kiderült, nem volt olyan egyszerű, mint azt a reakció elképzelte. Valójában a radikálisok közül sokan nehezményezték Tardieu és Herriot jó szomszédságát a kormányban. Sokan kormányellenesek voltak, s azt várták, hogy vezetőik majd csak megvédelmezik a demokratikus szabadságjogokat a fasizmussal szemben.

Ilyen körülmények között, amikor a radikális párt mély belső ellentmondásokkal küszködött, a Doumergue–Herriot–Tardieu-kormány elleni tiltakozások pedig egyre szaporodtak, a mi taktikánknak arra kellett irányulnia, hogy a radikálisok tömegeit bevonja a Nemzeti Unió és a fasizmus elleni harcba.

E gondolat szellemében ezt írtam: „. . . amennyiben egy radikális jelölt állást foglal a Nemzeti Unió kormánya ellen, a rendeletek ellen, a fasiszta bandák ellen, mi szerezhetünk szavazatot a számára, egyrészt azért, hogy ezzel is a fasizmuson üssünk, másrészt, mert ezzel megakadályozzuk, hogy a radikális pártot követő tömegeket tudtukon kívül kiszolgáltassák a fasizmusnak."

Ezért a mi választási taktikánk nem épül sem alantas szándékokra,

sem kicsinyes választási ügyeskedésekre, hanem az a célja, hogy közös osztályalapról serkentse a dolgozó tömegeket a fasizmus és a háború elleni harcra, hogy megakadályozza az ellenséges erők tömörülését, s hogy széles körben mozgósítsa az antifasiszta erőket az ellenség támadásainak kivédésére, győzelmünk feltételeinek biztosítására.

Ugyanakkor pártunk, amely arra törekedett, hogy valamennyi antifasiszta erőt egyesítsen, kijelentette, hogy egyértelműen az akcióegység és a szakszervezeti egység híve, a kommunista párttagok pedig ebben a szellemben folytatták harcukat saját szakszervezeteik sorain belül.

Úton a Népfront felé

1934 nyarán, amidőn már mindenfelé kialakulóban volt az akcióegység, számtalan olyan változás kezdeményezésének lehettünk tanúi, amelyek – legalábbis úgy tűnt – a fasiszta szervezetek reményeit végképp szertefoszlatják majd. A belga Henri de Man 1933 decemberében a gazdasági válság leküzdésére tervet adott ki, s a harcnak ez az általa divatba hozott tervezése különböző körökben számos hívet szerzett magának, többek között a radikális fiatalok között is; ugyanakkor Jules Romains egymástól merőben elütő elemeket egyesített közös csoportba, így a CGT és a szocialista párt, a Tűzkereszt és a Hazafias Ifjúság tagjait, ami arról tanúskodik, hogy milyen teljes volt a zűrzavar bizonyos körökben. A kommunista párt és a szocialista párt között létrejött akcióegységhez képest azonban mindez elenyésző jelentőségű volt.

Az akcióegység-megállapodás aláírása után megalakított Egyeztető Bizottság, a járási választások két fordulója között, 1934. október 9-én összeült a kommunista párt székházában, a Lafayette utca 120-ban, Maurice Thorezzal és más elvtársakkal együtt én is ott voltam, a szocialistákat többek között Léon Blum és J. B. Lebas képviselte. Meg akartuk vizsgálni a választások második fordulójával kapcsola-

tos teendőket. Még tartott a tanácskozás, kora este volt, amikor hírül hozták, hogy Louis Barthou külügyminisztert Marseille-ben Sándor jugoszláv királlyal együtt megölték.

Úgy tűnt, hogy ez a politikus, akivel egyébként akkor volt dolgom, amikor még igazságügyminiszter volt, és eljárás folyt ellenem, megértette a hitleri veszedelem jelentőségét. Szorosabbá akarta fűzni Franciaország kapcsolatait a közép-európai országokkal, és olyan emberként ismerték, aki eléggé tisztában volt annak szükségességével is, hogy a hitlerizmus elleni szövetségek terén akár a Szovjetunióig is el kell menni. Mindezt Léon Blum mondta el nekünk, akit mélyen megrázott Louis Barthou halálhíre. A helyzet gyakorlatilag előnyös volt a hitleristáknak, annál is inkább, mivel Barthou helyére Laval került.

A járási választások balratolódást hoztak: a kommunista párt 18 képviselői mandátummal többet szerzett, a szocialista párt 14-gyel többet, a radikálisok viszont 21-et vesztettek; így kellett megfizetniök részvételükért a Doumergue-kormányban, amelynek népszerűtlensége árnyékot vetett őrájuk is.

Mindez azért volt fontos, mert a Francia Kommunista Párt számára a kommunisták és szocialisták közötti akcióegység-megállapodás inkább kezdet volt, semmint végcél. Minthogy a munkásosztály harci egységének alapjait megvetettük, most szélesíteni kellett a megvalósult szövetséget, ki kellett terjeszteni a középosztályokra is, hogy biztosíthassuk a fasizmus vereségét.

A radikális pártot mély ellentmondások gyötörték, soraikban mindinkább tért nyert a szocialistákkal és kommunistákkal való közös harc gondolata. Így festett a politikai helyzet, amikor ezt a megbízatást kaptam a párt vezetőségétől, hogy Benoît Frachon társaságában menjek el Édouard Herriot-hoz, a Doumergue-kormány államminiszteréhez.

Herriot-nak a Kereskedelmi Tengerészeti Minisztériumban volt egy kis irodája, ott fogadott bennünket egy szép őszi napon, ingujjra vetkőzve, szájában pipával, s valamilyen ügyirattal az íróasztalán.

A társalgás bevezetéseként beszéltünk a fasiszta veszélyről, emlékezetébe idéztük február 6-át, s nyomatékkal említettük meg, hogy micsoda tüntetésekre vetemedtek a fasiszták; aztán rátértünk a Dou-

mergue-kormány politikájára, és azt mondtuk, bizonyosak vagyunk abban, hogy ez a politika nem egyezik az ő érzelmeivel, ami hízelgett neki.

Herriot meghallgatta bevezetőmet, amit Benoît Frachon Lyon példájával támasztott alá, hisz végeredményben ő volt Lyon párttitkára, Herriot pedig a polgármestere; majd az államminiszter kijelentette: „Öreg csataló vagyok én már, fölkapom a fejemet a trombitaszóra." Ezután elmondta véleményét a Doumergue-kormányról. Elég kemény kifejezéseket használt.

Amikor csodálkozásunkat fejeztük ki, amiért ilyen szerényen rendezkedett be a minisztérium egyik zugában, elmondta, hogy semmit sem tettek az államminiszterek elhelyezése érdekében, és a kereskedelmi tengerészet minisztere volt szíves helyet biztosítani a számára.

Érezhető volt, hogy a Doumergue-kormánynak igen rosszul állhat a szénája, ugyanis ha a radikális miniszterek faképnél hagyják, az számára a véget jelenti. S amikor Doumergue politikájával szemben a radikális pártban tapasztalható ellenszenvről beszéltünk, Herriot megbírálta az államreform-tervezetet, amelyet kollégája, Tardieu államminiszter dolgozott ki.

Ez a reakciós beállítottságú reform a kormányfő tekintélyét próbálta megszilárdítani úgy, hogy följogosítja a képviselőház feloszlatására. Ugyanakkor a köztisztviselőknek olyan statútumot szánt, mely megfosztja őket a szabad véleménynyilvánítás és a szakszervezeti szervezkedés jogától, a képviselőktől pedig megvonja a kezdeményezés jogát mindennemű pénzügyi kérdésben.

Herriot semmi határozottat nem mondott a szándékáról, azt azonban értésünkre adta, hogy hamarosan hallunk majd felőle.

A politikai megfigyelők várakozó figyelme valóban a radikális pártra irányult, hiszen kongresszusát 1934. október 25. és 27. között szándékozta megtartani Nantes-ban.

Rendkívül fontos volt tehát, hogy pártunk még a kongresszus előtt kifejtse nézeteit a munkásosztály és a középosztályok fasisztaellenes szövetségéről.

Ilyen körülmények között mondott beszédet Maurice Thorez Nantes-ban október 24-én, vagyis a radikálisok kongresszusának előestéjén. Beszédében Maurice Thorez a Francia Kommunista Párt Köz-

ponti Bizottsága nevében azt javasolta, kössenek egymással szövetséget, és hozzák létre a kenyér, a szabadság és a béke népfrontját. Meg kellett cáfolnunk bizonyos propagandaszólamokat, amelyek szerint politikailag csak a fasizmus vagy a kommunizmus között lehet választani. Mire azt válaszoltuk, hogy a kérdés a valóságban: fasizmus vagy demokrácia.

A Francia Kommunista Pártnak ez az álláspontja az adott körülmények között alkotó kezdeményezésről tanúskodott, de nem esett teljesen egybe a Kommunista Internacionálé vezetőinek nézeteivel, ők ugyanis abban az időben csak a kommunisták és szocialisták akcióegységét tartották fontosnak.

Álláspontunk egyébként olyannyira nem nyerte meg a Komintern helyeslését, hogy egyik vezetője* Párizsban átutazóban felkereste Maurice Thorezt, és azt tanácsolta neki, tekintsen el a Népfront létrehozására irányuló javaslattól, amelyet nantes-i beszédében szándékozott bejelenteni.

A Kommunista Internacionálé nevében elhangzott érvek természetesen nem voltak megalapozatlanok. Pártunk azonban meg volt győződve arról, hogy helyesen határozta meg politikai irányvonalát a széles tömegek mozgósítása érdekében a fasizmus ellen, s a nantes-i beszéd az eredetileg tervezett formában hangzott el.

A radikálisok kongresszusán súlyos támadások érték a kormány politikáját, melyet egyébként támadtak a szenátusban is. Természetesen bizonyos mértékig érték támadások Édouard Herriot személyét is, hiszen miniszter volt.

Herriot eközben kifejtette, hogy szolidáris a kabinettel, és azt a fegyvernyugvási politikát vette védelmébe, amelynek alkalmazása bejuttatta őt a kormányba, kijelentette: „Addig fogok elmenni, ameddig csak lehet, ameddig hatásköröm korlátot nem szab számomra."

Úgy látszik, elég hamar beleütközött ebbe a korlátba, mert a radikális miniszterek Édouard Herriot-val együtt a minisztertanácsban elutasították az államreform-tervezetet, s lemondásuk maga után vonta (1934. november 8-án) a Doumergue-kormány bukását. Ezt

* Ercoli (vagyis Palmiro Togliatti).

követően Flandin alakított kormányt. Herriot ennek is tagja lett, s a fegyvernyugvás-politika folyhatott tovább az új miniszterekkel.

A radikális párt kongresszusa nem adott választ egyetértő nyilatkozat megszavazásával a kommunista párt javaslatára, melyet az a Népfront létrehozásával kapcsolatban tett. A gondolat azonban megtette a maga hatását, mint azt a későbbiek igazolták.

A Központi Bizottság 1934. november 1–2-i ülésszakán Maurice Thorez részletesen kifejtette a népfront eszméjét. Arról beszélt, hogy a munkásosztályt képviselő két párt, a kommunista és a szocialista párt megvalósult szövetségét ki kell terjesztenünk a parasztságra és a városi középosztályokra, amelyeket ez idő tájt főképpen a radikális párt képviselt. Mielőtt az épp akkor lezajlott járási választások részletes értékelésébe fogott volna, Maurice Thorez azt mondta:

„. . . A járási választásokkal kapcsolatos kampányon és a választási eredményeken elég pontosan lemérhetjük, milyen munkát végeztünk. Túlnyomórészt a követelések kaptak helyet abban a kiáltványban, amelyet a párt erre az alkalomra kiadott. Minden anyagunk, legyen az plakát, röpcédula, a dolgozó tömegek sürgős követeléseinek adott hangot, erőteljesen, világosan, eredeti és vonzó formában. Meg is volt a visszhangja: nagy sajtóvita alakult ki ellenünk. A »kiskereskedők«, »kisparasztok« és »kisiparosok« iránt támadt hirtelen rokonszenvünk először tettetett csodálkozást váltott ki, majd demagógiával vádoltak bennünket. Mint önök is tudják, mi erre a párt pénzügyi programjával és az »átlag-francia« érdekében elmondott védőbeszéddel válaszoltunk. Ezután következett Doumergue úr beszéde, amelyben népszerűsítette a nagytőke progresszív megadóztatására és az 50 000 frankon felüli jövedelmek pótadójára vonatkozó programunkat. Akkor közzétettük *Válasz Doumergue-nak* című röpiratunkat, amelynek példátlan sikere volt, mert nagyon népszerű formában vetette föl a pillanat leginkább elevenbe vágó kérdéseit, s mert meggyőző hangon adott választ a dolgozók és a középosztályok gondjaira, továbbá, mert pártunk olyan arculatát mutatta meg a legszélesebb tömegeknek, amelyet azok eddig nem ismertek.

Mielőtt megvizsgálnók a járási választások eredményeit, engedjék meg, hogy ismét megemlítsem Jacques Duclos-nak, kampányunk fő szervezőjének és sikerünk remek kovácsának érdemeit."

Szó sem lehetett azonban arról, hogy a Központi Bizottság megelégedjék a már elért sikerekkel. A szocialista párt és a kommunista párt között létrejött akcióegység-megállapodás a munkásosztály összeforrasztásának fontos tényezője volt, ezután pedig tovább kellett lépnünk.

Nemcsak a munkásosztály egységének továbbfejlesztése és a szakszervezeti egységért folytatandó harc állt előttünk, hanem létre kellett hoznunk a munkásosztály és a középosztályok fasizmusellenes szövetségét is. Eleven valósággá kellett tennünk a Népfrontot.

Kinek van helye a Népfrontban?

A *Cahiers du Bolchévisme* 1934. november 1-i számában vezércikket írtam a Népfront kérdéseiről. Ebben az akkori helyzet figyelembevételével azt igyekeztem tisztázni, hogy milyen erőket kell a Népfrontnak egyesítenie:

„A kommunista párt tökéletesen tisztában van a helyzet súlyosságával, ugyanakkor látja a nép óriási győzelmi lehetőségeit is.

Amikor pártunk akcióegységet ajánlott a szocialista pártnak, amikor állhatatosságával legyőzte az akadályokat, amikor tisztánlátásával megnövelte a cselekvésre egyesült munkásosztály erejét, az országban elsőként mért vereséget a fasizmusra. Senki sem feledheti, hogy a kommunista párt hervadhatatlan érdeme marad a február 9-i tüntetés, amely az első fasiszta hullámot visszavonulásra kényszerítette . . .

Ma azonban a cselekvésre egyesült szocialista és kommunista munkások, ha szakszervezeteikben továbbra is megosztottak maradnak, ez nem jelenti-e majd harcképességük bizonyos fokú csökkenését, amelyből a burzsoázia csak hasznot húzhat?

Nincs abban semmi meglepő, hogy a proletár keblekből a »szakszervezeti egységet!« kiáltás szakad föl, s válik a szocialista és kommunista munkások vezérmottójává, akik, mivel az ő jövőjükről van szó, végül is közösen le fogják dönteni azokat a választfalakat, ame-

lyeket egyesek még ma is fönn szeretnének tartani a kapzsi munkáltatók által egyaránt kizsákmányolt munkások között.

Ezért vélekedik úgy pártunk, amely széles tömegeket átfogó népfront kiépítésén fáradozik, hogy ebben helyet kell foglalniok a szakszervezeteknek is.

Részvételük számottevően megnövelné a proletariátus befolyását, hatóerejét, kizárná annak lehetőségét, hogy döntő pillanatokban, amikor cselekedni kell, jelentkezhessenek az állandó megosztottság gyászos következményei, mint azt legutóbb Spanyolországban tapasztalhattuk, ahol az anarchisták egyszerűen nem támogatták az általános sztrájkot.

Ebben a népfrontban helye van a radikálisok tömegeinek, sőt szervezeteiknek is, hiszen ők sem tűrhetik, hogy a Nemzeti Unió gonosztettei állandósuljanak. Helye van továbbá valamennyi munkás- és parasztszervezetnek, a dolgozók minden rendű-rangú rétegének . . ."

A Népfrontban valóban helyük volt mindazoknak, akik meg akarták védelmezni a munkás kenyerét, a kisajátítás fenyegetésében élő és a válság nyomasztó terhei alatt görnyedő paraszt talpalatnyi földjét, helyük volt mindazoknak, akik nem hagyták kisajátítani magukat, az ugyancsak válság sújtotta kiskereskedőknek; helyük volt azoknak, akik nem voltak hajlandók tűrni a fasiszta bandák által elkövetett bűncselekményeket, és a bandák feloszlatását követelték; mindazoknak, akik biztosítani szerették volna a demokratikus szabadságjogokat; mindazoknak, akik nem akarták megengedni, hogy megrabolják a volt frontharcosokat s a háború áldozatait; mindazoknak, akik ellene voltak a háborúnak, amelynek veszélye a fasizmus előretörésével egyenes arányban nőtt; helyük volt benne mindazoknak, akik a nép egyesített erőit kívánták a reakcióval szembeszegezni.

Ez volt az a realista politika, amelyet kommunista pártunk folytatott a dolgozók érdekeinek megfelelően.

A kezünket nyújtottuk azoknak, akik nem akarták, hogy a fasizmus megvesse a lábát, akik nem kértek a retrográd politikából; a munkásosztály őszinte szövetségét kínáltuk a középosztályoknak. Valamennyiüknek megmutattuk a fenyegető fasizmus előli menekvés útját.

Ezért, miután kifejtettem, miért visszhangzik az egész ország a nép ellenségeivel szembeni összefogást hirdető szavunktól, így folytattam:

„. . . Városon és falun, mindenhol létre kell hoznunk *a szabadság, a munka és a béke Népfrontját! És akkor a fasizmus nem lesz úr mirajtunk!*"

Doumergue-tól Flandinig

A Doumergue-kormány november 8-án bukott meg, amikor a radikálisok ráébredhettek már, hogy a „fegyvernyugvás és megbékélés" leple alatt a reakció és a fasizmus erői országszerte folytatták bomlasztó munkájukat, megpróbálták szembeállítani egymással a középosztályokat és a munkásosztályt, sőt magának a munkásosztálynak a megosztottságát is igyekeztek fenntartani.

A radikális párt híveinek többsége örömmel vette tudomásul, hogy pártjuk miniszterei beadták lemondásukat, és ezzel siettették a Doumergue-kormány kimúlását. Ráadásul a nantes-i kongresszus állást foglalt az izgatók ellen, ami azért is jelentős volt, mivel az utóbbi időben a fegyveres bandák már rendkívül aktívak és határtalanul szemtelenek voltak.

Már a nantes-i kongresszus előtt számos radikálispárti megyei föderáció síkraszállt a fasiszta ligák föloszlatásáért, többek között az Alpes-Maritimes, Ardèche, Calvados, Charente-Maritime, Côte-d'Or, Dordogne, Hérault, Indre, Indre-et-Loire, Nord, Seine-Maritime, Tarn-et-Garonne, Vosges és Haute-Saône megyék föderációi.

S jóllehet a föderációk egyike-másika határozatához hozzáfűzte a szocialista és kommunista egységfronttal szembeni fenntartásait, sőt támadásait, a fasiszta ligák veszedelmességét semmiféle fegyvernyugvásról szóló hazudozás nem tudta tovább leplezni, elbagatellizálni. Ami pedig azokat a lázító elemeket illeti, melyeknek lefegyverzését a nantes-i kongresszus követelte, elég világosan a nevükön nevezte őket három radikális képviselő, Pierre Cot, Jean Piot és André

Lyautey, akik szónokként szerepeltek egy békepárti frontharcos-gyűlésen, ahol követelték a Tűzkereszt fölosztalását.

Minthogy azonban a Doumergue-kormány bukása után a radikális miniszterek átléptek Flandin csapatába, s a belügyminiszteri tárca a radikális párt egyik tagjának, Marcel Régnier-nek a kezébe került, joggal merült föl a kérdés, hogy mi lesz ezután a Doumergue-féle elképzelésekkel? A nagytőkés körök ugyanis egyáltalán nem mondtak le a dolgozók gúzsba kötésére és az állam fasizálására irányuló terveikről. Valóra akarták őket váltani, hogy akadálytalanul erőszakolhassák tovább a nyomor és a fokozott kizsákmányolás politikáját, s készen álltak újabb módszerek alkalmazására. Az alkotmánymódosítás kérdését talán még egy kissé háttérbe is szorították, hogy annál könnyebben hajthassanak végre más, nem kevésbé veszedelmes elképzeléseket, a „fegyvernyugvás" jelszava pedig, úgy tűnt, továbbra is azt szolgálta, hogy a fasizmus irányába ható politikát fedezze. Nagy veszélybe kerültek volna Franciaország néptömegei, ha hagyják magukat megnyugtatni és elaltatni abban a hitben, hogy Doumergue bukásával minden vész elhárult a fejük fölül.

A radikális párton belül olyan áramlat alakult ki, amely híve volt a rendeletek felszámolásának, a parasztok és kiskereskedők megsegítését célzó politika életbe léptetésének, a volt frontharcosok védelmének, továbbá annak az óhajnak, hogy készüljön olyan program, mely a válság terheit nem csupán a dolgozó lakosság vállára rakja, hanem a nagytőkésekre is, akik minden létező eszközzel a fasizmus hatalomra juttatásán fáradoztak.

Márpedig a hitleri Németország példája azt bizonyította, hogy a fasizmus nem csupán a munkásosztály számára hoz nyomort és elnyomatást, hanem a dolgozó nép egészére is.

Ilyen körülmények között a kommunista párt azon fáradozott elszántan, hogy a nehézségek ellenére is mindent elkövessen a munkástömegek egyetlen szakszervezetbe (a CGT-be) való tömörítésére, s a szakszervezeti egység megteremtésére, ami a munkásosztály győzelmének elengedhetetlen feltétele, mert csakis így akadályozhatja meg a kormányt abban, hogy végrehajtsa a fasizmus útját egyengető terveit. Ehhez szükség volt arra, hogy a szocialista és kommunista dolgozók egyesülésében részt vegyenek a különböző irányzatokat képvi-

selő szervezett dolgozók, a radikálisok is, akiknek nem maradt más útjuk, mint hogy elfoglalják helyüket a Népfront soraiban, ha védelmezni akarják a demokratikus szabadságjogot és az élethez való jogaikat.

Már a februári lázadás győzelmének is az akcióegység állta útját; ez mért érzékeny vereségeket a fasiszta bandákra is; az akcióegység tette lehetővé, hogy egyre több dolgozó paraszt és középosztálybeli álljon a munkásosztály oldalára.

A reakció tudta ezt, így hát ismét a rágalmakhoz folyamodott, amelyeket a munkásosztály örök, esküdt ellenségei terjesztettek széltében-hosszában a szocialisták és kommunisták közös frontja rovására. Ismét elővette és időszerűvé is tette némiképp a „fogai közt kést szorongató ember" rémképét, s semmiféle eszköztől sem riadt vissza, hogy elrémítse a dolgozó nép egy jelentős részét, hátha azok, félve a dolgozók egyenjogúságáért folyó harctól, a fasizmus karjaiba vetik magukat.

Sok-sok olyan ember élt városon és falun, aki nem akart fasizmust, de még nem ismerte fel a proletariátus önfelszabadító harcának szükségszerűségét. Ennek megfelelően a fasizmusnak az volt a terve, hogy felhasználja ezeket a habozó és szorongó tömegeket, s diktatorikus rendszert vezessen be Franciaországban, a dolgozókat pedig még az eddiginél is borzalmasabb nyomorúságba taszítsa, melyből még azok sem vonhatták volna ki magukat, akik eszközül szolgáltak a fasizmus szálláscsinálóinak.

Míg azonban a fasizmus csak oly módon tudott volna célt érni, hogy kétszínű, csalárd politikát folytat mind a munkásosztállyal, mind a középosztályokkal szemben, addig a forradalmi proletariátus szándéka szerint őszintén kijelentette a középosztályoknak, hogy tetteit semmiféle hátsó szándék, semminemű politikai kombinálgatás nem vezérli, amikor szövetséget ajánl nekik.

A középosztályok nem lennének képesek sikeresen megvédelmezni magukat a kapitalizmussal szemben, ha a tőkés érdekekkel alapvetően szemben álló munkásosztály a maga akcióival a segítségükre nem siet. Világos tehát, hogy a munkásosztálynak, mely tudja, merre halad, hiszen a szocializmust akarja a tőkés társadalmi rend helyébe állítani, sokkal inkább a fasizmus elleni harcra kész erők egységbe

forrasztásával kell törődnie, semmint azzal, hogy a szocializmus útját végigjárja, illetve a menet közben megállni szándékozók között válogasson.

Ilyen gondolatoknak adott hangot pártunk, s hangsúlyozta annak szükségességét, hogy olyan konkrét célokat tűzzünk magunk elé, amelyek széles tömegeket vonzanak, s hogy kényszerítsük visszavonulásra a fasizmus hatalomra juttatását célzó kapitalista támadást, ugyanis a pillanat olyan, hogy a válság hatására esetleg ragályként terjedő elkeseredés lehet úrrá a dolgozókon. Nem akartuk, hogy a munkásnyomorúság okozói még hasznot is húzzanak saját bűneikből, ezért okvetlenül meg kellett szerveznünk a munkások, a munkanélküliek, a dolgozó parasztok, a kiskereskedők, a bevándorolt munkások, a nők és a fiatalok mindennapi érdekeinek védelmét, még ha jelentéktelennek látszottak is.

Ez volt a kommunista párt szándéka akkor, amikor megtette akcióprogram-javaslatát a szocialista párt országos tanácsának, amelyben a demokratikus szabadságjogok védelmének és a háború elhárításának konkrét követelése nyert megfogalmazást.

Pártunknak ezt az állhatatosan követett politikai irányvonalát fejtegettem a *Cahiers du Bolchévisme* 1934-es legutolsó, december 15-i számában „A Népfrontnak le kell győznie a fasizmust" címmel, s a Népfrontba tömörülésre szólítottam fel a széles tömegeket. Ezt írtam:

„... Hogy megszervezzük az akciót a fasizmus ellen, a Flandin-kormány ellen, mely legalizálni akarja a rendeleteket, holmi »becsületkódex« ürügyén, a köztisztviselők statútumát akarja meghonosítani, mely csorbítani akarja a tüntetés jogát, harcolnunk kell a legkülönbözőbb rétegekhez tartozó dolgozók követeléseiért – íme, ezek ma a legfontosabb feladataink.

Ezt akarjuk mi, kommunisták, s azt reméljük, hogy e közösen elfogadott jelszavakkal a szocialisták és kommunisták együtt fogják megvívni harcukat, hogy országszerte megszülessék a kenyér, a szabadság és a béke Népfrontja, melyben mindazoknak helye lesz, akik meg akarják védeni magukat, és útját akarják állni a fasizmusnak.

A Népfrontnak le kell győznie a fasizmust, azáltal hogy a dolgozók hatalmas tömegeit fogja egybe; a kommunisták pedig készek kart

karba öltve együtt haladni mindenkivel, aki harcolni akar a fasizmus ellen . . .”

Így történt, hogy az 1934-es év, amelyben február 6-án felütötte fejét a fasiszta veszedelem, tanúja lehetett a kommunista és szocialista akcióegység megvalósulásának; s amikor véget ért az esztendő, még hatalmasabb fasisztaellenes tömegfront távlatai nyíltak meg. A Népfront gondolata immár el volt hintve. Nem kellett sokáig várni, hogy a gondolat testet is öltsön.

Vége az I. kötetnek

II. kötet

A DÖNTÉS

Az 1935-ös esztendő elején elmentem néhány napra a falumba, pihenni. Az előző évben nagyon sokat dolgoztam, Maurice Thorez így azt tanácsolta, menjek egy kicsit vidékre. Nem vágytam én máshová, csak a szülői házba, mert tudtam, anyám mennyire boldog lesz, ha egy kicsit vele vagyok.

Különben is nyugtalankodott az egészségi állapotom miatt, ugyanis 1933-ban nikotinmérgezést kaptam, ami abban az időben igen súlyos dolog volt, mivel még nem léteztek antibiotikumok. Szeptemberben történt az eset, a *L'Humanité* ünnepségének napján; annak idején az ünnepséget a garches-i erdő egyik tisztásán rendeztük. Nekem is beszélnem kellett, s mivel nem éreztem jól magam, vártam délutánig, hogy Ferdinand Gambon utcai lakásomról kimenjek busszal a Saint-Lazare pályaudvarra, ahonnan különvonatok vitték a résztvevőket Garches-ba, az *Huma*-ünnepségre.

Föl is szálltam az autóbuszra, de lázam volt, szédültem, s mire kiértem a Saint-Lazare pályaudvarra, már éreztem, hogy nem vagyok képes továbbmenni. Visszafordultam, és autóbuszra ültem, hazafelé; épp hogy csak beértem ötödik emeleti egyszobás lakásomba, lefeküdtem, és elvesztettem az eszméletemet.

Az elvtársakat nyugtalanította, hogy nem voltam kint, s mivel tudták, hogy ha én nem mentem ki az előző nap Garches-ba az ünnepségre, annak csak egy oka lehetett: hogy nem tudtam, ezért másnap kora délután elküldtek valakit hozzám, nézze meg, mi van velem.

Így talált rám Damien elvtárs az ágyon, eszméletlenül, akkor már több mint huszonnégy órája nem tértem magamhoz. Elszállítottak a Rémy de Gourmont utcai klinikára, ahol kezelőorvosom legnagyobb meglepetésére néhány nap alatt szépen talpra álltam, és elég hamar a legjobb úton voltam a gyógyuláshoz. Az életmódom tekintetében

azonban meg kellett egyet-mást változtatnom. Az igazság az, hogy addig napi hatvan cigarettát szívtam el, és sohasem aludtam többet három-négy, legfeljebb öt óránál; mérhetetlenül sok kávét ittam, s ez késő éjszakáig ébren tartott.

A lábadozás idejét Loueyban töltöttem, és éltem az alkalommal, hogy megnézzem az agavarnie-i körkatlant. Szamárháton mentem. Bámultam, micsoda biztonsággal jár ez a derék állat, miközben elvisz egészen a hatalmas hasadék pereméig, a katlan méretei akkorák, hogy odalent az emberek egészen pirinyónak látszanak.

Milyen lenyűgöző ez a több mint 400 méter magas vízesés! A Pau hegyipatak zuhan itt alá a mélységbe, hogy Béarnon keresztül folytassa az útját, s végül egyesüljön az Adourral.

Ismét erőre kaptam, de borzasztóan zavart, hogy az orvosi tilalom miatt nem dohányozhattam. A napi hatvan cigarettámmal mintegy szüntelen mérgezésben éltem, s most, hogy nem volt szabad dohányoznom, mintha szellemi képességeim alaposan megcsappantak volna. Kétségbeesett voltam, de tudtam, hogy el fog múlni az üresfejűség kínos érzete. Az orvos megmondta, hogy hat hónapon belül mindez rendbe jön majd, csak ne kezdjek el megint dohányozni; szót fogadtam neki. Így aztán az utolsó cigarettát 1933-ban szívtam el . . .

Anyám mindezt tudta, s minden levelében elismételte, hogy vigyázzak az egészségemre, és ne feledjem el, ami velem történt. Mondanom sem kell, mennyire boldog volt, hogy Loueyba mentem, ahol mindenekelőtt alaposan kialudtam magamat, hogy pótoljam, amit eddig elmulasztottam. Nemegyszer átaludtam a délelőttöt; s jóllehet az éjszakák hűvösek voltak, kellemesen, melegen sütött a déli nap, hiszen a Pireneusokban télen is ereje van a napnak, ha kisüt.

Boldogan illeszkedtem vissza gyermekkorom díszletei közé, elmentem sétálni a gesztenyésbe, ahol gyerekként disznókat őriztem, beszélgettem az ifjúkori barátokkal, és el-elmentem a falu kávéházába, ahol mindenkor találkozhattam olyan ismerősökkel, akikkel a Pireneus-vidéki tájszólással beszélhettem.

Egy egészen kevéske időt szántam azért a napi sajtó átnézésére is, hogy lépést tartsak az eseményekkel, ezzel szemben sokat olvastam: órákat töltöttem Roger Martin du Gard *Thibault család*jának olvasá-

sával, a regényciklus akkor még csak a hatodik részig, *Az apa haláláig* volt kész.

Roger Martin du Gard, akitől eddig semmit sem olvastam, azonnal megragadott elbeszélésének elevenségével és közvetlenségével, különösen *Az apa halála* árasztotta rendkívül erőteljesen az igazságot. Például az öreg Thibault sírjánál elmondott beszédek olyan dagályosságot és talpnyaló légkört árasztottak, hogy megmosolyogtattak, aztán nagyon élveztem Antoine Thibault beszélgetését Vécard abbéval, aki sajnálattal a hangjában mondja: „Ó, szegény barátom, maga korának gyermeke... Maga racionalista!", mire Antoine azt feleli: „Én... – azt mindig nehéz megmondani, hogy mik vagyunk! – de megvallom, ragaszkodom ahhoz, hogy az ész kielégülést találjon."

Mivel *A Thibault család* ennyire magával ragadott, 1936-ban sem mulasztottam el az akkor napvilágot látott folytatást, az *1914 nyara* című kötetet, amelyben Roger Martin du Gard, miután többször is szóba hozza a *L'Humanité*t, leírja Jean Jaurès meggyilkolását: Raoul Villain lövése után Jaurès „... sápadt volt, a szeme zárva. Egyik vacsorázó vendég – kétségtelenül orvos – áttört a tömegen. Biztos mozdulattal letépte a nyakkendőt, kibontotta a gallért, megragadta a lelógó kezet, s kereste a pulzust."

Aztán, amikor a kihívott orvos érkezését jelzik, Roger Martin du Gard így ír: „Suttogva ismételték: – Az orvos... az orvos... – Hosszú perc telt el. Aggodalmas csend támadt. Aztán mintha remegés futott volna végig az emberek előrehajló nyakán, és Jacques látta, hogy akik eddig fejükön tartották kalapjukat, most leveszik. Tompán ismételt szó járt szájról szájra: – Meghalt... Meghalt..."

Jaurès halálának elbeszélése még jobban megszerettette velem Roger Martin du Gard-t. Éreztem, hogy leírása szívből jön. *A Thibault család* Epilógusa olvastán újra átéltem a háború szörnyűségeit és az 1918. november 11-i győzelem után szenvedett gyötrelmek egész sorát, s a béke hívét fedeztem föl Roger Martin du Gard-ban, a nagy íróban, és ennek az én szememben igen nagy jelentősége volt.

Amikor visszatértem Párizsba, a Népfront eszméjének valóra váltása érdekében sok esetben személyesen kellett eljárnom a radikális vezetőknél. Élaine Brault radikális pártfunkcionárius lakásán több

ízben alkalmam volt találkozni Yvon Delbosszal, Marc Rucart-ral és különböző más személyiségekkel, köztük Pierre Paraf íróval, aki ma a Henri Barbusse Baráti Társaság elnöke, magam pedig a társaság tagja vagyok. Az idő tájt találkoztam Victor Baschsal és Émile Kahnnal, az Emberi Jogok Ligája elnökével, illetve főtitkárával, továbbá Théodore Steeg radikális szenátorral, aki 1931-ben mint a miniszterelnök tanács elnöke nem emelt kifogást az ellen, hogy háromévi illegalitás után visszakapjam képviselői mandátumomat.

Találkoztam Maurice Violette szenátorral is, ezenkívül Maurice Thorez társaságában részt vettem a szocialista és a radikális vezetőkkel tartott több közös találkozón, Vincent Auriol lakásán.

A Népfront esztendeje

Így munkálkodtam azon, hogy előkészítsük a Népfront megalakítását, abban a meggyőződésben, hogy az 1934-es esztendő a kommunista-szocialista akcióegység éve volt, az 1935-ös év viszont a Népfront megalakulásának éve lesz, azé a Népfronté, amelynek eszméjét – mint jeleztem – 1934 utolsó harmadában bocsátottuk szárnyra.

Belpolitikai téren az volt a nagy kérdés: ki viselje a válság terheit? Ki fizessen? S ehhez járult hozzá egy másik probléma: dönteni kellett a fasizmus és a demokrácia között.

A Flandin-kormány, mely Doumergue-ot váltotta fel, a dolgozókra akarta hárítani a válság terheit, ezt célozták a kormány törvényerejű rendeletei, amelyek nemcsak a munkásokat sújtották, hanem a kisparasztokat, a kereskedőket, a volt frontharcosokat is, s általában az egész dolgozó lakosságot.

A kommunista párt a maga részéről javaslatokat tett arra, hogy vessenek ki vagyonadót és progresszív jövedelmi adót. Rámutattunk, hogy a vagyonadót a szocialista párt is követelte már korábban, sőt, hogy a radikális párt programjában is szerepelt.

Kifejtettük, hogy a francia gazdasági életet megrendítő válság okát a szüntelen növekedő termelés és a csökkenő fogyasztás közötti mind

élesebb ellentmondásban kell keresni, ez viszont annak a következménye, hogy a lakosság túlnyomó többségének társadalmi munkájával létrehozott óriási gazdagságot egy élősdi kisebbség sajátítja ki.

Föl kellett vennünk a harcot a de Man-tervet követők tézisei ellen, akik – a belga közgazdász nyomán – azt állították, hogy a válságokat a körforgási folyamat tökéletlenségei okozzák, következésképpen a bajokat a csere szférájára korlátozták.

Mellékesen a „plánista" Henri de Man a jelek szerint elnyerhette a hitleristák rokonszenvét, mert 1933. május 3-án, Hitler hatalomra jutása után, amikor Németországban Karl Marx, Friedrich Engels, Lenin és Jaurès műveit égették, őt meghívták a frankfurti egyetemre, hogy tartsa meg ismét előadásait az erős államszervezetről, valamint a nemzeten belüli rend és tekintély fogalmáról.

Ami az államosításokra vonatkozó javaslatokat illeti, abban az időben láthatóan csak a tőke veszteségeinek államosítását jelentették a munkásosztály számlájára.

Nemegyszer volt alkalmam az e kérdés körüli viták során idézni Marx mondását, miszerint Angliában minden „királyi": királyi a flotta, a hadsereg stb., csak az államadósság nem; az „nemzeti".

Mi természetesen kijelentettük, hogy elvben az államosítás hívei vagyunk. De a mi számunkra nem volt mindegy, hogy az ilyen irányú intézkedés milyen jellegű hatalom jegyében történik. Csakugyan: láthattunk olyat a későbbiekben, sőt láthattunk napjainkban is, hogy az államosított nagyüzem a monopoltőkések érdekeit szolgálja.

Pártunk befolyása, tekintélye nőtt. Az Amsterdam–Pleyel*-mozgalom immár 1500 antifasiszta bizottságot egyesített, s ezek kebelén belül kommunista párttagok együtt harcoltak más pártbeli és pártonkívüli antifasisztákkal. A párt taglétszáma növekedőben volt, sajtójának példányszáma ugyancsak nőtt. Az 1934. októberi járási választásokon 200 000 szavazattal gyarapodtunk. De ahogy Maurice Thorez 1935. január elsején mondta: „Még jobban kell gyarapodnunk és szerveznünk. Az egyre növekedő erejű, befolyású és létszámú kommunista párt a cselekvőképes és győzelmes egységfront alapfeltétele."

* A szerző az 1932. augusztus 27–29-i amsterdami kongresszusra és a párizsi Pleyel-terembeli európai antifasiszta kongresszusra (1933. VI. 4.) utal.

Egyébként az új évet azzal kezdtük, hogy igen fontos választásokra készülődtünk. Valóban, hamarosan községi választások tették ismét próbára a kommunista-szocialista akcióegység-megállapodás szilárdságát.

Tapasztalható volt ezzel kapcsolatban, hogy egyes szocialista pártszervezeteknek nem éppen a pártunkkal való akcióegység a legfőbb gondja. Például Saint-Denis-ben a szocialista pártszervezet a renegát Doriot-nak nyújtott támogatást. Bordeaux-ban a szocialista szervezet késznek mutatkozott, hogy közös listán induljon a neoszocialista Marquet-val. Aztán olyan helyeken, ahol mi voltunk a legerősebbek, a szocialisták közös listát ajánlottak föl, ahol viszont ők voltak a legerősebbek, ott más taktikát szándékoztak alkalmazni.

Ám ezek a menetközben előadódó incidensek nem homályosították el a leglényegesebbet: hogy az akcióegység fenntartása és megszilárdítása parancsoló szükségszerűség.

Február hatodika évfordulója

Az 1934 februári napok emlékét felidézve, ezt írtam a *Cahiers du Bolchévisme* 1935. február 15-i számának vezércikkében:

„Egy éve annak, hogy a harcban *egységfronttá* tömörült néptömegek akciója visszaverte a Concorde téri fasiszta zendülést, amelynek egy Hitleréhez hasonló rendszer franciaországi bevezetése volt a célja.

Sok szocialista elvbarátunk már 1934. február 6-án »jelen!« kiáltással felelt pártunk fölhívására, és kijött velünk, kommunistákkal az utcára; sőt sokan közülük őrséget is álltak 6-áról 7-ére virradó éjszaka a párt és a közös szakszervezet helyiségeiben.

A fasiszta fenyegetés ráébresztette a proletariátust annak szükségességére, hogy létrehozza az akcióegységet. A fasiszta zendülés hatására a szocialista dolgozók felismerték, hogy nem szabad távol tartani magukat a kommunista testvéreiktől, nem szabad, hogy a német példa megismétlődjék . . ."

Emlékeztetnünk kellett arra, hogy mennyire megdöbbentette a szo-

cialista dolgozókat a február 6-i fasiszta támadás, egyszeribe menynyire megerősödött bennük az egységfront akarása a február 9-i kommunista kezdeményezés nyomán, mely indokolttá tette a reményt, hogy megszületik az akcióegység a fasizmus legyőzésére.

Ez az emlékeztető már csak azért is hasznos volt, mert időközben az akcióegység ügye nagyot lépett előre, s aláírtuk a kommunista párt és a szocialista párt közötti megállapodást. Kétségtelenül voltak még az országnak olyan zugai, ahol nem alkalmazkodtak a megegyezéshez, s elengedhetetlenül szükséges volt, hogy véget vessünk ennek az állapotnak. Sokkal inkább szívügyünk volt az akcióegység, semhogy ellenzőivel harcba ne szálltunk volna, ha mégoly magas állásúak voltak is, és bárhol léptek is fel. Hiszen nem kisebb dolog forgott kockán, mint hazánk proletariátusának jövője, sőt bátran hozzátehetjük: a nemzetközi proletariátus jövője, hiszen minden egyes franciaországi antifasiszta győzelemnek más országokban is mélyreható következményei voltak.

Mi úgy gondoltuk, hogy az egységfrontot országos méretűvé kell szélesíteni, és mindenütt meg kell szilárdítani. Ahhoz, hogy a kommunista és a szocialista dolgozók közös erővel tudjanak harcolni, ismerniök kellett egymást. Szükséges volt tehát, hogy kapcsolat létesüljön közöttük minden helységben, és szükség volt a fasizmus ellen harcoló valamennyi szervezet között is a kapcsolatra.

A Párizs környéki szocialista és kommunista pártszervezetek titkárainak egyik értekezletén ezért kértük meg a mindkét pártbeli elvtársakat, hogy alakítsák ki ezeket a nélkülözhetetlen kapcsolatokat az alapszerveknél, a februári események évfordulójára tervezett akció előmozdítására. Ám a jelek szerint a szocialista elvtársak csak nagyon ímmel-ámmal tettek eleget a kérésnek.

Ezenfelül azt is javasolta a kommunista párt, hogy a Seine megyei kommunista és szocialista képviselők február 2-án küldöttségben keressék fel a párizsi Városházát és a miniszterelnökséget, s tiltakozzanak a Párizsban érvényben levő választási rendszer ellen, követeljék az arányos képviseleti rendszer bevezetését. Párizs népét pedig arra szólították fel, hogy gyülekezzék azon az útvonalon, amerre a küldöttség elhalad, üdvözölje a kommunista és szocialista képviselőket, s ezzel juttassa kifejezésre a február 6-i évforduló előtt néhány nap-

pal megvetését a Városháza „Topaze úr"-ai iránt, akik annak idején a Concorde téren a zendülők első soraiban meneteltek.

A szocialista elvtársak nem fogadták el a javaslatot, amelynek politikailag igen jelentős visszhangja támadt volna. S ha a viták nem húzódtak volna el a küldöttség menesztésére kitűzött időpont előtti másnapig, akkor a kommunista párt egymaga is nekivágott volna ennek a kezdeményezésnek, ami hozzájárulhatott volna a február 6-i hatalmas méretű antifasiszta népi visszavágás kedvező légkörének kialakításához.

Egyébként a Concorde téri ellentüntetésre kiadott utasítás arra késztette a fasisztákat, hogy elálljanak egy nagyszabású tüntetés tervétől, s beérjék azzal, hogy virágot helyeznek el a Concorde téren, ezalatt Flandin miniszterelnök a Notre Dame-székesegyházba ment, s egyáltalán nem lehet tudni, hogy a legcsekélyebb mértékben is tisztázta-e a dolgot vagy tiltakozott-e ellene Édouard Herriot, aki mégiscsak az államminisztere volt.

A februári napokról való megemlékezés a fasizmus áldozataihoz méltó módon zajlott le. A francia dolgozók nemcsak saját halottaik emléke előtt rótták le tiszteletüket, hanem a franciaországi általános sztrájk napján kirobbant ausztriai fölkelés áldozatai emléke előtt is.

És az osztrák hősök idézése óhatatlanul arra emlékeztetett mindenkit, hogy Ausztria kommunistái, szocialistái az osztrák Schutzbunddal egyetemben a II. és a III. Internacionálé pártjaihoz fordultak, s támogatást kértek antifasiszta harcukhoz.

A magunk részéről azt javasoltuk a szocialista pártnak, hogy adjon kedvező választ erre a felhívásra, és hívjon össze konferenciát azokból a szocialista pártokból, amelyek a Szocialista Munkás Internacionálé Végrehajtó Bizottságában az egység híveinek vallották magukat (Olaszország, Spanyolország, Svájc, Lengyelország, Ausztria, Franciaország), továbbá ugyanezen országok kommunistáiból, hogy végre nemzetközi szinten is létre lehessen hozni azt, ami Franciaországban megszületett: az akcióegységet.

Semminemű hivatalos válasz nem érkezett, a jelek szerint nem fogadták kedvezően a javaslatunkat, holott, ha győzni akarunk az Európát elözönlő fasizmus ellen, elengedhetetlenül előre kellett lépnünk az akcióegység útján. És ezt nemcsak a kommunisták gondol-

ták így, hanem sok-sok francia szocialista pártharcos is, akiket nyugtalanított, hogy nemzetközi méretekben állandósul a megosztottság, a tehetetlenség állapota, és ez kedvez a fasisztáknak.

A Flandin-kormány ugyanazt a rendeleti kormányzást folytatta, amit Doumergue elkezdett, legfeljebb valamivel rugalmasabb módszerekkel. Meg kellett hát szervezni a dolgozók válaszát erre a politikára, s Maurice Thorez rendszeresen visszatért a szakszervezeti egység megteremtésének szükségességére.

A *Cahiers du Bolchévisme* 1935. március 1-i vezércikkében a következőket írta ezzel kapcsolatban:

„... Pártunk meghirdette a drágaság elleni kampányt, ez egyesíti a fogyasztókat, élükön a háziasszonyokkal, valamint a kiskereskedőket és kistermelőket, szemben a nyerészkedőkkel, a spekulánsokkal, a nagy trösztökkel, a nagykereskedőkkel, a földbirtokosokkal, a nagy közlekedési, gáz- és villanytársaságokkal szemben, s az állammal szemben." Harc útján akartuk kicsikarni az árleszállítást, a fogyasztási adók eltörlését, a lakbérek, a közlekedési és szállítási díjak, valamint a kereskedőt és a vásárlót egyaránt sújtó különféle adók csökkentését.

Kommunista pártunk azt javasolta, hogy a kommunisták és szocialisták országszerte működjenek együtt, s alkossanak ezernyi és ezernyi Népfront-bizottságot az üzemekben és a falvakban. Mennél szilárdabban szervezzük meg egységfrontunkat, annál több az esélyünk a fasizmus és a kapitalizmus feletti győzelemre.

Ámde az is nyilvánvaló, hogy a Népfront alapját a munkásosztálynak kell képeznie. A Népfront programjának homlokterében a munkások követelései állnak. Csakis a proletariátus – ahogyan Lenin nevezte: „az egyetlen következetesen forradalmi osztály" – lankadatlan harca lehet az antifasiszta győzelem, majd később a szocialista társadalom fölépítése érdekében végrehajtott hatalomátvétel döntő tényezője.

A Központi Bizottság megerősítette azt a szándékát, hogy támogatja a CGTU-nak a szakszervezeti egység érdekében kifejtett állhatatos erőfeszítéseit. A megállapodás jó szolgálatot tett a szakszervezeti egység ügyének. Bátorítólag hatott az egyesített szakszervezet

megalakítására. Kedvezőbb feltételeket teremtett a gazdasági harcok kibontakoztatására és továbbvitelére . . .

Amit a kommunisták akarnak, s amit a szocialista munkásokkal való testvéri együttműködésben meg is fognak valósítani, ez a szakmák szerinti egyetlen szakszervezet, egy-egy helységen belül, az iparáganként egyetlen föderáció, az egész országra kiterjedően pedig, egyedüli CGT . . ."

Harcban az egység ellenfeleivel

A szakszervezeti egység megteremtéséért folytatott harcunk során folytonosan le kellett lepleznünk Doriot és a neofasiszták arra irányuló kísérleteit, hogy súlyosbítsák az akcióegység-megállapodás alkalmazásából adódó nehézségeinket, miközben saját erőfeszítéseiket a szocialista párt egységellenes elemeinek tevékenységével egyesítették. Szerencsére mások is hallatták hangjukat az egység védelmében. Így Maurice Thoreznak ezzel kapcsolatban alkalma volt idézni egy részletet André Blumel elvtársunknak a *Le Populaire* hasábjain megjelent cikkéből, amelyben ezt írta: „Az akcióegység megtörése a visszavonulóban levő, de még le nem győzött fasizmus számára a siker döntő ütőkártyája volna", majd alább: „A tartós és magas szintre emelt akcióegység elengedhetetlen feltétele a fasizmus bukásának."

Március 3-án összeült a szocialista párt országos tanácsa. Ennek munkáját értékelve hangsúlyoztam, hogy a közös cselekvés, amelynek a reakció és Marcel Déat, a „neo"-k főkolomposa, minduntalan a csődjét jövendölgette, megnyerte az Országos Szocialista Tanács támogatását, valamennyi kommunista és szocialista dolgozó örömére, akik lelkesen üdvözölték a harci egységnek, a közös győzelem zálogának fenntartását. Ám nyilvánvaló volt, hogy ha nem is sikerül a közös cselekvés ellenségeinek merénylete, aligha fognak fölhagyni alattomos, ravasz fondorkodásaikkal, amelyekkel a dolgozókat próbálják demoralizálni, egymás ellen uszítani.

A kommunista párt egyébként levelet intézett az Országos Tanács-

hoz, s ebben olyan értelmű javaslatokat tett, amelyek alkalmasak voltak a proletariátus forradalmi egységének kimunkálására a közös cselekvés döntő folyamatában.

Azt indítványoztuk, hogy tartsunk közös gyűléseket a szocialista szervezetek, valamint a kommunista körzeti szervezetek, illetve pártsejtek részvételével; ezeken a gyűléseken a két párt tagjai nem csupán május elseje előkészítését beszélték volna meg, hanem a proletáregység és a nemzetközi munkásmozgalom egységének problémáit is.

Tulajdonképpen a Seine és a Seine-et-Oise megyei szocialista párttagok egy javaslatát konkretizáltuk, amelytől a javaslat tevői később – nem tudni mi okból – elálltak.

A valóságban az történt, hogy Rivière Frossard híve (később Pétain egyik minisztere) azt a benyomást keltette, mintha nem akarna vitába bocsátkozni a szerves egység kérdéséről, holott az a hátsó gondolat vezette, hogy ezzel az akcióegységre mér csapást. Ezt megsejtette az Országos Tanács néhány küldötte, erről tanúskodik például Jean Zyromski kérése Rivière-hez: fejtse ki, mit akar azzal mondani, hogy van valami zavaró dolog az akcióegységben.

Holott éppen Rivière kijelentései voltak zavaróak, és különös szándékokat takargattak. Frossard és Rivière láthatóan végezni szeretett volna az egész akcióegységgel, de mivelhogy a munkásosztály megbélyegezte azokat, akik szentségtörő módon kezet merészeltek emelni harci egységére, a szakadárok jobbnak látták, ha manőverekhez és ürügyekhez folyamodnak.

Ami Frossard személyét illeti, rajta nincs mit csodálkozni. Kezdettől fogva ellene volt az egységfrontnak, és mindenkori politikájához híven, szembeszegült a szocialista és kommunista dolgozók akcióegységével.

Egyébként a szocialista elvtársak tudták, mihez tartsák magukat, és a legtöbbjük feltétlenül úgy beszélt, s nem is ok nélkül, ha Frossard-ról és viselkedéséről esett szó: „Ő olyan »neo«, aki itt rekedt közöttünk."* Zyromski meg is mondta, hogy közelebb érzi magát a

* Vagyis olyan ember, akinek ki kellett volna lépnie a szocialista pártból Pétain jovendő minisztereivel, Déat-val és Marquet-val együtt.

kommunistákhoz, mint Frossard-hoz, ugyanakkor azt is kijelentette, hogy az akcióegységhez nem férhet vita.

Az Országos Tanács határozatai bizonyos akcióegység-ellenes megnyilvánulások ellenére is azt bizonyították, hogy a szocialisták az egység megszilárdítását és kiszélesítését akarják.

Ennek érdekében mindenütt a megegyezés alapján kellett volna dolgozni, például Saint-Denis-ben is, ahol a renegát Doriot folytatta szakadár tevékenységét, valamint Clermond-Ferrand-ban, Toulouseban vagy Montluponban stb. És a kommunista elvtársaknak akik ellenállásba ütköztek e helységekben, kellett ügyelniök arra, hogy meg ne hátráljanak a nehézségek elől, hanem éppen ellenkezőleg, pontos, határozott javaslatokkal segítsék az akcióegység-megállapodás gyakorlati megvalósulását, tanúbizonyságot kellett tenniök kezdeményező szellemükről, mellyel előmozdíthatják a szocialista elvtársakkal közös akciók szervezését és a tömegeket cselekvésre egyesítő bizottságok létrehozását.

A dolgozók látták, hogy az akcióegység ügye a kelepcék ellenére is diadalmaskodik, s örömüket megkettőzött aktivitással fejezték ki, a kommunisták feladata pedig az volt, hogy minden addiginál inkább a közös harc élére álljanak Franciaországban és a gyarmatokon.

A gyarmatosítás ellen

Marcel Régnier, a Flandin-kormány belügyminisztere az április 5-i *Hivatalos Közlöny*ben egy aljas rendeletet tett közé Algériával kapcsolatban, mely a következő intézkedéseket tartalmazta:

„Aki bárhol és bármilyen eszközzel, akár az algériai bennszülöttek között, akár más francia gyarmatok vagy protektorátusok bennszülöttei között, vagy Algériában időző külföldiek között rendbontásra, tüntetésre uszít a francia főhatalom ellen, aktív vagy passzív ellenállásra a hatóság által kiadott törvények, rendeletek, rendelkezések, parancsok végrehajtása ellen buzdít, az három hónaptól két évig ter-

jedő börtönbüntetésre és 500-tól 5000 frankig terjedő pénzbüntetésre ítélhető.

Amennyiben e kihágás elkövetője köztisztviselő, a büntetés a kétszeresére emelhető. Ezenkívül kimondható az illető 5–10 éves időtartamra szóló eltiltása a közügyektől."

Néhány nappal később Louis Rollin gyarmatügyi miniszter, hivatkozással az 1854. május 3-i szenátusi határozat 18. cikkelyére, rendeletet adott ki, amelyben a Régnier-féle rendelet érvényét kiterjesztette valamennyi gyarmatra és mandátum-területre.

Pártunk így írt ezzel kapcsolatban: „Ezeknek az immár törvényerőre emelkedett szövegeknek az értelmében bárki, bárhol, akár szóban, akár tollal leleplezi a gyarmatosítás, a kényszermunka, a hivatali visszaélések bűntetteit, aki támogatja az elnyomott népek fölszabadító mozgalmát és e népek testvéri közeledését Franciaország dolgozóihoz, három hónaptól két évig terjedő börtönbüntetéssel és 500-tól 5000 frankig terjedő pénzbüntetéssel sújtható.

Ezek a büntetések megduplázhatók, ha a vétkes köztisztviselő.

Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy mindennemű politikai és szakszervezeti tevékenység tilos, megszűnik a sajtó-, a szakszervezeti, az egyesülési és gyülekezési szabadság.

Csakhogy ezek a rendeletek még a burzsoá jog értelmében is törvénytelenek, súlyos hatalmi visszaélést jelentenek, mivel Franciaországban az 1875. február 26-i alkotmánytörvény 1. cikkelye értelmében kizárólag a nemzetgyűlés két háza rendelkezik törvényhozó hatalommal.

Másfelől: a Régnier- és Rollin-féle rendeletek – a III. Köztársaság fennállása óta első ízben – megkülönböztetett állampolgárrá teszik a köztisztviselőt, közéleti és magánéleti tekintetben egyaránt rendkívül szigorú korlátozásokra kényszerítik őt.

A rendeletek a sajtószabadságról szóló 1881-es törvényt is módosítják, s ezt is jogelvekkel ellentétes módon teszik, miszerint »törvényt csak másik törvény hatálytalaníthat«.

Való igaz Régnier és Rollin úr állítása, miszerint ők a törvényt nem módosították, az ő rendeleteik csak új kihágásokat rögzítenek, de az is régen eldöntött dolog, hogy »az olyan rendelkezés, amelyik kiegészíti egy rendelet intézkedéseit, egyben módosítja is azt . . .«

Ugyanez a helyzet az 1884-es szakszervezeti törvénnyel kapcsolatban, mely Algériára, mint politikailag és közigazgatásilag az anyaország megyéivel azonos elbírálásban részesített területre is érvényes.

Az a puszta körülmény, hogy a bevándorolt vagy bennszülött dolgozó ugyanabban a szerelőcsarnokban, műhelyben vagy irodában dolgozik, amelyikben a francia, elegendő jogcím, hogy a szakszervezeti tevékenységet a francia számára is megtiltsa.

Cherchellben például így tiltották be a sztrájkolók gyűlését, és a szónokok ellen, akik csupán szakmai jellegű követelésekről beszéltek, vádat emeltek a Régnier-rendelet értelmében.

Algériában dossziét nyitottak minden egyes köztisztviselő politikai és szakszervezeti tevékenységéről, megsértették a levéltitkot, figyelik a telefonbeszélgetéseket és táviratváltásokat, s mindent a rendőrség tudomására hoznak, ugyancsak ennek a rendeletnek az értelmében.

A Régnier-féle rendelet szellemében Peyrouthon 1935. május 16-án alávaló, sajtóellenes rendeletet léptetett életbe . . ."

Pártunk úgy válaszolt ezekre a gyarmatosító intézkedésekre, hogy tiltakozásra szólított föl, ugyanakkor Párizsban tizenöt szervezet tömörült a közös harc megszervezésére.

A pártnyilatkozat így folytatta:

„Ezt a példát kell követni mindenütt, s különösen azokban a helységekben, amelyekben gyarmati dolgozók élnek.

Pártmunkásaink kezdeményezzék a gyarmatokon olyan széles népfront kialakítását, mely egyrészt az imperialistaellenes, antifasiszta és köztársaságpárti szervezeteket és személyiségeket, másrészt a bennszülöttek nemzeti-forradalmi és reformpárti csoportosulásait egyesíti az alábbi jelszavak jegyében:

Biztosítani a demokratikus szabadságjogokat a francia nép számára!

Megadni ugyanezen jogokat a gyarmati népeknek!

Eltörölni a Régnier–Rollin-rendeleteket!

Megszüntetni a bennszülöttekre vonatkozó törvénykönyvet!"

Pártunk tájékoztatást tett közzé az Indokínában történtekről.

A tájékoztató hivatkozott Robin kormányzónak a minisztertanácsban elhangzott nyilatkozatára:

„Az év folyamán Kokinkínában, Annamban és Tonkinban történt néhány kísérlet a kommunista párt illegális apparátusának helyreállítására, de ezeket biztonsági szerveink könnyedén meghiúsították . . .

Ez a párt ma már csupán egy-két elzüllött értelmiségit mondhat magáénak, akik néhány megszállott, primitív embert vonszolnak maguk után, sötét bűnözők társaságában."

Ám ha magának az inkokínai sajtónak a tanúságtételét vesszük alapul, a helyzet egészen másképp fest, ezt bizonyítják a párt által közzétett idézetek:

„Néhány titkosszolgálati ügynöktől szerzett »füles« szerint nagyon aktívan dolgoznak bizonyos moszkovita pártfanatikusok földerítésén, akik jelenleg Lai-thieuban bujkálnak." *(L'Aurore Indochinoise,* 1934. december 16.)

„Az utóbbi időkben ismét rengeteg kommunista röplapról beszélnek, amelyeket Hatinh, Vientiane és Cao-bang utcáin osztogattak. Az utóbbi helységben a hatóságok több ízben is összegyűjtötték a röpcédulákat." *(Annam Nouveau)*

A forradalmi aktivitás, mely újabban főként vidéken volt tapasztalható, most átterjedt a nagyobb városközpontokra és magára Saigonra is. Például az 1934. december 16-i *L'Aurore Indochinoise*-ban ez olvasható:

„A napokban számos letartóztatás volt: őrizetbe vettek több Annamból és Tonkinból származó annamitát, akik elszórtan élnek a saigoni körzet főbb útvonalainál és feltételezhetően Moszkva fanatikus hívei."

Maga Robin kormányzó sem vehette nagyon komolyan a politikai biztonságról tett saját kijelentéseit, mivel a *L'Aurore Indochinoise* idézett számában ezt olvashattuk:

„Ha főkormányzónk a Nagytanácsba akar menni, állig felfegyverzett emberekből álló tekintélyes kíséretet kell maga mellé vennie."

A *La Dépêche d'Indochine* című lap így írt 1934. december 6-án:

„Néhány hét óta a biztonsági szervek a kommunista üzelmek meglehetősen élénk kiújulását tapasztalják . . . egy sor nyomozati eljárás eredményeképpen negyven kommunistagyanús egyént tartóztattak le. Feliratok kezdenek ismét feltünedezni Saigon vörös külvárosaiban."

A *La Dépêche d'Indochine* egyébként nem volt valami túl biztos a dolgában, mert 1935. február 7-én így írt:

„A kommunisták szinte teljesen eltűntek... A kommunizmus iránt e pillanatban egyetlen nha-qué sem érdeklődik."

Ámde ugyanez a lap 1935. február 1-én meg ezt írta:

„Tegnap kommunista zászlók lengtek Saigon környékén.

A kommunisták ébredeznek: Északon, Hoc-mon tartományban, Délen, Mha-be és Nyugaton, Badiem tartományban a kommunisták transzparenseket helyeztek el, és röpcédulákat osztogattak.

Szerdáról csütörtökre virradó éjszaka piros papírtranszparenseket akasztottak a fákra, és röpcédulákat szórtak az úttestekre, különösen Phusman-hoi, Vinh-loc és Tan-an-tai falvakban. Az éjszakai őrjáratokat megerősítették ezeken a vidékeken."

Abban az időben hírt adtak egy munkás-paraszt jelöltlista benyújtásáról Kokinkínában a gyarmati tanács választására, és a *La Lutte* című újság 1935. február 19-én közzétette ennek a listának a programját, amelyben a következő követelések olvashatók:

„1. Az alapvető állami törvényeket csakis az egész nép által választott képviselők hozhatják. Létesüljön népi parlament általános és egyenlő szavazati jog alapján.

2. Sajátítsák ki kártalanítás nélkül a Misszió, az Indokínai Bank és leányvállalatai tulajdonát képező nagybirtokokat.

3. Szakszervezeti jogot, sztrájkjogot, hétórás munkanapot az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a mezőgazdaság és a közigazgatás minden munkásának és alkalmazottjának stb."

Ez a program az indokínai dolgozó nép követeléseinek közvetlen kinyilvánítása volt. S ez volt az oka annak, hogy Kokinkína kormányzója, Pagès, törvénytelen módon elutasította a munkások és parasztok jelölését.

Szíriából, Tunéziából és Algériából antikolonialista tüntetéseket jeleztek. Egyébként 1935. március 1-én Párizsban 2500 észak-afrikai részvételével gyűlést rendeztek, amelynek napirendjén az Észak-Afrikában lezajlott események szerepeltek.

1935. április 15-én, a törvényhatósági választások küszöbén ezt írtam:

„A törvényhatósági választási kampány kellős közepén vagyunk. Azok az események, amelyek néhány hét óta a világra zúdultak, rendkívüli fontosságot adtak a mi programunknak.

A földgolyó öthatodán, a kapitalista országokban mindenütt érzik a dolgozó lakosság tömegei a gazdasági válság gyötrelmes következményeit, mindenütt ott kísért a fasizmus és a háború fenyegető réme."

Választási kampányom Saint-Denis-ben

Jómagam Saint-Denis-ben vettem részt a törvényhatósági választásokkal kapcsolatos kampányban, éspedig Doriot ellen, akit a fasiszta Barthélemy támogatott. Amikor elvállaltam, hogy listavezető leszek Saint-Denis-ben, tisztában voltam vele: semmi esélyem sincs arra, hogy megválasszanak. De mindenképpen vissza kellett nyernünk a munkásosztályhoz tartozó dolgozók legjavát, akiket Doriot-nak sikerült tévútra vezetni.

La Plaine Saint-Denis egyik termében zajlott le az a választási gyűlés, amelyen Doriot volt az ellenfelem. A gyűlésen módom volt a felcsigázott érdeklődésű hallgatóság előtt leleplezni Doriot renegát arculatát.

Doriot nem lehetett túl elégedett ezzel a szemtől szembe vitával, amelyből nem valami megerősödve került ki, ezért amikor megtudta, hogy mi nyilvános gyűlést rendezünk a kaszinóban, elhatározta, hogy ugyanazon az estén ő is gyűlést rendez a saint-denis-i színházban, engem pedig meghívott, vegyek részt rajta.

Ő így okoskodott: vagy nem megy el Jacques Duclos a kaszinóba, és akkor a kommunista gyűlés le van lőve, vagy elmegy a kaszinóba, s nem jön a színházba, akkor viszont ráfogom, hogy „beijedt". Persze Doriot hiába fáradozott. A kommunista gyűlés annak rendje-módja szerint lezajlott a kaszinóban, és én átmentem a színházba, ahol az

emelvény elejét a doriotisták foglalták el, de jelen volt sok kommunista is.

A saját fölszólalásommal kapcsolatban nem érzem magam illetékesnek a beszámolásra, így hát inkább átadom a szót egy újságírónak, aki ott volt a gyűlésen, s idézek egy részt az eseményről beszámoló cikkéből:

„... Most Jacques következik szólásra. Az *Internacionálé*val fogadják, ezután elmondja az egyik legragyogóbb beszédet, amelyet valaha is hallhattunk tőle. Kristálytiszta kifejtése ez a párt politikájának, a kenyér, a béke, a szabadság védelmében – vagyis mindannak, ami később, egy év múltán a Népfront nagyszerű programjává lesz. Ugyanakkor ragyogó beszámoló mindazokról az erőfeszítésekről, amelyeket a párt fejtett ki annyi éven át a munkásosztály egységének megvalósításáért. S végül: egyben vádirat is, pontos tényadatokkal teli vádirat Doriot ellen, akinek Duclos egész sor szabatos kérdést tesz föl kérlelhetetlenül:

– Magyarázza meg nekünk, Doriot, hogy lehet az, hogy akik azelőtt becsmérelték, most dicsőítik?

– Miért nem alkalmazzák Saint-Denis-ben a maximális adókulcsot az iparszerűen használt helyiségek után, s miért adtak ezáltal jelentős összegű ajándékot a nagyiparosoknak, az adókkal agyonterhelt kiskereskedők rovására?

– Magyarázza meg nekünk, milyen feltételek mellett bocsátotta az ön rendelkezésére a milliomos Jean Hennessy újságja, a *Le Quotidien* hasábjait? és így tovább.

Doriot válaszol, ha ugyan ezt annak lehet nevezni! Két órán át szónokol a Szovjetunió ellen, beszédét teletűzdeli sértésekkel, durvaságokkal, csuda leleményesnek tartja magát, amikor Duclos-t csak mint »a cukrász«-t emlegeti, a párt Központi Bizottságának tagjait »fonográfoknak« nevezi. Azzal vádolja a Szovjetuniót, hogy háborút akar, s ezzel máris ügyesen Hitler politikáját védelmezi. Egész előadása gyűlölködő, nemegyszer ocsmány gúnybeszéd a párt és annak politikája ellen.

Azonban a legfontosabbat mégiscsak sikerült elérni: Jacques Duclos beszélhetett azok, az egyelőre még félrevezetett dolgozók előtt, akik immár egy éve nem hallhatták politikánk kifejtését.

Ugyanebben a színházban, ahol pontosan egy évvel ezelőtt, ugyanezen a napon Marcel Cachin a szüntelen fütyülés miatt egyetlen szót sem volt képes elmondani, most Jacques Duclos egy és negyed órán át beszélhetett. Első ízben sikerült rést ütnünk . . ."

Ahogy e beszámoló olvastán is megállapítható, az volt a legnagyobb sértés, amit Doriot a fejemhez vágott, hogy „cukrász" mesterségemet emlegette. Ha figyelembe vesszük, hogy ő maga vasas volt, akkor már önmagában az a tény, hogy ilyen érveket használ ez a szánalomra méltó ember, nyomatékkal jelzi eltávolodását attól a társadalmi osztálytól, amelyből jött. Olyan érveket használt, mint egy aranyifjú. Ám nagyot tévedtek mindazok, akik hosszú pártharcos életem folyamán származásommal próbáltak sértegetni, mert sohasem pironkodtam munkás mivoltom miatt, és éppen arra vagyok a legbüszkébb, hogy mindvégig hű maradtam a származásomhoz.

Elvtársaim és jómagam is lelepleztük Doriot-t, mint a reakció és a fasizmus jelöltjét, márpedig ez számára elviselhetetlen volt. Így hát utasította a szolgálatában álló, fizetett gazfickókat, tépjék le plakátjainkat, támadják meg azokat, akik röplapjainkat osztogatják, zavarják meg gyűléseinket, ami persze nem ment egykönnyen, mert jól szervezett, s elszánt elvtársakból álló rendezőgárdával rendelkeztünk.

A kampány legvégén, amikor egy kerületi gyűlésről távoztam nem messze a saint-denis-i kórháztól, s még javában beszélgettem néhány elvtárssal, egyszerre csak feltűntek Doriot bérencei, s egyenesen felénk közeledtek. Sértegetni kezdtek bennünket, verekedést provokáltak, eközben az egyik gazfickó odajött hozzám, és hasba akart szúrni.

Én tulajdonképpen semmit sem vettem észre az egészből, a breton Jaffrenou elvtárs, a gázművek dolgozója látta meg, hogy mi készül, félrelökött, s közém és a gazfickó közé vetette magát, aminek következtében őt érte a nekem szánt tördöfés.

Amíg mi azzal voltunk elfoglalva, hogy a közeli kórházba szállítsuk Jaffrenout, aki nagyon sok vért veszített, a bérgyilkos kereket oldott, Doriot pedig természetesen kijelentette, hogy neki ehhez az egész merénylethez semmi köze.

Szerencsére Jaffrenou elvtárs sebe nem volt halálos. Mindazonáltal elég sokáig kellett kórházban maradnia. Attól kezdve valahányszor

csak Saint-Denis-ben jártam valamilyen gyűlés alkalmával, viszontláttam öreg Jaffrenou barátomat, aki ma már nyugdíjas, és kis bretagne-i falujában éldegél.

Nem mulaszthatom el, hogy tisztelettel hajoljak meg ez előtt a kommunista munkásember előtt, akiben harmonikusan egyesült a nyíltszívűség, hűség, bátorság és kedvesség. Derék ember és bátor ember, ugyanakkor szerény, ilyen a mi Jaffrenou elvtársunk, aki oda állt a nekem szánt tőr elé.

Ekkor, jóllehet vereséget szenvedett az a lista, amelyet én vezettem a választási harcban, mégis szereztünk több mint 4000 szavazatot, vagyis jó kiindulási alapot teremtettünk arra, hogy a későbbiekben szaporítsuk szavazataink számát, és előkészítsük a renegát vereségét.

A törvényhatósági választások győzelmet hoztak pártunknak és az egész baloldalnak, a reakció részéről viszont heves támadásokat váltottak ki a demokratikus erők egysége ellen.

A polgári *L'Écho de Paris* hasábjain a reakciós Henri de Kerillis azt írta: „A háború óta első ízben láthattuk a Vörös Frontba tömörülve a radikálisok, a szocialisták és a kommunisták elsöprő többségét." Ezzel szemben a szocialista *Le Populaire* vastag betűkkel hirdette: „A fasizmus vereséget szenvedett" és a *L'Humanité* első oldalán ez volt olvasható: „A szabadság győzött! A Népfront szétverte a február 6-i tolvajokat."

Seine megyében a külső községekben járási választások követték a törvényhatósági választásokat, ez alkalommal a párt 50 mandátumból 25-öt szerzett meg az addigi 4 mandátummal szemben. Újabb szavazatokat szereztünk a két héttel korábban tartott községi választásokhoz képest, és például Aubervilliers-ban vereséget mértünk a leköszönő városi tanácsosra, Laval egyik kreatúrájára, csakúgy, mint az egész Laval-párti városi tanácsra.

Amikor kevéssel a francia–szovjet egyezmény aláírása után Laval Moszkvába ment, és Sztálintól olyan nyilatkozatot kapott, amely helyeselte a honvédelem megszervezését a hitlerizmus ellen, azt képzelte Laval, meg tudja majd akadályozni, hogy a választók tömegei a mi pártunk felé forduljanak. Ez a minden hájjal megkent kupec azt gondolta, hogy új magatartásával, mely látszólag a fasizmussal szem-

beni kollektív biztonság megszervezését szolgálja, elnyeri majd a választók bizalmát, de számítása tökéletesen elhibázottnak bizonyult, ahogyan azt a választási eredmények tanúsítják is.

Plakátunk: „Sztálinnak igaza van"

Pártunk kiadott egy plakátot a következő címmel: „Sztálinnak igaza van"; a plakátot rengetegen elolvasták, és bőségesen kommentálták. Kifejtettük álláspontunkat a Franciaország és a Szovjetunió között létrejött kölcsönös segélynyújtási megállapodásról. Sztálin Lavalnak tett nyilatkozatáról ez volt olvasható a plakáton:

„. . . A Sztálin–Laval-találkozó után kiadott közlemény azt írja a hitleri veszedelemmel szembenézni és a békét megőrizni kívánó nemzetekről:

ÉPPEN A BÉKE FENNTARTÁSA ÉRDEKÉBEN AZ AZ ELSŐRENDŰ KÖTELESSÉGÜK, HOGY SEMMILYEN TEKINTETBEN NE ENGEDJÉK MEGGYÖNGÜLNI HONVÉDELMÜK ESZKÖZEIT. EBBEN A VONATKOZÁSBAN SZTÁLIN TELJES MÉRTÉKBEN MEGÉRTI ÉS HELYESLI AZT A HONVÉDELMI POLITIKÁT, AMELYET FRANCIAORSZÁG HADEREJÉNEK A BIZTONSÁG SZINTJÉN TARTÁSA ÉRDEKÉBEN FOLYTAT.

Ehhez mi hozzáfűztük:

AMIKOR SZEMBE AKAR NÉZNI A FENYEGETŐ VESZÉLLYEL A SZOVJETUNIÓ, AMELYNEK TARTÓS ÉRDEKE A BÉKE FENNTARTÁSA, IGAZA VAN, HOGY EGYETÉRTÉSBEN CSELEKSZIK AZOKKAL A HATALMAKKAL, AMELYEKNEK PILLANATNYI ÉRDEKE A BÉKE FÖNNMARADÁSA.

Így jut kifejezésre a mi realista politikánk, kommunistáké, akik minden erőnkkel azon vagyunk, hogy a BÉKÉT MEGŐRIZZÜK..."

És minthogy a Flandin–Laval-kormány iránt a legcsekélyebb bizalommal sem voltunk, Franciaország népéhez fordultunk, és azt mondtuk:

„Követeld a francia–szovjet egyezmény alkalmazását! Éberen őrködj azon, hogy Hitler franciaországi emberei el ne szabotálják a békét..."

Teljes joggal szólítottuk éberségre Franciaország népét, mert Laval személyiségében oly mértékben megmutatkozott az őszinteség hiánya, az árulás és a legcsavarosabb kombinálgatások akkora képessége, hogy választói vereséget mértek rá: a kommunistákra szavaztak.

Lavalnak, e különös külügyminiszternek a személyiségében szinte minden kétértelműnek és gyanúsnak tűnt.

Miután politikai pályafutását szocialistaként kezdte, átállt a reakció oldalára, és egyetlen alkalmat sem szalasztott el, hogy kinyilvánítsa ellenséges érzületeit azokkal a pártokkal szemben, amelyeknek nem bírta elviselni a fegyelmét, s hasznosabbnak látta megvásárolni azoknak a lelkiismeretét, akik hajlandók voltak eladni magukat, mindezt azért, hogy biztosítsa többé-kevésbé gyanús kombinációinak sikerét. Laval mindig fehér nyakkendőt viselt, minden bizonnyal a sötét lelkiismeretével való kontraszt kedvéért. Kellemetlen volt a beszédmodora, úgy pöccentette vastag ajkáról a szavakat, hogy eleve bizalmatlanságot váltott ki. Örökké bujkáló tekintete, elpuhult kezei, mind-mind csak hozzájárult az emberben keltett ellenszenvhez, amelyet a magára erőszakolt hamis szívélyesség sem tudott ellensúlyozni.

Röviden, minden együtt volt benne a melodrámabeli árulókból, úgy tűnt, az isten is arra teremtette, hogy később a hitleri megszállók készséges kiszolgálója legyen. Hozzá kell tenni, hogy a Vatikánnak elég különös képzetei lehettek az arisztokratasság mércéjéről, mert a pápai grófi címet adományozták ennek a figurának.

Az úgynevezett Amsterdam–Pleyel-mozgalom, amelyet Henri Barbusse és Romain Rolland hívott életre, olyan hatalmas méretű összejövetel szervezését eredményezte, mely július 14-ét a Népfront nagy ünnepévé avatja. Miután különféle szervezetek csatlakoztak ehhez a kezdeményezéshez, az volt a feladat, hogy olyan méreteket adjunk ennek az ünnepségnek, amilyeneket a körülmények megkövetelnek.

A pillanatnyi helyzetben az volt a legfontosabb, hogy a hatalmas népi tömegeknek alkalmuk nyíljék az együttes cselekvésre, és tömegük erejét szembeállíthassák a nép ellenségeinek mesterkedéseivel. Éppen ennek a hatalmas összejövetelnek, a béke és a szabadság valamennyi hívének egybegyűjtése érdekében történt, hogy a kommunista párt azokra a követelésekre korlátozta a Népfront akcióprogramját, amelyek megfeleltek a széles tömegek igényeinek, s ugyanakkor a baloldali csoportosulások számára is elfogadhatóak.

Úgy véltük, hogy a fennálló rezsim keretei között is lehetséges a Lavalétól eltérő politikát folytatni, lehetséges úgy megszüntetni a költségvetés deficitjét, hogy ne terheljük tovább a dolgozó néptömegeket, ha a gazdagokkal fizettetünk, és letörjük a bankok spekulációit.

Az is lehetségesnek látszott, hogy ártalmatlanná tegyük a „francizmus" és a „király rikkancsai"* fegyveres bandáit, amelyek a dolgozókat provokálták, s hogy elkobozzuk azokat a polgárháborús eszközöket, amelyekkel gróf de la Rocque ezredes tűzkeresztesei rendelkeztek.

És hogy mindez lehetségessé váljék, hogy a nép megvédhesse a szabadságjogait, s megakadályozhassa, hogy az országot a fasiszta hullám elárassza, a kommunisták mindent latba vetettek a baloldali erők nagyszabású egybegyűjtésének megvalósítására.

A július 14-i tömeggyűlés jelszavai kétségkívül nyertek volna azzal, ha a dolgozók kenyerének megvédése kérdésében pontosabban fogalmazunk, de a lényeg ezúttal az volt, hogy Franciaország néptö-

* Ultranacionalista és legitimista reakciós csoportosulások.

megei együtt ünnepeljék 1935. július 14-ét és a kenyér, a béke és a szabadság egysége jegyében nagyszabású népi ünneppé tegyék e napot.

A kommunista párt eltökélte, hogy minden erejét beveti a július 14-i nemzeti ünnep megrendezésébe. Miután a kommunista párt elsőnek kiáltott „jelent!"-t az Amsterdam–Pleyel-mozgalom fölhívására, semmit sem akart elmulasztani annak érdekében, hogy mindazok, akik július 14-én összegyűlnek, együtt maradjanak továbbra is, a szabadság és a béke megvédelmezésének közös akaratától vezérelve.

Ilyenformán alkalom nyílott arra, hogy újabb csapást mérjünk a fasizmusra, amelynek szégyenétől és szörnyűségeitől meg kellett mentenünk hazánkat; tudtuk, hogy a fasizmus győzelme nemcsak a rabszolgaságot jelenti, hanem egy új háború kirobbantását is.

1935. július 14-e szentesítette a kommunista párt által kilenc hónappal azelőtt meghirdetett Népfront-gondolat diadalát. Ez a javaslatunk azért arathatott gyors és kirobbanó sikert, mert egybeesett a néptömegek legmélyebb érzelmeivel.

A július 14-i tömegdemonstráció előkészítésére alakult szervező bizottság 48 országos szervet foglalt magában, köztük az Emberi Jogok Ligáját, az Antifasiszta Értelmiség Éberségi Bizottságát, az Amsterdam–Pleyel-mozgalmat, a CGT-t és CGTU-t, a Volt Frontharcosokat a radikális pártot, a szocialista pártot, a kommunista pártot és a szocialista pártok pártközponti csoportját.

Július 14-én reggel a Buffalo-stadionban ülésezett a Békekongresszus, amelyen én képviseltem a kommunista pártot.

Rajtam kívül fölszólalt:

Victor Basch, aki egyben elnökölt is; Jean Perrin, Nobel-díjas, a Francia Akadémia tagja (Szocialista Párt), Ferdinand Herold (Emberi Jogok Ligája); Paul Rivet, a párizsi természetrajzi múzeum professzora, Párizs város tanácsnoka (Antifasiszta Értelmiségiek Éberségi Bizottsága); Henri Barbusse (Amsterdam–Pleyel); Paul Sennac (Harci Akcióbizottság); Léon Jouhaux (CGT); Racamond (CGTU); Perney (radikális párt); Eugène Frot (Szocialisták Pártközi Bizottsága); Léo Figuères (francia ifjúság); Calveyrach (francia parasztok).

Marc Rucart, Vosges megye radikálispárti képviselője, a február 6-i eseményeket vizsgáló bizottság fő előadója fölolvasta a népi gyülekezésnek a hadsereghez intézett nyilatkozatát.

A nyilatkozat többek között ezt mondja: „. . . a fegyveres karhatalom álljon az oszthatatlan nemzet szolgálatában s a kormányzat ne tűrje el más katonai jellegű szervezetek létezését, csak azokat, amelyek a köztársaság első tisztségviselőjének szupremációja és a nemzet ellenőrzése alatt áll."

A nyilatkozat szerzői befejezésül kijelentették:

„Ezen a július 14-i napon a tömeggyűlés résztvevői a szárazföldi, a tengeri és a légi haderők tisztjeiben, altisztjeiben, katonáiban és tengerészeiben a szabadság védelmére létrehozott nemzeti erőt üdvözlik."

Jean Perrin, a jeles tudós kijelentette:

„Polgártársak, elvtársak – kommunisták, szocialisták és radikálisok – és ti valamennyien, jóakaratú emberek, akik nem tartoztok egy párthoz, s mégis ugyanaz az akarat vezérel benneteket, megvédelmezni szabadságjogaitokat, és a testvéri igazság ugyanazon reménye tölt el, ti, akik már itt olyan számban jöttetek össze, hogy erőtök joggal megrészegíthet benneteket, ti, akik az általatok képviselt hatalmas tömegekkel egyetemben mindjárt ellenállhatatlan és fennséges hullámként fogjátok elözönleni öreg Párizsunk utcáit, üdvözöllek benneteket . . ."

Jean Perrin, később a Népfront államtitkár-helyettese, ma a Panthéonban nyugszik, Paul Langevin elvtárs, a kiváló tudós mellett, aki a háború után belépésével tisztelte meg pártunkat.

A kommunista párt nevében elmondott beszédem arra irányult, hogy össze lehessen békítenünk a francia forradalom háromszínű zászlaját a párizsi kommün vörös lobogójával csakúgy, mint a *Marseillaise*-t az *Internacionálé*val.

1935 nyarán Mussolini tevékenyen készülődött az Abesszínia elleni hadjáratra, és szemmel láthatólag kész volt, hogy ugyanahhoz a módszerhez folyamodjék, amelyet Japán alkalmazott Kína ellen; vagyis „háború hadüzenet nélkül". Ezt a módszert azóta többször is alkalmazták, abban az időben azonban még nem számított mindennaposnak.

1935. augusztus 30-án a szocialista és a kommunista párt egyeztető bizottsága felhívást bocsátott ki „A béke védelmében", én pedig a magam részéről szeptember 1-én ezt írtam:

„. . . Meg kell mondanunk, hogyha Mussolini határtalan arcátlansággal dacolni tudott a világ közvéleményével, és az egész világ szeme láttára készülhetett fel a háború kirobbantására, az azért van, mert a Quai d'Orsay támogatását élvezi, a külügyminisztériumét, amelynek politikáját Pierre Laval úr irányítja.

A minisztertanács jelenlegi elnöke, mint ismeretes, idén januárban Rómában járt, s a Ducéval folytatott megbeszéléseinek részleteiről, valamint a köztük létrejött megállapodásról semmit sem közölt. De azokból a nyilatkozatokból, amelyeket a Duce legutóbb angol újságíróknak adott, világosan kitűnik, hogy Laval úr idén januárban elkötelezte magát: szabad kezet adott Matteotti gyilkosának . . .

És ha igaz az, hogy amikor Laval úr az idén márciusban a képviselőház előtt beszámolt a római megegyezésekről, elmulasztotta megemlíteni, milyen orientációt szánt politikájának a Mussolini-féle tervek támogatása tekintetében, akkor ugyan nem sok hitelt adhatunk békeszólamainak."

Felidéztem, hogy a kommunisták már annak idején kifejezték a római megegyezések következményeit illető aggodalmaikat. Azt mondtuk: „Minden úgy alakul, mintha Olaszország kötelező ígéretet kapott volna arra, hogy Franciaország semmiféle akadályt sem gördít Etiópia bekebelezésére irányuló törekvéseinek útjába. Ott már három hónapja háború folyik, és most az olaszok minden kertelés nélkül bejelentik, hogy nagyméretű expedíciós hadjáratba kezdenek.

Az egyezmény ratifikálása vajon nem fogja az előkészületeiket még jobban meggyorsítani?

Teljesen igazunk volt, hogy nem bíztunk ebben az olcsó Talleyrand-ban, akinek kupeckedő ravaszságai már senkit sem leptek meg. És bizony, ha akkor a miénkhez hasonló bizalmatlanság nyilvánult volna meg más politikai körökben is, ha szocialista barátaink kicsit kevésbé adtak volna hitelt az „aubervilliers-i polgármester" kijelentéseinek, országszerte jelentősebb ellenzék alakult volna ki a római egyezményekkel szemben, útját állhattuk volna Laval azon ígéreteinek, amelyekkel Mussolinában Etiópiával kapcsolatban a teljes cselekvési szabadság érzetét keltette.

A római megegyzések ratifikálása során, amiről az imént idézett cikkben beszéltem, Léon Blumnak alkalma nyílt, hogy megmagyarázza pártja helyeslő magatartását. Azt írta 1935. március 23-án a *Le Populaire*-ben: „Makacsul terjed az a híresztelés, hogy a római egyezménynek vagy legalábbis a tárgyalásoknak volt egy titkos záradéka, nevezetesen a Ducénak tett ígéret, miszerint szabad kezet kap Etiópiában. Ha így állna a helyzet, Franciaország a bűnrészesség nyilvánvaló vétkét követte volna el, s mi magunk is cinkosokká válnánk abban a pillanatban, amikor behajózzák az olasz hadosztályokat, vagy amikor a hadműveletek közelsége annyira heves érzelmeket vált ki Olaszországban. Ezért Fontanier és Moutet barátaink révén a leghatározottabb formában tettük fel a kérdést. Laval úr félreérthetetlen szavakkal válaszolt, hogyan azt már a képviselőház külügyi bizottsága előtt is tette, miszerint a római megegyezésekben vagy tárgyalásokban semmi olyasmi sem szerepel, ami a legcsekélyebb mértékben is sértené Etiópia szuverenitását, függetlenségét és területi integritását."

Azonban a tények meghazudtolták Laval nyilatkozatait, és a Mussolini-féle előkészületekben való bűnrészesség elszigetelte, megalázta Franciaországot, amelyet a béke valamennyi híve elítélt. Egyébiránt a kormányban sem minden miniszter osztotta a minisztertanács elnökének Mussolini-pártiságát. Hogy csak egyet említsek: Edouard Herriot nem értett egyet a kormány külpolitikájával.

Mi azt mondtuk, hogy az abesszíniai agresszió újabb háborús gyotrelmeket hozhat az egész világra. Ezt tehát meg kellett akadályozni.

Így aztán azt javasoltuk a szocialista pártnak, kezdeményezzük közösen a munkásszervezetek, politikai szervezetek, szakszervezetek, szövetkezetek és különféle antifasiszta csoportosulások nemzetközi konferenciájának összehívását. Azt is javasoltuk, forduljon a két párt együttesen az angol munkáspárthoz a nemzetközi konferencia összehívása érdekében; véleményünk szerint az értekezlet eredményeképpen a következő jelszavak jegyében folynának akcióink: 1. Mindennemű Olaszországba irányuló fegyverszállítás megakadályozása. 2. A Szuezi-csatorna lezárása. 3. Mindennemű kölcsön megtagadása a fasiszta Olaszországtól. 4. Fegyverszállítások engedélyezése Abesszíniának. 5. Hatalmas népi demonstrációk rendelkezése a fasiszta háborús provokátorok ellen.

Teljesen nyilvánvaló volt, hogy az akcióegység jegyében létrejött nemzetközi konferenciának óriási visszhangja támadt volna. A konferencia megmutatta volna a háborús uszító fasisztáknak, hogy a dolgozó tömegek el vannak szánva: összefognak, hogy megvédjék magukat.

1935. augusztus 1. előtt Európa jelentősebb kommunista pártjai fölszólították a dolgozók tömegeit, hogy minden országban fogjanak össze a béke védelmében, majd a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa a maga teljes súlyával megismételte a fölszólítást az egységes fellépésre. A Szocialista Munkás Internacionálé a maga részéről ugyancsak kiáltványt adott ki, amelyben hangsúlyozta, hogy a fasiszta országok a háború felé tartanak. Ilyenformán a kommunisták és szocialisták egy véleményen voltak abban, hogy a fasizmus a háborúval egyenlő. Ebből az a következtetés adódott, hogy az egységfrontot mindenütt meg kell teremteni, a francia dolgozóknak pedig, akik már megmutatták az utat, még szorosabbra kell fűzniük a fenyegető háború elleni akcióegységet; ez egyszersmind a nemzetközi akcióegység megteremtéséhez is hozzájárulhatott.

Az első világháború kitörésének 21. évfordulóján a francia, az angol, a német, a kínai, a japán, a lengyel, az olasz, a csehszlovák, az osztrák és a magyar kommunista párt kiáltvánnyal fordult valamennyi ország munkásaihoz, munkásnőihez, dolgozó ifjúságához, a béke minden barátjához, a háború minden ellenségéhez.

„... Pecsételjétek meg valamennyi ország proletárjainak nemzetközi egységfrontját a béke megvédéséért, a hitleri Németországnak és szövetségeseinek összeesküvése ellen, a militarista-fasiszta Japán ellen, a fasiszta Lengyelország ellen, s a Szovjetunió békepolitikájának támogatásáért!"

Egyes reakciós elemek szemünkre vetették, hogy túl sokat beszélünk a Szovjetunió védelméről. Márpedig ezt csak egy lépés választja el attól a hamis vádtól, miszerint nekünk kevésbé fontos a saját hazánk, mint a szocializmus országa.

Az ilyesfajta érvelést általában rosszindulatúan használják azok, akik élni szoktak vele, mégis megtévesztett sok derék embert. Számos esetben volt alkalmam felelni ezekre az érvekre, s lényegében kifejtettem, hogy a mi proletár internacionalista érzelmeink elválaszthatatlanok a hazafiságunktól, felhívtam a figyelmet arra, hogy a legkülönbözőbb országok hazafiai a XIX. században véges végig az 1789–1793-as francia forradalomból merítettek ihletet, és a saját hazájuk helyzetének megfelelő feltételek között próbálták megsemmisíteni a feudális világ maradványait, s a következő mondás járta: „Minden embernek két hazája van, a sajátja és Franciaország."

Mindez egyáltalán nem tette kérdésessé hazafiságukat, hanem inkább hangsúlyt adott érzelmi kötöttségüknek az iránt az ország iránt, amelyik utat mutatott a régi, hűbéri társadalom lerombolásához.

Ugyanígy van ma is: a haladó emberek, akik szeretnék, ha hazájuk gyorsabban haladna a szocializmus felé vezető úton, hálatelt érzésekkel és testvéri barátsággal viseltetnek az októberi forradalom országa iránt, amelyik a világon elsőnek mutatta meg, hogy lehetséges a szocializmus győzelme, s ezzel új fejezetet nyitott az egész emberiség történelmében.

A Kommunista Internacionálé kongresszusa s annak fő következményei

A Francia Kommunista Párt sokat fáradozott azon, hogy szervezetei megvitassák a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa elé kerülő problémákat. Az ezzel kapcsolatos határozatában a párt központi bizottsága többek között a következőket mondta:

„Franciaországban, ahol a munkásosztály a maga egysége révén vereséget tudott mérni a fasiszták első rohamára, ahol a tömegek összefogásából megszülettek az első sikerek, a tapasztalatok, azt domborítják ki igen erőteljesen, milyen végzetes a munkásosztály megosztásának politikája, amely Németországban a hitlerizmus győzelméhez vezetett . . .

A kommunisták, akik mindig is harcoltak az egységért, akik mindig is támadták az osztály-együttműködés politikáját, mert ez a proletariátus megosztását eredményezi, ma mind jobban és jobban elnyerik a tömegek bizalmát, az egység létrehozására irányuló hatalmas munkájukhoz.

Éppen ennek az egységnek a jegyében bontakozik ki és fog mindjobban kibontakozni az osztályharc, ennek jegyében harcolnak és fognak mind keményebben harcolni a dolgozó tömegek a fasizmus ellen, az egység jegyében küzdenek és fognak mindjobban küzdeni a proletárok és szövetségeseik a Szovjetunió, a szocializmus országa és a béke védelméért.

A Francia Kommunista Párt tudatában van a reá háruló szerep fontosságának, és tudatában van erejének is, amidőn két fronton is résen van, fellép mind a jobboldali opportunizmus, mind a baloldali szektás opportunizmus ellen, s mindent meg fog tenni, hogy közös harcban egyesítse a munkásokat és a középrétegeket, amelyek nagy része a radikális pártot követi, s ezzel elérje a Kommunista Internacionálé politikájának sikeres alkalmazását . . .

Ennek folytán szükséges, hogy a pártsejtek, legalább egy ülést szenteljenek a következő kérdések megvitatására:

1. A Népfront, a proletariátus és a középosztályok szövetsége;
2. a szakszervezeti egység;

3. a béke védelme, a Szovjetunió védelme és a honvédelem kérdése;
4. a hitlerizmus elleni harc, az angol munkáspárt és a német szociáldemokrácia álláspontja;
5. a munkások erejének megosztása Németországban, Ausztriában és Spanyolországban, valamint ennek következményei a forradalmi mozgalomra;
6. a munkásosztály egysége."

1935. július 26-án nyílt meg a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa Moszkvában. Mi, francia kommunisták, a Népfront létrehozása terén elért eredményeinkkel a tarsolyunkban, mentünk erre a kongresszusra. Kezdeményezéseink, amelyeket eleinte bizonyos fenntartásokkal fogadtak, pozitív eredményeket hoztak. A Kommunista Internacionálé pedig, amelynek főtitkára a hitleri börtönből való kiszabadulása óta Georgi Dimitrov volt, nem mulaszthatta el, hogy a kongresszuson levonja a tanulságot a Franciaországban lezajlott eseményekből.

A francia Kommunista Párt tehát – ha szabad így kifejeznem magam – főszerepet játszott ezen a kongresszuson, amelynek központi eseménye Dimitrov beszámolója volt.

A lipcsei per hőse mindenekelőtt azt tartotta feladatának, hogy pontos meghatározást adjon a fasizmusról, amelynek veszélyét mindenki érzékelte. Egyesek úgy vélték, hogy a fasizmus valamiféle osztályokon felüli államhatalmi forma. Mások a fellázadt és az államapparátust megkaparintó kispolgárságot látták a fasizmusban. Georgi Dimitrov szembeszállt az effajta meghatározásokkal, és megmagyarázta, hogy a fasizmus – magának a finánctőkének az uralma.

Dimitrov kifejtette, hogy milyen okok miatt vezették be az imperialista körök a fasizmust, s rámutatott: a cél az volt, hogy a válság terheit a dolgozók vállára rakják, a piaci problémákat gyengébb népek leigázásával, a gyarmati kizsákmányolás fokozásával és a világ újrafelosztása révén oldják meg.

Ami a fasizmus hatalomra jutásának okait illeti, azok között első helyen az a tény említendő, hogy a munkásosztály a burzsoáziával való osztály-együttműködési politika következtében, amelyet a szociáldemokrata vezetők folytattak, két táborra szakadt, és mind poli-

tikailag, mind szervezetileg fegyvertelenné vált a burzsoázia agressziójával szemben. A kommunista pártok pedig nem voltak eléggé erősek ahhoz, hogy felserkentsék a tömegeket és döntő csatára vezessék őket a fasizmus ellen.

A fasizmus győzelmének másik oka a munkásosztály elszigetelődésében keresendő, a fasizmusnak ugyanis sikerült felsorakoztatnia maga mögé a parasztság nagy tömegeit: ez különösen Németországban volt tipikus, ahol a parasztok azt látták, hogy egymás után kerül hatalomra egy egész sor szociáldemokrata kormány, melyek a parasztság szemében a munkásosztály hatalmát képviselték, s egyiknek sem jut eszébe földet adni a parasztnak.

Az említett okokhoz sorolhatjuk azt is, hogy a fasizmusnak sikerült befolyást gyakorolnia az ifjúságra, amely maga is a vállán érezte a válság következményeinek terhét, s ezért fogékony volt a fasiszta demagógiára, amely győzelme esetére ígéretekkel teljes jövőt jósolt a fiataloknak.

Georgi Dimitrov a következő kérdést tette fel a beszámolójában: elkerülhetetlen volt-e a fasizmus győzelme? És a következőképpen válaszolt:

„Vajon elkerülhetetlen volt a fasizmus győzelme Németországban? Nem, a német munkásosztály elháríthatta volna.

De ehhez sikeresen meg kellett volna valósítani a proletár antifasiszta egységfrontot, rá kellett volna kényszerítenie a szociáldemokrata vezetőket, hogy szüntessék be kampányaikat a kommunisták ellen, és el kellett volna fogadnia a kommunisták ismételt jelszavait az antifasiszta akcióegységre."

A Francia Kommunista Párt tevékenységével kapcsolatban a Kommunista Internacionálé főtitkára a következőket mondotta:

„Franciaország, mint tudjuk, az az ország, ahol a munkásosztály az egész nemzetközi proletariátusnak példát mutat, hogyan kell harcolni a fasizmus ellen. A Francia Kommunista Párt a Kommunista Internacionálé valamennyi szekciójának példával szolgál arra, miképpen kell megvalósítani az egységfrontot; a szocialista munkások pedig arra, hogy mit kell tenniök más tőkés országok szociáldemokratáinak ma a fasizmus elleni harcban. Óriási hatása volt annak az antifasiszta megmozdulásnak, amely az idén, július 14-én zajlott le Pá-

rizsban félmillió tüntető részvételével, valamint a többi francia városban rendezett sok-sok tüntetésnek. Ez már nem csupán a munkás egységfront mozgalma, hanem egy hatalmas antifasiszta népfront kezdete Franciaországban.

Ez az egységfront-mozgalom növeli a munkásosztálynak a saját erőibe vetett bizalmát, megerősíti a parasztsággal, a városi kispolgársággal és értelmiséggel szembeni vezető szerepének tudatát, szélesíti a kommunista párt befolyását a munkástömegekre, s ebből eredően nagyobb erőt ad a proletariátusnak a fasizmus elleni harcra. Idejében felkelti a tömegek éberségét a fasiszta veszéllyel szemben. Követendő példával fog szolgálni más kapitalista országok számára az antifasiszta harc kibontakoztatására, vigasztalólag fog hatni a fasiszta diktatúra által szétzúzott német proletárokra.

Nagy győzelem ez, kétségtelenül, de még nem képes eldönteni az antifasiszta harc végső kimenetelét. A francia nép döntő többsége tagadhatatlanul a fasizmus ellen van. De a burzsoázia tudja a módját, hogyan kell a népek akaratát a fegyverek erejével megerőszakolni. A fasiszta mozgalom továbbra is teljesen szabadon fejlődhet a monopoltőke támogatásával . . ."

Dimitrov a továbbiakban azt hangoztatta, hogy a tömegek megmozdulásainak továbbfejlesztése érdekében Franciaországban a közös antifasiszta akciót ki kell terjeszteni a gazdasági és szociális területekre is, a tőke offenzívája ellenében, a szakszervezeti egység megvalósításán kell fáradozni; a parasztságot be kell vonni az antifasiszta harcba, létre kell hozni a Népfront sejtbizottságait, amelyek nyitva állnak minden antifasiszta előtt, fokozni kell a nyomást a fasiszta ligák lefegyverzése, a rendőrség, a hadsereg és az államapparátus fasiszta elemektől való megtisztítása érdekében, a hadsereget pedig az antifasiszta mozgalom oldalára kell állítani.

Az élet felvetette a népfrontkormányok esetleges megalakításának a kérdését; erre vonatkozólag a következőket tartalmazta a Kommunista Internacionálé főtitkárának beszámolója:

„Arra a kérdésre, hogy az egységfront területén mi, kommunisták csak a részkövetelésekért folyó harcot javasoljuk-e, vagy pedig hajlandóak vagyunk megosztani a felelősséget, amennyiben az egységfront talaján kormányt kellene alakítani, akkor felelősségünk teljes

tudatában azt feleljük: igen, mi számolunk azzal a lehetőséggel, hogy a proletár egységfront kormánya vagy egy antifasiszta népfrontkormány megalakítása a proletariátus érdekében nemcsak lehetséges, hanem egyenesen nélkülözhetetlen. Ebben az esetben pedig habozás nélkül támogatjuk egy ilyen kormány megalakítását . . ."

A Kommunista Internacionálé kongresszusa azt is meghatározta, hogy milyen feltételek mellett kerülhet sor egy népfrontkormány létrehozására, és noha e feltételek egy kissé sematikusak voltak és sok megszorítást tartalmaztak, a kérdésfelvetés mégiscsak megtörtént, s elmondhatjuk: a Francia Kommunista Párt kezdeményezései döntő szerepet játszottak abban, hogy a munkásmozgalom céljaként a demokratikus szabadságjogoknak a fasizmussal szembeni védelmét és továbbszélesítését jelölték meg. A döntés immár nem úgy fogalmazódott meg, ahogyan azt a fasiszták szerették volna a mi elszigetelésünk céljából, vagyis *fasizmus vagy kommunizmus,* hanem így: *fasizmus vagy demokrácia.*

A háború elleni küzdelem kérdését is tárgyalta a Kommunista Internacionálé kongresszusa, Ercoli (Togliatti) előadói beszédében, és kevéssel a kongresszus után, 1935. szeptember 25-én a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága azzal a javaslattal fordult a Szocialista Internacionáléhoz, lépjenek velük akcióegységre az olasz fasizmusnak Abesszíniával szemben alkalmazott agressziós fenyegetése ellen.

Henri Barbusse halála

Henri Barbusse, aki részt vett az 1935. július 14-i nagy Népfronttüntetésen, 1935. augusztus 30-án elhunyt Moszkvában. Az erős baráti érzéseken túl, mélységes tisztelettel is viseltettem iránta, mert ő volt az az ember, aki *A tűz* című könyvében a katonák szószólójává lett, nagyszerűen ábrázolta érzelmeiket, csalódásaikat, haragjukat, de reménységeiket is, amelyek mint valami fénysugár hatoltak át időnként létük és szenvedéseik borzalmas sötétségén. Barbusse halála

megrendített. A körünkből most végképp eltávozott nagy ember egészségi állapota már kétségkívül nagyon megromlott. Azonban mindig meglepett bennünket gyors gyógyulásaival, mert nem úgy dolgozott, mint egy beteg ember, hanem olyan valakire emlékeztetett, aki még nagy dolgokra képes.

Mint ismeretes, Henri Barbusse alapította Raymond Lefebvre, Georges Bruyere és Paul Vaillant-Couturier társaságában az ARAC-ot (Frontharcosok Köztársasági Szövetsége). Ez a négy, igen különböző egyéniségű férfiú pompásan egészítette ki egymást, s nagy befolyással volt mindazokra, akik – mint jómagam is – egészen fiatalon jöttünk vissza a háborúból, és az orosz forradalomért lelkesedtünk, hittünk benne, ám ugyanakkor nem találtunk Franciaországban olyan emberi csoportosulást, amely követte volna ezt a forradalmat. Felsorakoztunk tehát Henri Barbusse mögött az ARAC kebelében, s bár eszméink között kétségtelenül sok volt a zűrzavar, de lángoló szeretet élt bennünk a szovjet forradalom iránt, és el voltunk szánva, hogy védelmére kelünk.

Az októberi forradalom oly nagyszerű védelmezői mellett, mint Marcel Cachin, Paul Vaillant-Couturier, Raymond Lefebvre és mások, a szocialista pártban esküdt ellenségei is akadtak ennek az Európa keleti felében megindult hatalmas társadalmi kísérletnek.

Henri Barbusse állást foglalt ezekben a napi politikai vitákban. 1920-ban, amikor a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozás kérdésében vita kezdődött, Henri Barbusse nyilvánosan adott hangot az új Internacionálé iránti rokonszenvének, amelyet Lenin alapított, és amely lehetővé tette valamennyi ország munkásosztályának, hogy jelentős, erős kommunista pártokat alakítson, olyan pártokat, amelyek harcban megedzett és az egész nép bizalmára méltó káderekkel rendelkeznek.

És Henri Barbusse, aki 1920-ban nem érezte kötelességének, hogy belépjen a kommunista pártba, 1923-ban, amikor súlyos nyomás nehezedett a pártra, belépett, és kijelentette: „Ha egyszer magamévá tettem eszméiket, vállalnom kell az ezzel járó veszélyt is."

Tehát Henri Barbusse elvtársunk nem maradt távol a harctól. Ez a nagy író nem akarta kivonni magát a munkásosztály politikai és társadalmi harcaiból.

Barbusse a Frontharcosok Internacionáléjával foglalkozott, amelyet 1920-ban Genfben ő alapított, ugyanakkor a fehérterror gyűlöletes uralma alatt nyögő balkáni népeket is védelmébe vette. *A tűz* híres szerzője hallatta a civilizáció hangját, és leleplezte a rend nevében elkövetett gaztetteket.

A Szovjetunióban 1927-ben járt első ízben. Ez a férfiú, aki igen széles áttekintőképességgel rendelkezett, azonnal észrevette, hogy a Szovjetunió a jövendőt hordozza magában. Azt mondta: „Lesz idő, amikor a szerint fogják megítélni az embereket, mennyire értették meg a Szovjetuniót."

Miközben utazgatott, Henri Barbusse mindvégig az imperializmus elleni harc élén állt, ugyanakkor szakadatlanul folytatta írói munkásságát.

Ő szerkesztette a *la Clarté* című folyóiratot és közzétette *Ce qui fut sera, Paroles d'un Combattant, Les Enchaînements* című pamfletjeit. A Balkánon tett utazásainak eredményeként jelent meg a *Les Bourreaux*. Grúziáról könyvet írt, s ebben bemutatta, hogyan sóvárogtak az imperialisták erre a mai szovjetköztársaságra, hogyan tették ellenforradalmi összeesküvéseik központjává mindaddig, míg be nem épült a szocialista szovjetköztársaságok nagy uniójába.

Ezek után jelent meg a *Jézus*, a *Jézus Júdásai* és a *Zola*.

A *Jézus Júdásai*ban Barbusse a mai kommunisták tevékenységét az első keresztények tevékenységével hasonlítja össze. Ezek a keresztények a történelem által immár halálra ítélt rabszolgarend ellen harcoltak, s üldöztetésük nem akadályozhatta meg annak a rabszolgatársadalomnak az eltűnését, mely üldözte őket. Ezek az első keresztények a történelmi haladás fővonalában küzdöttek, akárcsak mi, kommunisták.

Barbusse így ír:

„Sokan azt hiszik, hogy e földkerekség minden elégedetlensége és dühe rendezetlenül folyik szét. Sokan szeretnének azokban a harcokban, amelyeket a születendő nemzetközi kommunizmus folytat, szekták közötti apró-cseprő vitákat látni, mint ahogy a művelt antik körök is ilyet véltek látni a kereszténység első föllángolásaiban. Azonban a ma forradalmárai győzni fognak a sarló és kalapács jegyében,

éspedig ugyanazon mély okokból, amelyek folytán a tegnap keresztényei győztek a kereszt jegyében."

S ahogy az első keresztények borzalmas gyűlöletet keltettek, úgy keltenek gyűlöletet a kommunisták is, és hosszú a listája azoknak az üldözéseknek és provokációknak, amelyeket el kellett szenvedniök.

Egy ilyen kommunista- és szovjetellenes provokáció történt, amikor Tardieu 1932-ben a kommunisták nyakába akarta varrni Doumer elnök meggyilkolását, melynek tettese egy Gorgulov nevű fehérorosz volt. Ez a provokáció adott alkalmat Henri Barbusse-nak Émile Zola gesztusának megismétlésére, egy új *J'accuse* megírására. E munkájának előszavaként írta a következő ragyogó sorokat:

„Én egy olyan emberi csoportosulás tagja vagyok, amely kész a vérét és az életét odaadni a más emberek által kizsákmányolt és elnyomott embertömegek végleges felszabadításának ügyéért. A megfélemlítésnek semmiféle eszköze, semminemű rendszabálya nem kényszeríthet arra, hogy módosítsam nyilvánosan kifejezésre juttatott véleményemet, mely egyben harcostársaim véleménye is. Azonban arra is képtelen vagyok, hogy összetévesszem az álmokat a valósággal, és bármi olyat mondjak, ami nem nyilvánvaló és igazolt. Számomra a szavak: tettek, és valamennyi szót, amit itt most leírok, mérlegre tettem."

Henri Barbusse ezek után elkészítette azoknak a katonai jellegű terrorszervezeteknek a listáját, amelyek a rendőrség elnéző magatartásával, ha ugyan nem cinkosságával, francia földön tevékenykednek, és a következő szavakkal mutatott rá e csoportok taktikájára:

„A merényleteket ma már nem a szovjet kormány képviselői ellen követik el, hanem azon államok képviselői ellen, amelyek Oroszországgal diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatban állanak, hogy kiprovokálják e kapcsolatok megszakadását és a háborút."

Barbusse hangsúlyozta, hogy a gyilkos Gorgulov ilyen terrorista körökhöz tartozott. Leleplezte a Guichard nevű rendőrfőnök gyanús jellegű mulasztását, ugyanis értesítették a gyilkos gyanús jövés-menéséről. És a *J'accuse* szerzője leleplezte Tardieu és Millerand kísérletét, hogy Gorgulovot kommunistának tüntessék fel, majd végezetül kijelentette:

„Ismétlem, mindabban, amit elmondottam, nem szerepel semmi olyan, ami ne volna bizonyított tény. Senki és semmi nem tehet lakatot a **számra**. S ha börtönszolgák vagy gyilkosok lépnének fel ellenem, az csak még inkább az én igazamat bizonyítaná. Vállalom a felelősséget mindazért, amit írok, és amit részben a tisztességes embereknek, részben pedig az alkotmányos hatóságoknak címzek. Azonban jól tudom azt is, hogy az én hangom a földkerekségen szétszórt óriási tömeg véleményét fejezi ki, s hogy olyan hatalmas erő van benne, mint a feltörni készülő mélyhullámokban."

Barbusse azt követelte, hogy tartóztassák le Tardieu-t, váltsák le és tartóztassák le Chiappe rendőrfőnököt, aki utóbbi a nácik és a vichyi árulók szolgálatában halt meg; követelte a fehér bandafőnökök őrizetbe vételét, s Millerand perbe fogását.

Barbusse vádjai megalapozottak voltak és az általa vádolt sötét klikk sorsa a későbbiekben azt bizonyította, hogy a szovjet- és kommunista-ellenesség szükségszerűen juttatta oda, hogy nyíltan Franciaország ellenségeinek kezére játsszon.

Henri Barbusse-nak ez a bátor, harcos cselekedete az amsterdami háborúellenes, valamint a Pleyel-teremben tartott fasisztaellenes kongresszus sikerének és az egységre irányuló erőfeszítéseknek folytatása volt. Ez az ember, akinek jelszava „Mindent az egységért, semmit a megosztásért" volt, azt szerette volna, ha a szocialisták és a kommunisták lennének az elsők, akik a fasizmus elleni egységfrontot létrehozzák.

Párizs megindító gyászszertartást rendezett Henri Barbusse-nak. Százezernyien voltunk, akik követtük a halottaskocsit, mely őt a père-lachaise-i temetőbe vitte; a Kommünárok Falának közvetlen közelében helyezték örök nyugalomra, ott, ahol a párizsi kommün utolsó harcosai elhulltak. Két évvel később, 1937-ben Paul Vaillant-Couturier követte nagy barátját, Henri Barbusse-t. Ők ketten egymás mellett nyugosznak, mintha csak az a nagy harci testvériség folytatódnék a síron túl is, mely őket életükben összekötötte.

A német megszállás idején a hitleristák is jól ismerték ezt a két síremléket, amely nyomasztóan zavarta őket, mivel a múlt harcaira és nagy reménységeire emlékeztetett.

Le is tartóztatták a nácik azokat a párizsi férfiakat és nőket, akik

kegyelettel járultak oda, hogy elhelyezzék virágaikat. Ezzel is bizonyították, hogy ez a két halott, hogy ez a két kommunista, aki ott nyugszik a síremlék alatt, még mindig félelmet kelt bennük.

Harc Laval politikája ellen

A dolgozók látták a létfeltételeik ellen folyó tőkésoffenzívát. Így egyre inkább parancsoló szükségszerűségnek érezték az összefogás szükségét, és a szakszervezeti egység eszméje is jelentősen terebélyesedett a tömegek tudatában. Egységes szakszervezetek jöttek létre, magukba foglalva az egységpártiakat is, a szövetkezéspártiakat is, vagyis a CGTU és a CGT tagjait. Egyes szakszervezeti körökben még az a gondolat is felvetődött, hogy a következő évi képviselőválasztásokra a parlamenti többség legyőzése érdekében politikai síkon is szövetséget kellene kötni. A köztisztviselők általános szövetsége különösen ellene volt Lavalnak, mivel ez csökkentette a köztisztviselők illetményét.

A CGTU által tett egységjavaslatokkal azt szegezték szembe a CGT vezetői, hogy a szakszervezet kebelén belül kommunista frakciók működnek. Arról volt szó, hogy az egy szakszervezethez tartozó kommunisták üljenek össze, és döntsenek a szakszervezetek tevékenységében való részvételükről, míg a tevékenység irányát természetszerűen a szakszervezet maga szabta meg. Következésképpen úgy merült fel a kérdés, hogy el kell tűnnie az útból az egységet gátló akadálynak, s így e téren a francia kommunisták mindaddig példa nélkül álló határozatra jutottak: megszűntek a szakszervezeten belüli frakciók, én pedig nem mulaszthatom el, hogy egyúttal kalapot ne emeljek Benoît Frachon politikai éleslátása előtt, aki igen gyorsan megértette a frakciók eltűnésének szükségességét, s ezzel megnyílt az út a szakszervezeti egység felé. Szeptember 27-én mind a CGT, mind a CGTU kongresszusa megállapodott az egyesülés módozataiban, s e perctől fogva a szakszervezeti egység már csak idő kérdésének tűnt.

Ráadásul az a kitartó kampány is, amelyet a szocialista-kommu-

nista akcióegység-megállapodás alkalmazása érdekében folytattunk, sikeresen gyűrte le az egyes szocialista föderációkban még meglevő ellenállást.

Laval deflációs politikája még szövetségesei körében is fenntartásokat váltott ki. Ez volt a helyzet a radikális párt esetében, amely egyébként részt vett a kormányban. A belpolitikai jellegű fenntartásokhoz hozzájárultak a külpolitikai természetűek is, mivel Laval enyhén szólva kétértelmű magatartást tanúsított Mussolini irányában, aki miután visszautasított minden olyan kompromisszumos megoldást, amelyet a Népszövetség javasolt, éppen akkor támadta meg Etiópiát.

Az olasz–etióp konfliktus leleplezte Mussolini expanziós törekvéseit, és következményeként a francia belpolitikában fényt vetett a veszélyre, mellyel a fasizmus a világ békéjét fenyegette, annál is inkább, mivel Laval mintegy olasz diktátor cinkostársának szerepét játszotta.

A párt Központi Bizottsága, látva, hogy milyen helyzet alakult ki az olasz fasizmus Etiópia elleni agressziója nyomán, 1935. október 3-án Maurice Thorez aláírásával ellátott levelével a szocialista párt Állandó Végrehajtó Bizottságához fordult, s azt javasolta, szervezzünk közös akciókat a fasiszták indította háború ellen. A levélben ez állt:

„Javasoljuk a következők tervbe vételét:

1. Szervezzünk azonnali tömegtüntetéseket; küldjünk munkásdelegációkat Olaszország konzulátusaira; tagadjuk meg a fegyverek és mindenfajta hadianyag szállítását a fasiszta Olaszországnak; válasszunk munkásbizottságokat, amelyek a hadianyaggyártás ellenőrzésével és annak Olaszországba történő szállításának leleplezésével foglalkoznak.

2. Szervezzünk közösen hatalmas kampányt a közvélemény felrázására, és követeljük: zárják le a Szuezi-csatornát az olaszországi szállítmányok előtt; tiltsanak be az olasz fasizmusnak nyújtott mindennemű anyagi és pénzügyi segélyt; a francia kormány a Népszövetség határozata értelmében azonnal alkalmazza azokat a gazdasági megtorló intézkedéseket, amelyeket a népszövetségi egyezmény a fasiszta agresszor ellen előírt.

3. Pártjaink forduljanak a Francia Nők Háború- és Fasizmusellenes Nemzeti Bizottságához, és bocsássuk a bizottság rendelkezésére egyesített erőinket egy hatalmas tüntetés megszervezésére, amelyen részt venne minden francia nő, feleség, anya, menyasszony, aki tiltakozni akar egy új, világméretű mészárlás borzalmai ellen.

Ezenkívül a Politikai Bizottság, amely az oly szükséges nemzetközi akcióegység megvalósulásán fáradozik, és ismeri az Önök kedvező állásfoglalását, kéri Önöket, hogy az Önök által leghelyesebbnek ítélt formában járjanak közre a Szocialista Munkás Internacionálé Végrehajtó Bizottságánál azon javaslatok elfogadása érdekében, amelyeket a Kommunista Internacionálé tíz nappal ezelőtt intézett hozzájuk . . ."

Október 7-én a Kommunista Internacionálé nevében Georgi Dimitrov hasonló javaslatot tett a Szocialista Munkás Internacionálénak, és többek között ezt írta:

„. . . Szeptember 25-én, vagyis nyolc nappal a hadműveletek megkezdése előtt táviratilag fordultunk a Szocialista Munkás Internacionálé titkárságához. Javasoltuk, hogy haladéktalanul kezdődjenek személyes megbeszélések a két Internacionálé képviselői között a béke fenntartása érdekében, az Önök és a mi Internacionálénk által tervezett intézkedések közös és lehető legjobb végrehajtása céljából. A Szocialista Munkás Internacionálé titkársága ekkor tudtunkra adta, hogy az SZMI Végrehajtó Bizottsága foglalkozni fog javaslatunkkal. Ám mind ez ideig semmiféle pozitív válasz az SZMI Végrehajtó Bizottságától nem érkezett. Az a körülmény, hogy nem lépünk haladéktalanul a két Internacionálé közös cselekvésének útjára, kétségtelenül bátorította a fasiszta háborús gyújtogatókat nyílt háborús akciójukban . . ."

Ugyanezen a napon a Kommunista Internacionálé felhívást intézett „Minden munkáshoz és valamennyi munkásszervezethez, a háború minden ellenzőjéhez és a béke minden barátjához, valamint mindazon népekhez, amelyek nem akarják, hogy az 1914-es világméretű mészárlás újrakezdődjék", s ebben ez állt:

„Egyetlen elvesztegetni való percünk sincs! Nem halogathatjuk tovább, hogy valamennyi munkásszervezet és a béke barátai között

valamennyi országban a fasiszta háborús bujtogatók elszigetelésére és megsemmisítésére megteremtsük az akcióegységet.

A Kommunista Internacionálé felhívja minden szekcióját, haladéktalanul fogjanak hozzá erőteljes háborúellenes akciók szervezéséhez, minden dolgozó bevonásával. A Kommunista Internacionálé a szocialista munkásokhoz, szervezeteikhez és pártjaikhoz fordul a jelen felhívással, és felszólítja őket, lépjenek fel velünk közösen, vállvetve a háborús gonosztevők ellen, félretéve minden eddigi nézeteltérést."

Parancsoló és sürgős szükség volt tehát a háborúellenes akcióegység, de nélkülözhetetlen volt azért is, mert a Tűzkeresztesek mind agresszívabban léptek fel, a jelek szerint Laval védőszárnyai alatt.

A Tűzkereszt vezére, de la Rocque ezredes jelentős mértékben növelte fasiszta csoportjainak létszámát, és országszerte hatalmas, katonai jellegű összejöveteleket rendezett. A teljhatalommal rendelkező fasiszta vezérek módszerei szerint valamennyi tűzkeresztes csoport olyan ember parancsnoksága alatt állt, akit la Rocque személyesen nevezett ki, mint ahogy ő maga nevezte ki vezérkarának minden egyes tagját és minden tisztségviselőjét.

Az ezredes pénzt kapott a tőkés csoportoktól, amelyek nem kizárólag őt szubvencionálták, azt viszont megkívánták, hogy a nyújtott ellenszolgáltatás a folyósított összegekkel arányban álljon. Ugyanezen a módon jártak el az ipari körök Németországban is, amelyek Hitlerrel egy időben más fasiszta csoportokat is támogattak anyagilag, így például az úgynevezett acélsisakosokat, hogy versengésükből derüljön ki, melyik csoport tesz nagyobb hatékonyságról tanúságot.

Az egyre nyugtalanítóbban fenyegető fasiszta veszéllyel kapcsolatban egy 1935. december 1-i cikkemben rámutattam, hogy a francia fasizmus előmozdítói nagy jelentőséget tulajdonítanak a Laval, valamint a civil háborús egyletek közötti együttműködésnek. Ez utóbbiak azt próbálták elérni, hogy megszervezzék a maguk számára a hadsereg támogatását. Ezt írtam:

„... Minden arra mutat, hogy a francia szabadság védelmének kérdésében világosan látni kell, miszerint 1. Lavalnak, aki semmit sem tett ez egyletek ellen, minden oka megvan rá, hogy a jövőben se tegyen semmit ellenük, bármilyenek legyenek is a képviselőház által jóváhagyott intézkedések, hiszen a szövegek csak annyit érnek,

amennyit végrehajtanak belőlük; ráadásul volt már alkalmunk olyan, állítólag fasisztaellenes szövegeket látni, amelyeket végső soron az antifasiszták ellen használtak fel; következésképpen a szabadság védelmével kapcsolatban nem szabad Lavalra számítani; 2. a hadsereg, amelyet a fasiszták igyekeznek a saját ügyük számára megnyerni, még azon az áron is, hogy megosztják, döntő eleme lesz a szabadság védelmének mindaddig, ameddig nem engedi meg, hogy bárki is az alkotmányhoz nyúljon.

Mindezen megfontolások alapján úgy látjuk, a fasizmus megbuktatása érdekében az alkotmány védelmében szolidaritásnak kell kialakulnia a nép és a hadsereg között, és meg kell szerveznünk a nép tömegeit a közhatalom hiányosságainak pótlására a köztársaság védelmének területén . . ."

Ezek után hivatkoztam Marc Rucart nyilatkozatára, amelyben július 14-én, a nagygyűlésen a hadseregnek fordult, és hozzátettem:

„Legutóbb alkalmunk volt javasolni a népi nagygyűlést előkészítő bizottságnak, adják ki plakát formájában ezt a nyilatkozatot, hogy kiragaszthassák minden helyőrségi városban, s a hadsereg tisztában legyen azzal: a nép az ő oldalán áll, s együtt kell megakadályozniok a fasisztákat, Róma és Berlin kormányban ülő ügynökeit, bűnös terveik végrehajtásában . . .

A fasiszták, céljaik érdekében szakadékot szeretnének létrehozni a hadsereg és a nép között. Mi viszont egyesíteni akarjuk a hadsereget és a népet a köztársaság s a szabadság megvédésének közös vágyából, mert szabadság nélkül megvalósíthatatlan az emberiség felszabadításának nagy feladata, amellyel mi, kommunisták eljegyeztük magunkat.

És végezetül fontos, hogy e fasiszta bandákkal szemben megszervezzük a szabadság védelmezőit. Ezért tette Maurice Thorez elvtárs a baloldaliak küldöttségének azt a javaslatot, hogy alakítsuk meg a köztársaság védelmét biztosító társaságot."

A tűzkeresztesek, az ifjú hazafiak, a király rikkancsai, a fasiszták, a francia szolidaritás és egyéb, Hitlert és Mussolinit követő csoportosulások által kifejtett fasiszta agitáció természetesen hozzájárult ahhoz, hogy a szocialisták, kommunisták és más demokraták felismerjék: soraikat egyesíteni kell a fenyegető veszély ellen.

Ha Laval kormánya végeredményben nem is bukott meg azonnal, helyzete fenyegetően megrendült. Az új parlamenti idény megnyitásakor megkapta ugyan a képviselők bizalmát, azonban 156 radikálisból 56 már ellene szavazott, és 19 tartózkodott a szavazástól.

Közeledett az 1935-ös esztendő vége. Az akcióegység frontja megszilárdult, kiszélesedett, azonban ez mitőlünk feszült figyelmet követelt minden egyes pillanatban, állandó éber őrködést és sok szellemi frisseséget, hogy kikerüljünk minden manőver jellegű kombinációt, amelyet, mint megannyi narancshéjat szórtak a lábaink elé. Röviden: nekünk, mint Maurice Thorez mondta, „kettő helyett kellett egységesnek lennünk". Készültünk a párt országos kongresszusára, amelyet Lyon egyik nagy külvárosában, Villeurbanne-ban szándékoztunk megrendezni, ott, ahol 1935 tavaszán a választásokon győztünk. Énrám pedig eközben fontos küldetés várt Spanyolországban.

Mi történt Spanyolországban?

Amióta 1931-ben elhagytam Spanyolországot, nagyon sok minden történt ebben az országban. Spanyolország Kommunista Pártjának 1932. március 17-én, Sevillában megnyílt IV. kongresszusa kritikusan felülvizsgálta a párt tevékenységét, s végrehajtotta azt, amit a spanyol elvtársak úgy neveztek: „El grand virage" („A nagy fordulat"). A kongresszus tudatában volt annak, hogy a pártnak, ha képes akar lenni a forradalmi mozgalom irányítására, és meghatározó módon akarja befolyásolni az események menetét, tömegpárttá kell lennie.

A Központi Bizottságba José Dias, Dolores Ibarruri, Vicente Uribe, Antonio Mije stb. mellé új tagokat választottak be. Bullejost, Adamét és Trillát továbbra is bennhagyták a Politikai Bizottságban, abban a reményben, hogy kijavítják hibáikat, azonban a párt minden segítő erőfeszítése ellenére sem voltak képesek megszabadulni szektásságuk Nesszosz-ingétől, így 1932. október 21-én kizárták őket a spanyol testvérpártból.

Ezután Spanyolország Kommunista Pártja alapszervezeteinek tagsága megvitatta a korábbi vezetők hibáit. E hibák többek között megnyilvánultak az 1931. április 14-i polgári demokratikus forradalom jellegének, a spanyolországi agrárforradalom jelentőségének megítélésében, valamint a nemzetiségi kérdés és az önrendelkezési jog értékelésében, amelyet olyan módon magyaráztak, hogy az az azonnali különválást jelenti.

Ebből a vitából Spanyolország Kommunista Pártja megerősödve került ki, ideológiailag szilárdabb lett, és képesebb az előtte álló feladatok megoldására.

A demokratikus forradalom kérdésében elfoglalt álláspont Spanyolország Kommunista Pártja számára megszerezte különféle társadalmi rétegek bizalmát és rokonszenvét, ezek komoly politikai erőt láttak a pártban, amellyel számolni kell.

Azonban a fasiszta veszély megjelent Spanyolországban és 1932. augusztus 10-én katonai puccs zajlott le, mely Sanjurjo tábornok vezetésével a régi monarchikus rezsim visszaállítására törekedett. Ezt a puccsot sikerült szétzúzni, ami a néptömegek elszánt magatartásának volt köszönhető, de a republikánus és szocialista kormány nem vonta le az augusztus 10-i felkelésből adódó tanulságokat.

És a büntetlenség, amelyet ezek az ellenforradalmi elemek élveztek, természetesen bátorítólag hatott felforgató politikájuk folytatására.

1933-ban a fasiszta veszély rendkívüli módon kiéleződött Spanyolországban. Különböző fasiszta csoportok egyesültek ugyanis a spanyol falanx kebelében. A szervezett monarchisták a maguk részéről ugyancsak szívesen láttak volna diktatorikus és fasiszta megoldásokat. A Gil Robles által vezetett népi akciócsoport alkotta mintegy az Önrendelkezési Jog Spanyol Szövetsége (CEDA) gerincoszlopát, és a későbbiekben ebből nőtt ki az ellenforradalom egyik legfontosabb pártja.

Hitler hatalomra jutásának és az így keletkezett nyugtalanságnak a következtében Spanyolország Kommunista Pártja antifasiszta front létrehozását javasolta, amely már megalakulásakor tömörítette a kommunista pártot és a kommunista ifjúságot, az egységes általános munkásszövetséget, a dohányipari szakszervezetet, a szövetségi pár-

tot, a radikálszocialista baloldalt és különféle más tendenciák képviselőit.

Ugyancsak 1933-ban háború- és fasizmusellenes nőbizottságok alakultak Spanyolország-szerte, novemberben pedig Malagában a kommunisták, a szocialisták és a republikánusok megegyezése nyomán helyi népfront alakult. Ilyen körülmények között került megválasztásra az 1933. novemberi képviselőválasztásokon Spanyolország első kommunista képviselője, doktor Gayetano Bolivar. Az egész ország viszonylatában azonban mégiscsak a reakció került ki győztesen ezekből a választásokból, mert a baloldali erők megoszlottak, s mert az anarchisták a távol maradás taktikáját javasolták.

A reakció fellendülésének legfontosabb oka az a meghátrálási politika volt, amelyet a köztársaságpárti és szocialista blokkból álló kormány immár két éve folytatott; ez a politika a bizalmatlanság légkörét teremtette a nép körében, többek között a parasztok körében, akik még mindig nem kapták meg a köztársaságtól remélt földet.

A szocialista dolgozók számára az eredmények annál is inkább csalódást okoztak, mert vezetőik biztosították őket, hogy a szocializmushoz vezet az az út, amelyre ráléptek. Ugyanekkor a Spanyol Szocialista Munkáspárt kebelén belül egy meglehetősen erős ellenzéki áramlat alakult ki a vezetők opportunista politikájával szemben, s tapasztalható volt a kommunistákhoz való közeledés.

A Spanyol Szocialista Munkáspárton belül megnyilvánuló politikai áramlatok a következők voltak:

1. A reformista jobboldal, amelyet Besteiro, Saborit és Trifón Gomez vezetett, s amely minden forradalmi akciónak, s a kommunistákkal való mindennemű érintkezésnek ellene volt.

2. A Prieto és Fernando de los Rios vezetése alatt álló centrum került minden nyílt vitát az alapszervezeti tagsággal, viszont azon volt, hogy megakadályozza a párt balratolódását, s úgy vélte, hogy a munkásosztálynak a burzsoázia támaszául kell szolgálnia, abban a szellemben, ahogy az a köztársaság 1931-ben történt kikiáltása idején történt.

3. A baloldalt Francisco Largo Caballero képviselte; az ő magatartása már a szocialista tömegek balratolódását tükrözte, és híve volt a kommunista párttal való akcióegységnek. Largo Caballero po-

litikai fejlődése annál is érdekesebb, mivel 1920-ban és a következő években Besteiro mellett egyike volt a szocialista párt és az UGT (Általános Munkás Unió) kebelén belül megmutatkozó jobboldali opportunista tendencia legmarkánsabb képviselőinek. Az a tapasztalat, amelyet a diktatúrával és a republikánus kormányokkal való együttműködésben szerzett, Largo Caballerót olyan baloldali állásfoglalásra késztette, amelynek radikalizmusa, ha nem is volt ugyan következetes, hozzájárult ahhoz, hogy a Spanyol Szocialista Munkáspártból osztályalapokon álló, igazi munkáspárt legyen, ami nyilvánvalóan kedvezett a kommunista párt iránti megértés és együttműködés légkörének kialakításához, a munkásosztály harcának egységessé tételében a fenyegető fasizmussal szemben.

Az asztúriaiak mozgalma

1933. december 16-án a republikánus Alejandro Lerroux alakított kormányt. Célja a köztársasági törvények alapján a népi vívmányok megsemmisítése és egy erőszakon alapuló rezsim kiépítése volt.

Egy ilyen politikának azonban természetszerűen a tömegek ellenállásába kellett ütköznie, s így az 1934-es év során súlyos harcok folytak a fasiszta reakcióval; ezek a harcok közös mederbe terelték a munkások bérkövetelő akcióit, a parasztok mozgalmát, valamint a demokratikus nemzeti mozgalmat.

Az 1934-es esztendőben, február 19-én zajlott le az a sztrájk, amelynek jelszava az osztrák dolgozókkal vállalt szolidaritás volt. Ebben az évben zajlott le, április 17-én a fasiszta terror elleni sztrájk. Ebben az évben adott a nép erőteljes visszavágást Madridban az Escorial-beli fasiszta tömörülésre. Ennek az évnek júniusában sztrájkoltak első ízben Spanyolország mezőgazdasági munkásai. Ebben az évben sztrájkolt, szeptember 8-án 200 ezer madridi munkás, hogy támogassa a földbérlőket a katalóniai nagybirtokosokkal szemben, akik Madridba mentek a katalán parlament által immár jóváhagyott szerződési és kulturális törvény eltörlését követelve.

Ugyancsak 1934-ben zajlott le az első egységes nagygyűlés a kormány által fenyegetett Szocialista Ifjúsági Szervezet és a Kommunista Ifjúsági Szervezet védelmében. Ebben az évben voltak a nagyszabású tiltakozó tüntetések Juanita Rico, fiatal szocialista pártmunkásnő, valamint Joaquin de Grado kommunista ifjú meggyilkolása miatt, akikkel a fasiszták végeztek. Ebben az évben zajlott le a nők első nagy tüntetése a kormány azon terve ellen, hogy mozgósítja a tartalékosokat. Ez volt az asztúriai proletariátus erőteljes akciójának esztendeje a covadongabeli fasiszta összejövetel ellen, és ebben az évben még számos más politikai tömegharcot vívtak meg Spanyolország területén.

E harcok előkészítésében, szervezésében és irányításában Spanyolország Kommunista Pártja megerősödött. Nagymértékben segítette megértetni a spanyol tömegekkel a fasiszta veszedelem nemzetközi jellegét, azzal, hogy az események által megkívánt méretekben szervezte azokat a népi szolidaritási kampányokat, amelyek Thälmann, Georgi Dimitrov, Prestes, a Brazílián hosszú meneteléssel átvágó reménység lovagja, valamint a bécsi felkelők ügye mellett folytak.

Nem kétséges, a szocialista pártnak nehéz volt a kormánnyal való együttműködésről a forradalmi tömegakciókra áttérnie, de az egyszerű szocialista munkás párttagok arra kényszerítették a pártvezetést, ha fenntartásokkal is, de fogadja el a kommunistákkal kötendő megállapodást a fasizmus elleni közös akciók érdekében.

A Szocialista Ifjúsági Szervezet élén olyan ifjak álltak, akiket erős forradalmi szellem lelkesített, s ez a szervezet meghatározó tényezőjévé lett az egységfront irányába ható változásoknak a szocialista párton belül.

Miután a kommunista párt javaslatokat tett az egységfrontra, a szocialista párt ellenjavaslatokkal élt, azt akarta elérni, hogy alakítsanak munkásszövetségeket, ami ugyancsak előrelépést jelentett volna az egység útján. Sajnos, a paraszti tömegeket a szocialista javaslat kihagyta ezekből a szövetségekből. Mindazonáltal 1934 szeptemberében megegyezés született a két párt között.

Az egységesítő áramlatnak a munkásosztály soraiban végbemenő fejlődése nyugtalanította a reakciót, amely elhatározta, hogy harcot indít, ez pedig változásokat követelt az ország irányításában. Októ-

ber 4-én lemondott a Lerroux-kormányt követő Samper-kormány, és ettől kezdve napirendre került a CEDA (Autonóm Jogok Spanyol Konföderációja) belépése a kormányba. A kommunista párt, látva az ebben rejlő veszélyt, egész Spanyolországra kiterjedő általános sztrájk megszervezését javasolta, hogy ezzel megakadályozzák a CEDA belépését a kormányba. A szocialista párt azonban elutasította ezt a javaslatot, s közben pedig széltében-hosszában azt hirdette, hogy a CEDA belépése a kormányba jeladást jelenthet a felkelésre. A kommunista párt tévesnek tartotta ezt a magatartást, és joggal figyelmeztetett arra, hogy a felkeléssel nem szabad játszani, ehelyett a kommunistáknak és szocialistáknak váll váll mellett kell folytatniok a megkezdett harcot.

Október 4-én a sztrájk kiterjedt egész Spanyolországra. Madridban és Katalóniában, a Baszkföldön és Leonban fegyveres harcokra került sor, ugyanakkor Asztúriában népi felkelés robbant ki.

Katalóniában a mozgalmat gyorsan leverték.

Egyrészt azért, mert a katalán baloldal, mely a teljhatalmat a kezében tartotta, nem támaszkodott a munkás- és paraszttömegekre, s nem fegyverezte fel a népet a fasizmus útjának eltorlaszolására, hanem kapitulált, amikor a harcok még jóformán el sem kezdődtek.

Másrészt az anarchista vezetők nem voltak hajlandók az általános sztrájk jelszavát kiadni, és felszólították a dolgozókat, hogy ne folytassák a harcot, s mindehhez a Radio Barcelona adóját használták fel.

Egészen más volt a helyzet Asztúriában, ahol október 5-én majdnem a teljes bányavidék a munkások kezére került, s másnap, október 6-án már Oviedo városának túlnyomó része is az övék volt. Ugyanezen a napon Trubia munkásai a fegyvergyár urává lettek. Kétheti harcba került, hogy a nehéz fegyverzettel rendelkező csapatok legyőzhessék a népi felkelést. És e harcok során tűnt fel Franco tábornok, aki fő szervezője volt azoknak a bűncselekményeknek, amelyeket az Afrikából jött legionáriusok hajtottak végre Asztúriában.

Az asztúriai események azt sürgették, hogy a munkáserők egységét még szorosabbra kell fűzni.

Az anarchista vezetés alatt álló CNT (Nemzeti Munkás-Szövet-

ség) ellene volt annak, hogy tagjai részt vegyenek a munkásszövetségekben, ám Asztúriában az anarchisták nemigen vették figyelembe a CNT vezetőinek ellenzését, és hősiesen küzdöttek kommunista és szocialista elvtársaik oldalán.

Spanyolország Kommunista Pártja elemezte az októberi mozgalom bukásának okait, s úgy találta, hogy ezek az okok a következők: az anarchista vezetők magatartása; a katalán baloldal kapitulációja; a szocialista párt által minden előkészítés nélkül kiadott jelszó a fegyveres harcra, valamint az a körülmény, hogy a paraszti tömegek az 1934. júniusi mezőgazdaságimunkás-sztrájk bukásának következtében kívül rekedtek az egész mozgalmon.

Mindazonáltal az októberi felkelés volt az első országos méretű visszacsapás, amelyet a demokratikus erők mértek a fasiszta reakcióra.

Spanyolország Kommunista Pártja az 1934. októberi események után három irányban összpontosította tevékenységét: az amnesztiáért és a halálbüntetés ellen folyó harcra, a munkásosztály egységéért vívott harcra, és az antifasiszta népi tömb létrehozásáért folytatott küzdelemre.

Noha az asztúriai elnyomás hevességének láttán a szocialista párt nem vállalta a szolidaritást az októberi mozgalommal, s a republikánusok is rendezetlen visszavonulásba fogtak, a kommunisták mégis arra szólították fel a munkásosztályt és a népet, hogy egyesítsék erőiket a bebörtönzöttek megmentésére.

És mialatt Asztúria börtönei megteltek dolgozókkal, mialatt a légióscsapatok elfoglalták a bányaövezetet, mialatt hadbíróságok a munkások tucatjait ítélték halálra, a kommunista párt Spanyolországhoz és valamennyi ország demokratáihoz fordult, óriási visszhangot keltő kiáltványaival: „Segítsetek megmenteni Asztúria hőseit! Elég a kivégzésekből!"

A kommunista párt központi bizottságának küldöttei elmentek Asztúriába, kapcsolatba léptek a meggyilkoltak és bebörtönzöttek családjaival, és cselekvő módon fejezték ki együttérzésüket.

Ebben az időszakban Franciaországban mi is kampányt folytattunk az asztúriai bebörtönzöttek kiszabadításáért. Alkalmam volt

részt venni három nagygyűlésen: Irunban, San Sebastianban és Bilbaóban, Dolores Ibarruri társaságában.

A spanyolországi kommunista elvtársak erőfeszítései nyomán 1935 márciusában nemzeti bizottság alakult a bebörtönzöttek megsegítésére, s ebben részt vett az SKP, az SSZMP, a szocialista és kommunista ifjúsági szervezet, a republikánus ifjúsági szervezet, a radikális szocialista ifjúság, a Vörös Segély, a dohányipari föderáció és több más csoport.

A tömegmozgalom nyomása akkora volt, hogy a miniszterek többsége megszavazta a kegyelmet húsz halálraítélt számára. A CEDA képviselői kiléptek a kormányból, azonban május 8-án visszatért a kormányba a párt, és Gil Robles vette át a hadügyminiszteri tárcát. Az ő támogatásával kerültek különböző fontos parancsnoki posztokra olyan afrikai tábornokok, akik korábban köztársaságellenes összeesküvésekbe keveredtek. Franco lett a központi vezérkar főnöke, Goded a légierők vezetője, Mola pedig a marokkói hadsereg parancsnoka.

Az új kormány megalakulásának hírére a kommunista párt valamennyi antifasiszta erő tömörítését ajánlotta, és azt javasolta, hozzanak létre népi antifasiszta tömböt, mely egyesíti a munkásokat, parasztokat, alkalmazottakat, köztisztviselőket és az értelmiségieket, a kis- és középburzsoáziát, minden olyan társadalmi réteget, amelyet a nagytőkéseket s nagybirtokosokat képviselő fasiszta reakció fenyeget.

A kommunista párt javaslata szerint a fasisztaellenes népi tömb megalakítását célzó program a következő pontokat tartalmazta:

A Lerroux–Gil Robles-kormány lemondása és a parlament feloszlatása; választások a propagandaszabadság biztosításával a baloldali pártok számára; a politikai foglyok szabadon bocsátása és a halálbüntetés eltörlése; a demokratikus szabadságjogok hiánytalan helyreállítása; a nagybirtokosok földjeinek elkobzása és ingyenes felosztása a mezőgazdasági munkások és parasztok között; a katalán statútum helyreállítása, önrendelkezési jog Katalóniának, Euzkadinak (Baszkföld) és Galíciának; Marokkó felszabadítása; a parasztok, kézművesek, valamint a kiskereskedők és kisiparosok adójának csökkentése; a munkások életkörülményeinek megjavítása, munkanélküli segély; a hadsereg megtisztítása és a köztársaság ellen összeesküvő

fasiszta elemek eltávolítása a hadsereg soraiból; a fasiszta szervezetek feloszlatása.

Sem a szocialista párt, sem a republikánus baloldal nem fogadta el a népi tömb megalakítására vonatkozó javaslatot, azonban más szervezetek elfogadták azt, s velük a kommunista párt 1935 nyarán létrehozott egy országos Népfront-szervezetet, melynek a kommunista párton kívül tagja volt a kommunista ifjúsági szervezet, a szövetségi köztársasági párt, a radikálszocialista baloldal, a republikánus baloldal ifjúsága, az Általános Egységes Munkásszövetség, mely a kommunisták vezette szakszervezetekből állt, a dohányipari föderáció, az oktatás dolgozóinak szövetsége, az Általános Munkásszövetséghez tartozó állami tisztviselők szakszervezete, valamint más szervezetek.

Megalakultak a Népfront helyi és vidéki bizottságai. És miközben a CEDA megpróbált törvényes úton kiépíteni egy klerikálfasiszta rezsimet, a Gil Robles védelmét élvező tábornokok olyan tevékenységet fejtettek ki, amely egy készülő katonai puccsra engedett következtetni.

Az 1934. októberi események óta a kommunista párt 1935. június 2-án tartotta első nyilvános gyűlését Madridban. Ezen a gyűlésen José Diaz, az SKP főtitkára kifejtette, hogy az októberi mozgalom megalapozott volt, ezzel szemben azok, akik megfontolatlanul adták ki a felkelés jelszavát, igyekeztek ezt később megtagadni. Kifejtette a Népfront megalakításának nagy gondolatát, azt, hogy a legkülönbözőbb politikai irányzatokhoz tartozó dolgozók, abban a meggyőződésben várnak erre, hogy csakis egységük képes megnyitni a 30 ezer politikai fogoly börtönének ajtaját.

A tömegek akarták az egységet, s ez hozzájárult ahhoz, hogy az egységhez kedvező feltételek jöjjenek létre, a szocialista párttal, amelynek kebelén belül a jobboldali áramlat (Besteiro) veszített befolyásából. A baloldali irányzat megerősíthette pozícióit, e tények megfeleltek azon szocialista párttagok érzéseinek, akik szerették volna levonni a tanulságot az októberi eseményekből.

Azonban a szocialista baloldal nem volt egységes. Legaktívabb részének a Szocialista Ifjúsági Szervezet bizonyult, mely Santiago Carillo vezetésével szakított a II. Internacionáléval, valamint a Szocia-

lista Ifjúság Internacionáléjával, s lényegében a Kommunista Internacionálé programját fogadta el.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa hatással volt a spanyol mozgalomra, csakúgy, mint a franciaországi Népfront létrejöttére.

A Kommunista Internacionálé kongresszusának határozatai kedvezően hatottak az SKP és az SSZMP közötti kapcsolatokra, s így 1935 októberében a kommunista párt azt javasolta a szocialista baloldalnak, hogy valósítsák meg a szakszervezeti egységet a CGTU és az UGT fúziójával, fejlesszék tovább a munkásszövetségeket; alakítsanak fasiszta ellenes népi tömböt, s annak vezetője ereje legyen az egyesült munkásosztály; lépjenek tovább a két párt szerves egysége útján, s a megvitatásra váró kérdések alapját a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusának határozatai képezzék.

Ezeket a javaslatokat a szocialista párt számos tagja kedvezően fogadta, a párton belül pedig erős radikalizálódási áramlat fejeződött ki. A Kommunista Ifjúság Internacionáléjának VI. kongresszusa nyomán a Szocialista Ifjúsági Szervezettel és egységes ifjúsági szervezet jött létre a marxizmus–leninizmus elveinek alapján.

Largo Caballero, aki nemrég szabadult a börtönből, átvette a szocialista párt és az UGT vezetését. 1935 decemberében született meg az egységtörekvések első eredménye, amikor a CGTU kommunista vezetés alatt álló szakszervezetei beléptek az UGT-be, amely a szocialisták által vezetett szakszervezeteket foglalta magába. Ez a fúzió koronázta meg az egységre irányuló munkát, amelyet a kommunista párt támogatott, és folytatott.

Largo Caballero, a szocialista párt és az UGT szakszervezeteinek legfőbb vezetője lett a Népfront spanyolországi megalakulásának egyik legdöntőbb tényezője. Meg kellett tehát próbálni meggyőzni őt arról, hogy a spanyol munkásmozgalomnak feltétlenül számításba kell vennie a Franciaországban történteket, és én kaptam a megbízást a Kommunista Internacionálé titkárságától, hogy látogassam meg Madridban Largo Caballerót, beszéljek vele úgy is mint a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának tagja, s úgy is mint olyan francia kommunista vezető, akinek közvetlenül köze volt a franciaországi Népfront létrehozásához.

Miután tájékozódtam a spanyolországi helyzetről, felkészültem, hogy Madridba utazzam. Ott a szocialista Alvarez del Vayo, a Spanyol Köztársaság későbbi külügyminisztere készítette elő számomra a találkozást Largo Caballeróval.

Szerencsésen megérkeztem Madridba, s elmentem Largo Caballero otthonába, egy szerény lakásba, ahol kezdetben kissé bizalmatlan férfival találtam szemben magam. Így hát első gondom az volt, hogy a bizalom légkörét teremtsem meg kettőnk között.

Mindenekelőtt az iránt érdeklődtem, milyen bánásmódban részesült a börtönben, milyen hatással volt a bebörtönzés az egészségi állapotára, hiszen már nem volt fiatalember. Megkértem, mondja el, hány szocialista és más elvtárs van még börtönben, és elmeséltem neki, mit tettünk mi Franciaországban a spanyol dolgozók iránti szolidaritásunk kifejezésére. Észrevettem, hogy a kemény tekintet lágyulni kezd, és megértettem, beszélgetőtársam tisztában van azzal, hogy nem olyasféle emberrel társalog, akit egy értesítés átadásával bíztak meg, hanem az egyik pártharcos munkás beszélget a másik pártharcos munkással. A lényeges kérdést megelőző, nemegyszer megindító beszélgetés kicsit elhúzódott ugyan, de kedvező légkör alakult ki a gyümölcsöző véleménycseréhez.

Elég jól ismertem a velem szemben ülő személyiséget. Tudtam róla, hogy levonta a tanulságot Primo de Riverával való együttműködésének és a republikánus-szocialista kormányhoz történt átállásának tapasztalataiból. Tudtam, hogy nézetei bizonyos értelemben egyoldalúan munkásközpontúak, melyek arra indítják, hogy lebecsülje a munkásosztályon kívüli más társadalmi rétegek jelentőségét.

A beszélgetés hosszú volt, eltartott három napig, de már csak azért is kötetlen volt, mivel tolmács nélkül társalogtunk. Bármiféle tolmács jelenléte bizonyos fokig korlátok közé szorította volna beszélgetésünket, ezzel szemben én spanyolul beszéltem, s ha érveimet nem fogadta el, később visszatérhettem rájuk, és azzal mentegetőzhettem, hogy hiányos a kasztíliai szókészletem.

Minthogy meg akartam győzni Largo Caballerót arról, hogy a

munkásosztálynak szövetségesekre van szüksége, természetesen hosszasabban fejtegettem a franciaországi Népfront megalakulásának történetét, miközben válaszolgattam feltett kérdéseire. Rámutattam arra, hogy a fasiszta veszély hozzájárult a tömegek öntudatosodásához, ráébredtek, hogy legyőzik őket, ha nem egyesülnek, majd hangsúlyoztam: a fasiszta veszély semmivel sem kisebb Spanyolországban, mint Franciaországban.

Emlékeztettem arra, hogyan jutottunk el a tömegek nyomására az 1934. július 27-én megkötött egyesülési paktumig, s kiemeltem a fasizmus feletti győzelmeinket, melyek már a szocialisták és kommunisták közötti akcióegységnek voltak köszönhetők.

Tudtam, ezen a ponton Largo Caballero nagyjából egyetért velem, annál is inkább, mert kedvező hangon nyilatkozott Spanyolország Kommunista Pártjáról. Ám azt is tudtam, hogy nem ugyanígy fog vélekedni a munkásosztálynak más társadalmi rétegekkel való szövetkezéséről.

Kifejtettem, hogy Franciaországban, ahol a munkásosztály súlya sokkal nagyobb, mint Spanyolországban, a mi szocialista partnereink egyetértettek velünk abban, hogy a munkásosztály csak akkor képes a fasizmust legyőzni és új politikai áramlatot meghatározni, ha szövetségesei vannak, többek között a paraszti tömegek, a városi középrétegek, az értelmiségi körök, s ez azért is lényeges, mivel Franciaországban néhány hónap múlva képviselőválasztások lesznek. Ezek után feltehettem neki a kérdést: „Nem gondolja, hogy ugyanez a probléma felvetődik Spanyolországban is, ha nem is ugyanebben a megfogalmazásban, de legalábbis hasonló módon?", és megkérdeztem, mikor lesznek választások Spanyolországban.

Ezen a ponton Largo Caballero kezdett hajthatatlan lenni, ahogy ezt vártam is. Beszélt nekem a középosztályok következetlenségéről, és magyarázta, hogy a munkásosztály az egyetlen, maradéktalanul forradalmi osztály, utalt Marxra, valamint Leninre, aki iránt, mint mondta, nagy csodálatot érez.

Hallgattam ezeket a fejtegetéseket, amelyeket nemegyszer nagy lendülettel adott elő, biztos meggyőződéssel, és sok ponton bizony egyet kellett értenem beszélgetőpartneremmel. Én azonban egyáltalán nem éreztem legyőzöttnek magam, és egyes érveire visszatérve

elmondtam neki, hogy miben értünk tökéletesen egyet, kifejtettem, mennyire örülök, hogy olyan szocialista vezetővel találkozom, aki szilárdan tartja magát a munkásmozgalom alapjait képező elvekhez, azonban látni kell azt is, hogy stb. stb. . . ., és ilyenkor egy kicsit finomabb megfogalmazásban vissza-visszatértem a munkásosztály által kötendő szövetségek tételére.

Egyetlenegyszer sem használtam ezt a kifejezést: „nem értek egyet", hogy könnyebben kanyarodhassak vissza saját érvelésemhez. Kifejtettem, milyen veszedelmet jelentene, ha elfogadnók, hogy a munkásosztályon kívül csak a reakciós tömeg létezik, mint Németországban Ferdinand Lassalle tette, s konkrét tények alapján rámutattam, hogy a munkásosztály egyesített cselekvése fontos változásokat idézhet elő a középosztályok magatartásában. Lenint is segítségül hívtam annak megmagyarázására, hogy a munkásosztálynak szövetségesekre van szüksége, nyomatékkal beszéltem arról, hogy a középosztályok könnyen válhatnak a reakció tartalékává, ha nem állnak a munkásosztály oldalára, s hogy ennek most annál is nagyobb a jelentősége, mivel választás előtti időszakban vagyunk, s Spanyolországban csakúgy, mint Franciaországban, a választásoknak nagy jelentőségük van az ország jövője szempontjából.

Éreztem, érveim célba találnak, és az ellenállás gyengül; beszélgetésünk második napjának végén pedig végképpen derűlátó hangulatom támadt. Largo Caballeróval kialakult kapcsolatom már egyáltalán nem olyan volt, mint kezdetben. Éreztem, az öreg harcos méltányolta azt az előzékenységet, amellyel vitatkoztam vele, és jó barátok lettünk.

Most már csak az volt hátra, hogy nyomatékosan rámutassak: a Népfront Országos Bizottsága gyakorlatilag kialakította azt a programot, amely közös lesz a Népfronthoz tartozó valamennyi párt számára, anélkül azonban, hogy az egyes pártok saját programja csorbát szenvedne, s kifejtettem, hogy a francia választási törvény értelmében a jelöltségtől való elállás a választások második fordulójában szokás, ami a közös program alapján történik majd.

Minthogy e program kidolgozásában és megvitatásában magam is részt vettem, részletekkel is szolgálhattam arra vonatkozólag, hogy milyen módon jártunk el, s ez őt élénken érdekelte.

Feltettem a kérdést Largo Caballerónak, milyen eredményeket vár a spanyolországi választásoktól a Népfront esetleges megvalósulásának perspektívájában; elismerte, hogy mind a szocialista párt, mind pedig a kommunista párt gyarapodni fog. Éreztem, most vagyunk azon a ponton, ahol kedvező választ várhatok tőle, s miután elmondtam neki, hogy Párizsba való visszatérésem után Moszkvába utazom, megkérdeztem, mit közölhetek a nevében a Kommunista Internacionálé vezetőivel, mire azt válaszolta, mondjam meg, hogy a Népfront meg fog alakulni Spanyolországban. Boldog voltam és meleg érzés és tisztelet töltött el ez iránt az öreg harcos iránt, aki változtatni tudott gondolkodásmódján a valóság fényénél, amelyet kezdetben nem fogott fel teljes nagyságában és összetettségében.

Az a kézszorítás, amelyet búcsúzóul váltottunk, már nem ugyanaz volt, mint találkozásunk pillanatában. Largo Caballeróban bizalom ébredt irántam, és a köztünk kialakult barátság arra indított, hogy meglátogassam őt, valahányszor a háború folyamán Spanyolországban jártam. Amikor a második világháború után betegen és legyöngülten Párizsba jött, amikor kiszabadult a náci koncentrációs táborból, meglátogattam, s együtt idéztük fel első találkozásunk emlékeit, amelyeket mindketten jó szívvel őriztünk meg.

Madridi tartózkodásomat arra is felhasználtam, hogy ellátogassak a börtönbe, és üdvözöljem a politikai foglyokat, köztük a fiatal Santiago Carillót. Largo Caballerót tájékoztattam a foglyoknál tett látogatásomról, akik között egyaránt voltak szocialisták és kommunisták. Ez igen meghatotta őt.

Természetesen a spanyol elvtársakat tájékoztattam megbeszéléseimről, majd visszatértem Párizsba, s minthogy hamarosan Moszkvába kellett indulnom, nem vártam meg a Politikai Bizottság összehívását, hanem tájékoztattam Maurice Thorezt spanyolországi küldetésem eredményeiről.

Az 1935-ös esztendő végén jártunk. Januárban kellett lezajlania a villeurbanne-i kongresszusnak, én pedig karácsony estéjén vonatra ültem, s Bécsbe utaztam, ott töltöttem a következő éjszakát. Gyászos volt ez a város. Az Anschluss félelmében élt, mellyel Hitler Ausztriát fenyegette, s e fenyegetések testet öltöttek az 1934. július

25-i államcsínyben, melynek folyamán Dollfuss kancellárt meggyilkolták.

Szerencsésen célhoz értem, s Moszkvában viszontláttam öreg barátomat, Georgi Dimitrovot, akivel felidéztük a sok-sok közös berlini emléket. Georgi Dimitrov megkérdezte, hogy vannak az elvtársak, hogy van Maurice Thorez, Marcel Cachin és hogy van Marcel Willard, aki ügyvédje volt, és akit igen nagyra becsült. Ebben teljesen igaza is volt, mert Willard-t olyan pártharcosnak ismertük, akit mindenki tisztelt, feddhetetlenségéért, odaadásáért és nemeslelkűségéért.

A Kommunista Internacionálé titkársága, s velük együtt a városban tartózkodó végrehajtó bizottsági tagok előtt beszámoltam Largo Caballeróval folytatott megbeszéléseimről.

Válaszoltam a hozzám intézett kérdésekre, s miután megköszönték hasznos közreműködésemet a Largo Caballeróval folytatott eszmecserében, tájékoztattam az elvtársakat arról, hogy mit szándékozunk tenni a villeurbanne-i kongresszuson, milyen irányban akarjuk lefolytatni, s ez semmiféle vitát nem váltott ki. Ezek után visszatérhettem Párizsba. Largo Caballeróval folytatott beszélgetéseim után pedig most már Spanyolország Kommunista Pártján volt a sor, hogy megtegye a kezdeményező lépéseket a várt eredmények elérése érdekében, ami meg is történt. A Népfront egy 1936. január közepén aláírt egyezmény alapján megalakult. Ezen egyezmény leglényegesebb pontjai a következők voltak: amnesztia 30 ezer politikai fogolynak, intézkedések foganatosítása a parasztság érdekében, a demokratikus szabadságjogok és az alkotmányos normák helyreállítása, a kis- és középkereskedők, valamint iparosok adójának csökkentése, a bérek emelése stb.

Volt ennek a programnak egy nagy hiányossága is: nem vetette fel a földreform kérdését. Mindazonáltal aláírta a Kommunista Párt és a Spanyol Szocialista Munkáspárt, a Demokratikus Baloldal, a Köztársasági Unió és több más, kisebb jelentőségű szervezet.

A republikánus vezetők, valamint a szocialisták egy része számára a népi tömb mindenekelőtt választási koalíciót jelentett, holott egy egységes, nagy antifasiszta mozgalomnak kellett volna lennie, mint ahogy végső soron a tömegek nyomására és a kommunista párt befolyása következtében azzá is vált.

Visszatértem Franciaországba, s amennyire csak tudtam, figyelemmel kísértem a spanyolországi események menetét; boldog voltam, hogy hozzájárulhattam valamelyest a Népfront megszületéséhez, és mondhatom, legalább úgy érdekeltek a februárban sorra kerülő spanyolországi választások eredményei, mint az április 26-ára és május 3-ára kitűzött francia választási eredmények.

A Népi Gyülekezés programja

A Népi Gyülekezés programjának kidolgozása hosszú vitákra adott alkalmat, s ezek során számos kelepcét kellett elkerülnünk, sok csapdát kellett átlépnünk, mert egyesek igen vakmerőnek tűnő magatartást vettek fel, legalábbis szavakban; s láthatóan azzal a titkolt reménnyel tették ezt, hogy felbomlaszthatják a Népfrontot anélkül, hogy bármiért felelősséget vállalnának.

Végül is sikerült összehoznunk egy programot, amely természetesen szerény volt, de a gyülekezés alapjául szolgálhatott, és a későbbiekben esetleg egy Népfront-kormány programjának is képezhette az alapját.

A program első pontja *A szabadság védelme* címet kapta. A következőket foglalta magában: amnesztia és a fasiszta ligák feloszlatása; az aljas törvények és a véleményszabadságot korlátozó törvényerejű rendeletek eltörlése; a sajtó reformja, többek között azzal a céllal, hogy a lapok kötelesek legyenek nyilvánosan számot adni anyagi forrásaik eredetéről; az állami rádióadások megszervezése a politikai és társadalmi szervezetek mikrofon előtti egyenlőségének biztosítása céljából; a szakszervezeti jog tiszteletben tartása; a kötelező iskolai oktatás meghosszabbítása 14 éves korig, a tanszemélyzet világi mivoltának és polgári jogainak tiszteletben tartása; parlamenti vizsgáló bizottság alakítása a politikai, gazdasági és erkölcsi helyzet megvizsgálására a tengeren túli területeken, nevezetesen Észak-Afrikában és Indokínában.

A program második pontja a béke védelmével foglalkozott. Fran-

ciaország külpolitikáját a Népszövetség keretén belül, az agresszor meghatározásán alapuló és a kollektív biztonságért folyó nemzetközi együttműködés szempontjai szerint jelölte meg, és agresszió esetére a megtorló intézkedések automatikus és szolidáris alkalmazását vette tervbe, ide tartozott: a fegyverzet általános, egyidejű és ellenőrzött csökkentése, valamint a hadiipar államosítása; a nyílt egyezmények rendszerének kiterjesztése minden országra a francia–szovjet egyezmény elveinek mintájára.

Gazdasági követelések tekintetében a program a válság által megszűnt, illetve lecsökkentett vásárlóerő helyreállítását tartalmazta: munkanélküli pénzalap létesítése; a munkahét csökkentése a hetibér csökkenése nélkül; a fiatalok munkába állítása az idős dolgozók kielégítő nyugdíjrendszerének kialakításával párhuzamosan; valamilyen nagyszabású közmunka tervének gyors végrehajtása.

A program nem tartalmazott államosítást, amit pedig egyes szocialisták nagy állhatatossággal követeltek, hogy ezzel is zavarják a radikálisokat; egyébként is szívesen keltettek zűrzavart az államosítások kérdésében, amikor úgy állították be azt, mint társadalmi tulajdonba vételt, holott csupán olyan demokratikus jellegű intézkedésekről volt szó, amelyeknek a néptömegekre gyakorolt jótékony hatása attól a kormánytól függ, amelyik végrehajtja őket. Ez a magyarázata annak, miért nem tudjuk ma elválasztani az újabb államosításokra vonatkozó követelést – melynek célja csapást mérni a tőkés monopóliumok uralmára – az olyan intézkedések foganatosításától, melyek az immár államosított vagy ezek után államosításra kerülő üzemek demokratikus vezetését volnának hivatva szolgálni.

Emlékszem, abban az időben, amikor a Népfront programját vitattuk, Vincent Auriol erélyesen fellépett annak érdekében, hogy „véglegesen el kell szakítani az államot a feudális ipari és nagytőkétől". Ez férfias beszéd volt ugyan, de nem sokat jelenthetett annak, aki mondta, hiszen a körülmények képessé tették volna arra is felhasználni a kezében levő hatalmat, hogy megtámadja ezeket a hűbéri állapotokat. Ez arra mutat, hogy hatáskeltést szolgáló kijelentések gyakran nem az elszánt akarat kifejezői, s a szavaknak egyben nem mindig felelnek meg a tettek.

Az 1935 végén elkészült Népfront-program csak 1936. január 12-én

került nyilvánosságra, vagyis néhány nappal pártunk VIII. kongresszusa előtt, melyet január 22-étől 25-ig tartottunk.

Az 1935 júniusa óta hatalmon levő Laval-kormány a parlamenttől kapott teljhatalmát arra használta fel, hogy közismerten népszerűtlen törvényerejű rendeleteket hozott, amelyek ellen különféle társadalmi rétegek tiltakoztak erélyesen (munkások, tisztviselők, volt frontharcosok stb.). Ráadásul Laval támogatta a tűzkeresztesek felforgató tevékenységét, a szervezet harci csapatait nem fegyverezték le annak ellenére, hogy a képviselőház december 6-án megszavazta a magánmilíciák feloszlatását. December 6-án a vitát a fasiszta Ybarnegaray nyitotta meg, aki kijelentette, hogy egyetért a Tűzkereszt védelmi alakulatainak lefegyverzésével, ha valamennyi védelmi csoportot ugyanígy lefegyverezik. Így akarta egy kalap alá venni de la Rocque ezredes fasiszta csoportjait a kommunista párt és a szocialista párt által szervezett rendfenntartó alakulatokkal.

Ha vitába bocsátkozunk is az ilyen csoportok jellege közötti különbségről, nem kerülhettük volna el a fogalomzavart, és módot adtunk volna Ybarnegaraynak, hogy kijelentse: végső soron a fasiszták ugyanazt tették, amit a kommunisták és szocialisták.

Azt kellett tehát tennünk, hogy ott helyben, a képviselőház szónoki emelvényén hozzájárulunk e csoportok feloszlatásához, noha ezeknek semmi közük sem volt a Tűzkereszt alakulataihoz. Ezt Maurice Thorez pártunk nevében meg is tette, hasonlóképpen cselekedett Léon Blum a szocialista párt nevében, s ezután a kormány három törvénytervezetet terjesztett elő. Az első: bíróság elé utalt minden gyilkosságra uszító egyént, a második: kimondta a magánjellegű milíciák feloszlatását, a harmadik: börtönbüntetéssel sújtja a tiltott fegyverek viselőit.

Így a minden hájjal megkent Laval azt hihette, valamiféle „fegyvernyugvás" kormányának a feje, s közben folytathatja a fasiszták titkos támogatásának politikáját; azonban kormánya ekkor már a bukás szélén állt.

1936. január 18-án 88 radikális képviselő szavazott a kormány ellen, s mindössze 45 szavazott mellette, 10-en pedig tartózkodtak. Másnap Daladier-t választották meg a radikális párt elnökének, és ez a radikális miniszterek határidős lemondását jelentette.

Ilyen körülmények között Laval január 22-én benyújtotta lemondását, és 24-én Albert Sarraut alakított új kormányt; a képviselőválasztásoknak e kormány működése idején kellett lefolyniuk. Kommunista pártunk ilyen kilátásokkal nézett országos kongresszusa elébe, melyet a munkásosztály, a nép és a nemzet érdekét szolgáló egységpolitika ragyogó kinyilvánításává tett.

A NÉPFRONT GYŐZELME

1935 decemberének utolsó napjaiban a szenátus megszavazta a fasiszta ligák feloszlatását kimondó törvényt, ami arra indította de la Rocque ezredest, hogy a Tűzkeresztet „Francia Társadalmi Mozgalom"-ra keresztelje át.

Megtudtuk, hogy Németországban a hitlerizmus 1933. március óta tartó véres elnyomása 4780 antifasiszta meggyilkolását eredményezte, közülük 60-at lefejeztek.

Franciaországban veszedelmesen nőtt a munkanélküliség, december 21-én 433 288 munkanélkülit tartottak nyilván, 8193-mal többet, mint az előző héten és 28 306-tal többet, mint az 1934-es év megfelelő hetében. 1936 első napjaiban sztrájkokat jelentettek Franciaország különböző pontjairól (Roubaix, Clermont-Ferrand, La Mure, Coubevoie, Douai, Lille), január 11-én pedig a nyilvántartott munkanélküliek száma 460 225-re emelkedett.

És miközben Spanyolországban a Népfront közzétette programját, a Radikális Párt Végrehajtó Bizottsága elítélte Lavalt, és Daladier-t választotta a párt elnöki posztjára. Ezzel egy időben a Népfront három nagygyűlést tartott Párizsban.

A Francia Kommunista Párt VIII. kongresszusa január 22-én nyílt meg Villeurbanne-ban, Lyonnak ebben a nagy elővárosában, mely az előző évi választásokon kommunista városi vezetést választott magának. Az aznapi *L'Humanité*ban vezércikket írtam a következő címmel: „Éljen a Kommunista Párt!"

A VIII. kongresszus a megújulás kongresszusa volt, a párt nagyszerű bevonulásának kongresszusa a francia politikai életbe, melyből a reakciós erők hosszú esztendőkön át ki akarták rekeszteni. Óriási volt a 844 küldött örömujjongása a lelkesedésnek és reménységnek ezen a kongresszusán.

A beszámolót Maurice Thorez, a párt főtitkára tartotta. Elemezte Franciaország politikai, gazdasági és társadalmi helyzetét, rámutatott a gazdasági válság következményeire és párhuzamot vont a felső kétszáz család hatalmas profitjai, valamint a városok és a vidék dolgozó tömegeinek siralmas helyzete között.

Egyetlen országos jelentőségű kérdés sem kerülte el figyelmét, sem a születések számának csökkenése, sem az irodalom és a művészetek hanyatlása. A beszámoló leleplezte Lavalnak az oktatásügyi dolgozók ellen intézett sötét húzásait, valamint Laval háborús politikáját, mert ő nem egyéb, mint Mussolini és Hitler cinkosa, azé a két emberé, akik agresszív terveikkel súlyos vészt hoznak Európa különböző országaira.

Maurice Thorez joggal jelentette ki:

„Laval úr politikája veszélyezteti az ország biztonságát, és Franciaország elszigetelődéséhez vezet. Ez a politika bátorítás a fasiszta háborús uszítóknak, s joggal kelti fel a békére vágyó nemzetek megdöbbenését és bizalmatlanságát, még azon nemzetekét is, amelyek a legközelebb álltak Franciaországhoz. Laval úr politikája a háborúhoz vezet . . ."

Maurice Thorez leleplezte a reakció offenzíváját és a fasizmus veszélyét, majd kifejtette, mit jelentene a fasizmus győzelme:

„. . . Mint a hitleri Németország példája is mutatja, középkori autodafékat jelentene, valamennyi szabadságjog megszüntetését, véres terrort, tökéletesen kiszolgáltatott lakosságot, a munkásosztály harcosainak bebörtönzését, meggyilkolását; a fasizmus egyaránt sújtaná a kommunistákat, a szocialistákat, a republikánusokat és a demokratákat. Pontosan úgy, mint Németországban, a zsidók után a katolikusok, majd a protestánsok következnének, mindegyikre lesújtana a fasizmus! Katasztrófát jelentene az ország számára és a reakció megerősödését Európában. Háborút a népek között és agressziót a Szovjetunió ellen.

Mindenáron el akarjuk kerülni és meg akarjuk akadályozni ezt a borzalmat, amely országunkat és az egész világot fenyegeti!"

Maurice Thorez ezután kifejtette a Francia Kommunista Párt mentő tervét a gazdasági, pénzügyi és szociális területeken. A mi felelősségünk is „országunk jövője, gyermekeink száma és egészsége,

az anyagi és szellemi termelés bősége és minősége; kultúránk sugárzása; azt akarjuk, hogy országunk munkában, boldogságban és békében virágozzék" – fejtette ki részletesen.

A szabadság, a munka és a béke Népfrontjával kapcsolatosan Maurice Thorez a következőket mondta:

„... A radikális *La République* című lap a fasizmus ellen harcoló proletariátusnak és középosztályoknak e történelmi jelentőségű összefogását a következő szavakkal méltatta 1936. január 7-én:

»A jövő nemzedékei hálával tartoznak a kommunista pártnak azért a jelentékeny szerepért, amelyet a Népfront megalakításában betöltött.«

Jól tudjuk, hogy számos ellenzője volt a Népfrontnak, amelyre sokan hivatkoznak ma már szerencsére olyanok is, akik eleinte küzdöttek ellene, ám még vannak ma is ellenzői. Jól tudjuk, hogy például a szocialista párt vezetősége több hónapos vita után végül is elutasította az általunk javasolt, közvetlen követeléseket tartalmazó programot. És hogy a trockista csoportok még most is nyíltan támadják a Népfrontot, anélkül hogy – mondjuk ki őszintén – egyes szocialista vezetők harcolnának ez ellen.

Ám az a lendület, amelyet kommunista pártunk diktált, sajtójában, plakátjain, gyűléseinken, a képviselőház szónoki emelvényén, nagyszabású nyilvános vitákban, s végül a törvényhatósági választási kampányban, hozzánk vonzotta azokat a munkásokat és kisembereket, akik a Népfrontban felszabadításuk eszközét üdvözlik ..."

És az óriási hatást kiváltó beszámoló végén felhangzott a kommunisták politikáját összefoglaló jelszó, amelyben a dolgozó tömegek érdekeinek védelmétől elválaszthatatlan egységet alkotott a nemzeti érdekek védelme: „Éljen a szabad, erős és boldog Franciaország, amelyet a kommunisták akarnak, és meg fognak valósítani!"

A kongresszuson több más beszámoló is elhangzott, én az ifjúság jövőjéről beszéltem. Felszólalásom elején ecseteltem az ifjúság helyzetét Franciaországban, s többek között ezeket mondtam:

„... Az ifjúságé a jövő, mondta Jaurès, de a jelenlegi nagy zűrzavarban az ifjúság nem lát jövőt maga előtt, s a fiatalok nyugtalanul tekintenek sorsuk elébe.

Mit akar az az ifjú, aki tűzzel, lobogással, frisseséggel és illúziók-

kal telve kilép az életbe? Boldog emberré akar lenni. Ki akarja bontakoztatni alkotó képességeit. Családi otthont akar alapítani. Szabadon akar élni, munkában és békében . . .

Teljesen érthető hát, hogy a jelenlegi válságidőszakban miért van az ifjúságnak olyan érzése, hogy nem képes önmagát megvalósítani, hogy nem tud nekivágni az élet meghódításának, hogy nem lehet más, mint eltörpült ember, aki előtt le vannak zárva a távlatok.

A jövőtlenségnek érzése, s az az érzés, hogy egy összekuszált és rendezetlen régi világ őrli fel a jövő erőit, arra indítja Franciaország ifjúságát, hogy jó néhány kérdést tegyen fel, hogy bizonyos tekintetben lelkiismeret-vizsgálatot tartson, s hogy ítéletet mondjon a jelen felett, és megalkossa magának a jövőt.

Ó! Igen, nagyon megértjük, hogy az ifjúság lelkében elkerülhetetlen változások gondolata érlelődik, nagyon jól megértjük, hogy az ifjúság a régi limlomoktól való megszabadulásról álmodik, és az újat keresi, nagyon is megértjük, hogy a felmelkedőben levő nemzedék lelkében mindjobban nő egy ma még többé-kevésbé zavaros érzés: el kell takarítani az akadályokat a jövő útjából.

Annál is inkább megértjük mindezt mi, kommunisták, mert mi a felemelkedő osztály képviselői vagyunk, egy új társadalmi rend képviselői, amelyben a munka uralma lép a profit uralma helyére . . ."

Lelepleztem a Laval-kormány ifjúsági politikáját, és az akkori kormánynak feltettem e kérdéseket:

„. . . Mit tesznek Önök országunk jövőjével? Hová vezetik ifjúságunk nagyszerű reménységeit? . . ."

Miután rámutattam, milyen szégyentelen kizsákmányolás áldozata az ifjúság, azt mondtam:

„. . . Ki ne értené meg, hogy ez az ifjú nemzedék, amelynek munkáját olyan soványan díjazzák, nyugtalankodik a sorsa miatt, már csak azért is, mert látja a felnőttek ki nem elégítő bérét, és így előre ismeri a maga jövőjét.

Sokat küszködni és rosszul élni, anélkül, hogy tudná az ember, mi lesz holnap, íme, ez az osztályrésze azoknak a fiataloknak, akik egyáltalán dolgozhatnak, míg sokan mások, szakma és munka híján, azon töprengenek, mi lesz őbelőlük?

A hivatalos statisztikák gondosan elhallgatnak minden adatot az

ifjúság körében meglevő munkanélküliségről. De senki sem cáfolta meg a Paul Allard úr által nyilvánosságra hozott tényt, hogy 100 000 gyermek kóborol a tanítás befejezése után, különösen Párizsban és környékén, az északi területeken, valamint Troyes és Lyon környékén.

Ezek azok a gyerekek, akik nem fognak szakmát tanulni, s akik nyomoruk és dologtalanságuk miatt könnyen elzüllhetnek. Ezek azok a gyerekek, akik nem mindig lakhatnak jól, olyan életkorban, amikor étvágyban soha nincs hiány . . ."

Említettem olyan fiatal munkások esetét, akik mérhetetlen nyomorba süllyedtek. Beszéltem egy fiatal munkanélküliről, aki szándékosan megsebesítette magát, hogy kórházba kerülhessen, és ott ehessen.

A kongresszus szenvedélyes figyelemmel hallgatta végig egy 19 éves ifjú megrázó vallomását:

„Tizenkilenc éves vagyok, épp most találtam munkát. Soha életemben nem szenvedtem annyit, mint ama hat hónap alatt, amíg munkanélküli voltam. A két utolsó hónapban az volt az érzésem, hogy bármit képes volnék megtenni, csak hogy csináljak valamit. Minden csábított, az elbutító liter vörös bor a söntés polcán, a nyitott kirakat, ahonnan oly könnyen lehetett lopni. Vagy a nő, aki talán dolgozhatott volna helyettem is, ha nyélbe tudtam volni ütni a dolgot; máskor más sem járt a fejemben, mint a verekedés. Ha megláttam egy zsarut, minden kihasználatlan energiám fortyogni kezdett bennem, hős akartam lenni: küzdeni, verekedni, bármiért és bárhol."

Milyen elszomorító azt látni, hogy fiatal fiúk a szakadék szélén tántorognak. Egy ifjúság, amelyik a nyomorúság és kétségbeesés jegyében él, ahelyett, hogy az örömöt és a szerelmet ismerné meg, a gyűlölet hatalmába kerül, olyan gyűlölet vesz rajta erőt, amelyet az adott állapotokért felelős emberek igyekeznek azután a maguk aljas tervei érdekében kihasználni . . .

Mennyi összeomlott álom, mennyi megcsalt reménység rejtőzik mind e mögött, s mennyi fiatalember van, aki azt remélte, megtanul egy szakmát, megtanul dolgozni, s íme, most brutálisan a munkanélküliségbe és nyomorba taszítják őket.

Beszámolómban kitértem a fiatal parasztlányok, s általában a fiatal munkáslányok kétségbeejtő helyzetére is. Ezután azzal a dilemmával foglalkoztam, amellyel igen sok fiatalember viaskodik: munkanélküli legyen-e vagy katona? Erről a következőket mondtam:

„... Niesel tábornok hidegen kijelentette, egy katona kevesebbe kerül, mint egy munkanélküli. Mint ebből is kitűnik, feltételezhetően nyomást gyakorolnak, és önkényes rendszabályokat léptetnek életbe, hogy a munka nélküli fiatalokat bekényszerítsék a kaszárnyákba és a hadihajókra ...

Milyen véleményük lehet a fiataloknak a személyes szabadságról és az emberi méltóságról, ha azt látják, hogy a következő alternatíva elé állítják őket: vagy éhen halnak, vagy katonának mennek? Milyen jogos düh gyülemlik fel ezeknek az ifjaknak a lelkében, akikbe azt az érzést plántálják, hogy fölöslegesek ezen a Földön, s akik előtt a háborús uszítók megcsillogtatják a hadseregben való karriert, olyan díszlettel a háttérben, ahol fehér keresztesek siserahada sorakozik a végtelen mezőn ..."

És miután megemlítettem a kormány botrányos mulasztásait a testnevelés és közoktatás terén, idéztem egy fiatal diáklány kétségbeesett segélykiáltását: „A középszerűség, a reményvesztettség és a kétségbeesés szakadékából, amelybe belezuhantunk, segítségért kiáltunk, és senki sem ad választ nekünk."

A kétségbeesés e kiáltására válaszolva, azt mondtam:

„Dehogynem, drága elvtársnő, van, aki válaszoljon aggodalmas jajodra. A mi igaz kommunista pártunk hallja a feláldozott ifjúság panaszait, ez az ifjúság a világ reménysége, s mi meg akarjuk menteni.

Nem valamiféle kikerülhetetlen végzet játéka okozza, hogy az ifjúság letört, megalázott és megtaposott. Az ifjúság ellen egy régi világ intéz támadást, amely életben maradása érdekében nem riad vissza semmiféle erőszaktól, ám ott, ahol a múlt elnyomó erőit már legyőzték, ott a diadalmas ifjúság megtalálta a boldogság útját.

Igen, valóban, létezik egy ország, ahol az ifjúság nem él aggodalomban, egy ország, ahol nem létezik a munkanélküliség istencsapása, egy ország, ahol az ifjúság boldog. Ez az ország a Szovjetunió, ahol

legyőzték a kapitalizmus visszahúzó erőit, ahol úrrá lettek a népekre csak bajt hozó, kártevő, élősdi kisebbségen.

Abban az országban semmi sem elég drága, ha a gyermekről van szó, aki a jövőt képviseli. A szovjet hatalom mindent megtesz azért, hogy a gyermekkor egészséges, boldog legyen, hogy az ifjúság képezhesse magát, tanulhasson, és felkészülhessen az emberi közösség szolgálatára . . .

Franciaország ifjúsága, fordulj a szocializmus nagy országa felé, ahol ifjú elvtársaitok nem ismerik és el sem tudják képzelni szenvedéseiteket és aggodalmaitokat, ahol az ifjúság boldogan, derűs szívvel, harsogó hangon énekelheti:

Menjünk, előttünk az élet,
Menjünk, előttünk a szerelem!

Abban az országban, ahol a kommunizmus diadalmaskodott, az ifjúság boldog, szabad, és biztos jövőnek néz elébe."

Később Maurice Thorez azt írta, hogy beszámolóm magával ragadta az egész kongresszust. Munka nélküli, tanult mesterség nélküli ifjúság: „Reménytelen, jövőtlen ifjúság: Duclos fogalmazta meg ifjúságunk gazdasági, szociális, kulturális és politikai jellegű követeléseit . . ."

A villeurbanne-i kongresszus értékelésénél a következőket írtam: „Erős kommunista pártunk minden cselekedete bekerül hazánk történelmébe, de különleges hely illeti meg benne a párt VIII. kongresszusát. Jelentős gondolatok keltek itt szárnyra, melyeket Franciaország népe hamarosan helyeselt, jóváhagyott, és az élet mindennapjaiban valóra váltott.

Párttagjaink, szimpatizánsaink, az egész nép figyelemmel kísérte a villeurbanne-i üléseket.

A rokonszenv kifejezése, lelkes táviratok egész áradata érkezett hozzánk, nem csupán a városok és a földek dolgozóitól, hanem kiemelkedő értelmiségiektől, íróktól és tudósoktól is, mint Romain Rolland, Malraux, Langevin, Jean-Richard Bloch, Perrin és még sokan mások; mindannyian mellettünk álltak vagy szívükben velünk voltak, ezzel is újra szentesítve a kétkezi dolgozók és értelmiségiek egyre szorosabb egységét, valamint bizalmukat a kommunista párt iránt."

A kongresszus megvonta a párt tevékenységének mérlegét, Laval bukása a kongresszus ülésezésének idején következett be, s ennek olyan visszhangja támadt, mint egy újabb győzelemnek a fasizmus fölött.

A Laval-kormány bukása

Kongresszusunk még javában ülésezett, amikor megbukott a Laval-kormány Édouard Herriot és a radikális miniszterek lemondása miatt. Január 25-én, a kongresszus munkájának zárónapján alakított kormányt Albert Sarrault.

Tartottunk attól, hogy a szocialisták is részt fognak venni a Sarrault-kormányban, amiről nagyon is sok szó esett, ezért a *L'Humanité* hasábjain cikket publikáltam a neo-millerandizmus* mindenfajta megnyilvánulása ellen, és többek között ezt írtam: „Reménységeinket a tömegek akcióiba, és nem a millerandizmus valami újfajta kiadásába kell helyeznünk."

1936. február 9-én tüntetéssel emlékeztünk meg 1934. február 9-éről, amely a fasizmusnak adott népi visszavágás kiindulópontja volt; 150 ezer ember vett részt ezen a tüntetésen. Az antifasiszta erők mozgósítása annál is szükségesebbnek bizonyult, mivel de le Rocque ezredes készenlétbe helyezte osztagait. Néhány nappal később, február 13-án merényletet követtek el Léon Blum ellen, s ez még jobban aláhúzta a fasiszta veszedelem fenyegető jelenlétét.

A Léon Blum elleni merénylet a „Király Rikkancsai"-nak műve

* A szocialista Millerand, aki reakcióként végezte, 1899-ben miniszterséget vállalt a Waldeck–Rousseau-kormányban, ahol többek között minisztertársa volt Galliffet tábornok, a párizsi kommünárok hóhéra is. A Második Internacionálé elítélte Millerand magatartását, és a millerandizmust mint az osztálykollaboráció megnyilvánulását bélyegezte meg.

volt, akik a Boulevard St. Germainen gyülekeztek, és ott várták a híres royalista történész, Jacques Bainville gyászmenetét: ekkor észrevették Léon Blumot, aki kocsin jött a Bourbon-palotából, rárohantak, és a fején megsebesítették. Az antifasiszták körében olyan haragot váltott ki ez az agresszió, hogy a kormány elhatározta a Király Rikkancsai, valamint az Action Française diákcsoportjának feloszlatását, s ezzel első ízben alkalmazta a lázító tevékenységgel foglalkozó ligák ellen hozott törvényt, mely egészen addig hatályon kívül maradt.

Válaszul a fasiszta agresszióra, a Népfront szervezetei tüntetést rendeztek, amelynek során mintegy félmillió ember vonult fel a Panthéontól a Bastille térig. Háromszínű zászlók, mellettük vörös lobogók, a *Marseillaise* és az *Internacionálé* keveredő hangjaival, a tüntetés óriási erő benyomását keltette. Messze meghaladta annak az eseménynek a jelentőségét, amely kiváltotta, és a nép azon elhatározását juttatta kifejezésre, hogy éber marad a fasizmus merényleteivel szemben.

Spanyolországban a február 17-i választások a Népfront győzelmét hozták, s ennek én magam több okból is örültem. A megválasztott kommunista képviselők száma 14 volt, és az Azaña vezetésével megalakult baloldali kormány február 20-án elrendelte az amnesztiát.

A francia–szovjet egyezményt a képviselőház február 27-én ratifikálta, egyetértett az előadó, Henri Torrès következtetéseivel, Édouard Herriot pedig a ratifikálás leglelkesebb támogatói között volt.

Másnap, február 28-án a *L'Humanité*ban írott cikkemben *Őszinteség és lojalitás* címmel védelmembe vettem a Népfrontot, és miután március 1-én és 4-én egy-egy cikket közöltem a leértékelés ellen, gyors egymásutánban újabb két cikket írtam a következő címekkel: *Játsszunk tiszta játékot* és *Kölcsönös lojalitást;* a cikkek címe azt jelezte, hogy ebben az időben egységbontó manőverekkel kellett szembeszállnunk.

A munkásosztály egységének kérdése különösen szívügyünk volt, nagy örömet jelentett tehát, hogy az újraegyesített CGT március 1-én Toulouse-ban megnyílt kongresszusán három olyan egyhangú határozat született, mely megerősítette a szakszervezeti egységet.

A képviselőválasztások április 26-ra és május 3-ra voltak kitűzve.

Azonban március 7-én fontos esemény történt, s ez fényt vetett a fasiszta veszélyre, amely nem csupán belpolitikailag, hanem külső síkon is jelentkezett.

Ezen a napon Hitler csapatai bevonultak a Rajna-vidék demilitarizált övezetébe. Hitler számára ez nem jelentett egyebet, mint a későbbre tervezett lépések valamiféle főpróbáját. Ha semmi sem gátolja meg a Rajna-vidék katonai okkupációját, úgy Ausztria annexióját s Csehszlovákia és Lengyelország önállóságának megsemmisítése sem ütközik majd ellenállásba.

Abban az időszakban a külügyminiszter Flandin volt – a későbbiekben Pétain egyik minisztere –, a légügyi miniszter pedig Marcel Déat, a hagyügyminiszter, François Pietri – később Pétain nagykövete Francónál. Míg ilyen emberek voltak a kormányrúd mellett, Hitler teljes biztonságban cselekedhetett. Az akció ürügyéül pedig a francia–szovjet megállapodás ratifikálását használta fel, mely mindössze néhány napja történt. Albert Sarrault miniszterelnök persze kijelentette: „Nem hagyhatjuk, hogy Strasbourgot német ágyúk lőjék", azonban ezt a kijelentését tett nem követte, mert a kapituláns miniszterek voltak többségben. És ezt a megalkuvást újabbak követték, köztük a müncheni kapituláció is, mint azt alább látni fogjuk.

Ezzel a kapitulációval kapcsolatosan április 1-én azt írtam:

„. . . Mi kommunisták a háborús veszéllyel szemben mindent meg akarunk tenni a béke fenntartása érdekében. Ezért van, hogy szüntelenül hangsúlyozzuk az ország előtt valamennyi békeerő tömörítésének szükségességét, nemzetileg csakúgy, mint nemzetközi síkon.

A kommunista párt ismételten javaslatokat tett a szocialista pártnak, hogy lépjünk fel együtt a béke védelmében szükséges nemzetközi akcióegység ügyében, majd e javaslatunkat március 25-én kelt levelünkben még egyszer megismételtük. Csak sajnálni lehet, hogy a szocialista párt nem tartotta szükségesnek a közös fellépés eszméjének elfogadását . . ."

A kommunista párt ezen túlmenően nagy erőfeszítéseket tett a békeerők országos összefogására, s amikor az ARAC béke-zarándokutat kezdeményezett Verdunbe, pártunk azonnal igennel válaszolt, s ezzel kapcsolatban kijelentette:

„A kommunisták, amikor részt vesznek a Douaumont melletti

csontkamrák előtt sorra kerülő, megható felvonuláson, nem mulasztják el, hogy a Verdunnél elesett francia katonák iránti tiszteletadással együtt testvéri módon megemlékezzenek azokról a német katonákról is, akik ugyancsak az imperialisták kapzsiságának estek áldozatul . . ."

Április 5-én, vasárnap magam is részt vettem az ARAC által rendezett verduni zarándokmenetben, éspedig Raynal ezredes társaságában, aki a vaux-i erőd parancsnoka volt, s embereivel az utolsó leheletig kitartott. Ezzel az ellenség elismerését is oly mértékben kiváltotta, hogy ő volt az egyetlen francia fogoly tiszt, akinek meghagyták a kardját tiszteletadásként az általa tanúsított hősiességért.

Raynal ezredes nem csupán bátor volt, hanem becsületes ember is, egyszerű, megértő, baloldali érzelmű, bár a politikához nem fűzték különösebb kapcsolatok, de helyeselte a Népfront megalakításáért tett erőfeszítéseinket. Paul Vaillant-Couturier, aki szintén ott volt a zarándokmenetben, velem együtt, Raynal ezredes kalauzolása segítségével meglátogatta a vaux-i erődítményt, ahol Raynal megmutatta nekünk, hol élt katonáival, ahol példát adott nekik bátorságból, és napról napra kiállta a tűzáradatot, egészen addig a pillanatig, amikor a víztartalék is elfogyott, és minden további ellenállás lehetetlenné vált.

Ha Raynal ezredes reakciós lett volna, talán sokkal többet beszéltek volna róla, de baloldali volt, és bizony a politikai megkülönböztetés sok területen megnyilvánul.

A magam részéről nem szalaszthatom el az alkalmat, hogy kifejezzem tiszteletteljes és meghatott hódolatomat a republikánus ezredes iránt, aki pontosan az ellenkezője volt a kasztbeli tiszteknek, és sokkal bensőségesebben osztotta meg katonáival azok szenvedéseit, félelmeit és nélkülözéseit, sem hogy ne értette volna őket meg, semhogy ne azoknak az oldalára állt volna, akiket lemészároltattak, míg a másik oldalon állók ezen emberi áldozatokból profitot húztak.

Április folyamán, tehát a képviselőválasztási kampány kellős közepén, több cikket is közzétettem pártunk központi lapjában, a következő címekkel: *A leértékelés ellen; A holnap kormánya; A baráti kéz; Trockista hetvenkedések.* Ez utóbbi cikkben rámutattam hogy az antikommunizmusra specializált trockista csoportocskák a legrosz-

szabb fajta reakciós játékot folytatják, s hogy a reakció bízvást számíthat rájuk, mint választási ügynökeikre, mivel küldetésük a munkásosztály megosztása.

A képviselőválasztások

A képviselőválasztáson Montreuil jelöltje voltam, ahol előző évben a mi pártunk szerezte meg a városi közigazgatást. De választási kampányomon kívül fontos szerepet kellett játszanom az általános kampány előkészítésében is. Április 15-én, vagyis 11 nappal az első választási forduló előtt, a következőket írtam:

„Pártunk választási küzdelme teljes erővel folyik. Mindenfelől jelét kapjuk a népi tömegek belénk helyezett bizalmának és pártharcosaink bámulatos odaadásának.

Mindez meglepi és nyugtalanítja de Kerillis urat, aki a tegnapi *l'Écho de Paris*-ban kommunista pártunknak szentelte propagandaoldalát, abból a célból, hogy elrettentse olvasóit, és hízelegjen megbízóinak.

Neully oly sokat vitatott jelöltje természetesen gondosan ügyel, hogy ne kelljen válaszolnia javaslatunkra, nevezetesen arra, hogy vizsgáljuk felül nyilvánosan a mi propagandaköltségeink anyagi fedezetét, és az övéit is, s most újból bedobta a köztudatba a »moszkvai arany«-nyal való gyanúsítgatást, maga pedig pénzt kér a leggazdagabb kétszáz családtól, mert le akarja gyűrni a »grandiózus kommunista propagandát«. De Kerillis urat szemmel láthatóan megdöbbenti, hogy miféle gondolatokat sugároz választási propagandaanyagunk, és képtelen leplezni dühét, amikor megjegyzéseket fűz plakátunkhoz, amely a Szabad, erős és boldog Franciaország címet viseli.

A *l'Écho de Paris* főszerkesztőjének kijelentése szerint »az mindennek a teteje«, hogy a kommunisták nem átallanak az ország helyzetével és jövőjével foglalkozni.

Mióta merik a francia hitleristák, a külföldi ügynökök megtiltani a nép pártjának, mert mi az vagyunk, hogy olyan kérdéseket tegyen

fel, amelyek érdeklik Franciaországot, megtiltani azt, hogy leráncsa az álarcot az ő koblenzi őseiktől eredő álhazafiságukról?*

Az az igazság, hogy de Kerillis urat, de Wendel úr (Tűzkereszt, 13. számú tagsági igazolvány) szubvencionálja, aki a lotharingiai vasércet szállítja Hitlernek, s de Kerillis bizony rosszul leplezi »nemzeti« nyugtalanságát, mert elárulja a nemzetet, s attól fél, egyszer számot kell majd adnia erről.

Tisztában van azzal, hogy barátaival egyetemben nehéz helyzetben vannak a kommunistákkal szemben, sőt még a lakosság széles tömegei előtt is, amikor magyarázatot kell adniok mindarról, ami kapcsolatos a francia politikával, és nyilvánvaló az is, hogy de Kerillis úr érthetően dühös, ha olyan téren éri támadás, amelyen ennyire könnyen sebezhetőnek érzi magát.

Ez magyarázza, miért élnek oly szívesen és gyakran az ő propagandaközpontjukban Doriot úr szovjetellenes kijelentéseivel. Ez magyarázza, hogy miért szeretné valamennyi reakciós eltéríteni a választási kampányt eredeti céljától, vagyis eltéríteni azon problémák vizsgálatától, amelyek a francia nép jelenére és jövőjére vonatkoznak."

A reakciósok örömmel terelték volna a vitát olyan területekre, amelyek nincsenek közvetlen kapcsolatban a nép gondjaival. Ilyen módon ugyanis elkerülhették volna, hogy magyarázatot kelljen adniok Laval törvényerejű rendeleteire és e chateldoni** kupec külpolitikájára, aki megpróbálta Franciaországot elszigetelni egy igen bonyolult nemzetközi helyzetben.

Elkerülhették volna ilyen módon, hogy magyarázatot kelljen adniok a polgárháborúra készülő fasiszta ligák bűnös üzelmeire.

Hát lehetett követni az ellenfelet ilyen hadszíntérre? Természetesen nem, semmiképpen sem. A francia választásoknak olyan kérdéseken kell eldőlniök, amelyek érdeklik a francia népet. Semmiképpen

* Utalás a francia forradalomra, amikor a király sikertelen szökése után, 1791-ben a határon túl a francia arisztokrata emigráció Koblenz-ben idegen segítséggel készült a restaurációs, ellenforradalmi akcióra.

** Chateldon: helység Auvergne megyében, Laval születési helye. Utalás a lócsiszár családból származó politikus náciszimpátiájára.

sem volt szabad megengedni, hogy az adott pillanat nehézségeiért felelős személyek általános jellegű viták mögé bújtassák felelősségüket.

Ellenfeleink számos választókerületben a szovjetellenes harc síkjára próbálták terelni a választási küzdelmet. Ezzel kapcsolatban egy cseppet sem jöttünk zavarba, amikor válaszolnunk kellett a Szovjetunió becsmérlőinek. Sohasem mulasztottuk el hangsúlyozni, hogy a szovjetek országa válságok és munkanélküliségek nélküli ország, olyan ország, amelyik felszabadult a pénz zsarnoksága alól, és olyan békeerőt alkot, amely védelmezi a francia családi tűzhelyeket is.

Az volt az eltökélt szándékunk, hogy a választási küzdelmet nem engedjük kizárólag eme téma körül lebonyolódni. Itt Franciaországról kellett beszélni, nyomoráról, a kétszáz család által gyakorolt elnyomásról, arról, hogy a gazdagoknak kell fizetniök, továbbá a frank védelméről, Laval törvényerejű rendeleteiről, azok büntetlenségéről, akik polgárháborús bandákba tömörültek, a francia nép szövetségéről, s a népi tömegek összefogásáról a kenyérért, a szabadságért és a békéért.

A kommunisták, akik egy szabad, erős és boldog Franciaországért harcoltak, nem hagyták magukat eltéríteni legfontosabb feladataiktól, a francia nemzet egységének megteremtésétől a nép nyomorát okozó felelősök ellen, valamint a bizonytalanság ellen, amely a hitleri fenyegetés miatt nehezedett az országra.

A választási küzdelem folyamán április 17-én Maurice Thorez a párizsi rádióban elmondott nagy hatású beszédében kijelentette:

„Mi a francia nemzet egységéért küzdünk, a felső kétszáz család és zsoldosaik ellen. Mi Franciaország népének valódi megbékélésén fáradozunk.

A kezünket nyújtjuk neked, katolikus, munkás, alkalmazott, kisiparos, paraszt, mi, akik nem vagyunk hívők, te mégis a testvérünk vagy, és ugyanazok a gondok gyötörnek, mint minket.

A kezünket nyújtjuk neked, francia önkéntes, volt frontharcos, akiből tűzkeresztes lett, mert te is a mi népünk fia vagy, te is szenvedsz a zűrzavartól és a korrupciótól, akárcsak mi, mert te is azt akarod, akárcsak mi, hogy az ország ne sodródjék a pusztulásba és a katasztrófába.

Mi vagyunk az az erős kommunista párt, amelyiknek önfeláldo-

zóak és szegények a tagjai, nevük azonban sohasem keveredett semmiféle botrányba, a korrupció meg sem kísértheti őket. A legtisztább és legnemesebb eszmény képviselői vagyunk, amit csak az emberiség valaha is maga elé tűzött.

Mi, kommunisták, akik egymás mellé tettük atyáink háromszínű zászlaját és reménységeink vörös lobogóját, arra szólítunk fel benneteket, munkások, parasztok és értelmiségiek, ifjak és öregek, férfiak és nők, titeket, Franciaország népe: harcoljatok velünk, és döntsetek április 26-án:

a jólét mellett, a nyomor ellen;

a szabadság mellett, a szolgaság ellen;

a béke mellett, a háború ellen.

Felszólítunk benneteket bizalommal, SZAVAZZATOK A KOMMUNISTÁKRA.

Szavazzatok az erős, szabad és boldog Franciaországra, amelyet a kommunisták akarnak és meg fognak valósítani!"

Jelöltségem Montreuil-ben

Jelöltségem nem tetszett egyeseknek, s attól a perctől kezdve, mihelyt a sajtó hírt adott róla, rögtön megkezdődtek a megbuktatásomért folyó mesterkedések.

Amikor a jelölésemet bejelentették, úgy állt a helyzet, hogy Montreuil város közigazgatási egység is, s egyszersmind képviselői választókerület is volt. Megválasztásom biztosítottnak látszott, hiszen az előző évben nagy szavazattöbbséggel került a kommunisták kezébe a városigazgatás, aminek láttán a reakció nekikezdett a választókerület módosításának. Akkoriban Seine megye határán még volt két járás, Sceaux és Saint-Denis, s bár egyik választókerület sem lépte át a járások közigazgatási határát, hogy megpróbáljanak megbuktatni, a sceaux-i járás 1. választókerületét alkotó Montreuil-höz csatolták Rosny és Villemomble községeket, amelyek a saint-denis-i járás

egyik választókerületéhez tartoztak, s amelyek politikai arculatukban sokkal sápadtabbak voltak Montreuil-nél.*

A választás első fordulójában 11 945 szavazatot kaptam a távozó reakciós képviselő 8307 szavazatával szemben, 2367 szavazatot kapott a szocialista jelölt, és 2000 további szavazaton két másik jelölt osztozott. Így, az ellenem folytatott összes mesterkedések ellenére, majdnem megválasztottak az első fordulóban. De a második fordulóban megválasztásom már előre biztosítva volt, miután mind a szocialista, mind egy másik baloldali képviselőjelölt lemondott az én javamra. A cél azonban az volt, hogy megsemmisítő vereséget mérjünk a reakció jelöltjére. Ennek megfelelően a két forduló között aktív kampányt folytattam, és a montreuil-i városháza dísztermében tartott nagygyűlésen, ahol több szónok beszélt, immár a Népfront képviseletében való jelöltségem támogatására eljött két antifasiszta értelmiségi: André Chamson, akiből azóta a Francia Akadémia tagja lett, valamint Jean Cassou.

Végül is 1936. május 3-án harmadízben választottak képviselővé, 14 756 szavazattal a reakciós jelöltre adott 9595 szavazat ellenében. (Ugyanezen a napon választották kommunista képviselővé Jean Fiéremet is, Versailles-ban.)

Már az április 26-i eredmények alapján előrelátható volt a május 3-i győzelem. A Népfront megszerezte a mandátumok többségét. A kommunista képviselők száma 72-re emelkedett, míg az előző parlamentben 10 helyük volt, a szocialista képviselőké 146-ra az előző 97-tel szemben, a radikálisok 116 mandátumot szereztek 159 helyett, az USR (Köztársasági Szocialista Unió) pedig 26 mandátumot 45 helyett. Ez utóbbi két párt azért veszített szavazatot, mert részt vett a

* A választókerület módosítását a mai napig alkalmazza a mindenkori kormányzat. Elsősorban ott, ahol a baloldal, főleg a kommunista jelölt megválasztása valószínű. Ilyen esetben egy-egy munkás korzetet „levágnak", illetve kispolgári vagy reakciós kerületet „hozzácsatolnak" a baloldali választókerülethez, elővároshoz. Ily módon gyakran el lehet utni a győzelemtől a Kommunista Párt jeloltjét, még akkor is, ha a kétfordulós választás első menetében vezetőként végzett, de nem kapta meg azonnal az összes szavazatok abszolút többségét. A második fordulóban, – amikor már relatív többség is elégséges – a „visszalépéssel" a polgári pártok kozós jelöltjének sikere ily módon az esetek jelentős részében biztosítható.

Doumergue-, a Flandin- és a Laval-féle kormányokban. A Népfrontnak tehát összesen 370 képviselője lett.

Az 1936-os kommunista képviselők közül egyesek nem tudtak ellenállni 1939 viharának, s eszményeik és a nép iránti elkötelezettségük megtagadásáig süllyedtek. Győzött rajtuk a gyávaság és a becsületet sárba tipró, állati élni akarás, és ha ezen emberek egyike-másika ma élne is még, bizony halott azoknak a szemében, akik akkor megbíztak bennük.

E néhány, félelemtől halottsápadt és szégyentől borított díszpéldány mellett soha sem tudunk megfeledkezni azokról, akik a veszélyben is szilárdak maradtak, és megőrizték magas fokú kötelességtudatukat. Sokan meghaltak már, de emlékezetemben örökké élni fognak, elsőnek említeném Maurice Thorezt, akinek testvéri arca minden elvtársat megnyugtatott maga körül, de tökéletesen meg tudott változni ez az arc, amint az ellenség támadásaival kellett szembenéznie. Ő lett az a férfi, akit a legjobban szerettek Franciaországban, erről tett tanúságot a grandiózus gyászszertartás is, amelyet Párizs népe rendezett neki az ország minden zugából és számos külföldi országból idesereglett küldöttségek jelenlétében.

A Népfront parlamentjének más kommunista képviselői is itthagytak bennünket. Elsőként Paul Vaillant-Couturier távozott 1937-ben, úgy dőlt ki, mint villám sújtotta tölgyfa, halála mindannyiunkat megrendített.

A többiek vagy a háború folyamán, vagy a háború után hunytak el, s ha emlékezetemben magam elé idézem ezeket a régi harcostársakat, azt látom, hogy noha vérmérsékletük tekintetében teljesen különbözőek voltak, az eszményeikhez való ragaszkodásban tökéletesen hasonlítottak egymásra. Magam előtt látom Alexandre Prachay hatalmas, Marxéra emlékeztető szakállát, a sziporkázóan szellemes Gaston Cornavint, Alfred Coste-ot, aki maga volt a megtestesült odaadás, előttem van Henri Lozeray kicsit darabos modora, mely mögött egy csupaszív elvtárs lakozott; az optimizmussal teli Antoine Demusois-t sokadmagammal kísértem 1968 elején utolsó útjára a goussainville-i temetőbe; a mindig elgondolkodó és elmélkedő Jean Cristofol házasságkötésénél magam is tanúskodtam; Charles Michelt a nácik ölték meg Châteaubriant-ban; Émile Cossonneau az ellenállás alatt

egy küldetés teljesítése közben esett el; Jean Catelas a vichyi árulók guillotinja alatt végezte a Santé-börtön udvarán, s mielőtt felment a vérpad lépcsőin, teli torokból elénekelte a *Marseillaise*-t, bosszúból, hogy ezzel is arcul csapja áruló hóhérait. És Gabriel Péri, aki halála előtt nemességgel és hűséggel teli sorokat hagyott ránk végakarata gyanánt: „Elmegyek, előkészítem a zengő holnapokat." Gabriel Péri testamentumát nagyszerűen idézi fel egyik versében Aragon, aki kétségtelenül a legnagyobb élő francia író, s a megszállás idején olyan verseket írt, amelyek bátorságot, bizalmat öntöttek belénk, és fénysugárként villantak bele az éjszaka harcosainak, az ellenállás hőseinek életébe.*

Gyárfoglalások

Franciaország munkástömegei és összes demokratikus erői leírhatatlan lelkesedéssel fogadták a Népfront győzelmét. A kivívott politikai győzelem következményeképpen a dolgozók élesen és erőteljesen vetették föl tökéletesen jogos szociális követeléseiket. Az 1934. február 6-i államcsíny óta az egymást követő kormányok két esztendőn át olyan antiszociális politikát folytattak, amely a válság terheit a dolgozók vállára rakta. A Népfront győzelmével a szakszervezeti egységben megerősödött munkások egyszeriben felismerték, hogy a követeléseik teljesítéséért vívott harc számára kedvező helyzet alakult ki. Abban a percben megkezdődtek a spontán üzemfoglalások, s olyan dolgozók is részt vettek benne, akik még soha életükben nem sztrájkoltak. Néhány rétegszakszervezetet leszámítva, egész Franciaországban ünnepi hangulatban foglalták el a munkások az üzemeket; karbantartották a gépeket, megszervezték az üzemen belüli biztonsági őrséget, biztosították az anyagellátást, s kivételes fegyelemről és harci

* A Népfront képviselőházának akkori kommunista képviselői közül ma is képviselő: Waldeck Rochet, Francois Billoux, Étienne Fajon, Arthur Ramette és Arthur Musmeaux; szenátor: Jacques Duclos és Raymond Guyot.

akaratról tettek bizonyságot, ami a munkadókat lepte meg a legjobban.

Jean Fréville *A tégla alakú kenyér* című szép könyvében életre kelti az üzemfoglalások jeleneteit, amelyeknek keretében munkásvezetők szóltak társaikhoz. A szerző felidézi egy szakszervezeti vezető, Jean-Pierre Timbaud alakját. „Szavainak lobogása nyomán a reménység bizonyossággá érett, a nehezen megfogalmazható nyilvánvalóvá, a habozás döntéssé, a tétlenség cselekedetté lett. Született propagandista volt, egyike azon embernevelőknek, akik eldöntik a csaták sorsát. Amikor csak felbukkant, tréfával az ajkán, derűvel a szívében, az arcok felvidultak. Ha felállt egy sarokkőre, egy lépcsőfokra, egy falszegélyre, ha felkapaszkodott egy rácsra, tréfákat eresztett meg, amelyek gyújtó hatásúak voltak, tisztázta azt, ami zavaros és homályos, érveket szórt szerte, mint aki ökölcsapásokat osztogat."

Ezek után az író elbeszéli, hogyan érkezik meg az üzembe Mignard, a tulajdonos, aki „enged" a munkások követelésének.

„Mignard körbejárta a műhelyeket, meggyőződött arról, hogy minden rendben van, hogy semmiféle tékozlás nem történt. Ellenőrizte a gépeket, meglepte őt a helyiségek tisztasága, a felszerelés jó állapota. A présgépek le voltak zsírozva, és gondosan karbantartották őket. Egyes esztergapadok csomagolópapírral voltak letakarva. A munkások söprögettek . . ."

Nekem, mint képviselőnek, többször is alkalmam volt ellátogatni olyan üzemekbe, amelyekbe addig semmiféle munkásszervezet képviselője se tehette be a lábát. A dolgozók mindenütt sztrájkoltak, és örömteli bizalommal voltak tele. Senki az üzemet ilyen-olyan jogcímen el nem hagyta, társainak engedélye nélkül.

Itt közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy a régi képviselőház megbízatása csak június 1-ével járt le, vagyis egy hónap telt el a képviselőválasztások második fordulója és az új parlament hivatalba lépése között.

Mindez csak másodlagos jelentőségű jogi részletkérdésnek számított a dolgozók szempontjából. Május közepe táján léptek sztrájkba, és ekkor foglalták el az üzemeket. Ilyen sztrájkok voltak Le Havre-ban, Toulouse-ban, Courbevoie-ban, s a mozgalom oly gyorsan ter-

jedt, hogy amikor június elején a Népfront képviselői bevonultak a Bourbon-palotába, közel kétmillió munkás sztrájkolt.

Minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, amelyet Albert Sarrault miniszterelnök és munkaügyi minisztere, Frossard tett a munkásmozgalom lecsillapítására; a munkásosztály tudtára akarta adni a győzelmes Népfrontnak, hogy mit vár tőle.

Léon Blum kormánya

A választások második fordulója után néhány nappal a szocialista párt azt javasolta, vegyünk részt a kormányban, amelyet Léon Blum alakít.

Rendkívül fontos kérdés volt ez, hiszen minden józan megfontolás azt diktálta, hogy támogassuk a kormányt, de ne vegyünk részt benne, ugyanakkor azt kockáztattuk, hogy megvádolnak bennünket: megfutamodunk a felelősség elől, és nem vagyunk hajlandók részt venni a kormányban egy olyan játszma érdekében, amely könnyen káros lehet a Népfrontra nézve; mindezeket az érveket megvizsgáltuk, fontolgattuk, minden oldalról meghánytuk-vetettük. A Politikai Bizottságban Maurice Thorez csodálatos merészséggel és magabiztossággal fejtegette, milyen előnyökkel járna, ha az eljövendő kormány politikáját belülről befolyásolhatnánk. Azonban azzal is tisztában volt, hogy merész véleményét a Politikai Bizottság nem minden tagja (köztük jómagam sem) osztja; így aztán a kormányban való részvétel kérdésében negatív döntés született.

A Politikai Bizottság azt válaszolta tehát, hogy a kommunisták jobb szolgálatot tesznek a nép ügyének, ha a szocialista vezetés alatt álló kormányt lojálisan, fenntartás és ingadozás nélkül támogatják, semmint a kormányban való jelenlétükkel pánikkeltésre és fejetlenség előidézésére adnának alkalmat a nép ellenségeinek.

A kommunista parlamenti csoport már megalakulásakor engem jelölt Maurice Thorez javaslata alapján a csoport főtitkári tisztjére. Amikor a képviselőház 1936. június 4-én megalakult, és elnökéül

Édouard Herriot-t választotta, engem választottak meg a képviselőház alelnökének, Arthur Ramette Nord megyei képviselőt pedig titkárnak.

A képviselőház alelnökévé történt megválasztásom után bizonyos összeget utaltak ki nekem, amelyen frakkot, lakkcipőt és cilindert kellett vásárolnom, miután az üléseken való elnökléshez ez a maskara volt előírva. Nevetségesnek találtam az egészet, de semmi értelme nem volt egy jelentéktelen ruházati kérdésből politikai problémát csinálni.

Amikor első alkalommal az ülésen elnököltem, sokan csak azért jöttek el, hogy lássák, miképpen vágom ki magamat. A szertartás úgy zajlott le, hogy az elnök, mögötte a képviselőház főtitkárával és titkáraival, frakkban, kezében tartott cilinderrel, előtte pedig két kivont kardú tiszttel, végigvonult azon a galérián, mely az elnökségi rezidenciát köti össze a Bourbon-palotával, ezalatt peregtek a dobok, és a köztársasági gárda egy különítménye fegyverrel tisztelgett.

A tisztek üdvözlését könnyed fejmozdulattal és enyhén gunyoros mosollyal viszonoztam, ezután elértem az ülésterem bejáratához, ahol válaszolnom kellett a Bourbon-palota parancsnokának üdvözlésére, majd nem maradt más dolgom, mint helyet foglalni az elnöki karosszékben, mely egykor Lucien Bonaparte-é volt, amikor az Ötszázak ülésén elnökölt. Ugyanaz a karosszék volt ez tehát, amely tanúja volt idősebb rokonának – aki előbb első konzul, majd császár lett – példájára szervezett Brumaire 18-i államcsínyének.

A képviselőház főtitkára Carrier úr volt, a konvent egykori tagjának, Carrier-nak a leszármazottja, aki azzal vált híressé, hogy nantes-i küldetése idején vízbe fojtatta az ellenforradalmárokat.

Szívesen elbeszélgettem Carrier-val, társalgásunk tárgya rendszerint a francia forradalom volt, amelyet jól ismert. Alelnökségem ideje alatt egyszer sem volt súlyos problémám az üléseken, már csak azért sem, mert az elnöklés kedélyes módszerét választottam, és sohasem adtam okot agresszivitásra egyes politikai ellenfeleinknek.

Egy ízben gyászbeszédet kellett mondanom Sète város szocialista képviselője, Salette emlékére, s e gyászbeszéd alkalmából magasztaltam a Népfront egységét.

Az elnöki karosszék magaslatáról megfigyelhettem kollégáimat.

Elég gyakran kellett megállapítanom bizonyos belső iróniával, hogyan változik meg egyes képviselők magatartása, viselkedése és reagálása.

Láttam köztük egyszerű embereket, akik a Bourbon-palota sajátos környezetében végül is oda jutottak, hogy felsőbbrendűeknek képzelték magukat, úgy hordozták a fejüket, mint valami oltári szentséget, amelyet a többiek bámulására körbe kell mutogatni.

A magam részéről, én azt hiszem, nem estem ebbe a mámorba, és elkerültem ezt a betegségfélét, mely a képviselőkre leselkedik. Akiket utolér ez a betegség, később már az embereket és a dolgokat kizárólag a saját képviselői mivoltuk és tevékenységük függvényének tekintik. Ez az a betegség, amelyet mi magunk között úgy nevezzünk: „parlamenti kretenizmus".

Az 1936-os esztendő végén újabb öltözködési probléma merült fel, mert a hagyomány szerint a képviselőház irodájának testületileg el kellett mennie az Élysée-palotába, hogy Albert Lebrunnek, a köztársaság elnökének boldog újévet kívánjon.

Az Élysée-palotában császárkabát, csíkos nadrág és kürtőkalap volt a kötelező öltözék. Minthogy azonban sem Arthur Ramette-nek, sem nekem nem volt ilyen ruhám, elmentünk egy erre specializált boltba a Boulevard St. Germain közelébe, és ott kölcsönöztünk ruházatot; közben sokat nevettünk, és bizony több rosszat, mint jót mondtunk ezekről az elavult tradíciókról.

Az Élysée-palotabeli látogatás nem volt különösebben érdekes. Az elnök nagyon szótlan és nehezen kiismerhető ember benyomását keltette. Csodálkozó tekintettel meredt rám, ugyanakkor a palota katonai parancsnoka, Braconnier tábornok derűsen szorított kezet velem. III. Napóleonra emlékeztető, őszbe csavarodó szakálla és testalkata engem inkább egy erdőőrre, mint holmi vadorzóra emlékeztetett. A braconnier szó a franciában vadorzót jelent.

De térjünk vissza a Népfront-parlament kezdeti lépéseire. A Léon Blum vezette kormány június 6-án mutatkozott be a képviselők előtt.

A kormány miniszterelnök-helyettese és honvédelmi minisztere Édouard Daladier volt; a három államminiszter: Camille Chautemps, radikális, Paul Faure, a szocialista párt főtitkára, valamint az ugyancsak radikális Maurice Violette. A radikális Jean Zay, akit a meg-

szállás idején a hitleristák megöltek, oktatásügyi miniszter, a radikális Pierre Cot pedig légügyi miniszter volt. Az új kormányt egy új jelenség is jellemezte: hazánk történelmében először, nők is voltak a kormányban: Irène Joliot-Curie, a Nobel-díjas fizikus, a tudományos kutatás államtitkár-helyettese, Léon Brunswick asszony a közoktatás, Suzanne Lacorre pedig a gyermekvédelem államtitkár-helyettese volt.

A kormány bemutatkozása

Az új kormány bemutatkozási ülésén én beszéltem a 72 képviselőt egyesítő kommunista csoport nevében. Miután megemlítettem az 1935. július 14-én létrejött szövetséget, bevezetőül kijelentettem:

„... Hazánk dolgozó népe ünnepélyesen nyilvánította ki abbeli akaratát, hogy valóra váltsuk a népi egység programját. Ezt akarja az új kormány is, és részünkről hajlandóak vagyunk minden erőnkkel segíteni abban, hogy megfeleljünk Franciaország reménységeinek.

A nép változásokat kíván hazánk életében, nem akarja tovább viselni a nyomorúság terhének reá nehezedő súlyát, és biztos szeretne lenni a holnapja felől. Így hát csak helyeselni lehet a kormány tervbe vett sürgős intézkedéseit, nevezetesen azt, hogy biztosítja a dolgozók számára a 40 órás munkahetet, s ügyel, hogy ez ne járjon bércsökkenéssel, továbbá, hogy kollektív munkaszerződések bevezetését tervezi, és a bérből élők fizetett szabadságának biztosításáért kíván fellépni. Mindezeket azonnal végre kell hajtani. Semmiféle késlekedés nem indokolható.

Szükség van arra is, hogy nagyobb méretű közmunkákba kezdjünk, s ezzel munkát tudjunk adni a munkanélkülieknek, és javítani tudjuk a lakosság életkörülményeit. Legyen szabad megemlítenem, hogy szükség volna egy országos munkanélküli-alap létrehozására, már csak azért is, mert a községek a gazdasági válsággal együtt járó kiadások terhe alatt nyögnek.

Ezenkívül nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire sürgősek azok

az intézkedések, amelyek a Doumergue- és a Laval-kormányok törvényerejű rendeletei által okozott igazságtalanságokat hivatottak orvosolni; ezen igazságtalanságoktól szenvednek a közhivatalok tisztviselői és más dolgozói, szenvednek az idős nyugdíjasok és a volt frontharcosok, akiknek mégiscsak joguk volt arra, hogy egészen más elbánásra számítsanak.

Ami a parasztságot illeti, a népi gyűlés programjának szellemében meg kell valósítanunk a mezőgazdasági termékek árának realizálását, s ezzel párhuzamosan hatékony küzdelmet kell folytatnunk a drágaság ellen, harcolnunk kell a sokakat tönkretevő spekuláció ellen, és biztosítani kell a természeti csapások elleni védekezést.

Ami a kereskedelmi tőkealapok igazolásának felülvizsgálatát, a – sajnos! – egyre szaporodó adóvégrehajtásokat illeti, ezek eltörlése mind megannyi intézkedés, amelyet az ország vár.

Az új kormányra hárul azon bajok orvoslása is, amelyeket a finánccoligarchia okozott, ez ugyanis fölébe helyezi saját érdekeit a francia nemzet érdekeinek.

Örülünk, hogy tervbe vették a Banque de France statútumának módosítását, amely nem lehet az egyéni érdekeknek alárendelt magánbank, hanem Franciaország Nemzeti Bankjává lesz.

A Népfront programja, melynek a kommunista párt büszkén vállalja kezdeményezését, magában foglalja ezenkívül az adóenyhítést; a kormány kijelentette, hogy azt meg kívánja valósítani. Továbbá a program tervbe veszi a hadiipari üzemek államosítását, amit Önök is lelkesen megtapsoltak, s ezzel egyidőben a hadianyagpiacok revízióját is.

Sokkal igazságosabb és emberibb lenne azokat sújtani, akik a háborúban meggazdagodtak, mint azokat, akik szenvedő alanyai voltak.

A nép kenyerének és egészségének védelme nem választható el a szabadság védelmétől. A kormány amnesztiát fog hirdetni, és ez igen sok esetben egyáltalán nem közkegyelem lesz, hanem sokkal inkább nevezhető igazságtételnek.

A minisztertanács elnökének itt felolvasott nyilatkozatából azt is jól megjegyezzük, hogy biztosítékot kaptunk a zavargásokat és a nyugtalanságot terjesztő elemek ellen hozott törvény alkalmazására, ezek az elemek túlságosan is élvezték eddig egyesek »béketűrését«.

Végül pedig emlékezhetünk rá, azon a bizonyos február 6-án egyesek azt kiáltották: »Le a tolvajokkal!« – holott éppen az ő soraikban találhatók a korrupció legszebb példányai.

Úgy véljük, a Népi Gyülekezés programjának megfelelően egészségesebbé kell tennünk közéletünket. A képviselők összeférhetetlensége elengedhetetlen követelmény ebből a szempontból.

Mint az imént a minisztertanács elnöke említette, Franciaország népe a kollektív biztonságon belül megvalósuló békére szavazott, az oszthatatlan békére, és a vállalt kötelezettségek megtartására.

Franciaország népe ösztönösen azokkal a népekkel tart, amelyek békét akarnak. A »kisantant« békés erőfeszítéseit Franciaország rokonszenvvel kíséri, és aligha van szükség annak emlegetésére, hogy különösen erős szálak fűzik hazánkat a Csehszlovák Köztársasághoz, mely a nemzetközi biztonság egyik kulcsa Európa szívében.

A francia nép képes felismerni a béke igazi barátait, és ezért szentesítette a francia–szovjet egyezményt, amely egyezmény senkit sem fenyeget, bármit beszéljenek is róla egyesek, sőt, puszta létével védelmet jelent a francia családi otthonoknak is. Így tehát joggal adtuk meg a tiszteletet annak a hatalmas békeerőnek, amit a világon a Szovjetunió jelent.

Minél egységesebbek lesznek a békét óhajtó nemzetek, annál kényszerítőbben hat akaratuk mindenkire. Reméljük, hogy valamennyi nép békeakaratának láttán a német kormányzat maga is csatlakozik a közös erőfeszítésekhez, és nem szeretnénk lemondani arról sem, hogy a rossz és veszedelmes példával szolgáló Olaszország előbb-utóbb érdekeltté válik az európai békében.

Miniszterelnök úr, számíthat a támogatásunkra, mind a béke ügyének védelmében, mind pedig a szabadság és népjólét védelmében, ami ettől elválaszthatatlan.

Mi is Önnek fogjuk adni szavazatainkat, de tudniok kell, hogy ennek a teremnek a falain túl egy egész nép várja, hogy törvényesen kifejezett akaratát tiszteletben tartsák.

A mi népünkkel, népünk ragyogó hitével és tisztánlátásával minden nehézséget le lehet győzni, s éppen azért vagyunk bizonyosak abban, hogy a dolgozó tömegek alkotó kezdeményezéséből létrejött népi bizottságok egyáltalán nem fogják akadályozni a kormány fáradozá-

sait, hanem segíteni fognak a Népi Gyülekezés programjának valóra váltásában.

Mi egységre törekszünk, hogy kiragadhassuk hazánkat a pénz zsarnoksága alól, és létrehozhassuk a szabad, erős és boldog Franciaországot, amelyet a mi francia népünk akar, és amelyet vele együtt meg fogunk valósítani!"

A Matignon-egyezmények

Léon Blum kormánya 384 szavazattal 210 ellenében bizalmat kapott, s a bemutatkozást követő napon a minisztertanács elnökségi épületében, a Matignon-palotában rendkívüli jellegű értekezletet tartott a francia munkáltatók általános szövetsége képviselőinek, valamint a CGT képviselőinek részvételével, az utóbbiak között volt Benoît Frachon. A munkásmozgalom erejének láttán a munkaadók nyugtalanná váltak, s ezért beleegyeztek, hogy leszálljanak az isteni jogokkal felruházott tulajdonos piedesztáljáról, és tárgyalásokba bocsátkozzanak.

A munkaadók és a CGT képviselői a miniszterelnök és több miniszter jelenlétében folytatták le a megbeszélést, s ebből születtek meg az úgynevezett Matignon-egyezmények, amelyek magukban foglalták a bérek általános, 7–15 százalékos emelését, a kollektív szerződések megkötését, a szakszervezeti tevékenység szabadságát, a dolgozó kollektíva megbízottainak megválasztását, valamint azt az ígéretet, hogy a sztrájkokat semmiféle megtorlás nem követi. Egyébként a kormányfő elkötelezte magát, hogy törvényjavaslatot nyújt be a 40 órás munkahétre, továbbá egy másikat a fizetett szabadságra vonatkozólag.

A bérek emelése olyan sürgősséggel jelenkezett, hogy néhány abnormálisan alacsony bért megdupláztak, illetve megháromszoroztak, s ez is csak azt a végtelen nélkülözést hangsúlyozza, amelyben a dolgozók éltek.

Június 9-én a kormány törvényjavaslatokat terjesztett elő a 40 órás munkahétről, az évi fizetett szabadságról; törvényjavaslat született a

kollektív szerződések kidolgozására vonatkozó eljárásra is. Két másik törvénytervezet az előző kormányok törvényerejű rendeleteire vonatkozott, az egyik a köztisztviselőket, a másik a nyugdíjasokat érintette.

Azonban a sztrájkmozgalom tovább folytatódott, és bizonyos trockista csoportocskák provokátori szerepet játszottak, a szocialista párt bizonyos Marceau Pivert köré csoportosuló elemeinek támogatását élvezve. Pivert széltében-hosszában hirdette, teljes felelőtlenséggel: „Minden lehetséges", a kommunisták tekintetbe vették a szemben álló felek, valamint a Népfront jegyében létrejött egység jellege közötti viszonyt, s bátran kimondták Maurice Thorez révén: „Nem minden lehetséges", közben pedig változatlanul harcoltak a Népfront gyakorlati alkalmazásáért. Persze ez nem érdekelte a baloskodó fecsegőket és demagógokat, akik a jelek szerint inkább voltak hajlandók fegyvert adni a reakció kezébe, mint megvédeni a munkásosztály és a nép érdekeit.

A reakció nem mulasztotta el, hogy hasznot húzzon az így kialakult helyzetből, kommunista forradalomról kezdett kiabálni, hogy a lakosság egy részét megveszítse, és akadályozza a Népfront győzelmétől várt demokratikus rendszabályok megvalósítását.

A párt vezetősége a helyzet láttán úgy határozott, hogy Maurice Thorez beszámolót tart a párizsi körzet kommunistáinak tájékoztató jellegű gyűlésén, június 11-én, a Jean Jaurès-ről elnevezett sportcsarnokban.

Ilyen körülmények között lépett fel Maurice Thorez egyes felelőtlen személyek kalandorkodása ellen, s kijelentette:

„. . . Ha jelenlegi célunk a gazdasági természetű követelések kielégítése és ezzel párhuzamosan a tömegek mozgalmának fokozatos emelése a tudatosság és a szervezettség terén, akkor be kell tudnunk fejezni egy sztrájkot, amikor annak célját elértük. A kompromisszumot is vállalni kell tudni, ha még nem minden követelésünknek tettek is eleget, de elértük a győzelmet a leglényegesebb és legnagyobb követeléseink dolgában . . .

Nem szabad megkockáztatnunk, hogy felbomoljék a tömegek összefogása, a Népfront kohéziója. Nem engedhetjük meg, hogy elszigeteljék a munkásosztályt.

Mi nem játszunk a munkásosztállyal, nem vagyunk maroknyi felelőtlen társaság, mi egy nagy párt vagyunk, Franciaország első pártja, az a párt, amelyik felé hazánk népének reménységei szállnak, s mi számadással tartozunk hazánk jelenéért és jövőjéért . . ."

Törvényhozói munka – futólépésben

Az új képviselőház törvényhozói munkája gyors tempóban folyt, a Népfronttal nem éppen rokonszenvező szenátust pedig az adott korszak politikai kontextusa arra kényszerítette, hogy maga is átvegye az idők diktálta iramot.

Végül is fontos törvények kerültek megszavazásra, rekordidő alatt, mint azt az alábbi felsorolás is tanúsítja:

– fizetett szabadság (június 20);
– negyvenórás munkahét (június 21);
– kollektív szerződések (június 24);
– a kötelező iskolai oktatás idejének meghosszabbítása (augusztus 11);
– országos gabonahivatal (augusztus 15);
– nagy közmunkák (augusztus 18);
– az árak indokolatlan emelésének visszaszorítása (augusztus 19);
– átmeneti segély a kereskedelmi és ipari vállalkozásokhoz (augusztus 19);
– haladék a földműveseknek a haszonbérleti adósságok fizetésére (augusztus 19);
– haladék az iparosoknak és kereskedőknek adósságaik kifizetésére (augusztus 22);
– együttműködés a mezőgazdasági és fogyasztói szövetkezetek között (augusztus 26);
– az 1935. október 28-án kiadott, társadalombiztosítással foglalkozó rendelet módosítása (augusztus 26).

Franciaországban most vezették be először a magánszektor dolgozói számára a fizetett szabadságot, továbbá egy ifjúsági és szabadidőügyi államtitkár-helyettes kinevezése is csak aláhúzta, milyen változások mennek végbe az országban a Népfront győzelme nyomán. 1936 nyarán a dolgozók elhagyhatták a városokat, sokan közülük életükben először látták a tengert. Ez persze nem tetszett bizonyos kiváltságosoknak, akik nem voltak hozzászokva, hogy a tengerparti strandokat holmi – ahogy ők mondják – „népség" árassza el.

Paul Reynaud, aki ellenzett mindenfajta társadalmi jellegű rendszabályt, így írt 1936 nyarán *Emlékirataiban*:

„Fiúk és lányok rohantak ki a természetbe. A ruhácskák egyre rövidültek. Ekkor volt a tandem és a kenu őrülete. Ekkor kezdődött a kemping, az autóstop a Fontainebleau felé vezető országúton, az ifjúsági fogadók fellendülése... Nem kétséges, hogy ez a fajta laikus humanizmus, amelyben ezek a fogadók úsztak, nemegyszer változott merő politikai fertővé...

A Népfront, ahogy az 1936-os vásári képeskönyv művészei ábrázolják, szép, barna bőrű, ártatlan szemű fiatalember, aki így énekel testvéreinek:

Menjünk az élet elébe,
menjünk a reggel elébe."

Igen, a fiatalok az élet elébe mentek, ámde a reakció erői sem maradtak tétlenül.

A Matignon-egyezményeket olyan munkaadók írták alá, akiket nyugtalanított a sztrájkmozgalom óriási mérete. Azonban az egyezményben vállaltak, valamint a határozatok meghozatala között bizonyos idő telt el, így június 16-án a *L'Humanité* hasábjain kénytelen voltam ezeket írni: „Nagyméretű manővereknek lehetünk tanúi, melyeket azért folytatnak a pénzhatalmasságok, hogy visszavehessék a munkásoktól és alkalmazottaktól mindazt, amit az utóbbi napok harcai miatt voltak kénytelenek megengedni." Itt céloztam egyfelől arra, hogy egyes munkaadók makacsul vonakodnak végrehajtani a Matignon-egyezményekben lefektetett intézkedéseket, s ezzel hozzájárulnak a sztrájkok meghosszabbodásához, másfelől arra, hogy a sajtó

nagyszabású kampányt folytat a pénzleértékelés érdekében. Ezzel kapcsolatban 1936 júniusában a következőket írtam:

„. . . Amikor a kommunista párt a költségvetés reális egyensúlya mellett foglal állást, amit a mégoly indokolt egyensúlyhiánynál is többre tart, azért cselekszik így, mert a költségvetési egyensúly kérdését szorosan összekapcsolja a pénz védelmének kérdésével. És határozottan állást foglal a frank védelme mellett, hiszen a frank a francia nép vásárlóerejét jelenti, s a Népi Gyülekezés programja a vásárlóerő növelésén alapul, nem pedig csökkentésén, még ha ez a csökkentés közvetett is . . ."

Ezután lelepleztem a pénzleértékelés élharcosait, köztük Paul Reynaud urat, a főkolompost, és hozzátettem:

„. . . Szét kell zúzni minden olyan spekulációt, mely a dolgozók által kiharcolt előnyök visszavételére irányul, és mindenekelőtt azt a spekulációt, amelyet a trösztök és monopóliumok folytatnak az árak növelésére, a drágaság megszervezésére.

A munkásosztály érdekében megszavazott törvényeket végre kell hajtani, de végrehajtásuknak párhuzamosan kell folynia olyan kérdések megoldásával, amelyek a középosztályok helyzetében valódi könnyebbséget hoznak.

A parasztoknak, a kereskedőknek és kézműveseknek, a kis- és középiparosoknak együtt kell haladniuk a munkásosztállyal a válság következtében leromlott vásárlóerő helyreállításának politikájában.

Mindenekelőtt arra van szükség, hogy könnyítő intézkedéseket tegyünk az adósok érdekében, és ha nincs más megoldás, elmenjünk az adósságok moratóriumáig.

Ugyanakkor persze arra is figyelnünk kell, hogy valóban a kisipar, a kiskereskedelem és a mezőgazdaság részesüljön a kilátásba helyezett hitelkedvezményekben . . .

Végül pedig arra is gondolunk, hogy a Népi Gyülekezés programjának ilyen örvendetesen megkezdett végrehajtása során napról napra jobban előtérbe kerüljön annak szükségessége, hogy fizettessünk a gazdagokkal.

A kommunista párt azt javasolja, vessünk ki progresszív adót az egymillió fölötti nagy vagyonokra.

Mivel azonban nem vagyunk olyan hiúk, hogy csak a saját elgon-

dolásunkat hangoztassuk, kijelentjük: készek vagyunk elfogadni bármilyen más megoldást, ha van ilyen, azzal a feltétellel, hogy annak költségeit nem a szegények viselik, mint ahogy az könnyen előfordulhat, amikor a deflációt inflációval akarják felcserélni . . ."

A törvény hatálya alá eső lázító ligák átalakították szervezeteiket, hogy fennmaradhassanak. A Tűzkereszt a Francia Szociális Párt címkéjét ragasztotta magára, anélkül hogy tevékenységén bármit is változtatott volna, s ugyanígy cselekedtek a többi ligák is. Ezért intéztem 1936. június 27-én levelet Max Hymanshoz a baloldali pártok delegációjának főtitkárához*, és kértem, hívjunk össze értekezletet, és vizsgáljuk meg, milyen intézkedéseket tehetne a kormány a ligák feloszlatásának tényleges végrehajtására.

Július 5-én felszólaltam egy nagygyűlésen, amelyen Thälmann díszelnöksége jegyében, és André Malraux, valamint Georges Marranne elnöklete alatt tartottuk az olimpiai játékoknak Berlinben való megrendezése ellen, s azt mondtam:

„Hogyan lehetne komolyan beszélni sportról ott, ahol fajgyűlöletet hirdetnek?"

Rajtam kívül felszólalt Léo Lagrange, Pierre Cot, Zyromski és Auguste Delaune.

Július 10-én kezdődött a párt országos konferenciája, ahol jelentést ismertettem a párt és a nők kapcsolatáról. Abban az időben a nők még nem szavaztak, s ez csak kedvezett a soraikban meglevő apolitizmusnak. Jelentésemben a legkülönbözőbb problémákat érintettem, amelyek kapcsolatban álltak a nők életével, így megemlítettem a divatot, a nők jogait, a gyermeket és a szociális kérdéseket is. Célunk az volt, hogy a párt tevékenységét nagyobb mértékben irányítsuk a nők közötti toborzómunka felé.

Ezzel kapcsolatban el kell mondanunk, hogy pártunknak kezdetben bizony csak igen csekély számú nőtagja volt, akik kétségtelenül odaadó párttagok voltak, de többi sorstársukkal szemben tanúsított magatartásukban volt valamiféle tartózkodás, amolyan maguknak való nők voltak ezek, s elég nehezen értették meg magukat nők tö-

* A Népfront különböző pártjainak képviselőiből alakították ezt a delegációt, amely a képviselőházban működött.

megeivel. Azonban a Népfront korában már változott a helyzet, bár még nem tartottunk ott, ahol ma. Manapság a nők a nagyszámú kommunista párttag között találnak magukhoz hasonló nőket, akik megosztják velük gondjaikat, megmutatják nekik a közös utat a létfontosságú érdekek, a gyermekek és a béke védelme ügyében.

Négy nappal a Huyghens-teremben tartott országos pártkonferencia után, 1936. július 14-én a párt nevében felszólaltam a Place de la Nationon rendezett nagy tüntetésen, és többek között ezeket mondtam:

„Mekkora öröm, hogy a mai július 14-én láthatjuk az igazi francia megbékélésnek a megnyilvánulását, melynek szükségességét éppen ma ma egy éve hirdette meg a kommunista párt!

A háromszínű zászló, atyáink harcainak dicsőséges jelképe megbékélt immár a vörös lobogóval, amely a nép áldozatait s egyszersmind reménységeit jelképezi.

Az *Internacionálé* már helyet kapott a népi felvonulásokon elsőszülött nővére, a *Marseillaise* mellett, és a kommunista párt büszke arra, hogy ő kezdeményezte azt az ünnepi megemlékezést, amelyben a II. esztendő katonáinak írt halhatatlan dal halhatatlan szerzője, Rouget de l'Isle részesül.

Új győzelmeket és örvendetes változást ígért az 1935-ös július 14-e, amikor egy egész nép kirobbanó egységakarata nyilvánult meg, egy olyan nép egységakarata, amely elszánta magát, hogy megvédi kenyerét, békéjét és szabadságát.

Azóta a munkásosztály és a középosztályok szövetsége révén a Népfront nagy győzelmét vívtuk ki, mindannyian.

Ma itt látjuk közöttünk, együtt a néppel a miniszterelnököt, akit minden erőnkkel segíteni akarunk a Népi Gyülekezés programjának végrehajtásában . . .

A Népfrontban bízó franciák szívét mérhetetlen reménységek töltötték el. Nem kétséges, hogy a közös program végrehajtásának munkája nem néhány hét műve, sőt, talán nem is néhány hónapé.

Sok még a tennivaló, hogy diadalmaskodhassanak a dolgozó lakosság jogos követelései, és áldozatokat kényszeríthessünk a gazdagokra, hogy valamivel többet fizettethessünk velük. Nem titkoljuk azonban azt sem, hogy ellenségeink mindent meg fognak tenni megkezdett

munkánk zavarására, és éppen ezért szükségesebb, mint bármikor a franciák közötti egység. Jól megértette ezt kommunista pártunk országos konferenciája, amely éppen most bocsátotta ki felhívását a franciák közötti béke érdekében. Igen, belső békét akarunk, mert ez külső békénk biztosítéka.

Nem csupán békét óhajtunk, hanem egyetértést is, mi, akik nem vagyunk hívők, egyetértést akarunk a katolikus dolgozókkal, s olyanokkal is, akik tegnap még tűzkeresztesek vagy nemzeti önkéntesek voltak, de ma már látják, hogy a fasiszták maguk is hét vagy nyolc pártra szóródtak széjjel, s csak megoszthatják, de sohasem egyesíthetik Franciaország nagy népét.

Részünkről kijelentjük, hogy nem akarunk hazánk népén belül ellenséget ismerni, kivéve azokat, akik Franciaországot megosztani és ezáltal gyengíteni próbálják, s meg akarják akadályozni, hogy a válság által meggyötört ország visszanyerje egyensúlyát és jólétét.

És amikor ma felidézzük hazánk és a forradalom dicsőséges emlékét, azét a forradalomét, amelynek védelmeznie kellett magát a koblenzi emigránsok, a francia hitleristák ősei ellen, tudatában vagyunk annak, hogy hazánk nagysága egyáltalán nem a múlté. Nem és nem! . . ."

Pártunk levonta a tanulságot a Spanyolországban kirobbant katonai lázadásból, gondot fordított arra, hogy maga köré tömörítsen valamennyi franciát, aki ellene van a polgárháborúnak, melynek gondolatát ugyanúgy melengették a francia fasiszták, akárcsak a Pireneusokon túli barátaik, s elhatározta, hogy meghirdeti a francia front eszméjét, amit Maurice Thorez meg is tett július 25-én Amiens-ben, egy nyilvános gyűlésen.

Augusztus 4-én és 6-án *A franciák frontja* és *Szövetség a franciák között* című cikkeimben védelmembe vettem a francia front eszméjét, augusztus 6-án a Huyghens-teremben rendezett gyűlésen pedig Maurice Thorez szólított fel e front megalakítására.

Sajnos azonban népfrontbeli partnereink nem fogadták el a francia frontra vonatkozó javaslatunkat, így hát vissza kellett azt vonnunk. Pedig a veszélyek szüntelenül tornyosultak hazánk körül, és bizonyára meg lehetett volna nyerni a munka, a szabadság és a béke ügyének

sok olyan francia nőt és férfit, aki különböző megfontolásokból nem követett bennünket a Népfront által megjelölt úton.

Később, amikor a nácik már megszállták Franciaországot, az ellenséggel szemben létrejött ellenállás soraiban megvalósult az általunk 1936-ban javasolt francia front. Vagyis hát túl korán volt igazunk . . .

Beszélgetéseink Léon Blummal

Amikor visszautasítottuk a szocialista pártnak azt az ajánlatát, hogy a mi pártunk is vegyen részt a kormányban, elhatároztuk, hogy megteremtjük az aránylag gyakori érintkezés lehetőségét a kormány és a Francia Kommunista Párt között, s ennek érdekében Léon Blum minden szerdán 9 órakor fogad bennünket, Maurice Thorezt és engem.

Ez a hetente ismétlődő találkozó nem a miniszterelnökségen zajlott le, hanem Léon Blum magánlakásán, a Bourbon rakparton.

A Szajna partján régi ház állt, szép, kocsibehajtós kapuja büszkén és nemesen hordozta az elmúlt századok jegyeit, a belső udvarra kövezett bejárat vezetett, majd egy elegáns kivitelezésű, régi lépcső következett, amelynek gyönyörű korlátját rég múlt idők félig-művész kézművesei készítették, s a lépcső végén az út egyenesen Léon Blum lakásába vezetett. Tágas, magas mennyezetű szobák, a Szajnára nyíló ablakok keretezték találkozóinkat, az antik bútorok egyszerűséggel s ugyanakkor finom ízléssel voltak összeválogatva, és elhelyezve.

Első látogatásunk idején, rögtön a kormány megalakulása után, az egész lakás tele volt virággal, a figyelmünket azonnal felkeltette egy csodálatos, nagyméretű és érdekes színű hortenzia. Henri Bernstein ismert drámaíró ajándékozta az új miniszterelnöknek.

A miniszterelnök rendszerint a dolgozószobájában fogadott bennünket, bár néha a szalonban is tanácskoztunk; a dolgozószobában gyönyörű könyvtárat találtam, s minthogy mindig rajongója és gyűjtője voltam a könyveknek, megcsodáltam Stendhal műveinek egy

igen szép kiadását. Stendhal Léon Blum egyik kedvenc írója volt, amiben egyébként egyetértettünk, jóllehet megesik, hogy két olvasó nem ugyanazon okokból szeret egy írót.

Léon Blum végtelenül udvarias ember volt, már-már egy kicsit modoros is, és az a szokás alakult ki közöttünk, hogy mielőtt rátértünk volna a komoly kérdésekre, fesztelen csevegést folytattunk egy darabig; ezek elindításához ő nagyon jól értett.

Részemről megfigyeltem, hogy ha elég kemény vita volt kilátásban, mert az események így hozták, Léon Blum először azon igyekezett, hogy kicsit megenyhítse a légkört, s ezért elmondott nekünk néhány „titkot"; amit a miniszterek közötti vitákon hallott. Egyébként olyan titkokról volt szó, amelyeket igen sokan ismertek, de a cél mindig ugyanaz volt. Tájékoztatott bennünket különféle rendű-rangú nehézségekről, amelyekkel szembekerült, és gyakran ezekből kiindulva kapcsolódtunk bele előre megtervezett mondanivalónkba. Természetesen Maurice és én mindig megegyeztünk, milyen módon térünk rá azokra a kérdésekre, amelyeket meg akartunk tárgyalni, mindenekelőtt pedig arra vigyáztunk, hogy egyikünk se tűnjön engedékenyebbnek a másiknál, túl nagy feszültség esetére mindig megbeszéltük, ki lesz a hajlékonyabb, s ez a szerep hol neki, hol nekem jutott. Ügyes emberrel volt dolgunk, vitákban megedzett emberrel, nekünk is meg kellett erőltetnünk magunkat, hogy mi is ügyesnek bizonyuljunk, és a dolgokat a Népfront programjának végrehajtása irányában mozdítsuk elő.

Néha igen kemény beszélgetésekre is sor került Léon Blum lakásán, mert azért jöttünk, hogy áttekintsük az előző hét folyamán lezajlott eseményeket, megmondjuk neki, mit gondolunk róluk, s megmondjuk aztán mi a véleményünk a kormány tevékenységéről és tervezett intézkedéseiről.

Egy-egy alkalomkor valamelyik miniszter is jelen volt Léon Blumnál. Így például egyszer 1936 júliusában, amikor még javában tartottak a sztrájkok és üzemfoglalások, Léon Blum társaságában találtuk Roger Salengro belügyminisztert.

Salengro zárkózott ember benyomását keltette, kissé ünnepélyes volt, nem engedte, hogy arcát mosoly derítse fel, és nagyon vigyázott arra, hogy erős embernek látsszék. Már a Népfront kormányá-

nak megalakulása előtt is volt vele egy beszélgetésem, azonban hozzám intézett kérdése nyomán nem alakult ki róla és ítélőképességéről valami nagy véleményem.

Ezúttal egyenesen a mellünknek szegezte a sztrájkokkal kapcsolatban a kérdést: „Forradalmat akarnak maguk csinálni?" Nekem az volt a benyomásom, nem értette, hogy Maurice meg én miért fakadunk a kérdés hallatán harsány nevetésre. Léon Blum pedig igyekezett a helyzet kínosságát minél jobban csökkenteni.

Július elején a Népfronttal ellenségesen szemben álló szenátorok nyomására Roger Salengro felszólalt a szenátusban, és kijelentette, hogy le akarja törni az üzemfoglalásokat, ez pedig azt jelentette volna, hogy rendőri erőket vet be a dolgozók ellen.

E kijelentéseit követően találkoztunk Roger Salengróval Léon Blumnál, és természetesen elmondtunk neki néhány – számára nem túl kellemes – igazságot. Kitartóan bizonygattuk, hogy ez a nyilatkozata csak a munkaadókat bátoríthatja a Matignon-egyezmények megkérdőjelezésére, ugyanakkor a munkásokat a Népfront ellen hangolja. Léon Blum sajnálkozását fejezte ki belügyminisztere nyilatkozata miatt, és nem kétséges, hogy a mi erőteljes válaszunk is megtette a magáét. Mint ebből is látható, egy ilyen délelőtt nem volt éppenséggel pihenés.

Szeptember végén a hagyományos találkozón Vincent Auriol pénzügyminiszter vett részt, aki július 15-én előbb bejelentette, hogy sikerült elhárítani a leértékelés veszélyét, most pedig arról tájékoztatott bennünket, hogy a kormány elhatározta, megszavaztatja a leértékelést.

Ezúttal ismét alkalmunk volt szigorú bírálatot mondani a kormány magatartásáról. Rámutattam, hogy miután mi kampányt folytattunk a leértékelés ellen és a gazdagok megadóztatásáért, milyen káros politika az, amelyre a kormány most elszánta magát.

Vincent Auriol valamennyi érvünkkel szemben mindössze valamiféle végzetszerűségre tudott hivatkozni, amellyel szemben ő tehetetlen, de minthogy mi meg akartuk őrizni a Népfront egységét, nem osztozhattunk egy olyan leértékelés felelősségében, amelyet továbbra is elkerülhetőnek és a nép érdekeivel ellentétesnek tartottunk.

Augusztus második felében Párizsba látogatott dr. H. Schacht, a

német Reichsbank igazgatója, Hitler nagy pénzembere, s ebből az alkalomból Maurice Thorez augusztus 25-én levelet intézett Léon Blumhoz; megdöbbenését fejezte ki, hogy miközben Hitler fokozza a fegyverkezési versenyt, amely súlyosan fenyegeti a világ békéjét és Franciaország biztonságát, Schacht doktort megkülönböztetett tisztelettel fogadják nálunk.

Léon Blum ezt válaszolta: „Semmilyen időpontban, még a katonai szolgálat németországi meghosszabbítását követő időben sem utasíthat vissza a kormány olyan beszélgetést, amellyel akár gazdasági és pénzügyi, akár politikai téren megkönnyíthetné az európai problémák általános rendezését."

Abban a pillanatban gyakorlatilag fogalmunk sem volt, miről is folyt a tárgyalás, azonban később kiderült, hogy Schacht olyan javaslatokkal élt, amelyek lehetővé tették volna Németország számára volt gyarmatainak visszaszerzését, s a leszerelési tárgyalások újrakezdését kötötte e politikai jellegű igény teljesítéséhez. Dr. Schacht utazása eredménytelen maradt ugyan, de mi nem tévedtünk, amikor gyanúsnak találtuk, és úgy véltük, Hitler kettős játékot folytat, amely egyfelől a Népfront, másfelől a demokratikus hatalmak megosztására irányul.

Mi már csak azért is nagyon odafigyeltünk mindenre, ami Franciaország és Németország között történt, mert külpolitikai téren rendkívül érzékennyé tettek bennünket a Spanyolországban lezajló események.

Polgárháború Spanyolországban

A spanyol Népfront 1936. januári választási győzelme után baloldali kormány alakult, Azaña vezetésével, amelyben a szocialisták nem vettek részt, de Largo Caballero útján elkötelezték magukat a kormány támogatására.

Az alkotmány értelmében a kormánynak meg kell kapnia a képviselőház és egyszersmind a köztársasági elnök bizalmát. Márpedig ez

utóbbi, Alcala Zamora, kijelentette, hogy a proletár pártok a rendszeren kívül állnak. Ez akkora feszültséget idézett elő közte és az újonnan megválasztott képviselők között, hogy májusban leváltották őt köztársasági elnöki funkciójából, és Azañát tették a helyére, a kormányfői tisztséget pedig Casares Quirogára bízták. A Népfront választási győzelme mélységes dühöt váltott ki a reakciós körökből, amelyek felkelést készítettek elő a kormány és a népi erők ellen. Az „afrikai" tábornokok, Sanjurjo, Franco, Mola, Goded stb. katonai zendülést készítettek elő, ugyanakkor a fasiszták és egyéb reakciósok az állandó feszültségi állapot megteremtésére provokációkat hajtottak végre.

Spanyolország Kommunista Pártja világosan látta a veszélyt, José Diaz, a párt főtitkára ugyanis már április 15-én kijelentette a képviselőházban: „Nem akarjuk, hogy a hadseregben olyan reakciós irányzatú elemek maradjanak, mint Franco, Goded és a hozzájuk hasonlók."

Sajnos azok az elemek, amelyek a polgárháború kirobbantásának feltételeit igyekeztek létrehozni, szabadon folytathatták bűnös tevékenységüket, de ugyanakkor igyekeztek megtéveszteni a közvéleményt; ezt bizonyítja például Franco tábornok levele, amelyet június 23-án küldött a hadügyminiszternek, s ezt írta benne: „Akik úgy állítják be a hadsereget, hogy ellenséges viszonyban van a köztársasággal, nem mondanak igazat." Azonban július 18-án kitört a katonai felkelés, és olyan rendkívüli nehézségek elé állította Casares Quiroga köztársasági kormányát, hogy Quiroga beadta lemondását. Július 19-én Martinez Barrio próbált új kormányt alakítani, az ő kudarca után pedig José Giral kapott megbízatást a miniszterelnökségre. Ez az új kormány már az előzőnél jobban megértette, hogy ha szembe akar szállni a katonai lázadással, a népi tömegekre kell támaszkodnia.

A lázadók Spanyolország különböző pontjain támadtak. Madridban, ahonnan az antifasiszta ellenállás híres jelszava – *No pasaran!* – eredt, leverték a lázadókat; ugyanez történt Barcelonában és egész Katalóniában is, ahol rögtön utána megalakult Katalónia Egyesült Szocialista Pártja. Szétzúzták a katonai lázadást a Baszkföldön is, továbbá Asztúriában, Oviedo városának kivételével, mely a katonai

lázadók kezén maradt. Valencia szabad volt, akárcsak Badajoz, valamint Estremadura egy része.

Kétségtelen tény, hogy a lázadók Spanyolország jelentős részein lettek úrrá. Azonban a lázadó erők és a népi erők között közvetlenül a lázadás kitörése után lezajlott csatákban az utóbbiak szereztek előnyt olyannyira, hogy július 25-én Németország madridi nagykövete táviratot küldött kormányának, amelyben ezt jelentette: „Ha valamilyen váratlan dolog közbe nem jön, a katonai helyzet figyelembe vételével nehéz abban reménykedni, hogy győzhet a lázadás."

A kommunisták, élükön José Diaz, Dolores Ibarruri, Vicente Uribe, Pedro Checa, Antonio Mije elvtársakkal a legtevékenyebb harcosok között voltak, s velük tartott az Egyesített Szocialista Ifjúság is, amely a szocialista és kommunista fiatalokat foglalta magában, s a marxizmus–leninizmus elveit követte. Főbb vezetői: Santiago Carillo és Medrano voltak.

Nyilvánvaló, hogy ha a népi tömegek végezni tudtak volna a fasiszta lázadással, ez súlyos következményekkel járt volna a fasisztákra nézve. Így hát Hitler és Mussolini nem habozott, hogy a lázadóknak adott kezdeti biztatást mihamarabb fegyveres beavatkozásra váltsa át, amely ettől fogva szüntelenül fokozódott.

Milyen tervekkel foglalkozott a francia kormány ilyen helyzetben?

A lázadás másnapján Vicente Uribe telefonált nekem a Bourbon-palotába, és ezután még több telefonbeszélgetésem volt vele. Mint minden kommunista elvtársunk, én is meg voltam győződve arról, hogy amennyiben kérdésessé válik az a kereskedelmi szerződés, amely lehetővé tette a Spanyol Köztársaságnak a szabad fegyver- és hadianyag-vásárlást, hogy megvédhesse magát, az kizárólag a fasizmus malmára hajtaná a vizet.

Július 25-én részt vettem egy nagygyűlésen, amelyet Spanyolország megsegítése ügyében rendeztünk a Vel' d'Hiv'-ben.* Rajtam kívül felszólalt két szocialista: Severac és Délépine, továbbá még egy kommunista, Florimond Bonte.

Öt nappal később a Wagram-teremben volt gyűlés Spanyolország

* A Vélodrome d'Hiver: Fedett Kerékpárpálya Párizs XV. kerületében. 30 000 ember fér bele, itt rendezik a nagy tömeggyűléseket.

érdekében, ezen Marcel Machin, Hilario Arlandis, André Malraux és Albert Bayet beszélt.

Augusztus 6-án újabb spanyol tárgyú nagygyűlésen vettem részt a Vel' d'Hiv'-ben, Jean-Richard Bloch, Gabriel Cudenet, Léon Jouhaux és Dorothy Wotmann társaságában. Másnap egy Saint-Cloudban rendezett békegyűlésen szólaltam fel Jouhaux, Jean Zay, Henderson, Francis Jourdain, Grumbach és Léon Blum miniszterelnök mellett. A gyűlés résztvevői ismételt „Repülőgépeket Spanyolországnak!" és „Le a háborúval!" felkiáltásokkal fogadták a szónokok beszédét.

Augusztus 13-án európai békeértekezletet tartottak a Lutétia-szállodában. Voltak angol küldöttek, közöttük Lord Churchill, Lord Listovel, belgák, köztük a Szocialista Internacionálé elnöke, Louis de Brouckère, továbbá megjelentek holland, svájci, csehszlovák, jugoszláv és svéd küldöttek.

Franciaországot a CGT nevében Léon Jouhaux, Benoît Frachon, Racamond és Buisson, a szocialista párt nevében Bracke és Zyromski képviselte. A kommunista pártot Paul Vaillant-Couturier mellett én képviseltem. Kiváló értelmiségiek is megjelentek, mint Paul Langevin, Victor Basch, Jean-Richard Bloch és Jean Cassou. Az értekezlet kijelölt egy küldöttséget, amelyet azzal bízott meg, hogy Spanyolországba utazzék. Én is a küldöttség tagja voltam, továbbá Jean Zyromski, Eugène Henaff (a szakszervezetek párizsi körzetének titkára) és Branting, svéd szocialista szenátor.

Gabriel Péri a *L'Humanité* különtudósítójaként utazott Spanyolországba, s állandóan tájékoztatta lapunk olvasóit az események alakulásáról. Részemről augusztus 19-én cikket írtam a *L'Humanité*ba *Ne legyen blokád a köztársasági Spanyolország körül!* címmel, majd két nappal később 10 000 ember részvételével nagygyűlést tartottam Tarbesban.

Tarbesban Irunból érkező spanyol elvtársak kerestek fel, akikkel elmentem Hendaye-ba, s ott vérlázító látványban volt részem. A határ közelében tartózkodó francia üdülők a Bidassoa folyó túlsó partján Irunra zúduló bombatámadást figyeltek. Voltak a nézők között szemmel láthatóan fasiszták is, akiknek örömet szerzett az a tudat,

hogy a lázadók már a mi határunk közelében vannak, hiszen Irunt bombázzák.

A spanyol lázadók e barátai közül néhányan felismertek, és amikor a nemzetközi híd felé indultam, hogy Irunba menjek, a hátam mögött egy hölgy fennhangon mondta, nekem címezve: „Bár ott maradna!"

Egy napot töltöttem a spanyol elvtársaknál, akik foggal-körömmel harcoltak ebben az övezetben, nélkülöztek mindennemű védelmi eszközt, miközben Hendaye állomáson vesztegeltek a fegyverrel és lőszerrel teli vagonok, amelyekkel meg lehetett volna fordítani az események menetét.

Első Spanyolországi látogatásomon konkrét fogalmat alkothattam magamnak arról, micsoda károkat okoz az úgynevezett benemavatkozási politika abban a formában, ahogy most éltek vele, és nem sokkal később még alaposabban meggyőződhettem erről.

Augusztus 25-én újrabb cikket közöltem *Ne legyen blokád a köztársasági Spanyolország ellen!* címmel.

„Spanyolországban több mint egy hónapja dühöng a polgárháború. A pártütők, akik habozás nélkül ontják patakokban a vért, az emberi lelkiismeretet fölkavaró kegyetlenkedésekre vetemednek . . .

A lázadókat Berlinből és Rómából támogatják, ezért nem is szűkölködnek semmiben, ezzel szemben Spanyolország törvényes kormányának ellátási gondjai vannak. Lehetetlen fel nem háborodni arra a gondolatra, hogy milyen sors vár így rá!

A hitlerizmus ügynökei undorító propagandahadjáratot folytattak Franciaországban a »Führer« és a »Duce« ártatlanságának bizonyítására, és Franciaország megvádolására. A diverzió klasszikus esete ez, senki sem csodálkozik rajta . . .

Ennek az lett az eredménye, hogy a franciák a be nem avatkozást javasolták, melynek következtében a német és az olasz kormány úgy húzhatja az időt, ahogy kedve tartja, s közben szünet nélkül ellátják utánpótlással a pártütőket, sőt még Franciaország területe felett is átrepülgetnek.

Ez a cinikus benemavatkozási politika egyáltalán nem akadályozta meg Hitlert és Mussolinit, hogy sopánkodjék, amiért Franciaország-

ban nyilvános akciók folynak a köztársaságot védelmező spanyolok megsegítése érdekében . . .

Azt követeljük tehát, hogy vessenek véget a köztársasági Spanyolországot sújtó blokádnak . . .

Ne legyen blokád! – ez a jelszó, amelynek tömörítenie kell ennek az országnak a népét, s ennek kifejezésre kell jutnia a napi rendelkezésekben és a döntésekben, hogy Hitler és ügynökei tudomásul vegyék: nem engedjük megfojtani a spanyol népet . . .

A spanyol kormánynak módot kell adni, hogy repülőgépeket, ágyúkat, gépfegyvereket vásároljon, melyekre szüksége van a rend helyreállításához. Ehhez joga van, nekünk pedig érdekünk.

Ezt gondolja, ezt akarja hazánk lakossága, amely jól tudja, hogy a spanyol kormány győzelme Franciaország békéjének és biztonságának győzelmét jelenti."

Az európai békeértekezleten kijelölt küldöttség augusztus 27-én elutazott Spanyolországba.

Küldöttség Spanyolországban

Egy Bloch 52 mintájú repülőgépen indultunk el, amelyet a köztársasági Spanyolországnak vittünk ajándékba. Dassault úr, akit abban az időben Blochnak hívtak, még szerényebb gépeket tervezett, mint a mai Mirage típusúak, ő is kijött a villacoublayi repülőtérre, hogy elindulásunk előtt üdvözöljön bennünket. A mai gépekhez viszonyítva ez a Bloch 52-es elég kezdetleges bombázó volt. A bombákat a pilótafülke alján kiképzett nyíláson át lehetett ledobni. Ami pedig bennünket illet, mi egyszerűen székeken ültünk, amelyek bizonyos pillanatokban elég ingatagnak bizonyultak.

Indulásunk többé-kevésbé legális volt, épp az úgynevezett benemavatkozás politikája következtében. És hogy olyan gépen utazhattunk, amelyik nem tér vissza Franciaországba, az Pierre Cot légügyi miniszternek volt köszönhető.

Az utazás minden nehézség nélkül folyt az Aude megyei Lézi-

gnanig, ahol elég különös körülmények között kellett üzemanyagot felvennünk: ez a berendezések kezdetlegessége folytán bizonyos időt vett igénybe. Ezek után továbbindultunk Barcelonába, ahol röviddel érkezésünk után Companys, a katalán területi kormány elnöke fogadott engem és társaimat, Jean Zyromskit, Eugène Henaffot és Brantig szenátort, majd a helyzetről beszélt nekünk, és kifejtette, hogy töretlenül bízik a köztársaság győzelmében. Alkalmunk volt találkozni a munkásszervezetek képviselőivel, Katalónia Egyesített Szocialista Pártjának képviselőjével, valamint az anarchista föderáció egyik vezetőjével is.

Tökéletesen megértettük, hogy mennyire nem lehet könnyű az anarchistákkal együtt dolgozni, s ez a véleményünk csak még jobban megszilárdult, amikor Madridba akartunk továbbutazni.

A Bloch 52-est, amelynek fedélzetén Barcelonába érkeztünk, s amelyet a madridi kormánynak szántunk, a repülőtéren tartózkodó anarchisták maguknak akarták megtartani.

Kénytelenek voltunk hosszasan vitatkozni és a területi önkormányzat illetékeseihez folyamodni, akik minden valamirevaló érv nélkül, csak azért, mert így hozta a kedvük, elkobozták volna a repülőgépet, amelyen folytatni akartuk utunkat Madridba.

Végül minden elrendeződött, és megérkeztünk a madridi „Cuatro Vientos" repülőterre, ahol átadtuk a repülőtér parancsnokának a gépet, melyet *Párizsi Kommün*re kereszteltünk.

Küldöttségünk a del Callao-hotelben szállt meg, melynek vendége volt André Malraux is; akkor valami repülő-ezredesféle volt a köztársasági hadseregben. Ilyen módon többször is alkalmam volt beszélgetni vele és a legénységéhez tartozó repülőkkel.

Nemegyszer a társaságukban étkeztem, a szállodától nem messze, a Gran Via túlsó oldalán.

Antimémoires (Antiemlékiratok) című könyvében Malraux felidézi életének ezt az epizódját, s a következőket írja: „Romain Rollandnal együtt elnöke voltam az Antifasiszta Világbizottságnak, és Gide társaságában elmentünk, hogy átadjuk Hitlernek – aki nem fogadott bennünket – Dimitrov és a Reichstag más állítólagos gyújtogatói letartóztatása elleni tiltakozásunkat. Ezután kitört a spanyol polgárháború, és harcolni mentem Spanyolországba. Nem a nemzetközi brigádba, amelyik akkor még nem létezett, felállítását ugyanis halogatták: a kommunista párt még gondolkodott . . ."

Amikor ezt olvastam, eszembe jutott, mit írt Georges Bernanos *Le Chemin de la Croix-des-Ames* (A Croix-des-Ames-be vezető út) című művében a spanyol polgárháborúról:

„Amikor Mallorcáról visszatértem, Malraux-val együtt vacsoráztam egy nagyon kedves ifjú barátunk, a köztársasági hadsereg repülője, egy belga katolikus szenátor fia társaságában. Malraux megdicsért azért, amit ő »hajlíthatatlan őszinteségemnek« nevezett. »Már megbocsásson, Malraux – mondtam neki –, ön miért nem cselekedett úgy, mint én?« »Az én esetem nem ugyanaz – felelte. – Ön keresztény, ön tehát keresztény módjára cselekszik. Ami engem illet, én kommunista vagyok, én sohasem fogok egyetlen olyan szót se leírni, amely kárt okozhat a pártnak.«"

Az *Antiemlékiratok* szerzője azóta már némiképp módosította álláspontját.

Nem érzem magam jogosultnak arra, hogy ítéletet mondjak Malraux-nak mint spanyolországi harcosnak az érdemeiről, de olvastam egy véleményt, amely egyáltalán nem érdektelen, már csak azért sem, mert a spanyol köztársasági légierők akkori vezénylő tábornokától származik: Ignacio Hidalgo de Cisnerostól.

Virage sur l'aile (Szárnyfordulat) címen kiadott emlékezéseiben Hidalgo de Cisneros tábornok – akit jól ismertem, s aki típusa volt az olyan arisztokratának, amelyik magáévá tette a nép ügyét – előbb elmeséli, hogy a köztársasági Spanyolország négy hónapi háborúskodás után, legnagyobb meglepetésére mindössze egy tucat *Dewoitine*

vadászgépet és hat *Potez* bombázót tudott venni Franciaországtól, majd azt írja:

„A *Dewoitine* és *Potez* gépekkel egyidőben 12–15 francia pilóta is Spanyolországba érkezett, André Malraux vezetésével.

Nem vonom kétségbe, hogy Malraux a maga módján haladó, vagy hogy jóhiszeműen segíteni akart nekünk. Ki tudja, talán olyan szerepet szeretett volna nálunk játszani, amilyet lord Byron játszott Görögországban? Nem tudom, de annyit mondhatok, hogy amennyire segíthetett volna ügyünknek, ha úgy csatlakozik hozzánk, mint híres író, annyira negatívnak bizonyult tevékenysége repülő századparancsnoki minőségében.

André Malraux-nak a leghalványabb fogalma sem volt arról, mi a repülőgép, és az az érzésem, nem adott számot magának arról, hogy nem lehet csak úgy felcsapni repülőnek, kiváltképp háborúban nem. Ami a magával hozott csoportot illeti, sajnos csalódást kell okoznom azoknak, akik valamiféle romantikus hősöket láttak bennük, a szabadság harcosait, akiknek tette jóváteszi egy álszent kormány mármár a gonoszsággal határos, minősíthetetlen magatartását. Tény az, hogy a csoportban akadt három vagy négy őszinte antifasiszta, aki eszményeitől vezérelve jött Spanyolországba, és kétségbevonhatatlan hősiességet tanúsított. A többi közönséges zsoldos volt, a szerzésvágy hajtotta őket. (El tudja valaki képzelni, hogy mit jelentett abban az időben 50 000 frank havi fizetés?) Malraux-nak, aki nem ismerte a repülés problémáit, semmi tekintélye se volt előttük, s nem nehéz elképzelni, mire képesek az ilyen alakok, ha szabadjára engedik őket. Nem hogy segítségünkre nem voltak, kifejezetten terhet jelentettek.

Többször is kértem, bocsássák el őket, de a spanyol kormány azzal az ürüggyel utasított el, hogy Franciaországban rossz benyomást keltene, ha hazaküldenének olyan embereket, akiket egy ügyetlen propaganda »a szabadság hős védelmezőiként« állított be.

Hogy befejezzem, csak annyit szeretnék mondani: a mi szemünkben Franciaországot igazából a nemzetközi brigádok önkéntesei képviselték, akik családot-állást otthagyva, jöttek el, hogy a mi oldalunkon harcoljanak. Ezek valóban hősként viselkedtek, és övék az érdem, hogy a francia zászló becsülettel lengett mindenütt, ahol a köztársaság sorsa forgott kockán . . ."

Nincs semmi hozzátenni valóm ehhez az ítélethez, amelyet olyan ember mondott, aki tudta, mit beszél.

Largo Caballero kormánya

Küldöttségünk Madridban meglátogatta Azaña köztársasági elnököt, aki az elnöki palota ablakából a Guadarrama magaslataira mutatva, azt mondta: „Az ott a fasizmus határa, és a fenyegetés nem csupán Spanyolországra nehezedik, hanem a többi országra is."

Megbeszéléseket folytattunk José Giral miniszterelnökkel is. Természetesen én a Largo Caballerónál tett hivatalos látogatáson kívül, személyesen is felkerestem őt. Indalecio Prieto és Alvarez del Vayo kifejtette nekünk, hogyan látják a helyzetet.

Nos, ez a helyzet nem volt valami ragyogó, mert a lázadó csapatok előrenyomultak, és olyan erőszakos cselekedetekre ragadtatták magukat, amelyek felháborították a nemzetközi közvéleményt.

Spanyolország Kommunista Pártja tehát arra fordította erőfeszítéseinek nagy részét, hogy a fővárost fenyegető támadások elhárítására megszervezze az 5. hadsereget. A támadásokat észak felől visszaszorították, de más irányból nehezen tudták feltartóztatni a lázadó fasiszta hadoszlopokat.

Spanyolország Kommunista Pártja nagy szerepet játszott a nemzeti erőforrások mozgósításában, erről küldöttségünk minden tagja tökéletesen meggyőződhetett.

Alig néhány napja tartózkodott küldöttségünk Madridban, amikor kormányválság robbant ki, és a szocialista pártvezér, Largo Caballero kapott megbízást a kormányalakításra. Spanyolország Kommunista Pártja számára pedig felvetődött a kormányban való részvétel kérdése. Miután az én véleményemet is kikérték, elmondtam, hogy mit gondolok a dologról. A francia tapasztalatok alapján igenlő volt a véleményem, s ez azt jelentette, hogy ebben a kérdésben megváltozott az álláspontom; akkor már hajlottam Maurice Thorez elkép-

zelése felé: mégiscsak igaza volt, amikor azt hangoztatta, hogy könnyebb a kormányt belülről befolyásolni, mint kívülről.

Két kommunista minisztert neveztek ki: Vicente Uribe lett a földművelésügyi, Jesus Hernandez pedig a közoktatásügyi miniszter. Largo Caballero több ízben is megkért, látogassam meg egyedül; elmondta nekem a nehézségeit, s az a benyomásom alakult ki, hogy a kormány számos akadályba ütközik, többek között a hadvezetéssel kapcsolatosan.

Ezzel összefüggésben menlevelet kértem Largo Caballerótól, hogy elmehessek Toledóba, és megtekinthessem az alcazari frontot. Toledo városa a köztársaságiak kezén volt, az Alcazar alkotta erődöt azonban a lázadók tartották megszállva, egy tábornok vezetésével. Ez a bekerített helyőrség olyan csapatok jelenlétét tette szükségessé Toledóban, amelyeket más frontokon lehetett volna hasznosítani, s én meg akartam nézni, hogy mi folyik ott.

Toledo olyan város volt, melyet egy szép számú anarchistát is magában foglaló helyőrség tartott megszállva. Az anarchistáknak meglehetősen kifacsarodott elképzeléseik voltak a háborúról. Az Alcazartól nem messzire volt egy barikád, mögötte katonák; meglátogattam őket, és meglepetéssel fedeztem fel közöttük egyet, akinek valamiféle Bűvös Vadász-föveg fedte a fejét, a homlokára pedig szépen rá volt tetoválva: „Viva la FAI", vagyis hogy Éljen az Ibériai Anarchista Föderáció! E „katona" mellett két vagy három nő is tartózkodott, szemmel láthatólag a legkisebb gondjuk volt, hogy őt éberségre ösztökéljék, inkább elvonták a figyelmét kötelességétől. Ami az Alcazart ágyúzó tüzérséget illeti, képtelen volt kellő erősségű tüzet zúdítani az erődítményre, és bizony lövedékei gyakran eltévesztették a célpontot. Így hát elég rossz benyomásokkal távoztam Toledóból, s ezeket elmondtam a kíséretemben levő tisztnek, majd később Largo Caballerónak is. Úgy tűnt, hogy az anarchisták, akiket ott láthattam a helyszínen, ha szabad így mondanom, szívesen helyettesítették a forradalmi cselekvést forradalmi frázisokkal, és a legcsekélyebb fegyelemre is allergiásak voltak, amelyre pedig egy hadsereg hatékonysága szempontjából elengedhetetlenül szükség van. Félreértés ne essék, az a Bűvös Vadász-forma anarchista és néhány

más társa az anarchisták leghitványabb részét képviselte, a többiek viszont bátor harcosok voltak.

Amikor visszatértünk küldetésünkből Párizsba, 1936. szeptember 16-án sajtókonferenciát tartottam, amelyen Paul Langevin professzor elnökölt.

Beszámoltam a Spanyol Köztársaság vezetőivel folytatott beszélgetéseinkről, s többek között a következőket mondtam:

„Akkor, amikor teljes szívünkből kívánjuk a Spanyol Köztársaság győzelmét, meggyőződésünk, hogy ezt nem csupán a Pireneusokon túli, velünk egyformán gondolkodó elvbarátaink iránti szolidaritásból tesszük, hanem biztonsággal állíthatjuk, hogy hazánk népének érzelmeit juttatjuk kifejezésre, s egyben Franciaország érdekeit is védelmezzük . . .

Ezért halljuk mélységes szomorúsággal, amikor »intervenciónak« nevezik a nemzetközi jog egyszerű tiszteletben tartását, és »be nem avatkozásnak« a Spanyol Köztársaság elleni blokádot. Ez is azt mutatja, hogy a szavak nem mindenki számára jelentik ugyanazt. De bizonyos vagyok, hogy a spanyol népnek senkire sincs szüksége ahhoz, hogy rendezze a dolgait, hacsak nem tesznek valamit ellene!

Ha meg akarunk győződni erről, elég, ha megvizsgáljuk a szemben álló erőket.

Navarra kivételével, amelyet a múlt században felforgattak a karlista háborúk, s ahol ősi gyűlölködések, ősi tradíciók uralkodnak, továbbá Spanyolország északi részén néhány vidék kivételével – ki mellett áll a spanyol nép? A lázadó tábornokok mellett? Nem! Nem!

Átutaztam spanyol falvakon, láttam parasztokat, férfiakat és nőket, öregeket is, akiknek jelszava: *No pasaran* »Nem törnek át!«, és hozzátették: »Inkább öljenek meg minket a fasiszták, de ide nem jönnek . . .«

Gonzales Peña, a szocialista párt elnöke, aki az asztúriai bányászok élén Oviedót ostromolta, azt mondta nekünk:

»Ha puskáink volnának, gyorsan végezhetnénk, viharos sebességgel lejuthatnánk Léonig, hátba támadhatnánk Mola csapatait, és nehéz helyzetbe hozhatnánk őket, de ide vagyunk kötve Oviedóhoz. Fegyverünk csak ahhoz elég, hogy tartsuk magunkat, arra már nem, hogy támadjunk. Öt emberre jut egy puska.«

Végül aztán Madridban láttam fegyver nélkül felvonuló katonákat. Szeptember elsején, a nemzetközi ifjúsági napon láttam, hogy fegyver nélkül vonulnak a sorozásra került fiatalok ezrei... Nem tudtak a frontra indulni, mert nem volt puskájuk.

A fegyvereket a lázadó tábornokok rabolták el a néptől. És Largo Caballero elvtárs, a minisztertanács elnöke azt mondta nekem, első látogatásom alkalmával: *Hombres sobran.* »Emberünk az még csak volna elég. Ami hiányzik, az a fegyver...«"

Hitler és Mussolini a burgosi junta oldalán történt beavatkozásával kapcsolatban azt mondtam:

„... Eleinte igen gyenge légierejük volt csak a lázadóknak, most Junkers, Caproni, Savoia-Manchetti és Henckel gépek, olasz és német repülőgépek tucatjai állnak rendelkezésükre. A mai *Paris-Midi* azt írja, mint bizonyára Önök is olvasták, hogy egy amerikai újságíró német repülőgépekre és pilótákra bukkant Sevillában. A pilóták kijelentették, hogy a spanyol repülők kiképzése céljából tartózkodnak ott, de az újságíró azt mondja, egy szót sem hisz az egészből, és pontos adatokkal szolgál, miszerint 10 bombázó és 17 vadászgép van a városban.

A német légierő főparancsnoka, Göring, bizonyos értelemben minőségellenőrző próbákat végeztet Spanyolországban, márpedig a Spanyolországban végzett kísérletek nem lehetnek közömbösek a franciák számára, mert ezek a spanyolokon túlmenően egy kissé a franciák ellen is irányulnak. A lázadók légiereje ma a Németország és Olaszország által szállított, legtökéletesebb harceszközökkel rendelkezik.

A Madridra dobott bombák közül nem mind robbant fel. Megvizsgáltak néhányat, és megállapították, hogy német gyártmányúak. Ezt nem lehet letagadni.

A saját szememmel láttam Prieto légügyi miniszternél a Tengerészeti és a Légügyi Minisztériumban egy két nappal azelőtt lelőtt olasz repülőgép forgalmi tábláját és a gép olasz pilótájának papírjait.

Azt sem tagadhatja senki, hogy Berlin és Róma kormányai a szemünk láttára folytatják nagyszabású utánpótlási akciójukat a lázadók ellátására..."

Ezek után idéztem egy nyilatkozatot, amelyet Yvon Delbos kül-

ügyminiszter tett Bergeracban: „Jogunk és kötelességünk is megkövetelni azt, hogy a be nem avatkozás ne megtévesztés legyen, s hogy ne fordulhasson elő az, hogy az egyik megtartja, a másik megsérti" – s ehhez hozzáfűztem:

„. . . Pontosan ez a mi véleményünk is. A francia benemavatkozási álláspont szerintünk elhibázott dolog. Miért? Mert figyelmen kívül hagyta a már korábban is szállított utánpótlást. Másodszor azért, mert halogató manőverekre adott alkalmat, amelyek megkötötték Franciaország kezét, más országoknak viszont lehetővé tette a lázadók utánpótlással való ellátását . . ."

Ezután vizsgálat alá vettem azoknak az érvelését, akik a háborútól való félelmükben a passzív magatartást tanácsolták:

„. . . Mivel tudjuk, milyenek a lázadók nemzetközi kapcsolatai Hitlerrel, s miután olvastuk Cabanellas tábornok Hitlerhez intézett proklamációját, amelyben azt mondja: »Ön Keleten áll őrt, mi pedig Nyugaton«, a legcsekélyebb kétsége sem lehet senkinek afelől, hogy milyen céljai vannak Spanyolországban a nemzetközi fasizmusnak . . .

Nemcsak a Népfront embereinek kell a köztársasági Spanyolország mellett állniuk, egyetlen francia sem lehet a köztársasági Spanyolország ellen, aki méltó erre a névre, mert jól tudjuk, hogy Spanyolország veresége azt jelentené: Hitler van odaát, a Pireneusok túlsó oldalán V. Károly birodalma születik újjá, és nagy csaták veszik újra kezdetüket hazánk ellen, hazánk megsemmisítésére . . .

Ezért, Franciaország reálisan felfogott érdekeinek és a béke védelmének a Spanyol Köztársaság gyors győzelme felelne meg a legjobban.

Íme, ez a kérdés lényege.

Mi igenis logikusak és következetesek vagyunk, amikor – beavatkozásról most nem beszélve – azt kívánjuk, vegyék végre tudomásul, hogy a megállapodásokat szegik meg azok, akik mind a mai napig a lázadókat élelmezik, amikor azt követeljük, hogy a nemzetközi jog érvényesítése értelmében a köztársasági Spanyolország ne legyen blokád áldozata . . ."

Egy Guadarramában tett frontlátogatásról szólva, rámutattam a spanyol nép küzdeni akarására:

„. . . Egységes az egész nép, anarchista, szocialista, kommunista egyaránt. Spanyolország történetében ez az első eset, hogy a CNT a kormányt támogatja . . ."

Mi kommunisták azért harcoltunk, hogy a köztársasági Spanyolország segítséget kapjon, éspedig a helyzet által megkívánt szinten, azonban a reakció zsarolásának engedő francia kormány választóvonalat akart húzni Franciaország biztonságának fogalma és a spanyol köztársaságiaknak adandó segítség közé.

Például ezt tette Léon Blum szeptember 6-án a Luna-parkban. Többek között azt mondta: „Nem hiszem, és sohasem fogom elfogadni, hogy a háború elkerülhetetlen és végzetszerű. Hatásköröm legvégső határáig és utolsó leheletemig mindent meg fogok tenni, hogy a háború elkerülje ezt az országot."

Mi viszont úgy véltük, hogy a háború kiterjedésének megakadályozása érdekében mindenekelőtt segíteni kellene a köztársaságiakat a lázadók elleni helytállásban, meg kellene adnunk nekik a szükséges hadianyagokat, mint ahogyan azt a Szovjetunió tette. Ha a Spanyol Köztársaságot 1939-ben nem zúzták volna szét, Hitler nem tudta volna kirobbantani a második világháborút.

Szeptember 30-án Francót kinevezték a lázadó haderők generalisszimuszává és a spanyol állam fejévé, november 18-án pedig Németország és Olaszország *de jure* elismerte Franco kormányát.

A leértékelés

Szeptember végén különböző jelekből – mint a Banque de France leszámítolási kamatlábának emelése és nagy mennyiségű arany kivitele miatt – bizonytalan pénzügyi helyzetre lehetett következtetni.

Szeptember 28-án délben Léon Blum és Vincent Auriol fogadott bennünket Maurice Thorezzal; elmondták nekünk, hogy délután 15 órakor a képviselőház olyan törvényjavaslatot fog tárgyalni, amely módosítja a frank értékét: a frank legalább 43 milligramm és legföljebb 49 milligramm finomaranyat tartalmazhat. Lebegő valutáról

volt tehát szó. Azonban semmiféle technikai részlet nem kendőzhette el azt a tényt, hogy leértékelési művelettel állunk szemben. Amint már említettem, a művelet bejelentését az elképzelhető legkedvetlenebb fogadtatásban részesítettük.

Nagyon kemény vitánk volt, és én felkészültem arra, hogy felszólalok a hamarosan megkezdődő parlamenti vitában.

Természetesen a reakció diadalmaskodott, a dolgozók pedig csalódottan látták, hogy a Népfront kormánya ilyen lépésre határozta el magát, amelyről mi megmondtuk, hogy ellentétesnek tartjuk a nép érdekeivel.

Két nappal a leértékelés megszavazása után, október elsején ezt írtam:

„Az egész ország megdöbbenéssel és nyugtalansággal fogadta a hírt a leértékelésről, amelyhez Léon Blum kormánya kénytelen volt folyamodni . . .

Márpedig programunk sohasem vett tervbe leértékelést, ezzel szemben tartalmaz egy pontot, amelyik célul tűzi ki a pénzügyek rendbehozatalát olyan eszközök segítségével, mint az adók demokratikus reformja a gazdasági talpra állást szolgáló adóenyhítés útján, továbbá bizonyos új források létrehozását tervezi a nagy vagyonok terhére.

Ez az a program, amelynek mielőbbi teljesítésén a Népfront kormányának fáradoznia kellett volna. Ám az az igazság, hogy meghátráltak a nehézségek előtt, végeredményben az ország vagyonos osztálya előtt, csakúgy, mint ahogy – sajnos – meghátráltak a pártütők bandái előtt is, amelyek rendezik soraikat, megint fegyverkeznek, és újabb rohamra készülnek a köztársasági intézmények ellen.

A kormány pénzügyi téren végül is a leértékelés mellett döntött, amelyet mi kommunisták mindig is veszedelmesnek tartottunk.

Mi továbbra is kitartóan valljuk, hogy a Népfront győzelme nyomán létrejött kormány helyesebben tette volna, ha a Népfront programjának végrehajtása érdekében cselekszik, vagyis olyan rendszabályok érdekében, amelyek erélyesek, de egyszersmind demokratikus ihletésűek is; mi ezeket követeltük, és követeljük őket ma is."

Nem a mi hibánk, hogy az országot a leértékelés ténye elé állították. Mi is akkor értesültünk a hírről, amikor az egész ország.

A reakció azt remélte, hogy ezen a téren sikerül majd elérnie, amire már oly régen törekedett: a Népfront felbomlasztását. De tévedett, mi pedig a magunk részéről nagyon jól tudtuk, hogy a nép megosztásának súlyos következményei lennének a jövőre nézve.

Mint meggyőződéses egységpártiak, már sok áldozatot hoztunk az egységért, s a leértékelésről folytatott vita ismét csak erre szolgált bizonyítékul. De szívügyünknek tartottuk a dolgozó nép érdekeinek védelmét, igyekeztünk megakadályozni, hogy a drágulás súlyosbítsa a nép nyomorúságát, meg akartuk akadályozni, hogy a leértékelés következtében csökkenjenek a bérek, fizetések, nyugdíjak, kegydíjak, a munkanélküli-segélyek és mindenféle egyéb társadalmi juttatások.

Mi több, igyekeztünk világosan megmondani, hogy amikor társadalmi békéről és az elengedhetetlen belső rendről beszélünk, ez semmiképpen sem jelenthet fenyegetést a munkásosztállyal szemben, ugyanis a társadalmi törvényeket szabotáló nagy munkáltatók ezt a veszélyt idézték elő cinikusan.

A fő veszély a bujtogatóelemek felől fenyegetett, akik egy új február 6. előkészítésén fáradoztak, így hát erélyes intézkedéseket kellett tenni a köztársasági rend tiszteletben tartásának biztosítására.

A leértékelést követően bizonyos változást lehetett megfigyelni a kormány magatartásában, mely itt is, ott is kiüríttette a rendőrséggel a sztrájkoló munkások által megszállt üzemeket. Az így kialakult politikai légkörben a radikálisok Biarritzban, október 22–25-ig tartott kongresszusukon úgy döntöttek, hogy továbbra is benn maradnak a Népfrontban, azonban a viták során gyakran esett szó arról, hogyan lehet fenntartani a rendet.

Bizonyos mértékig valamiféle „szünet"-politikának voltunk tanúi, jóllehet ezt a kifejezést csak később alkalmazták arra a politikára, mely nyilvánvalóan ösztönzést adott a reakciónak, hogy mind dühösebben mutassa ki a foga fehérjét.

Roger Salengro belügyminiszter volt a reakció céltáblája, vádakkal illették frontharcosi múltjával kapcsolatban, anélkül egyébként, hogy állításaikat bármilyen bizonyítékkal alátámasztották volna. A *Gringoire* című lapocska által folytatott mocskos kampány hatására Roger Salengro idegei összeroppantak. Szerény, lille-i lakásában

kinyitotta a gázcsapot, öngyilkos lett. Maurice Thorezzal elmentünk Lille-be, hogy lerójuk tiszteletünket földi maradványai előtt. Roger Salengro temetése november 22-én volt Lille-ben, ugyanakkor Párizsban nagyszabású antifasiszta tüntetés zajlott le.

Még egyszer a spanyolországi blokád kérdéséről

1936. december 4-én nagy vita alakult ki a képviselőházban Spanyolország kérdéséről. A benemavatkozási politika igazolására Yvon Delbos az interpellációkra adott válaszában kijelentette:

„Ha az ember felelős a békéért vagy háborúért, nincs joga olyan érzelmi indíttatásoknak engedni, amelyek éles konfliktusokat vonhatnak maguk után. Láttuk azt a lázat, amely Európát hatalmába kezdte keríteni, ezért meg akartuk akadályozni, hogy hiúsági kérdések játsszanak közre, és elmérgesedjenek a szenvedélyek. A kormány le akarta szűkíteni a konfliktust."

Léon Blum a maga részéről a béke oszthatatlanságára építette érvelését:

„A kormány külpolitikáját két egyszerű elv sugalmazta:

– az a meggyőződés, hogy Franciaország legfőbb érdeke a béke;

– az a meggyőződés, hogy Franciaország békéje elválaszthatatlan az európai békétől."

Ezzel a vitával kapcsolatban Édouard Bonnefous *A harmadik köztársaság története* című munkájában a következőket írta:

„. . . Février és Lafaye képviselő urak kijelentették, hogy a szocialisták, valamint a Szocialista Unió megszavazza a bizalmat, majd Campinchi úr következett, aki a radikálisok »megfontolt« csatlakozását jelentette be, ezután pedig Jacques Duclos úr lépett a szónoki emelvényre. Hatásos csend közepette kijelentette, hogy nem lehet komolyan békéről beszélni, ha úgy teszünk, mintha nem vennénk észre a spanyolországi eseményeket és azokat a veszélyeket, amelyek Franciaországra háramlanak belőle. Nem a szándékok számítanak itt – kiáltott fel, szavait a kormány felé intézve –, hanem a cselekede-

tek és az eredmények. A kommunista vezető ezek után »testvéri üdvözletét« küldte a nemzetközi önkénteseknek, »akik óriási bátorságról tesznek tanúságot olyan pillanatban, amelyben különös törekvés tapasztalható arra, hogy megfontoltságnak nevezzék az előrelátás hiányát, hogy erősebb kifejezést ne használjunk«.

Miközben a kommunisták tapsoltak, s valami rossz közérzet kezdett eluralkodni a szocialisták körében, Jacques Duclos felolvasta a Párizs-környéki fémmunkások és munkásnők szakszervezeti szövetségének kiáltványát, mely a blokád feloldását követelte, és a következőképpen végződött:

»A Citroën-gyár s számos más vállalat vasmunkásai teljes joggal vélekedtek úgy, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Uniója dolgozóihoz hasonlóan, nekik is joguk van határozatokat hozni a fasiszta agresszió ellen, s nekik kell megmenteniök a békét, ameddig egyáltalán lehetséges, éspedig nem érzelmes szavakkal vagy szóban kinyilvánított szolidaritással.

Úgy határoztak, hogy kérik, szervezzék meg egy fémmunkásokból álló önkéntesalakulat indulását Spanyolországba. Mi örömmel fogadjuk ezt a felhívást, és örömmel fogják fogadni mindazok, akik már el is mentek, hogy harcoljanak a békéért és szabadságért . . .«

Mi, kommunisták ugyanúgy érzünk, ahogy ezek a dolgozók, akik a Népfront élcsapatát alkotják, s akik Önöket, miniszterelnök úr és külügyminiszter úr hatalomra segítették.

A mi állásfoglalásunknak akkora ereje van, hogy egymás után kellett elejteni az ellenünk felhozott vádakat.

Újabb érveket kell majd keresni annak az elhitetésére, hogy a blokád feloldása a beavatkozást jelenti.

Békét akarunk, s ezért akarjuk a nemzetközi jog tiszteletben tartását, ezért akarjuk a blokád feloldását, melyről már senki sem meri azt állítani, hogy háborúra vezet.

Békét akarunk, ezért szeretnénk lojális politikát a köztársasági Spanyolország iránt, ami csak erősítheti Franciaország baráti kapcsolatait."

A Népfront egyik történetírója írta: „A képviselőház figyelmesen várta, milyen konklúzióval zárul ez a vádbeszéd, Duclos pedig levonta a következtetéseit."

A konklúzió így hangzott:

„... Bennünket azért választottak meg, hogy védelmezzük a kenyeret, a szabadságot és a békét. Amit Önök tesznek, miniszterelnök úr és külügyminiszter úr, vajon az a békét szolgálja? Nem inkább a háborús uszítóknak ad szabad teret? Igazság szerint mindazok után, amit elmondtunk, nemmel kellene szavaznunk a napirendi kérdésekben; de mi a Népfrontra gondolunk. Azokra a reménységekre gondolunk, amelyek a Népfront nyomán születtek, azokra a csalódásokra, amelyeket nincs joga kiváltani, arra a társadalomépítő munkára gondolunk, amelyet közös erővel kell elvégeznünk, ezért hát kérjük Önöket, hogy amíg nem késő, értsék meg, mi is az igazi feladat. Olyan álláspontot akarunk elfoglalni, amely biztosítja a jövőt, és lehetőséget ad arra, hogy Franciaország politikája határozottan a béke védelmét szolgálja.

Ezért tartózkodunk a szavazástól és ünnepélyesen felszólítjuk Önöket, értsék meg, hogy Franciaország népe azt várja tőlünk: bizonyítsuk be bátorságunkat, s egyszersmind tisztánlátásunkat a háború elleni súlyos harcban, amelyre mindegyikünk tudása legjavát áldozza, s amelyet együttesen kell megvívnunk, hogy semmi de semmi ne veszélyeztethesse a béke ügyét."

A mi tartózkodásunkat is beleszámítva, a kormánynak 350 szavazattal 171 ellenében megszavazták a bizalmat.

A szavazás után a kormány összeült, és Léon Blum nyilatkozatot nyújtott át a sajtónak, amelyben ez állt:

„Jóllehet a kommunista párt nem szavazott a napirendre tűzött bizalmi kérdés ellen, felmerül kollégáim és a magam számára a kérdés, hogy nem teszik-e lehetetlenné feladatunk teljesítését azok a szándékosan támadó kifejezések, amelyekkel Jacques Duclos a maga és barátai tartózkodását megindokolta.

Mi egyhangúan úgy döntöttünk, hogy hatalmon maradunk ..."

És minthogy azt kérdezte a kommunista párttól, lehet-e folytatni a közös akciót, a következő választ adtuk:

„A kommunista párt mint a Népfront kezdeményezője, ismételten kijelenti, hogy őszintén és törtetlenül támogatja a kormányt a Népi Gyülekezés programjának megvalósításában.

A párt azt óhajtja, hogy a jövőben ne kelljen a mostanihoz hasonló

módon szavaznia, s hogy szorosan, testvérileg működhessen együtt a kormányzás munkájában.

Az a kérdés viszont továbbra is nyitva marad, hogy mit tesz majd a május 3-i választás után alakult kormány a kenyér, a szabadság és a béke közös programjának megvalósításáért."

A CGT a maga részéről kijelentette, hogy szándékában áll „továbbra is megadni mindennemű anyagi segítséget a szabad Spanyolországért harcolóknak. Ezt a saját felelősségére teszi, nem veszi figyelembe a parlamenti vagy kormányzati síkon születő esetleges döntéseket."

Decemberben a költségvetés kérdése volt napirenden, de a megszavazott költségvetés nem sok újat hozott az adóügyek vonatkozásában. Engem előzőleg kineveztek az adóreform-bizottság tagjának, mely a Léon Blum-kormány megalakulása után többször is összeült a pénzügyminisztériumban. A bizottságban levő magas rangú állami tisztviselők a mi javaslatainkra, amelyek az adóügy demokratizálását célozták, minduntalan technikai természetű ellenérvekkel álltak elő.

A bizottságban folytatott munkáról őrzött emlékeim arra a meggyőződésre vezetnek, hogy ilyen területen csak számos ellenállás legyőzése és sok technokrata koncepció szétzúzása árán lehet valami újat csinálni. És egy olyan pénzügyminiszter, aki elszigetelten él rue de Rivoli-beli palotájában, ha elvben egyet is ért bizonyos szükségszerű változtatásokkal, csak a nép részéről kapott külső segítséggel képes keresztülvinni az akaratát.

Az 1936-os esztendő, mely a Népfront győzelmének éve volt, meglehetősen gyenge gazdasági helyzetben ért véget, amikor a szociálpolitikai kérdéseknek megpróbálták élét venni, a spanyol polgárháború miatti feszültség pedig egyre súlyosbodott.

Amikor elkészítettük a június eleje óta végzett törvényhozó tevékenység mérlegét, megállapíthattuk, hogy 175 olyan törvénytervezet került elfogadásra, amelyet a kormány terjesztett elő, s 31 olyan, amelyet a képviselők. Azonban számos tervezet még függőben volt, mint például az országos munkanélküli-segélyalap, az öregek nyugdíjazása, az ország háborús időben való megszervezése, a választási reform stb.

Az adóügyi reform új adók bevezetését engedte sejteni, ezért a pénzügyi bizottságban, amelynek elnöke voltam, a magam részéről kijelentettem: „A gazdagoknak fizetniök kell. És hogy fizettethessünk velük, demokratizálnunk kell az adókat. Meg kell végre nyernünk azt a csatát, amelyet a demokrácia évtizedek óta folytat a pénzhatalmasságok ellen."

Mielőtt azonban továbbmennénk, beszélnem kell egy olyan eseményről, amelynek jelentős helye van az életemben. 1937. január 4-én feleségül vettem Gilberte Roux-t, aki már két éve élettársam volt. Nem volt tehát egyébről szó, mint helyzetrendezésről, s ezt diszkréten kívántuk elintézni. Reggel bementem a pártközpontba, a rue Lafayette 120-ba, s majdnem megfeledkeztem arról, hogy tizenegy órakor esküvőm van; egy jókor érkezett telefonhívás tette lehetővé, hogy a kitűzött időpontban ott legyek a XIX. kerületi elöljáróságon, ahol feleségemen és rajtam kívül csak a két tanú volt jelen.

Azt hittük, hogy semmi sem szivárog majd ki kapcsolatunk eme rendezéséből, mely mit sem változtatott eddigi érzelmeinken. Ám amikor kiértünk a Jean Jaurès sugárútra, és megálltunk egy kávéházban, hogy megigyunk egy aperitifet, megvettem a *Paris-Midi* legfrissebb számát, mely egyenesen a nyomdából jött – az első oldalon megláttam házasságom hírét. Még néhány „jól tálalt" értesülést is hozzátettek, amihez az újságírók igen jól értenek.

Természetesen a mi esküvőnk sokkal kisebb port kavart fel, mint Julianna holland hercegnőé, aki ugyanezen a napon kötött másodízben törvényes házasságot.

Az újságok után a rádió is hírt adott házasságomról, s így anyám is értesülhetett róla, hogy feleségül vettem egy nőt, akit ő nem is is-

mert, s aki megosztja velem azóta az életemet, amely bizony nem volt mentes nehéz pillanatoktól.

Így azután nászút címén el kellett mennünk a szülői házba, ahová éppen disznóöléskor érkeztünk. Ebből az alkalomból ott volt valamennyi szomszédasszony, szomszéd, elsősorban persze az, aki a disznót átküldte a másvilágra, ott ültek mindannyian az asztal körül, igen jó hangulatban. Feleségem az első alkalommal kicsit pantagrueli képet nyert tehát családi környezetemről, pedig ez csak kivételes esemény volt.

Édesanyám és feleségem az első pillanattól kezdve rokonszenvezett egymással. Anyám szemmel láthatóan boldog volt, hogy végre van valakim, aki vigyáz majd rám, annál is inkább, mert ápolónőt vettem feleségül. És hogy megmutassa, mennyire nem lepi meg ez a házasság, a következő szavakkal fordult hozzám: „Tudni ugyan nem tudtam semmit, de azt már észrevettem, hogy egy idő óta sokkal gondozottabb a fehérneműd" – s ez igaz is volt.

Természetesen megmutattam a feleségemnek Lourdes-ot. A tél derekán jártunk, mindent hó borított, a város és a „csodatevő" barlang csendes volt. A Jer csúcsa a drótkötélpályával őrt állt a város előtt, a Pireneusok lábánál, az öreg várkastély ott trónolt a hegy ormán. Az utcák, ahol nyáron óriási tömeg nyüzsög, szinte lökdösődnek az emberek, akik szemmel láthatóan hisznek a csodákban, meg olyanok is, akik jóval kevésbé hisznek, nem is beszélve azokról a „zsebesekről", akik kizárólag a zarándokok kizsebelésére jönnek, szinte üresek voltak. Lehúzták az üzletek redőnyeit, amelyekben nyáron vásári kegytárgyakat és pireneusi népművészeti emléktárgyakat árultak. Magam is megállapíthattam, hogy a tárgyak nemegyszer a „Made in Germany" jelzést viselték.

Elvittem tehát Louis fivérem társaságában a feleségemet Lourdesba. A Pireneusokban töltött néhány nap során szép kirándulásokat tettünk, egészen Barèges-ig, Luzig, Cauterets-ig, mivel az Aspin és Tourmalet hágók zárva voltak. Anyám boldog volt, csakúgy, mint Louis fivérem, aki súlyos betegsége miatt kénytelen volt eljönni Párizsból.

De a fővárosba való visszatérést nem lehetett sokáig halogatni, mert várt rám a munka.

Az 1937. január 22-én és 23-án Montreuil-ben összeült országos pártértekezlet jóváhagyta Maurice Thorez jelentését, majd különféle határozatokat hozott.

Az értekezlet büszkén könyvelte el, hogy győzelmet aratott az a Népfront, mely a mi pártunk kezdeményezésére jött létre, s már eddig is lényeges javulást hozott valamennyi dolgozó számára.

A konferencia megítélése szerint különösen szükséges és sürgős volt, hogy kollektív segítséget nyújtsunk az öregeknek, akik egy munkában töltött élet után a szociális nyomor áldozataivá váltak, s hogy megvédjük ifjainkat hazánk reménységének hordozóit.

A konferencia ezért egészen különleges fontosságot tulajdonított a következő két intézkedés megvalósításának:

„– Elégséges nyugdíj megítélése az idős dolgozóknak, öreg parasztoknak és mezőgazdasági munkásoknak, egy országos szolidaritási pénztár létrehozása útján.

– Országos gyermekvédelmi, anya- és családvédelmi politika kialakítása, amelyik alkalmas arra – az általános jólét szüntelen emelésével –, hogy véget vessen a születések veszedelmes csökkenésének, és hozzájáruljon minden jó francia álmának valóra váltásához, hogy hazánkból SZABAD, ERŐS és BOLDOG Franciaország váljék."

Az értekezlet üzenetet küldött a szocialista pártnak:

„... Értekezletünk, amikor ismételten hangoztatja abbeli szándékát, hogy támogatja a Léon Blum elvtársunk vezetése alatt álló kormányt, egyben azt is megállapítja, hogy a két párt közös Egyetértési Bizottságának felállításában látja az egység útjának zálogát, a Népfront minden eddiginél erősebb szövetségének zálogát, márpedig ettől a szövetségtől függ Franciaország üdve és azoknak a néptömegeknek a sorsa, amelyeknek meg akarják szerezni a munkát, a szabadságot és a békét.

Mindent a Népfrontért!

Mindent a Népfront által!

Éljen a szocialista párt és a kommunista párt akcióegysége!

Éljen a kenyér, a szabadság és a béke Népfrontja!"

A radikális pártnak:

„A kommunista párt országos konferenciája, amely megelégedéssel vonta meg a Népfront utolsó hat havi tevékenységének mérlegét, ebből az alkalomból szívélyes üdvözletét küldi a radikálszocialista pártnak, s ugyanakkor mélységes ragaszkodását fejezi ki a Népfront és annak programja iránt . . .

Azért, hogy a francia nemzet előtt a felvirágzás, a közjólét, az igazság, a béke és a szabadság korszaka nyílhasson meg, de nemcsak Franciaország, hanem az egész emberiség előtt is, egységesnek kell maradnunk.

Mindent a Népfront által!

Mindent a Népfrontért!

Éljen a munkásosztály és a középosztályok megbonthatatlan szövetsége!"

A Német Kommunista Pártnak és vezetőjének, Thälmann elvtársnak:

„A Francia Kommunista Párt országos értekezlete büszkén köszönti a hős német kommunista testvérpártot és vezetőjét, a bátor Ernst Thälmann elvtársat, akinek neve az egész világ szemében a gyűlöletes fasiszta, elnyomó, éheztető és háborút hozó rabszolgaság elleni harc jelképévé lett . . ."

Spanyolország Kommunista Pártjához:

„A Francia Kommunista Párt országos értekezlete forró testvéri üdvözletét küldi a hősi spanyol kommunista testvérpártnak, mely főtitkára, José Diaz szilárd és bölcs vezetése alatt a pártütő és hazaáruló katonai vezetők lázadásának leveréséért folyó harc élén halad, hogy megmentse Spanyolország nemzeti függetlenségét és területi integritását . . .

Mi, francia kommunisták büszkék vagyunk arra, hogy erőteljesen felráztuk hazánk közvéleményét az egyoldalú „benemavatkozás" politikájának komédiája ellen, amely végső soron segítette a fasiszta imperialistákat Spanyolország lerohanására indított bűnös vállalkozásukban és népünk biztonságának súlyos veszélyeztetésében; örömmel állapíthatjuk meg, hogy az osztatlan béke érdekében folyó akciónk mind több és több támogatást kap a demokratáktól és a jóindulatú emberektől.

A kommunista párt országos értekezlete szilárdan eltökélte, hogy munkáját a lehető leghatékonyabb szolidaritás útjára összpontosítja népetek megsegítésére, amely nagylelkű véráldozatával óriási szolgálatokat tesz a demokrácia és a haladás ügyének."

Az országos konferencia végül üdvözölte a Szovjetunió lankadatlan erőfeszítéseit a béke megszilárdítására, valamint bámulatra méltó magatartását a spanyol néppel szemben, amely a népek függetlenségére és szabadságára törő nemzetközi fasizmussal vívta harcát.

Jóllehet Léon Blum már 1936 októberében meghatározta bizonyos értelemben egy „nyugalmi időszak" szükségességét, amikor október 18-án Orléans-ban elmondott beszédében kijelentette, hogy „az ország boldogulása, az ország egészsége parancsolóan megkövetel egy kellő hosszúságú időszakot stabil és rendezett viszonyok között", február 13-án, az állami tisztviselőkhöz intézett rádióbeszédében pontosan rá is mutatott: „egy nyugalmi időszakra van szükségünk".

A miniszterelnök kétségtelenül kijelentette ugyan, hogy nem kíván sem a politikáján, sem a parlamenti többségi viszonyokon változtatni, ám ugyanakkor azt magyarázta, hogy a Népfront belpolitikájának fejlődési logikája szükségszerűen kényszerítő intézkedéseket eredményez a tőkekiáramlás és a spekuláció ellen. Ez viszont ellentmond annak, hogy a nagy angolszász nemzetekkel akcióközösségre törekszünk.

Március 6-án egy kölcsönfelvétellel kapcsolatos vitában Léon Blum megvédte ugyanezen téziseit a képviselőház előtt, s azt mondta: „A tőke kiáramlása bizonyított tény. Megpróbálhatunk ennek kényszerítő eszközökkel és példák statuálásával véget vetni. Ám ezzel már benne is vagyunk az ellenőrzés és a kényszerítés rendszerében, amelyet nem tudnánk kívánságunk szerint korlátozni, és amelyet minden egyéb megfontoláson túl, a kormány összeférhetetlennek tart nemzetközi politikája erővonalaival és szükségszerűségével."

Négy nappal korábban Aragon és Jean-Richard Bloch megindította a *Ce Soir** című napilapot, mely nagy szerepet játszott Francia-

* A *L'Humanité* mellett – amely reggeli újság – a *Ce Soir* a baloldal népszerű délutáni, esti lapja volt.

ország politikai életében egészen a háború kitöréséig, majd később is a felszabadulás után.

A clichy-i események

Március 17-én véres esemény zajlott le Párizs külvárosában, Clichyben, ahol a jobboldali Francia Szociális Párt belügyminiszteri engedéllyel gyűlést rendezett, s ez kiváltotta a munkás- és demokratikus tömegek haragját.

A lakosság riadóztatta a Népfront-bizottságokat, majd gyülekezni kezdett az előtt a mozi előtt, amelyben a fasiszta gyűlést akarták tartani.

A rendőrség rohamra indult, hogy megnyissa a mozi bejáratához vezető utat, s ezután több ezer személy részvételével tüntetés kezdődött a városka utcáin. André Blumel, a miniszterelnökségi kabinetiroda igazgatója a rendőrprefektus kérésére a helyszínre érkezett, s miközben átment a városháza előtti téren, két golyó sebesítette meg. Mi is elmentünk Maurice Thorezzal Clichybe, ahol a rendőrség provokatív magatartása akkora haragot váltott ki, hogy késő éjszakáig folyt a verekedés, s végül öt halottat és háromszáz sebesültet számoltak össze; ezek nagy része, mintegy háromnegyed része tüntető volt. A *Le Populaire* hat hasáb szélességben adta hírül, hogy „a tűzkeresztesek aljas provokációja miatt munkásvér folyt Clichyben". A *L'Humanité* indulatosan leplezte le a rendőrség erőszakosságát, és követelte a La Rocque- és Doriot-félék, e polgárháborús uszítók letartóztatását.

A francia Vas- és Gépgyárosok Szövetségének *Le Bulletin Quotidien* (Napi Krónika) című lapja beszámolót közölt a képviselőház március 3-i üléséről, amelyen a Clichyben lezajlott események kerültek megtárgyalásra, s kiemelte a fasiszta Ybarnegaray, Pétain későbbi miniszterének felszólalását, aki magabiztosan és rosszhiszeműen jelentette ki:

„... Állítom, hogy a Francia Szociális Párt szabályszerűen alakult

meg, a belügyminiszter engedélyével és egyetértésével, s kijelentem, hogy ez a pártszervezet semmiféle kapcsolatban nem áll a Tűzkereszttel, hogy mi nem vagyunk polgárháborús párt, sem a társadalmi felforgatás pártja . . ."

A vitában én is felszólaltam, és miután bizonyítékokkal alátámasztva rámutattam, hogy a Francia Szociális Párt nem egyéb, mint a Tűzkereszt újabb változata, összegezésül kijelentettem:

„Elég volt a francia hitleristák provokációiból, ártalmatlanná kell tennünk őket, mert a demokratikus intézmények lerombolásán tevékenykednek.

Elég volt a pártoknak álcázott polgárháborús ligákból, fel kell őket oszlatni, nekünk pedig mindannyiunknak meg kell őriznünk az egységünket, ha meg akarjuk akadályozni, hogy idegen ügynökök a Népfront felbomlasztása révén legyőzzék, és a hitlerizmus igájába kényszerítsék Franciaországot.

Ha hűek maradunk fogadalmunkhoz, s feloszlatjuk e ligákat, nemcsak a szabadságot védelmezzük meg, hanem hazánk békéjét és függetlenségét is, amelyet nem azért mentettünk meg együttesen a fasiszták február 6-i kísérletétől, hogy most hagyjuk a nemzetközi fasizmus prédájává válni."

Természetesen a trockista csoportocskák a legcsekélyebb jelentőségű eseményt is kihasználták, hogy a megosztás szellemét hintsék el. Így aztán a párt vezetése megbízott, hogy tartsak előadást a párt központi iskoláján, a trockizmusról. Az előadáson többek között azt mondtam:

„. . . A csoportocskák nagy száma nemcsak azt tükrözi, hogy szektaszellem uralkodik, s hogy túl sok kispolgári személyiség van, aki vezér akar lenni, hanem fényt vet a kommunizmus és a Szovjetunió elleni harcban alkalmazott eszközök sokféleségére is . . .

Egy dolog mindenesetre bizonyos, éspedig az, hogy amennyiben ezek a különféle csoportocskák a maguk sajtójával, nyilatkozataival, provokációival azt a célt tűzik maguk elé, hogy zavart keltsenek a munkásosztály soraiban, és provokációkat kövessenek el, akkor nem egyedül, és nem kizárólag a trockistákat kell látnunk bennük . . .

Tekintve a trockisták földalatti munkáját, tekintve a tanácsokat, amelyekkel embereiket ellátják, tekintve azt a bomlasztó munkát,

amelyet mindenütt véghezvisznek, ahol csak megfordulnak, s végül tekintve erőfeszítéseiket, amelyeket azért tesznek, hogy álszent módon beférkőzhessenek a mi sorainkba, a legnagyobb éberségre van szükségünk.

Ezért tulajdonítunk egyébként akkora fontosságot ennek az iskolának, hiszen ez teszi lehetővé számunkra, hogy káderekét neveljünk, akik országszerte döntő tényezőivé lesznek a politika alkalmazásának, amelyet pártunk folytat a francia nép szövetsége érdekében . . ."

Amint az várható volt, a clichyi eseményeket a reakció kihasználta, s nyugtalanság támadt a radikális párt soraiban, amihez hozzájárult az is, hogy az ország gazdasági és pénzügyi helyzete nem javult meg a remélt mértékben; következésképpen a reakció sietett elterjeszteni, hogy a clichyi események károsan befolyásolták az újabb külföldi kölcsönfelvétel lehetőségeit.

Nehézségek a kormányon belül

A Művészetek és a Technika Nemzetközi Kiállítása, amelynek megrendezését még a Népfront kormányra jutása előtt határozták el, nem készült el a tervezett időpontra, és nyilvánvaló volt, hogy a kiállítás megnyitásának mindennemű késedelme a Népfront kormányára nézve jár kellemetlen következményekkel.

Nem kétséges, egyes munkaadók azért nem teljesítették a dolgozók követeléseit, hogy sztrájkmozgalmakat szítsanak, s bebizonyíthassák: a Népfront képtelen eleget tenni vállalt kötelezettségeinek.

Végül is május 24-én tartották a megnyitót, azonban a kiállítás egyes részei még nem készültek el teljesen, s ez nyilvánvalóan nem volt valami örvendetes. Ám júniusban ezeket a munkákat is befejezték, és a kiállításnak nagy sikere lett.

Leginkább két, egymással szemben álló pavilon maradt meg a látogatók emlékezetében erről a kiállításról. Az egyik a Szovjetunió, a másik a hitleri Németország pavilonja volt, s a kettő együtt: a két ország közötti alapvető ellentmondást jelképezte.

A szovjet pavilon fölött nagyszerű szoborpár állt, amely egy kalapácsot emelő munkást és egy sarlót emelő parasztnőt ábrázolt.

Így ábrázolta az alkotó és a kenyeret adó munkát a szobor, amelyet nem minden lelkesedés nélkül láthatunk viszont Moszkvában, a kiállítási park előtt, s erről a jelképes párról Párizsban sokat beszéltek 1937-ben.

Ezzel szemben a hitleri pavilonon egy sas terpeszkedett, karmai között horogkereszttel, mely a ragadozó nácik hódító hatalmát volt hivatva magasztalni, a nácikét, akik akkor már a második világháborút készítették elő.

A kiállítás megnyitásán képviselőházi alelnöki minőségemben vettem részt, de később alkalmam volt oda egyszerű látogatóként is visszatérni. El lehet mondani, hogy a kiállítás senkinek sem okozott csalódást; a pavilonok változatosak voltak, és remekül helyezkedtek el a Szajna partján, a Mars-mezőn, s a Chaillot-palota közelében.

A pénzügyi nehézségek újra és újra felszínre kerültek, mert senki sem akart a bajok gyökeréhez nyúlni. Léon Blum érezte politikai álláspontjának kényelmetlen voltát, és június 6-án, amikor kormánya megalakításának évfordulóján a Luna-parkban beszédet mondott, feltette a kérdést, hogy „a törvényes kereteken belül, a demokratikus intézmények segítségével, a pártok koalíciója révén és a közös program betartásával, amely tiszteletben tartja a jelenlegi társadalom elveit, lehetséges-e az ország néptömegei számára haladó és igazságos reformokat nyújtani, olyanokat, amilyeneket elvárnak".

Az igazság az, hogy mivel a Népfront programját még egyáltalán nem haladtuk túl, jószerével még csak nem is valósítottuk meg teljes egészében, ez a beszéd arra mutatott, hogy Léon Blum belefáradt a hatalomba, s ez Franciaország népe számára nem kecsegtetett túl örvendetes távlatokkal.

Mindez annál is inkább így volt, mivel Léon Blum Luna-parkban tartott beszédével egyidejűleg Édouard Daladier miniszterelnök-helyettes és honvédelmi miniszter, aki feltevésünk szerint a vezérkar befolyása alá került, Saint-Gaudens-ban elhangzott szavaiban valóságos vádbeszédet mondott a kormány gazdaságpolitikája ellen.

A helyzet láttán pártunk június 8-i kelettel felhívást tett közzé *Az ország üdvéért* címmel.

„A reakció nem teszi le a fegyvert. Miután nem tudja a dolgozó tömegeket megtéveszteni és bizalmukat megszerezni, megsokszorozza a kenyér, a szabadság és a béke Népfrontja elleni mesterkedéseit és intrikáit.

Támadást szervez a járadékkölcsönök árfolyama ellen, hogy kifossza a francia betétállományt.

Összeesküvést sző a frank ellen.

Megsérti a társadalmi törvényeket, és szabotálja az ország talpra állítását.

Akadályozza azoknak a reformoknak a megvalósítását, amelyeket Franciaország kereskedői és parasztjai várnak.

A társadalmi visszahúzás és a reakció erői azt tervezik, hogy megsemmisítik a Népfront szociális és humánus vívmányait . . .

Ha mindnyájan összefogunk, létre tudjuk hozni, és létre is kell hoznunk azt az erőt, amely szétveri a pénz hatalmasságainak rohamát, és rájuk kényszeríti a népakarat tiszteletben tartását.

Hogy sikerrel véghez vihessük ezt a feladatot és szétzúzhassuk a reakció dühödt rohamát, a *kommunista párt kész vállalni minden reá háruló felelősséget egy megerősített s a Népfront képmására alkotott kormányban, Franciaország üdvéért, a demokráciáért és a békéért.*"

Mi tehát a kormány megerősítését szorgalmaztuk, készen arra, hogy magunk is felelős részt vállaljunk benne.

Felhívásunk közzététele után két nappal, június 10-én a kormány egy olyan törvénytervezet megszavazását kérte, mely vámügyekben teljhatalommal ruházza fel, s ezt a képviselőház meg is szavazta. Nem ugyanez történt azonban másnap a szenátusban, ahol Léon Blumot a szenátorok hűvösen fogadták. Paul Reynaud például szüntelenül azt ismételgette, hogy minden baj eredete a 40 órás munkahét bevezetése volt.

Június 13-án a kormány pénzügyekben is teljhatalmat kért, július 31-ig bezárólag. A képviselőház 346 szavazattal 247 ellenében megszavazta a teljhatalmat, a szenátus pedig 188 szavazattal 72 ellenében elutasította.

Az így kialakult helyzet figyelembevételével ki kellett fejtenünk magunk álláspontját, s nem csupán a különleges felhatalmazás iránti

vélelmekkel, hanem a pénzügyi politika tartalmával kapcsolatosan is, amelynek érvényesítéséhez a kormány rendelkezésére kellett bocsátanunk a szükséges eszközöket.

Én kaptam megbízatást, hogy fejtsem ki nézeteimet a képviselőház előtt.

Végül a képviselőház egy egyezményes szöveget szavazott meg, amelyet a szenátus elé kellett terjeszteni, ahol ott volt a pénzügyi bizottság elnöke, Joseph Caillaux, a Népfront kormányának esküdt ellensége.

Június 21-ről 22-re virradó éjszaka, amikor a Luxembourg-palotában a szenátus teljes forrongásban volt, elmentem, hogy a párt nevében megkérjem Léon Blumot, ne hajoljon meg a szenátorok rosszindulata előtt, hanem jöjjön vissza a képviselőházba, és az ország színe előtt tegye szóvá a szenátus reakciós politikáját. Érvelésem alátámasztására megemlítettem Anglia példáját, ahol a lordok háza elvesztette hatáskörének egy részét annak a konfliktusnak a következtében, amelynek során szembekerült az alsóházzal, de éreztem: ez az ember, akihez szavaimat intézem, a lelke mélyén már elhatározta, hogy véget vet kormánya létezésének.

Miközben a szenátus tárgyalótermében sétáltam és néhány szenátorral meg képviselővel beszélgettem, akik maguk is azért jöttek el, hogy megnézzék, mi történik ott, találkoztam Joseph Caillaux-val. Caillaux már ismert névről, és ezért nem volt szükség a kölcsönös bemutatkozásra. Különös figura volt ez a hetvenes férfiú. Tökéletesen tar koponya, mely néha-néha lazacpiros színben játszott, büszkén felcsiptetett monokli, olyan bajusz, mely nyilván csak a festékek közreműködése miatt nem volt fehér, kakaskodóan fölényes magatartás, az egész ember valahogy úgy tűnt nekem, mint a pénzügyek diktátora, aki a jövedelmi adó kezdeményezői közé tartozott, majd a szenátus pénzügyi bizottságának elnökségét holmi erőddé alakította át, ahol az ő szellemében bukásra volt ítélve az adóügy mindennemű demokratizálásra irányuló kísérlete. Caillaux tehát úgy tett, ahogy öreg ellenfele, Georges Clémenceau cselekedett az első világháború idején, aki a szenátus katonai bizottságának elnökségéből alakított ki támadási bázist a kormány ellen, mígcsak miniszterelnök és hadügyminiszter nem lett . . .

A szabad véleménynyilvánítás mélységes tudatában szólítottam meg Joseph Caillaux-t, aki olyan szemekkel nézett rám, melyekből bizonyos megdöbbenés volt kiolvasható, hiszen az ő számára egy kommunista valami egészen különleges lény lehetett, én pedig igencsak kertelés nélkül szóltam hozzá: „Elnök úr, van nekünk egy közös emlékünk, mi ketten ugyanabban a börtönben voltunk", s ekkor elmeséltem neki, hogy a Santé-börtön politikai osztályán megmutatták nekem az ő cellájának ajtaját. Megjegyzésemre egész kis beszéddel reagált Caillaux, szavai teli s tele voltak gyűlölködéssel és megvetéssel Clémenceau iránt, akit még a sírjában is gyűlölt.

Amikor pedig rátértem a kormánnyal való szembehelyezkedés kérdésére, amelyet ő szorgalmazott a szenátusban, egy elmúlt korszak emberével találtam szemben magam. Úgy érvelt, ahogy az „erkölcsi rend" pénzügyminiszterei érvelhettek, nem látta, és nem is érthette, milyen mély változások mentek végbe Franciaországban.

A lényegében falusi jellegű Franciaország beszélt belőle, a harisnyában őrzött és külföldi befektetésekre adott pénzecskék Franciaországa, én pedig arra gondoltam, hogy a Népfront kormányának feltétlenül szembe kell szállnia egy ilyen elavult politikával. Ám hajnali három órakor Léon Blum benyújtotta kormánya lemondását a köztársasági elnöknek.

A kommunista párt kész részt venni a kormányban

A Politikai Bizottság és a kommunista képviselőcsoport végrehajtó irodája haladéktalanul határozatot hozott, amelyben kijelentette: „. . . Szó sem lehet más kormányról, mint a Népfront-kormányról."

Ezenkívül a határozat kimondta: „Az eljövendő kormánynak nem lehet más programja, mint a Népfront-program, amely a nemzet akaratát fejezi ki."

Végül leszögezte:

„A kommunista párt ismételten kijelenti, hogy az *általános szavazás határozatainak a Népfront programja maradéktalan végrehajtá-*

sával történő érvényesítése érdekében kész vállalni a maga felelősségét egy olyan kormányban, mely a Népfront képmására jön létre."

Lehetséges volt-e ellenállni a szenátus nyomásának, ahogy azt mi Léon Blumnak ajánlottuk? Mélységesen meg voltunk győződve, hogy lehet, és ma is ez a meggyőződésünk. Egyébként nemcsak mi gondolkodtunk így, mert az Egyesült Államok nagykövete, Bullitt ezt írta Léon Blum elhatározásával kapcsolatban:

„Amikor csupán a szenátus nyomására meg kellett válnia a hatalomtól, bizalmasan bevallotta nekem, hogy nagyon könnyen szét lehetett volna zúzni ezt az ellenzéket, s még nem is kellett volna a nép segítségéhez folyamodni, hanem csak szabad folyást kellett volna engedni potenciális erejének."

Léon Blum a szocialista párt Marseille-ben július 10–13-ig megtartott kongresszusán magyarázattal szolgált ebben a kérdésben, s kijelentette:

„A kívülről fenyegető veszély figyelembevételével azt mondtuk: nem, nincs jogunk ilyent cselekedni; nincs jogunk hozzá pártunkkal szemben, nincs jogunk hozzá hazánkkal szemben. Így hát inkább visszavonultunk."

A Léon Blum-kormány lemondása után Camille Chautemps-t bízták meg az új kabinet megalakításával, s ebben a szocialisták is részt vettek. Chautemps, ez a dörzsölt burzsoá, hajlékonyabb, mint a kígyó, egyáltalán nem vette figyelembe a kormányban való részvételre tett ajánlatunkat. Léon Blum miniszterelnök-helyettes lett, Paul Faure megtartotta államminiszteri hivatalát. Vincent Auriol lett az igazságügyminiszter, Georges Bonnet pedig, aki akkor tért haza Washingtonból, Franciaország nagyköveti posztjáról, pénzügyminiszter lett.

Pártunk támogatta ezt az új kormányt, mely folytatta a Népfront-politikát, de a közvélemény hangulata Chautemps együttesével szemben már egyáltalán nem volt ugyanaz, mint korábban a Blum-kormánnyal szemben.

A szocialista pártban bizonyos kiábrándulás volt tapasztalható, a Szocialista Országos Tanács 3972 szavazattal 1369 ellenében megszavazta a kormányban való részvételt, abban a reményben, hogy

– mint Paul Faure mondta – csak átmenetről van szó, amíg megalakul egy új Blum-kormány.

Szeptemberben újabb sztrájkok és üzemfoglalások kezdődtek. A csuklyások elnevezésű titkos terrorista-fasiszta szervezet pedig támadást intézett a munkaadók két szervezetének székháza ellen, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a munkásszervezeteket vádolhassák e merényletek elkövetésével.

A kormány egy október 2-án kelt nyilatkozatában úgy határozott, hogy

– továbbra is kategorikusan ellenzi a valuta-ellenőrzést;

– igyekszik meggyorsítani a termelést, miközben biztosítja a közrendet és a társadalmi fegyelmet;

– ellenez minden törvénytelenséget, a kollektív szerződések megsértését, a szakszervezeti szabadság csorbítását és az üzemfoglalásokat;

– fellép minden külföldi agitátorral szemben, bárki is legyen az.

Paul Vaillant-Couturier halála

Október 10-én, amikor a *L'Humanité* szerkesztőségében együtt vártuk a járási választások eredményeit, borzasztó hír kavart fel mindannyiunkat. Arról értesültünk, hogy Paul Vaillant-Couturier, aki reggel még látszólag jó egészségben és ragyogó erőben vadászatra indult, hirtelen meghalt.

Maurice Thorezzal és néhány más elvtársunkkal elmentünk a Geoffroy Saint-Hilaire utcai klinikára, s ott könnybe lábadt szemmel tekintettük meg utoljára ezt a ragyogó harcostársat, akit én pályája kezdetétől fogva ismertem. Számomra, aki akkor már a negyvenes éveimben jártam, egy ifjúkori társam eltávozását is jelentette Vaillant-Couturier, az igen értékes pártharcos távozása, akinek lelki jó tulajdonságai semmiben sem maradtak el intelligenciájától és ékesszólásától.

Költő volt és muzsikus, író, újságíró, ragyogó szónok: Paul a mú-

zsák kegyeltje volt, s elvesztése nemcsak a kommunistákat sújtotta le, hanem a lakosság széles rétegeit, amelyek megkapó temetést rendeztek számára.

A Politikai Bizottság ebből az alkalomból a következő gyászjelentést tette közzé:

„EGY ÉLET – EGY PÉLDA"

„A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága fájdalommal tudatja Franciaország munkásosztályával és valamennyi dolgozójával, hogy váratlanul elhunyt Paul Vaillant-Couturier elvtárs, a Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja, a *L'Humanité* főszerkesztője, Villejuif képviselője és polgármestere, a Volt Frontharcosok Köztársasági Szövetségének elnöke.

Paul Vaillant-Couturier szombatról vasárnapra virradó éjszaka még a helyén volt, pártunk központi lapjának szerkesztőségében; miután reggel beszállították a klinikára, vasárnap 23 órakor heves májroham következtében elhunyt.

Paul Vaillant-Couturier 1892. január 8-án született Párizsban, a fronton harcolta végig a háborút, s onnan tisztként tért haza. Mint *A tűz* nemzedékének tagja, Henri Barbusse, Raymond Lefèbvre és Georges Bruyère társaságában alapítója volt a Volt Frontharcosok Köztársasági Szövetségének.

Az októberi forradalom kezdetétől fogva minden erejével a Szovjet Köztársaság védelmének szolgálatában állt. Egyik leglelkesebb előmozdítója volt annak, hogy az akkori szocialista párt csatlakozzék a Harmadik Internacionáléhoz, és az 1920-as strasbourgi kongresszuson elhangzott felszólalása jelentős szerepet játszott abban, hogy a párt nagy többsége ilyen értelemben határozott.

Seine megyében képviselővé választották, első ízben 1919. november 16-án.

Amióta a párt csatlakozott a Harmadik Internacionáléhoz, ő mindvégig a párt vezető szerveiben dolgozott.

Erejének legjavát és egész életét a *L'Humanité* ügyének szentelte.

Mint fáradhatatlan propagandista, lángoló szavú szónok, a tömegek nevelője, akit az emberek bizalma és szeretete övezett, egyike volt azon nagy építőknek, akik létrehozták a Népfrontot, a proleta-

riátus, a parasztság és a középosztályok szövetségét a kenyér, a béke és a szabadság érdekében.

Irodalmi munkásságának természetes következményeként jutott döntő szerephez abban, hogy a szellemi dolgozók mind szélesebb rétegei kerültek közelebb a proletariátus és a kétkezi munka embereinek ügyéhez.

Paul Vaillant-Couturier feladata teljesítése közben halt meg, alig néhány órával azután, hogy tegnap reggel közölt utolsó cikkében a demokrácia és a béke összes erőinek összefogására szólított fel az október 10-i politikai esemény alkalmából: »Szavazzatok a békére, a szabadságra, a kenyérre! Szavazzatok francia szellemben!«

A köztársasági Spanyolország érdekében kifejtett szolidaritási munka teljében halt meg, mint a Bilbao-bizottság elnöke.

Akkor hagyott itt bennünket, amikor rövidesen útnak kellett volna indulnia Moszkvába, az októberi forradalom 20. évfordulójának megünneplésére, mert egész szívével-lelkével kötődött a forradalomhoz.

Élete: nagy példa. Neve úgy fog fennmaradni, mint felejthetetlen emlékeztető, hogy Franciaország népe legyen egységes és cselekedjék a kenyér, a szabadság és a béke érdekében.

A Politikai Bizottság
1937. október 11."

Édesanyám Párizsban

Édesanyám, aki 1937-ben volt 68 éves, még sohasem járt Párizsban. Egyébként még a falunkat is alig hagyta el. Mindössze Pau-ban, Bayonne-ban és Biarritzban járt, ahová Jean fivéremmel együtt vittük el. Kétségtelen, hogy nap mint nap a szeme előtt volt a Pireneusok láncolatának grandiózus látványa, de a tengert még sohasem látta, így hát igyekeztünk pótolni ezt a hiányt. Még ma is látom Louisette mamát, amint gyönyörködő pillantással nézi az óceánt, mely az Adour torkolatánál különösen háborgó.

Elnéztem őt, és elképzeltem, hogy a természet erőinek láttán talán

arra gondol ő, aki nem járt templomba, noha nem volt tudatos ateista, hogy az elemeknek ez a szakadatlan mozgása isten beavatkozásának eredménye, istené, akit ő egészen másképpen képzelt el, mint ahogy annak idején a katekizmusban tanították, de aki mindazonáltal létezett számára.

Amikor Biarritz luxuspalotáit nézegette, igazságtalan dolognak találta, hogy egyes kiváltságos emberek legfőbb elfoglaltsága a mások munkájával megkeresett pénz elköltéséből áll, amikor annyi szegény ember nem képes „összekötni az egyik véget a másikkal", mint szokta mondani, vagyis kijönni a pénzből a hónap elejétől a végéig.

Azonban Pau is, várkastélyával s körötte IV. Henrik emlékével, meg Bayonne és Biarritz is végeredményben elég közel volt a mi falunkhoz, s a bérani tájszólás is nagyon hasonlított a miénkre, úgyhogy édesanyám kijelentette, most már szeretne egyszer eljönni Párizsba is, miután korábban elég hosszú ideig ellene volt annak, amit ő „expedíciónak" nevezett. Elhatároztuk, hogy felhozzuk, és Jean fivérem érte ment, mert anyánk nemigen akart egyedül utazni. Párizsi tartózkodása alatt előbb több napot fivéremnél töltött, majd a hátralevő időre kijött hozzánk Montreuil-be. Jobban érezte magát abban a kis kertes házban, amelyben én lakom, mint a nagy párizsi bérházban, ahol fivérem, a Seine-et-Oise megyei képviselő lakása volt.

Fivéremmel látogatott el a versailles-i kastélyba, melynek pompáját nem tudta elképzelni, bár olvasott már róla. A következő megjegyzést fűzte a látottakhoz: „Nagyon sokba kerülhetett ez a kastély, és bizonyára a szegény emberek fizették ki az árát." Így bújt ki belőle ösztönösen a falusi asszony, aki jól ismeri a pénz értékét, és tapasztalatból tudja, hogy a javak elosztása milyen megdöbbentő eltéréseket mutat.

Miután néhány napot fivéremnél töltött, Louisette mama minálunk rendezkedett be. Gilberte, a feleségem elvitte a Louvre-ba és a Notre-Dame-ba; keresztet vetett, amikor belépett, és a templomot azonnal összehasonlította a Lourdes-ban egymás mellé zsúfolt három templommal, s persze a Notre-Dame-ot találta szebbnek; igen helytálló megfigyelés, hogy egy olyan történelmi levegőt árasztó épület, mint a Notre-Dame, még az egyszerű emberek szemében is többet ér,

mint azok a nagyképű építmények, amelyeknek létrejöttét inkább a kereskedőszellem, mint a hit lendülete vezérelte.

Minthogy édesanyám szerette volna látni azt a környéket, ahol raboskodtam, elvittem feleségem társaságában Reimsbe, s ott megmutattam neki a katedrálist, amelynek kövei még viselték a háború ütötte sebeket, ez erősen hatott anyámra. Utána elvittem a Pierquin tanyára, s ott megmutattam neki, hol húzódott a reimsi front. Ezután mutattam meg azoknak a lövészárkoknak a helyét, ahol az 1917. április 16-i offenzíváig tartózkodtam.

A harcnak semmiféle nyoma sem maradt azon a helyen, ahol húsz évvel azelőtt emberek csatáztak, a megművelt földek végig egy szinten terültek el, mintha sohasem ásták volna ott be magukat emberek, egyesek azért, hogy ottpusztuljanak, mások azért, hogy majd továbbmenjenek, és másutt haljanak meg. Ezek megtekintése után megmutattam anyámnak azt a helyet, ahonnan az én zászlóaljam rohamra indult 1917. április 16-án „H órakor", vagyis reggeli hatkor. És miközben magyaráztam neki, mi is történt ott azon a napon, szomorúan gondoltam arra, hogy hány frontbajtársam halálának volt tanúja a most oly nyugodt földdarab, ahol éppen álltunk, s e bajtársaim arca újra megjelentek lelki szemeim előtt.

Párizsban édesanyám részt vett egy gyűlésen, amelyet az idős dolgozók érdekében tartottunk, s amelyen nekem is fel kellett szólalnom. Hallgatta a fejtegetéseket, melyekről az jutott eszébe, hogy nem valami rózsás a városi öreg dolgozók élete, s hogy igazunk van, amikor nyugdíjat követelünk számukra. A párizsi élet forgataga fárasztani kezdte anyámat, aki a fővárosban töltött két hét után sietve szeretett volna visszatérni házába, macskájához, kutyájához, tyúkjaihoz és nyulaihoz, egész otthoni életéhez, mely a házimunkával, az állatok gondozásával, egy kis varrogatással meg olvasással telt. Sokat olvasott, s amikor 1939-ben betiltották a *L'Humanitét*, a kormánynak tett egyéb szemrehányásai mellett, sűrűn panaszolta, hogy a mi lapunk betiltása következtében félbeszakadt a folytatásos regény olvasása, amely nem egyéb volt, mint a *Monte Cristo grófja.*

Mielőtt visszaindult volna a Pireneusokba, fivéremmel, annak feleségével és az én feleségemmel együtt egy kávéházi teraszon ültünk, és édesanyám, huncut pillantást vetve a pincérfiúra, azt mondta ne-

ki: „Úgy tűnik, maguknak Párizsban mindenük megvan. – Igenis, asszonyom" – felelte a pincér; ezután a következő rendelést kapta: „Szeretnék egy kis pohár diólikőrt." Ez a likőr azonban ismeretlen volt a kávéházi pincér számára, mire anyám azt mondta neki: „No látja, hogy még sincs meg mindenük Párizsban. Az én kis falumban van diólikőr, én magam csinálom." Majd mosolyogva hozzátette: „Párizsban viszont túl nagy a zaj. Nekem elegem van ebből a zsivajból, én öreg falusi asszony vagyok."

A diólikőr-tréfa megnevettette a kávéház pincérét, aki felismert engem, anyám pedig boldog volt, hogy bebizonyíthatta, egy kicsiny faluban is lehetnek olyan dolgok, amelyeket Párizsban nem lehet kapni.

Magam előtt látom, amint fivéremmel együtt vonatra száll, s azt mondja nekünk, hogy ne nagyon várjuk őt vissza Párizsba, de nagyon boldog lenne, hogyha otthon viszontláthatna bennünket minél gyakrabban.

Folytatódik a spanyolországi polgárháború

A spanyolországi polgárháború miatt arra kényszerült a köztársasági kormány, hogy Valenciába tegye át a székhelyét.

Franco elhatározta, hogy blokád alá veszi Spanyolország földközitengeri vidékét.

1937. december 3-án összeomlott az asztúriai front, a benemavatkozás oltárán feláldozott áldozatok... Számunkra fájdalmas megrázkódtatás volt ez, mert minden reménytelenség ellenére reménykedtünk.

A fasiszta fanfárok már örömujjongva harsogtak... A Hitler–Franco–Mussolini trió diadalt ült a demokratikus kormányok kishitű politikájától nekibátorodva, és azt hirdette: „Európa fasiszta lesz!"

Ilyen körülmények között került megrendezésre nagygyűlésünk a Vel' d'Hiv'-ben. Felszólaltam én is, valamint egy baloldali republiká-

nus küldött, továbbá a Spanyol Szocialista Párt egy küldötte és Dolorès Ibárruri.

A gyűlés folyamán Dolorès Ibárruri megindító beszédet mondott. Hangsúlyozta a fasiszták kizárólagos felelősségét a spanyolországi háború kirobbantásában:

„Mi mélységesen szeretjük a békét, és Franciaországba is a béke követeiként jöttünk, nem pedig a háború küldötteiként! Azt akarjuk, hogy a francia nép elkerülje azokat a szenvedéseket és borzalmas áldozatokat, amelyeket népünk kiáll.

El akarjuk kerülni, hogy a francia anyák és nők is átéljék azokat a végeláthatatlan szenvedéseket, amelyeket a spanyol anyák és nők élnek át, amikor azt látják, hogy férjükkel együtt fiaikat is lekaszabolják a fasiszta géppuskák . . .

Éppen azért kényszerültünk a háborúra, mert nagyon is mélyen szeretjük a békét. És azért háborúzunk, mert a reakciósok és a fasiszták rákényszerítettek bennünket.

Ők azok, akik az Európát fasizálni akaró Németország és Olaszország terveinek megfelelően fellázadtak, s nem mi . . ."

Dolorès Ibárruri ezután rámutatott, mennyire szükséges a spanyol nép megsegítéséhez a nemzetközi szolidaritás:

„ . . . Arcvonalaink képesek arra, hogy útját állják az ellenségnek, és mi mindent latba vetünk, s ezt igen nagy nyomatékkal állítom, hogy az ellenség otthagyja a fogát erődítéseink előtt.

Ám ehhez arra is szükség volna, hogy egy kicsit többet törődjetek a nekünk küldendő lisztt el és vajjal. Az kellene, hogy végiggondoljátok: akármilyen erős is a mi hadseregünk, amennyiben a pártütők továbbra is megkapják az eddigi segítséget, a benemavatkozási bizottság ugyanis mást sem tesz, mint módot nyújt nekik a fegyverkezésre, s így a mi harcunk jóval nehezebb lesz.

Ti, francia dolgozók sokat tehettek. Az angol dolgozókkal karöltve mindent megtehettek.

A nemzetközi fasizmus napról napra jobban tömöríti sorait emberirtó keresztes hadjárata érdekében. A proletariátusnak, a népeknek is össze kell fogniuk, ha el akarják kerülni, hogy továbbterjedjen az emberiségnek ez az istencsapása, és biztosítani akarják a világ békéjét . . ."

És végül óriási lelkesedést váltott ki Dolorès a Vel' d'Hiv' közönségéből, amikor beszédét a következő szavakkal fejezte be:

„. . . Spanyolországban, ahol vállvetve harcolunk, szocialisták, kommunisták, republikánusok és anarchisták, nem értjük, hogy a II. Internacionálé vezetői miért keresnek kifogásokat, miért nem hajlandók meghallani a III. Internacionálé felszólítását a közös cselekvésre népünk érdekében. Egyesüljenek mihamarabb a nemzetközi proletariátus óriási erői, és akkor biztosak vagyunk benne, a fasizmus nem fogja többé vérbe borítani a népeket.

Mire várnak az egység megteremtésében? Nem áldozott még elég vért a mi népünk? Nem elég vért áldoztak-e még a többi népek, amelyeket a fasizmus a saját igájába akart kényszeríteni?

Az szükséges, hogy ti, a II. Internacionálé szocialista vezetői, válaszoljatok a spanyol nép és a III. Internacionálé közös cselekvésre szólító felhívására!

Franciaországban lerombolták a Bastille-t, de ha Spanyolországot szerencsétlenségére legyőznék – ami nem fog megtörténni, meg fogjuk akadályozni! –, bizonyosra vehetitek, hogy a reakció új Bastille-t emel majd Franciaországban, ahogy szeretett volna valamennyi országban felállítani egyet.

Franciaország népe, segíts nekünk megnyerni a háborút, mert saját magadat véded meg így ellenségeiddel szemben, akik azonosak a mi ellenségeinkkel.

Szeretnénk, ha holnap senki sem mondhatná joggal nektek, amit Aixa szultána mondott fiának, Baodilnak Granada eleste után: »Asszony módjára sirassátok meg, amit nem tudtatok férfi módjára megvédeni!«"

Én a magam részéről előbb üdvözöltem a fasiszta barbárság ellen harcoló köztársasági Spanyolország képviselőit, majd kifejtettem, milyen tevékenységet folytat az a nemzetközi bizottság, mely Londonban alakult a benemavatkozási politika gyakorlati ellenőrzésére, és a következőket mondtam:

„. . . Engedjék meg, hogy ne időzzek sokáig ennél a sötét ellenőrzési komédiánál. Képzeljék el, amint az olaszok ellenőrzik saját magukat, és ellenőrzik a németeket! Ez lett hát a híres-nevezetes londoni bizottságból!

Nem lehet szó nélkül hagyni, hogy milyen végtelenül előzékenyek voltak Londonban a diplomaták Róma és Berlin kormányai iránt.

Amikor a spanyol köztársaságiak ország-világ előtt bebizonyították, hogy külföldi agresszió áldozatai lettek, a diplomaták azt mondták: »Nincsen semmiféle bizonyítékunk!«

És amikor ezek bizonyítékokkal szolgáltak, amazok azt állították, hogy nem bizonyosak e bizonyítékok hitelességében.

Ugyanezek a diplomaták tagadták Hitler és Mussolini katonáinak jelenlétét, egészen addig a napig, amíg maga Mussolini nem üdvözölte az olasz katonákat és tábornokokat, akik elfoglalták Santandert, egészen addig a napig, amíg be nem vallotta, hogy 40 ezer katonája harcol Spanyolországban.

Azoknak a diplomatáknak, akik oly sikeresen tolták Mussolini szekerét, nincs más gondjuk jelenleg, mint hogy új formában szolgálhassák őt, s így vetődött fel valósággal botrányos módon az önkéntesek visszavonásának kérdése.

Egész valónkban felháborodunk arra a gondolatra, hogy valaki egy kalap alá meri venni azokat az embereket, akik életük kockáztatásával a szabadság védelmére keltek és a fasizmus szolgálatában álló zsoldosokat.

Megszólalt azonban ebben a londoni bizottságban egy másfajta hang is, egy nagy ország hangja, a Szovjetunió, amely érti a módját, hogyan szabaduljon meg a fasizmus zsoldjában álló árulóktól, s amelynek a Spanyolország agresszoraival szemben tanúsított magatartása a béke és a szabadság minden hívének rabul ejtette a szívét.

Ami Franciaországot illeti, sajnos, túl gyakran szerepelt ebben az egész históriában Anglia uszályában. Elég gyakran mondtuk, hogy az embernek az az érzése: a Quai d'Orsay túlságosan is gyakran tűnik a Foreign Office valamiféle fióküzletének . . ."

Az adott helyzet láttán a spanyol munkásszervezetek különböző felhívásokat intéztek a Kommunista (III.) Internacionáléhoz, a Szocialista Munkás (II.) Internacionáléhoz és a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetséghez.

Június 19-én, szombaton összeült Párizsban Maurice Thorez, Marcel Cachin és Fritz Dalhem, a Kommunista Internacionálé Végrehajtó

Bizottságának tagja; Gallo*, az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja és Checa, a Spanyol Kommunista Párt Központi Bizottságának titkára, aki José Diazt, a Spanyol Kommunista Párt főtitkárát helyettesítette, az elvtársak megbízást kaptak hogy képviseljék a Kommunista Internacionálét azon a találkozón, amelyre június 21-én, hétfőn került sor Annemasse-ban** a Szocialista Internacionálé képviselőivel.

A Kommunista Internacionálé küldöttei azokról a kérdésekről tárgyaltak, amelyeket a kommunista párt, a Spanyol Szocialista Párt és az Általános Munkásszövetség közösen vetett fel a három Internacionáléhoz intézett levélben a nemzetközi proletariátus akcióegységének megszervezése céljából, a köztársasági Spanyolország és a világbéke érdekében. A következő táviratot intézték Spanyolország munkásszervezeteihez:

„Dimitrov, a Komintern főtitkárának megbízásából június 21-én Annemasse-ban találkoztunk a Szocialista Munkás Internacionálé vezetőségével. Minden lehetőt elkövetünk, hogy a javaslatok alapján létrejöjjön a nemzetközi munkásszervezetek akcióegysége a spanyol nép minél hathatósabb megsegítésére a fasiszta agresszor lázadók elleni hősies harcában. Thorez, Cachin, Dalhem, Gallo, Checa."

A két delegáció hivatalos közleménye a tanácskozás befejezésekor

A találkozó úgy zajlott le, ahogy tervezték. A két delegáció közös közleményt fogadott el, amelyet a találkozó végén Florimond Bonte olvasott fel:

„A Szocialista Munkás Internacionálé elnöke, Louis de Brouckère és titkára, Fritz Adler, valamint a Kommunista Internacionálé kül-

* Gallo – Luigi Longo illegális neve.

** Francia város a svájci határ mellett.

döttségének tagjai: Marcel Cachin, Checa, Dalhem, Gallo és Bonte elvtársak június 21-én 20 órakor Annemasse-ban találkoztak.

Az előzetes megbeszélés szerint kicserélték nézeteiket arról, mi módon lehetne a leghatásosabban folytatni az akciót Spanyolország érdekében, közös megegyezés alapján, mindenütt, ahol csak erre lehetőség van, és mindenképpen felesleges súrlódások nélkül.

Ez az erőfeszítés sürgősebb, mint valaha, miután felhívást tettek közzé a spanyol munkásszervezetekhez, amelyek ragyogó bátorsággal vívják harcukat a szövetségre lépett fasiszta világ ellen, s a maguk szabadsága mellett Európa és a nagyvilág szabadságát és békéjét is védelmezik.

Ez a véleménycsere azt mutatta, hogy a két Internacionálé eddig is hasonló politikát folytatott Spanyolország vonatkozásában, hogy mindkettő követeli a blokád megszüntetését, a megsértett nemzetközi jog helyreállítását és a népszövetségi egyezmény alkalmazását.

Mindkét küldöttség egyetértett abban, hogy kívánatosnak tartja, újabb kapcsolatok felvételét rövid időn belül a Spanyolországnak nyújtandó anyagi és erkölcsi segítség konkrét eszközeinek még részletesebb tanulmányozására."

Az annemasse-i találkozó után

Az annemasse-i találkozó lehetővé tette a spanyolországi helyzettel kapcsolatos véleménycserét, de semmiféle konkrét lépést sem eredményezett a Spanyol Köztársaság érdekében folytatandó közös akció szempontjából.

Eközben a Léon Blum-kormány lemondásával, továbbá annak a tendenciának mind világosabb érvényesülésével, hogy agyonhallgassák a spanyolországi eseményeket, kedvezőtlen légkör alakult ki a szocialista párt soraiban a köztársasági Spanyolország megsegítésének fokozására.

Egy gyűlésen, amelyet szeptember 28-án tartottunk a Vel' d'Hiv'-

ben, Maurice Thorez ismételten leleplezte a benemavatkozásnak nevezett csalást, s a következőket mondta:

„. . . Ismételten állítjuk, hogy a benemavatkozási politika nem rövidítette le a spanyolországi háborút, hanem inkább meghosszabbította és nehezítette.

Állítjuk, hogy ez a politika módot adott a mészárlások fokozására. Állítjuk, hogy a benemavatkozás mérlege: Irun, Badajoz, Guernica, s hogy nem csupán a harcosok vére folyik Spanyolországban, hanem asszonyoké és gyermekeké is.

Állítjuk, hogy az úgynevezett benemavatkozási politika nem megmentette, hanem tönkretette a békét.

Európa- és világszerte napról napra szaporodnak a világméretű feszültség súlyosbodásának jelei, és a béke, a teljesen relatív béke már csak hajszálon függ.

Joggal mondhatjuk, hogy igaz internacionalisták módjára megtettük kötelességünket a spanyolországi proletártestvéreinkkel szemben, megtettük köztársasági szolidaritási kötelességünket a spanyol Népfronttal szemben, megtettük minden olyan francia ember kötelességét, aki aggódik hazája biztonságáért és jövőjéért.

Most pedig joggal mondhatjuk még erőteljesebben: Dicsőség a spanyol nép hős fiainak, dicsőség az új népi hadsereg hős harcosainak, dicsőség a nemzetközi brigádok önkénteseinek, testvéreinknek, akik Spanyolországban küzdöttek és küzdenek!"

Ebben az időben a francia fasiszták egyre szemtelenebbek lettek, s határozottan az a benyomásunk alakult ki, hogy széles körű fasiszta összeesküvés készül.

Egy cikket szenteltem ennek a kérdésnek, melyben a következőket írtam:

„Komoly megfontolásra késztet az az összeesküvés, amelyet a szabadság és Franciaország ellen szőnek a fasizmus hívei.

Egyes újságok viccet csináltak abból, hogy fegyvereket, titkos raktárakat, páncélozott pincéket stb. fedeztek fel. Mások azzal próbálták e felfedezések jelentőségét csökkenteni, hogy valamiféle romantikus és kalandos szellemről fecsegtek. Végül pedig néhány újság még a fenyegetőzésig is elment, amikor az 1936 júliusában szervezett Franco-féle spanyol lázadást emlegette.

Például a *l'Écho de Paris* november 27-én ezt írta:

»Belügyminiszterünknek azonban emlékeznie kell, hogy a spanyol Népfront-kormányok ugyanilyen önkényről tettek tanúságot, és Moszkva sugallatának engedelmeskedtek, amivel aztán ki is robbantották ezt a véres polgárháborút.«

Mindez jól bizonyítja, milyen célt tűztek maguk elé az összeesküvés szervezői . . .

Mindenki tudja, hogy ezt az összeesküvést külföldön készítették elő, a külföld közreműködésével olyan politikai célok érdekében, amelyek a szabadság s egyszersmind Franciaország ellen is irányulnak.

Ha valaki azt szeretné tudni, honnan jön a pénz, honnan jön az összeesküvés technikai apparátusa, honnan jönnek a fegyverek, és honnan jönnek a tervek, csak Berlin és Róma tájékán kell körülnéznie."

Miután Franco csapatai megkaparintották Gijon városát, a spanyol elvtársak újabb felhívást intéztek a Szocialista Munkás Internacionáléhoz, a Nemzetközi Szakszervezeti Föderációhoz és a Kommunista Internacionáléhoz:

„Kedves Elvtársak!

A fasiszta invázió csúcspontjához érkezett: elfoglalták Gijon városát az idegen csapatok, az olasz és a német seregek, amelyek hatalmas hadifelszereltségükkel végül is megtörték az asztúriai harcosok hősi ellenállását.

Védtelen nők, aggastyánok és gyermekek ezrei vannak most kiszolgáltatva a vérengző fasizmusnak, amely megkísérli, hogy öldökléssel álljon bosszút a bátor asztúriai munkásokon, tűzzel-vassal, minden eszközzel pusztítja azt a vidéket, mely mindenkor a spanyol antifasizmus védőbástyája volt.

Asztúriát a nemzetközi proletariátus egységes és erélyes fellépésével meg lehet menteni a fasiszta mészárlástól. Ti, Szocialista Internacionálé és Kommunista Internacionálé, ti biztosíthatjátok – ténylegesen módotok van rá –, hogy véget érjen Asztúriában a fasiszta terror,

együttműködhetnétek velünk a civil lakosság evakuálásában, s ezernyi életet lehetne megmenteni ezzel, és ügyelhetnétek, hogy tiszteletben tartsák a spanyol nép jogait.

Mi megfogadjuk, hogy egész Spanyolországot meg fogja hódítani a köztársaság. Valamennyi antifasiszta egyre szorosabb egysége, a köztársasági hadsereg harckészségének növekedése, valamint az ország erőforrásainak maximális kihasználása – mindez szilárd biztosítékot nyújt arra, hogy le tudjuk és le is fogjuk győzni a fasizmust. Azonban győzelmünk annál gyorsabb és döntőbb lesz, minél inkább számíthatunk a nemzetközi proletariátus támogatására és segítségére. Valamennyi spanyol egyesített erőfeszítése és a proletariátus közös akciója visszavonulásra fogja kényszeríteni a fasizmust.

Épp ezért arra kérünk benneteket, üljön össze közös értekezletre a Kommunista és a Szocialista Internacionálé az Annamasse-ban kijelölt irányvonal alapján, és a »semmiféle segítséget Francónak« jelszó jegyében; ez az értekezlet tanulmányozza, milyen sürgős intézkedéseket kell tenni, hogy a köztársasági Spanyolország megsegítése világméretekben is hatalmas ösztönzést kapjon valamennyi ország munkásmozgalmának összehangolt akciója segítségével. Ennek a segítségnek a célja: megakadályozni a vadállati megtorlást Asztúriában, biztosítani a civil lakosság evakuálását, biztosítani a köztársasági kormány számára a kereskedelem szabadságát, a határ megnyitását, a fasiszta területekről érkező mindenfajta áru bojkottálását, valamennyi külföldi haderő, valamint a jelenleg spanyol területen tartózkodó mórok és legionáriusok teljes kivonását.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy javaslataink szívélyes fogadtatásra találnak a két Internacionálénál, amelyek közös akciója nagymértékben hozzá fog bennünket segíteni, hogy szétzúzzuk a fasizmust, és megteremtsük a szabad és demokratikus Spanyolországot, amely biztosíthatja a világ békéjét. Szívélyes üdvözlettel

a szocialista párt részéről
Ramón Lamoneda,
a kommunista párt részéről
José Diaz."

Az üzenet vétele után Marcel Cachin és Maurice Thorez november 20-i kelettel nyomban levelet intézett Louis de Brouckère-hez és Fritz Adlerhez:

„Kedves Elvtársak!

Noha a spanyol nép borzalmas áldozatok árán mind a mai napig ingadozás nélkül állta a nemzetközi fasizmus nyílt agresszióját; noha Madrid, a dicsőséges főváros mindmáig a Spanyol Köztársaság sértetlen erődítménye, a demokrácia és a béke előretolt védőbástyája maradt, a demokratikus országok kormányai a jelek szerint hajlandók arra, hogy elismerjék a lázadó Francót.

Az úgynevezett benemavatkozás gyűlöletes politikája – az egyirányú blokád –, amelyet a nemzetközi jog megsértésével a demokratikus országok kormányai kezdeményezésére valósítottak meg, már eddig is nagyon sokba került a munkásosztálynak és a Spanyol Köztársaságnak.

A londoni kormány és a lázadó Franco közötti hivatalos kapcsolat kiépítése, a nyíltan bevallott diplomatacsere, a bitorló tényleges elismerése új csapás a Spanyol Köztársaságra és újabb bátorítás a fasiszta agresszoroknak.

Nyilván Önök is úgy vélik, akárcsak mi, hogy a nemzetközi proletariátusnak kötelessége erélyesen tiltakozni a Spanyol Köztársaság ügyének, tehát a demokrácia és a béke ügyének ilyen veszélyeztetése ellen.

Ideje megvalósítanunk nemzetközi síkon és minden országban az akcióegységet, hogy be lehessen szüntetni a Francónak nyújtott közvetlen vagy közvetett segítséget egyaránt.

Ezúttal ismét ezt kérte tőlünk Spanyolország Szocialista Pártja és Kommunista Pártja az Internacionáléinkhoz intézett sürgető felszólításban . . ."

A levél ezek után közli Ramón Lamoneda és José Díaz kérését, hogy a két Internacionálé szervezzen közös értekezletet, majd konklúzióképpen a következők olvashatók benne:

„. . . A Kommunista Internacionálé nevében, valamint válaszképpen a köztársasági Spanyolország hős harcosainak felszólítására, azt

javasoljuk, találkozzunk legközelebb november 22-én, hétfőn Párizsban.

Bizonyosak vagyunk az Önök egyetértésében, s kérjük, kedves elvtársak, fogadják kommunista üdvözletünket.

A Kommunista Internacionálé megbízásából:

Marcel Cachin, Maurice Thorez."

November 25-én Marcel Cachin és Maurice Thorez a következő választ kapta:

„Kedves Polgártársak!

November 20-án kelt levelük felhívja figyelmünket a nemzetközi jog ismételt megsértésére, melynek áldozatul esett a köztársasági Spanyolország, továbbá arra az új veszélyre, amelynek a lázadó Franco többé-kevésbé nyílt elismerése teszi ki Spanyolországot.

Önökhöz hasonlóan mi is úgy véljük, hogy »a nemzetközi proletariátusnak kötelessége erőteljesen tiltakozni a Spanyol Köztársaság ügyének, tehát a demokrácia és a béke ügyének ilyen veszélyeztetése ellen.«

A mi Internacionálénk csakúgy, mint különböző szekciói szünet nélkül hangot adnak a szükséges tiltakozásnak, felrázzák a közvéleményt és minden módjukban álló anyagi és erkölcsi támogatást megadnak a spanyol ügynek.

Annemasse-ban alkalmunk volt megfelelő módszert kidolgozni arra, hogy mind a magunk, mind az Önök erőfeszítéseit hatékonyabbá tegyük úgy, hogy »közös megegyezéssel lépünk fel mindenütt, ahol az csak lehetséges, de mindenképpen vigyázunk a felesleges súrlódások elkerülésére«.

Ez a módszer nem tartalmazza a két Internacionálé közös találkozóját. Ahogy már több ízben alkalmunk volt Önöknek kifejteni, nincs meg a szükséges hatáskörünk ahhoz, hogy szervezetünk nevében ilyen természetű értekezleten részt vegyünk. Nagyon fontos – éppen az említett »felesleges súrlódások« elkerülése érdekében –, hogy ne legyen közöttünk e tárgyban félreértés.

Az Önök levele alkalmas ilyen félreértés keltésére, s ez arra késztet bennünket, hogy nyilvánosságra hozzuk a magunkét, minthogy az Önöké már akkor megjelent, amikor mi kézhez kaptuk.

Magától értetődik, hogy továbbra is készséggel várunk minden olyan javaslatot, amelyet Önök szükségesnek tartanak velünk közölni, hogy teljesíthessük, amit közösen javasoltunk Annemasse-ban.

Kérjük, kedves elvtársak, fogadják szocialista üdvözletünket:

Louis de Brouckère
az SZMI elnöke
Friedrich Adler
az SZMI titkára"

Annemasse-i találkozónk alkalmával szó volt arról, hogy kívánatosnak tartjuk újabb kapcsolatok felvételét a Spanyolországnak nyújtandó anyagi és erkölcsi segítség konkrét eszközeinek részletesebb tanulmányozására, s a november 25-i válaszlevél ebből a szempontból csalódást okozott.

Személyesen is alkalmam volt részt venni egy találkozón de Brouckère és Fritz Adler elvtársakkal Párizsban. Maurice Thorez egyéb elfoglaltsága miatt nem tudott Marcel Cachinnal elmenni a találkozóra, ezért engem kért meg, hogy helyettesítsem.

Louis de Brouckère, ez a jóságos, szakállas óriás őszintének látszott, s bizonyára az is volt, amikor kifejtette, milyen felindulást váltott ki belőle a Spanyol Köztársaság helyzete. És hogy igazolja a Szocialista Munkás Internacionálé tétlenségét vagy legalábbis közismerten elégtelen tevékenységét, arra hivatkozott, hogy mint az Internacionálé elnökének igen korlátozott hatásköre van.

Friedrich Adler az abban az időben ausztro-marxizmusnak nevezett irányzatot képviselte, s ifjúkorában azzal jeleskedett, hogy 1916. október 21-én megölte az osztrák miniszterelnököt, amikor magára irányította a figyelmet mint a háborút viselő kormány fejének ellenfele. De Brouckère-nél kevesebbet beszélt, viszont helyeselte fejtegetéseit, és ugyancsak hatáskörének korlátozott voltával takaródzott.

Az eredményeket tekintve, meglehetősen pesszimista hangulatban távoztam erről a megbeszélésről, miközben egyre bonyolódtak azok

az események, amelyek a többé vagy kevésbé leplezett fenntartások és meghátrálások következtében a későbbiekben a Spanyol Köztársaság vereségéhez vezettek.

Az egység problémái

Egyébként az egység szempontjából a helyzet nem a legjobban állt Franciaországban.

A kommunista párt 1935. december 18-án azt javasolta a szocialista pártnak:

1. szervezzenek az egész országban nagy közös gyűléseket;
2. közöljék mindkét párt valamennyi szervezetével az egyesítő bizottság elé kerülő szövegeket;
3. tegyék közzé az egyesítő bizottságban lezajlott viták gyorsírói jegyzőkönyvét.

Erre azonban december 23-án a Szocialista Párt Állandó Igazgató Bizottsága negatív értelmű választ adott.

A kommunista párt gondot fordított arra, hogy előmozdítsa az egységgel összefüggő kérdések megvilágítását, ezért 1936. március 4-én javaslatot tett a munkásegységgel kapcsolatos szövegek közös megjelentetésére, amelyeket a két párt dolgozott ki (a párt a *Cahiers du Bolchévisme* 1936. januári, 1. számában közzétette e kommunista és szocialista párt által kidolgozott szövegeket), és abban is megállapodtunk, hogy az említett szövegek alapján lezajló vita esetleg konkrét céljául tűzhetnè ki egy országos egységértekezlet előkészítését.

Pártunk ezenkívül megismételte a közös gyűlések szervezésére tett javaslatát.

A szocialista párt főtitkára április 6-án válaszolt ezekre a javaslatokra, és a közös gyűlések ellen foglalt állást, s azt is közölte, hogy a kommunista párt által kidolgozott egységokmány tervezetét ismerteti a párt valamennyi szekciójának megküldött jelentésében.

Így tehát 1936 eleje óta mind a kommunista párt, mind a szocialista párt egyaránt kidolgozott a proletariátus egységes pártjának

megalakítására vonatkozó szövegeket, de ezeknek a szövegeknek a megvitatása elmaradt.

Egy bizonyos időszakban a szervezeti egység némiképp ellentétbe került az akcióegységgel, mert míg a szervezeti egység elmélyült elméleti és politikai vitákat tett szükségessé, a közös célokat szolgáló akcióegység sokkal könnyebben volt megvalósítható. És 1937 végén az volt a benyomásunk, hogy a szocialista párt, amely megszakította az egység fölötti vitákat, s erre Georgi Dimitrov egyik cikkét hozta fel ürügyül, mert egy füst alatt szeretné meglazítani azokat a szálakat is, amelyek az akcióegység síkján fűzték össze a két pártot.

Mit is írt hát Dimitrov abban a cikkben: A címe: *A Szovjetunió és a tőkés országok munkásosztálya;* a cikk azt fejtegette, milyen áldozatokat hozott, és milyen sikereket aratott a Szovjetunió a szocializmus építésért vívott harcában.

Perdöntő jelentőségű kérdéseket tett fel egyesek felelősségével kapcsolatban, amit senki sem tagadhat:

„Hol tartana már a világ, ha az Októberi Szocialista Forradalom után, az 1918–1920-as időszakban a német, az osztrák–magyar és az olasz proletariátus nem állt volna meg félúton forradalmi kibontakozásában? Hol tartana már a világ, ha végigvitték volna az 1918-as német és osztrák forradalmat, és ha a forradalom győzelme nyomán proletárdiktatúra került volna uralomra Európa szívében, az erősen fejlett ipari országokban? Nyugat-Európa proletariátusának és a Szovjetunió munkásosztályának forradalmi tömbje nemcsak százszorta könnyebbé tette volna az ellenforradalmi intervenció és a polgárháború felszámolását, hanem rendkívüli módon meggyorsította volna a szocializmus építését a szovjetek országában. Nem lett volna fasiszta diktatúra sem Olaszországban, sem Németországban, sem Ausztriában, sem más országokban. A fasizmus nem folytatna offenzívát a munkásosztály és a demokratikus népek ellen. Spanyolország és Kína népeinek nem kellett volna kiállniok a rettenetes megpróbáltatásokat, amelyekre ma kényszerülnek. Az emberiségnek nem kellene ma egy új, világméretű mészárlás baljóslatú fenyegetésével szembenéznie.

Amikor az oroszországi munkások és parasztok megdöntötték a nagybirtokosok és tőkések hatalmát, Közép-Európában minden szükséges objektív feltétel együtt volt ahhoz, hogy az európai proletariá-

tus, mindenekelőtt pedig Németország proletariátusa a szovjet munkások és parasztok által megkezdett útra lépjen. Ám ebből semmi sem lett. És elsősorban azért nem, mert a proletariátus tömegszervezeteinek vezetésében a szociáldemokrata párt vezetői mondták ki a döntő szót, s ők a háború kezdetétől fogva az imperialista burzsoáziával alkottak blokkot . . ."

A kommunista párt az adott körülmények között elhatározta, hogy december 25–29 között Arles-ban tartandó kongresszusának napirendjére tűzi a kérdést, milyen küldetésnek tesz eleget a Népfront Franciaországa a világban, valamint a munkásosztály egységének problémáját.

Maurice Thorez terjesztette a kongresszus elé a fő beszámolót, amely az első napirendi ponttal foglalkozott, mint azt Thorez bevezetőjében kifejtette:

„. . . Most pártunk IX. kongresszusának feladata, hogy megvonja a két utolsó esztendő mérlegét, pontosan értékelje az elért eredményeket, és számot vessen a Népfront előtt felmerülő nehézségekkel, hogy legyőzhesse azokat. Miránk vár a feladat, városok és falvak kommunista szervezeteinek küldötteire, Franciaország munkásainak és parasztjainak elhivatott képviselőire, hogy megvilágítsuk a népi tömegek számára az előrevezető utat.

Az aggodalom nehéz óráiban, amikor a belső és külső háború kettős fenyegetése nehezedik népünkre, amikor a háború a földkerekség több pontján megkezdődött, és dühöng már, a Francia Kommunista Párt kötelességének érzi, hogy fennen hirdesse A NÉPFRONT FRANCIAORSZÁGÁNAK HALADÓ ÉS BÉKÉS KÜLDETÉSÉT."

Maurice Thorez dicsőítette a francia nemzet egységét és nyomatékosan rámutatott, milyen alapvető különbség van a francia Népfront jóvoltából kibontakozó haladás és szabadság, valamint a fasiszta országokban uralkodó barbár elnyomás között, majd ecsetelte a Népfront világméretekben tapasztalható befolyását. Ezután meghatározta a feltételeket, amelyek alapján előreléphetünk; a program maradéktalan végrehajtása; a fasizmus elleni harc; összefogás a katolikusokkal; a volt frontharcosokkal, akiket de la Rocque demagógiája részedett; a munkásosztály egysége.

A kongresszus négy órán át feszült figyelemmel hallgatta Maurice Thorez kitűnő beszámolóját, majd tapsviharban, éljen-kiáltásokban, hurrákban tört ki. Kiáltások hangzottak: „Thorezt a hatalomra!", s e kiáltásokat az egész terem átvette.

Nagy meghatottság vett erőt a résztvevőkön, amikor Marcel Cachin öleléssel üdvözölte Maurice Thorezt.

Újból felzengett az *Internacionálé*, majd a *Marseillaise*, melyben ott vibrált a Franciaország jövőjébe és világraszóló küldetésébe vetett hit.

A Francia Kommunista Párt, melytől soha, egyetlen kulturális természetű kérdés sem állt távol, most is megragadta az alkalmat, hogy kongresszusán tisztelegjen a nemrég elhunyt nagy francia zeneszerző, Maurice Ravel emléke előtt. Tiszteletét azzal akarta kifejezésre juttatni, hogy meghívott egy másik nagy zeneszerzőt, Darius Milhaud-t, foglaljon helyet az elnöki emelvényen.

Az én feladatom volt, hogy jelentést tegyek az egység kérdéséről, s ennek a kongresszus harmadik napján tettem eleget.

Miután elsoroltam, milyen erőfeszítéseket tett a kommunista párt az egység gondolatának érvényre juttatása érdekében, rátértem a frissebb eseményekre, azokra a határozatokra, amelyeket az 1937. július 10-én Marseille-ben megnyílt szocialista kongresszus fogadott el.

Ezek a kongresszusi határozatok tisztázták, hogy a szervezeti egység akkor válik lehetségessé, ha a szerződő pártok egyetértenek a következő pontokban:

1. demokrácia a szervezet minden szintjén;
2. az országos és a nemzetközi kongresszusok szuverenitása;
3. a párt függetlensége mindenfajta kormánnyal szemben.

Pártunk Központi Bizottsága július 22-én és 23-án elfogadta azokat a feltételeket, amelyeket a marseille-i szocialista kongresszus támasztott az egység megvalósítására.

Pártunk ezután újabb bátor erőfeszítésre vállalkozott, s öt nappal később a kommunista küldöttség a következő javaslatokat közölte az egyetértési bizottsággal:

Amikor a szocialista párt marseille-i kongresszusán kijelentette, hogy az egységes párt alapját a szervezet minden szintjén érvényesülő demokráciának, az országos és nemzetközi kongresszusok szuve-

renitásának, a párt valamennyi kormánnyal szembeni függetlenségének kell képeznie, pontosan ugyanazt a véleményt fejezte ki, amely a kommunista pártnak az egyesítő bizottság elé terjesztett megbékélési és szintézistervéből is kicsendül.

Nincs tehát közöttünk semmiféle olyan nézeteltérés, amely akadályozná a politikai egység megvalósítását. Éppen ezért a Központi Bizottság 1937. július 22-i és 23-i ülésén hozott határozatok értelmében az egyetértési bizottság elé terjesztjük a következő konkrét javaslatokat:

1. A mai naptól kezdve a Szocialista Párt Állandó Igazgató Bizottsága és a Kommunista Párt Központi Bizottsága havonta kétszer, rendszeresen együttes ülést fog tartani, hogy megvizsgálja a helyzetet, döntéseket hozzon, amelyek szükségesek az adott helyzetben, és biztosítsa azok érvényesítését.

A szocialista föderáció és a körzetek bizottságai cselekedjenek hasonlóképpen, a szocialista és a kommunista szekciók ugyancsak közösen ülésezzenek.

2. A két párt parlamenti képviselői cselekedjenek egyetértésben. Ennek érdekében a két párt képviselőházi és szenátusi parlamenti csoportjai, továbbá az egyazon megyéhez és helységhez tartozó járási, valamint községi képviselők üljenek össze együttesen, vizsgálják meg közösen azokat a kérdéseket, amelyeket a föléjük rendelt tanácskozó szervek elé terjesztenek, és alakítsanak ki közös álláspontot.

3. A propagandát ezentúl országszerte szervezzük közösen, tömörítsük egyúvé a két párt rendelkezésére álló embereket és eszközöket.

4. Megállapodást fogunk kötni, hogy rendszeresítjük a szocialista elvtársak együttműködését a *L'Humanité*val és a kommunista párt irányítása alatt álló vidéki lapokkal, a kommunista elvtársak pedig működjenek együtt a *Le Populaire*-rel, valamint a szocialista párt ellenőrzése alatt álló vidéki sajtóval. Hasonló feltételek mellett ki fogjuk alakítani a kölcsönös együttműködést a két párt elméleti szervei között is.

5. A két párt teljes fúziójáig a párttagok továbbra is a maguk pártszervezeténél fizetnek tagdíjat. Azonban minden szinten az alapszer-

vektől a vezetőségig közös ellenőrző bizottságokat lehetne kialakítani, hogy megkönnyítsük az egyesülési kongresszus előkészítését.

Még soha eddig nem született olyan egységjavaslat, melynek szándékai ennyire világosak, részletei ennyire pontosan kidolgozottak lettek volna.

Sikerült-e a kommunista pártnak a végső ellenállást is megtörnie? Sajnos, még nem!

Egy hónappal később, augusztus 26-án a szocialisták Állandó Igazgató Bizottsága a következő szavakkal utasította vissza a kommunista javaslatokat:

„Javasoljuk, hogy az Önök pártjának megbízottaiból és a mi pártunk megbízottaiból álló egyesítő bizottság kapjon megbízást a következő két terv folyamatos kidolgozására:

a) a leendő egyesített párt alapokmányának tervezete;

b) alapszabályzat-tervezet a párt számára, mely biztosítja a demokráciát a szervezet minden szintjén, valamint biztosítja az országos és a nemzetközi kongresszusok szuverenitását."

(Mint észrevehették, a Szocialista Párt Állandó Igazgató Bizottsága a kormányokkal szembeni függetlenségről itt már nem beszélt.)

Ha központi szerveink jóváhagyták e terveket – folytatja az Állandó Igazgató Bizottság –, előbb az egyiket, majd a másikat külön is a két párt elé terjesztjük megvitatás céljából.

A közös gyűlésekre vonatkozó javaslataink visszautasításával a szocialista párt mindent az egyesítő bizottság kezébe akart letenni; az ember azt hihette volna, hogy ez a bizottság igen aktív lesz.

Tudjuk, mi történt ezután . . .

Október 7-én az Állandó Igazgató Bizottság nem csupán az egyesítő bizottság, hanem az egyetértési bizottság munkájának folytatását is függővé tette attól, hogy visszavonunk-e egy megjegyzést, amely Marceau Pivert személyével kapcsolatban a *L'Humanité*ban jelent meg.

Másnap a kommunista párt, melynek aktívái nemegyszer szolgáltak a szocialista újságok támadásainak célpontjául, meghajolt a szocialista párt ezen újabb követelése előtt.

Október 15-én a *Le Populaire* közölte az Állandó Igazgató Bizottság nyilatkozatát, amelyben elítéli azoknak a szocialista és kommu-

nista elvtársaknak a kezdeményezését, akik belefáradtak abba, hogy az egység kérdése nem halad előre, s ezért a cél érdekében határozatot hoztak az egységes szekciók megalakításáról.

Valahányszor mi egy lépést tettünk előre, a túloldalon két lépést tettek hátra.

November 9-én a kommunista párt kérte, hogy üljön össze az egyesítő bizottság.

Három nappal ezután, november 12-én a *L'Humanité* közölte Dimitrov elvtársunk cikkét *A Szovjetunió és a tőkés országok munkásosztálya* címmel.

Az egyesítő bizottság összehívására tett javaslatunk válasz nélkül maradt, és az Állandó Igazgató Bizottság november 24-én egy szavazat híján egyhangúlag megszavazta azt a határozatot, amely felfüggeszti a bizottságban az egységről megkezdett tárgyalásokat.

Így végképp megszűnt az egyesítő bizottság, amelyre a szocialista párt vezetői kizárólagossággal akarták rábízni az egység problémájának megoldását, ilyetén a bizottság, minekutána hónapokon át féláomban szendergett, végképp elaludt.

Maurice Thorez november 27-én a Renault-gyár kommunistái előtt válaszolt a szocialista párt érveire, és ismételten kifejezte pártunk akaratát, hogy mindent megtesz a proletariátus egységes pártjának létrehozásáért.

December 2-án a Politikai Bizottság határozatot fogadott el az egységről:

1. az egység helyreállításának kérdését kongresszusunk napirendjére kell tűzni;

2. az egész országban az egység problémájával kapcsolatosan nyilvános értekezletet kell szervezni;

3. a kommunista és szocialista párt egyesítési bizottságát fel kell kérni, hogy folytassa az egyesítő bizotttságban megkezdett munkát.

Válaszképpen a Politikai Bizottságnak az egységgel kapcsolatos határozatára, december 10-én az Állandó Igazgató Bizottság tudatta velünk, hogy semmi hozzáfűzni valója sincs november 24-i határozatához, amellyel felfüggesztette az egységtárgyalásokat . . .

Aki elolvasta a reakciós lapokat az Állandó Igazgató Bizottság

tárgyalás-megszakító döntését követő napon, képet alkothatott magának a nép ellenségeinek hangulatáról.

A november 27-i *Le Figaro A néhai egység* címmel megjelent cikkében a következő kérdést tette fel: „Vajon új perspektívákat nyit a szakítás a politikai helyzetben?"

A *Le Temps*, a gyáriparosok szövetségének lapja pedig így írt november 28-án:

„Sohasem késő a megbánás, és mi hajlamosak is volnánk feloldozni a szocialistákat »vétkük« alól, amelyet a »józan ész« ellen követtek el, ha mostani megtérésük egy hirtelen feleszmélés eredménye volna."

M. de Wendel és társai sajtóorgánuma az egységet a „józan ész elleni vétkeknek" minősíti, s ez mindennél világosabban megmutatja, mennyire érdekében áll a nagytőkéseknek a munkástömegek megosztása.

A francia reakciót leghívebben képviselő két újságban elhangzott egyöntetű véleményhez hozzátehetjük a franciaországi hitlerizmus egyik képviselőjének, „Herr" Doriot-nak a véleményét. „Herr" Doriot előbb november 27-én ezt írta: „Lesz-e a szocialistáknak bátorságuk szakítani a kommunistákkal?", majd december 8-án: „Kommunisták és szocialisták között nem képzelhető el többé egység."

A reakciónak és valamennyi ügynökének ez a szadista öröme rendkívül tanulságos.

Mindazok, akik örülnek az Állandó Igazgató Bizottság határozatának a szakításról, s akik azt szeretnék, ha ez a szakítás végleges volna, most támadják pártunkat, és szidalmakkal halmozzák el azt az embert, aki 1933-ban a lipcsei perben legendahőshöz méltóan lépett fel Goebbelsszel és Göringgel szemben, s a világ proletariátusának bosszúálló hangját hallatta:

„VALÓSÍTSÁTOK MEG AZ EGYSÉGET!

Ezt kiáltja, ezt kéri, ezt parancsolja nekünk Franciaország népe.

Felelni kell erre a felszólításra, amely a dolgozó Franciaország mélyéből tör fel, onnan, ahol tudják, milyen veszély fenyeget, és milyen üdvöt hozhat az egység.

A mi feladatunk, kommunistáké, hogy válaszoljunk erre a felszólításra.

A mi feladatunk, hogy mindenütt terjesszük a hitet, a bizodalmat és a reményt az egység diadalában.

Vannak akadályok, amelyeket le kell küzdenünk. Mi le fogjuk őket küzdeni, bármit tegyen is a reakció.

Megfogadjuk, hogy minden erőnkkel harcolni fogunk Franciaország munkásosztálya egységes pártjának mielőbbi létrehozásáért, mert ez holnapi győzelmeink záloga, mert ez a kenyér, a szabadság és a béke Népfrontja kohéziójának és egységének záloga.

A kommunista párt és a szocialista párt akcióegység-frontjának köszönhető, hogy megalakult a Népfront.

Az egység megteremtése révén a Népfront ereje és kohéziója még jobban megnövekszik.

Amikor az egységért harcolunk, a Népfront ügyét szolgáljuk, Franciaország népének érdekeit, s egyben a földkerekség minden népének érdekeit is szolgáljuk.

Éljen a Francia Kommunista Párt, a Kommunista Internacionálé francia szekciója!

Éljen az egység!

Éljen Franciaország munkásosztályának egységes pártja!"

Az arles-i kongresszushoz érkezett táviratok és üzenetek százai között igen sok olyan volt, amelyek aláírói elsősorban ama óhajukat hangsúlyozták, hogy alakuljon meg az egységes párt, továbbá kifejezésre juttatták reményüket, hogy az arles-i kongresszus hozzájárul majd e folyamat meggyorsításához. Azonban sajnalatos módon ezek a reménységek nem válhattak valóra.

A proletariátus diktatúrájáról

Visszaemlékezésemnek ezen a pontján szükségesnek érzem, hogy felidézzek egynémely, az egységgel kapcsolatosan folytatott vitát, amelyek a kommunista párt és a szocialista párt között zajlottak.

A proletariátus diktatúrájának kérdése volt az egyik probléma, amellyel kapcsolatban véleménycserére került sor.

A szocialista párt egy 1935. november 21-én kelt tervezetében a következők olvashatók a proletariátus egységes pártja által kitűzött célokkal kapcsolatban:

„A proletariátus egységes pártja osztály jellegű párt, amelynek célja a hatalom meghódítása, a termelő- és csereeszköz társadalmi tulajdonba vétele, vagyis a tőkés társadalom kollektivista vagy kommunista társadalommá való átalakítása.

A proletariátus egységes pártja megvalósítja azokat a soron következő reformokat, amelyek a munkásosztály követeléseiben szerepelnek, de mégsem reformpárt, hanem osztályharcos és forradalmi párt.

A proletariátus egységes pártja célul tűzi ki a tőkés rendszer elleni harcot és e rendszer megsemmisítését. Nem hajlandó vállalni az állandó és szerves együttműködés politikáját a burzsoá pártokkal. Nem hajlandó keresni a kormányban való részvétel lehetőségét a polgári társadalomban. Visszautasít minden kísérletet, amely a burzsoá pártokhoz való közeledés megkönnyítésére leplezni próbálja a mindinkább növekedő osztályellentéteket.

Ez a párt, még ha ki is használja a dolgozók javára a gazdagok közötti másodrendű konfliktusokat, vagy ha tevékenységében egy politikai párt tevékenysége nyilvánul is meg a proletár érdekek és jogok védelméért, mindig alapvetően és visszavonhatatlanul ellenzéki párt marad a burzsoá osztály egészével és az állammal mint annak eszközével szemben.

Elvet minden olyan eszközt, amely az uralkodó osztály hatalmon maradását szolgálja, s ezzel biztosítani akarja a burzsoázia uralmát; következésképpen: nem hajlandó megszavazni a burzsoá kormánynak a hadihiteleket, a gyarmati hódításokat szolgáló hiteleket, a titkos alapokat, s általában az egész költségvetést."

A proletariátus diktatúrájára vonatkozólag a következőket olvashattuk ugyanebben a dokumentumban:

„A proletariátus egységes pártja tudja, hogy csak akkor érheti el a célját, ha kemény harcban hódítja el a hatalmat a burzsoáziától.

Csakis így lehet megsemmisíteni a burzsoá államot és a proletariátus államával helyettesíteni, amellyel a munkásosztály az ellenforradalom szétzúzásához szükséges időszak alatt a maga diktatúráját gyakorolja.

A proletariátus egységes pártja magáévá teszi a proletariátus diktatúrájának marxista koncepcióját, úgy, ahogy az *A gothai program kritikájá*ban olvasható: *A kapitalista és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben az első forradalmi úton a másodikká alakul át. Ennek megfelel egy átmeneti politikai időszak is, amelynek során az állam nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája.*

A proletariátus diktatúrája, mint a társadalmi forradalom, az osztály nélküli társadalom felé vezető út nélkülözhetetlen szakasza, biztosítja a forradalmi erők számára a teljes politikai hatalmat. A demokrácia jelentős mértékű kiszélesedését kell hoznia a nép számára, s ugyanakkor korlátoznia kell a nép kizsákmányolóinak és elnyomóinak szabadságát.

A proletariátus egységes pártja visszautasít minden együttműködést a burzsoáziával, háborúban csakúgy, mint békében. Nem hajlandó a nemzeti egység vagy a szent egység útjára lépni, semmilyen körülmények között, semmilyen ürügy címén.

Cselekedeteit a stuttgarti határozatban foglalt általános elvek fogják vezérelni.

Mindenkor a világ proletariátusának magasabb rendű érdekei fogják akcióit meghatározni . . ."

Ezek után a párt működésére vonatkozó részletek következtek.

Egy 1935. november 26-án kiadott, második szocialista dokumentumban a következő adalékok találhatók a proletariátus diktatúrájának formáival kapcsolatban:

„A proletariátus egységes pártja megvizsgálta a XVIII. és a XIX. század forradalmi tapasztalatait, valamint a világháborút követő időkből származó frissebb tapasztalatokat, megállapítja, hogy a forradalmi osztály diktatúrája nem mindig és mindenhol ölti ugyanazokat a formákat.

Minden forradalomnak megvannak a saját jellegzetességei, megvan a maga eredeti alkotóereje.

Különbségek vannak például az 1871-es párizsi kommün, az orosz és a közép-európai forradalom munkás-, paraszt- és katonatanácsai, valamint az asztúriai forradalmi bizottságok között. Ám mindezeknek a szerveknek az a lényeges és közös jellemvonásuk, hogy a for-

radalmi erő közvetlen kisugárzásai, magának a munkásosztály mozgalmának adekvát kifejeződései és megnyilvánulásai, azé a munkásosztályé, amelyben »a társadalom forradalmi érdekei összpontosulnak, mihelyt felemelkedett, közvetlenül a saját helyzetében megtalálja a forradalmi tevékenységének tartalmát és anyagát«. (Marx: *Osztályharcok Franciaországban.*) A proletárdiktatúra ezért csak úgy tud kibontakozni, ha a legszélesebb körben gyakorolja a proletár demokráciát, és megvalósítja a néptömegek egyre aktívabb részvételét.

A proletariátus egységes pártja hozzáadja a maga erőfeszítéseit valamennyi ország szervezett proletariátusának erőfeszítéseihez, hogy szétzúzhassák azokat az akadályokat, amelyeket a kapitalisták és kormányaik próbálnak gördíteni a forradalmi tapasztalatok további, szabad megszerzése útjába, többek között az orosz forradalom fejlődése és az általa létrehozott állam megszilárdulása útjába. Márpedig ez az állam különösen szilárd támaszt jelent abban a harcban, mely a fasizmus ellen, a nemzetközi békéért és a szocializmus felé való haladásért folyik . . ."

Végül december 18-án egy harmadik szövegváltozat juttatta ismét s még pontosabban kifejezésre a szocialista párt elképzelését mind a proletariátus diktatúrájáról, mind a proletariátus egységes pártjának működéséről:

„A proletariátus egységes pártja tudja, hogy célját csak akkor érheti el, ha a hatalmat kemény harcban hódítja el a burzsoáziától.

Ha már hatalomra jutott a proletariátus, hatalmát egy osztály nélküli társadalom megszervezésének szolgálatába fogja állítani.

Hatalmát arra fogja felhasználni, hogy szétzúzza a burzsoá állam kereteit, és meghiúsítson minden olyan kísérletet, mely a régi rend helyreállítására irányulhat, továbbá e céljainak sikeres megvalósítása érdekében alakítja majd ki személytelen diktatúráját.

A proletariátus egységes pártja magáévá teszi tehát azt a marxi koncepciót, amely *A gothai program kritikájá*ban a következőképpen nyert megfogalmazást:

»A kapitalista és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben az első forradalmi úton a másodikká alakul át. Ennek megfelel egy átmeneti politikai időszak is, amelynek során az állam nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája.«

Szemben és ellentétben a fasiszta diktatúrákkal, amelyek a néptömegek alárendelését jelentik egy ember vagy egy kivételes jogokkal felruházott oligarchia teljhatalmának, a proletariátus diktatúrája, a valódi szabadság és az igazi demokrácia meghonosítását jelenti a népi tömegek egésze számára.

Ellentétben azzal, ami a burzsoá parlamentarizmus alatt folyik, a proletárdiktatúra minden dolgozó számára – nemtől és életkortól függetlenül, legyen akár kétkezi, akár szellemi munkás, legyen civil, vagy viseljen fegyvert – biztosítja a választás és a választhatóság jogát az államhatalom szerveibe, melyek ily módon a városok és a vidék néptömegeinek közvetlen kifejezőivé válnak.

Ezek a szervek képezik majd a proletár állam alapjait, formájukat tekintve pedig a legjobban meg kell felelniök a forradalmi mozgalom szükségleteinek. Kezükbe veszik mind a végrehajtó hatalmat, mind a törvényhozó hatalmat, s biztosítani fogják a dolgozók számára a teljes politikai hatalmat. A megválasztott képviselőket közvetlenül választóik ellenőrzik, s bármely pillanatban visszahívhatják őket.

Ily módon a proletariátus diktatúrája – vagyis az állam erőinek átmeneti jellegű felhasználása a kapitalizmus mindennemű támadó visszatérési kísérlete ellen, s amely fennállásának idejét e feladat teljesítése határozza meg – a dolgozó tömegeket vonja be a közügyek intézésébe, s előkészíti ezáltal magának az államnak fokozatos és lehetőleg mielőbbi eltűnését; így építi fel a szocialista, kollektivista vagy kommunista társadalmat, melyben ki-ki képességei szerint dolgozik, és szükségletei szerint részesül a javakból, így honosítja meg azt a rendszert, amelyben a dolgok igazgatása fogja helyettesíteni a személyek kormányzását."

Szemmel láthatóan nagy fejlődés ment végbe a megszövegezés dolgában, ami egyébként egyáltalán nem jelenti azt, hogy ugyanazok a szavak itt vagy ott mindig ugyanazt a politikai realitást fedezik.

Mindenesetre a proletariátus diktatúrájának szükségességét a szocialista párt is elismerte, mint valamiféle természetes következményét az osztályharcnak, amelynek során a munkásosztály és szövetségesei eljutottak a hatalom átvételéig.

Egyébként meg kell azt is mondani, hogy az imperializmus ideoló-

gusai megpróbálkoznak e diktatúra valódi értelmének meghamisításával, pedig ez a diktatúra alapvetően különbözik minden eddigitől, melyet a történelem a proletariátus vezető osztállyá való emelkedéséig feljegyzett.

Érvényes ez a megállapítás mind a módszerek, mind a célok vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban Marx 1852. március 6-án azt írta, hogy „ez a diktatúra nem egyéb, mint átmenet valamennyi osztály megszüntetéséhez és az osztály nélküli társadalomhoz".

Lenin pedig, amikor kikelt Kautskynak a proletárdiktatúra fogalmáról adott tendenciózus és reakciós meghatározása ellen, a következőket írta:

„A proletariátus diktatúrája, a kommunizmusba való átmenet időszaka, először hozza meg majd a demokráciát a nép, a többség számára és egyben a szocializmus megvédéséhez szükséges intézkedéseket a kizsákmányolók kisebbsége ellen."

A proletariátus diktatúrája tehát átmeneti időszak, mely magában foglalja a dolgozók szempontjából legszélesebben értelmezett demokratikus rendszert, s melyben megtörténnek az előkészületek, hogy a régi kizsákmányoló osztályok legyőzése után a szocialista demokrácia az egész nép államává szélesedhessék.

A Népfront és a gyarmati népek

Az arles-i kongresszuson Gabriel Péri Franciaország küldetésének egyik fontos vetületét vizsgálta, és arról beszélt, hogy milyen politikát kellene folytatni a gyarmati népek jogainak védelmében.

Többek között ezt mondta:

„Nemigen beszélhetünk francia biztonságról és a földközi-tengeri országok békéjéről, amíg algériai elvtársaink kénytelenek követelni a bennszülöttekre érvényes külön törvény eltörlését, a szükségrendeletek eltörlését, amit a mai napig sem sikerült még elérnünk, továbbá az állampolgárságról szóló törvény megszavazását; addig a szabadság mindig csak engedmény lesz, és nem jog, míg az algériai munkás

a gyakorlatban a megélhetési költségek emelkedése következtében továbbra is ki lesz zárva a szociális törvények jótéteményeiből, és míg Algériában továbbra is 33 százalék lesz a csecsemőhalandóság és 77 százalék azoknak a bennszülött sorköteleseknek a száma, akiket szervezetük leromlott állapota miatt felmentenek a katonai szolgálat alól."

Kaddour Bel Kaim* algériai küldött, az Algériai Kommunista Párt titkára többek között ezeket jelentette ki:

„Jól tudjuk, hogy a Francia Kommunista Pártnak, a Népfront kezdeményezőjének köszönhetjük, hogy mi, algériai kommunisták megszervezhettük saját országunkban az algériai Népfrontot, s megszervezhettük az algériai muzulmánok kongresszusát, hogy kiharcoljuk azokat a követeléseinket, amelyeket a nép vár . . . Tudjuk, hogy a jelen pillanatban szükség van az algériai nép és Franciaország népe egységére, és hogy erre mindig is szükség lesz . . .

Mi Afrikában azt szoktuk mondani: »Csakis Franciaország és Algéria népe közötti, mind testvéribb egység segítségével valósíthatjuk meg a szabad, erős és boldog, testvéries egyesült Algériát.«"

Jóllehet a gyarmati népek teljes felszabadításáért küzdöttünk, nem voltunk hívei a „mindent vagy semmit" elvnek. Ezért támogattuk a Blum–Violette-féle tervet, amely meg akarta adni húszezer algériainak a francia állampolgárságot és ezt nem valamiféle beolvasztást célzó megfontolásból tervezte, hanem egy olyan terv első lépésének szánta, amelyet a reakciósok keményen támadtak.

Mindenesetre a Népfront jóvoltából az algériai dolgozók elérték a szakszervezeti jog elismertetését, s a 40 órás munkahét bevezetését a gazdasági élet különféle szektoraiban, kivéve a mezőgazdaságot.

A fizetett szabadságot és más különféle szociális juttatást ugyancsak megkaptak az algériai dolgozók. Mindez nem szüntette meg a kapitalista elnyomást és kizsákmányolást, de jobb harci feltételeket biztosított az algériai dolgozóknak. Hatékonyabban tudták védeni érdekeiket.

* Kaddour Bel Kaim 1939 szeptemberében börtönbe került, s ott halt meg 1940-ben.

1936. május 14-én, egy kommunisták számára tartott tájékoztató gyűlésen Párizsban, Maurice Thorez követelte azon pártharcosok kiszabadítását, akiket Algériában börtönbe zártak, mert harcoltak a fasizmus ellen, továbbá követelte a Mondeville-ben és Algírban kimondott igazságtalan ítéletek felülvizsgálását. Egy algériai kommunista pártharcost, mondotta, nem lenne szabad többé Algéria déli részén, a sivatag túlsó felén száműzetésben tartani. Az indokínai dolgozók sem maradhatnak Poulo-Condor* szigetén.

És hozzátette:

„. . . A gyarmati népekre vonatkozólag a program parlamenti vizsgáló bizottság megalakítását követeli a politikai, gazdasági és erkölcsi helyzet megvizsgálására a tengeren túli francia területeken, nevezetesen Francia Észak-Afrikában és Indokínában.

Számos távirat érkezik Algériából, Tunéziából, Marokkóból és Indokínából, s ezek a bennszülött lakosság reményeit tolmácsolják."

Egy Algériában megjelenő folyóirat, a *La Voix des humbles* (A szerények hangja), melyet asszimilacionista irányzatú szocialista tanítók szerkesztettek, 1936 decemberében ezt írta:

„Az igazságnak tartozunk annak kijelentésével, hogy ez ideig csak a kommunista párt és az egységes szakszervezet foglalkozott komolyan a bennszülöttekkel. Módszeresen szerveztek egy aktív propagandát, azzal a céllal, hogy e szervezetekhez vonzzák a bennszülötteket. Minden eszközt felhasználtak: röplapot, plakátot, újságot, értekezleteket, gyűléseket, sztrájkokat. Egyszóval az arab és a kabil egyáltalán nem volt elhanyagolt vagy megvetett, hanem egészen különleges gondoskodásban részesült."

Röviden elmondhatjuk, hogy a gyarmatokra vonatkozó törvényeket nem törölték ugyan el teljesen, de a leglényegesebb demokratikus szabadságok elismerését elértük. Az algériai dolgozók megszervezhették szakszervezeteiket, és maguk gondoskodhattak azok irányításáról.

A Népfront győzelme után a délre deportált tunéziai hazafiakat szabadon bocsátották, a Zitouna diákjai, akiket tüntetésért ítéltek el,

* A legnagyobb francia koncentrációs tábor Indokínában. Az amerikaiak segítségével tovább tökéletesítette a Diem-, majd a Thieu-rezsim.

amnesztiában részesültek, megvalósult a politikai és szakszervezeti szervezkedési szabadság, valamint a sajtó- és a gyülekezési szabadság. Legálisak lettek a nacionalista pártok és legális lett a Tunéziai Kommunista Párt is.

Indokína vonatkozásában nagyon érdekes elolvasni, amit a Népfront győzelmével kapcsolatban Hoang Quoc Viet elvtárs, a Vietnami Dolgozók Pártja egyik vezetője (jelenleg a Vietnami Demokratikus Köztársaság szakszervezeteinek vezetője) írt, aki annak idején Poulo-Condor börtönének foglya volt:

„... A franciaországi újságok arról értesítenek bennünket, hogy az 1936. májusi általános választásokon a Népfront ragyogó sikert aratott. Nem voltunk egyedül, akiket reménység kezdett eltölteni. A nacionalisták jobb elemei is osztották érzelmeinket. Az új kormány megalakulása felvillanyozott bennünket. A kegyelemben részesült elítéltek első csoportja már elhagyta a szigetet. Egy hosszú, számunkra végtelennek tűnő nyár után már-már szinte minden reményünk elveszett, amikor aztán az év vége felé, egy délelőtt hívattak bennünket a főfoglárhoz. Látható csalódottsággal mért végig bennünket, mindenekelőtt Duan és Dong* elvtársakat.

– Mi az, maguk is sorra kerültek? – mondta nekik.

– Talán nem tetszik? Pedig emlékezhetne, hogy bennünket minden bizonyíték nélkül tartóztattak le ..."

Hoan Quoc Viet elvtárs, miután elmesélte szabadulásának körülményeit, a következőket írta:

„Első ízben adtunk ki hivatalosan pártlapokat Hanoi szívében, az imperialisták igája alatt. Miután kiszedtük azokat a lapokat, amelyek az illegalitás idején még teljes titokban készültek a szerkesztéstől az olvasásig, felmértük, mekkora értékük van ezeknek a gépen nyomott és nyilvánosan terjesztett újságoknak. Minden kiadáskor szétterítettük az asztalon a nyomdából frissen érkezett íveket, és elragadtatással szemléltük őket. A nyomdákban sok nyomdász ügyelt szívvel-lélekkel, hogy csökkentse az önköltséget, javítsa a lap külső

* Le Duan, ma a Vietnami Dolgozók Pártjának első titkára, Pham van Dong, a VDK miniszterelnöke.

megjelenését, és megelőzzön minden szabotázskísérletet a gyarmatosítók vagy a tulajdonos részéről.

Első ízben történt, hogy a vietnami dolgozók nyilvánosan hallathatták hangjukat a sajtóban . . ."

A vietnami elvtársak azt írták:

„A spanyol Népfrontnak, a Kínában létrejött japánellenes Egyesült Nemzeti Frontnak, s mindenek felett a francia Népfrontnak széles visszhangja volt Indokínában. Az 1936. május 3-i általános választások Párizsban a Népfront kormányának megalakulásához vezettek. Ez hatalmas ösztönzést adott a francia gyarmatok népeinek . . ."

A Népfront kormánya vizsgálóbizottságot küldött Indokínába, s bár a francia gyarmatosítás alapjait nem semmisítette meg a Népfront, megalakulása következtében kedvezőbb helyzet alakult ki a gyarmati népek harca szempontjából. Sajnos azonban a Népfront egyre növekvő nehézségekkel került szembe.

A Chautemps-kormány lemondása

Abban reménykedtem, hogy az arles-i kongresszus után néhány napig azon a vidéken maradhatok, ugyanis számtalan látnivaló akadt ott. A végén csak annyi időm maradt, hogy kiránduljak Saintes-Maries-de-la-Merbe, felkeressem az Alyscamps-ot, ezt a római civilizációt idéző sírokkal szegélyezett országutat, no és természetesen megtekinthettem az ókori színházat, meg az arénákat, ahol a kongreszszus tiszteletére szép előadás zajlott le de Baroncelli márki és provence-i csikósainak a közreműködésével. Sajnos az 1937. december végi időjárás nem volt valami enyhe Arles-ban, fagyott, havazott, az északi és keleti vidékekről jött elvtársak pedig, akik a napsütésnek adtak itt találkát, nemigen palástolták csalódásukat.

Az okok, amelyek rögtön a kongresszus munkája után, sürgősen visszatérésre kényszerítettek Párizsba, társadalmi természetűek voltak.

Az történt ugyanis, hogy a közüzemek sztrájkot kezdtek Párizs körzetében, mely kiterjedt a közlekedésre (a metróra és az autóbuszra), a temetkezési vállalatokra stb., így hát a helyszínen kellett lenni, hogy figyelemmel kísérhessük az események alakulását. Végül is a kormány beleegyezett abba, amibe már jóval korábban bele kellett volna egyeznie, hogy a városi alkalmazottak élvezhessék ugyanazokat az előnyöket, mint az állami tisztviselők. Ez a megmozdulás véget ért, azonban kormányválságról kezdtek hírek szállingózni. Az 1938. január 12-re tervezett újabb „Matignon-értekezletnek" a jelek szerint nem sok reménye volt a sikerre: a parlamenti ülésszak megnyitásakor Camille Chautemps kifejtette a képviselőház előtt (mely engem ismét alelnökének választott) a szociális agitációt vádoló politikai érveit, s avval fenyegetőzött, hogy „a törvény ereje fog lesújtani a munkásosztály rossz tanácsadóira", továbbá kijelentette, hogy ellenzi a devizaellenőrzés minden formáját.

A minisztertanács elnökének ez a felszólalása a politikai jobbratolódás jele volt, amit a reakciós Flandin nem mulasztott el örömmel üdvözölni. Flandin azt kérte a szocialistáktól, ítéljék el a devizaellenőrzést, amit egyébként ők sem vezettek be, amikor kormányon voltak, s ugyanakkor felszólította a radikálisokat, hogy vessenek véget „bizonyos együttműködésnek", ami nem egyéb volt, mint felszólítás a Népfront felbomlasztására.

Miután Arthur Ramette felszólalt a kommunista képviselőcsoport nevében, és sajnálkozását fejezte ki, amiért a kormány nem hajtja végre a Népfront programját, s itt felsorolta a még mindig késlekedő intézkedéseket, Camille Chautemps a kormánypolitika orientációjának megválasztása érdekében rögtön ürügyül használta fel, hogy a kommunista képviselőcsoport a párt szónoka útján bejelentette a szavazástól való tartózkodását. Ezért kormánya aznap éjjel lemondott.

A Chautemps-kormány lemondása után a köztársasági elnök Georges Bonnet-nak adott megbízást új kabinet alakítására, de a kísérlet csődöt mondott. A Népfront bizonyos elemeinek szemmel láthatóan az volt a célja, hogy módosuljon a kormányon belüli többség, s ennek érdekében centrista szavazatokat akartak a kommunista képviselők szavazatai helyére behozni, azonban ezt a műveletet többször is meg kellett volna ismételni.

Georges Bonnet azt tanácsolta a köztársasági elnöknek a kudarc után, hogy hívassa magához Léon Blumot, aki két megoldási lehetőséget látott:

– vagy egy olyan kormányt, mely a népi gyülekezés köré csoportosuló nemzeti összefogás kormánya, s részt vesznek benne a kommunisták és a Népfronthoz nem tartozó különféle személyiségek;

– vagy, amennyiben ez nem sikerülne, egy Népfront-kormányt.

Ezzel kapcsolatban a párt Politikai Bizottsága határozatilag kimondta:

„A Francia Kommunista Párt Politikai Bizottsága január 17-én, hétfőn délelőtt megtartott ülésén jóváhagyta azokat a nyilatkozatokat, amelyeket Maurice Thorez és Jacques Duclos a tegnapi nap folyamán tett Léon Blumnak, s amelyet sajtóközlemény hozott nyilvánosságra: »A kommunista párt képviselői jelezték, hogy előzetesen beleegyeznek pártjuk egy olyan kormányban való részvételébe, amely a Népfront képmására alakul. Ami a Léon Blum által javasolt kormányt illeti, Maurice Thorez és Jacques Duclos jelezte, hogy a Népfront köré tömörülő nemzeti összefogás kormányának leglényegesebb feltétele a Népfront programjának végrehajtása. Ezzel a fenntartással, személy szerint helyeslik egy ilyen kormány megalakítását, amelyről majd az összeülő Központi Bizottság lesz hivatott nyilatkozni.«

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy Léon Blum terveinek megfelelő kormány megalakulása lehetetlenné vált, miután Paul Reynaud azt követelte, hogy a terrorista fasizmussal kapcsolatban álló elemek is vegyenek részt a kabinetben.

Ilyen körülmények között a Politikai Bizottság ismételten leszögezi, hogy a kormányválság egyetlen lehetséges megoldása csakis a Népfront képmására alakított kormány lehet, vagyis olyan kormány, amely a népi gyülekezésen belül egyesült valamennyi pártot és csoportosulást magában foglalja."

Ezekről a kérdésekről az alábbi sorokat írtam:

„. . . A Népfront programjában szereplő fontos reformok, mint az öregek nyugdíjellátása, a családi pótlék kiterjesztése a vidékiekre, a munkanélküli-segély felemelése stb. várnak még megvalósításra, azonban folytonosan a pénzalapok hiányára hivatkoznak, holott nem tettek meg mindent a gazdagok megadóztatására, valamint az állam

számára nélkülözhetetlen anyagi erőforrások biztosítására, ahogy azt a Népi Gyülekezés általános szavazás útján elfogadott programja világosan kimondja."

Az igazság az, hogy a program kényelmetlenné vált a Népfront ellenségeinek, mert mintegy állandóan az országnak tett ígéretekre figyelmeztetett. Megértettük, hogy ettől a programtól szabadulni akarnak, s számukra a legjobb mód ehhez a Népfront felbomlasztása.

Ez a szakítási szándék vitathatatlanul szerepet játszott a kormányválságban, mely a Népfront második kormányának végét jelentette. Megállapítást nyert, hogy Chautemps tett egy nyilatkozatot, mely hallgatott Gignoux-nak, a munkaadók főkolomposának üzelmeiről, ugyanakkor súlyos fenyegetéseket tartalmazott a munkásosztállyal szemben.

Flandin, a reakció egyik fő szócsöve, felszólalásával a Népfront egységének megtörését tűzte ki céljául, utána Arthur Ramette a kommunista képviselőcsoport nevében hivatkozott a programba foglalt különböző olyan követelésekre, amelyeket az általános szavazás jóváhagyott.

Ekkor következett Chautemps nyilatkozata, melyben visszaadta a kommunisták szabadságát, s ezután anélkül, hogy szavazásra tették volna fel a kérdést, lemondott a Chautemps–Blum-kormány, amelyet a képviselőházban nem szavazott le senki, úgy mondott le, ahogyan a Léon Blum-féle kormány 1937 júniusában.

A kormányválság előkészítői, akik a Népfront felbomlasztását tűzték ki célul, nem számoltak Franciaország népének hangulatával; ez a nép a Népfront képmására alakított kormányt kívánt.

Léon Blum is kudarcot vallott kísérletével, hogy egy „Thoreztól Paul Reynaud-ig" terjedő kormányt alakítson. Ezt a kormányt maga Reynaud tette lehetetlenné, amikor azt kívánta, hogy Louis Marin is a kormány tagja legyen, holott annak a parlamenti csoportnak volt az elnöke, amelyben a csuklyások egyik védelmezője, Xavier Vallat* is részt vett.

E kísérlet kudarca után Léon Blumnak nem volt más választása, mint tényleges Népfront-kormányt alakítani. Azonban az érdekelt

* Pétain későbbi minisztere.

pártoktól nem kért határozott döntést, továbbá olyan „benyomások" alapján, amelyek szerint a radikális párt követelni fogja a kommunisták kihagyását, mely értesülés egyébként nem bizonyult pontosnak, Léon Blum mégsem vállalta a kormányalakítást, s meg sem várta döntésével a Szocialista Párt Országos Tanácsának összeülését.

Így hát ismét Chautemps-on volt a sor, hogy kormányt alakítson, ami lehetetlen lett volna, ha Léon Blum nem akarja. Léon Blum visszalépése után a Szocialista Párt Országos Tanácsának határozatát a kormány támogatásaként értelmezte a szocialista képviselőcsoport, az igazi Népfront-kormány ellenségeinek legnagyobb megelégedésére.

Franciaország dolgozó tömegeinek nyomása a köztársasági elnökhöz küldött mintegy 80 ezer táviratban és helyi határozatban, továbbá az országszerte megtartott gyűlésekben jutott kifejezésre, s ennek eredményeképpen mind a kormánynyilatkozatban, mind a rákövetkező elnöki beszédben bizonyos „baloldali" jellegű megfogalmazások szerepeltek, amelyek némiképp ellentmondásban álltak Chautempsnak a kormányválsághoz vezető vitában tett kijelentéseivel. A Népfront országszerte megnyilvánuló egysége megakadályozta a nép ellenségei bomlasztó mesterkedéseinek teljes sikerét. A megosztani akarók nem tették le azonban a fegyvert, és így Chautemps-t ismét csak hatalomra szólították.

CHAUTEMPS-TÓL BLUMIG ÉS DALADIER-IG

A Chautemps-kormány első ténykedéseként benyújtott egy törvénytervezetet, amelyet a munka modern törvénykönyvének neveztek el. A CGT Léon Jouhaux révén ismertette a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját, és azt kívánta, iktassák bele a tervezetbe a mozgó fizetési és bérskálát, valamint a munkásfelvétel és -elbocsátás szabályozását.

Ami a Francia Munkáltatók Általános Szövetsége elnökének magatartását illeti, ennek valójában egyetlen célja volt: megsemmisíteni a Népfront hatalomra jutása óta elért társadalmi reformokat, s főként azzal foglalkozott, hogy megossza a CGT-ben tömörülő mintegy ötmilliónyi munkás egységét. Így a kommunista pártra várt az a feladat, hogy leleplezze Gignoux üzelmeit, és megvédelmezze a modern munkatörvénykönyvnek a CGT által javasolt kiegészítését.

Amikor a tömegek körében konkrét vizsgálat tárgyává tettük a megszilárdításra szoruló egység kérdéseit, alkalmam volt elmondani, hogy minden megosztási mesterkedés, minden olyan kísérlet, amely a béke és a szabadság erőinek megbontására irányul, szükségképpen szemben találja magát a Népfront egységével, melynek a kommunista párt a legfőbb védelmezője. Ezután az alábbi útbaigazításokat fogalmaztam meg:

„Alakuljanak mindenütt Népfront-bizottságok, legyenek nyitva minden dolgozó számára, és létesítsenek testvéri kapcsot valamennyi olyan csoportosulás és szervezet között, mely július 14-én szent fogadalmat tett.

Semmiféle szervezeti formát ne hanyagoljunk el. A kommunistáknak ugyanaz a törekvésük, mind a munkanélküliek bizottságaiban, melyek a munkától megfosztott tömegeket tömörítik magukban, mind

a béke barátainak bizottságaiban, ahová meg kell hívni a katolikus dolgozókat is: a nép nagy ügyét szolgálni.

Történtek már kezdeményezések a Népfront kongresszusának összehívására.

Pártunk mélységesen ragaszkodik a demokrácia elveihez, s csak üdvözölni tudja a tevékeny demokrácia ilyen megnyilvánulásait, mert a Népfront nem csupán a képviselőházban létezik, hanem ott van az üzemekben és műhelyekben, az irodákban és boltokban, a városokban és a legtávolibb falvakban is, mindenütt, ahol férfiak és nők dolgoznak, szenvednek és remélnek . . ."

Az 1938. január 19-én megalakult új Chautemps-kormány, amelyben immár egyetlen szocialista sem volt, 26 radikálisból, s a szocialista és köztársasági unió öt tagjából állt, közöttük Frossard-ból, és Ramadier-ból. Átmeneti kormány volt ez, amelynek az volt a küldetése a reakciós kártyakeverők elképzelése szerint, hogy megnyissa az utat egy olyan kormány előtt, mely már nem a Népfront kormánya többé.

Szociális téren a Chautemps-kormány a mozdulatlanság politikáját folytatta. Az idősek nyugdíjának kérdését még mindig nem vetették fel konkrét formában. A dolgozók által követelt mozgó fizetési és bérskálát még mindig nem vezették be, így hát bérkövetelő mozgalmak robbantak ki, s ez arra indította Camille Chautemps-t, hogy kijelentse: „csalódott azoknak az értetlensége és haragja láttán, akikre minden odaadását rápazarolta", holott a dolgozó tömegek csalódása lehetett több mint jogos.

A negyedik Chautemps-kabinet rövid fennállása alatt különféle intézkedések történtek a nemzetvédelem megszervezésével kapcsolatosan, egyik intézkedés abból állt, hogy Gamelin tábornokot nevezték ki a nemzetvédelem vezérkari főnökévé.

Ezt a tábornokot nagyszerű vezetőnek állították be, holott, amikor felelős döntésekre került sor, amelyeknél előzetesen felmérhette volna, és fel is kellett volna mérnie a kérdés jelentőségét, többnyire szánalmas figurának bizonyult.

Egyébként a francia vezérkart politikai síkon reakciós eszmék hatották át, s a katonai stratégia és taktika terén sem volt sokkal előbbre.

A legfőbb katonai vezetők még mindig el voltak maradva egy háborúval, tagadták a mozgó háború lehetőségét, mert még mindig a lövészárok-háborúnál tartottak, amelyet annak idején, 1914 végétől 1918 második feléig folytattak. Így például Pétain azt állította Chauvineau tábornok *Lehetséges-e még az invázió?* című könyvéhez írt előszavában, hogy *egy csapásra meg lehet állítani bármilyen ellenséget, amely az ország belsejébe akar behatolni.* Az 1940-es események kegyetlenül megcáfolták ezeket a gyermekes optimizmussal teli jóslatokat, amelyek semmiféle új realitással nem számoltak. Az 1938-as esztendő végén, a müncheni kapitulációhoz vezető válság után, a kormány határozatot hozott két páncélos hadosztály felállításáról, s ez bizonyos fokig a Paul Reynaud által védelmezett tézisek elfogadását jelentette. A téziseket egy bizonyos Charles de Gaulle nevű ezredes dolgozta ki, aki a tökéletes védelmet adó páncélos alakulatok szükségességének elvét vallotta a nagyvezérkar megcsontosodott teóriáival szemben, csakhogy ezt egy másik, kifejezetten reakciós elvvel egészítette ki; tudniillik a hivatásos hadsereg létrehozásának elvével.

Akkoriban de Gaulle ezredest még nemigen ismerték, annyi azonban tudott dolog volt, hogy a *l'Écho de Paris* című, reakciós napilap felé tapogatózva, találkozott Paul Reynaud-val, akit dokumentumokkal látott el katonai természetű felszólalásaihoz, továbbá, hogy hasonló természetű szolgálatokat tett más régi képviselőknek, vagy leendő miniszteréknek. Az már kevésbé volt ismeretes, hogy ugyanez a de Gaulle ezredes néhány évvel azelőtt könyvet írt *Au fil de L'Épée* (Kardélen) címmel, s ebben kifejtette kormányzási elveit, amelyeket egy diktátor is megirigyelhetett volna.

De térjünk vissza a Chautemps-kormányhoz, mely nemcsak folytatta, hanem még fokozta is az úgynevezett benemavatkozási politikát, s ennek jóvoltából Hitler és Mussolini egyre nagyobb mértékben avatkozhatott be Franco érdekében.

Szociális téren a kormány még mindig halogatta a közvélemény által türelmetlenül várt intézkedések meghozatalát. Alkalmam volt az adott körülmények között megbeszélést folytatni a párt nevében Camille Chautemps-nal, és ismertettem vele a kormánypolitika jobbracsúszásával kapcsolatos ellenzéseinket. Ám a miniszterelnök nem tette

rám olyan ember benyomását, aki hajlandó kormánya létét megvédelmezni.

Végül, 1938. március 10-én Camille Chautemps a képviselőházban felolvasta a kormány egyik közleményét. Mindenki azt várta, hogy vita kezdődik, amelyet majd szavazás követ, Chautemps azonban rögtön a nyilatkozat felolvasása után jelt adott a helyükön ülő minisztereknek. Azok felemelkedtek, és elhagyták az üléstermet, majd a kormány feje beadta lemondását a köztársasági elnöknek.

Példátlan eljárás volt ez, és a lemondott minisztertanács elnökének magatartása már csak azért is elítélendő, mert Franciaországnak éppen abban a pillanatban nem volt kormánya, amikor Hitler Ausztriában az Anschlusst végrehajtotta, vagyis annektálta az országot.

Camille Chautemps tudta, hogy lemondása előestéjén Schuschnigg osztrák kancellár – akin a belső hitleristák, élükön Seyss-Inquarttal, mind jobban elhatalmasodtak – bejelentette, hogy 13-án népszavazást tartat. Tudta Chautemps azt is, hogy Hitler azonnal reagált erre, és kijelentette, hogy amennyiben a népszavazást megtartják, a Wehrmacht átlépi a határt.

A fenyegetést beváltották. Március 11-én a német hadsereg bevonult Bécsbe. Anglia pedig hallgatásával jóváhagyta ezt az erőszakcselekedetet. Hasonlóképpen járt el Franciaország is, melynek miniszterelnöke lemondott, és pedig olyan körülmények között, hogy az a megbízatásával járó felelősség előli megfutamodás benyomását keltette. Hitler annektálhatta Ausztriát anélkül, hogy a legcsekélyebb figyelmeztetésben vagy bírálatban részesült volna Párizs és London kormányai részéről, s így nyitva állt az út az ehhez hasonló támadások előtt, immár Csehszlovákia ellen.

Léon Blum második kormánya

A Francia Kommunista Párt Politikai Bizottsága még a Chautemps-kormány lemondása napján levelet intézett a Szocialista Párt Állandó Igazgató Bizottságához, amelyben ez állt:

„. . . A helyzet rendkívüli súlyossága miatt a mi pártjaink feladata a munkásosztály és a demokrácia erőinek összetartozását megőrizni közös fellépésükkel, hogy biztosíthassuk a Népfront egységét népünk 1936 májusában és 1937 októberében világosan kifejezésre juttatott akaratának megfelelően.

Bizonyára Önök is egyetértenek velünk abban, hogy a jelenlegi válság közepette csakis a Népfront szellemében alakított kormány hozhat megoldást, ha az eltökélten és maradéktalanul végrehajtja a Népfront programját, s mindenekelőtt megadja az idős dolgozóknak a nyugdíjat, a francia parasztoknak pedig a családi pótlékot . . ."

Másnap, március 11-én Politikai Bizottságunk nyilvánosan közzétett nyilatkozatban követelte, hogy „alakuljon kormány a Népfront szellemében, és valósítsa meg a Népfront programját." Majd később hozzátette:

„. . . A nép semmiképp sem értené meg, hogyan alakulhat a jelen pillanatban olyan kormány, amely nem a Népfront pontos kifejeződése.

Az a kormány, amely nem a Népfront képmására jön létre, nem bírhatná a nép bizalmát, mert a nép jól tudja, hogy a kommunisták kizárására irányuló mindennemű manőver csakis Franciaország gyöngítését szolgálná, legnagyobb örömére azoknak, akik hazánk leigázásáról ábrándoznak . . ."

A szocialista párt felé tett közbelépésnek annál is nagyobb volt a jelentősége, mivel Léon Blum kapott megbízást az új kormány megalakítására. És minthogy ő a Népi Gyülekezés alapján létrehozandó egységkormányról beszélt, pártunk kifejtette álláspontját, melyet a következőképpen fogalmazott meg:

„A kommunista párt központi bizottsága és képviselőcsoportja 1938. március 12-én ülést tartott a montreuil-i városházán, és ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy egy Népfront-kormány megalakítása felelne meg az ország óhajának.

Foglalkoztat bennünket a Népfront köré csoportosuló országos gyülekezés kormányában való részvétel gondolata, s ezzel kapcsolatban semmi elvi kifogásunk sincs az ellen, hogy valamennyi köztársaságpárti erő fogjon össze az általános szavazással jóváhagyott program végrehajtására . . ."

Másnap, március 13-án a kommunista párt közleménye a következőket mondta ki:

„Tegnap este Léon Blum fogadta Maurice Thorez és Jacques Duclos elvtársakat, hogy tájékoztassa őket a helyzetről.

Léon Blum kifejtette, hogy miután a Népfront köré tömörülő országos gyülekezés kormányának megalakítására tett kísérlete nem járt sikerrel, olyan kormányt szándékozik alakítani, amilyen az 1936 júniusi volt, s ehhez kéri a kommunista párt támogatását.

Maurice Thorez és Jacques Duclos kijelentette, hogy nem ezt a megoldást várja az ország. Hozzátették azonban, hogy miután a kommunista párt elsősorban a Népfront összekovácsoltságát szeretné biztosítani, a közös program megvalósítása érdekében támogatni fogja az új kormány ilyen irányú erőfeszítéseit."

Ugyanazon a napon a Francia Kommunista Párt nyilatkozata többek között a következőket tartalmazta:

„Mennykőcsapás zúdult Európára, mely aggodalommal eltelve kérdezi, vajon mi vár rá holnap.

Ausztria, amelynek függetlenségét nemzetközi szerződések szavatolták, immár Németország vazallusa.

A hitleri csapatok elözönlötték Ausztriát, Schuschnigg kancellárt letartóztatták, Ausztria pedig összekötő kapocs lett két totalitárius állam között,* s ezen országok Franciaország elleni fenyegetésével szemben nem maradhat érzéketlen egyetlen francia sem, aki méltó erre a névre.

Ausztriának a berlini kormány által való leigázása azonban csak egy nagyszabású hódító terv végrehajtásának egyik szakasza.

Most Csehszlovákiát, Franciaország szövetségesét fenyegeti a közvetlen veszély.

El akarják tiporni ezt az országot is, hogy utána Franciaországra támadhassanak, melynek ki kell állnia azok csapásait, akik halálos ellenségüknek tekintik hazánkat, és legszívesebben elpusztítanák, egészen a nagy francia forradalom emlékéig, mely dicső példával szolgált a világnak az ember szabadságáért és jogaiért folytatott harcban.

* A hitleri Németország és a Horthy-Magyarország.

Mialatt Közép-Európában a nemzetközi fasizmus folytatja erőszakos és háborús politikáját, tovább folyik a küzdelem Spanyolországban, ahol a köztársasági kormány a maga szabadságának védelmével egyidejűleg a világ szabadságát és Franciaország biztonságát is védelmezi.

Franciaország sorsa Közép-Európában és Spanyolországban dől el, ahol a köztársaságiak győzelme megszabadíthat bennünket attól a gondtól, hogy még egy határt kelljen megvédenünk.

A kommunista párt jogosan emlékeztet arra, hogy ha tanácsait megfogadták volna, ha az általa javasolt szilárd és megfontolt külpolitikát folytatták volna, Franciaországot nem fenyegethetnék úgy szabadságában és függetlenségében, ahogy fenyegetik.

Ezzel a veszéllyel szemben s e veszély elhárítására parancsoló szükségességgé lett a francia nemzet egysége, amelyet Hitler ügynökei mindenáron meg akarnak bontani, amint ezt ismét bizonyították.

A kommunisták, akik testvéri jobbjukat nyújtották és nyújtják a katolikus dolgozóknak, a szabadság és a béke közös védelmére, Franciaország ellenségeivel szemben, most minden jóakaratú embert együttműködésre szólítanak fel, hogy

– a szociális és emberi haladás politikáját folytathassuk, amely meg fogja növelni Franciaország szellemi fényét és nagyságát a világban, hogy

– megvédelmezhessük atyáinktól örökölt szabadságjogainkat a pártütők, a háborús uszítók és a külföld ügynökeinek támadásaitól, hogy

– megvédhessük családi tűzhelyeink békéjét és biztonságát, amelynek egyik legfontosabb biztosítéka a francia–szovjet barátság.

ÉLJEN A FRANCIA NEMZET EGYSÉGE!"

A második Léon Blum-kormány március 17-től április 10-ig volt hivatalban, s ugyanolyan körülmények között kellett eltűnnie, mint az elsőnek, mivel a szenátus elutasította az eléje terjesztett pénzügyi terveket.

A második Léon Blum-kormány lemondását és a Daladier-kormány megalakulását követő napokban felidéztem a Népfront javára írandó eredményeket, s a politikáját jellemző gyengeségeket is:

„. . . A Népfront néhány hónap alatt több reformot valósított meg, mint amennyit törvényhozó elődei hosszú esztendők alatt.

Miközben a munkásosztály hatalmas sztrájkmozgalommal juttatta kifejezésre, hogy a Népfront politikai győzelmét várja, utána pedig lényeges javulást a gazdasági követelések síkján, a parlament fontos szociális törvényeket szavazott meg.

Élő valósággá lett a 40 órás munkahét, a fizetett szabadság, a kollektív szerződések, ugyanakkor a Matignon-egyezmények szentesítették azoknak a béreknek az emelését, amelyeket a deflációs politika annyira lecsökkentett, hogy egyik-másik bért „abnormálisan alacsonynak" kellett minősíteni.

Mindezekhez csatlakozott a Banque de France államosítása és a Gabonahivatal létrehozása, ám 1936 szeptemberének vége felé, vagyis alig négy hónappal a kormány hivatalba lépése után a program elveinek megfelelő pénzügyi talpra állási terv kidolgozása helyett a pénz leértékelése került napirendre . . .

Végül pedig, ami a béke védelmét illeti, egészen más volna ma a helyzet, ha ezt a programot valósítottuk volna meg.

Nem kellene azt látnunk, hogy Hitler és Mussolini Spanyolországban van, s a pireneusi határunkat fenyegeti, Francót rég szétverték volna, ha Franciaország tiszteletben tartotta volna a nemzetközi jogot.

Sajnos azonban a francia kormány 1936 augusztusában a benemavatkozás kezdeményezője volt, s ugyanúgy szabad kezet adott Hitlernek és Mussolininak Spanyolországban, ahogyan azt Laval tette Abesszíniával kapcsolatban.

A pénzügyi hatalmasságok tehát egy fenyegetésektől terhes helyzetben követnek el mindent a Népfront felbomlasztására, a középosztályoknak a munkásosztállyal való szembeállítására és magának a munkásosztálynak a megosztására, mert a munkásoknak a CGT kebelén belül létrejött osztályegysége nem tetszik a munkáltatóknak . . .

A kommunistáknak és szocialistáknak össze kell fogniuk és együtt kell munkálkodniok a Népfront szervezeteit egyesítő szálak megerősítésén. Az is kívánatos volna, hogy az egyetértési bizottság, melynek összehívását a kommunista párt szorgalmazza, újra elkezdje rend-

szeres működését a reakció elleni harcnak az érdekében, valamint a köztársasági Spanyolországgal vállalt szolidaritási akció érdekében, amely minden antifasiszta és minden olyan francia feladata, aki méltó erre a névre . . .

Csakis az egység, csakis a Népfront gyűléseinek és kongresszusainak az ország egyik sarkától a másikig terjedő általánossá tétele szülheti azt az új lendületet, amellyel ismét nekifoghatunk a program megvalósításának, tudva azt, hogy a program gyűlöletet és haragot vált ki a fasisztákból, de tudva azt is, hogy Franciaország dolgozó tömegeinek nagy reménysége lesz továbbra is."

A Blum-kormány távozása után 1938. április 12-én Daladier új kormányt alakított, Paul Reynaud mint igazságügyminiszter és Georges Mandel mint gyarmatügyi miniszter részvételével, de egyetlen szocialista sem volt a kormányban. Camille Chautemps lett a miniszterelnök-helyettes és Georges Bonnet a külügyminiszter.

Kétségtelen, hogy az új kormány 575 szavazattal 5 ellenében megkapta a bizalmat, amikor bemutatkozott a parlament előtt. Azonban a nyugtalanság tovább uralkodott, Daladier pedig egy olyan kormány fejének benyomását keltette, amely már nem lesz Népfront-kormány.

Az értelmiség jogai

1938. június 1-én Párizsban, a Kultúra Házában előadást tartottam, amelyen Aragon elnökölt, és részt vett többek között André Viollis író, Charles Koechlin zeneszerző, Marcel Gromaire festőművész, René Lalou író, valamint Henri Wallon, a Collège de France professzora.

Az est Louis Aragon rövid beszédével kezdődött.

„Hölgyeim és uraim!

Nem engem jöttek meghallgatni, s én hamarosan át is adom a szót mai vendégünknek. De előbb röviden el kell mondanom Önöknek mai összejövetelünk okát és jelentőségét.

A Kultúra Házát, amely Önöket ide meghívta, mindig áthatotta az értelmiség egységének gondolata, s nemcsak vezetőinek szavaiban, hanem a valóságban is. Nem véletlen, hogy háromévi és háromhónapi fennállása alatt a kultúra védelmének és népszerűsítésének kettős elve jegyében 96 000 franciát sikerült magához vonzania, megannyi különböző hitű és elvű embert, akiket azonban egyként hat át az a meggyőződés, hogy az embernek szüksége van a kultúrára, akárcsak a kenyérre, hiszen a kultúra a szellem kenyere . . .

Azonban ez a 96 000 francia nem fantom, hanem élő ember, s olyan világban él, amelyben társadalmi viszonylatok léteznek s fejeződnek ki – néha homlokegyenest ellenkező – politikai nézetekben. Ezek az emberek éppen a nézeteik terén fennálló sokféleség révén kellőképpen bebizonyították, hogy mindezeken a viszonylatokon túl összetartanak a kultúra védelmében és terjesztésében, ez azonban nem akadályozza meg őket abban, hogy bizonyos, napjainkban igen súlyosan jelentkező kérdéseket vessenek fel, s hogy nyugtalanságot érezzenek egyikünk-másikunk politikai nézeteivel kapcsolatban. Kétségtelenül bebizonyították, hogy azok közé tartoznak, akiket a nagy katolikus és monarchista író, Georges Bernanos így jellemez: »Ezernyi derék ember, aki nem akar mást, csak tisztán látni, mielőtt végleg kivetné a nemzeti közösségből a francia proletariátus jelentős részét.« Ezt azzal bizonyították, hogy engem – nem tagadom, némi büszkeséggel úgy vélem, inkább műveim jellege, mintsem nézeteim miatt –, engem, aki sohasem rejtegettem kommunista mivoltomat, Házuk főtitkárává választottak.

Ám éppen ez az, ami parancsoló kötelességünkké teszi, hogy az általam említett nyugtalankodást jogosnak, természetesnek ismerjük el. Mindenfelé olvashatunk a francia közvélemény egy bizonyos része ellen irányuló állításokat, s ezek az állítások már-már kétségbevonják az e nézeteket vallók jó szándékát, felvetik a kérdést, vajon a francia emberek együttműködhetnek-e velük. Egyáltalán nem meglepő, ha tudomásunkra jut, hogy barátaink közül is sokan beszélgetésekben csakúgy, mint levelekben, kinyilvánítják saját vagy a környezetükből összegyűjtött, a kommunistákat, ezek céljait, módszereit, a szellemi életről alkotott elképzeléseiket illető kétségeiket. Az sem meglepő, sőt természetes, hogy ezekről nyíltan beszélnek a Kultúra

Háza főtitkárának, aki ezek után úgy gondolta, a Ház titkárságának egyetértésével, hogy lehetetlen kivonnia magát e ponton a politikai kérdések tisztázása alól, mert ez megkönnyítheti közös dolgunk folytatását és politikán kívüli együttműködésünket.

Milyen természetű ez a nyugtalanság, milyen természetűek a kérdések, amelyeket a lehető legkülönbözőbb emberek tettek fel nekem? Van hazafias természetű nyugtalanság, ilyen például az is, amit egy Armand Petitjean nevű egyén fejezett ki legutóbb a *Nouvelle Revue Française* hasábjain; van szellemi nyugtalanság, erről beszélt nekem a minap Jacques Maritain, aki úgy véli, hogy a kommunizmus lényegében taktika, melynek rugalmassága ijesztőleg hat rá, s e taktika mögött nem lát hitet; van aztán művészi nyugtalanság, mint amilyent tulajdonképpen Lenormand fejezett ki egy cikkében, s ezt több más festő, akiket én csodálok, ugyancsak átérzi . . .

Ezért aztán, hogy kétség ne férhessen az itt elhangzó szavakhoz, s hogy a mai este minden résztvevője számára magának a kommunista pártnak az elkötelezettsége jegyében hangozzanak el, e párt titkárságához fordultam. A titkárság pedig volt szíves a kultúra kérdéseiről vallott kommunista nézetek Önök előtti kifejtésére M. Jacques Duclos-t, a Központi Bizottság titkárát, a képviselőház alelnökét kijelölni, akinek mindjárt át is adom a szót.

Őt fogadjuk itt ma este mi, akik között szabály az, hogy tartózkodunk minden, alapvetően politikai vitától, kizárólag meghallgatjuk őt. Beiktatjuk ezt a »tanácskozási anyagot« egy nagy vita ügydarabjai közé, azonban semmiképpen sem nyitunk felette itt vitát, mert ez a vita máshol folyik. Arra gondoltunk, hogy ezt a termet béreljük ki, mely egyébként kicsinek bizonyult mindazok számára, akik szerettek volna eljönni; a rue d'Anjou-beli házunk ugyanis nem rendelkezik ekkora hallgatóságnak megfelelő helyiséggel. Azonban arra kell kérnem Önöket, tekintsék puszta véletlennek, hogy úgy vagyunk itt együtt, mint a színházban. Mi itt valóban úgy fogadjuk M. Jacques Duclos-t, mint társaságunkon kívül álló látogatót, s Önöktől ugyanazt a baráti társasághoz méltó figyelmet kérem az ő számára, amelyet megadtak egészen más jellegű embereknek is . . .

Befejezem.

Ahogyan az itteni, ezernyi férőhely kevés, akképpen kevés az időnk

is. Mint mondottam, vitát nem nyitunk, mindenekelőtt azért nem, mert eltávolodnánk vele házunk programjától, de azért sem, mert roppant tágas területre lépünk, amely ezernyi embernek több ezer perspektívát, elképzelést, problémát vet fel.

Mindazonáltal Jacques Duclos úr volt szíves közölni velem, hogy amennyiben valamely ponton, amelyet egy előadás és egy este korlátai között nem tudott kellőképpen kifejteni, bárki további magyarázatot kérne, ő szívesen elolvassa és megválaszolja írásban a hozzá intézett leveleket. Én pedig előre is köszönetet mondtam neki az Önök nevében.

Elnézésüket kérem, hogy ilyen sokáig halogattam az előadásnak a kezdetét, melyet hallani fognak, s engedjék meg, hogy átadjam a szót Jacques Duclos úrnak."

„Hölgyeim és uraim! – kezdtem. –

Miután a szellem emberei kifejezték óhajukat, hogy megismerhessék a Francia Kommunista Párt vélekedését a jelen égető problémáiról és bizonyos általános vonatkozású problémákról, amelyek a francia szellemi élet elitjét foglalkoztatják, a Kultúra Házának az az örvendetes ötlete támadt, hogy megrendezi a ma esti összejövetelt.

Mivel én kaptam a megtisztelő megbízatást, hogy kifejtsem Önök előtt a kommunista párt gondolatait, mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani, hölgyeim és uraim, hogy eleget tettek az Önökhöz intézett meghívásnak, és köszönetet szeretnék mondani a Kultúra Házának, valamint Aragon úrnak, a főtitkárnak, amiért lehetővé tették eszméink kifejtését egy ilyen tekintélyes gyülekezet előtt.

Azonban nem volna igazán teljes ez a köszönet a Kultúra Házának – amelynek nagyszerű kibontakozását örömmel üdvözlöm –, ha nem idézném alapítójának, Paul Vaillant-Couturier-nek az emlékét; Ő lángolóan vágyott arra, hogy megvédje a kultúrát a pusztító barbár erők ellen, s szenvedélyes akarattal munkálkodott az ember felszabadításán, ezért teljes egészében átadta magát a kommunizmus nagy ügyének.

Ez a mai összejövetel igen aktuális számunkra azért is, mivel módot ad, hogy olyannak mutatkozzunk meg, amilyenek vagyunk, hiszen nem titok előttünk, hogy olyan párt a mienk, amelyet egyesek rágalmaznak, mások pedig, minden bizonnyal, rosszul ismernek.

Tudjuk, hogy vannak emberek, akiknek a kommunizmusról és a kommunistákról alkotott véleménye többnyire előre kialakított fogalmakon, hogy ne mondjam: előítéleteken alapul.

Azt is jól tudjuk, hogy gyakran olyan szándékokat tulajdonítanak nekünk, amelyek nem a mieink, és tudomásunk van arról, hogy jóindulatú emberek bizonyos bizalmatlansággal tekintenek ránk, mivel olyan terveket tulajdonítanak nekünk, amelyeket mi sohasem szőttünk.

Egyesek számára mi a múlt megtagadói, az egyéni érdekek tagadói vagyunk.

Mások számára fanatikusok, akikből hiányzik minden emberi érzés.

Megint mások számára utópisták, akik nem vetnek számot a realitással, vagy nagyon is realisták, minden eszmény nélkül.

Mindezekből semmi sincs bennünk, és én nagyon örülök, hogy pártom nevében kifejthetem nézeteimet egy olyan hallgatóság előtt, amelynek legjobb tulajdonságai közé tartozik a kritikai szellem.

Tudom, hogy míg egyesek azzal bizonyítják a kritikai szellemet, hogy *a priori* bizalmatlanok a kommunisták iránt, addig az Önök számára, az értelmiségi világ képviselői számára a kritikai szellem mindenekelőtt abból áll, hogy meg tudnak szabadulni minden előre gyártott gondolattól.

Az emberek általában nem tudják eléggé, hogy noha olyan párt vagyunk, mely különbséget tud tenni az adott pillanatban lehetséges és a megvalósíthatatlan között, mi a pillanatnyi helyzetnek megfelelő, korlátozott politikai célokon túl egy nagy cél felé menetelünk, amelyet röviden így foglalhatnék össze: meg akarjuk szabadítani az embert mindattól, ami fizikai és szellemi fejlődését gátolja.

A magunkénak érezzük Vaillant-Couturier azon nagyszerű megfogalmazását, amellyel a francia kommunisták küldetését határozta meg: »Mi Franciaország folytatói vagyunk.« . . .

Egyes körökben azt hiszik, hogy az irodalomnak idealizálnia kell a proletariátust, ha el akarja nyerni a kommunisták dicsérő ítéletét.

A munkásosztálynak nincs szüksége hízelgőkre. Nagy küldetést kell teljesítenie, emberi küldetést, hiszen csak akkor tudja önmagát felszabadítani, ha az egész emberiséget szabadítja fel.

Nem felejtjük el továbbá, hogy a francia írók a mi csodálatos nyelvünk letéteményesei, mely hazánk történelmének hosszú századai folyamán alakult ki.

Ez a nyelv a határainkon túl is megbecsülést szerzett a francia gondolatoknak, és az értelmiség univerzális nyelvévé lett.

Úgy gondoljuk, a mai írók szent kötelessége tovább növelni ennek a nyelvnek a ragyogását, mely az írók és a nép együttműködésének csodálatos terméke, s amelyről joggal mondhatjuk, hogy mindenki a világ legszebb irodalmi nyelvének ismeri el . . .

Úgy gondoljuk, a népet nevelni kell, hogy módot adjunk neki a művészet gyönyöreinek élvezésére, s hogy fogékonnyá tegyük a művészi szépség legemelkedettebb megnyilvánulásai iránt.

Éppen ez a népművelő szándék vezette pártunk Politikai Bizottságát a múlt nyáron arra, hogy meglátogassa a francia művészet gyűjteményes kiállítását, s ezzel is példát mutasson mindenkinek a művészet és a nép közötti szoros egységre.

Megcsodáltuk történelmünk különböző korszakainak élő tanúságtételét Fouquet, a két Clouet, a Le Nain-fivérek, Chardin, Delacroix, Courbet és mások képein, akiknek munkásságát oly ragyogóan folytatják a modern francia festészet mesterei: Manet, Cézanne, Monet és Renoir . . .

Rodin és Balzac

Franciaországban nem tesznek meg mindent a szépségért, nem tesznek meg mindent sem a festészetért, sem a szobrászatért, amelyet Puget, Rude és Rodin képviselt, hogy csak ezeket a nagy mestereket említsem.

Mint Önök is tudják, Rodin szobrászata, mely tele van erővel és mozgással, nem tetszik a párizsi városi tanácsnak.

Gondolkodója eltűnt a Panthéon térről, *Victor Hugója* ugyancsak eltűnt a Palais Royal kertjéből, és mindenki tudja, milyen viták csaptak fel *Balzac*-szobra körül.

Íme, a következő levelet volt alkalmam intézni 1936. november 4-én a kommunista párt titkársága nevében annak a bizottságnak az elnökéhez, amelyet Rodin *Balzac*-szobrának egy párizsi téren való felállítására alakítottak meg, miután a szobrot a Francia Írók Szövetsége korábban már elutasította:

»A kommunista párt, feladatának érezvén a francia művészet nagy hagyományainak védelmét, azzal bízott meg, juttassak el Önöknek 500 frankot, a párizsi munkások adományát annak az igazságtalanságnak minél gyorsabb helyrehozására, amelynek Rodin volt az áldozata 1893-ban.

Önökkel együtt úgy véljük, hogy *Balzac*-szobrának, a *Comédie Humaine* (Emberi komédia) centenáriumának alkalmára valamelyik párizsi teret kell díszítenie . . .«

Ami a zene területét illeti, az egyik probléma a nép zenei nevelésének fejlesztése, a másik olyan intézkedések tétele, amelyek lehetővé teszik nagyobb méretű zeneművek megszólaltatását . . .

A francia művészi termés függ attól is, hogy mennyire sugárzik ki hazánk kultúrája külföldre, és engedtessék meg nekem, hogy futólag megjegyezzem, rendkívül hasznos volna, ha minden nagykövetségünk és követségünk mellett helyet kapna egy kulturális attasé, aki nagymértékben hozzájárulhatna nemzeti presztízsünk kibontakoztatásához . . .

Engedjék meg, hogy a tudományos és kulturális tevékenység különböző ágainak vizsgálata után most áttérjek a tanszemélyzetre, melynek törekvéseiről máshol már szóltam, most szükségleteiről szeretnék beszélni . . .

Tudjuk, hogy a munkások és parasztok gyermekeinek a másodfokú oktatásba való bekapcsolódásához nincs elegendő tanulmányi ösztöndíj. Nemcsak önfenntartásukhoz szükséges az ösztöndíj, hanem segítséget kell nyújtani a szegényebb családoknak, a munkaképes fiatalember vagy leány kieső keresetének pótlására is.

Sok olyan fiatal, aki sikerrel végezhette volna el másodfokú tanulmányait, kénytelen volt szellemi kibontakozásában megállni szüleinek nehéz anyagi helyzete miatt.

Ez emberi szempontból igazságtalanság, társadalmi szempontból pedig bűn. És amennyiben nem teremtünk rendet, ez a bűn végképp

szentesíti a vagyoni helyzet szerinti kiválogatás elsőbbségét az értelmi képességek szerinti kiválogatással szemben.

Ezért vagyunk teljes szívünkből a tanszemélyzet oldalán, amikor az liberális és haladó múltjához híven oktatási reformot kér.

Két halálos veszedelem fenyegeti az emberi civilizáció valamennyi vívmányát: a fasizmus, mely megöli a szabadságot, és a háború, mely megöli az embert.

Az emberiséget az fenyegeti, hogy egy újfajta középkort kell megérnie, sötétebbet, mint az első volt, mert a haladásellenességhez ezúttal a tudományosan véghez vitt pusztítás is hozzájárul.

Ha az ember arra gondol, hogy egy légi bomba elég volna a Notre-Dame elpusztításához és emellett sok-sok emberi élet kioltásához, ha az ember arra gondol, hogy a nácik ifjúsági vezére azt mondhatta: – »Ha nekem kultúráról beszélnek, a revolveremet veszem elő« –, akkor megérti, micsoda borzalmakat jelentene az elszabadult barbárság erőinek diadala.

Ami bennünket, kommunistákat illet, mi azt kívánjuk, hogy fényesen bizonyosodjék be a tudomány és kultúra hordozóinak ereje, nagysága és egysége, az emberi haladás érdekében.

Ahogyan az emberiség sorsában bizakodunk, úgy bizakodunk a francia értelmiségben is, egy alkotásokban és harcokban gazdag múlt örökösében, s ugyanígy bizakodunk Franciaország sorsában is.

Ha mindannyian akarjuk – és lehetetlen nem akarnunk –, Descartes országa a diadalmas ész országa marad."

Útban a müncheni kapituláció felé

A Daladier-kormány már megalakulásakor, 1938. április 12-én pénzügyi teljhatalmat kért, meg is kapta. Azonban e teljhatalom értelmében született első törvényerejű rendeletek nyugtalanító politikai orientációra vallottak.

Lényegében a kormány adóügyi téren valamennyi állami adó 80 százalékos, kivételes nagyságú emelését határozta el, ami sokkal in-

kább sújtotta a kis és közepes adófizetőket, akik a megélhetésüket szolgáló jövedelmeikben voltak érintve, mint a nagy adófizetőket, ezek ugyanis jövedelemtöbbletükből fizették az adót. Ezen felül adókedvezményben részesítették azokat a vállalatokat, amelyek növelték beruházásaikat.

E különféle intézkedéseket a frank védelmének biztosításával indokolták, azonban a május 4-én hozott törvényerejű rendeletek végül is olyan intézkedéseket tartalmaztak, amelyek lehetővé tették „a pénz értékének visszafogását és olyan alapokon történő stabilizálását, amelyeken az kellőképpen védett". E mögött a rejtélyes fogalmazás mögött a valóságban újabb pénzleértékelés húzódott meg.

Daladier, aki egyre inkább azt a benyomást keltette, hogy szociális téren nagyon is messze akar elmenni a visszakozásban, a bankbetét-tulajdonosok támogatására számított, ezeket ugyanis a bankok könnyen tudják irányítani, s meghirdette a nemzetvédelmi kölcsön jegyzését. Egyébként is, a nemzetvédelem egyre inkább általános igazolásként szolgált a dolgozó tömegeket sújtó rigorózus intézkedésekre.

Ezalatt a köztársasági Spanyolország Mussolini és Hitler kettős agressziójának esett áldozatul, pedig külső segítség nélkül Franco hívei nem tudták volna tartani magukat; ám a francia kormány a köztársasági Spanyolországnak nyújtandó segítség kérdésével vajmi keveset törődött. Ezzel szemben sikertelen kísérletet tett, hogy tárgyalásokat kezdjen Olaszországgal.

Sok és különféle jellegű intézkedést hoztak törvényerejű rendeletek formájában, s a mi pártunk azt kérte a kormánytól, rendezze az öregek nyugdíjkérését is törvényerejű rendelet útján; ezt azonban a kormány elutasította.

Végezetül, ismét a nemzetvédelmi kötelezettségekre hivatkozva, éspedig Csehszlovákia helyzetével kapcsolatban, a kormány úgy határozott, hogy rugalmasabbá teszi a 40 órás munkahétre vonatkozó törvényt, mire Frossard és Ramadier beadta lemondását; helyettük a közmunkaügyi minisztériumot Anatole de Monzie-ra, a munkaügyi minisztériumot pedig Panaret-ra bízták. Közeledtünk a müncheni drámához.

Ebben az időszakban többször is alkalmam volt beszélgetést foly-

tatni Daladier-val, de úgy találtam, nagyon megváltozott. Ő, aki egyébként nyers külseje ellenére szívélyes természetű volt, most betartotta a három lépés távolságot, a legnagyobb választékossággal öltözött, és ünnepélyes lett. A vezérkarral való sűrű érintkezése következtében egy fajta alakváltozáson ment keresztül, olyan tiszt modorát vette fel, aki szemmel láthatóan fölébe akar kerekedni beszélgetőpartnereinek.

Miután énrám sohasem volt különösebb hatással, s nem ejtett rabul az ilyenfajta metamorfózis, nem minden irónia nélkül figyeltem őt. Minthogy pedig Daladier-val való találkozásaim alkalmával nem arról volt szó, hogy személyiségének lélektani tanulmányozásával foglalkozzam, hanem a dolgozókat és általában a dolgozó tömegeket érdeklő kérdéseket tettem fel neki, biztos lehettem abban, hogy minden elutasításának igazolására a nemzetvédelem problémáját fogja előszedni.

Ha az ember Daladier-t hallgatta, az lehetett a benyomása, hogy mindenről részletesen informálva van, ami Németországban történik. Márpedig a továbbiakban lezajló események azt bizonyították, hogy nem egészen így állt a dolog.

Az európai helyzet mind feszültebbé vált. Hitler a nyugati hatalmak hihetetlen nemtörődöm politikájának láttán joggal vonhatta le azt a következtetést, hogy hódító terveinek semmi sem áll útjában.

Így bonyolódott a nemzetközi helyzet, mely egyenes úton haladt a müncheni kapituláció felé, csak emlékeztetni kívánok ennek az útnak az állomásaira.

1938. február 15-én a hitleri „ötödik hadoszlop" Ausztriában kikényszerítette a náci Seyss-Inquart kinevezését a belügyminiszteri posztra.

Február 20-án Hitler a világot „vas- és acélzáporral" fenyegette meg.

Március 12-én a hitleri hadsereg egységei bevonultak Bécsbe, ugyanakkor újabb 30 ezer hitlerista katonát küldtek Spanyolországba, miközben a náci légierő bombákkal pusztította Barcelonát.

A francia és angol kormányok részéről semmiféle reagálás sem történt azután, hogy Hitler annektálta Ausztriát. Amikor pedig május-

ban a Szovjetunió azt kérte a Népszövetségtől, hogy ítélje el az etiópiai és a spanyolországi agressziót, Franciaország és Anglia ellenezte a javaslatot.

Súlyosbodik a nemzetközi helyzet

Noha Franciaország és a béke érdeke azt követelte volna, hogy ne engedjünk Csehszlovákiához hozzányúlni, bizonyos jelekből arra lehetett következtetni, hogy nem kizárt Franciaország és Anglia kompromisszumkeresése a fasiszta hatalmakkal.

Éppen ezért a kommunista párt 1938. augusztus 30-án a csehszlovák problémával kapcsolatban nyilatkoztatot tett közzé, amelyben a következőket mondotta:

„... Hitler Csehszlovákia határain összpontosítja páncélos hadosztályait.

A Harmadik Birodalom sajtója eszeveszett uszító hadjáratot folytat Közép-Európa utolsó demokráciája ellen.

Egyáltalán nem arról van szó, hogy Németország jelenlegi urai a csehszlovákiai németek jogaival és érdekeivel törődnének. Több százezer német él Olasz-Tirolban is. Hitler mégis kijelentette, hogy semmiféle problémája sincs Tirollal kapcsolatban.

A Reichstag felgyújtóinak igazi célja egészen más.

Le akarják törölni a térképről a Csehszlovák Köztársaságot, mert ez az egyetlen akadálya Közép-Európában a háborúnak; mert utolsó menedéke a szabadságnak, utolsó védőbástyája a civilizációnak a fasiszta barbárság hulláma ellen.

A Csehszlovák Köztársaság szövetségese Franciaországnak, mely ünnepélyesen és pontos megfogalmazásban vállalt kötelezettséget, hogy garantálja annak függetlenségét.

Az a háború, amelyet Hitler akar a világra rászabadítani, e pillanatban még megakadályozható.

Elegendő volna, ha Franciaország és valamennyi békés nemzet

késznek vallaná magát bármilyen rendelkezésére álló eszközzel megakadályozni a készülő bűntettet...

Ezzel a menedéket jelentő elszántsággal csak a tőkés oligarchiák és kiszolgálóik állnak szemben, Hitler és Mussolini ügynökei, a csuklyások és az „ötödik hadoszlop" más tagjai.

Ugyancsak ők akarják szétzúzni Csehszlovákiát és megsemmisíteni társadalmi vívmányait.

Ugyancsak ők készek arra, hogy magát Franciaországot is kiszolgáltassák legkérlelhetetlenebb ellenségeinek.

Franciák, akik törődtök az ország biztonságával, akik azt akarjátok, hogy Franciaország továbbra is becsületben és szabadságban éljen, demokraták, radikálisok, szocialisták, kommunisták, szervezett dolgozók, katolikusok, bátor férfiak és nők, tömörüljetek egységbe a civilizáció és a béke megmentésére!

Ha Hitler megtámadja Csehszlovákiát, találja magát szemben a kötelezettségeit híven vállaló Franciaországgal!

Ha Európára zúdítja a háború átkozott istencsapását, hadd zúzza szét magát az egyesült békeerők legyőzhetetlen erején.

Éljen Csehszlovákia függetlensége!

Éljen a béke megmentését akaró békeerők egysége!

Vádirat

1938. augusztus 31-én, vagyis annak a minisztertanácsi ülésnek másnapján, amelyen a 40 órás munkahét törvényét megcsorbították, beszéltem a Mutualité-palotában. Bevezetőképpen Gaston Monmousseau, a gyűlés elnöke kijelentette a teremben egybegyűlt dolgozóknak:

„... Ma este, kedves elvtársak, elsőnek ti fogtok szólni; mondjátok el nekünk, mi történik az üzemekben, hogyan szabotálják ott a termelést, hogyan bánnak a munkásosztállyal, mely a francia parasztság milliójával és az értelmiség ezreivel egyetemben a történelme folyamán építette, védelmezte és megmentette Franciaországot...

Ki-ki hozzon ide a szószékre konkrét példákat a rendelkezésére álló ötperces időkereten belül.

Utána majd Jacques Ducios barátunk fogja felszólalásaitok tanulságait levonni, kifejti majd kommunista pártunk eszméit, s igyekszik majd rámutatni, mit kell tennünk, hogy útját álljuk a reakciónak, megakadályozzuk, hogy szétzúzza a Népfrontot, amelyet mi kovácsoltunk össze, s az egységet, melynek fennmaradásától függ szabadságunk és békénk."

Ezek után tények következtek, s megint tények – de milyen beszédes tények! –, amelyek mind-mind a nemzetvédelemnek a kapitalisták részéről történő szabotálásáról adtak hírt.

Egy autógyári munkás:

„... A Diesel-motorhoz való adagoló szivattyú gyártásánál a munkások nem dolgoznak többet heti 36 óránál. Abban az üzemrészben, amelyikben nemrég 120 munkás is dolgozott, jelenleg csak 50 dolgozik. Azonban ebben az üzemrészben vadonatúj és modern gépek is vannak, s ezek nem termelnek többet napi 2–3 óránál."

Egy repülőgépüzemi munkás:

„... Mi a repülőgépgyártásban dolgozunk. Műhelyeinkben 100 és 100 legyártott darab várja, hogy a katonai ellenőr mikor méltóztatik ezeket a darabokat átvenni, de minthogy egész ott-tartózkodása, reggel is este is mintegy 5 percre korlátozódik, a munkadarabokat raktárba viszik.

A gyártás késlekedése az alkatrészhiány folytán következett be..."

Másik példa:

„. . . Miután 1935-től 1937 júniusáig 45 gépet legyártottunk, a gyártás majdnem egy évre megszakadt; utána egy újabb rendelés következtében folytattuk a gyártást. Azonban azt kellett látnunk, hogy közben minden módosult, és a mintadarabok rosszak. Most tehát hónapokig várhatunk, ameddig a mintadarabokat alkalmassá teszik a gyártásra, vagy ha mégis folytatjuk a termelést, a munkadarabokat elfuseráljuk, és mehetnek tűzifának . . ."

Másik repülőgépüzemi munkás:

„Abban a párizsi repülőgépüzemben, amelyikben dolgozom, egy újabb rendelkezés módot ad az igazgatóságnak, hogy 45 órát dolgoztasson bennünket.

A munkások, akik törődnek az ország biztonságával, örömmel fogadták ezt a rendelkezést. De nem így az igazgatóság, amely egyre csak folytatta mesterkedését, és sztrájkot provokált ki a munkások részéről . . .

Nem történt semmi a termelés átszervezésére és növelésére. Ilyen körülmények között a műhelyek többségében a munkások órák hosszat várnak munkára.

Hadd idézzek néhány példát:

A szerelésnél az elmúlt két hét alatt a hajtókarokat gyártó 12 munkás összesen 149 órát várakozott.

A fordulatszám-csökkentőket gyártó brigádnál 7 munkás összesen 64 órát várakozott, vagyis a 19 munkás összesen 213 órát állt.

A marósoknál az augusztus 23 és 28 közötti héten egy 100 munkásból álló csoport 290 órát várakozott.

De van még ennél szebb is: a kazánkovácsoknál az utolsó két héten 32 munkás összesen 767 órát töltött várakozással.

A javítóműhelyben a munkások átlagban ugyancsak 15–20 órát veszítenek kéthetente, ma délelőtt például küldöttséget menesztettek, hogy tiltakozzanak, és követeljék a 40 óra visszaállítását a műhelyükben, mivel nem hajlandók semmittevésért felvenni a bérüket."

Még egy repülőgépüzemi munkás:

„Mindenekelőtt azt kell tudniok, hogy annak az államosított üzemnek az élén, amelyben dolgozom, egy nem államosított nagyüzem egyik fő részvényese a vezető, ami magyarázatot ad arra, hogy miért dolgozik ez a bizonyos magánüzem teljes gőzzel a miénk rovására.

Néhány nappal ezelőtt leállították két prototípusnak a gyártását, közülük az egyiket 1935-ben kezdtük el. 1936 óta tekintélyes összegeket öltek bele ebbe a géptípusba, s a munkások még a beígért rendelések ürügyén megkívánt fokozott erőfeszítéseket is vállalták. Mindezt pedig azért, hogy immár több mint egy éve ott lássák az elkészült gépeket, elhagyatottan, mert nem tudták megkapni a *Gnôme* és a *Rhône* típusú motorokat, holott ezeket külföldre szállítják. Egy év telt el, motor nem volt, most pedig dobhatják ki az ócskavastelepre a gépeket, amelyek négy millióba kerültek."

Hallhattuk továbbá a következő vádakat:

„Az adminisztrációs gyakorlat időveszteséget okoz."

„A használaton kívül álló új gépeket a rozsda marja."

„Nincs dúralumínium . . . A bauxit Németországba megy."

„Ötven gépből húsz áll kihasználatlanul." stb. stb. . . .

Vádbeszéd

A felszólalások összefoglalásaként a következőket mondtam:

„. . . Hallhattátok a munkás elvtársaitokat, akik itt a legkíméletlenebb, a legvalósághűbb vádbeszédet mondták el.

Sok szó esik manapság hatalomról, de nem gondoljátok-e, hogy az itt elmondott tények nem annyira a munkások, mint inkább a nemzetvédelmet szabotáló 200 család és az oligarchia elleni hatalmi intézkedéseket kívánnának?

Azok a munkások, akik előttem szóltak itt a szónoki emelvényen, a termelésnek és a nemzetvédelemnek olyan szabotálását domborítot-

ták ki, amelyre a nagykapitalisták azért vetemednek, mert osztályérdekeiket most is az ország érdekei fölé helyezik.

Hazánk egy iszonyatos összefonódás áldozata, és ezt feltétlenül le kell leplezni a közvélemény előtt, ma este pedig igyekszünk összegyűjteni egy olyan »fekete könyv« anyagát, amelyet a nemzetvédelem szabotálói ellen kívánunk közzétenni.

Mostani gyűlésünket azzal a kettős szándékkal hívtuk össze, hogy leleplezzük a termelés szabotálóit, akik így keresnek ürügyet a szociális törvények elleni támadásaikra, s leleplezzük a nemzetvédelem szabotálóit, akik gyűlölik a Népfront Franciaországát.

Arról beszélnek, hogy ismét munkába állítják Franciaországot, és azt szeretnék elhitetni, hogy a mi munkásaink – ezek a leleményes ésszel, ügyes kézzel, nagy szívvel megáldott munkások – lusták.

Nem fogjuk megengedni, hogy ezt mondják, de azt sem engedjük állítani, hogy a francia munkásnak nem gondja a nemzetvédelem.

Le kell inkább lepleznünk a hivatalok nemtörődömségét, amit az itt elhangzott tények hatalmas erővel húztak alá, s azt is hangsúlyoznunk kell, hogy bizonyos magas rangú tisztviselők felelőtlenek.

Engedjék meg, hogy az itt elhangzottakat néhány jellegzetes szabotázsesettel egészítsem ki.

Mindenekelőtt megemlíteném egy ardennes-i kisüzem tulajdonosának az esetét, aki a nemzetvédelem számára dolgozott, s hosszú időn át nem rendelkezett annyi hitellel, hogy a munkásainak bért fizethessen.

Az állam nem törődött azzal, hogy fizessen ennek a kisüzem tulajdonosának, nem érdekelte azoknak a munkásoknak a sorsa sem, akik beleegyeztek, hogy hat hétig dolgoznak egy fillér bér nélkül.

Ugyanezek a munkások minden vasárnap részt vesznek a fegyveres kiképzésen, lőgyakorlatokon.

Daladier úr! Ha Ön jól tájékozott, miért nem beszélt erről is? Ha pedig rosszul tájékozott, próbálja megtudni, mi folyik az ország üzemeiben, hogy az ilyesfajta példák, amelyek arról tanúskodnak, hogy a munkások törődnek az ország biztonságával, ne maradjanak említetlenül egy olyan rádióbeszédben, mely megengedhetetlen támadás volt a munkásosztály ellen.

Idézhetnénk még számos példát.

Itt van például egy lövedékeket gyártó üzem, amelyik egy éve zárva van. Mit csinálnak vajon a honvédelmi minisztériumban?

Vannak fegyverraktárak, ahol korszerűtlen a berendezés, s közben a teljesítmény alacsony voltáról panaszkodnak.

Van olyan üzem, ahol a munkások január elseje óta heti 32 órát dolgoznak, és ahol megvárják a szabadság végét, hogy kijavítsák a kemencéket, ami 15 napi munkakiesést okoz, ugyanakkor az üzem igazgatósága nem hajlandó a munkásokat teljes heti munkaidejükben dolgoztatni e javítások elvégzésére.

Itt van az anyag a minisztertanács tisztelt elnöke számára, amennyiben valóban szándékában áll Franciaországot ismét munkába állítani, s biztosítani a nemzet védelmét.

Megemlíthetem azután a sorozatban gyártott repülőgépek késedelmeskedésének botrányát, pontosan tanúskodik a botrányról az a bizonyos repülőgéptípus, amelynek a gyártását 21 hónappal a prototípus kihozatala után kezdték meg . . .

Hazánk kormányának a feje egyetlen szót sem ejtett mindarról, amit ma este itt leleplezünk.

Nem úgy vetette fel Franciaország ismételt munkába állításának a kérdését, hogy megkereste volna a felelősöket, egyetlen gondja az volt, hogy súlyos vádakat próbáljon felvonultatni hazánk munkásosztálya ellen.

Az ember azt hihette volna, hogy a minisztertanács elnöke a mikrofont ama bizonyos 200 család gonosztetteinek leleplezésére fogja felhasználni, hisz ez a meghatározás éppen tőle származik.

Ez olyan mondás, amely pontosan kifejezi a jelentés tartalmát, és amikor a miniszterelnök úr annak idején hevesen támadta a 200 családot, igaza volt, nagyon igaza volt.

Talán azért nem beszél ma többé erről a 200 családról, mert eltűntek a föld színéről?

Az ember azt hihette volna, hogy a minisztertanács elnöke vádat emel azok ellen, akik nem hajlandók ésszerűen felhasználni az ipari berendezést.

Itt van a kezemben egy lista 11 üzemről, ezekben jelenleg 4690 munkás dolgozik, holott a munka másfajta elosztásával és másfajta munkaszervezéssel több mint 22 ezer munkás dolgozhatna.

A minisztertanács elnöke mindezekről egy szót sem szólt. Arra szorítkozott csupán, hogy a nemzeti jövedelemről szóló, légből kapott számok megemlítésével kijelentse: a munkások Franciaország legkedvezőbb helyzetben levő polgárai, mert kizárólag az ő jövedelmük nem csökkent, míg a tőkések jövedelme tekintélyes mértékben megcsappant.

Ez azt jelenti, kedves elvtársak, hogy szerencsésebbek vagytok a nagytőkéseknél, s ha ez így folytatódik, hovatovább szánakozhatunk majd Franciaország milliomosainak siralmas helyzetén. Szegény de Wendel úr!"*

Ezután hozzátettem:

„... Szó sem lehet addig nemzetvédelemről, amíg erélyes intézkedéseket nem tesznek azok ellen, akik a hadianyaggyártást szabotálják.

Szó sem lehet addig nemzetvédelemről, amíg nem indul erőteljes köztársasági védelmi akció a külföldi szolgálatban álló bujtogatók ellen, és kijelentem, hogy amikor ennyi veszély leselkedik szabadságjogainkra és békénkre, nekünk kommunistáknak őszintén és világosan meg kell mondanunk mi a feladatunk, s milyen irányban folytassuk tevékenységünket.

Számunkra az a legfontosabb, hogy egy percre se felejtsük el: minden eddiginél egységesebbnek kell lennünk, nekünk szocialistáknak és kommunistáknak csakúgy, mint a radikálisoknak, a szervezett dolgozóknak, a legkülönbözőbb irányzatokat képviselő demokratáknak, az ateista dolgozóknak – amilyenek mi vagyunk – ugyanúgy, mint a katolikus dolgozóknak, akiknek baráti kezet nyújtunk ...

A ma esti összejövetelünk alapján megszülető brosúrát el kell olvasnia az ország minden munkásának, kereskedőjének, parasztjának; tudniok kell mindazoknak, akik a szívük mélyén gondot viselnek az ország megvédelmezésére a nemzetközi fasizmussal szemben, hogy vannak Franciaországban olyan emberek, akik szabotálják a nemzetvédelmet, tudniok kell, hogy a miniszter nem ezekhez az emberekhez intézte szavait, akiknek a múltja bűnöktől terhes, hanem a munkás-

* A de Wendel család az egyik legnagyobb kohászati üzem és reakciós lapkonszern tulajdonosa.

osztályhoz szólt, támadást intézett ellene, és megpróbálta olyan színben feltüntetni, mintha az nem törődne az ország biztonságával . . .

Pártunk, Franciaország népének pártja kész vállalni a reá háruló felelősséget a demokrácia megvédéséért és hazánk védelméért.

Mi mindannyian, akik a Népfronthoz tartozunk, s elszántuk magunkat közös erőfeszítéseink gyümölcsének, szociális vívmányainknak a maradéktalan megőrzésére, mai együttes gyűlésünkkel fogjuk a nemzetközi fasizmus háborús uszítóinak, a belső pártütőknek és bűntársaiknak a tudtára adni, hogy elhatároztuk: nem hagyjuk egységünket felbomlasztani.

Eltökéltük, hogy mindent megteszünk hazánk leigázásának elkerülésére.

Arra van szükség, hogy a kommunisták a harc élén járjanak, hogy egy egész, szabadságát szerető és a termelés, a nemzetvédelem szabotálói ellen harcolni kész nép egységesen kiáltsa oda a belső és külső fasizmusnak: Nem törnek át!"

Pártunk mindenfelé nagy tömeggyűléseket rendezett, magam is beszéltem Montluçonban, Clamecyben – ahol egy Romain Rolland-ról elnevezett stadiont avattunk fel a nagy író jelenlétében –, továbbá a Mutualité-teremben és a *L'Humanité* ünnepségén, miközben egyre szaporodtak a szociális törvények megvédéséért rendezett munkástüntetések.

Daladier rádióbeszéde után

Augusztus 21-én Daladier rádióbeszédet mondott, amelyben támadta a 40 órás munkahét intézményét. Ezzel kapcsolatban többek között a következőket írtam:

„Az utóbbi időszakban két jelentős esemény nyomta rá bélyegét Franciaország politikai helyzetére, nevezetesen:

A németek katonai előkészületei borzalmas fenyegetéssel nehezednek Csehszlovákiára, Daladier úr rádióbeszéde pedig a francia nép megosztásának elemeit hordozza magában.

Hitler, mint tudjuk, egyáltalán nem titkolta azt a szándékát, hogy minden lehetséges eszközzel segítségére siet a szudétanémeteknek, és ennek rendkívüli jelentősége van a berlini kormány céljaiban.

Valóban, teljesen világos, hogy a hitleristák – akik Nürnbergben készülnek megrendezni kongresszusukat, amelynek témájául az idén a »Nagy-Németország« eszméjét szánták – Csehszlovákia ellen meg akarják ismételni a múlt nyáron Ausztriára mért csapást.

Csak úgy lehet szembeszállni ezekkel a napról napra világosabb hitlerista fenyegetésekkel, ha a kötelezettséget vállalt demokratikus országok kijelentik, hogy készek állni a szavukat.

Ismeretes a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének ezzel kapcsolatos állásfoglalása, ugyanis neki is szerződéses kötelezettsége van Csehszlovákiával szemben: Litvinov legújabban tett kijelentései szerint a szovjetek országa hű akar maradni vállalt kötelezettségéhez, és amennyiben a Franciaországot Csehszlovákiához fűződő szerződés pontjai alkalmazásra kerülnek, a Szovjetunió és a prágai kormány között fennálló szerződés pontjai is megvalósulnak.

Hitler csakis a nyugati demokratikus hatalmak habozására és kapitulálására épít, hogy céljait elérhesse.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy Lord Runciman* prágai küldetése azt a benyomást kelthette a berlini kormányban, hogy egy Csehszlovákia elleni erőszakos lépés esetében nem fogja magát szembetalálni a demokratikus hatalmak vétójával.

Valóban, a Lord Runciman-féle küldetés első eredménye a szudétanémetek jogainak mintegy az elismerése volt, és azt használja ki Hitler arra, hogy igazolja Csehszlovákiára támasztott igényeit . . ."

* Lord Steven Runciman (1903–) angol történész, ill. diplomata. 1938 júliusában – jóllehet útját személyes kezdeményezésnek tüntették fel – az angol kormány, Chamberlain tudtával érkezett Prágába. Itt mindenekelőtt Henleinnel, a szudéta-németek náci vezérével lépett kapcsolatba, tudatva véle azt, hogy a Szudéta-vidék önkormányzatán túl elszakadását sem ellenzik Londonban. A csehszlovák kormány képviselőinek azt tanácsolta, hogy mondják fel a Szovjetunió–Csehszlovákia közötti kölcsönös segélynyújtási egyezményt. Lipski berlini lengyel nagykövet Anglia németországi nagykövetének szavaira utalva megjegyezte: „Runcimant azért küldték Prágába, hogy egy német–csehszlovák viszály esetén Csehszlovákiára hárítsák a felelősséget."

Kifejtettem, hogy ilyen helyzetben a párizsi kormánynak szilárd és eltökélt hangon kell nyilatkoznia, aláhúztam, hogy amennyiben Berlinben biztosak lennének abban, hogy a Francia Köztársaság nem lesz közömbös a Csehszlovák Köztársaság sorsa iránt, feltétlenül arra is számítaniok kellene, hogy Anglia sem marad közömbös Franciaország sorsa iránt. Ráadásul a Szovjetunió világos kötelezettség-vállalása, valamint Roosevelt elnök nyilatkozata következményeképpen a békés erők olyan tömbje alakulna ki, mely képes arra, hogy meghátrálásra kényszerítse a háborús uszítókat, hacsak nem kelti a gyöngeség benyomását, és nem engedi a kapituláló törekvéseket érvényre jutni.

Daladier beszéde éppen e külső események súlyossága miatt kapott egészen különleges jelentőséget. Valójában a miniszterelnöknek s egyben honvédelmi miniszternek az akkori események alakulásának megfelelően arra kellett volna törekednie, hogy a franciákat egyesíteni tudó beszédet mondjon, ehelyett olyan kijelentéseket tett, amelyeknek egyéb célja sem volt, minthogy a középosztályokat és a parasztságot a munkásosztály ellen hangolja.

Mondani sem kell, hogy valamennyi franciaországi reakciós örült – ezt bizonyítják a Daladier-hoz intézett üdvözletek. Míg a pártütők és Franciaország ellenségeinek más ügynökei kedvezően ítélték meg Daladier magatartását, addig a gyáriparosok szövetsége és az oligarchia a kormány kezdeti lépéseit csupán bevezetőnek tekintette további, nemcsak a munkásosztályt, hanem az ország dolgozó tömegeinek egészét is sújtó intézkedésekhez.

Ilyen helyzetben Franciaország népe, a kommunisták, szocialisták, radikálisok, szervezett dolgozók, különböző irányzatot képviselő demokraták egyaránt el voltak szánva arra, hogy megvédik a szabadságot a külső fasiszták ellen csakúgy, ahogyan megvédték annak idején a belső fasiszták ellen is. A francia nép úgy vélekedett, hogy a nemzetvédelemnek egységes egészet kell alkotnia, mint maga a miniszterelnök is mondta, továbbá azt kívánta, hogy legyen vége a nemzetközi fasizmus ügynökei által folytatott mesterkedésnek. Ehhez azonban erélyes intézkedéseket kellett volna tenni a termelés és a nemzetvédelmet szabotáló nagytőkések ellen.

A kommunisták a maguk részéről szívügyüknek tekintették, hogy

a francia dolgozó tömegek egységének kovácsai legyenek, s hogy mindent latba vessenek a kommunista pártot a szocialista párttal összekapcsoló szálak szorosabbra fűzése érdekében, ugyanakkor őrizkedtek attól, hogy Édouard Daladier döntéseiért a radikális dolgozók tömegeire hárítsák a felelősséget. Minden erejüket a szakszervezetekkel és a népi szervezetek összességével együtt folytatott harcra akarták összpontosítani, hogy kikényszerítsék az ország akaratát kifejező prógramhoz való visszatérést, s ezzel biztosíthassák a dolgozók kenyerét, a demokrácia fennmaradását és azt, hogy Franciaország méltósággal őrizhesse meg békéjét.

Azonban a helyzet veszedelmesen súlyosbodott és attól kellett tartani, hogy a megbocsáthatatlannak szánt határozatok úgy olvadnak széjjel, mint napfényben a hó. Georges Bonnet külügyminiszter a Grave-foknál 1938. szeptember 4-én kijelentette ugyan: „Franciaország mindenképpen hű marad a megkötött szerződésekhez és egyezményekhez. Hű marad a vállalt kötelezettségekhez", azonban a következő napokban mindez elpárolgott az emlékezetéből.

Harcunk a müncheni kapituláció ellen

Hitler expanziós terveit nehéz lett volna végrehajtani mindaddig, amíg Csehszlovákia a nyugati hatalmak biztonságát védő bástya marad Európa szívében.

Akik pedig még ma is azt állítják, hogy a müncheni szégyen nélkül Franciaországra zúdult volna a háború, kapjanak itt választ a nürnbergi bíróság kihallgatási jegyzőkönyvéből, amelyben egészen más olvasható.

Idézzük itt fel a Wehrmacht volt vezérkari főnökének, Keitel tábornagynak feltett kérdéseket, valamint a válaszait:

„1. – Fel volt-e készülve Németország egy világháborúra a müncheni válság pillanatában?

Keitel: – Nem, minthogy egészen addig az időpontig nem tettünk semmiféle stratégiai vagy taktikai előkészületet.

2. – A müncheni egyezmény politikai célja a Szovjetunió eltávolítása volt-e az európai ügyektől?

Keitel: – Ó igen, mert Csehszlovákiát úgy tekintettük, mint a Szovjetunió számára számba jöhető katonai bázist, ennek minden veszedelmes stratégiai következményével együtt.

És Keitel hozzáfűzte: – Amennyiben a müncheni konferencia helyett együttműködés jött volna létre Nagy-Britannia, a Szovjetunió és Franciaország között, nem tudtunk volna támadást indítani."

Keitel még a következőket mondta: „A négyhatalmi szerződés örömmámort okozott a náci tábornokok körében, mert annak idején még nem érezték magukat elég erősnek a csehszlovák határ erődítményeinek áttörésére, és az egész csehszlovák ügy súlyos gondok sorát jelentette számukra."

Azonban a hitleri Németország katonai helyzete a maga konkrét valóságában, s nem csupán a többé-kevésbé csalóka jelenségek alapján rendkívül veszedelmesnek tűnt a francia nagykövet, André François-Poncet szemében. Augusztus 18-án „rendkívül hatásos képet festett azokról az intézkedésekről, amelyeket Németország május 22-e óta tett a Hitler által szeptember végére időzített válság előkészítésére".*

Az igazság az, hogy Hitler Münchenben pókert játszott, és annál is könnyebb volt nyernie, mivel partnerei nem szánták el magukat az ellenállásra.

A Berlinből távirányított szudétanémetek agitációba fogtak, s ez arra indította az angol kormányt, hogy közvetítőt küldjön Prágába Lord Runciman személyében. Lord Runciman megbeszéléseket kezdett Henleinnel, a szudétanémetek Führerével, akinek egyébként a prágai kormány hajlandó lett volna nagy engedményeket tenni.

Mindez abban az időpontban történt, amikor Nürnbergben a náci kongresszus ülésezett, Hitler pedig látta, hogy Angliát az események az engedékenység felé sodorják, s uszályában maga mögött vonszolja Franciaországot is, ezért napról napra követelőzőbb lett.

Egyébként Lord Runciman a csehszlovákiai küldetése befejeztével készített jelentésben a szudétanémetek ügye mellett foglalt állást.

* Georges Bonnet *Munchentol a háborúig.*

Hitler Nürnbergben 300 ezer náci előtt beszédet mondott, s ebben bizonyos tekintetben Lord Runciman érvelését ismételte meg, amikor kijelentette: „Mélységesen meghat bennünket a szudétanémetek kimondhatatlan kétségbeesése." Ezekután az igazolás látszatát keltve tehette hozzá: „Ha ezek az elnyomott teremtmények nem kapják meg a jogaikat, majd mi megszerezzük nekik."

Így tehát „humanitárius" indítékok mozgatták azt a hatalmas, imperialista expanziós vállalkozást, mely a horogkeresztes csapatokat Bécsbe vezérelte, s később Prágába, majd más fővárosokba.

Szeptember 10-én Georges Bonnet megbeszélést folytatott Litvinovval, a Szovjetunió külügyi népbiztosával.

Ezt a megbeszélést megelőzte néhány nappal a francia kormány megkeresése, amelyben azt tudakolták, mi is lesz a Szovjetunió álláspontja egy Csehszlovákia elleni agresszió esetében.

Válaszképpen a Szovjetunió késznek nyilvánította magát kötelezettségeinek teljesítésére és Csehszlovákia megsegítésére, Franciaországgal egyidőben. Tudtul adta, hogy a szovjet katonai hatóságok készek azonnal részt venni egy értekezleten Franciaország és Csehszlovákia képviselőivel, a szükséges intézkedések megbeszélésére.

A nácik borzalmas hadigépezete azonban már mozgásban volt, és Franciaország bizonytalankodása következtében Hitler újabb győzelmet könyvelhetett el, amikor szeptember 15-én Chamberlain meglátogatta Berchtesgadenban. Ez az utazás a hitleristák által gondosan előkészített feszültség légkörében zajlott le. Hitler szeptember 12-i nürnbergi beszédét a szudétanémetek felkelése követte, akik küldötteiket Prágába menesztették, hogy szinte ultimátum formájában követeljék a kormánytól az ostromállapot felfüggesztését. Az ultimátum határidejét 13-án 23 óra 30 percre tűzték ki.

Másnap Chamberlain találkozót kért Hitlertől, és egy nappal később repülőgépre ült, életében először, s megérkezett a Führerhez. Az akkori francia kormányférfiak azt mondták, hogy Neville Chamberlain „kész helyzet" elé állította őket.

Ennek az első megbeszélésnek a folyamán Hitler közölte Chamberlainnel a követeléseit. Azt kívánta, adják át a birodalomnak mindazokat a területeket a Szudéta-vidéken, ahol a németek arányszáma meghaladja az 50 százalékot, a többi területen pedig rendezzenek

népszavazást. A követelés tehát Csehszlovákia feldarabolása és a Szudéta-vidék alkotta védelmi vonal felszámolása volt, Chamberlain azt kapta feladatul, hogy megszerezze párizsi kollégáinak jóváhagyását, amazoknak pedig Beneš elnökre kellett nyomást gyakorolniok.

Egy betiltott gyűlés

Szeptember 14-én gyűlést akartunk tartani, ezt azonban betiltották, s a beszéd, amelyet ott kellett volna elmondanom, a másnapi *L'Humanité*ban jelent meg.

Ebben többek között ezt mondtam, illetve írtam:

„Franciaországot is fenyegetik. Meg kell mondani, és nem lehet elégszer elismételni, hogy a háborút meg lehet akadályozni, le lehet fogni az Európa felgyújtására készülő bűnös kezeket, ha valamennyi békeszerető nemzet a legmesszebbmenőkig vállalja az agresszorral szembenéző Csehszlovákia iránti szolidaritást.

Franciaország biztonságáról van szó, hazánk jövőjéről van szó.

Ma a béke védelme azt jelenti, hogy gyorsan és végérvényesen szakítunk a Spanyolországgal szemben tanúsított egyirányú benemavatkozás szörnyűségeivel . . .

A béke védelme azt is jelenti, hogy készek vagyunk a Franciaországot Csehszlovákiához fűző szerződés pontjainak teljesítésére . . .

A béke védelme azt is jelenti, hogy börtönbe csukjuk a csuklyásokat, nem pedig szabadon bocsátjuk őket, hogy ártalmatlanná tesszük a törvények semmibevételével újjáalakult uszító ligákat.

A béke védelme egyet jelent azzal, hogy megvédjük szociális vívmányainkat, melyeknek elválaszthatatlanul hozzá kell tartozniok a köztársasághoz és az országhoz.

A béke védelme azt jelenti, hogy intézkedéseket foganatosítunk a termelést és a nemzetvédelmet szabotáló nagytőkések ellen . . .

A béke védelme nem más, mint hogy a francia nép egységén munkálkodunk, és megakadályozzuk a népi tömegek megosztóinak mesterkedését."

A Daladier-kormány betiltotta a gyűlést, amelyen beszélnem kellett volna, s ezzel bebizonyította, hogy nem szánta el magát a hitleri zsarolással szembeni ellenállásra.

Ezt a politikát olyan miniszterek egyetértésével folytattak, akik szívesen jelentették ki, hogy elleneznek mindenfajta kapitulációt, mint például Paul Reynaud pénzügyminiszter, aki 1938 februárjában, amikor támadta Franciaország visszavonulása érdekében Flandin vezetésével folytatott kampányt, a következőket írta arról, hogy Csehszlovákiát Franciaország esetleg cserbenhagyja: „És akkor Önök már belesodródtak a háborúba, becsület nélkül és barátok nélkül."

Szeptember 18-án Daladier és Bonnet Londonba utazott, hogy megtudja a Chamberlain–Hitler-találkozó eredményeit, és kétségtelenül azzal az elhatározással indultak el, hogy nem fognak ellenállni. Georges Bonnet *Münchentől a háborúig* című könyvében felidézi, milyen lelkiállapotban volt londoni tartózkodása idején, s ezt írja:

„. . . De azon az estén szomorúan gondoltam erre az új sztrájkra (építőipariak), amelyet olyan pillanatban határoztak el, amikor a termelésre irányuló erőfeszítés fontosabb volt országunk számára, mint valaha . . ."

Csak azt felejti el bevallani, hogy a francia munkásosztály érezte, valami rossz dolog van készülőben, s érthető bizalmatlanság támadt benne egy olyan kormánnyal szemben, amely a Népfront szociális vívmányait támadta.

A Francia Kommunista Párt szerette volna keresztezni a kapitulációra irányuló, egyre jobban érezhető tendenciákat, s a szeptember 9-i *L'Humanité* címlapján közölte:

„Franciaországnak ki kell nyilvánítania elhatározását Csehszlovákia sértetlenségének megvédelmezésére."

A kommunista párt szeptember 20-án közzétett felhívásában így kiáltott:

„Éljen Csehszlovákia sérthetetlensége, a francia biztonság záloga!"

Szeptember 21-én a Népszovetségben a Szovjetunió külügyi népbiztosa, Makszim Litvinov kijelentette:

„Amikor elutazásom előtt néhány nappal a francia kormány első izben tudakolta nálunk, mi lesz az álláspontunk egy Csehszlovákia elleni agresszió esetén, kormányom nevében teljesen világos, egyértelmű választ adtam, éspedig: el vagyunk szánva arra, hogy teljesítsük szerződés szerinti kötelezettségeinket, és Franciaországgal egyidóben segítséget nyújtsunk Csehszlovákiának, a rendelkezésünkre álló eszközökkel. Katonai hatóságaink készek haladéktalanul részt venni egy értekezleten Franciaország és Csehszlovákia katonai képviselóivel a helyzet által megkövetelt intézkedések megbeszélésére.

Ez volt a mi válaszunk; alig három nappal ezelőtt a csehszlovák kormány megkérdezte a szovjet kormányt, hogy a szovjet–cseh egyezmény alapján kész-e azonnali és hatékony segítséget nyújtani neki abban az esetben, ha Franciaország, elkotelezettségéhez híven, ugyanígy cselekszik; erre a szovjet kormány azonnal abszolút világos és igenlő választ adott. Úgy gondolom, mindenki belátja, hogy ilyen választ kellett adnia egy nemzetközi szerződés lojális aláírójának és a Népszovetség hű védelmezójének . . ."

Így hát a szovjet kormány kész volt alkalmazni a cseh–szovjet egyezmény kikötéseit, melyek az egyezmény VI. pontjában a következőt tartalmazták:

„A két kormány egyidejűleg elismeri, hogy a kölcsönös segítség kötelezettsége csak akkor lép életbe, ha a jelen szerződésben kifejtett feltételek valóra válnak, s ha az agresszió áldozata részesül Franciaország segítségében."

Csehszlovákia külügyminisztere, Vavreka a szöveget kommentálva, leszögezte: „Nem engedhetjük, hogy kizárólag a Szovjetunió védjen meg bennünket, mert ez valamiképpen a bolsevizmus háborújának látszatát keltené."

Minden Franciaországon múlott tehát, s Franciaország a döntő elhatározások órájában a kapituláció útjára lépett.

Mialatt Litvinov Genfben a szovjet kormány álláspontját ismertette, pártunk központi bizottsága határozatot fogadott el, amelynek felidézem néhány részletét:

„. . . A Kommunista Párt Központi Bizottsága, jóváhagyta a főtitkár, Maurice Thorez jelentését, s felemeli a szavát Franciaország és a béke érdekeinek cserbenhagyása ellen, mely egyenes következménye annak, hogy elfogadták Chamberlain javaslatait, és ezzel szabad kezet adtak Hitlernek Csehszlovákia feldarabolására, holott ennek területi épsége a francia biztonság elválaszthatatlan része . . .

Franciaország népe tisztában van azzal, hogy hazánk elszigetelésével, a külföld megvetésének és gyűlöletének kiváltásával egyszerre veszélyeztetik szabadságát is és a békét is.

Franciaország népe mindebben a kapitulációk hosszú láncolatának folytatását látja.

Folytatását látja annak, hogy Laval bűnrészességet vállalt Mussolinival az abesszín nép megfojtásában;

Folytatását látja Flandin bűnös politikájának, aki hagyta, hogy Hitler elfoglalja a demilitarizált Rajna-menti övezetet;

Folytatását látja az egyoldalú benemavatkozási politikának, amely Spanyolország fasiszta betolakodóinak kedvezett;

Folytatását látja Franciaország meghátráló politikájának Ausztria Németország általi annektálása pillanatában.

Franciaország népe tudja, hogy ezt a politikát az ország törvényes akaratával ellentétben a reakciósok és a háború vámszedői kényszerítették ki, akik a Népfront szociális törvényeinek megsemmisítésén mesterkednek, akik nem akarják megadni az öregeknek a nyugdíjat, amelyhez pedig joguk van, akik nem akarják, hogy rendezzék a köztisztviselők illetményét, és akik azt sem akarják, hogy a parasztok biztonságban legyenek a mezőgazdasági károk ellen egy nemzeti biztosító pénztár létrehozásával.

A Kommunista Párt Központi Bizottsága és parlamenti csoportja eltökélte, hogy minden erejével küzdeni fog a reakció és a fegyverkereskedők ellen, akik elárulják Franciaország érdekeit, akik az uszító

polgárháborús bujtogatókat szervezik és védelmezik, s akiknek az a céljuk, hogy népünket megaláztatásba és szolgaságba kényszerítő, elnyomó rendszer jöjjön létre hazánkban.

Abban a tudatban, hogy a béke ügyét szolgálják, amelyet csakis valamennyi ország békeerői egységének fenntartásával lehet megmenteni, megbízzák a baloldali pártok küldöttségének kommunista képviselőit, hogy javasolják a következőket:

a) intézzenek szolidaritási üzenetet a csehszlovák néphez, mely az ellenállás példájával szolgál a fasizmus leigázó terveivel szemben;

b) szavazzanak meg olyan határozatot, mely síkra száll Csehszlovákia területi épsége, Franciaország biztonsága és a béke e biztosítéka mellett.

c) menesszenek küldöttséget Csehszlovákiába, az biztosítsa az ország lakosságát és hatóságait, hogy Franciaország népe hű akar maradni vállalt kötelezettségeihez;

d) hozzon tiltakozó határozatot a békével és Csehszlovákia védelmével kapcsolatos nyilvános gyűlések betiltása ellen;

e) a Népfront valamennyi parlamenti csoportja kérje a két ház összehívását, hogy a jelenlegi rendkívül súlyos helyzetben a nép képviselői vállalják a maguk felelősségét.

A Központi Bizottság örvend annak a nagyszerű látványnak, melyet a kommunisták egysége nyújt, számít mindannyiuk odaadására, éberségére, kezdeményező szellemére, számít arra, hogy teljes szívükből a francia nemzet egyesítésén fáradoznak, amely szabadon, méltóságban, becsületben és békében akar élni."

Godesbergtől Münchenig

Aggódó szorongásaink teljesen jogosnak bizonyultak. Szeptember 22-én Chamberlain egy francia–angol tervezettel Godesbergbe utazott, a Rajna partjára, ahol Hitler várta. A tervezet azt tartalmazta, hogy Csehszlovákia a Szudéta-vidéket átengedi Németországnak, s hogy ennek az eljárásnak békés úton kell végbemennie. Hitler azon-

ban látta, hogy tárgyaló partnere lépésről lépésre visszavonul, drámai jelenetet rendezett a találkozón, és azt követelte, hogy Csehszlovákia már szeptember 26-án kezdje meg a Szudéta-vidék kiürítését, és 28-án fejezze is be.

Chamberlain szeptember 24-én visszatért Londonba, ezalatt Franciaországban egymillió férfit szólítottak hadba. Szeptember 25-én Daladier és Georges Bonnet újra Londonba utazott, s találkozott Chamberlainnel, aki már elfogadta az újabb hitleri követeléseket.

A megbeszélések tovább folytatódtak Párizs és London között, de nagyobb szerepet kapott Csehszlovákia cserbenhagyásának a módja, mint maga a cserbenhagyás.

Hitler pedig eljátszotta az előbb elrendelt, majd elhalasztott mozgósítás nagy játékát, amellyel azt a benyomást akarta kelteni, hogy mindenre kész, későbbre helyezte a német csapatok bevonulását Csehszlovákiába, és értekezlet összehívását javasolta Münchenben a német, a francia, az angol és az olasz kormányfő részvételével.

A konferenciáról szeptember 28-án határoztak, s másnap kellett megkezdődnie. George Bonnet már úgy vélte, hogy a legőszintébb demokraták szívét öröm tölti el, most sikerült elkerülni a háborút, ám az igazság az volt, hogy valamennyi reakciós örömmámorban úszott. Azok, akik néhány évvel korábban habozás nélkül mondták: „inkább Hitler, mint a Népfront", most boldogak voltak, de azok, akik a demokrácia jövőjére gondoltak, nem tudták nyugtalanság nélkül szemlélni, hogy a demokratikus kormányok a Führer követelései előtti behódolásra készülnek.

Mint az várható volt, végül aláírták a müncheni egyezményt. Csehszlovákiát megcsonkították, olyan tartományt ragadtak el tőle, amely biztonságának zálogát jelentette, s Hitler semmiféle garanciát sem nyújtott a csehszlovák államnak.

Amikor Münchenben elterjedt az egyezmény aláírásának híre, a lakosság örömtüntetésbe kezdett. Chamberlain és Daladier volt a nap hőse, ami érthető is, a németek részéről, hiszen nagyon olcsón jutottak igen nagy győzelemhez.

Franciaországban viszont, ahol teljesen eluralkodott a defetizmus, miután a francia–német társaság ügynökei, a Déat-féle neoszocialisták és mások felkészítették a közvéleményt a kapitulációra, most ha-

talmas tömegek mentek ki az utcára, hogy üdvözöljék a Münchenből visszaérkező Daladier-t a le Bourget repülőtéren.

A becstelen sajtó által befolyásolt tömeg azt hitte, hogy megmentették a békét. A párt székházában tartózkodtam akkor, s elszorult szívvel hallgattam az üdvözlő kiáltásokat, amelyekkel a Rue Lafayette-en végighajtató Daladier-t és a mellette helyet foglaló Georges Bonnet-t fogadták. Bonnet óvatos volt, nem ment el Münchenbe, de ő készítette elő a visszatérést Párizsba.

Micsoda ostobaságokat kellett olvasnunk azokban az 1938. október eleji sötét napokban, miközben érezni lehetett, hogy beindult a borzalmas gépezet, mely végül is a második világháború kirobbantására vezetett!

Georges Bidault illúziókkal telve írta a *L'Aube* című lapban október 1-én: „Valóban úgy tűnik, hogy a négyek találkozója után a háború immár lehetetlenné vált." És ugyanazon a napon Léon Blum a *Le Populaire*-ben azt hangsúlyozta, hogy a háborút sikerült elhárítani, s a veszély már messze van, majd hozzátette: „Most már ismét visszatérhetünk a munkánkhoz, és nyugodtan hajthatjuk álomra a fejünket. Élvezhetjük az őszi napfényt."

Sajnos azonban a háború időpontját csak egyetlen évvel sikerült késleltetni.

Az árulás szellemének és a cinizmusnak volt a netovábbja az a távirat, amelyet szeptember 30-án a volt miniszterelnök, Flandin küldött Hitlernek: „Engedje még forró üdvözletem tolmácsolását a béke megmentéséért, abban a reményben, hogy e történelmi cselekedetből megszületik a Münchenben összeült európai négy nagyhatalom közötti bizalmas és szívélyes együttműködés."

Kommunista elvtársaimmal együtt nekem is az volt a meggyőződésem, hogy Hitlernek „megfeküdték a gyomrát" a partnerei, s hogy meghátrálásra lehetett volna kényszeríteni, ha Franciaország hasznot húzott volna azokból az egyezményekből, amelyeket Közép- és Kelet-Európában kötött, ahelyett, hogy a víz sodrában úszó döglött kutya módjára követte volna Anglia politikáját (ezt a kifejezést Briand használta egykor, más körülmények között).

A párt Politikai Bizottsága szeptember 30-i ülésén megvizsgálta a

müncheni egyezmény aláírása következtében kialakult helyzetet. A vitát rögzítő jegyzőkönyvben a következők olvashatók:

„A Politikai Bizottság elhatározta, hogy erősíti a népek függetlenségén nyugvó békéért folytatott nagy keresztes hadjáratát, s leleplezi a háborús párt bűnös üzelmeit, amely tömöríti Hitler valamennyi ügynökét, a fegyverkereskedők, a Lazard-bankház és a háború egyéb vámszedőinek bérenceit."

A párt tagjainak azt tanácsolja, támogassák a szakszervezetek arra irányuló erőfeszítését, hogy elérjék a Trade Unionok* által Blackpoolban hozott határozatok végrehajtását, amelyek Csehszlovákia függetlensége mellett foglaltak állást, és Hitlert mint háborús uszítót leplezték le.

A Politikai Bizottság úgy határozott, hogy folytatja a parlament összehívására indított akcióját.

A Politikai Bizottság hangsúlyozta, hogy a nemzetközi fasizmus előtti kapitulációra ösztökélő fegyverkereskedők és háborús profithajhászok visszahúzó szociális politikát folytatnak az országban . . .

Valóságos hálaadó koncert szállt Chamberlain és Daladier felé, akiket a béke megmentőiként állítottak be, holott sajnos éppen annak hajótörését készítették elő.

Saint-Éxupéry keserűen és nyugtalanul írta: „Amikor úgy éreztük, hogy veszélyben forog a béke, felfedeztük a háború szégyenét. Amikor úgy éreztük, elkerültük a háborút, felfedeztük a béke szégyenét."

Ám a később aljasul Hitler zsoldjába szegődött *Le Matin* ujjongott, és azt írta: „Győzelem! Győzelem!, a békét aláírták, a békét megnyertük a fondorkodók, a megvásároltak és őrültek ellen." Azok, akiket ez a szennylap sértegetett – és ezek mi voltunk –, joggal mondták: „Az embert csak a gyalázat piszkíthatja be."

* Angol szakszervezeti szövetség.

Mialatt egyesek győzelemként ünnepelték a müncheni kapitulációt, Gabriel Péri rámutatott Csehszlovákia stratégiai jelentőségére és arra a súlyos vereségre, amelyet a béke ügye elszenvedett, s a következőket írta:

„... Szeptember 30-ig két elsőrendű fontosságú tényező biztosította a béke fennmaradását. E tényezők megnehezítették a náci Németország háborús kalandorkodását, s különösképpen a Harmadik Birodalom Franciaország elleni agresszióját:

1. Csehszlovákia mint Franciaország szövetségese összekötő kapocs szerepét játszotta Párizs és Moszkva között; a repülőtereiről Németország alapvető ipari központjai könnyen elérhetőek voltak. Ezt nevezte a Führer Ward Price-nak tett nyilatkozatában »tűrhetetlennek«.

2. Délkelet felé, a román kőolaj és a balkáni gabonaraktárak felé vezető utat a csehszlovák sorompó elzárta Németország elől. A Reich ilyenformán meg volt fosztva a hosszú ideig tartó háborúhoz elengedhetetlenül szükséges tartalékoktól.

A müncheni diktátum most megsemmisítette a békének ezt a két tényezőjét ..."

Mások azonban tartózkodóbbnak mutatkoztak. Sok szó esett annak idején Léon Blum kijelentéséről: „A háborút talán elkerültük, de olyan körülmények között, hogy jómagam, aki szakadatlanul harcoltam a békéért, és hosszú évek óta az életemet áldoztam neki, nem tudok örömet érezni, mert érzelmeim megoszlanak a gyáva megkönnyebbülés és a szégyen között."

Ami bennünket illet, mi nyugtalanok voltunk, és az volt a meggyőződésünk, hogy a béke ezentúl már csak egy hajszálon függ.

„Mi nem veszünk részt az örömujjongók csapatában – írta Gabriel Péri. – Mi meg vagyunk győződve arról, hogy a veszedelem, amelynek Franciaországban és Európában milliók néznek elébe, ma súlyosabb, mint tegnap volt."

Ez a férfi, akit a hazánkat megszálló hitleristák három év múlva

kivégeztek, ugyanarról a tisztánlátásról és bátorságról tett tanúságot, amely a kommunistákat jellemezte ezekben a sötét orákban.

Daladier valószínűleg félt, hogy rosszul fogadják Párizsban, most meglepődött a visszatérését övező lelkes fogadtatáson. És amikor az őt üdvözlő tömeget nézte, állítólag így kiáltott fel: „A f . . . ok, nem tudják, minek tapsolnak!" Később azonban maga is belement a játékba, és október 4-én a képviselőház előtt ezt mondta:

„Uraim, a most átélt hetek folyamán a világ aggódva kérdezhette, nem rohanunk-e a háború felé. Ma, amikor beszámolok Önöknek működésünkről, elmondhatom, hogy sikerült ebben a válságban megmentenünk a békét.

Persze a müncheni egyezmény kisebbíti Csehszlovákia területét, de a Csehszlovák Köztársaság szabadon folytathatja életét, és ebben mi is segíteni fogjuk legjobb tudásunk szerint."

Gabriel Péri így válaszolt: „Ne nevezze ezt békének! A békének semmi köze sincs az osztályönzés efféle győzelméhez . . . Ön a vereséget írta alá egy szabad nép megcsonkított teste felett. Mi Önök ellenében fogjuk megnyerni a béke csatáját."

Igen, az 1940-es vereséget Münchenben írták alá, és – sajnos – minden erőfeszítésünk ellenére sem sikerült a béke csatáját megnyernünk.

Amikor a képviselőházban szavazásra került a sor, a 73 kommunista képviselő* a müncheni egyezmény ellen szavazott, 2 másik képviselővel egyetemben; az egyik a reakciós Henri de Kerillis volt, aki a hazafiságot elébe helyezte az osztályérdekeknek, a másik a szocialista Jean Bouhey, Côte-d'Or képviselője.

A müncheni egyezményt tehát 535 szavazattal 75 ellenében jóváhagyták. Nem volt valami szép látvány a képviselőháznak ez az ülése. Látni lehetett ott olyan megrögzött árulókat, mint Déat, aki szinte tüntetett cinikus örömével, és érezni lehetett azt is, hogy számos képviselőnek rossz volt a lelkiismerete, aki a müncheni egyezmény mellett szavazott. Egyeseket az a tévhit ragadott magával, hogy még

* Az 1936-ban megvalasztott 72 képviselő mellé egy részleges választáson Allierban még egy kommunista képviselőt választottak meg.

mindig jobb a kisebbik rossz, csakhogy gyakran az a legrosszabb. Ezután 331 szavazattal 78 ellenében és 203 tartózkodással megszavazták a kormány által kért teljhatalmat.

Régóta előkészített összeesküvés

Ahogy emlékeim felidézésében ehhez a ponthoz érkezem, el kell mondanom, hogy sokat töprengtem ezeken a kérdéseken, és arra a meggyőződésre jutottam, hogy a müncheni kapituláció nem volt egyéb, mint egy régóta előkészített összeesküvés végeredménye, amelyben egyaránt részt vettek a felbujtók, a cinkostársak és a rászedettek, akik egyszersmind bűntársakká is lettek.

A francia kormány nagyon jól tudta, hogy Franciaországra is vonatkozik a terjeszkedés hitleri terve, melyet a náci biblia a *Mein Kampf* fejtett ki, de a francia export továbbra is jelentős mértékben hozzájárult a náci hadigépezet táplálásához.

A de Wendel-cég vasérckivitelének fele része a náci Németország felé vette útját, és az Alès–Froges–Camargue-társaság bauxittermelésével is ez volt a helyzet.

Kampány folyt annak az elhitetése érdekében, hogy Franciaország katonai eszközeinek elégtelensége miatt kényszerült a müncheni egyezmény aláírására. Innen már csak egy lépés volt azzal vádolni a dolgozókat, hogy bérköveteléseik miatt ők a felelősek a helyzetért.

Az igazság azonban az volt, hogy a trösztök emberei szabotálták a nemzetvédelem ügyét, mint az Alfréd Costes, Boulogne-Billancourt képviselője, a vasas szakszervezet Párizs környéki szervezetének vezetője, valamint a később Châteaubriant-ban kivégzett Jean-Pierre Thimbaud abban az időben bebizonyította.

Döntöttek már azok az urak, akik aztán a megszállás alatt a náci megszállókkal való gazdasági kollaboráció szennyében fetrengtek; szívesebben választották a müncheni kapitulációt, mint az ellenállást, mely napvilágra hozta volna a Hitler fenyegetései és cselekvőképes-

sége közötti különbségeket, amennyiben a békeerők összefogtak volna ellene.

Ami pedig München előkészítőit illeti, teljesen érthető, hogy Georges Bonnet hetet-havat összehordott saját magatartásának igazolására.

A müncheni időszak feleleventésekor azonban óhatatlanul arra az interjúra kell az embernek gondolnia, amelyet Gamelin tábornok 1946. április 20-án adott a *France-Soir*nak:

„Kérdés: Hogyan értesülhetett Hitler a francia politika némely titkairól?

Gamelin elgondolkodik, majd így felel: – Elmondok Önnek egy rövid kis történetet. 1939. augusztus 23-án a minisztertanácsban előadást tartottam a francia hadsereg helyzetéről. Nagyon tartózkodó voltam. Elnök úr – mondtam később Daladier-nak –, szándékosan tartottam magam a legnagyobb diszkrécióhoz: jelen volt Georges Bonnet is.

– Igaza van – felelte a miniszterelnök –, hogyha Ön történetesen felfedte volna a francia hadsereg gyengeségeit, másnap már Hitler is tudomást szerzett volna róla."

Nem kétséges, Georges Bonnet büszke volt a müncheni egyezményre. A radikális párt október 28-án kezdődött marseille-i kongresszusán diadalmasan jelentette ki beszédében: „Senki sem vonhatja kétségbe, hogy a londoni francia–brit tervet megkoronázó müncheni egyezmény a békét mentette meg." Ezzel szemben Attlee, az angol munkáspárti vezető sokkal tartózkodóbban nyilatkozott az angol alsóházban: „Az utolsó napok eseményei az egyik legnagyobb diplomáciai vereséget hozták, amelyet Anglia valaha is elszenvedett. Hitlernek kétségkívül óriási győzelmet jelentenek."

Azt is hozzátette: „Franciaországot súlyos felelősség terheli ezért a vereségért. Vissza is szorult a másodrangú hatalmak sorába."

Churchill pedig, aki kijelentette, hogy az a szó: Csehszlovákia, a dolgozó tömegek szemében egyet jelentett a biztonsággal, a maga részéről azt mondta az alsóházban: „Franciaország és Nagy-Britannia a lehető legnagyobb szerencsétlenségnek néz elébe. A szó szoros értelmében elsöpörték azt a szerződésrendszert, amelyre a biztonsága tekintetében épített."

Duff Cooper angol miniszter a következőképpen fejezte ki magát: „Megpróbáltam valahogy lenyelni a müncheni feltételeket, de a torkomon akadtak. Most, hogy ellenfelüket a földön látják a németek, örömmel fognak belerúgni, a német hadseregnek pedig nem kell lemondania a zsákmányról."

Sir Archibald Sinclair rámutatott: „Németország Ausztriában és Csehszlovákiában egyetlen év leforgása alatt 40 hadosztálynyi potenciált nyert és Közép-Európa minden nyersanyagforrása az övé."

A müncheni kapituláció és az antikommunizmus

A radikálisok kongresszusán Daladier müncheni politikájának logikája szerint támadta a kommunista pártot. Ő, aki a Népfront felfelé ívelésének időszakában a 200 család ellen mennydörgött, most legfőbb reménysége lett a trösztök urainak, a francia politika háttérben álló irányítóinak.

A kormány támadásai a munkásosztály ellen végül is kiváltották a CGT felháborodását, annál is inkább, mivel a gazdasági és szociális politikában egyre súlyosabb nehézségek mutatkoztak.

Miután Marchandeau pénzügyminiszter lemondott, Paul Reynaud vette át a tárcát, aki már igazságügyminiszter is volt. Amikor pedig az új pénzügyminiszter beköltözött a rue de Rivolira, munkatársai között jó néhány olyan ember volt, aki azóta is sokat hallatott magáról: Jacques Rueff, Maurice Couve de Murville, Alfred Sauvy, Michel Debré.*

* De Gaulle tábornok 1958-as hatalomrajutása után Jacques *Rueff* (1896–) a köztársasági elnök egyik legfőbb gazdasági tanácsadója, a stabil frank atyja, a dollár hegemóniájának megtörésére szánt terv kidolgozója.

Alfréd *Sauvy* (1898–) közgazdász, szociológus, 1937 óta több tudományos intézet vezetője, a kormányzat gazdasági szakértője.

Maurice *Couve de Murville* (1907–) közgazdász, 1943-ban Algériában Giraud tábornok személyes titkára, majd de Gaulle tábornok híve. 1958 után – a francia

Minthogy Paul Reynaud a 40 órás munkahetet minden rosszak legrosszabbikának tartotta, harcba indult ellene, valamint az ellen, amit o „kétvasárnapos hétnek" nevezett. Csökkentették a túlórákat, az adókat emelték, a Banque de France aranykészletét pedig felértékelték, ami azt jelentette, hogy újabb pénzleértékelés történt.

A párt kampányt szervezett nyilvános gyűlések tartására, hogy egységbe szólítsa a tömegeket a kormány antiszociális politikája és a hitleristák iránt tanúsított előzékenysége ellen. Magam is részt vettem ebben a kampányban, és tobbek között Torcoingban, Hénin-Liétardban, Vitryben, Denainben és Bordeaux-ban, az American-Parkban mondtam beszédet.

Ugyancsak a kormány antiszociális politikaja ellen szervezodott a november 30-i sztrájk, amely ellen a kormány kivételesen nagy rendőri apparatust vetett be.

A sztrájkon, amelynek eseményeit Maurice Thorezzal és Benoit Frachonnal együtt kísértem figyelemmel, megérződött a kormány megfélemlítő célzatú politikája. Az a körülmény pedig, hogy a CGT egyes vezetői helyeselték a müncheni egyezményt, nemigen segíthette elő e sztrájk sikerét, s noha az ország különböző pontjain számos munkás csatlakozott hozzá, gyengének bizonyult ahhoz, hogy a kormányt politikájának vitelében megakadályozza.

történelemben csak Vergennes herceg volt tovább külugyminiszter – Couve de Murville 1968-ig állt a Quai d'Orsay élén. 1968–1969-ben de Gaulle elnök le mondásáig Couve de Murville a miniszterelnoki tisztséget toltotte be.

Michel *Debré* (1912–) politikus A háború kitoréséig az Államtanacs ulnoke 1940-ben megszokott a német fogságból és csatlakozott de Gaulle tábornok „szabad francia" mozgalmahoz. De Gaulle koztársasági elnoki beiktatasa utáni ki nevezett első kormanyfo (1959–1962). A „francia Algéria" koncepció összeomlása, a haború befejezése, az Evian-i egyezmény aláírasa után at kellett adnia helyét az uj kurzust képviselő G. Pompidounak. 1968-ban kulugyminiszterként tért vissza Couve de Murville kormányába. Pompidou elnoksége alatt 1969-től Chaban Delmas kormányának hadugyminisztere volt.

Újabb fasiszta követelések

A Daladier-kormány reakciós magatartása újabb követelésekre bátorította a fasisztákat. Így Mussolini, akihez François-Poncet urat küldték nagykövetnek, Korzikát, Savoie-t és Nizzát követelte, Hitler pedig a francia gyarmatok egy részére tartott igényt.

Mindez végül is az 1938. decemberi francia–német szerződéshez vezetett. Georges Bonnet november 6-án fogadta Hitler külügyminiszterét, Joachim von Ribbentropot. A két zsidó minisztert, Jean Zayt és Georges Mondelt nem hívták meg a fogadásra, amelyet ennek a – később a nürnbergi törvényszék által háborús bűnösként kötél általi halálra ítélt – miniszternek a tiszteletére rendeztek, mert nem akarták a hitlerista vendég fajgyűlölő „érzelmeit" sérteni.

A december 6-án kötött francia–német egyezmény nem volt egyéb, mint a Harmadik Birodalom kalandorainak adott felmentvény. Georges Bidault a londoni, a berlini, a brüsszeli, a római és a barcelonai francia nagykövethez intézett levelében nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Ribbentrop határozottan állította: a két csoportosulás (Németország–Olaszország és Franciaország–Anglia) létezése egyáltalán nem akadálya a négy hatalom közötti kapcsolat összehangolásának, amely ténylegesen a két tengely közötti együttműködés kiépítéséig is fejlődhet, hiszen a német–olasz politikai közösség alapját lényegében a bolsevizmus elleni küzdelem képezi."

Egyszóval a december 6-i egyezmény a Németországgal kötendő szövetség felé tett első lépés volt.

Gabriel Péri vádol

December 9-én a képviselőházban Gabriel Péri egy nagy visszhangot kiváltó beszédében azt mondta:

„. . . Szeretnék néhány tényt megállapítani.

Megállapítom, hogy a hivatalos Németország úgy ünnepelte a mi-

niszterelnök úr marseille-i beszédét, mint doktor Goebbels téziseinek diadalát.

Aki csak olvasta a december 5-i esti lapokat, olvashatta a Reich külügyminiszterének interjújáról szóló beszámolót. A külügyminiszter ebben kifejtette véleményét Franciaország belpolitikai életéről, és többek között örömének adott hangot afelett, ahogy Ön, miniszterelnök úr, a mi pártunkkal szemben viselkedik."

Majd így folytatta:

„... Hitler ígéretet tett Önöknek, hogy biztosítja egyik határunkat, s ugyanazon a napon szövetségese azt a szándékát jelentette be, hogy átlép a másik határszakaszon. Gondolják csak el, még azt sem kapták meg illusztris és elbűvölő vendégüktől, hogy legalább párizsi tartózkodása idejére mérsékelje a náci sajtó heves helyeslését a római és milánói franciaellenes tüntetésekkel kapcsolatban! Éppen akkor közli a *Berliner Tageblatt*, amikor von Ribbentrop úr Párizsban tartózkodik: »Franciaország dolga, hogy rendezze a földközi-tengeri kérdéseket és mindazokat a problémákat, amelyek Olaszországtól elválasztják; de jó lesz, ha Franciaország egyszer s mindenkorra szem előtt tartja: a jövőben nem áll majd módjában, hogy a német és az olasz diplomáciát megosztó, állítólagos nézetkülönbségekre spekuláljon.«

És hogy jobban értsék a dolgot, uraim, december 7-én, aznap, amikor von Ribbentropot vendégül látja a Francia–Német Társaság, s fogadják a párizsi Barna Házban, ugyanazon a napon Nápolyban 2500 náci, a »Kraft durch Freude« mozgalom tagjai partra szállnak egy német hajóról, hogy részt vegyenek a franciaellenes tüntetésben ..."

Gabriel Péri beszédének befejező része egyenesen lesújtó volt a kormányra nézve.

„... Látják, miniszter urak, az Önök gyengeségének ismerete, vagy pontosabban: azon tulajdonságuk ismerete, hogy mindig a totalitárius rendszerek segítségére sietnek, bevésődött már Berlin és Róma vezetőinek tudatába. Amíg ez onnan ki nem törlődik, ez a két totalitárius hatalom azt fogja képzelni, hogy neki mindent szabad. Önök, akár akarják, akár nem, annak a politikának a jelképei, amely minden fenyegetésre vagy zsarolásra azonnal kitűzi a fehér zászlót.

Az Önök jelenléte e padokban teszi lehetővé azt a gyalázatot, azokat a sértéseket, amelyeknek Franciaország szenvedő alanya. Ön, külügyminiszter úr, olyan partner, ahogy azt Angliában Önnel kapcsolatban mondják, akivel meggondolatlanság tigrisvadászatra menni, de még nyúlvadászatra is.

Ahhoz, hogy Franciaország aláírásának hitele legyen, valaki másnak kell aláírnia, nem Önöknek."

A francia politika külső vonatkozásban végbemenő új orientációja elkerülhetetlen következményekkel járt a demokratikus szabadságjogok tiszteletben tartása terén is.

Gabriel Péri jól látta, mi van készülőben, amikor október 24-én a képviselőház szónoki emelvényén a következőket mondta Daladierhez és Bonnet-hoz intézve szavait:

„... Olyan európai vezetőség ez, melynek első cselekedete Csehszlovákia feláldozása volt, második cselekedete esetleg Spanyolország feláldozása lesz, olyan európai vezetőség, amelynek döntései – egy percre se legyenek kételyeik, uraim – megteszik a hatásukat a mi belpolitikánkra is, olyan európai vezetőség, mely a demokratikus országok és a népi osztályok ellen létrejött Szent Szövetségként fog bevonulni a történelembe, olyan, Szent Szövetségszerű európai vezetőség, melynek részesei egy új »február 6«-ról ábrándoznak ..."

Így ért véget az 1938-as esztendő a béke vereségével, s ez további vereségeknek volt az előjele.

A Népfront pártjai között tapasztalható feszült helyzetre való tekintettel az 1939-es év elején felmerült a kérdés, hogy újra megválasztanak-e a képviselőház alelnökévé. A reakciós sajtó már legyőzöttnek tekintett, de újraválasztottak, noha megválasztásom csöppet sem tetszett a kormánynak.

A párt 1939. január 21-től 23-ig tartotta országos konferenciáját Gennevilliers-ben. Ezen jelentést tettem arról a programról, amelyet pártunk javasolt a francia gazdasági élet talpra állítására.

Előbb rámutattam a Népfront vívmányainak jelentőségére, s hangsúlyoztam, milyen súlyos fenyegetés nehezedik újabban ezekre a vív-

mányokra, miután már eddig is alaposan megcsonkították őket, majd kifejtettem, mit követel a nemzet érdeke:

1. A Daladier–Reynaud-féle törvényerejű rendeletek eltörlését;

2. a Népfront szociális vívmányainak fenntartását és kiszélesítését;

3. a család és a gyermekek védelmét.

A béke védelmének problémáival kapcsolatban a következőket fejtettem ki:

„. . . Harcolnunk kell azért, hogy a békét tisztességben és méltóságban megőrizhessük.

A béke megmentése, mint arra Maurice Thorez és Marcel Cachin rámutatott; mindenekelőtt Spanyolország megsegítését jelenti, egy újabb München megakadályozását, a francia–szovjet egyezmény megszilárdítását, a hadsereg köztársasági jellegének biztosítását, mert hadseregünknek a nép hadseregének kell lennie, mely a francia szabadságjogok és hazánk területi integritásának védelmét érzi küldetésének . . .

A reakció jól tudja, hogy ha sikerül szembeállítania a munkásokat, a parasztokat, a középosztályokat, a megosztásukból hasznot húzhat. Így hát a francia nép egységéért folytatott harc áll az első helyen valamennyi tennivalónk között. Egyesítenünk kell mindazokat, akik védelmezni akarják Spanyolországot, a kommunistákat, a szocialistákat, a radikálisokat, a szakszervezeti dolgozókat és a katolikusokat. Egyesítenünk kell mindazokat, akik velünk együtt olyan belpolitikát akarnak, amely a demokrácia tiszteletben tartásán és védelmén alapul. Egyesítenünk kell mindazokat, akik azt akarják, hogy véget vessünk a pénzhatalmasságok kártevésének, akik azt akarják, hogy ne legyenek többé nyomor-törvényrendeletek, s hogy a gazdagok fizessenek . . .

A mi feladatunk, hogy meghirdessük a nemzeti erők összefogását a béke megvédése érdekében.

A mi dolgunk, hogy megmutassuk a Franciaország üdvéhez vezető utat. A mi dolgunk megmutatni, hogyan akarunk a pénzhatalmasságok által kiszolgáltatott, kifosztott és tönkretett Franciaországból munkában és szabadságban viruló Franciaországot teremteni."

Franco már a Münchent megelőző európai válság kezdetén biztosította semlegességéről Neville Chamberlaint, és természetesen örömmel üdvözölte Hitlernek a bajor fővárosban aratott győzelmét. A Falang főtitkára minden bizonnyal a hivatalos álláspontot tolmácsolta, amikor a következőket írta a *Correo Español* című bilbaói lapban:

„Hogyan is lehetnénk mi Németország »barátai«, amikor a történelem folyamán e nép (tegnap Ausztria, ma a Harmadik Birodalom és a megújult Ausztria) folyamatos segítése nyújt számunkra két életbevágóan fontos biztosítékot: először is védelmet évszázados nyugati ellenségeinkkel szemben, továbbá a szellemi és a lelki értékek azonosulásának lehetőségét . . .!

Ó, nem! Az én számomra sem Németország, sem Olaszország, sem Portugália, sem a mórok, sem a spanyol–amerikaiak, sem a japánok, sem a jelenlegi osztrákok nem »barátok«, hanem testvérek!

Ó, Germánia! Nővérünk a legszebb spanyol küldetés legjavában: a birodalmi küldetésben. Megértjük múlt századi romantikus hangodat, amikor május 2-i ígéreteink és *Romancerónk* láttán így kiáltottál fel: Önök a testvéreink!

Eme diadalmas napjaidban üdvözlünk téged minden titkos társasággal szembenézve, barátként szorítjuk meg a kezed, de nem szabadkőműves módra, összefonódott kezekkel, hanem nyitott tenyérrel és kinyújtott karral, testvéri és sztentori hangon kiáltva: Heil Hitler!"

Mindez bizonyította, hogy milyen teljes volt Franco behódolása Hitler és Mussolini előtt, ugyanakkor jól lemérhető volt rajta az is, milyen nagy hibát – talleyrand-i értelemben vett hibát* követtünk el, amikor megfosztottuk a köztársasági Spanyolországot attól a lehetőségtől, hogy megszerezze a védelméhez szükséges fegyvereket. Ha Spanyolországot nem hagyjuk magára, megmenthettük volna Csehszlovákiát is.

München előtt azt lehetett mondani, hogy a Spanyol Köztársaság

* Talleyrand mondta: „Ez több, mint bűn, ez hiba."

veresége leomlott falrész a francia biztonság bástyáján, de München után egy ilyen vereség már az utolsó bástyafal leomlását jelentette.

A benemavatkozás nemcsak folytatódott, hanem súlyosbodott is, s olyan elszigetelt helyzetbe hozta a Spanyol Köztársaságot, ami az ellenségei malmára hajtotta a vizet.

A Spanyol Köztársaság nehéz helyzetben volt. A Largo Caballero-kormányt Negrin kormánya követte. Indalecio Prieto megmaradt hadügyminiszteri posztján, és kompromisszumra hajló irányzatok jelentek meg. Negrin 1938 áprilisában elhatározta, hogy maga veszi át a hadügyminisztérium irányítását, a kormány pedig, amelynek tagjai között ott voltak az UGT (Általános Munkásszövetség) és a CNT (Nemzeti Munkaföderáció) képviselői is, tizenhárom pontból álló politikai programot adott ki. Ebben meghatározta azokat a célokat, amelyekért a harc folyik, s amelyek alapján elvi megállapodást lehetett kialakítani a köztársaság ellenfeleivel.

Spanyolország Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Madridban, május 23 és 25 között tartott ülésén Dolorès Ibarruri elvtársnő valamennyi spanyolhoz szólt, amikor azt mondta: „A gyűlölet és a vér sorompói fölött, amelyeket az árulás emelt a két Spanyolország között, a jövő felé tekintő és a múltba néző Spanyolország között, hogy megpróbálja új életre kelteni mindazt, ami régi, ami megrohadt, e sorompók fölött fordulunk valamennyi olyan emberhez, aki büszke arra, hogy spanyolnak született, és azt mondjuk: a Spanyolországban létrejött viszálykodást kizárólag a spanyolok oldhatják meg, csakis nekik van joguk megoldani."

A helyzet azonban egyre súlyosabbá vált, és amikor a francoisták elérték a Földközi-tengert, már csak a Katalóniában állomásozó katonai erőkből állt az ebrói hadsereg, amelyet Modesto és Lister elvtársak vezettek.

Ez a hadsereg átkelt az Ebro folyón, amelynek nevét viselte, s e hőstettet dal örökítette meg:

El Ejército del Ebro
Una noche el rio pasó
Y las tropas invasoras
Buena paliza les dió.

Az ebrói csata nagyban folyt, amikor a müncheni egyezményt aláírták, a francia és angol kormánykörök pedig azon mesterkedtek, hogy megtörjék a munkás- és népi egységet. Mialatt Franco egyre növekvő segítséget kapott Németországtól és Olaszországtól, az ebrói hadsereg hősiesen küzdő csapatai nem kaptak kellő támogatást azoktól az elemektől, akik jobbnak találták kapitulálni, mint harcolni.

A francoista csapatok 1938 decemberében nagy offenzívát indítottak Katalóniában, és 26-án bevonultak Barcelonába. Katalónia elvesztése súlyos csapás volt a köztársasági ellenállásra.

A 30 ezer nemzetközi önkéntest, akik között 8500 francia is harcolt, 1938 szeptemberében visszavonták a frontról. Útban voltak hazafelé, amikor a francoista erők előrenyomultak Katalóniában, és közülük sokan ismét a hadműveleti zónában találták magukat. Részt vettek az ellenség előrenyomulását fékező hadműveletekben, hogy fedezzék a köztársasági csapatok átvonulását Franciaországba.

Ezek az önkéntesek jól szolgálták Spanyolország ügyét, és rövid idő elteltével közülük sokan a francia ellenállás hős harcosai lettek.

Dolorès Ibarruri üdvözölte a nemzetközi brigádok önkénteseit eltávozásuk előtt, s azt mondta nekik:

„... A népek harcainak történetében először voltunk tanúi annak a lenyűgözően nagyszerű látványnak, hogy nemzetközi brigádok alakultak egy fenyegetett ország, a mi Spanyolországunk szabadságának és függetlenségének megmentésére.

Kommunisták, szocialisták, anarchisták, republikánusok különböző színű, különböző eszmeiségű és ellentétes hitet valló emberek, akik azonban mindannyian mélységesen szeretik a szabadságot és az igazságot, s feltétel nélkül kínálták fel magukat nekünk.

Mindent nekünk adtak: ifjúságukat vagy érettségüket, tudományukat vagy tapasztalataikat, vérüket és életüket, reménységeiket és vágyaikat... és nem kértek tőlünk semmit. Azaz valójában mégis: helyet kértek a küzdelemben; arra a tisztességre vágytak, hogy meghaljanak értünk.

Spanyolország lengő zászlai! Tisztelegjetek ennyi hős előtt! Hajoljatok meg ennyi mártír előtt!..."

A francoisták előrenyomulása ellenére még nem volt minden veszve, hiszen a köztársaság gyakorolta a hatalmat még mintegy 10 mil-

liónyi lakost számláló 10 tartomány, valamint a főváros, Madrid, és 4 nagy kikötő fölött, közöttük Spanyolország legfontosabb tengeri bázisa, Kartagena fölött is.

Ami a köztársasági hadsereget illeti, már kizárólag spanyolokból állt, mert a nemzetközi brigádokat repatriálták. E hadsereg mintegy 700 ezer embert számlált. Így Spanyolország Kommunista Pártja azt javasolta Negrin elnöknek, hogy helyezze át a kormányt, a fegyvereket és a katonai támaszpontokat Spanyolország központi övezetébe.

Negrin elfogadta a javaslatot, de annak végrehajtására nem került sor, a francia kormány pedig tiltakozott azoknak a köztársasági katonáknak a központi övezetbe való átszállítása ellen, akik átlépték a francia–spanyol határt.

A francia kormány még azt is kilátásba helyezte, hogy kiadja ezeket a katonákat a francoistáknak, ám a népi tiltakozás megakadályozta benne, s mivel nem tudta hóhérainak kiszolgáltatni a szerencsétlen harcosokat, koncentrációs táborokba zárta őket, amivel bizonyos mértékben hazánkban fel is állította a demokrácia hősies védelmezőivel szemben a koncentrációs táborok rendszerét, s mindannyian tudjuk, hogy ez mennyi bűnt szült és mennyi szenvedést fogant.

Spanyolország Kommunista Pártjának Madrid tartományi értekezletén, mely a fővárosban, Dolorès Ibarruri részvételével ülésezett, elítélték azokat az intézkedéseket, amelyeket Casado ezredes foganatosított a nép ellen, amikor a jobboldali szocialista Besteiróval együtt kapituláns juntát alakított Madridban!

Az angol kormány csatlakozott azokhoz, akik nem akartak tovább harcolni, s február 27-én a Negrin-kormány tudomására hozta, hogy Anglia el fogja ismerni Francót, és visszahívja a Spanyol Köztársasághoz küldött képviselőjét. Tehát a sötétlelkű Neville Chamberlain így folytatta bűnös tevékenységét, így mért csapást a Spanyol Köztársaság ellenállására. Még ugyanazon a napon az angol kormánykörök uszályában lépkedő francia kormány is elismerte Francót, miután tárgyalások folytak Jordana tábornok és Léon Bérard volt miniszter között.

A München-pártiak így igyekeztek a kapituláns áramlatot megindítani, s a példát mindehhez a madridi junta szolgáltatta, amely fel-

kelést szervezett a megadás érdekében, természetesen a trockisták segítségével és a kommunisták ellen, akik közül többet agyonlőttek, másokat pedig kiszolgáltattak a francoistáknak.

Javaslat a szocialista pártnak

Pártunk 1939. március 5-én, a Szocialista Párt Országos Tanácsához címzett levelében a következőket mondta:

„. . . Pártjainknak az egész országra kiterjedő nagy kampányt kellene indítani a következő célokért:

1. A köztársasági Spanyolország megsegítése, katonáinak és fegyvereinek visszaszolgáltatása; harc azon konzekvenciák ellen, amelyeket a kormány Franco elismeréséből készül levonni, mint például a köztársasági tulajdont képező arany és felszerelések átadása a lázadó tábornoknak;

2. harc a nyomor törvényerejű rendeletei ellen, olyan gazdasági és pénzügyi politika folytatásáért, amely egybevág a nép érdekeivel, s a Népfront programjára, továbbá a második Blum-kabinetnek azon pénzügyi intézkedési terveire támaszkodik, amelyeket a képviselőház megszavazott;

3. harc az elnéző bánásmód ellen, amelyben a csuklyásokat részesítik; a törvény alkalmazásáért az újjáalakult uszító ligákkal szemben, amelyek az ország köztársasági szabadságjogait és függetlenségét fenyegetik, továbbá amnesztiáért a felfüggesztett, elbocsátott, elítélt vagy bebörtönzött köztisztviselők és munkások számára, akik meg akarták védelmezni maguk és gyermekeik kenyerét.

Pártjaink közös akciója ismét ösztönzőleg hatna az egész francia nép egységére és tevékenységére. Ahogyan a pártjaink akcióegységét kimondó egyezmény aláírása hamarosan a Népfront megalakulását eredményezte, a jelenlegi körülmények között akcióegységünk során ugyanúgy megsemmisülnének a megosztásra törekvők mesterkedései, és a népi tömegek hatalmas méretű tömörülése valósulna meg, s a re-

ménység megkönnyebbült sóhaja szállna fel az egész dolgozó Franciaországunk kebléből.

Ezért úgy gondoljuk, hogy pártjaink országos egyetértési bizottságának, mely legnagyobb sajnálatunkra több mint négy hónap óta, javaslataink ellenére sem ült össze, mielőbb ülést kell tartania, hogy megbeszélje a tennivalókat . . ."

A Spanyol Köztársaság elnöke, Azaña beadta lemondását, s az alkotmány értelmében Martinez Barrio lépett a helyére.

Végül 1939. március 21-én Franco csapatai betörtek Madridba, és kevéssel ezután egész Spanyolország a fasiszták kezére került.

Az Alicantéban tartózkodó foglyok megmentésére nemzetközi parlamenti küldöttség utazott Spanyolországba Forcinal elnökletével. A küldöttségnek Charles Tillon elvtárs is tagja volt.

Az április 7-i lapok hírül adták, hogy Franco túszként fogva tartotta Charles Tillont, és Lister elvtársat követelte cserébe érte. Én lépéseket tettem Herriot elnöknél, és megkértem, járjon közbe Charles Tillon elvtárs kiszabadítása érdekében, ugyanakkor a párt is kampányt indított ebben az ügyben.

De mindannyiunkra súlyosan nehezedett a Spanyolországban végbemenő dráma, amelynek megoldása a fasiszták örömére szolgált. Én azok közé tartoztam, akik érzékelték, hogy a müncheni egyezményhez és a december 6-i francia–német egyezményhez társuló spanyol köztársasági vereség nagyon sötét távlatokat nyit meg.

Egyébként e nyugtalanságunkat a közép-európai események is igazolták.

Mint az előrelátható volt, a müncheni kapituláció Hitler számára csupán a kezdő lépést jelentette.

Ma, közel harminc esztendővel a Spanyol Köztársaság haláltusája után még mindig áll Franco rezsimje. Túlélte a hitlerizmus és a Mussolini-féle fasizmus összeomlását, holott ezeknek szövetségese volt a második világháborúban is. Amikor a múlt év februárjában részt vettem egy Spanyolországgal foglalkozó nyugat-európai konferencián, eszembe jutottak azok a nemzetközi értekezletek, amelyeken a spanyol háború idején voltam jelen.

Sírkeresztek szegélyezik a szenvedések útját, amelyen a spanyol nép több mint harminc esztendeje fájdalmasan vonszolódik, és Franco

sötét börtöneiben olyan emberek vannak bezárva, akiknek bűne a szabadsághoz való hűség. Az elnyomás ugyanúgy sújtja a katolikusokat, mint a kommunistákat és mindazokat a munkásokat, akik a munkásbizottságokban találták meg a pillanatnyi követelményeknek legmegfelelőbb harci eszközt, továbbá a tanárokat, a diákokat, az írókat és művészeket.

Azt a Spanyolországot üldözik, amely dolgozik, gondolkodik és alkot. Megérdemli, hogy minden szabadságszerető ember cselekvő szolidaritást vállaljon vele.

Én Spanyolország régi jó barátja, amelyet harminc éve nem láttam, bizony édes érzéssel látnám viszont, felszabadulva a zsarnokság alól, kedvesen, ahogy a végre-valahára szabaddá lett anya fogadja a világban keresztül-kasul, száműzetésük útjait járó gyermekeit. Teljes szívemből kívánom, hogy mielőbb üssön a szabadulás órája a nemes, a szenvedő Spanyolország és a bátor hős spanyol nép számára.

Hitler folytatja expanziós terveinek valóra váltását

Március 13-án Hitler azt követelte a prágai kormánytól, hogy állítsa vissza Szlovákiában Tiso kormányát, amelyet négy nappal korábban mozdítottak el. Követelte továbbá, hogy távolítsák el a prágai központi kormányból azokat a minisztereket, akik a Tiso-kormány elleni akció elindításáért felelősek. Másnap Tiso tisztelendő úr megalakította új kormányát, és a jól ismert recept szerint azon melegében a Reich védelmét kérte Hitlertől.

A hitleri fegyveres erők erre nyomban megszállták Csehszlovákiát, és március 15-én Hitler bevonult Prágába. Ettől kezdve már gyors ütemben folyhatott Csehszlovákia hitlerizálása.

És vajon mit tettek a müncheni kapitulánsok Hitler újabb agressziója láttán? Neville Chamberlain úr, ez az öregedő, kapzsi ragadozó madár, megbízást adott berlini nagykövetének, Sir Neville Hendersonnak, hozza a birodalom tudomására, miszerint az angol kor-

mány a legújabb eseményeket a müncheni egyezmény legteljesebb felrúgásának tekinti.

Franciaország nagykövete, Coulondre a maga részéről azt a megbízatást kapta, hogy tiltakozzék a Csehszlovákiában kialakult helyzet miatt.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy a birodalom egyszerűen visszautasította az angol, a francia és az amerikai tiltakozást, ugyanakkor viszont a Szovjetunió nem volt hajlandó elismerni Csehország és Szlovákia annexióját.

A képviselőház külügyi bizottságában vita indult, s ebben Gabriel Péri bebizonyította, hogy Georges Bonnet-t veszedelmes dolog megtartani a külügyminiszteri poszton; március 17-én pedig ezt mondta a miniszterelnöknek:

„Ha az ember az Önök diplomáciájára gondol, temető vagy kopár síkság jut az eszébe."

Több szónok is elítélőleg nyilatkozott Daladier politikájáról, ő azonban kijelentette:

„Szabad óhajtok maradni, saját magam akarom meghozni az intézkedéseimet. A veszély óráiban a demokrácia nem lehet tovább az ellentmondások rendszere."

A kormány által foganatosítani kívánt intézkedések között ismét ott volt a teljhatalom iránti kérés. A kérés felett megindult képviselőházi vitában többek között ezt mondtam:

„... Ha az ember meg van győződve a veszély közelségéről, s ha eltökélte, hogy nem tesz semmiféle engedményt, akkor az egység elmulasztása bűn az ország ellen!

Minthogy a teljhatalom olyan benyomást kelthet, mintha a szabadság elfojtását szolgálná, nem szolgálhatja a nemzetvédelem ügyét..."

Másnap egy Marennes-ban mondott beszédemben hozzátettem:

„Teljhatalmat? Igen –, de Franciaország egységkormányának..."

Április 1-én, a Csehszlovákia megszállása következtében kialakult helyzet elemzése során ezt írtam:

„... Amikor a Münchent követő napon a kormányfő a képviselőház előtt magyarázkodott, kijelentette, hogy a megcsonkított Csehszlovákia immár sokkal biztosabban meg tudja majd őrizni függetlenségét, mint azelőtt.

A nyugat-európai nagy nemzetek közül valójában egyedül Franciaország garantálta Csehszlovákia függetlenségét, ámde Münchenben Daladier úrral egyetemben Chamberlain, Hitler és Mussolini urak is kötelezték magukat e szerencsétlen ország új határainak szavatolására.

Mi, kommunisták egy percig sem hittünk annak a lehetőségében, hogy a béke Hitler és cinkostársa, Mussolini becsületszavára épülhet. Az események nagyon is bennünket igazoltak, s ezt ma már a legelvakultabb München-pártiak is kénytelenek belátni.

A francia kormány kínosan tartózkodott attól, hogy véleményt nyilvánítson a müncheni egyezményről, miután a Reichswehr bevonult Prágába, hiszen presztízse aligha úszta volna meg épségben az ilyenfajta magyarázkodást.

Valóban: hogyan is lehetne a müncheni egyezményt indokolni, hacsak olyan fokú naivság beismerésével nem, ami vezető államférfiak esetében aligha magyarázható, vagy pedig be kellene ismerni, hogy a legfőbb gond Hitler és Mussolini megsegítése volt: arassanak minél kevesebb kockázattal minél hatalmasabb győzelmet.

Georges Bonnet úrtól természetesen sem nyilvános gyónást, sem a megbánás legcsekélyebb jelét nem lehet elvárni. A külügyminiszter nem vett részt Csehország annektálásának parlamenti vitájában, a miniszterelnök pedig ahelyett, hogy igazolni igyekezett volna a kormány magatartását, mindössze arra szorítkozott, hogy teljhatalmat kérjen »az ország megmentésére«, olyan látszatot keltve ezzel, mintha az országban mindenütt kibontakozó fasisztaellenes ellenállás élére óhajtana állni.

A kommunista pártot az a szándék vezeti, hogy biztosítsa Franc'a-

ország védelmét a Hitler- és Mussolini-féle tervek ellen, s csupán formai-eljárási szempontokból nem vitatta a teljhatalom kérdését; ám megmagyarázására nem volt hajlandó, mégpedig a kormány jellege miatt. A kormány többsége ugyanis a külföldi fasizmus jól ismert ügynökeiből áll, s ráadásul az ilyen urak iránti előzékenységét még a dolgozókkal szemben alkalmazott, megengedhetetlen elnyomó módszerekkel tetézi, holott e dolgozók egyetlen bűne az, hogy védelmezni akarták saját és gyermekeik kenyerét.

Az országot ugyanis nem lehet megmenteni anélkül, hogy ártalmatlanná ne tennénk a belső fasisztákat, és a nélkülözhetetlen áldozatok vállalására ne kényszerítenénk a tehetősebb osztályokat.

A Vas- és Gépgyárosok Szövetségének urai egészen természetesnek találják, hogy vasércet és bauxitot exportálunk Németországnak, ami azt mutatja, hogy az ilyen urak számára, akik 1914-től 1918-ig az ellenséggel kereskedtek, és sokkal közelebb áll hozzájuk a hasonszőrű német vagy bármely más kizsákmányoló, a tőkés érdek előbbre való, mint a francia nemzet érdeke.

A francia tőkéseket a nemzeti érdekekkel ellentétes osztályérdekek vezették, amikor Spanyolország ügyében egyoldalú be nem avatkozást követeltek, és sajnos, ezt a be nem avatkozást a Népfront programjának szellemével ellentétben éppen azok határozták el, akiknek e program megvalósítása lett volna a feladatuk.

Így azután egy fajta szolidaritás alakult ki a demokratikus és a fasiszta országok vagyonos osztályai között, s e szolidaritás borzalmas következményekkel járt a demokráciára és a békére.

Franciaország és Anglia vagyonos osztályait az osztályönzésen alapuló nemzetellenes szellem tette cinkostársakká, amikor Hitler annektálta Ausztriát. Ugyanerről a szellemről tett tanúságot a francia és az angol kormány a müncheni diktátum aláírásával, mely szentesítette Csehszlovákia feldarabolását, és előkészítette az ország megsemmisítését, holott létezése Európa szívében a francia biztonság egyik leglényegesebb tényezője volt.

A fasizmus előtti kapituláns politika egyre inkább olyan fajta biztosításkötés jellegét ölti, amelyben a tőke folyamodik kiváltságainak megőrzése érdekében.

Vesszen a nemzet, vesszen az ország függetlensége, csak az érték-

papírok, az osztalékok, a magántulajdon meneküljön meg, ez a nagytőkések legfőbb gondja, s árulásukat állítólagos békeszólamok mögé igyekeznek bújtatni.

Egy Flandin, aki 1938 szeptemberében elszabotálta a mozgósítást, s akit más körülmények között le kellett volna tartóztatni, nyugodtan játszhatja tovább a kabinet nagy védelmezőjének és a parlamenti többség vezérének szerepét.

Flandin úr a pacifizmus leple alatt szabotálta el a Münchent megelőző időszakban a nemzetvédelmet. Ugyanakkor egyesek kijelentették, hogy többre tartják a szolgaságot a halálnál, és előkészítették a Hitler és Mussolini előtti kapitulációt.

A vagyonos osztályok félnek a nép bátorságától, attól a bátorságtól, amely nélkül soha, semmi igazán nagy dolog meg nem születhetik, és megpróbálnak valamiféle misztikumot kialakítani a gyávaság körül, s áruló politikájuk folytatásához erre szeretnének építeni.

A gyávaság említett misztikuma vezérelte a Casado–Besteiro-csoportot is, ezeket az árulókat, akik Spanyolországban hazafiakat gyilkoltak meg, hogy kiérdemeljék a köztársasági Spanyolország ellenségeinek kegyeit . . .

Azt fújják: »Egy talpalatnyi földet, egyetlen jogunkat sem adjuk oda.« Helyes. De Georges Bonnet úr ugyanigy beszélt a Grave-foknál is, amikor éppen Csehszlovákiát készült kiszolgáltatni Hitlernek . . .

. . . Nem lehet az efféle hangzatos szavakkal megelégedni, mert ha nem követik őket tettek, csak a közvélemény elaltatására jók, csalódást okoznak a veszélyben forgó országoknak, és számunkra borzalmas holnapot készítenek elő.

A szavakat kövessék tettek. Ezt kívánja a nép, és hogy a kormányt ilyen irányú cselekvésre kényszeríthessük, feltétlenül szükséges a szocialisták és kommunisták közötti akcióegység megvalósulása, mert ez a leglényegesebb feltétele annak, hogy tömöríthessük a demokrácia és a haladás valamennyi, hazánkban fellelhető erejét . . ."

Csehszlovákiát bekebelezték, Spanyolországot Hitler csizmái taporják: ez a gyávaság és árulás politikájának szomorú mérlege, mivel az osztályszellem egyeseknek fontosabb volt a nép, a nemzet, és a béke érdekeinél.

Pártunk attól tartott, hogy a kormány hervatag módon fogja megünnepelni a francia forradalom 150. évfordulóját, mintegy bűntudatot érezve, amiért a forradalom nagy alakjai állandóan támadásokban részesültek a fasiszták és reakciósok részétől, így már 1938 februárja óta konkrét javaslatokat tett. A politikai bizottság szerette volna biztosítani a francia forradalom 150. évfordulójáról való méltó megemlékezést, miközben a forradalmat egyesek támadásai még nagyobb értékké tették a szemében, ezért megbízta a kommunista parlamenti csoportot, hogy javasolja:

„1. – 1939. július 14-én szervezzenek nagy népünnepélyt, mely a korabeli Föderációk Ünnepe* feleleventése lenne, s részt vennének rajta a vidéki küldöttségek is;

2. – szervezzenek nagyszabású zarándokmenetet 1939 szeptemberében Valmyba, ahol a francia forradalom csapatai győzelmet aratták a szabadság ellenségei felett;

3. – állítsanak fel a valmyi csatamezőn tájékoztató táblát;

4. – a keleti országrészben levő valamennyi útvonalon jelezzék táblákkal azt a helyet, ahol a valmyi ütközet lezajlott;

5. – helyezzenek el emléktáblát azon a helyen, ahol a Nemzeti Konvent tribünje állott;

6. – adjanak ki postabélyegeket a francia forradalom nagy alakjainak arcképével;

7. – szervezzenek előadásokat Párizsban és vidéken, a gyarmatokon és külföldön a francia forradalom történetéről;

* 1789 őszétől a hazafiak, válaszul az ellenforradalmi mozgolódásra, föderációkat alakítottak. Ez a tény a nemzet odaadásáról tanúskodott a forradalom ügye iránt. A falvak és a városok lakói eleinte helyi föderációkban tömörültek, s kölcsönös segítséget fogadtak egymásnak.

Az 1790. július 14-i szövetségi ünnep, amelyen véglegesen meghirdették Franciaország egységét, ennek az egyesülésre törekvő, lendületes mozgalomnak a megkoronázása volt. Talleyrand Párizsban, a Mars-mezőn 300 000 ember jelenlétében ünnepi misét celebrált a haza oltárán, La Fayette a megyék összes föderáltjai nevében letette az esküt.

8. – bontsák le az engesztelő kápolnát, és közcélra sajátítsák ki annak jelenlegi területét, emeljenek rajta szobrot a francia forradalom dicsőségére, ahogy ezt a francia republikánusoknak immár több nemzedéke sürgeti;

9. – valamelyik nagy középületben nyissanak kiállítást a francia forradalomról, gyűjtsenek itt össze minden emléket, szöveget, dokumentumot, képet, metszetet, újságot, jegyzetfüzetet, bírósági jegyzőkönyvet, minden olyan korabeli tárgyat, mely jelenleg különböző párizsi és vidéki múzeumokban vagy irattárakban van szétszórva. A kiállítás egy külön részét szenteljék a francia forradalom világméretű hatásának és a koblenzi emigráció életének;

10. – hozzák létre a francia forradalom nemzeti múzeumát;

11. – alapítsanak tanulmányi ösztöndíjat a francia forradalom történetének feldolgozására;

12. – vegyenek fel az iskolai tantervekbe külön előadásokat a francia forradalomról;

13. – adják ki államköltségen az emberi és állampolgári jogokról szóló deklarációt. Ünnepélyesen nyújtsák azt át Franciaország minden diákjának, és kötelezően függesszék ki minden fokú és rendű nyilvános iskolában, valamint minden nyilvános épületben;

14. – adják ki államköltségen a francia forradalom népi dalainak gyűjteményét, és tegyék kötelezővé tanításukat;

15. – adják ki az állam ellenőrzése mellett és valamennyi e munkában részt venni kívánó kiadó közreműködésével a francia forradalommal kapcsolatos szövegeket, beszédeket és dokumentumokat;

16. – a köztársasági hadsereg vegyen részt a francia forradalomról való megemlékezés ünnepségein;

17. – szervezzenek színházi előadásokat a francia forradalom emlékére az állami és a vidéki színházakban;

18. – készítsenek dokumentumfilmet a nagy francia forradalom emlékeiről (történelmi épületek, szövegek, dokumentumok, kéziratok, arcképek, festmények stb.)."

A politikai bizottság kijelölt ezenkívül egy bizottságot, amelyet azzal bízott meg, hogy készítse elő egyes kiadványok, ünnepségek, előadások és kulturális rendezvények programját, amelyekkel a kommunista párt hozzá akar járulni a francia forradalom 150. évfor-

dulója megünneplésének nélkülözhetetlen fényéhez, mivel e forradalom mélységes hatással volt a haladás irányába törekvő népek történelmére.

A Robespierre-metróállomás

Ezeknek a határozatoknak már csak azért is örültem, mert jómagam lelkes csodálója vagyok a francia forradalomnak, amelyről a mai burzsoázia uralkodó körei láthatóan már elfelejtették, hogy elődeik műve volt, elődeiké, akik abban az időben forradalmárként léptek fel – a termelési erők fejlődése miatt túlhaladott, régi társadalmi renddel szemben.

Mindig megdöbbentett az a mellőzés, amely Robespierre-t a halálában is elkísérte. Megdöbbentett, hogy e nagy politikusnak, e szilárd és bátor, nagyszerű embernek, akinek hibái sem feledtették világos gondolkodását, energiáját és forradalmi feddhetetlenségét, fölébe tudtak helyezni egy olyan embert, mint Danton, aki kezdetben fontos szerepet játszott ugyan a forradalom fejlődésében, azután pedig a korrupció mocsarába süllyedt.

Robespierre már az Alkotmányozó Gyűlés idején a demokratikus erők igazi vezéreként tűnt fel. Nagyon sok polgártársa csodálatát váltotta ki.

Amikor 1790. augusztus 19-én egy akkor még ismeretlen fiatalember, Saint-Just azt írta Robespierre-nek: „Én Önt nem ismerem, de Ön nagy ember. Ön nem csupán egy tartomány képviselője, Ön az emberiséget és a köztársaságot képviseli", nagyon sok francia érzelmeit fejezte ki.

Később, Dumouriez árulása után, amikor Dantont a vereségek a porba sújtották, és arra gondolt, hogy bármi áron békét köt a győzelmes ellenséggel, s ezért megpróbált szót érteni a girondistákkal, és fokozta a cselszövéseket, Robespierre kikelt e kishitű politika ellen, mely Franciaország vesztét okozta volna, s a Konventtel meg-

szavaztatott egy határozatot, amely megtiltja a köztársaságot el nem ismerő ellenséggel való tárgyalást.

Nagy hatással volt rám Albert Mathiez történésznek egy szép írása Robespierre helyéről a történelemben.

„Ideje volna végre, polgártársak, igazságot szolgáltatni ennek a nagy embernek, akinek élete szakadatlan áldozathozatal volt a köz javáért, és akinek bukása alapjaiban rendítette meg a köztársaságot, szabad utat engedett a nyerészkedőknek, mögöttük a tábornokoknak, majd Bonaparténak. A Konvent valamennyi tagjának, még a legközépszerűbbnek is megvan ma a szobra. Neveiket utcatáblák örökítik meg. Egyedül Robespierre maradt kitaszított. Az, aki utolsó leheletéig a dolgozók lángoló és meggyőződéses védelmezője volt, akinek magánéletét csakúgy, mint közéletét a legmagasabb rendű erények hatották át, olykor a legmagasabb régiókban szárnyaló ékesszólásával híressé tette a francia szónoki művészetet, az, akinek vereségét később nemzeti csapásként értékelték maguk a legyőzői, a Cambonok, Barère-ek és Barras-k is; az, akinek írásműve és példája még a síron túl is ösztönzőleg hatott a XIX. század első felének minden demokratájára és szocialistájára, külföldön, és Franciaországban egyaránt; az, akit az 1830-as, Buonarroti szellemében és a Hegypárt utolsó életben maradott tagjai által nevelt, életerős republikánus nemzedék a társadalmi demokrácia tökéletes megtestesüléseként bálványozott, az, akit Börne és Gutzkow »Fiatal Németországa«, Mazzini és Garibaldi »Ifjú Itáliája« és az O'Connor- és O'Brier-féle angol »chartizmus« zászlóvivőként vallott a magáénak; az, akit George Sand már Anatole France előtt »a forradalom legnagyobb emberének és a történelem egyik legnagyobbjának« nevezett; az, aki 1848 és a kommün forradalmárait ihlette; az, akit a ma orosz forradalmárai – akik többet törődnek a mi dicsőségünkkel, mint mi magunk – egyik ősükként és előfutárukként tisztelnek; az, akinek arcképét Lenin – aki sok tekintetben hasonlított is rá – a Kreml elé tétette ki; Robespierre, az elmélyülten gondolkodó politikus, akiben a tisztánlátás, a bátorság és az érdekmentesség azonos fokon állt, ma majdnem ismeretlen, vagy pedig félreismert annak a tömegnek a szemében, melynek kegyelettel illenék őriznie emlékezetét, mivel ennek a tömegnek a felszabadításáért és boldogulásáért élt, és halt meg . . ."

Amikor 1936-ban választási hadjáratban vettem részt, az a gondolatom támadt, hogy tenni kellene valamit Montreuil-ben Robespierre emlékének ápolása érdekében, s ekkor jutottak eszembe a városkában a következő év folyamán megnyitásra kerülő új metróállomások.

Így hát nem vesztegettem az időt, s mihelyt az április 26-i forduló azt jelezte, hogy megválasztásom bizonyos (ami aztán május 3-án megerősítést is nyert), azonnal javasoltam Montreuil kommunista városi hatóságának, adjunk néhány utcának új nevet, ami május 13-án meg is történt. Így kapták Montreuil utcái a párizsi kommün tiszteletére a rue Camélinat, a rue Jean-Allemane, a rue Louise-Michel, a rue Delescluze, a rue des Fédérés nevet, míg más utcákat Babeuf, Saint-Just és Robespierre nevéről kereszteltünk el; az utóbbi kiválasztásával arra tudtuk kényszeríteni a vezetőséget, hogy elnevezzen egy metróállomást Robespierre-ről.

A Porte de Montreuilnál végződő metróvonalat most meghosszabbították egészen a montreuil-i városházáig, és három új állomás keletkezett. Az egyiket a montreuil-i városházáról akarták elnevezni, a másodikat a „Croix de Chavaux" térről, ahol az állomás épült, de hátra volt még a harmadik állomás, mely a rue du Paris sarkán volt, a Párizs nevet viszont nem kaphatta.

Áttanulmányoztam az érvényes rendszabályokat, ezek értelmében a metróállomásnak a legközelebbi keresztutca nevét kellene kapnia, márpedig ez a keresztutca egy hajdani montreuil-i polgármester, Arsène Chéreau nevét örökítette meg. Ezt a nevet mégsem lehetett volna egy metróállomásnak adni anélkül, hogy ne jelentse a névadó iránti tisztelet eltúlzását.

Azt javasoltam tehát a városi tanácsban az elvtársaknak, adjuk a Robespierre nevet az Arsène Chéreau utca azon részének, amely keresztezi a rue de Paris-t. Ez meg is történt. Ennél fogva szintúgy Robespierre nevét kellett viselnie a leendő metróállomásnak, melyet a többi állomással együtt Seine megye prefektusa, Achille Villey avatott fel.

Ezzel bizonyos értelemben meg is nyitottam a francia forradalom 150. évfordulójának megünnepléséért folytatott kampányt.

A kommunisták közbenjárása nélkül nem lett volna Robespierre-

állomás Párizs metróhálózatában. Egyébként a fővárosban nincs Robespierre utca, és sehol sincs szobra a Megvesztegethetetlennek.*

Így hát nagyon helyes, hogy míg a mai vagyonos osztályok feledtetni próbálják eredeti forradalmiságukat, hogy száműzzék a forradalomnak még a gondolatát is, a dolgozók, akik a következetesen forradalmi társadalmi osztályt alkotják korunkban, dicsőítik azoknak emlékét, akik előttük jártak a haladásért folyó harcban. Amikor Jean Jaurès a francia forradalom örökségét követelte, teljes joggal jelentette ki azoknak az elemeknek, akik a forradalomhoz való hűségről beszéltek, de nem átallottak harcolni a szocializmus ellen: „A forradalomnak Önök csak a hamvait őrizték meg, mi viszont a lángját."

Azt hihette volna az ember, hogy a hitleri megszállás és a pétainisták uralma idején át fogják keresztelni a Robespierre metróállomást, és az illegalitás sötét időszakában magam is aggódva figyeltem, mi lesz a sorsa a Megvesztegethetetlenről elnevezett állomásnak. Végül azonban sem a nácik, sem a pétainisták nem tettek semmit, s így – egy kicsit az én közreműködésemmel is – Robespierre neve ott szerepel Párizs metrótérképén.

A történelmi múzeum

Már 1937-ben azt a célt tűztem magam elé, hogy Montreuil-ben történelmi múzeumot hozzunk létre egy csodálatos park kozepén, az ott emelkedő épületben, amely a városi tanácsé volt. Az épületet a Jelenkori Történeti Társaság bérelte a tanácstól, s ott helyezte el, és tárta a látogatók elé gyűjteményeit.

* Párizs I. kerületében 1946. június 8-tól kezdve – tehát abban az időszakban, amikor a kommunisták is a kormányban voltak – létezett egy Robespierre utca és tér, azonban 1950. november 6-án visszakapta mindkettő a régi nevét: Marché-Saint Honoré utca, illetve tér lett, amikor a reakciós centrista Pleven volt a miniszterelnök. A diadalmas reakció így mutatta ki, továbbra is milyen gyűlöletet táplál a Megvesztegethetetlen iránt.

1939. március 25-én én nyitottam meg a múzeumot, mint a Jelenkori Történeti Társaság elnöke. A társulat főtitkára régi jó barátom, Daniel Renoult volt, aki maga is hozzájárult gyűjteményünk gazdagításához. Ezzel kapcsolatban nem mulaszthatom el, hogy felidézzem egy csehszlovák elvtársunk, Fried elvtárs emlékét, akit a megszállás idején a Gestapo kivégzett, s aki mint a francia forradalom, a párizsi kommün és általában a francia forradalmi mozgalom szenvedélyes híve, számos dokumentummal járult hozzá vállalkozásunk sikeréhez.

A múzeum azóta is sok adományozott tárggyal és dokumentummal gazdagodott. Első termében található Diderot *Enciklopédiá*jának első kiadása, valamint sok olyan munka, levél és portré, mely a fény évszázadával, a francia forradalmat előkészítő XVIII. századi filozófusokkal kapcsolatos.

Ugyanitt látható az egész köztársaság emigránsainak első általános listája is, ezt az „egy és oszthatatlan Francia Köztársaság" törvényeinek végrehajtásaképpen állították össze. (1793. március 28-i törvény, 16. cikkely, és 1793. július 2–25-i 1. törvénycikk.)

Ebben a listában többek között az alábbiak szerepelnek:

- 6 ízben a Clermont-Tonnere családnév,
- 5 ízben az Isnard-ok neve,
- 8 ízben grófok, hercegek, udvari emberek – de Polignac néven,
- 7 ízben a Montaigut család neve,
- 4 ízben a Moustier név,
- 14 ízben a Montalembert család neve,
- 3 ízben a Saint-Pern-ek neve,
- 1 ízben a Grandmaisonok neve.

Előfordul még a Verne, Mallet, Schneider, Tardieu, Flandin név és 40 ízben szerepel a La Rocque név, a tűzkeresztes vezér családneve.

Érdekes átfutni az emigránsnévsort, amely általában vagy arisztokratákból, vagy ezen arisztokraták szolgálatában állókból, esetleg papokból tevődik össze.

A „fény évszázadának" terme után lép be a látogató a forradalomnak szentelt terembe, mely tele van korabeli tárgyakkal, metszetekkel és dokumentumokkal.

Ebben a teremben kapott helyet Mirabeau, Lafayette és Bailly, tehát azok, akik csak egy bizonyos szakaszig tartottak a forradalommal. Ugyancsak itt van Danton egy kézirata, a nagy korszak Dantonjáé, s nem feledtetheti a hanyatló Dantont, aki elvesztette bizalmát a forradalom jövőjében, holott „bátorsággal, újra bátorsággal, és megint bátorsággal" szolgálta azt. És itt van természetesen a Megvesztegethetetlen.

Nem lehet megindultság nélkül nézni azt a sárgult lapot, amelyen Robespierre jó vonalú és tömör aláírása látható. Itt találhatók továbbá Danton, Bertrand Barère kéziratai, Saint-Just, Couthon, Babeuf és Marat, a forradalom azon alakjainak arcképei, akikről Jean Jaurès a következőket mondta: „Talpon maradtak a viharban is, és a nagy viharok villámai közepette sem váltak a félelemtől szertefoszló alakokká."

Különféle tárgyak, ikonográfiai dokumentumok és kéziratok hirdetik a forradalom gyermekének, Napóleonnak az emlékét, aki annak hirdetője, s egyszersmind elpusztítója is volt, halotti maszkja olyan Napóleon benyomását kelti, aki mintha halálában visszanyerte volna bonapartei vonásait.

Egy terem szolgál a restauráció és a júliusi monarchia időszakának megismertetésére; ebben rendőrségi dokumentumok láthatók Blanquiról és Barbès-ról, továbbá ott vannak e két férfiú levelei. Ott vannak még Fourier, Cabet és Saint-Simon gróf levelei, amelyek megvilágítják az utópista szocialisták fontos szerepét.

Egy másik terem tartalmazza a II. Köztársaság emlékeit, itt van egy gyűjtemény a III. Napóleonról, családjáról és udvaráról készült gyilkos karikatúrákból, majd a következő terembe lépünk, melyet a párizsi kommünnek szenteltek. Ezt a *la Marseillaise* ezred zászlaja díszíti, a párizsi kommün falragaszai vannak benne, köztük a legutolsó, megrendítő plakát: egy olyan felhívás a versailles-i katonákhoz, amelyet azok már nem hallgattak meg.

Egy terem foglalkozik a III. Köztársasággal, benne az olyan régi szocialista harcosokra vonatkozó dokumentumokkal, mint Jules Guesde, Édouard Vaillant, és Paul Lafargue. Ebben a teremben látható a Victor Hugót halálos ágyán ábrázoló metszet, valamint azok a selyemkendők is, amelyek annak a 363 képviselőnek felhívását tar-

talmazzák, akik Gambetta felszólítására Mac-Mahon ellen szavaztak.

Végül egy egész termet szenteltünk Jean Jaurès-nak. Ott van a könyvszekrénye és jó néhány kézirata; a kiállított anyag alapján figyelemmel lehet kísérni ennek az embernek a baloldali republikanizmustól a szocializmusig felfelé ívelő fejlődését. Azok a diákok, akik Jaurès-ról vagy hazánk történelmének más időszakairól készítik tudományos dolgozataikat, kimehetnek Montreuil-be, ahol szívesen látják őket, és tanulmányozhatják a múzeumban található dokumentumokat.

Ellentétben oly sok karrierista és kalandor politikai fejlődésével – akik balról jobbra haladtak, Jean Jaurès fejlődése jobbról vezet balfelé.

Politikai tevékenységének kezdetén inkább mérsékelt republikánus volt, majd a szocializmus hatása alá került, és kitartó igyekezettel tette magáévá azt a tant, amelynek ragyogó tehetségét, majd végül is életét áldozta.

55 éves korában gyilkolták meg a nagy szocialista néptribunt, aki bizonyos tekintetben az első világháború első hősi halottjának tekinthető; Carmaux városka képviselője volt, bányászok és parasztok választották meg Franciaország egyik eldugott vidékén a régi reakció tipikus alakjával, Solages márkival való kemény összecsapás után.

Jean Jaurès a szeretet és a bizalom mély érzelmeit váltotta ki maga iránt.

A munkásosztály, a nép szeretete és bizalma volt ez, ugyanakkor izzó gyűlöletet is kiváltott önmaga ellen, és ez lett meggyilkolásának az oka.

Jean Jaurès-t, a szocialista párt első világháború előtti nagyszerű vezérét gyűlölték a reakciósok.

Ez a gyűlölet adott fegyvert gyilkosa, Villain kezébe.

Jean Jaurès, a *L'Humanité* alapítója és főszerkesztője, a szocializmus nagy ügyének vértanúi közé tartozik. Emléke mindig drága lesz Franciaország és más országok dolgozói számára.

Nekünk az a tisztesség jutott, hogy hűségesek maradjunk eszméinek és cselekedeteinek legjavához; örökösei folytatják az ő harcát az elnyomás és a háború ellen.

Jaurès a népé, mely őt mélységesen szerette, s amelyet ő utolsó leheletéig szolgált.

Levonjuk e nagy néptribun érdemeinek és tévedéseinek tanulságait, valóra fogjuk váltani azt, amit ő álmodott a boldogságról és a békéről.

A Jean Jaurès-terem után a két világháború közötti időszakot bemutató terembe jutunk, amelyben emlékek és dokumentumok láthatók az első világháborúról, az 1917-es októberi forradalomról s annak vezéréről, Leninről*, a francia munkásmozgalomról és a tours-i kongresszusról, a szocialista-kommunista akcióegység-megállapodásról, a Népfrontról és végül Münchenről. Ezek után három terem foglalkozik a francia ellenállással, ahol illegális újságok láthatók, Gabriel Péri képviselői igazolványa, Lucien Sampaix fapapucsa, amelyet akkor viselt, amikor a nácik agyonlőtték, a châteaubriant-i barakk deszkái, ezekre írták fel a kivégzés előtt álló kommunisták utolsó gondolataikat.

Azt hiszem, egy ilyen múzeum megtekintése nyomán az az elképzelés alakul ki az emberben, hogy a történelem nem csupán a kimagasló egyéniségek műve. A történelem a nép műve, s nemegyszer a saját vérével írja.

1938-ban, amikor Édouard Herriot elnök a történelmi múzeumot meglátogatta, a múzeum anyaga a múltat ölelte fel, egészen Jean Jaurès haláláig. Jelenlegi anyaga az ellenállás emlékeivel zárul.

A Marseillaise

Nem nehéz elképzelni, hogy a kormány által rendezett megemlékezés a francia forradalom 150. évfordulójáról nem emelkedett az eseményhez méltó szintre. Még szerencse, hogy Jean Renoir *Marseillaise* címmel szép filmet forgatott annak a nagy eseménynek a dicső-

* Ezt a termet 1967-ben rendezték be.

ségére, mely a XVIII. század végén talpra serkentette Franciaországot, és visszhangot váltott ki egész Európában.

Minthogy némi részem volt a *Marseillaise* forgatását megelőző vitákban, szeretnék róla néhány szót szólni. Jean Renoir, *A nagy ábránd* alkotója, ez a nagy tehetségű rendező, aki éppen akkor fejezte be a párt számára készített film, a *Miénk az élet* forgatását, s aki a korszak egyik leghíresebb filmművésze volt, látszott legalkalmasabbnak arra, hogy megfilmesítse a *Marseillaise,* e harci dal témáját, mely oly erőteljesen eleveníti meg a népi hazafiságot, a nép bátorságát és szabadságszeretetét.

Jól emlékszem egy Jean Renoirral és néhány barátunkkal folytatott vitával eltelt éjszakára, Maurice Thoreznál, Vitryben.

A kiváló rendező Auguste Renoirnak, a nagy festőnek a fia (Renoir egyike azon impresszionista festőknek, akiket a legjobban szeretek); kedélyes, lelkes ember volt, meggyőződéses és meggyőző, az embernek az volt az érzése, hogy filmjének elképzelésekor szinte teljesen benne élt a francia forradalomban. Fejében készen volt a film terve, elmagyarázta nekünk, epizódokat mondott belőle, és kitérőket tett, hogy ezt vagy azt a részletet ellenőrizhesse, tisztázhassa. 1937. április 30-án korlátolt felelősségű társaság alakult azzal a céllal, hogy filmeket készítsen, szerezzen meg, és forgalmazzon, bármiféle formában. A valóságban a *Marseillaise* producer-vállalkozásáról volt szó; a társaság, amelyben képviselve volt pártunk is, részvényeket bocsátott ki, és csendestársat igyekezett szerezni.

A film forgatásának idején többször is alkalmam volt találkozni Jean Renoirral és asszisztenseivel: a sajnálattal nélkülözött Jacques Beckerrel, valamint Jean-Paul Le Chanois-val és André Zvobodával. Egyes jelenetek forgatásához a szakszervezeti elvtársak segítettek előteremteni a statisztériát. És a Népfront eszméitől áthatott munkások a lehető legkönnyebben illeszkedtek bele annak a forradalmi időszaknak a hangulatvilágába, amelyben a *Marseillaise* szárnyra kelt.

Jean Renoir filmje bizonyos reakciós köröknek nem volt az ízlése szerint való, s ezekkel kapcsolatban írta Claude Morgan – akkoriban még a párt tagjaként – a következőket:

„. . . Renoir visszaadja a *Marseillaise*-nek a maga forradalmi him-

nusz jellegét. Ez elég ahhoz, hogy magára zúdítsa annak a romlott világnak a dühét, amelyik magát *Tout-Paris*-nak, Párizs színe-javának nevezi, ezét az egoista társaságét, amelyben egyaránt megtalálható a nagypolgár, a szalonirodalmár, a tőzsdei firkász és a politikus, ezét a félholt társaságét, amely a világ közepének képzeli magát . . .

E *Marseillaise* pompás életrevalóságának egyik oka az, hogy Jean Renoir a múlton keresztül az időszerűt akarja megmutatni. Hogyis ne gondolnánk a jelenre, amikor a film egyik szereplője felháborodottan kiált föl: »Az arisztokraták mindent elkövetnek a forradalom művének megbéklyózására; tönkreteszik az országot, hogy bebizonyítsák: a forradalmi rendeletek akadályozzák a nemzet életét.«"

Július 2-án részt vettem egy nagy tömegrendezvényen, amelyet július 14-e dicsőségére rendeztünk Montreuil-ben, s egységre szólítottam a szocialistákat meg a kommunistákat, tömörülésre a köztársaság valamennyi hívét.

Néhány nappal később részt vettem a Kínai Nép Barátainak Francia Társasága gyűlésén is, mint e társaság tagja, továbbá egy nemzetközi értekezleten, mely a spanyol menekültek megsegítésével foglalkozott.

Jelen voltam továbbá annak a pernek egyik tárgyalásán, amelyet Lucien Sampaix a *L'Humanité* – később a nácik által kivégzett – főtitkára ellen indítottak. Tixier-Vignancour* úgy érezhette, hogy ő vette rá Georges Bonnet-t Sampaix beperlésére, azonban végül is felmentették a vádlottat, akinek védelmét Marcel Willard és Moro-Giafferi látta el.

* Tixier-Vignancour (1907–) ügyvéd. A francia fasizmus egyik legmarkánsabb figurája. A második világháború előtt a „Les Camelots du, Roi" (a Király Rikkancsai) egyik vezetője. Az algériai puccs után az összeesküvő OAS tábornokok védője, a l'Occident nevű fasiszta szervezet egyik irányítója.

A győzelmes Népfront éveinek folyamán zajlottak a moszkvai perek, amelyek mint ismeretes, különféle büntetésekkel és kivégzésekkel jártak. Természetesen a reakciósok ezeknek a tényeknek az alapján, dühödt támadásokba kezdtek a szovjethatalom ellen. Ma is csak azt válaszolhatjuk azoknak, akik szemünkre vetik, hogy akkor nem szólaltunk meg: éppen e szovjetellenes támadások élessége miatt fordultunk elsősorban a vádaskodók ellen.

És kérdezem: miért kellett volna nekünk *a priori* meglepődnünk, hogy olyan emberek, akik a forradalom ügyét szolgálták, elfordulnak tőle, és elárulják azt? A francia forradalom történelmi tapasztalata arra emlékeztetett bennünket, hogy adódhatnak változások, melyeket rendszerint valamilyen külföldi beavatkozás is elősegít.

Ismertük a reakciósoknak a munkásosztály, s kiváltképp a kommunisták iránt táplált gyűlöletét, s tudtuk, hogy a francia forradalomnak voltak áruló tábornokai, mint Dumouriez, s voltak a kezdet kezdetén olyan forradalmárai, akik a korrupció lejtőjére jutva átálltak az ellenség oldalára, így hajlamosak voltunk, vagy pontosabban: hajlamos voltam arra, hogy a múlt és a jövő erőinek kíméletlen összecsapásában keressem a magyarázatot a moszkvai perekre.

Eszem ágában sem volt, hogy a legcsekélyebb megalapozottságot keressem a vádaskodásban, mert azoktól a reakciósoktól eredt, akik a legaljasabb rágalmakra is képesek, amint valaki megkérdőjelezi kiváltságaik örökkévalóságát. Kétségtelen, hogy a baloldaliak közül néhányan figyelmet szenteltek a szovjetellenes támadásoknak, én azonban nem tartoztam azok közé, akik a diadalmas szocializmus nagyszerű oroszlánjának láttán elfeledkeztek magáról az oroszlánról, s a sörényében esetleg megbúvó tetvek után kutatnak.

Egyébként, minthogy magam is tanulmányoztam a francia forradalom elleni külföldi összeesküvést, nagyon is elképzelhetőnek tartottam, hogy ilyen összeesküvést a Szovjetunió ellen is szőhessenek, annál is inkább, mert ezzel a kérdéssel kapcsolatban Sztálin helytállónak látszó dolgokat mondott:

„. . . Bebizonyosodott, mint a kétszer kettő, hogy a burzsoá álla-

mok kölcsönösen elküldik egymás hátországába kémeiket, szabotőreiket, diverzánsaikat és nemegyszer bérgyilkosaikat is; hogy azt adják feladatukul, férkőzzenek be ezen államok intézményeibe, vállalataiba, bomlasszák őket belülről, és »szükség esetén« röpítsék a levegőbe az illető állam hátországát, gyöngítsék, merítsék ki az ercjét. Ugyanez folyik jelenleg is. Ugyanez folyt a múltban is. Vegyük például I. Napóleon korának európai országait. Franciaország csak úgy hemzsegett akkoriban a kémektől és felforgató ügynököktől, akik az oroszok, németek, osztrákok és angolok táborából jöttek. És viszont, Anglia, a német államok, Ausztria és Oroszország hátországában semmivel sem kevesebb francia kém és diverzáns működött. Anglia ügynökei is föllázították a vendée-i parasztokat, magában Franciaországban, Napóleon kormánya ellen. És mi volt Napóleon kormánya? Burzsoá kormány, mely megfojtotta a francia forradalmat és a forradalom eredményei közül csak azokat tartotta meg, amelyek előnyösek voltak a nagyburzsoázia számára. Magától értetődik, hogy Napóleon kormánya sem maradt el a szomszédai mögött, és maga is megtette felforgató intézkedéseit. Így volt ez egykor, százharminc esztendővel ezelőtt. És így van ma is, százharminc évvel I. Napóleon után. Jelen pillanatban Franciaországban és Angliában nyüzsögnek a német kémek és diverzánsok, az angol–francia kémek és diverzánsok pedig Németországban tevékenykednek. Az Egyesült Államokban a japán kémek és diverzánsok hemzsegnek, Japában pedig az amerikai kémek és ügynökök tevékenykednek.

Ez a burzsoá államok egymás közötti kapcsolatainak törvénye.

Felvetődik a kérdés, vajon miért részesítenék a burzsoá államok a szocialista szovjetállamot kíméletesebb és jószomszédibb bánásmódban, mint a velük egyívású burzsoá államokat . . .”

Abban az időben sokszor elgondolkoztam azon, nem nehezedik-e a forradalmakra valami sötét végzet, mely önmaguk elpusztítására kényszeríti őket. Azonban találtam magyarázatot ezekre a jelenségekre: az osztályharc kíméletlensége nemcsak a belpolitika síkján nyilvánul meg, hanem külső beavatkozás formájában is, s a magyarázat tökéletesen elfogadhatónak tűnt számomra egy olyan ország viszonylatában, mint a Szovjetunió, amelyet a szocializmus országával alapvetően ellentétes érdekű tőkés országok vesznek körül.

Nem ismertük még akkor azokat a tényeket, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusán tártak fel, s amelyek arra késztettek bennünket, hogy átértékeljük Sztálinnak a személyi kultusz légkörében kialakított elnyomó politikáját.

Ami pedig néhány elítélt átállását illeti a forradalom oldaláról az ellenforradalom oldalára, hogyan lepődhettem volna meg, amikor nagyon jól tudtam, hogy Danton egy álszent és megfoghatatlan, s ezért rendkívül veszélyes ellenzéknek volt a titkos feje. Maga köré gyűjtött minden rangú-rendű elégedetlenkedőt: a royalistáknak megígérte az emigránsok hazatérését és a restaurációt, a föderalistáknak amnesztiát helyezett kilátásba, a kereskedőknek és iparosoknak s általában a tulajdonnal rendelkezőknek arra tett ígéretet, hogy maximális mértékben megsemmisíti a kereskedelmi rendszabályokat és a forradalmi törvényeket. Minden gyanús elem előtt megcsillantotta a börtönkapuk kitárásának lehetőségét.

Elszomorított, hogy a szocialista forradalmat olyan nehézségekkel láttam viaskodni, amilyenekkel az 1789–93-as polgári forradalom került szembe. Egy dolog volt csak fontos, a szocializmus nagy ügyének győzelme, és gyakran elgondolkoztam Jean Jaurès szavain: „A mi utunkat sírok szegélyezik, de ez az út az igazsághoz vezet." Csakhogy a sírok, amelyekre én gondoltam, a jövőért folytatott harcban elesett elvtársainké is voltak, s nemcsak azok sírja, akikre a forradalmi igazságszolgáltatás sújtott le.

Ma már más szemmel látjuk a múltnak ezeket az eseményeit; ma már megbizonyosodtunk arról, hogy ártatlan elvtársakat áldoztak fel, s az áldozatok szelleme, energiája és lelkesedése egyszer s mindenkorra elveszett a szocializmus ügye számára, amely iránt a legtöbbjük nem vesztette el a bizodalmát még abban a mélységes szakadékban sem, amelybe taszították.

A müncheni egyezmény nem hogy megmentette volna a békét, és megszelídítette volna a hitleri Németországot, inkább újabb alapot szolgáltatott expanziós politikájának fokozására. Az történt, hogy a müncheni egyezmény következtében területének harmadával megcsonkított Csehszlovákiát Hitler 1939-ben annektálta. Szlovákiát „független" állam rangjára emelte, melynek élén a hitleristák iránt odaadással viseltető főpap, Tiso főtisztelendő kormánya állt.

Csehszlovákia egy másik részéből, Kárpát-Ukrajnából is „független" államot csináltak, s ennek az élére egy másik prelátus, Volosin főméltósága állt, akinek hamarosan Romániába kellett menekülnie, mert azt a vidéket Horthy magyar csapatai szállták meg, elérve ezáltal a lengyel határt; ezzel előkészítették Lengyelország módszeres körülkerítését.

Ami Csehországot és Morvaországot illeti, Hitler március 16-án Prágában hivatalosan német protektorátus alá helyezte őket.

Mindez a müncheni kapituláció következménye volt.

A francia kormány kétségkívül küldött egy tiltakozó jegyzéket Berlinnek, amelyben közölte, hogy Csehszlovákia feldarabolását és annektálását a müncheni egyezmény megsértésének tekinti. A brit kormány kétségtelenül ugyanígy cselekedett, ám e tiltakozások plátóiak maradtak.

A szovjet kormány, mely a maga részéről eleve helytelenítette a müncheni kapitulációt, erélyes tiltakozással élt, ami után az lett volna a párizsi és londoni kormány legfőbb feladata, hogy megegyezésre jusson a Szovjetunióval az egyre fenyegetőbbé váló háborús veszély elhárítására, de az osztály-megfontolásokból eredő hátsó gondolatok mind Daladier, mind Chamberlain környezetében előbbrevalók voltak mindennél.

Ami Franciaország belpolitikai helyzetét illeti: a müncheni politika kudarcának döntő csapást kellett volna mérnie a Daladier-kormány tekintélyére, márpedig nem ez történt. Március 17-én a képviselőházban Gabriel Péri a mi nevünkben felszólította Daladier mi-

niszterelnököt és Georges Bonnet külügyminisztert, hogy mondjon le; a képviselők többségének azonban nem ez volt a véleménye.

Ellenkezőleg, március 18-án a Daladier-kormány különleges hatalmat szavaztatott meg magának a képviselőházzal, s ez lehetővé tette számára, hogy rendeleti úton 1939. november 30-ig minden, nemzetvédelmi szempontból szükséges intézkedést megtehessen. Két nappal később ugyanezt a szenátus is megszavazta.

Pártunk hadat üzent ennek a végül is elfogadásra került javaslatnak. Augusztus 3-án interjút adtam a kérdésben a *Ce Soir* című napilapnak.

Ugyanazon a napon Maurice Thorez és Marcel Cachin levelet intézett Albardához, a Szocialista Munkás Internacionálé új elnökéhez, s arra kérte, segítse megvalósítani a közös nemzetközi akciót a súlyosan veszélyeztetett béke megmentése érdekében. Albarda a távozó Louis de Brouckère helyére került a SZMI elnöki posztjára; de Brouckère eközben a spanyol menekültek megsegítésével foglalkozó nemzetközi értekezleten vett részt, ahol magam is jelen voltam.

A kormány a ráruházott különleges hatalom felhasználásával különféle katonai jellegű intézkedéseket tett, és heti hatvan órára emelte a munkaidőt a honvédelemnek dolgozó üzemekben.

Ezalatt Hitler a csehszlovákiai hódítás lendületével a Litvániától elragadott Memel-vidéket is annektálta, majd kevéssel ezután Mussolini útba indította csapatait Albánia meghódítására.

Mialatt a francia politikai körök az olasz és a német fasiszták között esetleg felmerülő ellentétekre építettek, Németország és Olaszország 1939. május 23-án katonai szövetséget kötött, a francia képviselőház azonban ennek ellenére továbbra is megbízott a Daladier–Bonnet-kormányban, mely az egész ország szeme láttára folytatta végzetes politikáját.

Édouard Daladier, aki Albert Lebrun köztársasági elnök támogatását élvezte, most, hogy Lebrun megbízatási ideje lejáróban volt, az elnök újramegválasztatásán fáradozott. Ez április 5-én meg is történt. Azonban Albert Lebrun a 904 szavazatból csak 504-et szerzett meg, mi ugyanis Marcel Cachinra adtuk a szavazatunkat.

A versailles-i kongresszus ülése viharos volt, mi általános lehurrogással fogadtuk a köztársasági elnök újraválasztását, mert összeját-

szott Daladier-val, akinek politikáját egyre veszedelmesebbnek tartottuk.

Paul Reynaud egy hosszan tartó sajtókampányt kezdeményezett saját talpra állítási terve érdemeinek dicsőítésére, holott e terv a dolgozók számára a munkaidő emelését és az adók súlyosbodását jelentette; mindezt jelentéktelenné tették azzal a lármával, amelyet nagyobb aranykészletek Franciaországba való visszatérése körül csaptak.

Mi a magunk részéről egyaránt bíráltuk a kormány bel- és külpolitikáját, a szocialista párt június 27. és 30. között megtartott kongresszusa viszont egyfelől a kormány belpolitikáját támadó indítványt szavazott meg, másfelől jóváhagyta külpolitikáját.

A radikális párt június 4-én tartott kongresszusán jóváhagyta a Daladier-kormány politikáját, s minthogy felvetődött a képviselőház mandátumának meghosszabbítása, a kongresszus felhatalmazta a kormányt, cselekedjék ahogy azt a leghelyesebbnek látja az adott körülmények között.

A szocialista párthoz hasonlóan a kommunista párt is ellenezte a képviselői mandátumok meghosszabbítását, Daladier azonban élt a parlament által megszavazott teljhatalommal, s úgy döntött, hogy a képviselőház 1940. június 1-én lejáró megbízatását 1942. június 1-ig meghosszabbítja.

Az intézkedés indokolására azt hozta fel, hogy elejét kell venni a német sajtókampánynak, mely szerint Franciaország kizárólag a soron következő képviselőválasztásokkal van elfoglalva, valójában azonban Daladier biztosítani akarta a maga számára a képviselők többségének feltétel nélküli támogatását azzal, hogy megszabadítja őket a szavazással járó félelemtől.

Ilyenformán a vészterhes nemzetközi helyzet ürügyén a Daladier-kormány szociális elnyomó politikát folytathatott, ugyanakkor botrányos mértékben megnövekedett az ipari vállalkozók által bezsebelt profit.

A kormány minden kereskedelmi ügyletre 1%-os illetéket vetett ki, s ez újabb áremelkedéseket vont maga után; mindez – Maurice Thorez kifejezésével élve – oda vezetett, hogy „spóroltunk a gazdagoknak, és fizettettünk a szegényekkel".

Az ilyen országbontó, reakciós politika szöges ellentétben állt minden igazán nemzetvédelmi politika követelményeivel.

Egyébként a francia kormány a jelek szerint mind jobban behódolt a konzervatív angol kormánynak, ami ellen mi szót emeltünk az arles-i kongresszuson.

Július 10-én Maurice Thorez a francia kormány politikáját támadva, a következőket mondta:

„Franciaország népe nem akarja, hogy egy élősdi kisebbség nélkülözéseket és bizonytalanságot kényszeríthessen rá: nem akarja, hogy a vagyon kiváltságosai meg az ágyúkalmárok hasznot húzhassanak a nemzetközi helyzetből; nem akarja, hogy az áldozatvállalás egyoldalú legyen, már csak azért sem, mert éppen a pénzhatalmasságok politikája sodort bennünket ebbe a helyzetbe, amelyben most vagyunk."

A külpolitikai kérdések kapcsán Maurice Thorez leleplezte London és Párizs kormányainak magatartását, amelyek különféle halogató eszközök, fortélyok, félrevezető érvek segítségével hetek óta makacsul vonakodnak valódi, a béke védelmét szolgáló egyezményt kötni, amely meggondolásra kényszerítené a hitleristákat. Majd így folytatta:

„Március tizenötödikét követően, amikor Hitler elfoglalta Csehszlovákiát, bebizonyosodott, mennyire ártott a müncheni diktátum a béke ügyének; a néptömegek haragjának láttán a helyzet alakulásáért felelős személyek tárgyalásokat kezdtek a Szovjetunióval, ám az volt a hátsó gondolatuk, hogy megszervezik a tárgyalások szabotálását.

Még nem felejtettük el a múlt szeptemberi eseményeket, tapasztalatból tudjuk, hogy a nagyon határozott szavak szolgálhatják a kapituláció előkészítését is, tudjuk továbbá, hogy Franciaország és Anglia adott szava, amennyiben az a müncheni aláíróktól származik, igencsak mérsékelt bizalmat képes kelteni.

A nemzetközi fasizmus háborús uszítóinak visszaszorítása céljából, továbbá azért, hogy elmenjen az uszítók kedve mindenféle kalandtól, a Szovjetunió pontosan körülhatárolt kötelezettségvállalást és abszolút kölcsönösséget kíván.

Ez a béke igazi nyelve, mert azt kell Berlin, Róma és Tokió urainak tudtára adni: nem folytathatják provokációikat anélkül, hogy a béke védőfalába ne ütköznének.

Ezért szükséges hát hogy a béke hívei és a hazánk biztonságával törődő franciák valamennyien, egységesen kikényszerítsék az angol–francia–szovjet egyezmény megkötését, ami nincs ínyére a francia fasisztáknak és azoknak, akik az ő politikájukat folytatják."

Világos kifejtése volt ez pártunk politikájának; akcióegységet kívántunk a szocialisták és kommunisták között, hogy a nyomort hozó törvényrendeletek ellen harcoljunk, a pártütő ligák feloszlatásáért, s azért, hogy megkíméljük a világot annak az új háborúnak a borzalmaitól, amelyről a fasiszta hordák a civilizációnak és a népek szabadságának esküdt ellenségei ábrándoztak.

Munkában a hitleri ötödik hadoszlop

A fasizmus franciaországi ügynökei egyre nagyobb tevékenységet fejtettek ki, és a kormány, melynek állítólag a nemzetvédelem biztosítása volt a legfőbb gondja, mindezt tűrte.

A hitleri ötödik hadoszlop ügynökei befolyásolták és irányították a fasiszta csoportosulásokat, közülük külön is kitűntek a csuklyások, akik nagyrészt a nagyüzemek művezetőiből toborzódtak és Hitlertől, Mussolinitól kaptak fegyvert.

A csuklyások csoportjai a levegőbe röpítettek a rue de Presbourgon egy igazgatósági épületet, hogy azután a munkásokat vádolják a bűncselekmény elkövetésével, ezek a csuklyások az áruló Doriot-val álltak kapcsolatban.

Ezalatt Abetz, Hitler későbbi párizsi nagykövete a megszállás alatt, a párizsi szalonokban forgolódott. Megalakította a Francia–Német Társaságot, mely üzletembereket, politikusokat és értelmiségieket fogott össze.

Olyan emberek tartoztak ehhez a társasághoz, mint François Pietri volt miniszter, később Pétain madridi nagykövete, Gaston Bergery, Pétain későbbi ankarai nagykövete, Abel Bonnard, később pétainista miniszter, Jules Romains, az akadémia tagja, Jean Goy, a fronthárcosok nemzeti szövetségének elnöke stb. A reakciós körök jelentős

részét ilyenformán sikerült megnyerni a hitleri Németországgal való szövetség gondolatának, s ehhez járult a másik oldalon a szakadatlanul erősödő kommunistaellenesség.

A közvélemény hatalmas méretű mérgezésének lehettünk tanúi. Egyre rohamosabban közeledett a veszély, s közben nyugalmas légkör érzetét igyekeztek kelteni a franciákban.

Pierre Dominique, jelenleg a *Rivarol* című félfasiszta hetilap munkatársa, *München után. Élni akarsz, vagy meghalni?* című könyvében hat pontban kifejtette, hogy Németország München után bennünket már nem fenyeget, kizárólag csak a keleti hódítás foglalkoztatja. München következménye a *Drang nach Osten* politikája volt, s ezért Franciaországnak mindettől semmi tartanivalója nincs.

A kormány a legcsekélyebb figyelmet sem szentelte a hitleri ötödik hadoszlop embereinek. Semmit sem tett Marcel Déat ellen, semmit a későbbi berlini francia követ, Brinon ellen, semmit Laval ellen, s ez arra mutatott, hogy eszük ágában sincs küzdeni Hitler ellen.

Ilyen volt a légkör 1939 júliusában. Mielőtt azonban folytatnám fejtegetéseimet, szeretnék kitérni Maurice Thorez utazására, melyet abban az évben tett Algériában.

A gyarmatosítás ellen

Maurice Thorez 1939-ben Algériában járt. Módjában volt felmérni a gyarmati politika kártevéseit és azt a kimondhatatlan nélkülözést, mely az algériai tömegeknek osztályrészül jutott. Míg a franciák többsége Algériát francia tartománynak tekintette, Thorez világosan és bátran beszélt az algériai nemzet távlatairól, s ez természetesen sértette a gyarmatosítókat, akik féltették hatalmi érdekeiket s hatalmukból fakadó előnyeiket.

A gyarmatosítás arcátlanul kiépített rendszere, mely a XIX. század folyamán féktelen kizsákmányolást, elnyomást, üzérkedést vezetett be, és az emberi személyiség lebecsülését honosította meg különböző

kontinenseken, most összeomlott a nemzeti felszabadító mozgalmak nyomása alatt, amelyek az 1917-es októberi forradalom nagy földindulása nyomán kezdődtek meg.

A Francia Kommunista Pártnak már megalakulásától fogva számolnia kellett a francia gyarmatbirodalom nagyságából fakadó kötelezettségekkel. Harcoltunk is a gyarmati elnyomás ellen, amelyet a francia kormányzók Szíria, Algéria, Tunézia és Indokína népeivel szemben gyakoroltak, s így védelmeztük Franciaország presztízsét, álhazafiak támadásainak, sértéseinek, üldözésének voltunk kitéve, akik a gyarmatosítást védelmezve, nem Franciaország érdekeit tartották szem előtt, hanem a saját érdekeik biztosítását.

Ezzel kapcsolatban azt kell hangsúlyozni, hogy a gyarmatosítás elleni harc kérdésében, akárcsak több más kérdésben az volt az egyetlen hibánk, hogy túlságosan korán lett igazunk. Ennek köszönhető, hogy 1954 és 1962 között, az algériai háború idején gyakorta kobozták el sajtókiadványainkat, és indítottak eljárást a kommunisták ellen, mígnem végül is egy hosszú, évekig tartó, gyalázatosan kegyetlen eszközökkel vívott háború után ott végeztük, ahol kezdenünk kellett volna: el kellett ismernünk az algériai nemzet tényét és Algéria jogát a függetlenségre. Sok-sok pusztulásnak, gyásznak, bajnak elejét vehettük volna.

Csehszlovákia megszállása után

Visszatérve az 1939-es eseményekre, Albert Lebrun köztársasági elnököt – 910 szavazatból 506 szavazattal – újra megválasztották az első fordulóban, és továbbra is hivatalban maradt a Daladier-kormány, s így felmérhette, milyen szerencsétlenséget hozott politikája Franciaországra.

Néhány nappal Csehszlovákia elfoglalása után a Szovjetunió egy öthatalmi konferencia megtartását javasolta (a Szovjetunió, Franciaország, Nagy-Britannia, Románia és Lengyelország részvételével),

hogy megvizsgálják az újabb agressziók megelőzésére hozandó intézkedéseket.

Ezt a javaslatot Chamberlain elutasította.

Április közepén Hitler titkos utasításokat írt alá Lengyelország megszállására vonatkozólag, és április 29-én felmondta az 1934-ben Németország és Lengyelország között aláírt megnemtámadási egyezményt azzal az ürüggyel, hogy rendkívül lassan folynak a megbeszélések Danzignak a birodalomhoz való csatolása ügyében.

Az egyezmény felmondása nyilvánvalóvá tette a birodalom agressziós terveit: május 22-én megkötötték a katonai szerződést Olaszországgal, s Hitler kijelentette, hogy „Németország életterét Kelet felé akarja kiterjeszteni, mindezt abból a megfontolásból, hogy megnyugtassa London és Párizs kormányát, elhitesse velük, hogy bármi történjék, nem fog Angliára és Franciaországra zúdulni a háború vihara.

A párt Központi Bizottsága május 19-én és 20-án hangsúlyozta, hogy sürgősen vissza kell térnünk a szocialisták és kommunisták akcióegységének gyakorlatához a reakció és a fasizmus regresszív szociális politikájának, valamint háborús terveinek meghiúsítására, s ezzel kapcsolatban a következőket írtam:

„... 1934-ben azt láthattuk, hogy egy hitlerista beállítottságú rezsimet kísérelnek meg nálunk is uralomra juttatni, ám azóta valóságos nemzetközi fasiszta összeesküvés jött létre a népek szabadsága és a nemzetek függetlensége ellen.

Ma megállapíthatjuk, hogy rendkívüli módon kedvezett a nemzetközi fasizmus terveinek a francia kormány által 1936 augusztusában meghirdetett benemavatkozás, tehát közvetlenül azután, hogy a spanyol tábornokok Hitler és Mussolini érdekében lázadást szerveztek a köztársaság kormánya ellen. Ez egyben igen fontos lépcsőfoka volt annak a kapitulációs politikának, mely lehetővé tette Hitler számára Ausztria bekebelezését, s majd Münchenhez, Csehszlovákia annektálásához, később a Memel-vidék és Albánia a Róma–Berlin-tengelyhatalmak általi elfoglalásához vezetett.

Az is megállapítható, hogy belpolitikai téren a »szünet« tulajdonképpen a pénzhatalmasságok előtti visszalépések egész sorának volt az előzménye, ami egyenes úton vezetett Paul Reynaud úr igazság-

talanságot és nyomorúságot hozó törvényerejű rendeleteinek politikájához . . .

A francia dolgozók érzik, mennyire súlyos a rájuk nehezedő fenyegetés; nem látnak különbséget a regresszív szociális politika és a fasizmus előtt kapituláló müncheni politika között, a franciák tudatában vannak, hogy eljött a pillanat, amikor mindent el kell követni e politika áldatlan következményeinek megszüntetésére.

Ezért várta a szocialista dolgozók túlnyomó többsége azt a nantes-i kongresszustól, hogy választ adjon gondjaikra, visszatérjen az akcióegység-politika folytatására, mert egyedül ez képes egyesíteni a köztársaságpárti országot a Daladier–Reynaud–Bonnet-kormányzat nyomorpolitikája ellen . . ."

Az 1934. július 27-én aláírt akcióegység-megállapodás még érvényben volt. Nantes-ban sem esett szó a megállapodás felmondásáról, hiszen ilyen magatartással a szocialista dolgozók nem értettek volna egyet, és nem hagytak volna jóvá – mindazonáltal holt betű maradt.

Pártunk erre a megállapodásra hivatkozott, továbbá figyelembe vette a nantes-i kongresszuson hozott kül- és belpolitikai vonatkozású határozatokat, s javaslatot tett a Szocialista Párt Állandó Igazgató Bizottságának a közös cselekvésre, s közben a kommunistákat arra szólította fel, munkálkodjanak szakadatlanul a nemzeti és nemzetközi akcióegység útjában álló akadályok legyőzésén.

Nyugtalanító diplomáciai játék

A képviselőházi ülésszak alatt és után, 1939 áprilisától júliusáig angol–francia–szovjet tárgyalások folytak. Ám a Szovjetuniónak látva az angol és a francia vezetők müncheni kapitulációját, volt oka a bizalmatlanságra. Így például Zsdánov június 29-én a következő szavakkal leplezte le a francia–angol taktikát: „Anglia rövid idő leforgása alatt kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötött Törökországgal és Lengyelországgal . . . Minden jel arra mutat, hogy az angolok és a franciák nem kívánnak a Szovjetunióval az egyenlőség és a kölcsö-

nösség elvének alapján álló egyezményt kötni . . . Olyan egyezményt szeretnének, melyben a Szovjetunió a kötelezettségek valamennyi terhét viselő inas szerepét játszaná."

Ez a szovjet bizalmatlanság annál is megalapozottabb volt, mivel angol–német tárgyalások folytak dr. Wohltat és Hitler londoni nagykövete, Dirksen, valamint Hudson külkereskedelmi államtitkár és Sir Horace Wilson között.

A Szovjetunió látta, hogy a nyugati hatalmak célja: Hitlert rászabadítani a Szovjetunióra. Ennek érdekében 1939 júliusának végén Charles Roden Buxton munkáspárti vezető felkereste a német nagykövetséget, hogy állást foglaljon Anglia és Németország befolyási szféráinak körülhatárolásában. Ezenkívül kijelentette: amennyiben Németország kötelezettséget vállal, hogy nem avatkozik be a brit birodalom ügyeibe, Anglia hajlandó tiszteletben tartani a német érdekeket Nyugat- és Délkelet-Európában, felmondja néhány országnak adott garanciáját, s megpróbál Franciaországra hatni, bontsa fel a Szovjetunióval kötött kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, s hagyja abba tárgyalásait a Szovjetunióval.

Ráadásul katonai tárgyalások is kezdődtek. Berlinben augusztus 16-án találkozó zajlott le Ropp báró, Anglia légierőinek képviselője és Ribbentrop között. Ropp kijelentette: „Képtelenség, hogy Németország és Anglia élethalálharcot kezdjen Lengyelország ügyéért. Ennek csak egyetlen eredménye lehetne, egymás légierőinek kölcsönös elpusztítása . . . S eközben Oroszország a maga sértetlen erőivel az egyetlen kedvező helyzetben levő ország maradna."

Azonban Németország, valamint Anglia és Franciaország között egyre növekvő imperialista ellentmondások akadályozták a már előkészített egyezmények megkötését. Minél nagyobb engedményeket tett Anglia és Franciaország kormánya, annál nagyobb lett a német imperialisták étvágya. Németországnak nem volt ínyére Anglia és Franciaország vezetőköreinek az az óhaja, hogy megőrizzék birtokaikat és befolyásukat. A német imperializmus világhatalomra tört, és teljesen el akarta távolítani vetélytársait; részleges engedmények nem elégítették már ki. Ezenkívül a Szovjetunióval vívott háborútól féltek a fasiszta vezetők.

Mindezen körülmények összejátszása folytán a hitleristák mind job-

ban hajlottak arra, hogy először Franciaországot és Angliát zúzzák széjjel. Franciaország legyőzése azért is szükséges volt számukra, hogy teljes biztonságban legyenek a Ruhr-vidéken, Németország iparának szívében. Hitler azt mondta: „Van egy Achilles-sarkunk: a Ruhr-vidék. A háború sikere a Ruhr-vidék birtoklásától függ. Ha Anglia és Franciaország Belgiumon és Hollandián keresztül megszállná a Ruhr-vidéket, a legnagyobb veszedelemben forognánk. Ez megbéníthatná az egész német ellenállóerőt."

Angol–francia mesterkedések

Franciaország és Anglia mindazonáltal nem vesztette el reményét, hogy Hitler csapását keleti irányba fordíthatja, s ez magyarázza a nehézségeket, amelyekbe a Szovjetunió a francia–brit katonai misszióval folytatott megbeszélésein ütközött. E megbeszéléseket az utóbbiak mindenféle hátsó gondolatokkal folytatták.

A francia vezérkar azt szerette volna elérni, hogy a Szovjetunió olyan kötelezettségeket vállaljon, amelyek konfliktusba kergetik Németországgal, de Anglia és Franciaország ezen kívül maradhat. A Szovjetunióra vonatkozólag a francia tárgyaló küldöttek határozott eligazítást kaptak: „Nem érdekünk, hogy a Szovjetunió ne kerüljön konfliktusba, és sértetlenül őrizze meg erőit."

Az angol kormány megmondta küldöttségének, hogy csupán tárgyalni van joga, de semmiféle katonai megállapodást alá nem írhat. És mindezt egy olyan pillanatban tette, amikor egyik napról a másikra várható volt Hitler támadása Lengyelország ellen.*

* Geneviève Tabouis így ír a francia Külügyminisztériumban uralkodó állapotokról:

„Párizs, augusztus 15. (1939.) A Quai d'Orsay kihalt.

Egyik diplomatánk nagyon nyugtalankodik amiatt, hogy Vorosilov váratlanul félbeszakította a francia–orosz tárgyalásokat mindaddig, amíg Lengyelország egyezményben nem vállalja, hogy átengedi területén az orosz fegyveres erőket. Egy

Anglia és Franciaország képviselői azt követelték, hogy a Szovjetunió üzenjen hadat Németországnak, ha az megtámadná Lengyelországot, de ne tegyen egyetlen lépést sem, míg a német csapatok el nem jutnak a határáig. A nyugati hatalmak álláspontja azt bizonyítja, hogy nem Lengyelországot kívánták segíteni, hanem a Szovjetuniót akarták kiszolgáltatni Németország csapásainak.

A lengyel kormány viszont teljes egyetértésben cselekedett az angol és francia kormánnyal, s visszautasította a Szovjetunió valamenynyi olyan javaslatát, amellyel Lengyelországot a német fasiszta invázió ellen akarta védelmezni.

A lengyel fegyveres erők főparancsnoka, Rydz-Smigly marsall cinikus őszinteséggel jelentette ki a francia nagykövetnek: „A németekkel szemben a szabadságunkat kockáztatjuk, de az oroszokkal szemben a lelkünket."

A lengyel kormány a Szovjetunióval szembeni vak gyűlöletében kategorikusan elutasította országának utolsó lehetőségét, hogy megmeneküljön a német fasiszta agressziótól. Az agresszort immár nem lehetett megállítani.

Észtország, Lettország és Litvánia kormányainak politikája alig különbözött a lengyel vezetőkétől.

A Szovjetunió jogos bizalmatlansága csak még jobban megerősödhetett, amikor Lettország és Észtország baráti megállapodásokat írt alá Németországgal.

orosz emigráns, aki a minisztérium hírszerzője, erre kijelenti: – Nem kötik meg maguk soha ezt az egyezményt, Sztálin Hitlerrel fog szerződést aláírni, még a hónap vége előtt. München óta Sztálin meg van róla győződve, hogy amint elkerülhetetlennek látszanék a háború, a demokratikus hatalmak jelenlegi vezetői minden tőlük telhetőt elkövetnének, hogy a német haderő támadását egyes-egyedül Oroszország ellen irányítsák. Sztálin nem győzi hangoztatni, hogy »Franciaországban és Angliában még mindig a müncheniek vannak hatalmon, és én nem bízom bennük«.

Az orosz emigráns befejezésül még hozzáfűzi: – Sztálin tisztában van vele, hogy Németország végső célja az ő megsemmisítése. De ma Oroszország még nincs felkészülve a védelemre, mert minden eddigi terve a csehszlovák bástyára volt alapítva."

(Geneviève Tabouis: Elsodort diplomácia. Kossuth 1967. 336. old.)

Augusztus 17-től 21-ig a katonai missziók megszakították tárgyalásaikat, hogy Anglia és Franciaország küldöttsége véglegesen tisztázhassa kormányának álláspontját a szovjet csapatoknak Lengyelországon való átvonulása kérdésében. Az augusztus 21-i ülésen az angol küldött kijelentette, hogy az eltelt négy nap alatt nem kapott újabb értesítést Londonból, és hogy „ismét el kellene halasztani az ülést három vagy négy napra". A szovjet küldöttség azt javasolta, függesszék fel a megbeszéléseket, amíg az angol és a francia küldöttség nem kap konkrét választ kormányától arra nézve, hogy miképpen képzelik a katonai megállapodás értelmében a Szovjetunióra háruló kötelezettségek végrehajtását. A szovjet küldöttség nyilatkozata leszögezte: „A katonai megbeszélések elhúzódásáért és felfüggesztéséért a felelősség természetesen a francia és angol felet terheli."

A hitleri kormányzat 1939 folyamán javasolta a Szovjetuniónak, kezdjenek tárgyalást egy új kereskedelmi egyezmény megkötése ügyében. A tárgyalások júniusban félbeszakadtak, majd a birodalom kérésére júliusban folytatódtak, végül augusztus 3-án von Ribbentrop azt javasolta, írják alá a megállapodást.

A szovjet kormány nem akart Németországgal ilyen megállapodást kötni, és még mindig abban reménykedett, hogy sikerre vezetnek az angol és a francia katonai missziókkal folytatott tárgyalások, ezért augusztus 7-én Berlin tudomására hozta, hogy a német javaslatot nem tartja elfogadhatónak.

Augusztus 20-án, amikor a katonai missziók megbeszélései csődbe jutottak, a német kormány kérte, fogadják Moszkvában külügyminiszterét egy megnemtámadási szerződés aláírásának előkészítése ügyében.

A Szovjetunión állt a választás, elutasítja-e a német javaslatokat, vagy elfogadja őket. Az előbbi esetben elkerülhetetlen lett volna a Németország elleni háború az elkövetkező hetekben. Márpedig a helyzet azt követelte, hogy a konfliktust maximálisan késleltessék, mindenekelőtt azért, mert a Szovjetunió elleni német agresszió könnyen válhatott volna az egész tőkés világ „keresztes hadjáratává" a szocializmus állama ellen.

A második esetben, amennyiben tehát a Szovjetunió elfogadja a német javaslatot, időt nyerhet, amelyre rendkívül nagy szüksége volt

védelme megerősítésére, s főképpen elkerülheti annak lehetőségét, hogy az imperialista hatalmak szovjetellenes egységfrontot hozzanak létre.

Így hát a német–szovjet megnemtámadási szerződést augusztus 23-án aláírták, és itt nem szabad szem elől téveszteni, hogy ez az egyezmény csakis azután jött létre, hogy világosan bebizonyosodott, milyen teljes mértékben lehetetlen megkötni Angliával és Franciaországgal a hitleri agresszió elleni közös védelmi egyezményt, s menynyire hiábavaló mindennemű erre irányuló tárgyalás a két országgal.*

Nem lehet továbbá eléggé hangsúlyozni, hogy ez a megállapodás nem szövetségi szerződés volt, csak egyszerű megnemtámadási szerződés.

Hozzátehetjük, hogy mindez nem volt egyéb, mint természetes válasz arra a nemtörődöm politikára, amelyet a Nyugat a francia és angol kormány révén Münchenben kezdett el, majd folytatott a későbbiekben.

Kommunistaellenes hullám

Augusztus 20-án a Hautes-Pyrénées megyei pártünnepségen beszéltem, s lelepleztem azt a politikát, amely a müncheni kapitulációhoz vezetett. Néhány napot szülőházamban töltöttem, ahol feleségeikkel

* Ch. de Gaulle írja: „Meg kell mondani, hogy bizonyos körök szívesebben látták az ellenséget Sztalinban, mint Hitlerben. Azon töprengtek, hogyan lehetne lesújtani Oroszországra, talán úgy, hogy Finnországot segítik, vagy Baku bombázásával, vagy isztambuli partraszállással. Sokkal inkább foglalkoztatta őket ez, semmint az, hogyan számolhatnánk le a Reichhel. Sokan nyíltan hangoztatták, hogy csodálói Mussolininak. Egyesek, a kormányon belül is, azon mesterkedtek, hogyan vásárolhatná meg Franciaország a Duce kegyeit Djibuti, Csád, a tuniszi kormányzóság fölötti kondominium egy részének átadásával."
(Charles de Gaulle: Háborús emlékiratok. 28. oldal. Gondolat, 1973.)

együtt felkeresett Georges Politzer és Jacques Solomon.* Éppen ekkor került aláírásra a német–szovjet egyezmény.

Mindannyian egy véleményen voltunk: Franciaország és Anglia kormánya mindent megtett, nehogy baráti megegyezésre jusson a Szovjetunióval, s így érthető volt számunkra az a gondolatmenet, amely a Szovjetuniót a hitleri Németországgal kötött megnemtámadási egyezményre késztette.

Logikus következménye volt ez a müncheni kapitulációnak, de azt is éreztük, hogy a reakció meg fogja ragadni az alkalmat egy heves kommunistaellenes hadjárat megindítására, és ennek természetszerűleg éppen a müncheniek állnak majd az élén. Egyébként alkalmunk volt tapasztalni, hogyan reagáltak bizonyos körökben, mert amikor ebédelni mentünk a bagnères-de-bigorre-i Poupounet-étterembe, felismertek, s noha senki sem tette a legcsekélyebb barátságtalan gesztust se velem szemben, egy gondosan kimázolt hölgy, akit két lovagja kísért, hitlerista karlendítéssel meg a hozzátartozó „Heil!" kiáltással üdvözölt, amikor felismert.

Nagyon szerettem volna tudni, kivel van dolgunk, és sikerült is megtudnom, hogy színésznő az illető, Helène Perdière. Az étkezés befejezése után megvártuk a hölgyet a kijáratnál, és amikor az étterem előcsarnokába ért kísérőivel együtt, Maï Politzer, ez a csodálatosan szép, kék szemű és tejfehér bőrű fiatalasszony, magyarázatot kért Helène Perdière kisasszonytól, aki most sokkal kényelmetlenebbül érezte magát, mint a színpadon; majd végül is két pofont kent le neki, de olyat, amilyet a színpadon nem adnak.

Az illegalitás hosszú hónapjai alatt gyakran eszembe jutott ez a je-

* Georges *Politzer* (1903–1942) magyar származású francia marxista filozófus. A húszas évek végén kezdődő ideológiai tevékenysége során számos filozófiai munkát írt. Az FKP tagjaként a német megszállás idején az egyetemi ellenállás egyik szervezője volt. Pétain hatóságai utasítására a rendőrség elfogta és kiszolgáltatta a Gestapónak. („A filozófia és a mítoszok" c. tanulmánykötete magyarul is megjelent.)

Jacques *Solomon* (1908–1942) francia fizikus. A második világháború előtt a Francia Kommunista Párt elméleti folyóirata, a „Cahiers du Bolchévisme" szerkesztője. A megszállás alatt egyik szervezője volt az értelmiségi ellenállásnak. 1942-ben letartóztatták és a Gestapo végzett életével.

lenet. Nem tudom, mit csinált Helène Perdière kisasszony a megszállás idején, és azt sem tudom, mit csináltak a kíséretében levő aranyifjak. De azt tudom, hogy Maï Politzer nem jött vissza a haláltáborból, ahová deportálták; azt tudom, hogy Georges Politzer, ez a lángoló hajú, szeplős férfi, akinek olyan volt a szeme, mintha az emberek és dolgok mélyére látna, a nácik áldozata lett csakúgy, mint Jacques Solomon, Paul Langevin professzor veje, a nagy jövőjű ifjú tudós, aki maga is a hazáért és a kommunizmusért halt meg.

Tudatában voltunk annak, hogy mi vagyunk Franciaország jövőjének következes védelmezői, szemben a kormánnyal, melyet a müncheni árulás felelőssége terhelt, bizonyosak voltunk abban, s ezért kellett megfelelő választ adnunk Helène Perdière kisasszony apró tüntetésére.

A későbbiekben alkalmunk volt látni más kommunistaellenes megnyilvánulásokat, azoknak az intézkedéseknek a következményeit, amelyeket a kormány hozott ellenünk, olyan körülmények között, melyek arra mutattak, hogy még mindig nem vesztette el reményét: másfelé folyik majd a háború, holott már készülőben volt a ránk zúduló vihar.

Augusztus 26-án elkobozták a *L'Humanitét* és a *Ce Soirt*, másnap pedig a kormány közölte, hogy mindkét lapot betiltotta.

Daladier nem volt hajlandó fogadni a kommunisták küldöttségét; augusztus 28-án több más lapot is betiltottak, köztük a *L'Avant-Garde* és a *La Terre* című lapokat, ugyanakkor életbe lépett a cenzúra is. Házkutatások indultak – ahogyan a kormánysajtó fogalmazta – „kommunista körökben", két kommunista képviselő pedig gyávaságában a hitehagyottság szennyéig jutott, és kilépett a pártból,* amit aztán kellőképpen ki is aknáztak a reakciós lapok, többek között az a *Le Matin,* amely a következő évben a nácik szolgálatába szegődött.

Seine megyében betiltották a nyilvános gyűléseket, ami azt jelentette, hogy a minden oldalról támadott kommunista párt nem fejthette ki nézeteit a német–szovjet egyezményről s az azt előkészítő eseményekről.

* Saussot és Loubradou, mindkettő Dordogne képviselője.

Mindez beleillett annak a nyilatkozatnak a vonalába, amelyet Georges Bonnet tett Welczeek grófnak, Németország párizsi nagykövetének: „Végül azt mondtam a nagykövetnek – jelentette ki Georges Bonnet –, hogy láthatja, Franciaországban nemzeti nézetazonossági tömörülés alakult ki a kormány körül, a választásokat felfüggesztjük, a nyilvános gyűléseket betiltjuk, a külföldi propagandakísérleteket, bárhonnan jöjjenek is, elnyomjuk, a kommunistákat pedig észre térítjük."

És ez a kormány, amely megalkuvó politikájával ilyen garanciákat adott a hitleristáknak, még ez mert bennünket azzal vádolni, hogy Németország szolgálatában állunk! Az árulást hazafias lepelbe csomagolták, hogy a francia nép ellen viselhessenek hadat, nem pedig Hitler ellen.

Lucien Sampaix a bíróság előtt

A kormány „hazafias" magatartásával kapcsolatban igen fontos tények kerültek napvilágra annak a bírósági eljárásnak a folyamán, amelyet a külügyminiszter indított Lucien Sampaix, a *L'Humanité* főszerkesztőhelyettese ellen. Lucien Sampaix azért került bíróság elé, mert hírt adott arról, hogy letartóztatták Aubint, a Vas és Gépgyárosok Szövetsége lapja, a *Le Temps* hírszerkesztőjét és Poirier-t, a *Le Figaro* reklámfőnökét; valójában mind a kettő a német szervek ügynöke volt, és jelentős összegeket kapott.

Lucien Sampaix a bíróság előtt tett vallomásában 1939. július 28-án a következőket mondta:

„... Faucher tábornok* 1938. december 24-én interjút adott de Kerillis úrnak a *L'Époque* című lap hasábjain (azt hiszem, de Kerillis úr maga is nagymértékben és hatékonyan segített az árulás elleni hadjáratban), s ebben az interjúban a csehszlovákiai katonai misszió vezetője rámutatott, hogy a hazánk és a béke érdekei szem-

* A csehszlovákiai francia katonai misszió vezetője.

pontjából oly tragikus kimenetelű müncheni tárgyalások idején, tavaly szeptemberben a francia sajtó egy része miképpen dolgozott Hitler parancsára.

Bizonyos vagyok abban, hogy a német propagandát rendkívüli mértékben terjesztették Franciaországban. Nyomatékosan kijelentem, hogy egyes újságok szerkesztése nyilvánvalóan külföldi propagandaszervek közvetlen közreműködésével történt. Voltak esetek, amikor a francia szöveggel a kezemben is meg tudtam állapítani a német gyártási jelzést.

Nem csupán a napilapokra és hetilapokra gondolok, mondta Faucher tábornok, hanem brosúrákra és könyvekre is, s habozás nélkül kimondom: valóságos (nem találok rá más megfelelő szót) árulás történt . . ."

Ezek után a *L'Humanité* főszerkesztőhelyettese így folytatta:

„Tudjuk, hogy Abetz meg a Gestapo egyik leghitványabb ügynöke egy német kémnő, Elisabeth Buttner volt. Tudjuk, hogy ezt az Elisabeth Buttnert náci propagandatevékenységért kiutasították Angliából. Azt is tudjuk, hogy Elisabeth Buttner ott volt Spanyolországban a Franco-féle puccs előkészítése idején – a jelek szerint ezt Franciaországban is meg szeretné ismételni! – és tudjuk, hogy titkára volt Magdeburgban Julius Streicher náci vezetőnek.

A hozzánk eljutott értesülések szerint ennek a nőnek az volt a megbízatása, mint azt a *Choc* megállapította, hogy lépjen bizalmas viszonyra jelentős személyiségekkel, és bizony ez egyesekkel sikerült is neki! . . .

Az volt a megbízatása, hogy ellássa anyaggal a francia hitleri és fajvédő propaganda boszorkánykonyháit, s ezzel kapcsolatban, uraim, mi feltettünk egy egész sor kérdést; e kérdések arra alkalmasak voltak, hogy bizonyos körök haragját kiváltsák, olyannyira, hogy eljárást indítsanak ellenünk – mert az okban nem kételkedünk –, választ azonban nem kaptunk.

Melyek voltak ezek a kérdések?

1. – Azt kérdeztem, vajon Darquier de Pellepoix* úr közvetlen kapcsolatban volt-e, vagy sem a német Elisabeth Buttnerrel.

* Párizs városi tanácsosa, közismert fasiszta.

2. – Nevezett Elisabeth Buttner német nő kapcsolatban volt-e Bucart, Coston, Doriot, Dusseigneur tábornok, de Brinon gróf, és Chiappe urakkal, valamint más politikai személyiségekkel, illetve újságírókkal.

3. – Azt kérdeztem, de Brinon úr Elisabeth Buttner kémnő társaságában részt vett-e, vagy sem a nürnbergi náci kongresszuson.

4. – Végül pedig azt kérdeztem, egy miniszterünk felesége rendelkezésre állt-e, vagy sem az Elisabeth Buttner nevű német nőnek, hogy továbbítsa férje miniszteri hivatalának az összes kérést, amivel csak a kémnő előállt . . ."

Védett német kémek

Lucien Sampaix így folytatta:

„. . . Úgy véljük, ideje volna véget vetni az Abetz úr ügynökei által folytatott üzelmeknek, bűntársaik üzelmeinek és franciaországi védelmezőik üzelmeinek is, mert akárhogy is nézzük, úgy tűnik, egyes kémeknek különleges védelemben van részük."

1939. február 10-én a *La Lumière* című újság a következőket írta:

„Vajon a gyanús kémeket a külügyminiszter közbenjárására tartóztatják Franciaországban? Igaz-e az, hogy valahányszor a nemzetbiztonság vagy a kémelhárítás, a II[e] Bureau kérte bizonyos olasz és német személyek kiutasítását, mert gyanúsnak találta tevékenységüket, a külügyminiszter megakadályozta ezen intézkedések foganatosítását, s hogy ezek a nemkívánatos személyek Franciaországban maradtak?

Dormoy úr, volt belügyminiszter állítólag fel óhajtotta tenni ezeket a kérdéseket a szenátus szónoki emelvényéről, azonban az ülés berekesztése megakadályozta a szólásban, s úgy tudjuk, ő nevekkel és adatokkal is szolgálhatott volna.

A belügyi szervek és a hadügyminisztérium szervei megtették a magukét. Meg kellett azonban hajolniok a külügyminiszter vétója előtt.

Hogyan fogadhatta el a miniszterelnök, aki egyben nemzetvédelmi miniszter is, hogy kémkedéssel gyanúsítható egyének itt maradhassanak Franciaországban?

Nem óhajtaná-e a parlament tisztázni a kérdést, s kijelenteni, hogy nem tűr ilyen botrányos dolgokat? Amikor egyes külföldieket a meggyőződésük miatt üldöznek, olyan németek és olaszok, akiket a rendőrség leleplezett, maradhatnak hazánkban, amely ellen dolgoznak? . . ."

Lehetne a *La Lumière*-t részrehajlással gyanúsítani, és azt mondani: »Végtére is ez egy baloldali lap.«

Ám néhány nappal ezután, február 16-án a *Choc* című újság, amely mégsem baloldali, és távolról sem gyanúsítható azzal, hogy rosszat akar Bonnet úrnak, az alábbi jegyzetet közölte *A kémek* címmel:

„Amikor Bonnet úr megtudta, hogy német újságírókat tartóztattak le Párizsban, nagyon bosszús lett. Ezeket a letartóztatásokat az ő tudtán kívül, sőt a belügyminiszter tudtán kívül hajtották végre, s ami még súlyosabb, a nemzetvédelmi hatóságok kérésére . . ."

De Moro-Giafferi ügyvéd ékesszóló beszédében igazolta Lucien Sampaix tevékenységét, s a következőket mondta:

„. . . A *Le Matin,* hogy mindannyiunkat megörvendeztessen a nemzeti ünnep hajnalán, július 14-én reggel közölt egy cikket, amelyet Önök is elolvashatnak, s amely megemlíti Aubin, a *Le Temps* hírszerkesztője, valamint Poirier, a *Le Figaro* reklámfőnökének nevét, s hírül adja, hogy mindkettejüket a Cherche-Midi börtönbe csukták.

Minthogy pedig a *Le Matin* szerkesztője filozofikus lelkületénél fogva nem képes részleteket idézni anélkül, hogy ne mélyedne el azonnal általános jellegű gondolatokban, mindjárt hozzáteszi: »Ezek a letartóztatások bizonyos izgalmat váltottak ki . . .«

Az említett személyeknek egyesek csak a beosztását fedték fel, mások csak nevük kezdőbetűit említették. Így tehát habozás nélkül megmondhatjuk, hogy Aubinról, a *Le Temps* hírszerkesztőjéről, és Poirier-ről, a *Le Figaro* reklámfőnökéről van szó.

Vád alá helyezésük kapcsolatban van-e, vagy sem, azzal a vizsgálattal, amelyet német eredetű pénzösszegek tárgyában indítottak, mely összegekből mostanában bizonyos szélsőjobboldali, fasiszta vagy paraszti szervezetek részesültek? Ezt ma még nehéznek látszik kibo-

gozni. Mindenesetre a kiszivárgott hírek szerint a kérdéses személyek állítólag elég hamar beismerték a tényeket, és megnevezték a folyósított összegek mértékét is . . .

A két vádlott vallott. Az egyik állítólag kijelentette, hogy egymilliót vett fel. Aubin és Poirier, a *Le Temps* hírszerkesztője és a *Le Figaro* egyik reklámfőnöke azt is kijelentette, hogy az utóbbi állítólag három és fél milliót kapott. Védelmükre mind a ketten megemlítették, hogy a külföldiek, akikkel kapcsolatban álltak, Franciaország barátainak tűntek.

No persze! Mi sem természetesebb, mint hogy, amikor külföldiek hárommillió ötszázezer frankot ajándékoznak egy francia napilap hírszerkesztőjének, az csakis a haza javát szolgálhatja.

De bármilyen legyen is ennek a védekezési módszernek a megítélése, én a magam részéről ezen a ponton befejezem az idézéseket, és úgy vélem, egyszersmind befejeztem a bizonyítást is . . ."

Lucien Sampaix-t, akinek érdekében számos neves személyiség, így Marcel Cachin, Gabriel Péri, P.-L. Darnar, Gabriel Cudenet, Bossoutrot, André Guérin, J.-Maurice Herrmann, Maurice Harmel, valamint Aragon is tanúskodott, felmentették.

Ez a felmentés közvetett úton Georges Bonnet elmarasztalása volt, akit a fasiszta Tixier-Vignancour vett rá a Sampaix ellen indított eljárásra.

A második világháború

A kommunistaellenesség egyre nagyobb méreteket öltött. Szeptember 1-én, miközben Hitler a Reichstagban mondott beszédében bejelentette Danzig Németországhoz való csatolását, s a Lengyelországnak szóló hadüzenetet, a francia kormány nem a Francia–Német Társaságra, Hitler franciaországi ötödik hadoszlopára, trójai falovára, csapott le, hanem a párt központi, valamint párizsi városi szervezetének székházában tartott házkutatást.

A később nácibérenccé lett *Le Matin* című lapban Jean Fabry ex-

miniszter azt írta: „A kommunizmusnak, a világ ezen istencsapásának nincs többé keresnivalója Franciaországban."

Másnap, szeptember 2-án már általános mozgósítás volt. Miután a parlament megszavazta a katonai hiteleket, a kommunista képviselők is megszavazták őket, Németország ultimátumot kapott, majd megkezdődött a háború, mely a „furcsa háború" nevet kapta. Ez ugyanis abban merült ki, hogy lábhoz tett fegyverrel ácsorogtunk a német határ előtt.

Az egyik első haditudósítás, a 3. számú, hírül adta, hogy „a csapatmozdulatok rendes mederben folytak le a szárazföldi, a tengeri és a légierők egészénél".

A szeptember 5-i 4. számú közlemény bejelentette, hogy a csapatok érintkezésbe léptek egymással, s néhány helyi előrenyomulásról számolt be.

Ám míg a hitleristákkal kapcsolatos hadijelentések nem adtak hírt nagyobb hadmozdulatokról, annál bővebb beszámolók jelentek meg a kommunistaellenes megtorló intézkedésekről.

Így szeptember 6-án 30 kommunistát ítéltek el Arras-ban röplapok terjesztéséért, s közöttük volt Cyprien Quinet kommunista képviselő is.

A szeptember 8-i lapok közölték a 7. számú hadijelentést, amely a „mindkét oldalon tapasztalható aktivitásról" számol be. Ugyanakkor közli a sajtó, hogy kommunista röplapterjesztőket ítéltek el Párizsban.

A következő napokban, mialatt Párizs katonai kormányzói posztjára Hering tábornokot nevezték ki, aki még a nácik bevonulásakor, 1940 júniusában is a helyén volt, a jelentések ilyeneket tartalmaztak: „A velünk szemben álló ellenség erősödik", „A wrandti erdő egy része a kezünkön", „Az ellenség a front teljes szélességében ellenáll", „Ellenséges ellentámadás több ponton", „Módszeres hadmozdulatok sorozata", „Nyugalmas éjszaka mindenütt".

Ezeknek a jelentéseknek a nyomán az a benyomásunk alakult ki, hogy a francia kormány „háborúsdit játszik" ahelyett, hogy háborút viselne, s nyilván abban a reményben teszi ezt, hogy megváltozik a politikai helyzet.

A szeptember 13-i lapok közölték a 16. számú jelentést, amelyben

ez állt: „Támadásaink révén jelentős előrehaladást tettünk a Saarvidéktől keletre levő 20 kilométeres frontszakaszon", azonban a 17. számú azt jelentette, hogy „nyugodt volt az éjszaka a front teljes vonalán".

Egyszóval a francia hadsereg tétlenkedett, miközben erőltetett gyorsasággal folyt a hitleristák előrenyomulása Lengyelországban.

És Daladier ugyanazon a napon (szeptember 13-án) megkezdte kormánya átalakítását.

Nem elégedett meg azzal, hogy a miniszterelnökség mellett a honvédelmi minisztériumot is ő vezette, kezébe vette a külügyminisztériumot is, Georges Bonnet pedig elhagyta a Quai d'Orsayt, és átkerült az igazságügyminisztériumba.

Paul Reynaud, aki már pénzügyminiszter volt, átvette a gazdaságügyi minisztériumot is, ahonnan Raymond Patenôtre távozott. A közoktatási miniszter, Jean Zay úgy határozott, hogy a hadsereghez megy; posztját Yvon Delbos vette át, ugyanakkor létrehoztak egy blokádügyi minisztériumot, amelyet Georges Pernot-ra bíztak, s egy fegyverkezési minisztériumot Raoul Dautry vezetése alatt.

Mindez azonban mit sem változtatott a furcsa háború tényén, az csak folydogált tovább.

A kormányátalakítás nemigen volt alkalmas arra, hogy bizalmat keltsen a közvéleményben. A nép többé-kevésbé zavarosan bár, de érezte, hogy a hitleri ötödik hadoszlop szakadatlanul tevékenykedik, s meglehetősen kétkedve fogadták a kormány által terjesztett harci jelszót: „Győzni fogunk, mert erősebbek vagyunk!"

A szeptember 15-i lapok azt tudatták velünk, hogy a francia csapatok foglyokat ejtettek, de a számukat nem említették, majd a 19-i lapok közölték a 39. jelentést: „Nyugodt éjszaka az egész fronton."

A 17-i lapok azt közölték, hogy az ellenség a front különböző pontjain visszavonult, s elmesélte, mit mondott állítólag egy katona Daladier egyik frontlátogatása alkalmával: „A leves finom volt, de olyan gyorsan nyomultunk előre, hogy nem mindig volt meleg."

Ugyanazon a napon René Belin, a CGT titkára, Pétain későbbi minisztere kommunistaellenes támadásba kezdett, a sajtó pedig kifakadt a szovjet csapatok Lengyelországba való benyomulása ellen, holott ez volt az egyetlen mód arra, hogy valamiképpen korlátozzák a hitlerista csapatok keleti előrenyomulását.

A müncheni politika döntő szerepet játszott az események alakulásában, melyek szükségszerűen a háborúhoz vezettek. Paul Reynaud később be is vallotta ezt, s így írt: „Franciaország és Anglia Oroszország távoltartásával ássa meg Münchenben Csehszlovákia sírját. A német–szovjet egyezmény Münchenből eredt, s kilenc hónappal később megölik Lengyelországot. Aztán Franciaországon a sor."

A német–szovjet megnemtámadási egyezmény megkötése egyáltalán nem késztette a francia kormányférfiakat a Szovjetunióval szemben folytatott kétszínű politikájuk nyomán kialakult helyzet pontosabb felmérésére. Például André Tardieu volt miniszterelnök enyhén szólva esztelen optimizmusról tett tanúbizonyságot, amikor azt írta: „Hitler titka, amelyet annyi újságunk próbál megfejteni, egy virtuális megfutamodó titka – és csakis ez, semmi egyéb –, olyan emberé, aki az összecsapástól való félelmében a veszélyről üvöltözik."

Efféléket beszéltek össze, hogy lekicsinyeljék a hitleri erőt, de ez nem akadályozta meg a francia kormányt abban, hogy csapatait lábhoz tett fegyverrel állni hagyja a német fronton, miután már hadat üzent.

Valójában a francia kormány vajmi keveset törődött az ezredesek Lengyelországával, mely megtagadta egy angol–francia–szovjet katonai egyezmény megkötésének a lehetőségét biztosító intézkedések elfogadását, s az egyezmény éppen a biztosítékok hiánya folytán nem jött létre.

A Lengyelországgal való szövetség megfontolását a kormány nem tervezte, annál inkább firtatta viszont a sajtó és tárgyalták a politikai körök.

Ami Franciaország politikai és katonai vezetőit illeti, azt kell hinnünk, hogy igen rosszul voltak tájékozva; elég, ha arra hivatkozunk, amit egy közismert Hitler-barát, Benois-Mechin ír *A német hadsereg története* című könyvében, amikor Gamelin tábornok szavait idézi, amelyeket Párizs városi tanácsának elnöke, Le Provost de Launay fogadásán mondott.

A generalisszimusztól azt kérdezték, mi a véleménye a Wehr-

machtról, mire a következőket felelte: „Lehet, hogy meg fogja lepni Önöket, amit mondok: kevéssé érdekel engem, hogy a Wehrmacht tíz, húsz vagy száz hadosztályból áll-e, mert ha egyszer kénytelenek leszünk háborúskodni Németországgal, nekem aligha lesz valaha is dolgom a német hadsereggel . . ."

Majd hozzátette: „A dolog egyszerű: abban a pillanatban, hogy hadat üzenünk Németországnak, Hitler összeomlik. A német hadsereg nem a birodalom határait fogja védeni, hanem Berlinbe kell sietnie, hogy elfojtsa az ott támadt zavargásokat. A Siegfried-vonalon állomásozó csapatok nemigen fognak ellenállni. Úgy hatolunk majd be Németországba, akár a vajba."

Alapjában véve a mi kormányférfiaink abban a meggyőződésben üzentek hadat, hogy harcra nem kerül sor.

Ebben a reményben a hivatalos körök azt a gondolatot igyekeztek népszerűsíteni, hogy a német ellenzék nyomására össze fog omlani a hitleri rezsim, mert Angliának és Franciaországnak módjában áll majd blokád útján megfosztani a hadviseléshez nélkülözhetetlen eszközöktől. Ám köztudomású, hogy aki a vágyait összetéveszti a valósággal, nagy kellemetlenségeknek teszi ki magát. Ez is történt.

A kormány valójában nem viselt háborút, így nem sok mondanivalója volt a francia–német fronton végbemenő katonai tevékenységről; annál bőkezűbben szolgált tájékoztatással belpolitikai téren.

Kommunistaellenes hadjáratát olyan igyekezettel bontakoztatta ki, mintha csak Hitlernek akarná megmutatni, milyen hathatósan tud eljárni ezen a területen.

És miközben az egész frontra kiterjedő nyugalmas éjszakákról és nappalokról volt szó, a kormány egyre jobban fokozta kampányát annak bizonyítására, hogy az idő nekünk dolgozik: ez arra volt jó, hogy igazolja a francia csapatokra kényszerített tétlenkedést.

Ezt a stratégiai agyrémet a *Le Matin* fejtette ki: „Legyünk pazarlók az anyaggal, ám az emberrel takarékoskodjunk."

A szeptember 26-i jelentés azt mondta: „Csapatösszevonásaink a legteljesebb rendben mennek végbe" – és ugyanaznap a kormány úgy döntött, hogy feloszlatja a kommunista pártot.

Másnap, 27-én házkutatást tartottak a Központi Bizottság szék-

házában, kommunista párttagokat tartóztattak le, a sajtó pedig kipécézte néhány olyan párttag kilépési nyilatkozatát, aki mint mondani szokás, „berezelt" az elnyomástól.

A munkás-paraszt csoport

Szeptember 28-án a kommunista képviselőknek a Bourbon-palotában tartott gyűlésén olyan határozat született, hogy létrehoznak egy munkás-paraszt csoportot, amelynek elnöke Arthur Ramette Nord, megyei képviselő, titkára Florimond Bonte párizsi képviselő lesz.

Az új csoport, mely csaknem kivétel nélkül olyan kommunista képviselőkből állt, akiket nem hívtak be katonának, október 1-én levelet nyújtott be Édouard Herriot képviselőházi elnöknek, s ebben kifejtette nézeteit a Lengyelország veresége nyomán kialakult helyzetről.

A levél utalt arra, hogy Lengyelország eltiprása után időszerűvé vált a béke kérdése.

Nem kétséges, hogy a hitleri Németország, amelyet a szovjet előrenyomulás megakadályozott abban, hogy teljes egészében birtokba vegye Lengyelországot, bizonyos hátsó gondolatokkal beszélt a békéről. Az is lett volna az érdekünk, hogy kártyáinak felfedésére kényszerítsük. A francia kormány azonban hallani sem akart a békéről addig, amíg űzte a maga „furcsa háborúját", mintha arra számított volna, hogy Hitler hamarosan a Szovjetunió ellen fordul; ennek következtében teljes manőverezési szabadságot biztosított Németországnak.

Egyszóval a francia kormány hadat üzent, de háborút nem viselt, így hát a munkás-paraszt csoport a képviselőház elnökéhez intézett levelében tiszta vizet öntött a pohárba, s többek között ezeket mondta:

„. . . Lehetséges-e, hogy a nemzettől semmiféle felhatalmazással nem rendelkező újságírók hidegen a háború végsőkig való folytatása

mellett döntsenek? Lehet-e békejavaslatokat elutasítani anélkül, hogy ismernék őket, és *a szuverén népképviselet véleményét kikérnék?*

Szólítsák fel a parlamentet, hogy vitassa meg nyilvános ülésen a béke kérdését!

A hadsereghez bevonult képviselőknek is módot kell adni arra, hogy részt vegyenek e létfontosságú kérdés megvitatásában, melytől a franciák millióinak élete vagy halála függ!

Minden francia békét akar, mert érzi, hogy egy hosszan tartó háború borzalmas lenne hazánk számára, veszélybe sodorná jövőjét és demokratikus szabadságjogait. Mindenképpen meg kell akadályozni, hogy eleve elutasítsák a békejavaslatokat, s ezzel kalandokba és szörnyű katasztrófákba kergessenek mindannyiunkat . . ."

A levelet a „Francia Munkás-Paraszt Csoport" fogalmazta, és nyújtotta be a csoport valamennyi tagja nevében a képviselőház elnökségéhez, Arthur Ramette elnök és Florimond Bonte főtitkár aláírásával.

Tökéletesen törvényes parlamenti-ügyrendi eljárás volt ez. A kormány azonban elítélendőnek találta. Mindenekelőtt azzal az ürügygyel emelt vádat ellenünk, hogy egy betiltott szervezetet alakítottunk újjá, majd elhagyta a levél szövegéből a kérelmeket tartalmazó részt, hogy parlamenti intervenciónkat állítólagos törvénybe ütköző kiáltványnak tüntethesse fel.

A kormánynak teljesen behódoló sajtó természetesen aljas támadásokba kezdett a kommunisták ellen. Az október 2-i, hétfői újságok rendeletet közöltek a Francia Kommunista Párt összes javainak felszámolásáról, a rendőrség pedig egyre szigorúbban szemmel tartott bennünket.

Újra illegalitásban

Azon a napon a feleségem és szüleinek társaságában a negyvenharmadik születésnapomat ünnepeltük. Bizonyos tekintetben búcsúvacsora is volt ez, mivel elhatároztuk, hogy nem alszom többé otthon. Így is lett.

Illegalitásba vonultunk, és egyik legelső határozatunk az volt, hogy megkértük a katonának bevonult Maurice Thorezt, foglalja el újra a helyét, illegális harcunk vezetésében.

Rendkívüli lépés volt ez, hiszen a kommunisták jól tudták, hogy annál a csapattestnél kell maradniok, ahová behívták őket.

A megtorlás azonnal óriási méreteket öltött. Október 5-én különleges küldöttségeket neveztek ki 317 városháza kommunista vezetőinek felváltására. Másnap letartóztattak 26 kommunista képviselőt. Következő nap újabbakat, közöttük Jean fivéremet. A 9-i lapokban pedig ez volt olvasható: „Megjegyzendő, hogy Duclos, Monmousseau, Thorez, Bonte, Ramette és Marty urak még szökésben vannak."

A letartóztatott képviselőket a Santé-börtönbe csukták, bennünket pedig keresett a rendőrség, melyről elmondható, hogy amilyen kíméletlenül járt el velünk szemben, annyira előzékeny volt, hogy finoman fejezzem ki magamat, a Francia–Német Társaság tagjaival szemben.

Jean fivérem, aki arc-sebesülése miatt százszázalékos hadirokkant volt, és majdnem vak, egy cellába került Félix Brunnel, akinek mindkét lábát amputálták.

E két százszázalékos hadirokkant bebörtönzése egy kissé a vakról és a bénáról szóló mesét juttatja az ember eszébe, ezt írhatta a kormány a megtorlás terén aratott dicső győzelmeinek aktívumára.

A jövő sötétnek ígérkezett . . . Valami nagyon-nagyon hosszú alagútba léptünk, amelynek a végén sehol sem pislákolt a legcsekélyebb fény sem. Sok olyan ember elítélt bennünket, akit megtévesztett a kommunistaellenes propaganda-hadjárat, és valahányszor egy baráti ajtón akartunk kopogtatni, attól kellett félnünk, hogy zárva marad előttünk.

Valamiféle fal emelkedett a közelmúlt és a jelen közé, s én bizony sokszor gondoltam Jean Jaurès mondására „a diadalmas hazugságról, mely felülkerekedik". A München-pártiak játszhatták a hazafit, minket meg árulással vádoltak. De két tévedés még nem ad egy igazságot, s ha tisztában voltunk is azzal, hogy nehéz idők várnak ránk, tudtuk, az igazság végül is bizonyságot nyert.

A nyugtalansággal vegyes bizakodás érzésével merültem alá tehát

az illegalitás sötét éjszakájába, pártmunkás életem folyamán másodízben. És ez már csak azért is nehéznek ígérkezett, mert háború volt. Hosszúnak ígérkezett, nagyon hosszúnak.

1939 októberének elején mentem illegalitásba, s 1944 augusztusa lett, mire a hitleri megszállók elűzésére fegyvert ragadó, felkelő Párizsban visszatértem a legális életbe. Közel ötévi, hosszú és kemény harc telt el, amelyben a halál lett nyugtalanító szomszédunk, harc, amelynek folyamán sok elvtársunk hullott el, s amely végül, oly sok áldozat árán, győzelemmel végződött . . .

Vége a II. kötetnek

III. kötet

AZ ILLEGÁLIS HARCBAN

1940-1942

1939. október 2-án, a 43. születésnapomon vonultam másodízben illegalitásba. A megpróbáltatás ezúttal keményebbnek, veszedelmesebbnek ígérkezett, mint az első alkalommal.

A Politikai Bizottság egy félig legális ülésén, amelyet Belino elvtárs szervezett meg, határozatokat hoztunk a legsürgősebb kérdésekben. Minthogy földalatti életre kényszerültünk, nyilvánvalóan rögtönöznünk kellett, ha nem akartuk feladni elveinket, vagy börtönbe kerülni. A pártot már szeptember 26-án törvényen kívül helyezték, azonban egy rendelet nem akadályozhatott meg bennünket abban, hogy kommunisták maradjunk, s meg kellett őriznünk a pártot, holott időközben sok elvtársunkat behívták katonának.

Ilyen körülmények között igen fontos szerepet játszottak az asszonyok és a lányok, ők biztosították az összeköttetést, ők adták át az utasításokat, csodálatra méltó odaadással. Ráadásul kevésbé is vonták magukra a rendőrség figyelmét, amely később már ugyanúgy vadászott rájuk is, mint a pártmunkásokra.

A kormány elrendelte, hogy az ellenséggel való összejátszás miatt a munkás-paraszt parlamenti csoport ellen indítsanak vizsgálatot, amelyhez magam is tartoztam, s ezt felháborító módon arra a levélre alapozta, amelyet képviselői minőségünkben intéztünk a parlament elnökéhez, s amelyben a népképviselet összehívását kértük a béke az idő tájt rendkívül aktuális kérdéseinek megtárgyalására.

Egy ilyen vita elindításának kérése annál is megalapozottabb volt, mivel már nyakig benne voltunk a „furcsa háború"-ban. Franciaország, mely hadat üzent Lengyelország támogatása céljából, most passzívan nézte végig annak összeomlását. Egyetlen alkalommal sem bombáztuk Németországot a lengyelországi náci offenzíva idején.

Mindenki tudta, hogy a német vonatok nap mint nap tucatjával

járnak a francia csapatok automatikus fegyvereinek lőtávolán belül, és soha senki sem nyitott rájuk tüzet. Egyértelműen az volt az érzésünk, hogy a bennünket üldöző francia kormány politikája a nemzeti érdekek elárulásának politikája.

München politikája volt ez, csak más formában folytatták. Ami engem illet, az volt a benyomásom, hogy a mi kormányférfiainkat és az ötödik hadoszlopot, amely mindenütt ott volt, a minisztériumokban, a prefektúrákon, követségeken és a vezérkarban, nagyon meszszire képes elragadni ez a lendület a dicstelen úton, amelyre ráléptek.

Most az árulók kerekedtek felül, és minket vádoltak árulással, hogy elterelj ék a figyelmet azokról a bűntettekről, amelyeket éppen elkövettek, vagy előkészítettek.

Ilyen légkörben az illegalitás tele volt veszéllyel. A kommunisták ellen irányuló kormánypropaganda hatással volt egyes olyan párttagokra is, akikre más körülmények között számítani lehetett. Mielőtt az ember egy barátja ajtaján kopogtatott volna, némi aggodalommal kérdezte önmagától, hogy az illető, aki ajtót nyit, még mindig velünk van-e, vagy megváltoztatta őt a mérgezett légkör és a félelem. A harc azonban folyt tovább, és feltétlenül szükséges volt, hogy a párt nyilvánosan is kifejezésre juttassa véleményét.

Így hát 1939. október 28-án megjelent az illegális *L'Humanité* 1. száma, a következő bevezető szavakkal:

„Újra megjelenik a *L'Humanité*, a nép elnémíthatatlan hangja, a megsemmisíthetetlen párt véleménye."

November 3-án pedig az alábbiakat lehetett a *L'Humanité*ban olvasni:

„A nyugati külváros egyik fontos részében az ottani hadiüzem mintegy kétszáz munkásának zöme több mint egy hónapja heti 3,50 frankot áldoz újságjára, a *L'Humanité*ra. Bravó!"

Igaz, akadtak megfutamodók is ezekben a nehéz órákban, amikor az eszményekhez való hűség nagy kockázattal járt, de akadtak jellemes férfiak és nők, akikre nem volt hatással az ellenség rágalomhadjárata, akikről leperegtek a kormány hazugságai és kényszerítő intézkedései. Hála ezeknek az elvtársaknak, a pártot újjá lehetett szervezni, helyreálltak kapcsolatai, és alkalmazkodni tudott a földalatti tevékenység új körülményeihez.

Az árnyékba húzódva éberen figyeltük, mi történik. Illegális vezetőségünk pedig azért is képes volt betölteni szerepét, mivel Maurice Thorez elhagyta azt a csapategységet, amelyhez behívták, és elfoglalta helyét az illegális szervezet élén.

Egyébként Maurice Thorez távozása a hadseregből – ahol, jól tudtuk, életveszély fenyegeti – nem felelt meg semmiféle általános irányelvnek, nem adtunk erre utasítást a bevonult kommunistáknak, hanem mindannyian a helyükön maradtak. Ez különleges intézkedés volt, és ma is úgy gondolom, mint annak idején, hogy helyesen jártunk el.

Interjú Maurice Thorezzal

November 17-én az illegális *L'Humanité* 7. száma interjút közölt, amelyet a *Daily Worker* munkatársa, Sam Russel készített Maurice Thorezzal, valahol Franciaországban.

„Sohasem láttam még Thorezt bizakodóbbnak pártja, elvtársai és a francia nép jövője iránt . . . – írja Sam Russel.

Kérdés: Mit szándékozik tenni?

Felelet: A dolog igen egyszerű: elvtársaimmal együtt folytatni fogom a harcot. Megszervezzük az ellenállást, és a jelen körülményekhez alkalmazzuk. Mert, hogy tévedés ne legyen, a kommunista párt tovább él, fennmarad, és győzni fog. A sajtó dezertőrnek kiáltott ki. Akkor lennék dezertőr, ha semmit se tettem volna, hogy a helyemen maradhassak az osztályháborúban, amelyet Franciaország népe a háború hívei, a fasiszták és a tőkés kizsákmányolók ellen kénytelen folytatni.

A kommunista párt vezetősége a helyén van, és meg fogja tenni kötelességét. Minden erőnkkel megvédelmezzük a munkásokat, akiknek szociális vívmányait és törvényes érdekeit lábbal tiporták . . ."

Sok elvtársunk börtönben ült, a kormány pedig ahelyett, hogy a hadvezetés irányítása terén tett volna bizonyságot aktivitásáról, heves kommunistaellenes támadásokra ragadtatta magát.

Hitler győzött a lengyelországi fronton, s nagy ügyesen azon mesterkedett, hogy a német népet maga mögé tömörítse. Így 1939. október 6-án békeajánlatot tett Franciaországnak és Nagy-Britanniának, ám ezek október 11-én visszautasították javaslatait, de semmit sem tettek, hogy leleplezzék a hitleri cselfogásokat. Ettől kezdve Franciaország többé-kevésbé rövid időn belül számíthatott Németország támadására. A francia kormány magatartásában azonban semmiféle változás se történt.

Bekövetkezett egy esemény, amelyről sokat beszéltek: az Egyesült Államok november 4-én feloldotta a fegyverekre vonatkozó embargót. De annyi felhalmozott fegyver volt mindenfelé, hogy igazán nem lehetett tudni, milyen változást idéz elő ez a döntés.

Az illegalitásban élő Florimont Bonte elment a képviselőházba, hogy ott hallassa a párt hangját, s ekkor letartóztatták. Ezzel kapcsolatban a december 6-i *L'Humanité* azt írta:

„A kommunista párt forró üdvözletét küldi Florimont Bonte-nak. Egyedül ő merte – az egy Cornavin támogatásával, akit pártunk ugyancsak biztosít rokonszenvéről – egy meghunyászkodott parlament kellős közepén felemelni a hangját Franciaország dolgozó tömegeinek nevében.

Igazi kommunistához méltó bátorsággal töltötte be feladatát . . ."

Franciaország, s különösen Nagy-Britannia a földi és légi háború folytatása helyett a tengeren viselt hadat, de eljutottak hozzánk olyan különböző, a helyszínről származó értesülések, amelyek arról tanúskodtak, hogy Franciaország népe nyugtalankodni kezdett, és elégedetlen volt a dolgok menetével.

A parasztok például arról panaszkodtak, hogy a katonai hatóságok rosszindulatot tanúsítanak a mezőgazdasági szabadságolások ügyében, holott a pótkeret csakúgy nyüzsög a demoralizáló tétlenségre kárhoztatott férfiaktól, akiknek már nyugtatószereket kellett beadni. Furcsa háború, furcsa hadsereg.

A katonák sem voltak elégedettek, mert háborúskodás híján a csapattisztek még inkább a szabályzaton lovagoltak, hogy érvényt szerezhessenek tekintélyüknek.

A Daladier-kormány 1939 márciusában rendkívüli hatalmat kapott, amely november 30-án járt le, így hát össze kellett hívni a parlamentet, hogy újabb rendkívüli felhatalmazást szavazzon meg. Valójában az alsóház és a szenátus a legcsekélyebb kikötés nélkül átadta a kormánynak a teljhatalmat.

A képviselőház, amelyben a kommunisták már nem hallathatták a hangjukat, minden ellenvetés nélkül hűtlen lett hivatásához, a kormány tevékenységének ellenőrzéséhez. Még az adott ülésszak folyamán, november 30-án a képviselőház felfüggesztette azoknak a kommunista képviselőknek a mentelmi jogát, akik beléptek a munkáspárt csoportba.

Eközben egy új esemény hozott változásokat a nemzetközi helyzetben. A Szovjetunió és Finnország között háború tört ki. Ismeretes volt, hogy a Szovjetunió szeptember óta tárgyalásokat folytatott Paasikivi finn teljhatalmú megbízottal egy kölcsönös segélynyújtási és területcsere-egyezmény megkötéséről, amellyel Leningrád védelmét akarta biztosítani.

Sajnos azonban a finn kormány feje, a reakciós Mannerheim tábornok, aki később Hitler szövetségese lett a Szovjetunióval szemben, ellenezte a területi kérdés békés rendezését, amellyel a háború elkerülhető lett volna, s így konfliktus támadt a Szovjetunió és Mannerheim Finnországa között.

Gyávaság és bátorság szemtől szemben

Ilyen körülmények között felszínre került a társadalom salakja, a gyávák lelepleződtek, és egyesek, akiknek másfelé voltak érdekeltségeik, mint például Gitton, megpróbáltak beférkőzni a párt földalatti szervezetébe.

A *L'Humanité* 12., illegális számában Gittonnal kapcsolatos, következő figyelmeztetést olvashattuk:

„A sajtó néhány nappal ezelőtt közölte, hogy Marcel Gitton, a párt

volt titkára, állítólag megtagadó nyilatkozatot tett a Lilas kerületi rendőrkapitánynak.

Gitton jelenleg igyekszik beférkőzni a pártba, azt állítja, hogy részéről nem hangzottak el a nyilvánosságra hozott kijelentések. Márpedig, ha ez így volna, Gitton a képviselőház előtt egyértelmű nyilatkozatot tehetett volna, mint például Florimond Bonte, s ezzel cáfolatra kényszeríthette volna a sajtót. Gittonnak azonban nem volt hozzá bátorsága, ezért renegátnak kell tekinteni, és akként kell kezelni.

Pártunk a tűzpróbában edződik meg, és kivet magából minden salakot."

A *L'Humanité* 15. számában a következő közlemény jelent meg:

„Az újságok hírül adják, hogy Bos, a megyegyűlés elnöke, akit a kommunisták szavazataival választottak meg, két levelet kapott, Rigaud-tól és Vassart-tól, a megyegyűlés tagjaitól, akik így közölték kilépésüket a pártból. Egyes újságok közlik az utóbbi levelét is. Levelében Vassart »lelkiismereti drámáról« beszél, és hozzáteszi, hogy »francia emberként és munkásként« cselekszik.

Az igazság azonban sokkal egyszerűbb ennél. Akkor keletkezett nagy hirtelen a renegát Vassart lelkiismereti drámája, amikor személyi kérdések kerültek előtérbe. Először azért írt levelet Robert Bosnak, hogy kilépjen az események sodrából, az azonban megpróbálta ezt a levelet más kommunista tanácstagoknál is felhasználni. Azt írta nekik, ha ugyanúgy akarnak cselekedni, mint Vassart, felkereshetik a hivatalában. Ő majd eljár a hatóságoknál és a rendőrségnél, hogy megkíméljék őket az üldözéstől.

Egyetlen ember akadt csak, aki felelt erre az ajánlatra: Rigaud. Igen sovány volt az eredmény.

Így azután a renegát Vassart első levelét nem tartották elégségesnek. Egy másikat követeltek tőle, amelyben még jobban meg kell alázkodnia.

Ez volt a helyzet. A renegátok gyávasága és aljassága azonban csak megvetést vált ki a munkásosztályból, amely tovább folytatja bátor harcát a kommunista párt oldalán."

A finnországi háború jó alkalom volt a francia reakciónak arra, hogy nagy hozzáértéssel hangszerelt szovjetellenes kampányba kezdjen. Franciaország Hitlerrel állt háborúban, de ha az ember az újságokban elolvasta az egyre uszítóbb szovjetellenes cikkeket, ha látta azokat a kéregetőket, akik felszólították a járókelőket, hogy járuljanak hozzá a finn nép megsegítéséhez, az a benyomása alakult ki, hogy a kormány első számú ellensége nem Hitler, hanem a Szovjetunió.

A legszenvedélyesebb kommunistaellenesség természetesen a szovjetellenességgel járt együtt. Ezt többek között akkor is tapasztalhattuk, amikor a parlament rendes ülésszakának megnyitásán, 1940. január 9-én, ócsárolták és fenyegették a megjelent és helyet foglalt négy kommunista képviselőt, akiket behívtak katonának, és éppen rendes szabadságukat töltötték.

A *L'Humanité* néhány nappal később a következőket írta az esetről:

„A kommunista párt forrón üdvözli Raymond Guyot, Mercier, Michels és Grenier képviselő elvtársakat a képviselőházban tanúsított bátor magatartásukért. Egyedül álltak szemben a reakciósok, a radikálisok, szocialisták és renegátok csordájával, amikor nem voltak hajlandók csatlakozni a háborús uszítók soviniszta megnyilatkozásaihoz és szentszövetségéhez." (1940. január 14.)

Január 11-én az ugyancsak fasiszta Chiappe, Párizs volt rendőrfőnöke kérte, haladéktalanul vitassák meg a kommunista képviselők mentelmi joguktól való megfosztásának tervét. Étienne Fajon, aki aznap érkezett a katonaságtól rendes szabadságra, támadta a javaslatot. 16-án megtartották a vitát, amelynek során Georges Barthélemy – Puteaux szocialista polgármestere – guillotine-t kért a kommunistákra. A párt tiltakozását Étienne Fajon fejtette ki, azonban 524 szavazóból 522 a mentelmi jogtól való megfosztás mellett szavazott. A szenátus február 29-én – 6 tartózkodás mellett – egyhangúlag megszavazta Marcel Cachin szenátori jogaitól való megfosztását. Nem Hitler ellen folyt a háború, hanem a kommunisták ellen.

Ezzel a vitával kapcsolatban a *L'Humanité* 21. száma a következőket írta:

„Daladier diktatorikus kormányának unszolására a képviselőház, ez a csonka parlament minden előjogáról lemondva, megszavazta a nép és a béke ügyéhez hű kommunista képviselők jogfosztását.

Barátunk, Fajon elvtárs, Mouton támogatásával erélyes fölszólalásában bátran és határozottan leplezte le az intézkedés törvénytelen és önkényes voltát . . .

Flandin, a Hitlernek küldött távirat szerzője továbbá a csuklyás Xavier Vallat és a többi »február hatodikás« támogatásával, a szocialisták és a renegátok segédletével a diktatorikus kormány elérte a mi képviselőink jogfosztását, s ezzel a lakosság számottevő részét fosztotta meg maga választotta képviselőitől . . ."

Ezalatt a francia–német fronton teljes volt a nyugalom. A francia főparancsnokság a német oldalon a Siegfried-vonal, a francia térfélen a Maginot-vonal sérthetetlenségében bízott.

Ám a Maginot-vonal a belga határnál véget ért, így a francia főparancsnokság 1939 szeptemberében azt tervezte, hogy Belgiumban rendezkedik be, ez azonban egyáltalán nem volt kívánatos a belga kormány számára, annál is inkább, mert a Franciaországhoz fűződő szövetséget már évekkel azelőtt felmondták.

Ilyenformán a francia kormány nem tudott igazi hadműveleteket kezdeményezni, hiszen nem állt rendelkezésére a terveinek megfelelő hadszíntér, helyette a Németország elleni blokád révén elért eredmények körül csinált felhajtást. Azt próbálta elhitetni a közvéleménnyel, hogy kőolaj, vas és élelmiszer hiányában Németországot gazdaságilag lehet majd megfojtani, ez azonban egyáltalában nem felelt meg a valóságnak.

Egyébként ugyanebben a kérdésben Frossard március 19-én a parlamentben kijelentette, hogy közvetítő személyek útján Németország jóval több nyersanyagot kap az Egyesült Államoktól, mint a szövetségesek.

A Daladier-kormány bukásához vezetett az a parlamenti vita, melynek során ez a kijelentés elhangzott, mivel a bizalmi kérdés felvetésekor mindössze 239 szavazatot kapott a kormány, miközben háromszázan tartózkodtak a szavazástól.

Igaz ugyan, hogy a kormány nem bukott volna meg, ha szigorúan veszik az alkotmány idevonatkozó rendelkezéseit, az azonban így is bebizonyosodott, hogy Daladier nem bírja immár a többség bizalmát.

Annak ellenére, hogy február 9-én még egyhangúlag, 534 szavazattal bizalmat kapott a kormány, a képviselők és szenátorok kifogásolták a Finnországnak nyújtott francia kormánytámogatás elégtelenségét; egyre többen hozták szóba a hadvezetést, miközben előtérbe került egy olyan személy, aki már huzamosabb ideje visszavonultan élt, a későbbiekben pedig sokat lehetett hallani róla. Ez az ember a franciaországi náci ötödik hadoszlop egyik vezéregyénisége, Pierre Laval volt.

A *L'Humanité* február 9-i, 25. száma megírta, hogy „Moissac százados utasítására 44 kommunista képviselőt a párizsi 111. számú katonai bíróság elé állítanak"; valamennyien olyanok, akik – mint Fajon a képviselőházban mondotta – „az üldöztetés súlya alatt nem hajlandók megtagadni eszméiket és önkényesen feloszlatott pártjukat . . ."

Azt is hírül adta a *L'Humanité* „A cenzúra nem engedi közölni" című cikkében,

– hogy „Bernard Shaw, a nagy angol író határozottan állást foglalt a Szovjetunió külpolitikája mellett;

– hogy Theodor Dreiser és John Steinbeck amerikai írók nem voltak hajlandók részt venni a finn fehérgárdistákat támogató Hoover-bizottságban, s ugyanakkor kíméletlenül leleplezték, milyen álszentek a bizottság körül ügyködők, akiknek legkisebb gondjuk is nagyobb volt, mint az etiópiai és spanyolországi bombázások áldozatait megsegíteni . . ."

Paul Reynaud 1940. március 21-én alakította meg kormányát. A miniszterelnök egyben külügyminiszter is volt. A példát Daladier szolgáltatta az efféle tárcahalmozásra, aki egyszerre volt miniszterelnök, honvédelmi miniszter, majd 1939. szeptember 13-tól, Georges Bonnet távozásától kezdve külügyminiszter is.

Március 22-i parlamenti bemutatkozásakor az új kormány csak 268 szavazatot kapott, 156 ellenszavazattal és 111 tartózkodással szemben, vagyis mindössze egyetlen szavazattal kapott többet, mint az ellenszavazatok és tartózkodások együttes száma.

A kormány, amelynek eleve ilyen szűkösen mérték a bizalmat, később több átalakításon ment át. Március 30-án az indokínai bank közismerten hitlerista vezérigazgatóját nevezték ki miniszterelnökségi államtitkár-helyettessé, valamint a hadügyi kabinet és a hadügyi bizottság titkárává, ami nem kis dolog . . .

Március 20. és április 30. között zajlott le a kommunista képviselők pere, amelynek folyamán a vádlottakból vádlók lettek. De mivel zárt tárgyalást rendeltek el, a közvélemény nem szerezhetett tudomást a kommunista képviselők nyilatkozatairól.

A védelem tanúi: Marcel Cachin, akit megfosztottak szenátori mandátumától, továbbá Jean-Richard Bloch, Paul Langevin, Henri Wallon és René Maublanc, szolidaritást vállaltak a vádlottakkal és harcukkal. A katonai törvényszék ítélethozatala előtt François Billoux a kommunista képviselők nevében vádolta a kormány politikáját, és kijelentette, hogy a kommunisták szeretik Franciaország népét, és „meg akarják szabadítani azoktól, akik mészárlásba és pusztulásba vezetik", ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a kommunisták hazafisága elválaszthatatlan a szocializmust építő Szovjetunió iránti szolidaritásuktól.

A március 27-i, 34. számú *L'Humanité* közölte François Billoux bírák előtt tett kijelentését:

„Azért üldöznek és tartóztatnak le bennünket, mert kommunisták vagyunk. Hozhatnak ellenünk bármilyen feloszlató rendeletet, nem fogják megtörni öntudatunkat, hitünket s bizonyosságunkat abban,

hogy a világ holnapi berendezkedési formája a kommunizmus lesz."

Szomorú időszak volt ez a „furcsa háború". Milyen fájdalmas is volt azt látni, hogy árulóknak tartanak bennünket olyan derék emberek, akiket megtévesztett a hazug propaganda, miközben az igazi árulók, a hitleri ötödik hadoszlop franciaországi ügynökei, Laval, Déat, Doriot és cinkostársaik szabadon folytathatják bűnös tevékenységüket!

Egy szép napon arról értesültünk a sajtóból, hogy Sérol szocialista minisztertől indult ki az a rendelet, amely kimondja, hogy halálbüntetés is kimérhető azokra a kommunistákra, akik „a III. Internacionálé propagálásában" bűnösek; vagyis hasonló elbánásban részesülnek, mint a „hitlerista üzelmek" folytatói . . .

Amikor ezt olvastam, el kellett gondolkodnom, micsoda változások mentek itt végbe a Népfront óta, s micsoda kommunistagyűlölet kovácsol össze oly sok embert, akik a legszívesebben akasztófára küldtek volna bennünket anélkül, hogy vették volna a fáradságot, és vitába szálltak volna érveinkkel.

Ki voltunk rekesztve a nemzet kebeléből, és mégis abban a szent meggyőződésben éltünk, hogy a francia társadalom nélkülözhetetlen, eleven erőit képviseljük.

A különféle alkalmi szállásokon, amelyeken meg kellett húzódnom, volt alkalmam a dolgok menetén elmélkedni, és napról napra erősebb lett az a meggyőződésem, hogy kommunistaellenességével a francia kormány Hitler szekerét tolja, aki ilyenformán teljes nyugalommal készülhet a Franciaországra mérendő csapásra.

A kormány gondjai

Paul Reynaud kormányának egyébként abban az időben egyáltalán nem az volt a legfőbb gondja, hogy hadat viseljen Hitler ellen, hanem mindenáron külső hadszínteret akart találni, ami végképp kizárttá tette a Németország elleni közvetlen támadást.

A napirenden levő tervek között szerepelt Bakunak, a szovjet olaj-

központnak a bombázása... Ezzel kapcsolatban Stehlin tábornok megírja *Tanúvallomás a történelem számára* című könyvében Bergeret tábornokkal, a légierők főparancsnok-helyettesével folytatott beszélgetését, aki a következőképpen fejtette ki neki a tervezett hadműveletet:

„A Weygand tábornok parancsnoksága alatt álló, Szíriában és Libanonban levő haderők Baku felé veszik a főirányt, hogy ott lehetetlenné tegyék a kőolajtermelést, majd északnak fordulva találkoznak a Svédországból és Finnországból érkező egységekkel, amelyek Moszkva ellen vonulnak."

Ezek voltak hát a francia legfelsőbb parancsnokság tervei; így szerette volna az elméletben Hitler ellen folyó háborút gyakorlatilag a Szovjetunió elleni háborúvá alakítani.

A finnországi háború befejezése (1940. március 13-án) kivihetetlenné tette az efféle terveket, mégis fontos felfigyelnünk arra, hogy mik voltak a francia kormányférfiak legfőbb gondjai. Miután a finnországi háború túl hamar ért véget Paul Reynaud kormánya szempontjából, s ezért nem volt módja a beavatkozásra, úgy döntött, hogy javasolja a brit kormánynak, kezdjenek közös hadműveletet Norvégiában.

A cél az volt, hogy Németországot megfosszák a lappföldről érkező svéd vasérctől, amelyet Narvik kikötőjébe szállítottak vasúton. Az angolok azzal a feltétellel fogadták el a javaslatot, hogy a francia kormány beleegyezik a Rajna-vidék bányáinak elárasztására induló brit terv végrehajtásába. A francia kormány viszont elutasította ezt az angol követelést, és azt hozta fel ürügyül, hogy a németek súlyos megtorlással élnének Franciaországgal szemben. Így a tárgyalások nagyon sokáig elhúzódtak, s a norvégiai vállalkozást csak április 5-én határozták el végérvényesen.

A szövetségesek jegyzékben figyelmeztették a norvég kormányt, hogy a hitleri haditengerészet megengedhetetlen mértékben használja a norvég felségvizeket, s jelezték, hogy a brit repülőgépek hamarosan aknákat helyeznek el az említett térségben.

A hitleristáknak azonban tudomásuk volt az angol–francia tervekről, s elhatározták, hogy elfoglalják Dániát és Norvégiát. Dánia beadta a derekát, de Norvégia a szövetségesekhez fordult. Így aztán

Dánia és Norvégia náci megszállása április 9-én kezdődött meg, három nappal később pedig akcióba lépett a francia–angol tengeri haderő is. Az első francia katonák április 19-én érkeztek Norvégiába.

A francia–brit csapatok célja Narvik fjordjának megszerzése volt. A támadás április 16-án kezdődött el, s április végétől az övezetben tartózkodó valamennyi csapattest parancsnokságát Béthouart tábornok vette át. Narvikot május 28-án foglalták el.

Paul Reynaud kétségkívül alaposan elsiette a dolgát, amikor így kiáltott fel április 16-án: „El van vágva a vas útja!" Ebből ugyanis semmi sem lett, s mihelyt Narvik a szövetségesek kezébe került, Franciaországban áttörték a frontot, és hazánkat a német invázió fenyegette. Ki is adták azonnal a parancsot a Norvégiában tartózkodó szövetséges csapatok kivonására, és június 9-re Norvégia egész területe a hitleri Németország kezén volt.

Ismeretes, hogy egy francia ügynökség még a norvégiai kiürítés előtt birtokba vett 180 liter nehézvízkészletet, mely a norvég nitrogénművek tulajdonát képezte, s Frédéric Joliot-Curie-nek köszönhető, hogy a Franciaországba szállított nehézvíz nem került hazánk megszállása alatt a németek kezébe.

A norvégiai hadművelet eredményeképpen Paul Reynaud kormánya mindenesetre megszilárdította pozícióját. Elhangzottak azonban bírálatok is, amiért a túl hamar bejelentett győzelem nem öltött határozott körvonalakat.

Paul Reynaud azt magyarázta, hogy a távoli hadműveleteket az emberállomány és a felszerelés terén egyaránt jobban álló németek hadianyag-ellátásának megakadályozása tette szükségessé. Azt javasolta, használják ki a szövetségesek tengeri fölényét, és rendezkedjenek be „szárazföldi védekezésre", így várják ki a németek „elkeseredésből fakadó támadását", melyre Hitlert rá lehet kényszeríteni.

Paul Reynaud kijelentette, hogy szerinte „rendkívül kétséges", módjában áll-e Hitlernek támadni. Ilyen könnyed hangnemet használt a francia kormányfő a hazánkra már lecsapni készülő áradat előestéjén. Egyszerűen becsapták a népet, amelyet nagyon hamarosan keserves csalódások értek.

A katonai helyzet súlyosbodása természetesen kiélezte az ellentéteket egyrészt magán a kormányon belül, másrészt a kormány és a főparancsnokság között.

Angliában megbukott Neville Chamberlain kormánya, és Winston Churchill lett a miniszterelnök. Franciaországban május 9-én, vagyis a hitleri offenzíva előestéjén Paul Reynaud elhatározta, hogy leváltja Gamelin tábornokot főparancsnoki posztjáról, s mivel a kérdésben Daladier ellenállásába ütközött, beadta kormánya lemondását, majd azonnal újjáalakította, s államminiszteri minőségben bevette a kormányba Louis Marint és Ybarnegarayt, a jobboldal két kormányellenes érzelmű emberét. Ezenkívül eltávolított kilenc helyettes államminisztert.

Ugyanazon a május 9-i napon, mikor a kormánynak tudnia kellett volna valamit arról, hogy mire készül másnap Hitler, Frossard tájékoztatásügyi miniszter még egyszer utoljára rádióbeszédet tartott, hogy támadást intézzen a kommunisták ellen, s ezzel azt a benyomást keltette, hogy a hatalom urai számára nem Hitler az ellenség, hanem a kommunisták.

Ahogy a kommunista párt volt főtitkárát hallgattam, akiből megvetésre méltó burzsoá politikus lett, arra gondoltam: az ilyen emberek csakis a katasztrófába vezethetik Franciaországot. De ott voltunk mi is, és az illegalitás sötét körülményei között olyan harcosokat gyűjtöttünk magunk köré, akik az ügyért való odaadásukról tettek bizonyságot, vagy készültek bizonyságot tenni.

Paul Reynaud miniszterei közül a későbbiekben többen Pétain miniszterei lettek, s míg a mi osztályrészünk az üldöztetés volt, addig a hitleri ötödik hadoszlop emberei napról napra növekvő biztonságban érezték magukat. Tudták a nyomorultak, hogy közeleg az ő órájuk.

Frossard az új Reynaud-kabinetben is megtartotta tájékoztatásügyi miniszteri tárcáját. A beharangozott antikommunista adássorozatot azonban abba kellett hagynia, mert az első adást követő éjszakán a hitleri hadsereg megtámadta Belgiumot és Hollandiát; Paul Reynaud emiatt arra a megfontolásra jutott, hogy megerősíti Gamelin tábornokot főparancsnoki posztján.

Ismeretes, hogy a Belgium irányából várt német offenzíva megállí-

tására Gamelin Dyle irányában előre akart nyomulni, és az Antverpentől Givet-ig húzódó fronton akart ellenállást kifejteni. A hitleri előretörés azonban meghiúsította ezt a tervet.

A Corap-féle hadsereg, amelyre az ellenség döntő csapása zúdult, nem tudott ellenállni a Mosel-folyónál átkelő két német harckocsizó hadosztálynak. Sedan körzetében pedig a Corap- és a Huntziger-féle hadseregek érintkezési pontjánál három páncéloshadosztály részvételével indított támadás nyitott rést. Sedannál, továbbá Givet-től Dinant-ig áttörték a frontot. Az így keletkezett résen át 1800 német páncélos lendülhetett előre nyugati irányba Péronne, Cambrai és a La Manche felé.

Gamelin tábornok vincennes-i főhadiszállásáról telefonálta meg Daladier-nak, hogy a francia védelmet áttörték, és a hitleri páncélosok Párizs irányába nyomulnak előre, neki pedig semmiféle tartaléka sincs a főváros védelmének biztosítására.

Amikor Paul Reynaud értesült a helyzet súlyosságáról, azt kérte Churchilltől, vessen be minden rendelkezésére álló repülőgépet és csapattestet a hitleri áradat föltartóztatására, a brit kormány azonban nem teljesítette a kérést.

Teljes fejvesztettség jellemezte a francia kormányt. A rádió bemondta, hogy Gamelin tábornok valamelyest ahhoz hasonló napiparancsot adott ki a parancsnoksága alatt álló haderőnek, amilyet annak idején Joffre adott ki a marne-i csata előtt, csakhogy akkor megvoltak a harchoz szükséges anyagi feltételek. Az embernek az volt az érzése, hogy amikor az 1940-es főparancsnok – ha tetteiben nem is, de szavaiban – utánozza 1914-es elődjét, nyilvánvalóan egyes szavak varázserejében bízik. Mit sem érnek azonban a szavak, ha nem fejeznek ki valamilyen konkrét valóságot.

Az a kormányzati apparátus, amely gyűlöletével és bosszúvágyával üldözött minket, most alaposan kimutatta, mit ér . . . Ezek a szánalomra méltó figurák kommunistaellenes hadjáratukkal és a hitleri ötödik hadoszlop védelmezésével megosztották az országot, s most már csak a mindenható atyaúristen oltalmáért könyörögthettek. A rádió is közvetítette azt a templomi ceremóniát, amelyet a Sacré-Coeurben rendeztek, s amelyen a templomi éneknek végképpen nem mondható *Marseillaise*-t játszották a hatalmas orgonán. És ha még azt is

hozzávesszük, hogy magát a templomot is a párizsi kommün után építették, hogy lemossák a fővárosról azt a „szennyet", amit a reakció szemében a kommünárok átmeneti uralma jelentett, akkor megérthetjük, micsoda zűrzavaros, reakciós posványban feneklettek meg az akkori kormányok.

Május 16-án, vagyis hat nappal a német támadás megindulása után és egy nappal a holland hadsereg kapitulációját követően, szóba került, hogy a kormány vidékre vonul vissza. Elhalasztották ugyan a dolgot, de a főbb kormányszerveket kitelepítették a fővárosból.

Paul Reynaud és minisztertársai mindent elkövettek, hogy a lakosság ne ébredjen a helyzet súlyosságának tudatára; nagyon féltek attól, hogy általános pánik tör ki.

Ami a katonai vezetőket illeti, akik annyi elbizakodottságról, könnyelműségről és gondatlanságról tettek tanúbizonyságot, most tanácstalanok voltak, s egyikük-másikuk már fegyverszünetről kezdett beszélni.

A külügyminisztérium kertjeiben égették az ügyiratokat, a közlekedésügyi minisztériumot pedig különféle hivatalok ostromolták teherautókért és vasúti kocsikért, hogy elhagyhassák a fővárost. Ám ezen a területen, csakúgy mint a többin, teljes volt a fejetlenség.

Paul Reynaud május 16-án megjelent a képviselőházban, és kijelentette, hogy fel sem vetődött soha Párizs kiürítésének gondolata. Miután összevissza beszélt olyan dolgokat, amelyek sehogysem voltak összeegyeztethetők a helyzetről kapott értesüléseivel, bizalmat akart önteni a magukba roskadt képviselőkbe, s azt mondta: „Hitler két hónap alatt akarja megnyerni a háborút. Ha ez nem sikerül neki, elveszett . . . És ezt ő is jól tudja . . ."

„A most következő időszakban valószínűleg egész másképp alakul az életünk, mint ahogyan eddig folyt. Kénytelenek leszünk olyan intézkedéseket megtenni, amelyek tegnap talán még forradalminak tűntek volna. Lehet, hogy változtatnunk kell a módszereken, ki kell cserélnünk embereket. Minden mulasztásnak bekövetkezik a büntetése: a halál. Új lelkületet kell kialakítanunk magunkban, méghozzá haladéktalanul. A mi életünk most nem számít. Egyetlen dolog számít: Franciaország fennmaradása."

Mi sem természetesebb, mint hogy a képviselők megtapsolták eze-

ket a hangzatosnak szánt szavakat, az egész azonban teljesen zűrzavaros benyomást keltett.

Egyébként alighogy a beszéd elhangzott, a rádió közvetítette a miniszterelnök üzenetét, aki többek között kijelentette: „A leglehetetlenebb hírek kaptak szárnyra. Azt terjesztik, hogy a kormány el akarja hagyni Párizst. Ez nem igaz. A kormány Párizsban van, és ott is marad . . ."

Ugyanebben az üzenetben Paul Reynaud azt mondta, hogy csapataink igyekeznek elzárni a Mosel-folyótól délre fekvő széles frontszakaszt, amelyet áttörtek az ellenséges csapatok, majd hozzátette: „Elzártunk mi 1918-ban ennél különbeket is!"

Pétain belép a kormányba

Május 17-én a hitleri csapatok tovább folytatták előrenyomulásukat, melyet a jelek szerint semmi sem állíthatott meg. Így hát a közvélemény hangulatának figyelembevételével Paul Reynaud megpróbált némi bizalmat kelteni, s ennek érdekében újra átalakította kormányát, továbbá leváltotta a hadsereg főparancsnokát.

Pétain marsallt, Franciaország madridi nagykövetét, mihelyt reggel visszaérkezett állomáshelyéről, államminiszterré és miniszterelnök-helyettessé nevezték ki, s miután Henri Roy belügyminisztert felkérték, hogy adja be lemondását, az ő utódja Georges Mandel, Clémenceau volt munkatársa lett.

Weygand tábornok, aki két napja tért vissza Bejrútból, ahol a Szovjetunió elleni támadás terveinek előkészítésén munkálkodott, elfogadta azt az ajánlatot, hogy vegye át Gamelin tábornoktól a főparancsnokságot. A sajtó lelkesen üdvözölte ezeket a változásokat. A *Le Populaire* úgy vélte, hogy ezek az intézkedések feltétlenül „a lehető legmagasabbra fogják lendíteni a hadban álló ország potenciálját". Émile Buré *L'Ordre* című lapja örömét fejezte ki, hogy Weygand „sorsdöntő órában vette át a parancsnokságot". Ugyanez a

lap Mandel személyében a „győzni akarás élő bizonyítékát" üdvözölte.

A katolikus *L'Aube* a maga részéről azt írta: „Paul Reynaud, Mandel, Weygand és Pétain méltó a bizalmunkra", a radikálisokkal rokonszenvező *L'Ère nouvelle* pedig dicshimnuszt zengett Pétainről: „Velünk van a dicsőséges verduni győző."

Pétain *katonai* tekintélyét kétségkívül túlértékelték reakciós célzatú propagálói. Mindenki tudta, hogy az öreg marsallt szoros szálak fűzik a szélsőjobboldali körökhöz, és bizonyos fasisztabarát elemek nyíltan minden erejüket latba akarták vetni annak érdekében, hogy Pétaint a legmagasabb állami posztra tornásszák fel. A marsall óvatos volt, nyíltan nem kompromittálta magát ezekkel a csoportocskákkal, de többé-kevésbé közvetlen kapcsolatban állt a Cagoule fasisztáival, akik bombát helyeztek el egy Presbourg utcai igazgatósági épületben, hogy aztán a Népfrontot vádolhassák a merénylettel. Kapcsolatban állt ezenkívül de la Rocque ezredes „tűzkereszteseivel", továbbá a „francia talpra állás" mozgalommal, amelyet az elektromosipar nagyfőnöke, a korporatista Ernest Mercier vezetett. Pétainnek kapcsolata volt az *Action française*-zel is, Charles Maurras royalista vezérről pedig, akinek a Francia Akadémiába való beválasztását lelkesen támogatta, kijelentette, „ő a legfranciább francia!"

Alapjában véve azt lehet mondani, hogy Franciaországban az egész reakció Pétaint támogatta. Már több ízben úgy beszéltek róla, mint aki alkalmas egy korporatista alapon álló újfajta diktatúra bevezetésére. 1936-ban pedig az anarchistabarát és volt szocialista Gustave Hervé, valamint de La Rocque ezredes és a reakciós Taittinger védnöksége alatt megjelent egy brosúra ezzel a sokatmondó címmel: *Pétain kell nekünk.*

Ilyen volt hát ez az öreg reakciós, akit Paul Reynaud úgymond azért vett be kormányába, hogy emelje annak tekintélyét. Valójában az öreg marsall személyében a defetizmus kapott helyet az ország vezetésében.

Ami Weygand-t illeti, ő ugyanolyan reakciós volt, mint Pétain. Mint Foch volt munkatársa, 1920-ban a lengyel hadsereg katonai tanácsadójaként a szovjet csapatok ellen harcolt. A vezetése alatt álló francia katonai misszióban szolgált egy bizonyos de Gaulle kapitány, akiről tudjuk, mivé lett a későbbiekben.

Egyesek azt állították, hogy Weygand II. Lipót belga király fia; mások bizonyosan tudni vélték, hogy édesanyja az a Sarolta császárné volt, aki elment Juarez mexikói forradalmi vezérhez kegyelmet kérni férje, Miksa császár számára, s miután ezt nem sikerült elérnie, megőrült, s már betegen lett anyává.

Weygand, akit hetvenhárom éves korában neveztek ki főparancsnokká, a Gamelin által kiadott utasításokat sem meg nem erősítette, de el sem törölte, érvényben maradt tehát az a parancs, hogy az északi csapatok vágjanak maguknak utat dél felé, és egyesüljenek a megmaradt déli hadseregszárnnyal az ellenséges áttörés felszámolása céljából.

Az új hadsereg-főparancsnok szemlekörútra indult, és május 22-én a tanács elé terjesztette haditervét: a belga hadsereg vonuljon vissza az Yser vonaláig, és ott tartsa magát; a belgiumi angol és francia haderők támadjanak Bapaume és Cambrai irányában, és egy francia hadseregcsoport Frère tábornok parancsnoksága alatt vonuljon északnak Bapaume irányában, és egyesüljön a másik hadseregcsoporttal.

Ám az összeköttetés a különböző csapategységek között, sőt a francia vezérkar és a brit expedíciós csapattest között is, olyan tökéletlen volt, hogy az angol kormány komolyan aggódott emiatt.

A brit vezérkar közvetlenül Londonból kapott parancsot, és május 26-án Weygand jelezte Paul Reynaud-nak, hogy mivel az angolok kiürítették Arras-t, és mintegy negyven kilométernyit visszavonultak, haditervét már nem tudja kivitelezni.

Május 25-én összeült a haditanács az Elysée-palotában, ahol a későbbiekben már nem volt módjában ülésezni. Jelen volt Albert Lebrun, Paul Reynaud, Pétain, Weygand és Paul Baudouin. Az ülés egy részén részt vett Spears angol tábornok is. Az 1. hadseregcsoportnak,

amelynek Belgiumból Bapaume irányában, délre kellett vonulnia, Blanchard tábornok volt a főparancsnoka, aki sebtében lépett az autóbaleset áldozatává lett Billotte tábornok helyére, és még nem ismerte azokat a stratégiai utasításokat, amelyekről elődjét tájékoztatták.

Így aztán Blanchard tábornok megbízottja, akinek jelentést kellett tennie a hadsereg-főparancsnoknak, bizonyos Fauvelle nevű tiszt, ugyancsak sötét képet festett az 1. hadseregcsoport helyzetéről. A jelentés szerint a hadseregcsoport szörnyű állapotban volt, hiányt szenvedett lőszerben és élelmiszerben, a sorozatos légitámadások szétzüllesztették, és mozgását lehetetlenné tették a közlekedési utakat elárasztó menekültek. Paul Reynaud egy kérdésére válaszolva Fauvelle kijelentette, hogy fontolóra kell venni a mielőbbi fegyverletételt.

Az összeomlás

A helyzet mind keservesebb lett, s mivel számítani kellett arra, hogy a kormány el fogja hagyni Párizst, Bordeaux városát szemelték ki az esetleges visszavonulás céljaira.

Miközben a haditanács Párizsban ülésezett, Hitler parancsot adott páncélosainak, hogy álljanak meg tizenöt kilométerre Dunkerquetől, ahol az angolok csapataik kiürítését készítették elő; ez azt jelentette, hogy Nagy-Britannia nem szándékozik tovább részt venni a kontinensen megkezdett harcban.

Paul Reynaud május 26-án Londonba utazott, és ott értesült a belga király kapitulációjáról, ugyanakkor a belga kormány hangoztatta, hogy továbbra is törvényes kormány marad, és kijelentette, hogy folytatni szándékozik a harcot a szövetségesek oldalán. Ennek az elhatározásának azonban vajmi kevés konkrét hatása lehetett csak.

Paul Reynaud „minősíthetetlen magatartásként" bélyegezte meg a belga király lépését, azonban ez mit sem változtatott a katonai helyzeten, amely továbbra is egyre súlyosbodott. Május 27-én elkezdődött a lille-i csata, és három napig tartott. Ugyanazon a napon megkezdték

a csapatok behajózását Dunkerque-nél. De Gaulle ezredes, akit előző nap léptettek elő ideiglenes brigádtábornokká, s május 10-e óta a 14. páncélos hadosztály parancsnoka volt, Abbeville térségében támadást indított május 28-án. Az indulási parancs 16 órakor hangzott el, és éjfélre a németek vonalát mintegy 5 kilométerrel szorították vissza; a támadást május 29-én hajnali 4 órakor megismételték, míg az Abbeville–Rouen közötti országút vonalát is átlépték, miközben súlyos veszteségeket okoztak a hitleristáknak. Az időközben megerősített ellenséges csapatok május 30-án azonban teljesen lehetetlenné tették az előrenyomulást, és a 14. páncélos hadosztálynak ez után az összecsapás után mindössze 34 páncélkocsija maradt.

Dunkerque-nél az angolok folytatták a kiürítést, de francia katonákat nem voltak hajlandók felvenni a hajókra. Végül is parancs érkezett, hogy az angol és a francia katonákat egyenlő arányban kell behajózni. Június 2-ára azonban már egyetlen angol katona sem marad Dunkerque-ben, a franciák pedig még mindig több mint 30 ezren voltak. Harmadnapra, június 4-ére elfogyott a kiürítést lebonyolító hajó, így a német főparancsnokság, 1 200 000 francia, angol, belga, holland hadifoglyot jelenthetett, amikor elkészítette a harcok mérlegét. A német légierő május 10-étől június 3-ig 1841 szövetséges repülőgépet lőtt le, és 432 gépet vesztett.

A Dunkerque kikötőjében végrehajtott kiürítési hadművelet révén 345 ezer katonát szállítottak át Angliába, ami nem lebecsülendő szám. Franciaország katonai helyzete azonban a lehető legtragikusabban festett.

Weygand május 29-én Pétainnel egyetértésben jegyzéket adott át Paul Reynaud-nak, amely hangsúlyozta, hogy újabb védelmi vonalat kell létrehozni a Somme-folyó és Aisne között, s azt is kifejtette, ha ez a vonal sem tudja tartani magát, akkor életbe vágóan fontos határozatokat kell hoznia Franciaországnak. Weygand ragaszkodott ahhoz, hogy tájékoztassák a brit kormányt, miszerint „Franciaország abba a helyzetbe kerülhet, hogy lehetetlenné válik számára a földje megvédelmezéséhez szükséges katonailag hatékony küzdelem folytatása".

Ettől a perctől kezdve Weygand és Pétain már a kapitulálásra gondoltak. Paul Reynaud pedig arra szólította föl a hadsereg-főpa-

rancsnokot, hogy hozzon létre az egyik katonai kikötő körül egy megerősített állomáshelyet az országban, mely kiterjedne Bretagne-ra, s onnan a kormány akkor is folytathatja a háború irányítását, ha a terület többi része megszállás alá kerül.

A vezérkar nem valami kedvezően fogadta a bretagne-i menedékhely létrehozásának tervét, így hát nem is szerepelt a május 31-én, Párizsban megtartott államtanácsi ülés napirendjén, amelyen Narvik feladásáról döntöttek.

Mussolini Olaszországa addig kívül maradt a háborún, de ott szeretett volna lenni a konc elosztásánál, így hát a Duce arról értesítette Hitlert, hogy június 5-től módjában van hadat üzenni Franciaországnak és Angliának.

Mivel a francia kormányférfiak nem tudtak Mussolini elhatározásáról, ajánlatokat szándékoztak neki tenni, nehogy belépjen a háborúba.

Tervbe vették, hogy átengedik Olaszországnak Szomália francia partvidékét, a Dzsibuti–Addis Abeba vasútvonalat, Francia Egyenlítői Afrika különféle területeit és Tunézia egy részét; ez is csak a francia kormánykörökben uralkodó teljes zűrzavarról tanúskodik.

Május 28-án Ciano olasz külügyminiszter eközben azt mondta a brit nagykövetnek: „Ha Franciaország Tunézia és Algéria mellett ráadásként még Marokkót is Olaszországnak ajándékozná, Mussolini akkor sem fogadná el javaslatait. A Duce már május 8-án döntött."

Ezzel a müncheni egyezmény utolsó olyan aláírója is csatlakozott az eseményekhez, amely eddig nem viselt hadat, s ezt a francia kormány június elsejétől fogva tudta.

Előtérbe kerül a mindeddig ellenségként kezelt Szovjetunió

Ugyanaz a kormány, amely a legaljasabb módon üldözte a kommunistákat, s amely cinikus módon háborúra készült a Szovjetunióval, most egyszerre visszaemlékezett, hogy Franciaország biztonságának megalapozásához hagyományosan hozzátartozott a keleti barátságok

ápolása, úgy határozott tehát, hogy helyreállítja diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval.

Daladier tulajdonképpen Pierre Cot-t szemelte ki erre a célra, de Paul Reynaud Erik Labonne-t részesítette előnyben, s őt nevezte ki Franciaország szovjet nagykövetévé.

Frossard tájékoztatásügyi miniszter május 25-én kiadta az utasítást, hogy jelentsék be Stafford Cripps moszkvai útját, de ne kommentálják az utazás jelentőségét. A brit kormány tehát kapcsolatba akart lépni a szovjet kormánnyal. Ugyanazon a napon Laurent-Eynac légügyi miniszter Anatole Monzie jelenlétében félhivatalosan a szovjet ügyvivő tudomására hozta, hogy Franciaországnak ebben a tragikus helyzetben sürgős szüksége volna repülőgépekre védelme szempontjából, s hogy kész helyreállítani a két ország közötti hagyományos kapcsolatokat, amelynek érdekében haladéktalanul Moszkvába küldené Pierre Cot-t, hogy ott tárgyalásokat folytasson a repülőgépek megvásárlása ügyében, amelyekre Franciaországnak a háború folytatásához szüksége van. Ám ezt a lépést a kormány tagjainak csak egy része helyeselte, s nem mindenkinek volt ínyére; akik ellenségesen fogadták, alighanem a Moszkvával való kapcsolatfelvétel várható lassúságában bíztak.

A Szovjetunió beleegyezett, hogy fogadja Franciaország megbízottját, mint ezt Aragon a *Kommunisták*ban megírta, azonban az események olyan gyorsasággal kergették egymást, hogy a terv nem valósult meg.

Abban az időben az a szóbeszéd járta Párizsban, hogy a Szovjetunió esetleg beavatkozik a háborúba, a kormány pedig épített erre a megbízhatatlan hírre, mert a lakosság mind csüggedtebb lelkiállapotának némi felrázását remélte tőle.

Újabb kormányátalakítás

A helyzet szüntelenül súlyosbodott, olyannyira, hogy június 2-án a kormány elhatározta, külföldre szállítja a francia aranyat, 10 milliárdot Casablancába visz, 20 milliárdot pedig Kanadába, s mivel a kormány megosztott volt, Paul Reynaud június 5-én ismét átrendezte a kormány tagjainak sorát. Daladier-t tartották felelősnek a nemzetvédelem csődjéért, s ezért súlyos bírálatokat kapott, Paul Reynaud tehát megvált tőle, és maga vette kézbe a külügyminisztérium vezetését, jóllehet a miniszterelnökség mellett honvédelmi miniszter is volt.

Segítségül a Paul Baudouin nevű egyént vette maga mellé, akit külügyi államtitkárrá nevezett ki. De Gaulle tábornok pedig honvédelmi államtitkár lett. Bouthillier lett a pénzügyminiszter, s ezt a megbízatását később a vichyi kormányban is megtartotta. Frossard közmunkaügyi miniszter lett, a tájékoztatásügyi tárcát pedig Jean Prouvost-nak adta át, aki a *Paris-Soir* című napilap és a *Match* című folyóirat igazgatója, nagy gyapjú- és sajtómágnás volt.

Paul Reynaud ellenállónak szeretett volna ugyan látszani, mégis csupa olyan emberrel zsúfolta tele a kormányát, aki mindenfajta meghátrálásra hajlandó volt, és bizonyos tekintetben leendő kollaboránsnak számított.

A kormány átalakításának napján kezdődött meg a hitleri Németország franciaországi hadjárata; két nappal korábban, június 3-án a Luftwaffe már bombázta Párizst.

A kommunista párt javaslata Párizs védelmére

Június 5-én a hitleri hadsereg arcvonala a Somme torkolatától a folyó partját követve, az Aisne-ig, majd annak folyása mentén egy darabon a belga határnak a Luxemburgi Nagyhercegségtől nyugatra eső részéig terjedt. Az elmúlt hetek folyamán rendkívül veszélyesnek lát-

szott a helyzet Franciaország jövőjére nézve, most viszont katasztrofálissá vált. Mindazonáltal lett volna lehetőség az ellenséggel való szembeszállásra, ha a népellenes jelleg helyett inkább az antifasiszta küzdelem és a nemzet üdvéért folytatott harc jellegét adták volna a háborúnak, minthogy ez felelt volna meg az adott körülményeknek.

Május 17-én, vagyis négy nappal Dinant elfoglalása után, amikor már előrelátható volt, hogy Franciaországot napokon belül elözönlik a hitleri csapatok, továbbá Hollandia kapitulálása után harmadnapra a párt továbbra is illegálisan megjelenő lapja, a *L'Humanité* a fentiek szellemében foglalta össze, milyen intézkedéseket kellene tenni a nemzet eleven erőinek összefogására és az ellenség ügynökeinek elszigetelésére. A kormány azonban nem reagált ezekre a javaslatokra.

Június 6-án, amikor a Somme menti front összeomlással fenyegetett, Benoît Frachon a katonai főiskolára behívott Georges Politzer közvetítésével eljuttatta a kormányhoz a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának javaslatait Párizs védelmének biztosítására.

A javaslatok, amelyeket Georges Politzer Anatole de Monzie-nak adott át (aki előző nap még közmunkaügyi miniszter volt), a lehető legvilágosabbak voltak, és az alábbi öt pontban foglalhatók össze:

„1. A háború jellegét meg kell változtatni oly módon, hogy a függetlenségért és a szabadságért folytatott nemzeti háborúvá legyen.

2. Ki kell szabadítani a bebörtönzött vagy internált kommunista képviselőket és pártmunkásokat, valamint munkásokat, akiknek száma több tízezerre tehető.

3. Haladéktalanul le kell tartóztatni a képviselőház mindkét kamarájában, a minisztériumokban és még a vezérkarban is hemzsegő ellenséges ügynököket és példás büntetésben kell részesíteni őket.

4. Ezek a kezdeti intézkedések olyan népi lelkesedést válthatnak ki, amely lehetővé tenné egy népfelkelés megszervezését, amit haladéktalanul el is kell rendelni.

5. A népet fel kell fegyverezni, és Párizst bevehetetlen erődítéssé kell kiépíteni."

A kormány egyáltalán nem méltatta figyelemre ezeket a javaslatokat, mert a főváros kiürítése foglalkoztatta, amiről június 10-én született döntés. Aznap este 11 órakor a rádió bejelentette, hogy a kormány kénytelen elhagyni a fővárost. Éjjel Paul Reynaud és de

Gaulle tábornok közös kocsiban útnak indult Párizsból Orléans-ba. A kormány többi tagja Toursban és annak környékén rendezkedett be.

Amint a kormány elhagyta a fővárost, a párizsiak úgy érezték, cserbenhagyták őket, s nyomban megindult a lakosság végtelen áradata Párizs két déli kijárata, a Porte d'Orléans és a Porte d'Italie felé. Minden elképzelhető eszköz jó volt, csak menekülni lehessen, délre. Gyerekkocsik, kézikocsik, targoncák, ló és szamár vontatta kocsik vonultak rendezetlenül, nagy kiabálás, tolongás közepette, hogy kijuthassanak Párizsból az országútra, amely cseppet sem volt biztonságos, mert a „Stukák" géppuskatüze tette emlékezetessé a tömegméretű menekülést. Franciaországnak drágán kellett megfizetnie kormányférfiainak ügyetlenségét és reakciós katonai parancsnokainak tehetetlenségét, akik felelőtlen elbizakodottsággal kezelték, majd gyáván cserbenhagyták a nemzet érdekeit.

Hazánk történetére a nácik franciaországi hadjáratának megindulását követő, gyásszal-szorongással teli napokban a vezetők köreiben folyó kicsinyes civakodás, az ellenállás akarásának fokozatos megszűnése az ellenséggel szemben és a kapituláció erőinek felszínre kerülése nyomta rá bélyegét.

Június 18-án Paul Reynaud megpróbálta Huntziger tábornokot állítani Weygand helyére, a hadsereg-főparancsnoki posztra, de Gaulle tábornokot bízta meg az ajánlat közvetítésével. Huntziger nem állt kötélnek, azonban kevéssel utóbb elvállalta annak a küldöttségnek a vezetését, amelyet Pétain a Hitlerrel kötendő fegyverszüneti megállapodás föltételeinek megbeszélésével bízott meg. Egyébként június 12-től kezdve, miután Mussolini Olaszországa már két napja belépett a háborúba, a fegyverszünet kérésének gondolata mind jobban tért hódított a kormányon belül. Másnap, június 13-án az államtanács ülésén az a kérdés is felvetődött, vajon milyen magatartást tanúsítana Anglia abban az esetben, ha Franciaország fegyverszünetet kérne.

Az ülésen Winston Churchill is részt vett, aki érthető módon egyáltalán nem nagy örömmel fogadta egy ilyen megoldás lehetőségét.

Ugyanazon a napon – miközben Hering tábornok hivatalosan „nyílt városnak" nyilvánította Párizst, s a hitleri csapatok elérték a központhoz legközelebb eső külvárosok közül Aubervilliers-t, és

Pantint – a minisztertanács Cangey-ban ült össze. Weygand részt vett a minisztertanács ülésén, s ismertette a katonai helyzetet, majd kifejtette, hogy szerinte elkerülhetetlen a fegyverszünet iránti kérelem.

Az ülés folyamán egy tiszt közölte Weygand-nal a német előrenyomulásra vonatkozó legfrissebb híreket, mire a tábornok hazug módon bejelentette: olyan értesüléseket szerzett, hogy kommunista kormány alakult Párizsban, Maurice Thorez elnöklete alatt. A rendőrfőnökhöz intézett telefonhívás megcáfolta ezt a hamis hírt, de az a tény, hogy a hadsereg-főparancsnok ilyen érvet próbált alkalmazni, arra mutat, hogy nem akart tovább harcolni, és készen állt a kapitulációra.

A kormány Bordeaux-ban

Június 14-én a németek bevonultak Párizsba, amely akkor már annyira elnéptelenedett, hogy csak 700 ezer ember maradt a városban. Ezalatt a kormány Bordeaux-ban rendezkedett be, melynek polgármestere, Adrien Marquet közismert Hitler-barát volt, a kormány különféle intrikák közepette vergődött, ezek részben arra irányultak, hogy meggyorsítsák a fegyverszüneti kérelmet, részben arra, hogy megakadályozzák a kormány Algériába való távozását, ahol tovább képviselhette volna a törvényességet.

Június 15-én Paul Reynaud azt indítványozta Weygand-nak, határozza meg ő azt az időpontot, amikor meg lehet kötni a tűzszüneti megállapodást, akárcsak annak idején Hollandiában, s ez nem akadályozná meg a kormányt abban, hogy folytassa a harcot Afrikában. Ám Weygand nem egészen így képzelte a dolgot. Azt állította, hogy a tűzszünet kérdésessé tenné „a hadsereg becsületét". Ő valahogy úgy képzelte, hogy a tábornokok csak győztesek lehetnek, néha talán balszerencsések, de felelősek semmiképpen. A kormányoknak viszont az a feladatuk, hogy megőrizzék a hadsereg presztízsét, még akkor is, ha a hadsereg parancsnokainak személyében méltatlannak bizonyul azokra az áldozatokra, amelyeket a nemzet hoz érte. A francia hadseregnek hosszú esztendőkön át begyepesedett vezetői voltak,

előbb Pétain, később Weygand személyében, olyan megrögzött szokásaikhoz ragaszkodó, szükségtelenül pazarló emberek, akik épp e tulajdonságaik következtében a felelősek elsősorban azért a vereségért, amely az országra zúdult.

Ugyancsak június 15-én történt, hogy de Gaulle tábornok egy tengeralattjáró fedélzetén Angliába ment. Odakérkezve arra a feladatra vállalkozott, hogy előadja az angol kormánynak, éspedig Churchillnek személyesen, egy brit–francia unió tervezetét, amelyet Corbier francia nagykövet, Jean Monnet és Sir Robert Vansittart készített elő. Ez a tervezet a két ország államhatalmi szerveinek egyesítését tartalmazta, következésképpen Franciaország szuverén és független nemzeti létének megszűnését jelentette volna.

Churchill, aki Franciaországhoz képest az erő helyzetéből tárgyalt, elfogadta a tervezetet. Június 16-án este de Gaulle repülőgépen megérkezett Bordeaux-ba, de a Paul Reynaud vezette kormány addigra már lemondott, és Pétaint bízták meg az új kormány megalakításával.

Az idős marsall egyik minisztérium vezetését sem vállalta, csupán a miniszterelnökséget, és miniszterelnök-helyettesi minőségben megtartotta az előző kormányból Camille Chautemps-t. Az új kormánynak több olyan minisztere és államtitkára volt, aki korábban részt vett a Reynaud-kormányban. Így Paul Baudouin és Yves Bouthillier, akik nem voltak képviselők; a Szocialista és Köztársasági Unióhoz tartozó Frousard és Charles Pomaret; a radikálszocialista Albert Chichery; a szocialista Albert Rivière és André Février; a reakciós Ybarnegaray, valamint a független republikánus Robert Schuman. A hadsereg jelentős arányban került be a kormányzatba: Weygand tábornok lett a nemzetvédelmi miniszter, Colson tábornok a hadügyminiszter, Darlan tengernagy a tengerészeti és Pujo tábornok a légügyi miniszter. Végül pedig június 18-án Jean Prouvost tájékoztatásügyi főmegbízotti minőségben került be a kormányba.

Amikor az új kormány megalakulásáról szóló hírek eljutottak hozzánk, arra gondoltunk, hogy lám, megtörtént a kapitulánsok felállása, és akkor még szinte ügyet sem vetettünk arra, hogy de Gaulle tábornok Spears tábornokkal június 17-én Londonba repült azon a gépen, amelyen az előző nap megérkezett Bordeaux-ba.

Június 17-én 12 óra 30 perckor a kormányalakítást követő napon, Pétain mekegő hangján beszédet intézett a franciákhoz. Az idős marsall dicsőítette a hadsereget, és hangsúlyozta, hogy Franciaország eleget tett a szövetségeseivel szemben vállalt kötelezettségeinek; kijelentette, hogy bizonyos a volt frontharcosok támogatásában, és feláldozza életét Franciaországért, majd ezek után bejelentette, hogy az ellenfélhez fordult, és „megkérdezte tőle, kész-e velünk együtt, mint katona a katonával, a megvívott küzdelem után becsületesen megkeresni az ellenségeskedésre pontot tevő módozatokat."

Úgy emlékszem vissza, mintha csak tegnap történt volna, milyen szomorúság támadt bennem, s micsoda düh lett úrrá rajtam, amikor végighallgattam ennek a sötét lelkű aggastyánnak a szavait, és azonnal Bazaine* jutott róla az eszembe.

Elmondtam mindezt annak az elvtársnőnek, akinél akkor laktam, s ő zokogva felelte: „És még ezek az emberek mernek bennünket árulással vádolni!"

Ez után a beszéd után világosan éreztük, hogy hosszú, nehézségekkel és veszedelmekkel teli időszak kezdődik számunkra. Akik árulással vádoltak bennünket, s akik valójában maguk voltak árulók, továbbra is gyűlöletükkel fognak üldözni, és továbbra is elnyomással élnek majd irányunkban. Egészen világos volt számunkra, hogy Pétain fegyverszüneti kérelme egyet jelent azzal, hogy előre elfogadottnak tekintheti Hitler valamennyi feltételét.

Pétain beszéde június 17-én hangzott el, s a BBC adóján keresztül már másnap de Gaulle tábornok is felhívást intézett a franciákhoz, felhívása azonban nem váltott ki különösebb visszhangot abban az

* A. Bazaine marsall (1811–1888), a porosz–francia háborúban 1870-ben hadseregcsoportjának főnöke ellenére sem volt hajlandó felvenni a poroszokkal szembeni harcot. A Köztársaság elismerése (1870. szept. 4.) helyett a monarchia restaurálásának reményében tárgyalásokat kezdett a németekkel. 1871. december 11-én a hadbíróság hazaárulásért egyhangúlag halálraítélte. Mac Mahon elnök az ítéletet 20 évi fegyházra változtatta. Bazaine 1874-ben megszökött.

időben. Az angolok úgy tekintettek erre az ismeretlen tábornokra, mint egy általuk kívánatosnak tartott Reynaud–Mandel-féle kormány előőrsére, amely Pétain kormányával szembeállítható.

Sok szó esett erről a június 18-i felhívásról, amelyet utólag igyekeztek úgy beállítani, hogy az adott helyzetből kínálkozó történelmi jelentőséggel ruházzák fel, és de Gaulle tábornok dicsőségét zenghessék. Az igazság az, hogy de Gaulle nem azokhoz a franciákhoz szólott, akik Franciaországban tartózkodtak, és nem adott nekik különleges utasításokat. A konkrét útbaigazítások terén csak annyit jelentett ki: „Én, de Gaulle tábornok, jelenleg Londonban vagyok, és felszólítom azokat a francia tiszteket és katonákat, akik brit területen tartózkodnak, vagy ide fognak jönni, fegyverükkel vagy anélkül, felszólítom a hadiipar mérnökeit és szakmunkásait, akik brit területen tartózkodnak, vagy ide fognak jönni, lépjenek kapcsolatba velem."

De Gaulle tehát kívülről akart cselekedni. Egyébként ezt a június 18-i felhívást nagyon kevés francia hallotta. A magam részéről nem hallgattam a BBC-nek azt az adását, amelyben de Gaulle felhívása elhangzott, ezért egy ideig nem is tudtam a létezéséről.

Mi Franciaországban éltünk, és azt követtük aggódással valamint haraggal, ami a katonai és a kormányzati tevékenység dolgában ment végbe.

Június 18-án a németek elfoglalták Cherbourg-t, egész Normandiát, s túljutottak Mâçonon. Másnap Tours és Saumur alá értek, ahol a hősiesen harcoló kadétok tartóztatták fel páncélosaikat 48 órán át. Június 22-én a hitleri csapatok elérték La Rochelle városát, a mi keleti hadseregcsoportunk 500 ezer embere pedig megadásra kényszerült. Június 23-án a hitlerista árhullám elérte Royant. Másnap Aix-les-Bains és Saint-Étienne került az ellenség kezére, már Montluçon, Thiers, Châteauroux, Angoulême is a birtokában volt, és Bordeaux kapui előtt állt.

A Pétain-kormány június 21-ről 22-re virradó éjszaka szerzett tudomást a fegyverszüneti feltételekről, és kijelölte a fegyverszüneti küldöttséget, melynek élén Huntziger tábornok állt, s tagja volt Léon Noël, volt varsói nagykövet is, akit a későbbiekben de Gaulle az alkotmányozó gyűlés elnökévé nevezett ki.

Németország nem volt hajlandó az azonnali békekötésre, s Franciaország egész északi felén és a teljes atlanti partvidéken gyakorolni óhajtotta a megszálló hatalom valamennyi jogát. Megengedte hogy „szabadon" válassza meg székhelyét a kormány, amely ettől kezdve az ő árnyékában állt fenn.

A fegyverszüneti megállapodást Keitel és Huntziger június 22-én 23 óra 50 perckor írta alá, s két nappal később ugyancsak Huntziger írta alá Badoglio marsallal a francia–olasz fegyverszüneti megállapodást is; a két megállapodás értelmében a harci tevékenységnek június 25-én 0 óra 15 perckor kellett megszűnnie.

Az angol kormány rendkívül élénken reagált, mihelyt tudomására jutottak a fegyverszüneti feltételek. Winston Churchill kijelentette: fájdalommal és megdöbbenéssel értesült arról, hogy a francia kormány elfogadta a németek által szabott feltételeket, majd felszólított minden franciát, segítse őt feladata minél biztosabb és gyorsabb teljesítésében.

Június 22-én de Gaulle tábornok a BBC adásában újabb felhívást tett közzé, melynek befejező szavai a következőképpen hangzottak: „A becsület, a józan ész s a haza legfőbb érdeke azt parancsolja minden szabad franciának, hogy ott folytassa a harcot, ahol éppen tartózkodik, s úgy, ahogy éppen tudja."

De Gaulle június 24-én, 26-án, 28-án és július 2-án egymás után újabb felszólításokkal lépett fel, amelyek mind a külső ellenállás megszervezésére buzdítottak, már csak azért is, mivel az angol kormány elismerte őt valamennyi szabad francia vezetőjének. De Gaulle ilyenformán már Pétain vetélytársaként lépett fel, s felrótta Pétainnek, hogy Franciaország valamennyi fegyverét, továbbá flottáját kiszolgáltatta ellenségeinek, hogy Franciaország szövetségesei ellen használhassák fel azokat.

Az angol kormány a fegyverszüneti megállapodás aláírása után tervbe vette, hogy vagy kivonja a francia flottát a harcból, vagy pedig megsemmisíti. Július 2-ről 3-ra virradó éjszaka az angolok saját ellenőrzésük alá helyezték a Plymouth mellett horgonyzó francia hajókat, július 3-án pedig egy angol hajóraj jelent meg Mers el-Kebir kikötőjében, s követelte, hogy a francia flotta induljon el az angol kikötők felé. Miután ezt a követelést elutasították, az angol hajóraj pa-

rancsnoka kiadta az utasítást, tüzeljenek a francia hajókra, amelyek nagy része elsüllyedt.

Természetesen a pétainista propaganda által elkábított francia közvélemény mélységesen elítélte ezt a „Katapult" fedőnevet viselő brit hadműveletet. Ezért de Gaulle szükségesnek tartotta, hogy a BBC által sugárzott július 8-i beszédében megkérje az angolokat, ne tekintsék a Mers el-Kebirnél lebonyolított hadműveletet valamiféle közvetlen haditengerészeti sikernek, és a franciák lelkére beszéljen, hogy értsék meg, és helyeseljék ezt az angol akciót.

A fegyverszüneti megállapodás előtt Pétain kormánya, mely jó szemmel nézte a köztársasági elnök és a miniszterek Észak-Afrikába való távozását (míg ezzel szemben az öreg marsallnak Franciaországban kellett maradnia), megszervezte néhány parlamenti képviselő elutazását, a *Massilia* nevű hajó fedélzetén, amely június 21-én hagyta el Verdon kikötőjét. Azonban a fegyverszünet megkötése után minden megváltozott. A *Massilia* utasait szökevényeknek nyilvánították, s a köztársasági elnököt arra kérték, maradjon Franciaországban.

A fegyverszünet aláírásának másnapján, június 23-án Pétain kormánya két díszes újonccal bővült: Pierre Laval lett a miniszterelnök helyettese, s ezzel Camille Chautemps ellenpárja, továbbá Adrien Marquet, aki államminiszter volt június 27-ig, majd Charles Pomaret helyére lépett a belügyminisztérium élére, az előbbi pedig munkaügyi miniszter lett.

Pétain és csoportja Vichyben

A kormány július 1-én Vichyben rendezkedett be, s ettől kezdve ez a fürdőhely fémjelezte nevével azt a gyalázatos társaságot, amely az ország élére tornászta fel magát. Mit is akartak a reakció és az árulás hívei, katonák és civilek, vegyesen, akik az öreg marsall körül csoportosultak? Az a kiáltvány, amelyet Weygand június 28-án nyújtott át Pétainnek, leleplező módon világít rá arra a lelkiállapotra, amely

már Bordeaux-ban is megnyilvánult, s a későbbiekben Vichyben bontakozott ki teljességgel.

„A dolgok eddigi rendjéből – mondja az említett kiáltvány –, vagyis a szabadkőműves, a kapitalista és a nemzetközi kompromittálásokon alapuló politikai rendszerből

FRANCIAORSZÁG NEM KÉR TÖBBÉ,

mert ez sodort bennünket a jelenlegi helyzetbe.

Az osztályok harca megosztotta az országot, megakadályozott minden gyümölcsöző munkát, szabad utat engedett mindenféle demagóg ígérgetésnek. Franciaország csakis olyan új társadalmi rend létrehozása után emelkedhet fel a munkában, amely a munkások és a munkaadók közötti kölcsönös bizalomra és együttműködésre épül. Ilyen társadalmi rendet kell létrehozni.

A születések arányának csökkenése leszorította Franciaország potenciálját, s ez katonai szempontból oda vezetett, hogy hazánk területét megengedhetetlenül nagy mennyiségű észak-afrikai, gyarmati és külföldi katonával kellett védelmeznünk, nemzeti szempontból pedig oda, hogy tömeges és nem kívánatos mértékben kellett megadnunk a francia állampolgárságot, és földünk és kincseink egy részét idegen tulajdonosok hasznosítják.

Vissza kell adni a család becsületét.

A materializmus hulláma, mely elöntötte Franciaországot, valamint az élvezetek és a könnyű életmód szelleme képezi gyengeségeink és mulasztásaink legmélyebben fekvő okát. Vissza kell térni annak az eszmének a kultuszához és gyakorlatához, amely ebben a három szóban foglalható össze: Isten, Haza, Család.

Ifjúságunk nevelését meg kell reformálni.

Ezek a reformok túl mélyrehatóak ahhoz, hogy elhasználódott és bizalmat már nem keltő emberekkel végre lehessen őket hajtani. Franciaország nem értené meg, ha ismét kiszolgáltatnák ezeknek az embereknek. Elveszítené amiatt minden hitét a felemelkedésben. Az új programhoz új emberek kellenek.

Az idő sürget. A régi káderek, akiket a felelősség terhel, félnek a büntetéstől, s most a háttérben tevékenykednek a hatalom visszaszerzéséért. Az ellenség megszállja szülőföldünket, és megpróbál magának híveket toborozni. Holnap – már túl késő lesz.

Ma rendelkezünk egy kisszámú, szégyenfoltok és elkötelezettségek nélküli, új emberekből álló csoporttal, amelyet egyetlen szándék hevít, hogy szolgáljon, s amelynek Pétain marsall, a mindnyájunk által elismert vezető irányítása alatt meg kell hirdetnie programját, és munkához kell látnia." (Weygand tábornok: *Mémoires,* III. kötet, 298. old.)

Mindezekből világos képet nyerhettünk arról, hogy mi mindenre fogja ez az új kormányzati testület kényszeríteni Franciaországot, a hitleri megszállók fennhatósága alatt.

Ám nem Weygand volt az egyetlen, aki úgynevezett új rendet akart létrehozni, ez a törekvés egyébként egyszerre merített ihletet Mac-Mahonból és annak „erkölcsi rendjéből", valamint Bazaine-ból, a nemzeti érdekek elárulásának megtestesítőjéből. Igen, Pierre Laval, ez az auvergne-i lókupec is eltökélte, hogy benevez a menetbe: azt tűzte hát ki céljául, hogy megfojtja a köztársasági rendszert egy olyan képviselőház és szenátus révén, amely megfosztotta megbízatásuktól a kommunista képviselőket, és olyan gyávaságról tett tanúságot, mely a legsúlyosabb hitszegésekre is képessé tette.

Laval az alkotmány reformjának tervezetét készítette elő, mellyel az alkotmányozó hatalmat egész egyszerűen Pétain marsallra ruházza át. A következőképpen fogalmazódott meg a tervezet, amely július 10-én került a parlament elé:

„Egyetlen cikkely . . . – A nemzetgyűlés minden hatalmat a köztársaság kormányára ruház, mely Pétain marsall miniszterelnöknek tartozik alávetni magát abból a célból, hogy egy vagy több törvény útján kihirdesse a francia állam új alkotmányát.

Ennek az alkotmánynak biztosítania kell a munkához, a családhoz és a hazához való jogokat. Ezen alkotmányt az általa létrehozandó törvényhozó testületek fogják jóváhagyni."

Július 5-én a volt frontharcos szenátorok ellentervezetet nyújtottak be, mely felfüggesztette az alkotmánytörvényeket, és teljhatalommal ruházta fel Pétaint, akit azzal bízott meg, hogy az illetékes bizottságokkal együttműködve, készítse elő az új alkotmányt.

Valóban rendkívül szerény volt az ellentervezet, azonban Laval elutasította, és megfélemlített légkört teremtett a képviselők és sze-

nátorok között bérencei útján, akikhez Doriot emberei is csatlakoztak; ennek következtében mindenkit egy katonai puccstól való rettegés gondolata gyötört – hiszen Weygand csapatai Clermont-Fernandban állomásoztak! –, vagy az a félelem, hogy beavatkozik a Wehrmacht, mely már Moulins-t is elfoglalta.

Lavalnak könnyű dolga volt egy ily módon megdolgozott képviselőházzal szemben, mely egyébként saját magát fosztotta meg legtevékenyebb és legelszántabb tagjaitól, a kommunistáktól, s kifejthette manipulációs, kupeckedő és alkudozó képességeit. Még azt a fényűzést is megengedte magának, hogy megváltoztassa tervének utolsó mondatát, mintegy azt az illúziót keltve a képviselőkben, hogy számításba veszi megfogalmazatlan fenntartásaikat. Ahelyett, hogy „Ezen alkotmányt az általa létrehozandó törvényhozó testületek fogják jóváhagyni", az új szöveg így hangzott: „... az általa létrehozott törvényhozó testületek" – ami a világon semmin sem változtatott. 569 szavazattal 80 ellenében és 17 tartózkodás mellett elfogadták a köztársaságot megsemmisítő szöveget, mely az alkotmányozó jogokat Pétain kezébe helyezte.

A szavazás másnapján Pétain a francia állam fejének címével ruházta fel önmagát, és eltörölte az 1875-ös alkotmánytörvények valamennyi olyan intézkedését, amelyek ellentmondanak az „új rend" szempontjainak.

Ez a sötét klikk, amely megvert tábornokokból, becstelen politikusokból, minden rendű-rangú kalandorból, gátlástalan kufárokból és minden szennyes munkára kész bérencekből állt össze, most kedvére kitombolhatta magát a parlament által megsemmisített köztársaság romjain.

A francia állam pedig ezek után fedezetül szolgált a leggyanúsabb üzérkedéseknek, miközben a klikkek közötti sötét rivalizálások színhelyévé lett, amelyek a megszállók által Pétainnek juttatott hatalom előnyein osztozkodtak. Laval, aki a köztársaság likvidálását megszervezte, úgy vélte, kiérdemelte az örökös címét és jogait. Weygand a hadsereg elsőbbségét képviselte a civilekkel szemben, s ő is hasonló ambíciókat táplált. A royalisták, akiknek vezére, Charles Maurras „isteni csodaként" üdvözölte a vereséget és a köztársaság összeomlását, a leendő monarchia restaurátorát látták Pétainben, s így

már Párizs grófja* is előmerészkedett. Ezen felül Déat és Doriot ugyancsak arra számítottak, hogy hamarosan eljön az ő órájuk is.

Ilyen volt hát Vichy hivatalos épületekké átalakított hoteljainak nemkívánatos faunája, s megtalálható volt környezetében mindaz, amit ez a díszes társaság maga után cipelt, a prostituáltaktól a kerítőnőkig, akik többé-kevésbé valamennyien bele voltak keveredve a politikai intrikákba, amelyek nem ritkák az efféle körökben.

A hitlerista csapatok Párizsban

A német csapatok 1940. június 14-én vonultak be Párizsba, abba a Párizsba, amelynek védelmére pártunk javaslatokat tett, abba a fővárosba, amelynek lakói többsége elmenekült.

Könnyen elképzelhető, micsoda gőggel taposták Párizs kövezetét a horogkeresztes tisztek és katonák, hiszen Párizs kárhoztatott s egyszersmind csábító volt, kárhoztatott a forradalmai, a kommünje, a népfrontja révén nyújtott rossz példái miatt, csábító a szépségével, no meg azzal a hírnévvel, melynek következtében a külföldiek az örömök városának látják, s ezért az angolszászok, akik általában fővárosunknak csak egy-két arculatát ismerik, így nevezik: *gay Paris.*

Amikor a hitleristák bevonultak, én egy kis lakásban bújtam meg a kicsi, öreg rue de la Verrerie-ben, Párizs szívében. A nácik persze nem mulasztották el, hogy végigvonuljanak a Champs Élysées-n, a Diadalívtől indulva, ahová azért mentek, hogy megalázzák a legyőzött nemzetet, és bosszút álljanak mindazokért a megaláztatásokért,

* Párizs grófja Henri, comte de Paris (1908–) Jean, le duc de Guise fia, jelenleg a „Maison de France" feje. 1950-ig száműzetésben élt, s királypárti nézeteit „Le Courrier Royal" c. lapban fejtette ki. A száműzetési törvény eltörlése után hazatért Franciaországba. Felesége, Isabelle d'Orleans-Bragance 11 gyermeket szült.

Párizs grófja politikailag először, az 1974-es köztársasági elnökválasztási kampányban kötelezte el magát: Giscard d'Estaing-t biztosította támogatásáról.

amelyeket a napóleoni idők és az első világháborúbeli Franciaországtól szenvedtek el.

Az elvtársnő, aki szállást adott számomra, elmesélte, mi megy végbe az utcákon. Könnyek csillogtak a szemében, amikor arról beszélt, hogy a műemlékeinken horogkeresztes zászló lobog, nekem pedig az árulások hosszú sora jutott az eszembe, amelyeket kizárólag osztályérdekek határoztak meg, s amelyek szerencsétlen hazánkat a szolgaságba és a gyalázatba sodorták.

Mindazonáltal az akkori Párizsban nem a megszállók iránti harag és gyűlölet jellemezte a lakosságot. Bizonyos értelemben a megkönnyebbülés érzése kerekedett felül a szégyenen. A háború elmúlt, eltávolodott, és a többi franciához hasonlóan számtalan párizsit is az a biztonságérzet kerített hatalmába, amelyet a csaták várhatóan közeli befejezésének reménye táplált bennük.

Így, amikor a franciák június 17-én a rádióból megtudták, hogy az öreg marsall fegyverszünetet kért, sokan közülünk azt gondolták, hogy a tűzszünet már csak napok kérdése, s ezért voltak hajlamosak készpénznek venni azokat a frázisokat, melyek szerint Pétain feláldozza életét Franciaországért.

Akadt tehát egy „megváltó", s meg kell mondanunk, hogy a megváltók Franciaország történelme folyamán mindig katonák voltak, kezdve azzal a bizonyos Bonapartéval, akinek a személyében – Victor Hugo kifejezésével élve – már Napóleon tört magasba.

Napóleon álunokaöccse, Louis Bonaparte csak a Szent Ilona-i száműzöttel való „rokonságának" köszönhette, hogy eljátszhatta a megváltó szerepét, és a népszavazáson mellé állt a francia nép.

Boulanger tábornok*, aki megválasztatta magát, Franciaországszerte ugyancsak a megváltó szerepét jászotta bizonyos ideig, mígnem úgy végezte kalandor pályafutását, hogy öngyilkosságot követett el a szeretője sírján.

* G. Boulanger tábornok (1837–1891) vezető szerepet játszott a Párizsi Kommün vérbefojtásában. 1871 után soviniszta demagógiájával a III. Köztársaság ellenzékének élére állt és a németekkel szembeni revans követelésének fő képviselője lett. 1889-ben a kormány leleplezte köztársaságellenes, katonai diktatúra létrehozását célzó összeesküvését. Ekkor a hadbírósági ítélet elől Brüsszelbe menekült, ahol 1891-ben öngyilkosságot követett el.

1940-ben, a hazánkat sújtó szerencsétlenségek után Pétain olyan népszerűségnek örvendett, amely messze messze meghaladott minden addigit. „Pétain, az Franciaország – Franciaország, az Pétain!" – jelentette ki Gerlier kardinális, míg egy gátlástalan propaganda azon munkálkodott, hogy valamiképpen istenítse Pétain személyét, akit „a Gondviselés küldte aggastyán" néven neveztek.

„Micsoda kegy olyan emberrel egy korban élni, akiről már tudjuk, hogy kilép a történelem kereteiből, és egyszeriben legendává fog válni", írta René Benjamin. Nos, miután ez az ember megszűnt a francia állam feje lenni, s miután Sigmaringenben egy szégyenteljes vállalkozásba bocsátkozott, nem a nemzeti hősök legendájába került, hanem a Yeu-sziget börtönébe, s ott végződött be egy egzisztencia, amelynek hosszú időtartama a történelmi személyiség ártalmára volt.

Azután tizenegy éven át láthattunk egy tábornokot a megváltó szerepében, bizonyos mértékig a hivatásos megváltóéban.* És ha az ember megvonja a mérlegét azoknak az eredményeknek, amelyeket a hazánkban egymást követő „csillagos megváltók" értek el, arra a megállapításra jut, hogy annyi kudarcot és szerencsétlenséget halmoztak egymásra, hogy az emberből kikívánkozik: „Franciaország, menekedj megváltóidtól!"

A fegyverszüneti megállapodás záradékainak értelmében Franciaországot egy demarkációs vonal vágta ketté. Ez a vonal a Pireneusok határánál, Saint-Jean-Pied-de-Port-tól keletre, pontosan Arneguy falunál kezdődött, melynek plébániája a megszállott övezetbe került, temploma meg a szabad övezetbe, azután a vonal északi irányban haladva, valamivel Angoulême-től és Poitiers-tól nyugatra húzódott, majd Tours magasságáig keleti irányba fordult. Bourges városa az északi zónába került, míg a vonal Moulins és Chalon-sur-Saône magasságában húzódott tovább, mígnem egy hirtelen kanyarulattal elérte a genfi kanton vidékénél a svájci határt.

Ezenkívül Franciaországnak 20 millió birodalmi márkát kitevő járandóságot kellett fizetnie naponta, s minthogy az átszámítási árfolyamot önkényesen 20 frankban szabták meg 1 márka ellenében, a hitleristák napi 400 millió frankot préseltek ki az országból.

* A szerző de Gaulle tábornokra utal.

Franciaország kifosztására bonyolult és hatékony rendszert léptettek életbe, mindjárt a megszállás kezdetén, amikor a vereségtől bénult nép még nem ébredt tudatára annak, hogy ez a helyzet milyen mérhetetlen veszedelemmel fenyegeti a nemzet jövőjét.

Egyébként a hitleristák, miközben kialakították a hazánk kifosztására irányuló széles körű vállalkozást, elfogadható képet próbáltak nyújtani, s így számos francia, akinek rossz véleménye volt a hitlerizmusról, némi megkönnyebbüléssel mondhatta: „Az ember rosszabbat várt."

Az igazság az, hogy a hitleristák mindent megtettek, hogy vonzó színben tüntessék fel magukat, igen „korrekt" embereknek, egy fejlett civilizáció részeseinek mutatkoztak, akik tele vannak a lakosság iránti jóindulattal, s kiváló szervezőknek, akik már csak azért is igen hasznosak lehetnek, mert a francia hatóságok teljes tehetetlenségükről tettek tanúbizonyságot az elmúlt időszak folyamán.

Természetesen mindez nem volt egyéb, mint azzal a céllal megrendezett színjáték, hogy előkészítse a talajt hazánk szomorú jövője számára.

Június 17-től kezdődően, vagyis négy nappal Párizs megszállása után, újra megjelent a Bunau-Varilla család tulajdonában levő *Le Matin* című napilap, melynek két főszerkesztője Jean Luchaire és Jacques Roujon volt, főbb munkatársai között szerepelt Jacques Ploncard, Beauplan, André du Bief, Camille Mauclair, Montherlant, Jean d'Orsay stb.

Június 20-án új napilap jelent meg *Les Dernières Nouvelles de Paris* címmel, ez azonban még ugyanazon év szeptemberében megszűnt. Igazgatója Louis Burelle volt, két főszerkesztője Delalande és Georges Lanusse, főbb munkatársai Maurice Ajam, Robert Reganey, Fernand Demeure, Marqués-Rivière, André Chaumet stb.

A *Paris-Soir* június 22-én jelent meg újra, szerkesztették: Henri Coston, Pierre Hamp, Jean Chatel, La Fouchardière (1940. augusztus 16-tól szeptember 24-ig), valamint Lucien Pemjean stb.

La France au travail volt a címe annak a lapnak, mely az álszociális demagógiára specializálta magát, s részben bizonyos frázisok felhasználásával, részben bizonyos témák fejtegetésével azt a látszatot próbálta kelteni, hogy a dolgozók érdekeit védelmező lap, ugyanak-

kor persze egy percre sem feledkezett meg a megszállók érdekeinek védelméről. Igazgatója bizonyos Jean Drault volt. Charles Dieudonné volt eleinte a lap főszerkesztője, majd 1940 októberében Jean Fontenoy lépett a helyére, míg ő maga a lap igazgatója lett, a rovatokat Coston, Paul Albert és Henri Philippon vezette, 1941-ben Georges Daudet és René Saive lett az igazgató, Eugène Schueller, Urbain Gohier, Lucien Pemjean, Jacques Dubois és Georges Montandon pedig főmunkatárs.

Néhány, kétségtelenül jó szándéktól vezetett elvtárs, aki a későbbiek folyamán derekasan harcolt a megszállók ellen, úgy gondolta ebben a légkörben, hogy a párt sajtója is megjelenhetne legális formában, hiszen más lapok is újra megjelentek. Ezek az elvtársak tettek is néhány lépést az ügy érdekében. A párt vezetése azonban helytelenítette lépéseiket, s az elvtársak elismerték tévedésüket.

Ezzel szemben a párt kénytelen volt az üggyel kapcsolatban két párttagot kizárni, akik a hitleri megszállók és a vichyi árulók érdekeinek szolgálatában ártalmas törekvésekről tettek bizonyságot a pártra nézve.

Nekem igen óvatosnak kellett lennem ott, Párizsban, ahol továbbra is tevékenykedett a pétainista rendőrség, mert könnyen felismerhető voltam, annak ellenére, hogy elváltoztattam az arcomat, amennyire csak lehetett. Ha történetesen a kezük közé találok kerülni ezeknek az uraknak, percnyi habozás nélkül kiszolgáltattak volna náci kollégáiknak.

A közlekedési lehetőségek igen korlátozottak voltak. Magánautó gyakorlatilag nem létezett, a metró veszedelmeket rejtegetett, hiszen ott kellemetlen találkozásokkal lehetett számolni. Mindez borzasztóan megnehezítette a munkánkat.

A Párizs náci megszállását követő időszakban egy alkalommal az egyik rejtekhelyről éppen egy másikra költöztem; egy garázstulajdonos elvtársunk vitt kis teherautóján, én ott ültem mellette, amikor az Invalidusok palotája mögött elhaladva, nagyobb hitlerista katonai egységet pillantottunk meg számos gépkocsival, s ez arra késztetett bennünket, hogy útvonalat változtassunk, és ne kerüljünk túlságosan közel ezekhez az emberekhez. Engem nyugtalanított ez a csoportosulás, majd eszembe jutott a rádió bejelentése, hogy Hitler Párizsban

tartózkodik, s elmegy az Invalidusokhoz, és lerója tiszteletét Napóleon sírja előtt. Valóban erről volt szó, mint később a rádióból megtudtuk.

Kétségtelen, hogy a Németországon uralkodó véres kezű kalandor európai uralomra vágyott, akárcsak Napóleon, és kétségtelenül azt remélte, hogy ott, ahol a francia császár kudarcot vallott, ő, Németország Führere, sikert fog aratni. Egyébként nem sokat kellett várnunk arra, hogy a hitleri propaganda meghirdesse az egységes Európa gondolatát, amely Európán természetesen a birodalom lett volna hivatott uralkodni.

Útban az ellenállás felé

Számunkra, kommunisták számára a helyzet bonyolult és nehéz volt. Erőink szétszóródtak. Voltak még kommunisták a hadseregben, akiket hamarosan leszereltek, mások hadifogságba estek, megint mások a kivándorlás útját választották. És ha joggal merült is fel, hogy pillanatnyilag nincsenek még együtt az objektív feltételek ahhoz, hogy fel lehessen venni a harcot az ellenség, a francia hadsereg legyőzője ellen, fel kellett készülnünk a később elkövetkező, kikerülhetetlen harcra.

Ebből a célból ismét össze kellett gyűjtenünk pártharcosainkat és tudatnunk kellett mindazokkal, akik a körülmények következtében el voltak vágva a párttól, hogy szervezetünk él. Pártunk maga is áldozatul esett az ország általános dezorganizáltságának, valamint annak a ténynek, hogy Franciaországot két külön zónára tagolták szét, s meglehetősen kevés eszközzel rendelkezett, mégis hallatnia kellett a hangját, ha koordinálni akarta az elszigetelt elvtársaktól érkező különféle kezdeményezéseket.

A július 5-i képviselőházi és szenátusi ülés alapján tudtuk, hogy a két ház alkotta nemzetgyűlés július 10-én fog összeülni, hogy új alkotmányt fogadjon el, melyről előre tudni lehetett: felszámolja a köztársaságot. Ilyen körülmények között határoztuk el, hogy felhívást

fogalmazunk, mely az adott körülmények között jelképes értékre tesz szert.

Tartottunk egy összejövetelt Párizs valamelyik részén, ahol sikerült gondolatainkat kicserélni arról, hogy mit is kellene elmondanunk ebben a felhívásban.

A szöveget azután egy összekötő elvtársunk közreműködésével közösen fogalmaztuk meg, ám ki is kellett valahogyan nyomtatni.

A *L'Humanité* akkoriban roneo-gépen került sokszorosításra, s így szó sem lehetett arról, hogy a felhívás teljes szövegét közzétegyük. Pontosan július 10-én adtuk át a szöveget Roger Tirand nyomdásznak, akinek a XII. kerületben, a Poniatowski körúton volt a műhelye.

A szedés és a levonatok korrigálása bizonyos időt igényelt, mert a kapcsolatok rendkívül nehézkesek voltak. A nyomás ideje alatt időszerűbbé is kellett tennünk a szöveget, hogy tekintetbe vehessük a parlament vichyi ülését követő eseményeket.

Akkor már nem a rue de la Verrerie-n levő lakásban laktam. Nem maradhattam ott sokáig, egyszerűen biztonsági okokból.

Egyik elvtársnőnek volt egy lakása a XX. kerületi Mortier körúton, oda költöztem be.

A helyváltoztatás azonban veszedelmes volt. És minthogy nem rendelkeztünk semmiféle közlekedési eszközzel, a garázstulajdonosnak pedig, aki már egyszer szállított engem, vigyáznia kellett, felültem reggel a legelső metrókocsira, a városháza épülete előtt, az Hôtel de Ville állomáson.

Sohasem fogom elfelejteni, hogy megdobbant a szívem, amikor megláttam a horogkeresztes zászlókat a Városháza épületén, mely nemzeti történelmünk annyi nagy eseményének volt tanúja. Ekkor végiggondoltam mindazt, ami Franciaország összeomlását előkészítette.

A metróban kevés volt az utas, szerencsémre, mert bizony nagyon féltem, hogy felismernek.

Már az új szállásomra futottak be az első példányok a felhívásból, amely elhatározásunk értelmében – Maurice Thorez és az én aláírásommal jelent meg.

Sok óvintézkedést kellett azonban tennünk, és a felhívás több százezer példányban való kinyomtatása jókora időt igényelt.

El akartuk mondani a kommunistáknak, hogy pártunk él még. Bizalmat akartunk önteni a dolgozókba, s miután a népet azzal vádolták, hogy okozója volt a vereségnek, mi rá akartunk mutatni, hol kell a katasztrófa valódi felelőseit keresni.

Azt mondtuk: „Hazánk e pillanatban annak a bűnös politikának szörnyű következményeit viseli, amelyet a háborúért, a vereségért, a megszállásért felelős, méltatlan politikusaink folytattak."

Így akartunk emlékeztetni a kapitulációk sorára, amellyel politikusaink behódoltak Hitler előtt, majd a következőképpen folytattuk: „Ezek miatt az emberek miatt szenved Franciaország területének fele a német hadsereg megszállása alatt, Franciaország költségére, ahogy azt a fegyverszüneti szerződés előírja.

Ezek miatt az emberek miatt sújtja Franciaország népét e megszállás minden megaláztatása, s ezért nem találja helyét saját hazájában. Ugyanakkor látja a nép, hogy a Vichyben székelő árulók és megvásároltak kormánya, miközben arra vár, hogy a baljós emlékezetű Thiers* mintájára Versailles-ba költözhessen, külső segítségre számít ahhoz, hogy a nemzet akarata ellenére hatalmon tudja tartani magát."

Miután megállapítottuk a vichyi klikk árulásának tényeit, szembe akartunk szállni a csüggedés, a kétségbeesés mindenfajta irányzatával, és ezt mondtuk:

„... Semmi sem akadályozhatja meg azt, hogy végül is kiegyenlítődjenek a számlák, a dolgozó tömegek azt kívánják, hogy Franciaország a franciáké legyen, s ezzel egy egész nép vágyát fejezik ki függetlensége iránt, valamint szilárd elhatározását arra, hogy egyszer s mindenkkora megszabadul azoktól, akik a katasztrófába sodorták ..."

* L. A. Thiers (1797–1877) történész, a restaurációval szembeni liberális ellenzék vezére volt. III. Napóleon hatalomrajutása után száműzetésben élt. A francia–porosz háború idején a Nemzetgyűlés a végrehajtó hatalom elnökévé választotta (1871. február). Ebben a minőségben megkötötte a frankfurti békét. Versaillesből, a reakciós kormány új székhelyéről irányította a Párizsi Kommün leverését. 1871-ben a III. Köztársaság első elnökévé választották.

Ezek után néhány részlet következett a kormánypolitikusok magatartásáról, akik Franciaországot ebbe a helyzetbe sodorták, és nem készültek fel a háborúra, amit pedig elkerülhetetlenné tett a Hitlerrel szemben tanúsított kapituláns politikájuk.

Ezzel kapcsolatban a következőket mondtuk:

„A májusi nagy német offenzíva előtt francia politikusok és tábornokok a saját országunkon belül folytattak háborút a munkások ellen, eközben szétzüllesztették a harckocsi- és repülőgépgyártást, s a francia hadsereg készleteihez nyúltak, hogy elláthassák a finn reakciósokat. Semmit sem készítettek elő, semmit sem szerveztek meg, megismételték a második császárság tábornokainak bűnös mulasztásait. Mindezek az emberek, akár civilek, akár katonák, elárulták Franciaországot, és méltatlanok a bizalom legkisebb morzsájára is."

Ezután erőteljesen hangsúlyoztuk a jövőbe vetett bizalmunkat:

„Sohasem lesz rabszolganép egy ilyen nagy népből, mint amilyen a mienk, Franciaország nem lesz holmi gyarmatosított ország, a múlt dicsőséges Franciaországa nem fog letérdelni minden szennyes munkára kész szolgák csoportja előtt . . .

Franciaországnak fel kell emelkednie, hogy a munka és a szabadság földje lehessen, nem pedig a szolgaságé és a nyomorúságé . . ."

És feltettük a kérdést: Ki is képes hát felemelni Franciaországot? Erre a kérdésre a következő volt a válaszunk:

„Sem a megvert tábornokok, sem a kalmárok, sem a lezüllött politikusok nem képesek felemelni Franciaországot . . . Csakis a népben lakoznak a nemzeti és társadalmi felszabadulás nagy reménységei.

És csakis a munkásosztály köré tömörülve jöhet létre a szabadság, a függetlenség és Franciaország újjászületésének frontja, a munkásosztály köré, amely lángoló és nagylelkű, s telve van bizalommal és bátorsággal, mert az övé a jövő; a tisztaság, becsület és hősiesség pártja."

Végezetül harcra szólítottunk mindenkit Pétain náci szolgálatban álló klikkje ellen, melyről azt mondtuk: „A gyalázatnak ez a kormánya, amelyben megtalálhatók a legyőzött katonák mellett, a közismert kufárok mellett a züllött politikusok is, szégyent hoz Franciaországra."

Alapjában véve arról volt szó, hogy megmutassuk az árulás mechanizmusát 1940 júliusának ebben a mélységesen lesújtott Franciaországában, amelyben még a pétainista illúziók sem voltak hatástalanok.

Mi, akiket az árulók vádoltak árulással, mi megmutattuk, hová vezetett politikájuk, és számításba véve a pillanatnyilag korlátozott harci lehetőségeket, egységre, a tömegek lelkiállapotának megfelelő formákban végrehajtott cselekvésre szólítottunk fel.

Ugyanakkor intézkedéseket tettünk hadifogoly elvtársaink kiszabadítására, mert sürgető szükségünk volt harcostársakra, továbbá megkezdtük a fegyverek felhalmozását, hogy gondoskodjunk későbbi akciónk kibontakoztatásáról.

Az ezután következő időszakban az illegális *L'Humanité*nkban és röplapjainkban egyaránt lelepleztük Vichy új Bazaine-jeit. Népi szolidaritási bizottságok alakítására szólítottunk fel, amelyhez tudni kell, hogy az akkori élelmiszerelosztó szervek napi 25 deka kenyeret, heti 18 deka húst, napi 1 $\frac{1}{2}$ deka zsiradékot, heti 4 deka sajtot, havi 50 deka cukrot, vagyis mintegy 1800 kalóriát juttattak az embereknek.

A *L'Humanité* hírt adott bizonyos küldöttségekről, amelyek Léon Noëlnél, Pétain párizsi nagyköveténél tiltakozásukat jelentették be az elnyomatás ellen.

Az akkori Franciaországban, ahol minden telve volt bizalmatlansággal, gyanúval, ahol a francia rendőrség rendíthetetlen ügybuzgalmat tanúsított, hogy elnyerje a megszállók tetszését, hiszen a rendőrök csak a későbbiek folyamán változtak meg valamelyest, az akkori Franciaországban vajon melyik emberi csoportosulás tartott ki úgy, mint mi, minden veszély ellenére, elvégzendő feladata tudatában, meghátrálás nélkül, és minden áldozatot meghozva?

Mi a dolgozók harci egységfrontjára szólítottunk fel, a francia nemzet egységét hirdettük. A *L'Humanité* hírt adott munkástiltakozásokról, amelyekről már hallani lehetett ebben az időben, ugyanakkor hírt adott az elért eredményekről is.

Lelepleztük az *Au pilori* című újság antiszemita kampányait, mely a későbbiekben valóságos iskolát teremtett. Feltártuk Franciaország kifosztását a megszállók által, azt, hogy a hitleri csapatoknak naponta 400 milliós összeget kellett fizetni.

Megbélyegeztük azokat az újságírókat, akik kiszolgálták a meg-

szállókat, mint Marcel Déat, Doriot, a *La France au travail*-t vezető Dieudonné és más árulók.

Hangsúlyoztuk, hogy a kommunista pártot mindkét övezetben egyaránt üldözik, ami a nácik, valamint Vichy árulói közötti összefonódást mutatja.

A nácibarát *La France au travail* című újsággal kapcsolatban a *L'Humanité* augusztus 9-i, 68. száma a következő szerkesztőségi jegyzetet közli: „Bizonyos körök azt a hírt terjesztik, hogy kommunisták is dolgoznak a *La France au travail* című lapnak, amelynek kommunistaellenes kirohanásait mi magunk leplezzük le szüntelenül. Ez valótlanság. Egyetlen kommunista sem dolgozik a *La France au travail*-nak."

A *L'Humanité* egy szeptember eleji különszáma közzétette a bebörtönzött és üldözött képviselők és pártharcosok névsorát:

„A 213 évi börtönre, 2 133 000 frank pénzbírságra és 220 évi polgári és politikai jogfosztásra ítélt képviselők közül kilencet a rendőrség nem tudott elfogni, és már 11 hónapja illegálisan folytatják harcukat a nép védelmében."

Pártunk fokról fokra újjászerveződött, s újra elfoglalták helyüket a harcban az általunk megszöktetett hadifoglyok, amit viszonylag könnyű volt megtennünk, amennyiben Franciaország területén voltak. És minthogy a feladat az volt, hogy a lehetőségekhez képest megmutassuk a nyilvánosság előtt, hogy a párt folytatja harcát, pártaktíváink a piacokon vagy más nyilvános helyeken emelték fel szavukat; feltétlenül védelmet kellett számukra nyújtanunk, s ez arra késztetett bennünket, hogy létrehozzuk az O. S. (Organisation Spéciale = különleges szervezet) csoportjait, amelyek 1940 második felének elejétől fogva mintegy előfutárává lettek a későbbi Francia Szabadharcosok és Partizánok seregének.

Július 12-én, tehát két nappal a nemzetgyűlés lemondásának megszavazása után a miniszteri tárcák számát tizenötre korlátozta egy törvényrendelet, vagyis tizenkét kormánytagnak volt miniszteri és államminiszteri s háromnak a honvédelemmel megbízott államminiszteri rangja.

Laval miniszterelnök-helyettes lett, Marquet lett a belügyminiszter, a royalista Raphaël Alibert az igazságügyminiszter, Paul Baudouin a külügyminiszter, Yves Bouthillier a pénzügyminiszter, Weygand a nemzetvédelmi miniszter, Émile Mireau, a *Le Temps* igazgatója – ez a lap, ahogyan Jules Guesde mondotta, az újságban megtestesült burzsoázia volt – a közoktatásügyi miniszter, a fasiszta Ybarnegaray a család- és ifjúságügyi miniszter, Caziot a földművelésügyi és élelmezésügyi miniszter, François Piétri a közlekedésügyi miniszter, Henri Lémery a gyarmatügyi miniszter és René Belin a CGT volt titkára, az egykori München-párti a munkaügyi miniszter. Azzal, hogy René Belint termelési és munkaügyi miniszterré tették, Pétain és tanácsadói mintegy jutalmazni kívánták ezt a hivatásos viszályszítót, aki mindent megtett 1936-ban a szakszervezeti egység megvalósításának megakadályozására, és aki 1938-ban hetilapot alapított *Syndicat* címmel, amely tevékenységét a CGT kommunista aktívái elleni küzdelemnek szentelte, s ezáltal segített a megosztás szellemét elhinteni a szakszervezeti mozgalomban.

Nem is tartozott a különösebb ellentmondások közé, hogy ez a figura, aki lándzsát tört az ellen, amit ő a munkásszervezetek „elpolitikaiasodásának" nevezett, nyakig belesüppedt a kormány politikai játszmáiba, Laval, Marquet, Weygand és Ybarnegaray társaságában, Pétain védőszárnyai alatt, aki a jelek szerint nagyon sokra értékelte őt.

A kormány két kategóriára oszlott, tekintet nélkül tagjainak rangjára, vagyis, hogy miniszterek vagy államminiszterek voltak. Így az első kategóriabeli miniszterek, Laval, Baudouin, Bouthillier, Alibert, Weygand és Darlan, a tengerészetügyi államminiszter, szűkebb kabinetet alakítottak, mely minden délelőtt 11 órakor ülésezett.

A szocialista és a radikális képviselők, akik részt vettek Pétain első kormányában, és hozzásegítették Pétaint a köztársaság megfojtásának hadműveletéhez, most, hogy gyászos feladatukat teljesítették, mehettek, ahová akartak.

A kormány stabilitása azonban nem sokáig volt jellemző a pétainista rezsim kezdeti időszakára. Valóban, szeptember 6-án újabb kormányátalakítás következett, Marquet-t kiebrudalták a belügyminisztériumból, és Peyrouton lépett a helyébe.

Marcel Peyroutont a Népfront elmozdította tunéziai főkormányzói posztjáról, utána argentin nagykövetnek nevezték ki. Marquet állandó helyettese volt a belügyminisztériumban, amikor őt bízták meg annak felváltásával.

A tizenkét önálló miniszteri helyet kilencre csökkentették. A nemzetvédelmet a hadügyhöz csatolták, és Huntziger tábornokra bízták, Weygand-t pedig a kormány fődelegátusává nevezték ki Francia Afrikában. A közoktatást egy államminiszteri titkárságra degradálták, ami az igazságügyminisztérium és a hadügyminisztérium alá volt rendelve 1941 januárjától kezdve, s ez a tény rendkívül sokat elárult Vichy embereinek felfogásmódjáról.

Darlan tengernagy lett az önálló tengerészetügy minisztere, míg Bergeret tábornok légügyi államminiszter lett, és a tengerészetügyi minisztériumtól függött. A közlekedésügyi államminiszteri titkárság a pénzügyminisztérium hatáskörébe került, a gyarmatügyi államminiszteri titkárság, amelyet Platon tengernagyra bíztak, a külügyminisztériumi, az élelmezésügyi államminiszteri titkárság pedig a földművelésügyi tárca hatáskörébe.

Az öreg marsallt körülvevő kormányzó csoport velejéig reakciós emberekből állt. Mindent a vereségnek köszönhetett, szilárdan el volt tökélve, hogy a hitleri megszállók útbaigazításai szerint cselekszik, és azt akarta elérni, hogy Franciaország hátat fordítson köztársasági hagyományainak, és valamiféle retrográd monarchiává váljon, amely mellőz mindennemű ipari fejlesztést, hogy visszatérhessen a földhöz, és bizonyos tekintetben a nagy hitleri birodalom magtára, gyümölcsöskertje és állattenyésztő központja legyen.

Valószínűleg éppen ebből az okból neveztek ki földművelésügyi miniszterré egy mezőgazdasági mérnököt, Caziot-t, aki azt mondta a

marsallról: „Paraszt ő is, akárcsak én." Az azonban mindenképpen szemet szúró jelenség volt a pétainista rezsimben, hogy tömegesen léptettek elő tengernagyokat a legkülönbözőbb posztokra: Esteva tengernagy Tunézia főkormányzója lett, Abrial tengernagy Algéria főkormányzója, Decoux tengernagy Indokína főkormányzója, Robert tengernagy Martinique főkormányzója, Auphan tengernagyot a kereskedelmi flotta vezetésével, Fernet tengernagyot a miniszterelnökség főtitkárságának vezetésével bízták meg, Bard tengernagy pedig Párizs rendőrprefektusa lett.

Nem tudtak ennyi tengernaggyal mit kezdeni, bedugták őket tehát mindenfelé; így Darlan tengernagynak a legjobb helyeken levő bizalmi emberei voltak, ami nagyban segítette őt politikai ambícióinak megvalósításában, ugyanis a Pétaint körülvevő klikket súlyos vetélkedések és a hatalomvágy osztotta meg. Laval arra pályázott, hogy ő legyen az igazi főnök a marsall felsőbb tekintélye árnyékában, akit más klikkek igyekeztek befolyásolni. Franciaország megmentésének leple alatt egy szélhámos banda hizlalta magát a haza szerencsétlenségén, és ezt a nép egyre inkább észrevette a vereséget követő hónapok folyamán.

AZ ELLENÁLLÁS ELSŐ LÉPÉSEI

A megszállás kezdetén, a kihalt, szomorú és nyugtalanító Párizsban bizony igen kevés maradt a pártból. Az ott tartózkodó vagy rövidesen visszatérő elvtársak között volt többek között Félix Cadras, Victor Michaut, Georges Politzer, Danielle Casanova, Léon Mauvais, Jacques Decours, Eugène Hénaff, André Tollet, Georgette Cadras és Claudine Chaumat. Azok közül a férfiak és nők közül, akik rejtekhelyeink újjászervezéséért és számuk növeléséért dolgoztak, akik megbízható összekötőkről, gépírónőkről, roneotipiás sokszorosítógépekről gondoskodtak, akik papírraktárakat és közlekedési eszközöket teremtettek elő – lett légyen az egyszerű kerékpár, pótkocsis kerékpár vagy faszéngázzal működő gépkocsi –, mindezek sorából is kiemelkedik Arthur Dallidet nagyszerű alakja, akinek fivére, Raymond is segített, aztán Mounette Dutilleul és sok más fiatal lány, akik önálló kezdeményező erővel és a legnagyobb dicséretre méltó odaadással töltötték be az összekötő feladatkörét, mint Jacqueline Quatremaire, Rose Blanc stb.

A közvetlenül rendelkezésre álló kommunisták között olyan elvtársak voltak, mint Jean Chaumeil, aki a háború előtt Bagnolet-ban volt pártmunkás, Pierre Maucherat, Émile Le Morillon és Maurice Chaumeron, volt képviselőházi titkárom, akit a Történeti Múzeum anyagának elrejtésével bíztam meg, amit kiválóan meg is oldott.*

Egyszóval, amikor a hitleri csapatok bevonultak Párizsba, mintegy

* Egy Seine-et-Marne megyei parasztnál, egy szalmakazal alatt voltak elrejtve a háború egész időtartama alatt a Történeti Múzeum könyveit, metszeteit s különféle tárgyait tartalmazó ládák. Ez a paraszt utasítást kapott, hogy tartózkodjék bárminemű ellenállási tevékenységtől, nehogy magára vonja a figyelmet. Neki a francia nép történelmével kapcsolatos muzeális kincseket kellett megőriznie.

180–200, többé-kevésbé jól beszervezett elvtárssal rendelkeztünk. Ez kevés volt ugyan, de a következő hónapok folyamán új erők tömörültek a párt köré.

A legelső harcosok között volt Roger Ginsburger (Pierre Villon) is, aki velem dolgozott együtt, s aki iránt a legnagyobb megbecsülést éreztem. Igazgatója volt 1939-ben az Éditions Sociales-nak (a párt kiadóvállalatának – *a Ford.),* és a párt törvényen kívül helyezésekor azonnal illegalitásba vonult. 1940 júliusától fogva az volt a megbízatása, hogy olyan nyomdászokat keressen, akik alkalmasak a párt számára végzendő munkára, majd szeptemberben azzal bíztam meg, hogy lépjen kapcsolatba Georges Politzerral és Jacques Solomonnal, mert az ő közreműködésükkel akartunk közelebb kerülni az egyetemi körökhöz.

1940. október 8-án letartóztatták, s december 16-án nyolchónapi börtönre ítélték, ám büntetésének letöltése után, mint „közigazgatási internáltat" tartották fogva, és átszállították Aincour internálótáborába, onnan a rambouillet-i börtönbe, végül az Eure megyei Gaillon internáló táborába, ahonnan 1942. január 16-ról 17-re virradó éjszaka megszökött. Pierre Villon a későbbiekben fontos szerepet töltött be a Nemzeti Front kibontakozásánál; ő képviselte a Fronton belül a Francia Kommunista Pártot. A Nemzeti Ellenállási Tanácsban (Conseil National de la Résistence, CNR) ő képviselte a Nemzeti Frontot.

Júliustól szeptemberig egy XX. kerületi nagy bérházban rejtőztem, a ház majdnem pontosan a Mortier-laktanyával szemben helyezkedett el, amelyben nácik voltak elszállásolva; lakásadónőm rendszeresen beszámolt az utca híreiről, az elégedetlenség megnyilvánulásairól a háziasszonyok körében, akik élelmiszert próbáltak beszerezni. Elmesélte azt is, mit művelnek a hitleristák a kaszárnyaudvaron, hogyan gyakorlatoznak, és hogyan vonulnak ki a főváros utcáira, hogy félelmet keltsenek a lakosokban.

*

A július 10-i felhívást folyamatosan nyomták Roger Tiraud boulevard Poniatowskin levő kis nyomdájában, s a párt újjáalakuló szervezetei gondoskodtak a terjesztéséről. E felhívás, melynek nyomása

és terjesztése legalább három hónapon keresztül tartott, lehetővé tette, hogy számos, egymástól elszigetelt párttag között ismét kapcsolatok létesüljenek, és hozzájárult ahhoz, hogy újjászerveződjék a párt, ezt természetesen nem lehetett úgy képzelni, mint korábban, annál is kevésbé, mert mind a náci, mind a pétainista elnyomás mindenekelőtt a kommunistákat vette célba. Egyes helyeken, például Villeurbanne-ban, a rendőrség a lakásukon várta a leszerelt és hazatérő kommunista katonákat.

1940. július 1-től 7-ig, egyedül csak a párizsi körzet területén 9 földalatti röplapnyomó és -terjesztő szervezetet semmisítettek meg, 90 pártmunkást tartóztattak le, 63 elvtársat internáltak. Ez a fajta elnyomás már csak azért is rendkívül súlyos volt, mert jól álcázták. Ráadásul a győztesek építettek a megelőző időszak kommunistaellenes rágalmaira is, és azt a látszatot igyekeztek kelteni, mintha valamiféle hallgatólagos megegyezés volna a kommunisták és a megszállók között. A párt harcosainak tehát nem csupán a hatalom csapásait kellett elszenvedniök, hanem a közvélemény bizonyos fokú tartózkodását is.

A fogság nagyszámú hadifogoly pártharcost is sújtott ezenkívül; a menekülés és az összeomlás szétszórta és elszigetelte sok elvtársunkat. Szeptemberig eltartott, mire az újraszervezés némiképp hatékony lett. A kapcsolatok helyreállítása lassú és veszedelmes volt, annak ellenére, hogy a fiatalok és a nők odaadóan működtek közre.

Épp ezért az 1940. júliusi *Vie du Parti* (Pártélet) ki is fejtette a kommunista pártmunkásoknak, hogy „kis csoportok alakítását kell célul kitűznünk, mert ezek sokkal könnyebben kerülhetik el a megtorlás veszedelmeit, ugyanakkor maximálisan biztosítják a tömegmunka lehetőségeit".

A megszállt Párizsban Achille Villey, Seine megye prefektusa hivatalos falragaszokon rendelte el a népszámlálást, természetesen arról egyetlen népszámláló biztosnak sem volt tudomása, hogy én a fővárosban tartózkodom.

Július 5-én a német katonai közigazgatás vezetője, bizonyos Turner, falragaszok útján tette közzé azt az intézkedését, amelyben az éttermek, kávéházak és egyéb nyilvános, ill. magánintézmények zár-

óráját 22 óra 30-ban, a metró bezárását 22 óra 45-ben állapítja meg, és 23 órától reggel 5-ig kijárási tilalmat rendel el.

S minthogy rengeteg francia hallgatta a külföldi rádiók adásait, a német hatóságok augusztus 14-i rendelkezése megtiltotta a külföldi rádióadók hallgatását.

A náci megszállók eközben nyilvános hangversenyek rendezésével igyekezték a lakosság szimpátiáját megszerezni, de minden családnak vagy egy hadifogoly katona, vagy olyan elmenekült családtag felé szálltak a gondolatai, akiről semmi hírük sem volt... Ráadásul ott voltak az élet mindennapi nehézségei, s ehhez társult mindaz a keserűség és harag, amelyet a haza területén tanyázó ellenséges csapatok jelenléte váltott ki az emberekből.

Elbeszélésemnek ezen a pontján tisztelettel kell megemlékeznem azokról a pártmunkásokról, akik megszervezték az illegális nyomdahálózatot, kliséüzemet, a papír-, tinta- és nyomdagépbeszerző szolgálatot, mely mind-mind ezernyi nehézség legyőzése árán volt csak végbevihető. Azok közül az elvtársak közül, akik részt vettek ebben a titokban folytatott, de rendkívül fontos munkában, sokan végezték életüket deportálásban, sokat végeztek ki a nácik, s a már nem élő elvtársaink között is első helyen ragyog Arthur Dallidet dicső neve.

Edmond Teulet elvtársat azzal bíztuk meg, hogy hozzon létre egy szállító vállalkozást; volt egy kis Panhard gyártmányú gázgenerátoros teherautója, amelyet 1941 szeptemberében vásárolt egy suresnes-i konyhakertésztől 400 frankért, továbbá egy kétkerekű kocsija meg egy lova, amelyet az én testőröm és összekötőm, Victor vásárolt Bretagne-ban. Ezzel a „fogattal" rendeztük be 1940–41 telén Párizsban és a külvárosokban nyomdáinkat, papírlerakatainkat, sokszorosítógépeinket, meg a Jean Jerôme útján megszerzett összes nyomdatechnikai anyagokat.

Az említett ló azonban történetesen csökönyös volt; egy alkalommal, amikor nem volt hajlandó felhúzni a kétkerekűt egy emelkedőn, az arra haladó német katonák kifogtak kettőt a saját lovaikból, hogy a kiskocsi elé fogják őket, s egyben meg is büntették a csökönyös lovacskát, mert így kénytelen volt galoppban tenni meg a felfelé vezető utat.

A kocsiban papír volt, ám Raymond Dallidet, a kocsi hajtója, va-

lamiféle hivatalos címet mondott be, így a német katonáknak eszükbe se jutott gyanakodni.

Juliette Le Maout és fivére korábban egy tanyán gazdálkodott, s mi megbíztuk Juliette-et, béreljen ki egy házat Longjumeau-ban,* mert ott akartuk tartani a vezetőségi üléseket. Így aztán elég nagy jövés-menés volt abban a házban, a szomszédok viszont arra gondoltak csupán, hogy az illető hölgy meglehetősen vendégszerető, s minden bizonnyal egészen más következtetést vontak le az életvitelére vonatkozólag, mint az a valóságnak megfelelt. Ez azonban számunkra éppen így volt jó.

Legfőbb gondunk az volt, hogy az illegális *L'Humanité*t sokszorosítsuk, vagy amennyire csak lehet, nyomdában húzassuk le. Emellett nemcsak egyéb újságokat, röpiratokat és röpcédulákat kellett elkészítenünk, hanem brosúrákat és a *Le Cahiers du Communisme* füzeteit is meg akartuk jelentetni. Érzékeltetni szeretném a nehézségeket, amelyekkel meg kellett küzdenünk, ezért elmondom, hogyan sikerült Prigent elvtársunknak teljesítenie a feladatát, akit egy földalatti nyomda megszervezésével bíztunk meg.

Miután nyomdafelszereléssel rendelkeztünk már, egy olyan helyiségben kellett felállítanunk, amelyet kívülről hulladékanyag-nagykereskedésnek álcáztunk; ez azt jelenti, hogy az utcai szemétgyűjtőkből összeszedett papírral foglalkoztunk. Ötvenkilós bálákba kötözték az elviselhetetlen bűzt árasztó papírt, és egy deszkatetejű hangárban halmozták fel. A hatalmas bálahalmok olyan rejtekhelyet teremtettek, amely teljesen hangszigetelt volt, s így nyugodtan dolgozhatott a nyomdagép. A villanyáramot azonban korlátozva szolgáltatták, ezért nyomdászunknak feltűnés nélkül kellett „lopnia".

Az illegalitásban működő nyomdász elvtársunk nemcsak a *L'Humanité*t nyomta, hanem a *La France d'abord*-t, a Francia Szabadharcosok és Partizánok lapja, valamint a *La Vie ouvrière* egyes számait is. Közzétett egy Benoît Frachonnal készített interjút, amelynek kiszedéséhez egyfolytában húsz órát kellett töltenie a szellőzetlen és áthatható bűzt árasztó papírbálákkal telezsúfolt helyiségben.

* Párizs egyik déli elővárosa. Ebben az ipari körzetben működött 1911-ben az a bolsevik pártiskola, amelyben Lenin tartott előadásokat.

Ám ez még nem minden, ez az elvtárs hamis személyi okmányokat is gyártott, egy olyan fiatal klisékészítő közreműködésével, akinek fogalma sem volt a földalatti nyomda hollétéről.

Az okmányok, amelyekhez ily módon hozzájutottunk, különféle megyékre szóló személyazonossági igazolványok, Seine megyei ipari igazolványok, Seine megye prefektúrájának alkalmazotti igazolványai voltak, akadt Renault-gyári munkáltatói igazolvány, légvédelmi papír, élelemszállítási engedély, elöljárósági okmány, születési bizonyítvány, katonai felmentés, német személyi okmány (úgynevezett *Ausweis*) is.

És egyre-másra hagyták el a nyomdát az illegális lapok és más, nem kevésbé illegális sajtótermékek, amelyek mind-mind ott készültek a szemétládákból összeszedett papírbálákkal álcázott helyiségben, amelyet a rendőröknek semmi kedvük sem volt átkutatni a belőle áradó bűz miatt.

Nyomdai lehetőségeink tehát kezdettől fogva meglehetősen komolyak voltak, és a megfelelő szétszórtságnak, elszigeteltségnek volt köszönhető, hogy központi apparátusunk meg tudott felelni a helyzet követelményeinek, amellett, hogy ki tudta védeni a megtorlás csapásait.

Augusztus elején Maurice Treand elvtárs közreműködésével megteremtettük a kapcsolatot azokkal a bevándorolt elvtársainkkal, akik a háború előtt pártunk nyelvcsoportok szerint kialakított szervezeteit alkották, B. M. (Bevándorolt Munkaerő) gyűjtőnév alatt. E különféle nemzetiségű kommunistákat újra szervezetbe kellett fognunk, és a párt általános szervezési gyakorlatának megfelelően hármas csoportokat alakítottunk ki; megszerveztük különféle szinteken a vezetőségeket, röpiratokat és újságokat adtunk ki minden bevándorolt csoportnak a saját anyanyelvén; ez ismét nyomdai, beszerzési és terjesztési apparátust igényelt.

Meg kellett alakítanunk minden nagyobb bevándorolt csoport tömegszervezetét is a szolidaritás jelszavával, és be kellett szerveznünk a bevándorolt munkásokat a francia dolgozók üzemekben alakított népi bizottságaiba.

E kapcsolatokat Jean Jérôme közreműködésével tartottuk fenn, s az összeköttetést egy időben Mounette Dutilleul elvtársnő biztosítot-

ta. A helyzet azonban rendkívül bonyolult volt, annál is inkább, mert a háború előtt bizonyos testvérpártokhoz tartozó elvtársak Franciaországban a saját pártjuk többé-kevésbé jól szervezett keretei között működtek, és tevékenységük egy részét saját szülőhazájuk irányában fejtették ki.

Ez volt a helyzet a német, az olasz, a spanyol elvtársak esetében, végső soron azonban minden bevándorolt elvtárs a Bevándorolt Munkaerő központi szervének vezetése alá tartozott, s ennek minden szinten megvoltak a maga vezetőségei a pártszervezetnek megfelelően.

Az előkészítő munka 1940 végére vagy 1941 elejére végül is lehetővé tette, hogy létrehozzuk a Bevándorolt Munkaerő központi vezetését, amely három elvtársból állt, két lengyelből, őket Louis Brunotnak és Hervének neveztük, valamint egy csehszlovákból, aki a London nevet viselte.

A továbbiakban interregionális felelősök koordinálták a tevékenységet a főbb területi egységek között, Nord és Pas-de-Calais-ban, a centrumban (Montceau-les-Mines) és Est-ben. A lengyel interregionális vezető elvtársak közül többet letartóztattak, s ők kivételes bátorságot tanúsítottak a harcban. Ugyanígy sokan az olasz és a spanyol elvtársak közül is. A legnagyobb bevándorolt csoportok mellett sok volt a csehszlovák, a román, a bolgár, a jugoszláv, a német, az osztrák és az ukrán. A lengyel elvtársak élén Ostap Dlouski elvtárs állt, aki a háború után a lengyel testvérpárt Központi Bizottságának tagja lett, és néhány éve halt meg Lengyelországban. Az örményeket Manouchian elvtárs vezette, az ő dicső nevét örökké őrizni fogja az utókor.* Végül volt egy orosz csoport, amelyet Matline (Gaston Laroche) elvtárs vezetett.

1943-ban a Francia Szabadharcosok és Partizánok, valamint a Bevándorolt Munkaerő hazafias milíciáinak felelőse egy jugoszláv elvtárs, Ilics, korábbi spanyolországi harcos volt.

A kommunisták már a hitleri megszállás kezdetétől Franciaországszerte szervezkedtek, ahogy csak tudtak, hogy fel tudjanak készülni a megszállók elleni ellenállásra. Bordeaux-ban Charles Tillon irányította a munkát, Bretagne-ban Marcel Paul.

* Manouchian partizán brigádjában számos magyar is harcolt.

Ezalatt a vereséget követő fegyverszünet egyik aláírója (az aláírási aktus Foch marsall vasúti kocsijában történt, ahol 1918-ban Németország kapitulációja került aláírásra), Léon Noël, mint a kormány főmegbízottja, a megszállt területeken berendezkedett a munkaügyi minisztériumban, a rue de Grenelle-en. Ott azonban hamarosan de la Laurencie tábornok váltotta fel őt.

Augusztusban Németország nagyköveteként Párizsba érkezett Otto Abetz, aki a háború előtt a hitleri ötödik hadoszlop tevékenységének fedezésére szolgáló Francia–Német Társaság egyik fő szervezője volt.

Ugyancsak 1940 augusztusában, pontosan 2-án, a Clermont-Ferrand-ban székelő XVII. területi katonai törvényszék, távollétében árulásért és külföldre dezertálásért halálra ítélte de Gaulle tábornokot.

A nácik munkában

A náci megszállók a legcsekélyebb gátlás nélkül használták a középületeket. A Bourbon-palotát (a Parlament) a Franciaország kifosztására létrehozott szervezet főhadiszállásává alakították át. A Luxembourg-palotából (a Szenátus) a Luftwaffe főhadiszállása lett, Göring számára egy luxusrezidenciát rendeztek be benne. Az École Polytechnique és az École Supérieure kaszárnya lett, s Párizs-szerte egyre szaporodtak a kávéházakban, éttermekben berendezett német katonaházak, a német katonák számára fenntartott mozik és színházak.

A vezérkar alá rendelt német hírszerző szerv, az Abwehr 1940. júliusában rendezkedett be Franciaországban. A hitlerista rendőrség felső vezetése kezdett mind többet foglalkozni a kommunistákkal, a zsidókkal és a szabadkőművesekkel. A Gestapo viszont specializált részlegeket szervezett a francia rendőrség megfigyelésére, a gazdasági élet ellenőrzésére, a németellenes tevékenység megfigyelésére és elfojtására, a gyanús elemek (szökött hadifoglyok, dezertőr német katonák) felkutatására és letartóztatására, valamint a hírszerzésre.

A németek a megszállás első napjaitól fogva megszervezték a készletek „hadizsákmány" címén történő eltulajdonítását, élelmiszer-, vaj-, tej- és gabonaraktárak rekvirálását. Miután napi négyszázmillió frank sarcot róttak ki Franciaországra, hatalmas összegek birtokában voltak, s ezek a legkülönbözőbb árucikkekké alakultak át: élelmiszerré, cipővé, bőrdíszművé, rövidáruvá, női ruhává, selyemharisnyává, parfümmé.

A szabadságra távozó hitlerista katonák a legkülönbözőbb fajta csomagokkal voltak megrakodva, de a két szabadság között is küldtek haza mindent, amihez csak hozzájutottak, ugyanis külön szolgálat alakult az ilyen csomagok hazajuttatására.

A vásárlással és beszerzéssel megbízott „Otto"-ügynökség egy csomó csirkefogót állított munkába, hogy mindenféle árucikket szedjenek össze a nácik számára, s persze menetközben ezek is megcsinálták a maguk kis üzleteit. A nácik által ily módon felhasznált börtöntöltelékek újabb „kollaboránsokat" toboroztak, akiket kompromittáltak, majd azzal szorították sarokba őket, hogy a német rendőrség kezére kerülhetnek. Így kényszerültek arra, hogy a megszállók számára dolgozzanak; a kilátásba helyezett megtorlásról pedig azt lehetett sejteni, hogy rendkívül súlyos lesz.

Mint az illegális *L'Humanité*-ban bebizonyítottuk, az ország területét valójában az imperialista háború folytatásra használták fel, a a francia gazdaságot a hitleristák szolgálatába állították, a pártunk által kiadott röpcédulákon rá is mutattunk, hogy a megszálló csapatok Franciaországban évi 144 milliárd frankot emésztenek fel.

Lelepleztük a vichyi kormányt, melynek prefektusai „a megszálló hatóságok rendelkezésére" s egyszersmind „a francia törvényekre" hivatkozva internálták a kommunista pártmunkásokat, ha az illegális irodalom terjesztésén érték őket megyéjükben.

Júliusban Párizs XIV. kerületében a rendőrség tüzet nyitott a *L'Humanité* terjesztőire. Október 18-án a *L'Oeuvre* arról tudósított, hogy több törvényszéki eljárás indult „meglehetősen nagyszámú kommunista pártmunkás ellen, akiknek röpiratok, az illegális *L'Humanité* vagy a *La Vie ouvrière* számai voltak birtokában, illetve terjesztették azokat".

1940. novemberében a rendőrkapitányság közleménye arra emlé-

keztett, hogy „kíméletlenül folytatja a kommunista párt feloszlatása után megkezdett harcot az illegális propaganda ellen", azt is közölte, hogy 1940. júliusa óta a párizsi körzetben 871 letartóztatást hajtott végre, és 35 nyomdai, illetve terjesztőközpontot zárt be.

A tájékoztatást annak minden formájában üldözték, még legszerényebb megnyilvánulásait is: tilos volt a külföldi rádióállomások hallgatása, a falakra való írás, börtönbüntetéssel járt mindennemű olyan értesülés terjesztése, amelyet a kormány „kacsának" minősített stb. Ily módon Franciaország urai maguk ismerték el, hogy az igazság terjesztése az ellenállási tevékenységgel egyenlő.

Az elmondottakon kívül 1940 nyarán olyan akciókat kezdeményeztünk, amelyek a hazafias erők újratömörülését váltották ki. Mindenekelőtt a nemzet legöntudatosabb elemeinek megnyerése volt a feladat.

Mint arra a július 10-i felhívás is rámutatott, a megszállókkal és lakájaikkal szembeni ellenállás élcsapata a munkásosztályból került ki. Kezdettől fogva reá nehezedett a szabadság és függetlenség elvesztése következményeinek legnagyobb súlya; a kommunista párt a munkások körében jelentős bázisokat őrzött meg, vagy hódított vissza. Az országra nehezedő kettős elnyomatás, a társadalmi és nemzeti elnyomatás tudata ezért sokkal előbb világosodott meg a munkásosztályban, mint más körökben.

Tevékenységének egyik jelentős megnyilvánulása az elnyomás elleni harc volt. Júliusban és augusztusban népi küldöttségek mentek Leon Noëlhez, „Vichy párizsi nagykövetéhez", azzal a követeléssel, hogy szabadítsák ki a kommunista képviselőket, és helyezzék őket vissza funkciójukba.

A külvárosokban – mint Saint-Denis, Montreuil, Maisons-Alfort, Vitry, Bezons, Argenteuil stb. –, valamint más nagyobb városokban küldöttségek mentek a városházára. Az asszonyok akciókat kezdeményeztek a hadifoglyok érdekében: csomagküldési, levelezési lehetőséget kértek, a hadifoglyok szabadon bocsátását követelték stb. Egyes helyeken a tüntetés olyan méretű volt, hogy a hatóságok bevetették a rohamrendőrséget.

A dolgozókat mindenekelőtt az életkörülményeik védelmezése vezette a szervezkedésre és cselekvésre. Ez sürgető feladat volt 1940

nyarán, ebben a tragikus helyzetben. E célok érdekében a munkásosztály igénybe vehette a szakszervezeteket, amelyek 1940. novemberéig legálisak voltak. Benoît Frachon 1940. szeptember 7-én az illegális *La Vie ouvrière*-ben kifejtette, milyen érdeke a munkásságnak, hogy még akkor is visszatérjen a szakszervezetbe, ha azokat árulók vezetik.

„Szó sincs róla, hogy megengedjük az áruló vezetőknek cselszövéseik folytatását; a szakszervezetek tisztaságáért és függetlenségéért azonban csak a szakszervezeteken belül lehet harcolni."

Újra ki kellett tehát váltani a szakszervezeti könyvecskéket, harcot kellett indítani, hogy gyűlések tartására kényszerítsék a vezetőket, hogy újra „követelésfüzeteket" fektessenek fel. A Vichy párti vezetők és a kollaboránsok azonban minden eszközzel fékezni igyekeztek, hiszen képtelennek érezték magukat a fellendülő munkásmozgalom és a szakszervezeti tevékenység irányítására. Ennek a fékezőerőnek az ellensúlyozására más szervezeti formákat is létre kellett hozni: ezek voltak a „népi bizottságok".

Augusztus elsején a *La Vie ouvrière* rendszeres kampányba fogott, hogy minden üzemben alakítsanak „üzemi népi bizottságot" a dolgozók képviselete céljából, amelynek közvetlen rendeltetése az élelmiszerellátás biztosítása és az üzem munkájának rendes kerékvágásba terelése volt. Ezek a bizottságok hamarosan kiterjesztették tevékenységüket, követeléseket fogalmaztak meg, megmozdulásokat szerveztek. Kezdetben féllegálisak voltak, azonban nagyon rövid idő alatt valóságos, illegális szakszervezet szerepét játszották.

A párizsi körzet egyes üzemeiben a munkások ily módon harcolták ki az elmaradt túlórák kifizetését, a menekülés idején fel nem vett béreiket, a szabadságra járó fizetést, a megélhetési pótlékot.

Ám abban az időben a munkanélküliség elleni küzdelem volt a legfontosabb. A párt a párizsi körzet helységeiben és kerületeiben munkanélküli bizottságokat alakított, s ezek a polgármesterekhez menesztett küldöttségek útján követelték a munkanélküli-segély felemelését, valamint az üzemek beindítását.

A fegyverszünet megkötését követő hónapokban igen nagy jelentősége volt ennek a rendszeres akciónak a munkanélküliség ellen. A leállított üzemek nyomorúsággal sújtották a munkanélkülieket, s

ugyanakkor lehetővé tették a munkaadók és a megszállók számára, hogy a „tartalék hadsereg" súlyát latba vetve drákói munkafeltételeket kényszerítsenek rá a bérmunkásokra. Azonban ez egyszersmind Franciaország iparának felszámolását is jelentette, és lehetőséget nyújtott a németek számára, hogy munkaerőt toborozzanak Németországba. A munkanélküliség tehát közvetlenül a nácik terveit szolgálta.

A hazafias érzelmek kifejezéseként elszigetelt merényletek is előfordultak, amelyeket a megszállók kezdettől fogva nemigen hoztak nyilvánosságra. Augusztus 14-én Royan városát 3 millió frank pénzbírsággal sújtották egy német matróz halála miatt. Szeptember 12-én Marcel Drossier szerelőt egy német haditörvényszék halálra ítélte Rennes-ben „katonai jellegű tárgyak megrongálása" miatt.

A tömegek felvilágosításával és szervezésével a kommunista párt megteremtette a fegyveres harc politikai alapjait, s egyidejűleg megkezdte a szükséges anyagi alapok létrehozását is.

Így 1940 nyarán a párt Központi Bizottsága azzal bízta meg Jean Baillet-t, hogy vigye el utasításait egyes megyékbe, többek között Aube-ba. Az volt a feladat, hogy hozzanak létre speciális csoportokat, amelyek a francia hadsereg által az összeomlás idején eldobált vagy úgy-ahogy elrejtett fegyvereket összegyűjtik. Maurice Romagon, az Aube megyei kommunista pártbizottság politikai titkára haladéktalanul megszervezett néhány ilyen csoportot, s ezek az Othe-erdőben, Riceynél, Mussyben megkezdték a fegyverek összegyűjtését. Egy Loire–Atlantique-beli pártmunkás pedig arról számol be, hogyan hozta két elvtárs augusztus végén tudomására, hogy „felfedeztek egy mezőn, a Port-Saint-Martin felé vezető út mentén egy elhagyott teherautót, amely tele volt fegyverrel (75 Lebel-puska és karabély volt rajta)". Marcel Paul elhatározta, hogy azonnal megszerzi mindet... Egy pártmunkás házaspár kerített egy jókora targoncát, és az aktivisták rendelkezésére bocsátotta kertjét és kamráját.

Amíg megásták a gödröt a fegyverek elrejtésére, a ház asszonya azt a megbízatást kapta, hogy tartsa szóval a szomszédságot. Ezek után töltényeket kellett szerezni. Hamarosan szereztek is Rennes-ben 250 darabot.

A fegyvergyűjtés mellett gondoskodni kellett azoknak a pártmun-

kásoknak a védelméről, akik nyilvános akciókat (felszólalás, tüntetés), valamint szabotázscselekményeket hajtottak végre. Az első ilyen értelmű utasítás a német hadsereg által használt telefonvonalak elvágását javasolta.

A hitleristák elleni harchoz járult a belső árulók elleni harc, ezért az október 12-i, 83 számú illegális *L'Humanité* a következőket írta:

„*A vichyi kormány nem francia kormány,* mert

az elnyomók szolgálatában rabszolgasorsra akarja juttatni Franciaországot,

az éheztetők szolgálatában éhínségre akarja kárhoztatni a munkanélkülieket,

a tőkések szolgálatában meg akarja semmisíteni a munkások szakszervezeteit,

továbbá Laval és Belin párizsi útja nyomán, a kormány megegyezett a megszállt övezet hatóságaival: számos kommunistagyanús vagy szakszervezeti tagsággal gyanúsítható dolgozót le kell tartóztatni."

Azon pártmunkások között, akiknek letartóztatásáról lapunk hírt adott, szerepelt Fernand Grenier Saint-Denis képviselője, Charles Michels, a XV. kerület képviselője, Sémat, a vegyipari szakszervezet titkára. Mindannyian akkoriban szereltek le.

A hitleristák fosztogató szándékának jó szolgálatot tettek a zsidó javakkal kapcsolatos intézkedések is. Igen, már 1940 júliusában megjelent Abetz rendelkezése, hogy össze kell írni, és el kell kobozni a zsidó tulajdonban levő műtárgyakat a megszállt területen. A legértékesebbjét Németország párizsi nagykövetségére kellett szállítani. És minthogy Göring nagy műgyűjtő volt, nem mulasztotta el az alkalmat, válogatott belőlük.

Abetzet, aki már július elseje óta Párizsban volt, a birodalom franciaországi nagykövetévé nevezték ki. Ennek következtében jelentősen növekedett a hatásköre, s ez Lavall számára azt a reményt csillantotta meg, hogy mivel már volt kapcsolata Abetz-cal, támogatásában részesül, és keresztezheti vichyi vetélytársainak mesterkedéseit; azok ugyanis nem nézték jó szemmel azt az alkotmányhatározatot, amelyik Lavalt az öreg marsall utódává teszi. Egyébként a szeptember 25-i alkotmányhatározat 4/b pontja azt is tisztázta, hogy amennyiben Lavalt bármi akadályozná az utódlásban, olyan személy fogja helyettesíteni, akit a minisztertanács többségi határozattal jelöl ki, s hivatalos beiktatásáig a tanács gyakorolja az államfői funkciót.

Vichy néhány minisztere szemére vetette Lavalnak túlzott németbarátságát, noha mindannyian legalább annyira meghajoltak a hitleristák követelései előtt: például kiszolgáltattak a náciknak néhány német illetőségű, s a nem megszállt zónában tartózkodó személyt, többek között Breitscheid volt reischtagbeli szocialista képviselőt, valamint Hilferdinget, a német köztársaság volt pénzügyminiszterét.

Suttogó kampány indult meg a nem megszállt területen, sőt még a megszállt zónában is, amely azt igyekezett elhitetni, hogy Laval közbenjárásai a megszálló hatóságoknál Pétain beleegyezése nélkül történnek. Így akarták Pétaint a hitleri politika valamiféle ellenzőjének színében föltüntetni. Márpedig nekünk a náciellenes ellenállási mozgalom jövője szempontjából nem volt szabad abban a hitben hagynunk az embereket, hogy vannak olyan hazafiak Vichyben, akik meggyőződésük ellenére kényszerülnek cselekedni, s közben egy percre sem feledkeznek el Franciaország érdekeiről. Ezért támadta hevesen propagandánk a vichyi klikket. Ugyanakkor de Gaulle – időnként beszélt a rádióban Londonból – árulással vádolta volt szellemi atyját, Pétain marsallt.*

* Juin marsall, a hadsereg vezérkarának véleményét emlékirataiban a következőkben összegezte: Sokan úgy vélték az afrikai hadseregben és a francia gyarmatokon, hogy jobb lenne, ha *két ember* képviselné és védené meg szerencsétlen

A demarkációs vonal hermetikusan zárt maradt, és 1940. szeptember 15 -én a megszállók Nord és Pas-de-Calais megyéit a belgiumi német közigazgatáshoz csatolták.

Angliát eközben erőteljesen bombázta a Luftwaffe, s szeptember 23-án az angol hadiflotta néhány gaulleista hadihajó részvételével kísérletet tett Dakar megszerzésére, a vállalkozás azonban megbukott, mire a pétainista sajtó sietett de Gaulle-t árulónak bélyegezni.

Abban az időszakban nem sok bizalmat keltett bennünk a Paul Reynaud által kinevezett dandártábornok – Charles de Gaulle –, aki egyébként tagja volt annak a kormánynak, amelyik fittyet hányt a Párizs védelmére tett javaslatunkra. Tudtuk, hogy reakciós, s megállapíthattuk, hogy szemére vetette ugyan Pétainnek, hogy elárulta Franciaországot, de kezdetben egyáltalán nem vette tőle rossznéven az országra rákényszerített reakciós és társadalmilag agresszív kormányzatot, amely tökéletesen megfelelt a hitleristák szándékainak.

Elengedhetetlen feladat volt, hogy lerántsuk az álarcot a vichyi klikk „nemzeti kormány" voltáról, akadályt gördítsünk áruló politikája elé, már csak azért is, mert ez a klikk megkönnyítette a nácik franciaellenes politikájának megvalósulását.

A montoire-i találkozó

Hitler már 1940 júliusában szövögette tervèit a Szovjetunió elleni agresszióra, s szerette volna Franciaországot még jobban belerántani ebbe a háborúba, annál is inkább, mivel Anglia nem hátrált meg a német légierő kemény bombázásai ellenére, s a legcsekélyebb jelét sem mutatta annak, hogy abba szeretné hagyni a háborút.

országunk érdekeit. Az *egyik belülről,* a hatalmas fegyverekkel rendelkező megszállók (németek) akaratát befolyásolhatná. A *másik külföldön,* Londonban felajánlhatja a szövetségeseknek közreműködésünket. Persze nehéz volt elképzelni, hogy a két személyiség kiegészíthetné egymást, tekintettel arra, hogy az egyik (de Gaulle) relatíve nagy szabadságot élvezve, biztosíthatta akciójához a szükséges eszközöket. A másik (Pétain) viszont túsz maradt.

Ilyenek voltak tehát a körülmények, amikor Laval, a számára oly kedves kerítő szerepében, találkozót szervezett Hitler és Pétain között; előbb azonban ő maga találkozott Montoire-ban, október 22-én a Führerrel, aki ismertette vele a Franciaországgal való együttműködésre vonatkozó terveit, a háború folytatása érdekében.

Mivelhogy Laval egyetértése nem volt elegendő, Hitler annak az óhajának adott kifejezést, hogy szeretne harmadnap Pétainnel találkozni, mivel a rákövetkező napon Francóval volt találkozója.

A közvetítéssel megbízott Lavalnak sikerült a marsallt meggyőznie. Október 24-én reggel Pétain elhagyta Vichyt, s ezúttal első ízben lépett a megszállt övezetbe. Montoire pályaudvarára vitték, ahol Hitler várta.

Sokat fecsegtek arról, hogy bizonyos magatartásbeli különbségek voltak Pétain és Laval között a Hitler által követelt együttműködési politikát illetően. Egy azonban bizonyos: a montoire-i találkozó után, 1940. október 30-án az öreg marsall rádióbeszédet mondott.

Ebben a rádióbeszédben Pétain többek között azt mondta: „Országaink között együttműködést tervezünk. Ennek alapelvét elfogadtam. A megvalósítás módszereit majd később fogjuk megbeszélni . . ."

Ezek után kilátásba helyezte a hadifoglyok sorsának esetleges megjavítását, a megszállási költségek mérséklését, a demarkációs vonal rugalmasabbá tételét, majd hozzátette: „. . . . ennek a kollaborációnak őszintének kell lennie. Mentesnek kell lennie minden agressziós gondolattól. Türelmes és kitartó erőfeszítést igényel . . ."

Majd azt mondta: „. . . . Idáig atyai hangon szóltam hozzátok. Ma mint vezető beszélek."

Így indult meg hivatalos formában a megszállókkal való kollaboráció politikája, amely egyesek számára hasznos volt, ugyanakkor bűntett volt a nemzet ellen.

A mi dolgunk az volt, hogy megbélyegezzük a pétanista klikket a hitleristákkal való együttműködés, s egyszersmind reakciós politikája miatt is, amelynek végrehajtásában a lehető leghitványabb személyek segédkeztek.

A vichybeli klikk legjobb úton volt ahhoz, hogy leleplezze magát, és megmutassa valódi arculatát, egy olyan csoport arculatát, amelyik minden körülmények között kész kiszolgálni a hitleristák érdekeit.

Pétainnek ez a lépése pedig nem hogy enyhítette volna a megszállók iránti lappangó gyűlöletet, hanem még jobban elmélyítette azt.

Ennek bizonyítéka volt november 11., az 1918-as fegyverszünet évfordulója, amelyen diákok gyűltek össze az Étoile téren, az Ismeretlen Katona sírja körül; az esemény láttán a Wehrmacht azonnal intézkedéseket tett több tüntető letartóztatására. A tüntetők között sok ifjúkommunista volt, így például François Lescure elvtárs is.

Megtorlásul Franciaország német katonai parancsnoka, Otto von Stulpnagel tábornok úgy határozott, hogy bezáratja az összes egyetemi tanszéket és a főváros valamennyi felsőoktatási intézményét november 16-tól 23-ig. Ráadásul a diákoknak mindennap jelentkezniük kellett kerületük rendőrkapitányságán, és alá kellett írniuk egy külön e célra készített névsort. Végül is az oktatás folytatását csak december 20-án, vagyis téli szünet előtt egy nappal engedélyezték.

Mindez csak oda vezetett, hogy egyre több és több francia haragját váltotta ki. Egy falragasz 1940 karácsonya előtt egy nappal azt közölte, hogy halálra ítélték és kivégezték Jacques Bonsergent mérnököt a német hadsereg egy tagja ellen elkövetett „erőszakos cselekményért".

Elzász és Lotharingia annexiója ellen

1940 decemberében gyakorlatilag befejeződött Elzász és Lotharingia annexiója, amelyet a nácik a Rethondes-ban aláírt fegyverszüneti megállapodás után azonnal megkezdtek. November 30-án Lotharingiát a Reichhez csatolták, s a Saar-vidékkel együtt a Westmark Gauját alkotta, Elzászt pedig Baden vidékéhez kapcsolták.

Az 1940. december 10-i illegális *L'Humanité* állást foglalt ez ellen az annexió ellen, azonban a vichyi klikk egy szót sem szólt. A földalatti kommunista párt a *L'Humanité* 1940. decemberi különszámában a következőket írta:

„Wagner birodalmi városparancsnok éppen most jelentette be El-

zász Németországhoz való csatolását, azonban az idomított párizsi sajtó minden kommentár nélkül közölte ennek hírét . . .

A Francia Kommunista Párt minden, a francia névre méltó honpolgár megvetésével sújtja a nyomorúság, a rabszolgaság és az árulás kormányát, amely szó nélkül tűri Elzász annektálását, és lábbal tiporja a francia szabadságjogokat, hogy elnyerje az idegen szuronyok védelmét, mert e nélkül a védelem nélkül a francia nép elsöpörné . . ."

„Azóta, hogy pártunk fenti nyilatkozata – mint az egyetlen tiltakozás Elzász annektálása ellen – napvilágot látott, bejelentették Lotharingia (Moselle megye) annektálását is, minek következtében ezer és ezer lotharingiai volt kénytelen otthagyni mindent, a házát, földjét, faluját s a temetőt, amelyben övéi nyugosznak.

Ugyanakkor a Párizsban megjelenő *L'Italie nouvelle* útján Olaszország nyíltan kijelentette, hogy igényt tart Korzikára, Nizzára és Tunéziára; s cseppet sem törődik azzal, miként vélekedik e területek lakossága a dologról.

A német kommunisták csakúgy, mint az olasz kommunisták, felemelik a szavukat ez ellen a hódító, annektáló politika ellen, ahogyan annak idején 1871-ben Wilhelm Liebknecht és Bebel is kiállt Elzász-Lotharingia annektálása ellen; a Francia Kommunista Párt, amely bizonyos abban, hogy az egész francia nép nevében beszél, *egységbe szólítja a francia nemzetet hazánk szabadsága és függetlensége érdekében, a népek testvérisége jegyében.*"

Franciaország tervszerű kifosztása

Az illegális *L'Humanité* 1940. december 12-i, 93. száma leleplezte Franciaországnak a trösztök által véghezvitt tervszerű kifosztását, s ezzel kapcsolatban a következőket írta:

„Amíg az agg Pétain marsall holmi »nemzeti forradalomról« fecseg, és egy csomó renegát és áruló elítéli a »liberális kapitalizmust«, addig az állítólag feloszlatott trösztök a vichyi klikk jóvoltából kor-

látlan urai a francia gazdaságnak, következésképpen a francia politikának is.

Íme a tények, a száraz, de igen-igen beszédes tények, amelyek azt bizonyítják, hogy a trösztök rátették a kezüket szerencsétlen hazánkra.

A kormány egy egész sor ágazati szervező bizottságot alakított, azonban minden egyes bizottság valójában a trösztök hatalmasságainak a kezében van.

A »Biztosítási Bizottság« Grimpelen keresztül gróf Pillet-Will, báró Hottinguer és Moreau-Néret pénzügyminisztériumi államtitkár kezében van. Botrányos példája ez a közszolgálat és a magánérdek egybeesésének.

Az »Automobil és Kerékpár Bizottság« Lehideux, báró Petiet, valamint Renault, Peugeot és Michelin urak, vagyis az autóipar potentátjainak kezében van.

A »Thermikus, hidraulikus és pneumatikus gépek Bizottsága« Delahousse-on keresztül Schneider, Neuflize, Freyssinet, valamint Laurent, Detoeuf és Domberg urak (az utóbbi Laval jó barátja) kezében összpontosul . . ."

Mialatt a hitleri megszállás egyeseknek jó üzlet volt, az elnyomatás a tetőpontjára hágott. Csakugyan, miközben az árulás ilyen szemérmetlenül nyilvánvalóvá vált, arról értesültem, hogy régi jó barátom, Daniel Renoult, akit a bíróság felmentett a vád alól, a szigetről a gurs-i táborba került, s itt egy olyan szűk zárkában helyezték el, amely katonai szertár volt korábban, továbbá, hogy fivérem, Jean Duclos a frasnes-i börtön kórházában közel áll a teljes megvakuláshoz, mert ott nem képesek neki az állapotának megfelelő kezelést megadni, továbbá, hogy Sampaix, Neveu, Vaysse stb. elvtársakat, akik ellen ugyancsak megszüntették az eljárást, mint Daniel Renoult ellen, internálták a Bassas-Alpes megyei Braisonba.

Pétain lyoni utazása előtt a rendőrség mintegy száz embert tartóztatott le, közöttük egy hetvenéves aggastyánt is. Mindenütt dühöngött a nép védelmezői elleni megtorlás, de mi továbbra is azon a véleményen voltunk, hogy a tömeges cselekvés meghátrálásra tudja kényszeríteni Franciaország ideiglenes urait.

Értesülést szereztem arról, hogy a párizsi egyetemen végbement

tiltakozások eredményeképpen szabadlábra helyezték Langevin professzort, s kényszerlakhelyül Troyes-t jelölték ki számára. A hatalom első meghátrálása után folytatni kellett a harcot, hogy visszatérhessen munkájához a nagy tudós, annál is inkább, mert ez a példa bátorságot önthetett az erősszívű férfiakba és nőkbe, hogy tovább harcoljanak a bebörtönzöttek kiszabadításáért, és segítsenek a családjaik iránti szolidaritási akciók megszervezésében.

Az egyik metzi újság szerint az elzász-lotharingiaiak visszatelepítési terve 300 ezer embert érintett. Château-Salins kantonból olyan parasztcsaládokat űztek el, amelyek hosszú évszázadok óta ott éltek. Nem egy olyan akadt közülük, aki elpusztította állatait, felgyújtotta a házát, s ez ugyancsak véres megtorlásokra adott okot. A teljesen megrohadt sajtó egyetlen sort sem írt „az új európai rendnek" ezekről a szépségeiről.

Nekem többször is alkalmam volt ellátogatni Elzászba és Lotharingiába, s most, amikor tudomást szereztem ezekről a szomorú hírekről, a súlyos csapásnak kitett elzászi és lotharingiai elvtársakra gondoltam, és megint csak meg kellett állapítanom, mennyire relatív dolog a nagytőke embereinek, a hitleristák cinkostársainak „hazafiassága" . . .

Figyelemmel kísértük, mi folyik a különböző frontokon. A Líbiából indított olasz támadás elért némi eredményt; az angol csapatok kiürítették Angol Szomáliát, de a Mussolini által indított Görögország elleni akció nem sok sikert hozott, s az 1940-es év végén a görög csapatok győzelmesen álltak ellen az olasz agresszornak.

Váratlan fordulat Vichyben

Laval, a montoire-i találkozó kezdeményezője azt hihette, hogy pozíciója megerősödött, azonban december közepe tájt küszöbön állt eltávolítása a kormányból.

Már egy idő óta megbeszélések folytak, hogy a marsall töltsön el rövid időt a fővárosban, ha már a kormány nem tért vissza Párizs-

ba. A németek azonban csak abba egyeztek bele, hogy Pétain a versailles-i Trianon-palotában rendezkedjék be, de egyetlen miniszter sem kísérhette el. Az öreg marsallnak nagyon nehezére esett, hogy ne utasítson vissza egy ilyen feltételekkel járó ajánlatot.

Ekkor Hitler egy Benoist-Méchintől kölcsönzött régi ötlet nyomán elhatározta, hogy december 15-én, I. Napóleon hamvainak az Invalides-ba történő visszahozatala évfordulóján visszaadja Franciaországnak a Sasfiók, Reichstadt hercege Bécsben elhelyezett hamvait. És Hitler meglehetősen lovagias módon viselkedett Pétainnel, amikor négy nappal a ceremónia előtt meghívta, vegyen részt rajta. Laval és de Brinon minden követ megmozgatott Pétain beleegyezésének megszerzésére, ugyanakkor a marsall közvetlen környezetében pucscsot készítettek elő a châteldoni kufár megbuktatására.*

Laval attól tartott, hogy amennyiben Pétain Hitler meghívása ellenére nem megy el Párizsba, Hitler személyes sértésnek tekinti a mulasztást, ezért gyorsan útnak indult Párizsból Vichybe, ahová december 13-án érkezett meg. Délután 17 órakor kabinetülést tartottak Laval elnökletével, de a marsall utazása nem került szóba, este 20 órára pedig minisztertanácsot hívtak össze Pétain elnökletével, erről azonban Lavalt csak az utolsó pillanatban értesítették.

Pétain megnyitotta a minisztertanácsot, majd minden egyes minisztert felkért arra, hogy írjon alá egy lemondó levelet, amelynek szövege előre el volt készítve. Laval azt gondolta, hogy a marsall meg akar szabadulni néhány terhére levő miniszterétől, önmagát pedig biztonságban érezte mint a marsall kijelölt utódját, s aláírta a maga lemondását, csakúgy, mint minisztertársai. Ám alig néhány perccel később, miután rövid időre visszavonult a tanácsteremből, Pétain bejelentette: „Laval és Ripert urak lemondását elfogadom." Ripert, a közoktatásügyi miniszter egy szót sem kérdezett a döntés indokaira vonatkozólag, ezzel szemben Laval magyarázatot kért Pétaintől, aki egy-két magyarázó szó után világosan megfogalmazta álláspontját: „Ön elvesztette a bizalmamat."

Lavalt azonban nem csupán a kormányból ebrudalták ki, hanem le is tartóztatták, és châteldoni otthonában házi őrizetbe helyezték.

* Laval rezidenciája Puy-de-Dôme-ban.

Abetz haladéktalanul tudomást szerzett cinkostársa, Laval, valamint Déat Párizsban történt letartóztatásáról. Magához hívatta a kormány megszállt övezetbeli főmegbízottját. Parancsot adott neki Déat szabadon bocsátására, akit a kormányképviselő a kormány utasítására saját maga tartóztatott le.

Ugyanaznap, 1940. december 14-én Pétain kinevezte Pierre-Étienne Flandint külügyminiszterré, s még aznap este tartott rádióbeszédében a következőket mondta:

„Franciák!

Olyan elhatározásra jutottam, amelyet az ország érdekeivel egybevágónak tartok.

Pierre Laval úr nem tagja többé a kormánynak.

Pierre-Étienne Flandin úrra bízom a külügyminiszteri tárcát.

Az utódlásomról szóló 4. sz. alkotmányokirat érvényét vesztette.

Elhatározásom belpolitikai okokból született. Németországgal való kapcsolatainkat semmilyen tekintetben nem érinti.

Én állok a vártán. A nemzeti forradalom folyik tovább."

December 15-én zajlott le a „Sasfiók" hamvainak átszállítási ceremóniája az Invalidusok templomába. Francia részről Darlan tengernagy, Laure tábornok, az államfő titkára, valamint Fernande de Brinon jelent meg Pétain képviseletében. Német részről von Stulpnagel tábornok és Abetz képviselte Hitlert Achenbach tanácsos kíséretében.

Az előző napi incidensek következményeképpen a két küldöttség találkozása meglehetősen hűvös volt. December 16-án folytatták a hamvak elhelyezésének ceremóniáját az Invalidusoknál, a nap folyamán azonban Darlan tengernagy és Laure tábornok visszatért Vichybe Abetznak azzal a javaslatával, hogy vegyék vissza Lavalt a kormányba, és alakítsanak egy triumvirátust, amelyben Laval egyenlő jogokat élvezne két társával.

December 16-ról 17-re virradó éjszaka Abetz maga is elment Vichybe. Pétain fogadta, s ő is azt kérte, bocsássák szabadon Lavalt, hozzanak létre egy triumvirátust Laval részvételével, továbbá távolítsanak el egyes minisztereket, oszlassák fel a védelmi csoportokat,

amelyek őrizetbe vették Lavalt, végül pedig de La Laurencie tábornokot, a megszállt övezet kormánymegbízottját váltsák fel Fernand de Brinonnal.

Pétain engedett Laval szabadon bocsátása, és Fernand de Brinon kinevezése tekintetében, de csak egy másodrangú tárcát volt hajlandó Lavalra bízni, ami nem tette semmiféle triumvirátus tagjává, márpedig ezt a châteldoni kalmár nem fogadhatta el, mert éktelenül dühös volt, hogy a marsall környezete kijátszotta. Nem maradt számára más hátra, mint Abetz társaságában Párizsba utazni, majd levelet írt Hitlernek, ez azonban inkább hasonlított egy hitlerista funkcionárius, mint egy volt francia kormányfő leveléhez.

A vichyi kormány kebelén belül megalakult az Abetz javasolta triumvirátus, ámde Laval nélkül; elnöke Darlan admirális lett, tagjai pedig: Flandin, akit a külüggyel és Huntziger tábornok, akit a nemzetvédelemmel bíztak meg.

Laval eltávolítása után azt hitte volna az ember, hogy a kormány eszmei egysége szempontjából minden a legnagyobb rendben van. Lényegében arról volt szó, hogy tovább folytassák a hitleri Németországgal való együttműködési politikát, de nem katonai téren, ahogyan azt Laval szerette volna. Ily módon a montoire-i találkozón létrejött megállapodások kétféle értelmezést nyertek: a Laval-féle értelmezés tágabb volt, Pétainé és Flandiné valamivel szűkebb.

Flandint múltja alkalmassá tette a hitleristák bizalmára. Annak idején ugyanis üdvözlő táviratot küldött Hitlernek a müncheni egyezmény aláírása alkalmából, amiről már kimutattam, hogy valóságos árulás volt Franciaország érdekei ellen. Ám Laval ilyesfajta kipenderítése nem tetszett a hitleristáknak, s így a vichyi csoport érezte, hogy a fegyverszüneti megállapodást esetleg Németországban közönséges papírdarabnak tekinthetik, megpróbált hát ravaszkodáshoz folyamodni.

E célból Darlan találkozót kért Hitlertől. A találkozó december 25-én, a La Ferriere-sur-Epte-ben jött létre. Darlan meg akarta szerezni Hitler bizalmát, akárcsak Laval Montoire-ban, de a helyzet igen bonyolult volt. Flandin jelenléte szemmel láthatólag nem tetszett a náciknak, a kormányzó triumvirátusban.

A németek különböző módokon nyomást fejtettek ki a vichyi kor-

mányra, aminek következtében Flandinnak 1941. február 9-én távoznia kellett, Darlan tengernagy pedig a 4/c számú alkotmányokirat értelmében az államfő kijelölt utódja lett.

Részletek az illegális életből

1940 decemberében elhagytam a Mortier körúton levő lakást. Itt egy ízben, amikor ellenőrizni jöttek a gázművektől, az ágy alá kellett bújnom, s csak nagy nehezen tartottam vissza a köhögést. Rövid ideig Antonyban laktam, majd az Abbé Groult utcában (a XV. kerületben) választottam szállást. Testőrömnek, Gustave Guehenneux-nek (Victornak) engedélye volt a lakás igénybevételére, mert egy rokonáé volt, aki a meg nem szállt övezetbe távozott. Victor, aki egyébként az illegális harc alatt végig nagyszerű bátorságról és figyelemre méltó kezdeményező szellemről tett bizonyságot, törvényes bérlője volt tehát ennek a lakásnak. Éjszaka költöztem be, s mindig csak olyankor hagytam el, amikor valamilyen ürüggyel sikerült eltávolítani fülkéjéből a házmesternőt.

Feleségem vörösre festette a haját, s így alaposan átváltozott, szabadon járt-kelt a lakásban, mert a házmesternő azt hitte, hogy „Victor" kis barátnője.

A meglehetősen sötét lakást egy Szalamandra-kályhával lehetett volna fűteni, ha lett volna szén. Gombóccá gyúrtuk az újságokat, amelyeket naponta felhozattam, hogy követni tudjam az eseményeket, s azokkal gyújtottunk be, ettől azonban nem lett melegebb.

Nagy gyapjúmellénybe burkolózva dolgoztam, olvastam, és írtam. Asztalomon egy kis cica ült összegombolyodva, amelyet úgy szedtünk össze valahol. Egy szép napon a mellény nyílásán át bemászott a kabátom alá, a mellemre, ezzel a maga részéről valószínűleg megoldotta a fűtés problémáját, mert ettől kezdve mindennap itt helyezkedett el, és kéjesen dorombolt.

Az élelmezés kérdését azonban korántsem volt ilyen könnyű megoldani, sem a cicáét, sem a magunkét. Victor hentes volt, így olykor

tudott szerezni egy kevés húst jegy nélkül, viszont kizárólag neki volt élelmiszerjegye; sem feleségem, sem én nem juthattunk hozzá. A piacon néha halfejből készült pástétomot árultak; undorító volt ugyan, de az éhes ember sok mindent megeszik. Röviden, Victor mindent latba vetett, hogy ellásson minket, s ne felejtsük el, hogy ekkor még lehetett kapni jó fajta, palackozott vörös bort öt frankért, ettől egy kicsit fel is melegedtünk.

Ebben a komor környezetben, szenvedve a hidegtől és az éhségtől, akárcsak a francia férfiak és nők milliói, hallgattam végig a rádión a Sasfiók hamvainak ünnepélyes hazahozatalát. A hitleristáknak nem lehetett valami világos képük a franciák lelkiállapotáról, ha azt hitték, hogy I. Napóleon fia hamvainak hazahozatalával lelkesedést ébreszthetnek bennük.

Hallgattam a rádióközvetítést a szertartásról. A koporsót dobpergés közepette kísérő német katonák nem hatottak különösebben lelkesítően a franciákra. Az emberek ezt mondogatták az üggyel kapcsolatban: „Hamu helyett inkább szenet hoznának."

Másnap a *Paris-Soir* így írt: „Párizs felindultan és áhítattal vonul el az Invalidusoknál a Sasfiók hamvai előtt." Az igazság azonban merőben másképp festett. Párizs népét egyáltalán nem ragadta magával az, amit a hitleri propaganda „a történelemben páratlan gesztusnak" nevezett, s hiába sikerült rávenni Maurice Rostand-t, hogy verset írjon *A Sasfiók hamvai* címmel, ez sem számított az égvilágon semmit.

Ráadásul Pétain is távolmaradt, pedig előzőleg bejelentették, hogy jelen lesz. Ez erősítette a párizsiakban azt a benyomást, hogy problémák vannak a vichyi kormány és a hitleristák között, amire Laval kegyvesztése is igazolásul szolgált.

Mindenesetre az 1940-es esztendő számunkra teljes kilátástalansággal zárult. A vichyi kormány végrehajtotta a fegyverszüneti előírásokat. Rendőrsége a megszállt övezetben a hitleristák rendelkezésére állt, a kormány főmegbízottja pedig Fernand de Brinon volt, az a hétpróbás áruló, akit rendszerint „Franciaország párizsi nagykövetének" tituláltak.

Illegális *L'Humanité*nk a nép elégedetlenségét visszhangozta, le-

leplezte a nép kiéheztetőit, a vichyi árulók és a hitleristák álszocialista demagógiáját.

A francia nép jól tudta, mit is jelent a Hitlerrel való együttműködés, amikor azt látta, hogy az ország költségvetése 1941 első negyedévére 24 milliárd, ugyanakkor viszont a megszálló csapatoknak ugyanebben az időszakban 35 milliárdot fizettek ki (sokba kerültek a Sas-fiók hamvai).

A német kapitalista vállalatok részvényeinek átlagos árfolyama eközben 1939-től 1940. december 28-ig 134,6-ról 178,8-ra, azaz 33%-kal emelkedett (a *Berliner Börsen Zeitung* alapján). „Vagyis – írta a *L'Humanité* – a megszálló urak »szocialista« fecsegése egész egyszerűen a tőkés profit valóságának álcázására szolgál."

Vichyben folytatódott a válság. Hitler a fegyverszüneti szerződés megszegésével (amit egyébként már Elzász-Lotharingia annektálásával is megtett) a következő követeléseket támasztotta:

„1. A földközi-tengeri kikötők használatának jogát (Franciaország területén és Észak-Afrikában).

2. A francia haditengerészet egy részének kiszolgáltatását."

A Führer azért követelte ezt, hogy Mussolini segítségére siessen. Laval jó cselekedetként mindenbe belement, de Vichyben volt némi huzavona, mert érezték, hogy a francia nép nem hajlandó Hitlerért háborúzni.

A népnek nem volt szava; Pétain, Flandin, Laval, de Brinon, Abetz és Hitler döntött hazánk sorsáról, de nem is számíthattak a francia nép beleegyezésére.

A francia nép nem csatlakozott egy olyan együttműködési politikához, amely Franciaország leigázását jelentette.

Mi a magunk részéről nem feledkeztünk meg a párt renegátjairól. A *L'Humanité* 1941. január 13-án így írt:

„A renegát Langumier jó vályúra talált a *Nouveaux Temps* c. lapnál, amelyet a németek finanszíroztak. Ez az áruló az öregek nyugdíjáról fecseg, de elfelejti megmondani, hogy abból a pénzből, amelyet egy hónap alatt fizetnek a megszállóknak, évi 6000 frankos nyugdíjat lehetne biztosítani 2 millió öreg embernek és asszonynak. Langumier ugyanabból a fajtából való, mint Brout, Capron, Gitton és a többi, a tőkének és a tőke rendőrségének szolgái."

1941. január 18-án Pétain a La Ferté-Hauterive-ben találkozott Lavallal, de hiába írták a közleményben, hogy a december 13-i eseményeket kiváltó félreértések eloszlottak, az előző hónapban kialakult helyzeten mit sem változtatott a találkozó.

Darlan tíz nappal azután, hogy Pétain esetleges utódjává nevezték ki, vagyis 1941. február 21-én kormányt alakított, amelyben a miniszterelnök-helyettesi tisztségen kívül magának tartotta meg a külügyminisztériumot (amelyet Lavalnak a kormányból való kiválása után néhány hétig Flandin irányított), a tengerészetügyi minisztériumot, augusztus 11-ig a belügyminisztériumot is. Ez utóbbit ekkor Pucheu vette tőle át. 1941 novemberében, Huntziger tábornok halála után, Darlan tengernagy saját magára osztotta a hadügyminisztériumot.

Belin megmaradt munkaügyi miniszternek, Pucheu pedig, mielőtt átvette a belügyminisztériumot, az ipari termelés ügyeit irányította, ahol azután François Lehideux lépett a helyére. Július 18-án Jérôme Carcopinót, a Sorbonne professzorát, a Francia Akadémia tagját oktatásügyi államtitkárrá nevezték ki, a hadügyminiszter felügyelete alatt. Ezenkívül két államminiszterrel bővítették ki a kabinetet. Mindkettő a Francia Akadémia tagja volt, az egyik Henri Moynet, a másik Lucien Romier, a *Le Figaro* egykori főszerkesztője.

Egy rettenetes tél

1940–41 tele rendkívül hideg volt. Minden befagyott, Párizst hosszú időn át hó borította. 1940 végén elhagytam az Abbé Groult utcai lakást, mert a meg nem szállt övezetbe távozott bérlő közölte, hogy hamarosan visszatér.

Testőröm, Victor, innen nem messze bérelt egy másik lakást, a Porte-de-la-Plaine úton, a Versaillesi-kapunál levő kiállítási palota közelében. A XV. kerületben nagyobb biztonságban éreztem magam, mert itt nem tevékenykedtem a háború előtt, a XX. kerülettel ellentétben, ahol annak idején képviselőnek választottak, és sokan ismer-

tek. Esténként a munkával kapcsolatos találkozókra jártam. Így találkoztam Jean Catelas-val, akit a vichyi árulók később guillotine-nal végeztek ki a Santé-börtönben, meg más elvtársakkal, Jeanjeannal, akit később deportáltak, és Raymond Latarget-val. Mindvégig az ellenállás hű harcosai maradtak mindketten. Jeanjean, aki legyengülve jött meg a lágerből, néhány évvel ezelőtt halt meg borzalmas betegségben. Latarget repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett, nem sokkal a felszabadulás után.

A Victor által bérelt új lakásban feleségem szabadon járt-kelt, tartotta a kapcsolatokat, a házmesternő pedig alig törődött a kilétével, mert Victor barátnőjének tartotta. Én a magam részéről nem léteztem. Senki sem látott bemenni, és senki sem látott kimenni, mert nagyon korán hagytam el a házat, nyomban a kijárási tilalom lejárta után, és csak este tértem vissza.

1941 elején felmerült a kérdés, hogy miután kudarcot vallott az Anglia elleni hitleri támadás, nem ad-e Hitler parancsot a Barbarossa-terv végrehajtására, vagyis a Szovjetunió elleni villámtámadásra. Mindenesetre a hitleristák ki akarták használni a megszállt országok munkaerejét saját hadiiparuk szükségleteinek kielégítésére. Az Arbeitsfront kilenc toborzóirodát nyitott Párizsban, és lármás propagandával hívta a munkásokat, hogy költözzenek a Rajnán túlra „szabad dolgozókként", ám rendkívül kevés önkéntes jelentkezett.

Ideológiai síkon is erőlködtek: Rosenberg náci teoretikus Párizsba jött, és a képviselőházban előadást tartott a nemzeti szocializmus doktrínájáról és a demokrácia fogyatékosságairól.

Becsmérelte a francia forradalmat, az Emberi Jogok Deklarációját, mert véleménye szerint ez juttatta Franciaországot a zsidók kezére, fennen hirdette a fajelméletet, s kijelentette, hogy Németországban megszűntek az osztályok, és megvalósult a faji egység.

Az előadást a nácibarát sajtó *Vér és arany* címmel közölte. A kommunista párt nevében Georges Politzer zúzta szét a náci Rosenberg érvelését *Válasz a vér és aranyra* c. brosúrájában, amely illegálisan jelent meg 1941 januárjában és februárjában. Kimutatta, hogy az állítólagos náci forradalom semmi más, mint a XX. század ellenforradalma.

Kapcsolatot tartottam Politzerrel, gyakran írtunk egymásnak.

Gabriel Périvel is leveleztem, aki közölte velem, hogy brosúrát akar írni „Nem, a nácizmus nem szocializmus" címmel. Én fel is kértem a munkára azzal, hogy a lehető leggyorsabban készüljön el vele. Péri a hitleristák „új rendjének" fikcióját döntötte romba, amikor így írt: „... ha a nácik győznének, Európa egyetlen nagy büntetőtáborrá változnék. A valódi szocialistáknak iszonyattal kell elutasítaniuk maguktól ezt a megoldást. A francia hazafiak nem csatlakozhatnak azokhoz, akik jobbágysorba taszítják az országot. Aki a náci Németország protektorátusává akarja változtatni Franciaországot, az elárulja a munkások érdekeit, elárulja a forradalmat, elárulja a szocializmust, elárulja népünket..."

S bizonyos lévén abban, hogy a népek végül legyőzik a hitleri barbárságot, hozzátette:

„... A leggondosabban felerősített vasakon is van rés. Nincsenek végérvényes erőviszonyok..."

A defektes autóbusz

Eltekintve a metrótól, amelyet nem volt ajánlatos használnom, mert a rendőrség erősen szemmel tartotta, Párizsban kevés volt a közlekedési eszköz. Az autóbuszokat gázzal hajtották, s evégett nagy gázpalackokat szereltek a tetejükre. Ezeket félhenger alakban vászonnal takarták el, s a busz így másfél méterrel magasabb volt a szokottnál. Nehézkes külseje összhangban volt nehézkes mozgásával. A hitlerista közigazgatás egyik újítása volt ez is, akárcsak a kerékpáros taxirendszer, amelyet már nyomban a megszállás után bevezettek a fővárosban, amely a keleti országok riksakulijait idézte a gyarmati uralom idejéből.

Egy sötét reggelen, amikor a vékony jégréteg miatt alig lehetett közlekedni az utcákon, felszálltam arra a buszra, amely a Marsallok körútján végighaladva, a Vanves-kapun, majd az Orléansi-kapun át a Peupliersi-kapu irányába tartott. Azért igyekeztem oda, hogy egy gyűlésen vegyek részt. Egy nem is túlságosan meredek emelkedőn

az autóbusz egyszer csak leállt, és minden utas leszállt, hogy megtolja. Mellettem az egyik oldalon Victor erőlködött, a másikon egy szolgálatba induló zsaru, aki valószínűleg meglepődött volna, ha megtudja, hogy ki is van mellette.

Este, amikor visszaindultam, nem volt már autóbusz. Így hát gyalog kellett menni. Én állandóan attól féltem, hogy a jeges úton megcsúszom, elesem, eltöröm a lábam, ami igen súlyos következményekkel járt volna rám nézve. Az elvtársak, akiknél voltam, elővigyázatosságból ócska zoknit húztak a cipőmre, de alig tettem néhány lépést, a zokni keménnyé merevedett, veszedelmesen csúszóssá vált, s így egyáltalán nem volt könnyű hazatérnem.

Félünk a házmesternőtől

Ha nappal kellett elhagynom a szállásomat, mindig gondoskodtak arról, hogy a házmesternőt valamilyen ürüggyel eltávolítsák a fülkéjéből. Mounette Dutilleul, aki Victor unokahúgaként szerepelt, ismerte az asszonyt, és ezekben az esetekben el tudta terelni a figyelmét a ház őrzéséről. Egyik délután autóbuszra kellett szállnom, hogy az Orléansi-kapuhoz utazzam, ahol egyik barátom lakásán Benoît Frachonnal együtt Wodli elvtárssal volt találkozóm. Wodli a Központi Bizottságnak tagja, bátor elzászi pártharcos volt, akit később letartóztattak, majd a struthofi lágerben halálra kínoztak, és elégettek.

Felszálltam a buszra, és leültem egy sarokban, magam elé tartottam egy nyitott újságot, Victor pedig tőlem nem messze helyezkedett el. Úgy tett, mintha nem ismerne. Mikor a feleségem felszállt egy macskaszállító kosárral, valamennyi utas csak rá figyelt, mert felemelte a kosár fedelét, és simogatni kezdte csíkos hátú macskánkat, amely azóta jó nagyra nőtt, s igen bölcsen hagyta, hogy csodálják az utasok. Nem egy olyan megjegyzés hangzott el, hogy már nincs mit enni, sem az embereknek, sem az állatoknak.

Wodlival természetesen a párt általános tevékenységéről is beszéltünk, főleg azonban az elzász-lotharingiai helyzetről, amely a hitleri

Németország által történt annektálás után alakult ki ebben a két tartományban.

Az esti hazatérés nem volt olyan veszélyes, de valahányszor csak távoztam, mindig féltem, hogy felismernek. Arcvonásaim elég jellegzetesek, szakállam és csiptetőm csak nagyon felületesen védett a fürkésző tekintetek elől. Jó néhányszor volt az a teljesen határozott benyomásom, hogy felismertek olyan derék emberek, akik szemhunyorítással jelezték, hogy nincs mitől tartanom. Viszont ott volt a vichyi rendőrség is, a hitleristák szolgálatában.

Ez a rendőrség sok rosszat tett. Elmondhatjuk, hogy ha sok kommunista hazafit tartóztattak le, az ellenségnek ezek a kiszolgálói benne a bűnösök, akik a hitleristák oltalma alatt ugyanúgy üldözték most a kommunistákat, mint annak idején Daladier és Paul Reynaud korszakában.

A francia rendőröknek a német rendőrséggel való együttműködése erősen veszélyeztette apparátusunk és kapcsolatrendszerünk biztonságát. Sikerült megállapítanunk, hogy ha összekötőinknek akár a metróban, akár az autóbuszon nyomába szegődtek, nem végig ugyanaz a hekus követte őket, hanem relérendszert szerveztek, és váltották egymást.

S amikor a rendőrségnek sikerült „lefeketítenie" egy embert, azaz megállapította a lakhelyét, óvakodott azonnal letartóztatni az illetőt; tovább követte, hogy megismerje kapcsolatait, és újabb elvtársakat is követni tudjon. Így jutottunk arra a gondolatra, hogy a legjobb összeköttetési eszköz a bicikli. Egy fiatalember, aki szükség esetén jól rá tud kapcsolni, mindig le tud magáról rázni egy gyanúsnak látszó kerékpáros kullancsot. Ezenkívül a bicikli kirekesztette a gyalogos követőket. Amennyiben gépkocsival történt egy bizonyos ideig a követés, a biciklista az útirány hirtelen megváltoztatásával megállapíthatta, hogy a mögötte haladó gépkocsi rosszindulatú-e, s olyan útvonalon haladhatott esetleg tovább, ahova gépkocsi nem mehetett utána. A tény mindenesetre az, hogy mihelyt összekötőnk kerékpárra ült, sokkal biztonságosabban érezhette magát.

Volt ugyan egy hátrány: a kerékpárnak is rendszámot kellett viselni, mint a gépkocsinak, de ezeket sorozatban gyártottuk, s egy bicikli egy út folyamán többször is cserélhetett rendszámtáblát.

Átéltem egy nagyon nyugtalanító napot is, amikor a Porte-del-la-Plaine úton laktam. A városrészt már kora reggel megszállták a hitlerista rendőrség emberei, s a gestapósok a padlástól a pincéig átkutatták utcánkban a házakat.

Egész nap azt latolgattam, hogyan tűnhetnék el a razzia alatt. Sokat olvastam már erről, de egyik kínálkozó megoldás sem látszott biztonságosnak. Egyre csak ezen töprengtem, minden eredmény nélkül, de a házkutatások belenyúltak az éjszakába, s ekkor abbahagyták az egészet. A rendőrök a szomszéd házban fejezték be a munkát, és elmentek, de egyáltalán nem volt biztos, hogy nem folytatják-e másnap reggel az akciót ott, ahol abbahagyták.

A nap folyamán, amikor a városrész még ostromállapotban volt, Arthur Dallidet akart felkeresni, de meglátta a rendőröket, s ezért óvakodott bejönni a házba. Előkészített egy menedéklakást, majd messziről figyelte a rendőri akciót. Megállapította, hogy a kutatás annál a háznál maradt abba, ahol én laktam.

Mihelyt a rendőrök távoztak, Dallidet feljött. Nyomban útnak indultunk gyalogosan, elhagytuk Párizst, és Bourg-la-Reine-be igyekeztünk, ahol vártak ránk. Ez kötelező óvatossági rendszabály volt, de mint utóbb kiderült, ebben az esetben szükségtelennek bizonyult, mert másnap a hitleristák nem folytatták a házkutatást. Egyszerűen csak „átfésülték" a környéket, ahogyan akkor mondtuk, de bizony, ha egy házzal továbbjönnek, csúnya világ várt volna rám.

A tapasztalat hamarosan megmutatta, hogy a legjobb összekötők, akik a legkönnyebben szivárognak át a francia rendőrség és a Gestapo hálóján, fiatal lányok. Le kell szögezni, hogy a Francia Lányszövetség kipróbált aktívákat adott a pártnak, akik nagyszerű szolgálatokat tettek az ellenállásnak.

Számos leány volt szervezetünkben, akikről tudtuk, hogy számíthatunk rájuk, és akik életüket áldozták. Eszembe jut közülük Jacqueline Quatremaire, Noisy-le-Sec polgármesterének, Henri Quatremaire-nek és Germaine Quatremaire-nek a lánya. Henri és Germaine életük alkonyán még mindig vigasztalhatatlanok kis Jacqueline-jük

elvesztése miatt, akit 1942. június 17-én tartóztattak le, s 1943 júniusában, 24 évesen halt meg Auschwitzban.

Jacqueline 1940-ben vonult illegalitásba, s eleinte Kelet-Párizs övezetében dolgozott Pierre Maucherat irányítása alatt, aki szintén meghalt Franciaország felszabadulásáért. Később Jean Baillet-nak, az ellenállás egyik nagyszerű hősének keze alatt dolgozott, akit kivégeztek a nácik. Ezután a központi összeköttetéseket biztosította: közvetlen összekötőmtől, Victortól vette át az utasításokat.

1942. június 17-én tartóztatták le, augusztus 10-ig a bűnügyi rendőrségen tartották fogva. Ekkor átszállították a romainville-i erődbe, ahol 1943. január 23-ig maradt. Innen szállították el a deportált nők első szállítmányával, Danielle Casanovával együtt, aki szintén Auschwitzban halt meg, valamint Marie-Claude Vaillant-Couturier-vel.

Jacqueline Quatremaire-t halála után a katonai érdemkereszttel, a pálmával díszített háborús érdemkereszttel és az ellenállási éremmel tüntették ki.

1942-ben tartóztatták le Rose Blanc-t is, azaz Rosette-et. A Kelet-Pireneusokból jött, ahol a spanyolországi polgárháború alatt részt vett a Spanyol Köztársaság megsegítéséért folyó munkában. Amikor a hitleristák megszállták Párizst, Rosette szülőföldjén, Rousillonban volt, ott folytatta a harcot illegálisan, amióta törvényen kívül helyezték a pártot. Ám hamarosan a fővárosba jött, és csatlakozott hozzánk.

Híven szolgálta a pártot és a hazát, de az ellenség kezére került, s miután egy ideig a Santé-börtönben tartották, deportálták. Ő is Auschwitzban halt meg, 1943. március 15-én.

Ezenkívül még sok nő látott el összekötő szolgálatot, és csodálatos bátorsággal teljesített fontos feladatokat az ellenállási harcban. Egyikük, Flóra, felkereste anyámat és feleségem szüleit, amikor a vichyi árulók azzal fenyegetőztek, hogy letartóztatják a rendőrség által keresett hazafiak családtagjait.

1941 első hónapjaiban az olasz fasiszták több vereséget szenvedtek Kelet-Afrikában, Etiópiában és Olasz Szomáliban, valamint Görögországban. A hitleri Németország szövetségese segítségére akart sietni, megkezdte az ellenségeskedést Görögországgal és egyben Jugoszláviával is, de egyáltalán nem lehetett előre látni, hogyan alakul a háború a közeljövőben.

A francia nép hangulata kezdett megváltozni. A vereséget követő levertség lassanként eltűnt, s bár nagyon sok franciát kötöttek le a megszállók jelenlétével, az élelmiszerhiánnyal, s a legkülönbözőbb nehézségekkel kapcsolatos mindennapi gondok, egyre többen voltak olyanok, akik az ország felszabadulására gondoltak, s szerettek volna tenni is valamit érte.

Az angol Intelligence Service hálózatokat épített ugyan ki; vagy kapcsolatba lépett a hazafiak bizonyos csoportjaival, de ha valaki francia létére, Franciaország érdekében egy külföldi titkosszolgálat soraiban kezdett harcolni a nácik ellen, mindenképpen számolnia kellett azzal a veszéllyel, hogy később is többé-kevésbé függő helyzetben marad ezzel a szolgálattal szemben.

Mi, kommunisták az ilyesfajta szolgálatoktól függetlenül, a saját szervezetünk keretei között kívántunk cselekedni, amint az a *Le Journal d'Amiens* március 7-i száma is hangsúlyozta: „... Akkor, amikor a vereség súlya alatt a pártok lemondtak mindennemű kollektív tevékenységről, egyedül a kommunisták tartották fenn szervezetüket. Egyedül a kommunisták fordulnak a néphez, és igyekeznek mozgósítani."

„Van itt egy veszély, amely sokkal nagyobb, semmint az odafenn hiszik. Persze, amíg a megszálló hadsereg a földünkön van, szigorú rend van, az biztos, de utána..." (idézi a *L'Humanité* 105., 1941. március 25-i száma.)

Ezenkívül mi voltunk az egyetlen párt, amely lerakta az ellenállás katonai szervezetének alapjait az O. S.-csoportok (Organisation Spéciale = Különleges Szervezet) megalakításával, amelyekből később kialakult a Francia Szabadharcosok és Partizánok szervezete.

A hitlerista megszállók és a vichyi árulók tudták, hogy bennünk könyörtelen ellenségre találtak, ezért megtorló intézkedéseik egyre vadabbak lettek. Ezzel kapcsolatban írta a *L'Humanité* 1941. március 30-i, 106. száma:

„Az öreg marsall fogadta de Brinont urat, aki utána sajtónyilatkozatot adott a vichyi politikáról. A közvélemény kezd tiltakozni a kormány és a megszállók megtorló intézkedései ellen, amelyek következtében Franciaország roppant börtönné, hatalmas koncentrációs táborrá változik.

A politikai foglyokat Afrikába küldik, ahol Pétain–Darlan és a Gestapo utasítására a transzszaharai vasútvonal építésén, a lassú, de biztos halál vár rájuk. A becsületes emberek felháborodnak és haragosan tiltakoznak a bizánci rendszer ellen, amelyet szerencsétlen hazánkra kényszerítettek.

Március 22-én a politikai foglyok hozzátartozói, több mint 1500 asszony és több száz gyerek a német nagykövetségre és a Matignon-palota elé vonult, s követelték annak a sok ezer becsületes dolgozónak a szabadlábra helyezését, akik a börtönökben és a koncentrációs táborokban sínylődnek . . .

Pétain, Darlan és a német hatóságok szervezik Franciaországban a megtorlást. Fogjunk össze, francia férfiak és nők, hazánk legjobb fiainak kínzói ellen, harcoljunk azoknak a kiszabadításáért, akik szemben Franciaország ideiglenes urainak képmutatásával és gyávaságával, az egyenességet, az önfeláldozást és a bátorságot jelképezik . . ."

A *L'Humanité*nak ugyanez a száma *A megtorlás hirei* cím alatt a következőket írta:

„Március 8-án a tizenkettes számú törvényszék három kommunistát hat-, illetve tízhavi börtönbüntetésre ítélt. Ugyanez a törvényszék nyolc személyt – erkölcs elleni vétséggel vádolva – egyhavi felfüggesztett bötrönre ítélt. Kommentár nélkül."

Az 1941. április 12-i, 108. szám hírt adott arról, hogy március 31-én kommunista képviselőket és pártmunkásokat Afrikába deportáltak. A lap azt is a világ elé tárta, hogy a hitleri hadsereg megtámadta Jugoszláviát.

Nem remélhettük, hogy szükséges hatékonysággal harcolhatunk a

náci megszállók és a szolgálatukban álló vichyi árulók ellen, ha nem sikerül harci szövetségre lépnünk más hazafiakkal, akik esetleg igazságtalanul foglaltak állást velünk szemben a furcsa háború alatt, de most láthatták, hogy a vichyi árulók rendőrsége és a Gestapo ugyanazzal az ádáz dühvel üldöz bennünket.

1940. október 5-én is brutális rendőri akció sújtott le 63 kommunista vezetőre. Voltak közöttük képviselők, mint Léon Mauvais, Charles Michels, Fernand Grenier és Pierre Sémard, szakszervezeti vezetők, mint Henri Gauthier, Jean Poulmarch, Bellugue, Eugène Hénaff, Jean-Pierre Timbaud.

A hadművelet célja az volt, hogy megfossza vezetőitől a kommunista mozgalmat, amely kezdte visszanyerni erejét. A nácik által rendezett első tömeges kivégzés alkalmával sok pártmunkást mészároltak le a châteaubriant-i kőbányában.

A kommunistaellenes megtorlás szüntelenül fokozódott. A lapok által közölt adatok és a Gestapo heti jelentései világosan beszéltek. 1941. január 24-én a német jelentés 1250 letartóztatott kommunistáról beszélt; február 10-én ez a szám 1647, március 7-én 1778, április 9-én 2098. Márciusban Vichy 18 000 politikai foglyot vallott be, akik szinte kivétel nélkül kommunisták voltak. Ehhez hozzá kell venni a mindkét övezet táboraiban levő internáltak számát, amely ennél feltétlenül nagyobb volt.

Ezek történelmi tények, amelyeket az ellenállás történetírói szívesen hallgatnak el, hogy igazolhassák azt a tarthatatlan tételt, amely szerint a kommunista párt semmit sem csinált addig, amíg Németország hadba nem lépett a Szovjetunió ellen.

A történetírók a Gestapónak arról az 1940. szeptember 30-án kelt heti jelentéséről is szívesen hallgatnak, amely a következő utasítást adta a megtorlóerőknek:

„A párizsi rendőrségnek megelőző rendszabályokat kell foganatosítania, hogy lehetetlenné tegye a Párizsban folyó kommunista propaganda minden további erősödését, nevezetesen le fogja tartóztatni, és táborba küldi a Párizsban ismert aktív kommunista vezetőket és aktívákat."

Ennek az utasításnak a végrehajtásaképpen történtek az október 5-i és a rákövetkező letartóztatások.

Franciaországban mindez kezdett köztudottá válni. Sok hazafi, aki látta, micsoda rendíthetetlenséggel, energiával és bátorsággal szállnak szembe a kommunisták a hitlerista-vichyi megtorlással, harcostársul szeretett volna minket.

Amint arra *A Francia Kommunista Párt az ellenállásban* c. könyv rámutat, a politikai feltételek és a párt szervezeti állapota lehetővé tette, hogy nagyobb szabású megmozdulásokat tűzzünk ki célul. Különösen érezhető volt ez Nord és Pas-de-Calais bányavidékén, ahol a társaságok fizetetlen félórás túlmunkát akartak rákényszeríteni a bányászokra. Sztrájkok robbantak ki, többek között L'Escarpelle-ban és Auchelban, s a megszállók kénytelenek voltak szabadon engedni a letartóztatott bányászokat.

Ilyen körülmények között igen széles körben terjedt el az illegális sajtó, mely arra szólította fel az embereket, hogy tegyék május elsejét „a tőkés és külföldi uralom kettős járma elleni" harc napjává. Az egész szénmedence forrongott. A munkásbarakkok falain feliratok jelentek meg: „Éljen az egység!", „Éljen Franciaország!", „Éljen a Szovjetunió!", „Éljen május 1!" A háztetőkön, a tüntető csoportokban váratlanul vörös zászlók bukkantak fel. A szakszervezeti és akcióegység bizottságok mindenütt megfogalmazták követeléseiket. Megérett a helyzet arra, hogy megindítsuk az ellenállás első tömegakcióját.

A párt illegális vezetősége aprólékosan készítette elő az akciót. A megmozdulásnak a dourges-i bányavidékről kellett elindulnia, ahol bizottságaink igen erősek voltak, s ahol a bányászok már bizonyságot tettek harckészségükről. A Dahomey-aknát választottuk ki, ahol Michel Brûlé kommunista vezető igen nagy tekintéllyel rendelkezett. Az elképzelés értelmében azután a sztrájknak az egész medencére ki kellett terjednie, elsősorban a legszilárdabb központokra támaszkodva.

Május 26-án, amikor a bányatársaság vezetői megtagadták a Dahomey-akna bányászai által előterjesztett követelések kielégítését, Michel Brûlé elindította az akciót. A bánya mélyén beszédet intézett

társaihoz, és felszólította őket a sztrájkra. A bányászok az *Internacionálét* énekelve jöttek fel a felszínre. Másnap Dourges többi aknája is bekapcsolódott a megmozdulásba, amely másutt is gyökeret vert: Julien Hapiot elvtársunk több aknában állította le a munkát Hénin-Liétard-ban. Ettől kezdve futótűzként terjedt a sztrájk. Nord és Pas-de-Calais megye egész szénmedencéje bekapcsolódott az akcióba: Courrières, Marles, L'Escarpelle, Lens, Liévin, Béthune, Bruay, Noeux. Június 4-én teljes volt a sztrájk, több mint százezer bányászt érintett. Még más termelési ágakra is átterjedt: kokszolókra, vegyi üzemekre, bányavasutakra, villamossági erőművekre.

A hitlerista és vichyi erők már a legelső pillanatban dühödt intézkedésekkel válaszoltak. „Felbujtókat", sztrájkőröket, tüntetőket tartóztattak le, de az illegális szervezet már olyan szintre jutott ekkor, hogy a bányászok védekezni tudtak. A nők, nagyszerű harci szellemről téve tanúságot, sztrájkőrséget szerveztek, és ideiglenesen eltorlaszolták az utakat, hogy a keresett elvtársak eltűnhessenek. Fegyveres csoportok védelmezték a szónokokat, a tüntetőket, a sztrájkőrségeket. Harci hangulat uralkodott az egész medencében.

Június 5-én Niehoff tábornok, a terület főparancsnoka azzal akarta megfélemlíteni a lakosságot, hogy plakátokkal boríttatta el a falakat, amelyek bejelentették, hogy 11 bányászt és 2 asszonyt kényszermunkára ítéltek, „amiért részt vettek a bányászsztrájkban, és felbujtókként viselkedtek".

A munkástelepeken automata géppuskákat állítottak fel, és szüntelenül cirkáltak a náci harckocsik. Állandósultak a házkutatások azok ellen, akiket felsőbb helyeken akkor már „banditáknak" neveztek. A Gestapo tábori csendőrsége több mint 500 személyt tartóztatott le, fele részben nőket. Hans Speidel, a franciaországi megszálló hadsereg vezérkari főnöke azt az utasítást küldte Párizsból, hogy a bányászoktól vegyék el élelmiszerjegyeiket. A sztrájkolók azonban tartották magukat. Neihoff tábornok „Hirdetményeit", amelyek a munka felvételét rendelték el, mindenütt leszaggatták. Amikor pedig a bányászok június 9-én egységesen felvették a munkát, a társaságok szükségesnek vélték, hogy bizonyos kedvezményeket adjanak a bérek, a biztonsági intézkedések és az élelmezés terén.

Charles Debarge, az egyik sztrájkoló Nord megyei bányász, a nagyszerű ellenálló, aki hősként halt meg, jegyzetfüzetében elmondja, hogyan tartóztatták le 1941. augusztus 6-án, miután dinamittal felrobbantották egy nagyfeszültségű távvezeték egyik tartóoszlopát, amely a vasútvonalra zuhant. Jegyzeteit nem lehet mély meghatottság nélkül olvasni.

„Hajnali 5 óra volt, éppen felkeltem, hogy munkába menjek, amikor dörömböltek az ajtómon. Feleségemmel együtt nyomban tudtuk, hogy miről van szó. Ilyen korán így dörömbölni csak németek tudnak, akik le akarnak tartóztatni; meg sem kísérelhettem a menekülést, mert hátulról is csizmadobogást hallottam.

Feleségem a tekintetével kérdezte, hogy ajtót nyisson-e, én igent intettem, s azonnal három tiszt nyomult be revolverrel a kezében. Amint észrevettek, rám vetették magukat, és megragadtak, még azt sem hagyták, hogy befejezzem az öltözködést. Mialatt végül felöltözködtem, az egyik tiszt kiment, s behívta a ház körül levő katonákat. Az ajtó néhány percig nyitva maradt, én villámgyorsan odapillantottam, amit a mellettem álló tiszt észrevett, megragadta a csuklómat, és többé nem engedte el. Ezzel vége volt, fogoly voltam, menthetetlenül.

Amikor elkészültem, két katona a karomnál fogva megragadott, s revolverrel a kézben a város központja felé kísért.

Amikor már néhány száz méternyire voltunk a lakásomtól, szüntelenül arra gondoltam, hogy meg kellene szöknöm. Már hajnalodott, több dolgozni induló munkással találkoztunk útközben, és kétségbeesett pillantásokat vetettem rájuk, de nem értettek. Mégis mindenáron szökni szerettem volna. A Montceau-les-Mines utca táján egy hirtelen mozdulattal meg is próbáltam, de szerencsétlenségemre hiába. A katonák nagyon szorosan fogtak, nem eresztettek el. Még szerencsém is volt, hogy a pisztolyuk nem volt kibiztosítva, másképp ott, közvetlen közelről lőnek agyon.

Valamivel távolabb, a Montceau-les-Mines utcai iskolákkal szem-

közt gépkocsik parkoltak. Belökdöstek az egyikbe, de előbb gondosan megbilincseltek.

Nem tudtam elhinni, hogy mindennek vége. A Lille felé haladó kocsiban beszélgettem a tisztekkel, közöltem velük, hogy az ilyen letartóztatások önkényesek. Többször kijelentették, hogy bűnösnek érzem magam, hiszen meg akartam szökni. Azt válaszoltam, hogy nem számít bűnös-e valaki, vagy sem: sohasem kerültek még elő azok, akiket eddig letartóztattak, hogy a hitlerista rendszert barbár és vérszomjas emberek irányítják, hogy egy napon győzni fog a nép, el fogja kergetni földünkről mindörökre a németeket. Egyik sem felelt; érezték szavaim igazát.

Lille-ben a kocsi egy nagy épület udvarára hajtott be. Később tudtam meg, hogy ezek a lille-i tábori csendőrség irodái.

A mi kocsink egy másik autó nyomában haladt, amelyben utoljára láttam viszont szerencsétlen sorsú elvtársamat, Alfred Dalettre-ot. Mialatt bevezették az irodákba, ahol alig maradt öt percig, volt némi időm, hogy körülnézzek. Észrevettem, hogy az udvar nagy kapuja nyitva maradt. Újra az a gondolatom támadt, hogy esetleg volna még esélyem a szökésre.

Miután elvtársamat kihozták, engem is bevittek nyomban az irodákba. Személyi adataimat kérdezték, a feleségem adatait, majd megmotoztak, végre pedig, micsoda szerencse, levették rólam a bilincset.

Ismét alkalmam nyílt, hogy bemutassam a tiszteknek gyönyörű rendszerüket, amelyben nekünk oly kevés ennivaló mellett kell dolgoznunk, mert megmutattam azt a néhány vajas kenyeret, amely nálam maradt, s amely az ebédem lett volna.

Négy katona vett körül, köztük egy tiszt, s Delattre elvtársamhoz hasonlóan, engem is elvezettek a börtön felé. Minthogy azonban eltökéltem, hogy még egyszer szerencsét próbálok, minden idegszálam megfeszült. Amikor az utolsó lépcsőfokra értünk, leszegett fejjel előretörtem, és a kijárat felé próbáltam igyekezni, de a dolog nem volt olyan könnyű, ahogyan reméltem. Amint lendültem előre, a tiszt megragadta a karomat. Hirtelen mozdulattal leterítettem a kövezetre, és ott is maradt. A katonák a megdöbbenéstől megdermedtek. Így egérutat nyertem a kijárat, a szabadság felé.

Öt vagy hat katona eredt utánam, kiabáltak a járókelőknek, hogy fogjanak meg.

Jó futó lévén, gyorsan magam mögött hagytam üldözőimet, de egykilométernyi eszeveszett futás után meg kellett állnom egy pillanatra, hogy lélegzetet vegyek. Az élen haladó üldözőm nem tétlenkedett, amíg pihentem, már tíz méterre közelített meg, de nem merte egyedül rám vetni magát, és ő is megállt, hogy teljes tüdejéből lélegzetet vegyen. Én közben már magamhoz tértem, s amikor ezt láttam, ismét futásnak eredtem. Ezúttal már biztos távolságra kerültem üldözőimtől. Sok-sok kerülő után eljutottam Fives-be, Hellemmes-be és Flers-be, majd Ronchinen és Templemarson át kijutottam a seclini országútra.

Carvinban, 40 kilométeres erőltetett menet után a Népfront-kávéházban végre kérhettem egy pohár sört. Rémült tekintetemmel, halálfáradt vonásaimmal nyilván ráijeszthettem ezekre az emberekre, és semmi mást nem mertek adni.

Courrières-nél a Souchez-csatornánál levetettem a cipőmet, és nagy megkönnyebbüléssel mostam meg a lábamat a vízben. Valamivel messzebb nagy szerencsémre találkoztam egy elvtárssal, üzentem vele a feleségemnek, kértem tőle tiszta holmit, némi élelmet és a biciklimet.

Még aznap este részt vettem a szekció-értekezleten, és abban a szerencsében volt részem, hogy találkoztam Coussin elvtársammal, akinek viszont a lakásáról sikerült megszöknie, akárcsak Léon Brun elvtársnak . . ."

Jól mutatják ezek a megindító sorok Charles Debarge kommunista harcos lángoló hazafiságát, aki harcban esett el 1942. szeptember 23-án.

Az illegális kommunista párt harci alakulatának, az O. S.-nek számos olyan tagja volt, akik még a spanyolországi háborúban szereztek harci tapasztalatokat. 1940 őszétől kezdve az O. S. osztagai megkezdték támadásaikat a náci katonai gépezet ellen: első célpontjaik a telefonvezetékek voltak. Ezenkívül a megszállt övezetben a Kommunista Ifjúsági Szövetség szervezetei, Camille Baynac, Paul Casteur, Lucien Dorland irányítása alatt (később valamennyit letartóztatták és agyonlőtték) megalakították az „ifjúsági zászlóaljakat".

A déli övezetben Victor Joannès, majd pedig Léo Figuères szervezte meg a kommunista ifjúságot; ez volt az az időszak, amikor különböző központokban Jean Mérot, Yvon Dijan, Maurice Romagon és Pierre Georges (Fabien) adott lendületet a kommunista ifjúság akcióinak.

A franciaországi náci katonai közigazgatás főnöke a következő közlemény kibocsátásával válaszolt az O. S. tevékenységére:

„A hírközlő eszközökben és rádiótávíró berendezésekben bármilyen kárt okozni halálbüntetés terhe mellett tilos!"

Egyes vállalatoknál kezdtek azonban megalakulni a „szabotázs- és rombolóosztagok". A megszállóknak dolgozó Párizs környéki kohászati üzemekben nagyszerűen kifejlődött a szabotázs technikája, s a sorozatban gyártott cikkek között egyre több volt a selejt. A vasutasok egészen primitív eszközökkel zavarták a közlekedést, és tettek kárt a berendezésekben.

Ami a harc eszközeit illeti, Aube megye prefektusa 1940. november 28-án közölte, hogy „a kommunista párt megszervezte az egész területen a francia hadsereg által eldobált fegyverek összegyűjtését."

Egy 1941. január 24-i Gestapo-jelentésben pedig ez olvasható:

„A kommunista párt megszervezi a francia hadsereg készleteiből származó fegyverek gyűjtését."

Így keletkeztek az első fegyverraktárak Nord-ban, a párizsi övezetben, Yonne-ban, Loire-Atlantique-ban, Correz-ban, Gard-ban, a kőbányákban szerzett vagy a bányászok által hozott dinamit felhasználásával pedig gyártani kezdtük a robbantószerkezeteket.

A vichyi klikk a dolgozók hagyományos harci napját, május 1-ét Pétain ünneplésének napjává változtatta oly módon, hogy Szent Fülöp napját ünnepelték meg, ugyanis az áruló marsallt Fülöpnek hívták. A május 1-i *L'Humanité* így írt:

„A zsaruk marsallja és a megvásárolt tengernagy nem merte törölni május 1-et a munkásosztály számára szent dátumok listájáról. E reakciósok hát trükkhöz folyamodtak; Szent Fülöpöt akarják ünnepelni, annak a vénembernek a patrónusát, akiből a vereség és a Führer akarata csinált államfőt, napi 10 600 frankos fizetéssel.

Dolgozók, május 1-et ünnepeljétek, ne pedig Szent Fülöpöt. Írjátok fel mindenüvé: Éljen május 1! Vesszen Pétain!"

A Nemzeti Front

Ilyen körülmények között, amikor szüntelenül erősödött a tömegekben a megszállók elleni harc akarata, felvetette pártunk a hazafias erők tömörülésének gondolatát, s 1941. május 15-én felhívást tett közzé, hogy alakuljon „Nemzeti Harci Front Franciaország függetlenségéért".

A „Nemzeti Front" megalakításához számos kapcsolatot kellett létesíteni. Rendkívül fontos szerepet játszott ezen a téren Pierre Villon, Jean Jérôme és André Mercier.

Francis Jourdain és René Maublanc közvetítésével megbeszélések folytak Pierre Brossolette-tel, Raymond Leibovici dr. pedig lehetővé tette, hogy kapcsolatba kerüljünk Françoise Leclerc-kel, általa pedig Fülöp főtisztelendő atyával.

Kapcsolatot létesítettünk ezenkívül Tixier-vel, a CFTC* főtitkárával, Chevrot főtisztelendővel, a Saint-François-Xavier-templom kanonokjával, végül Raymond Leibovici, Descomps és Nedelec doktorok révén (az utóbbi nem volt kommunista) megtettük az első lé-

* CFTC = Confédération Française des Travailleurs Chretiens. (Keresztény Dolgozók Francia Szövetsége.)

péseket az orvosok felé. Nemsokára meg is alakult az „Orvosok Nemzeti Frontja" Debré professzorral az élen.

1944 májusában Pierre Villon, a CNR (Nemzeti Ellenállási Bizottság) és a COMAC (a CNR katonai bizottsága) tagja megsebesült, a milicisták ugyanis rajtaütöttek azon a belleville-i házon, ahol tartózkodott. A Nemzeti Front orvosainak köszönhető, hogy hatékony ápolásban részesülhetett. Sebesülése után sikerült elrejtőznie egy pincében a ház bérlőinek segítségével.

Sikerült értesítenie Raymond Leibovici doktort, aki egy ellenálló orvos, Fontaine doktor, továbbá Descomps doktor és Aline Roal elvtársnő segítségével mentőkocsit szerzett, és így ki tudta hozni rejtekhelyéről a sebesült Villont.

Az érdekesség kedvéért említem meg, hogy egy elvtársunk, Marcel Cliques, aki akkor már egy hónapja kereste a kapcsolatot Villonnal, a milicisták rajtaütése és annak következményei révén tudta meg, hogy egy házban laktak.

A Nemzeti Front orvosai jóvoltából Villon teljesen felépült, csak egy hónapig kellett távol maradnia a munkától.

A Nemzeti Front tagjai között ott volt Frédéric Joliot-Curie, Paul Langevin, Henri Wallon, Chevrot kanonok, Fülöp főtisztelendő, a karmeliták tartományi főnöke, valamint Jakob atya (a lágerből való visszatérése után halt meg), aki a karmeliták avoni kollégiumát irányította, s azt az ellenállás egyik központjává tette.

Ott volt a Frontban François Mauriac is. Ezenkívül még néhány tőkés a bank és az ipar világából – ez bizonyos mértékig erősítette az ellenállási mozgalom betolakodók elleni küzdelmét –, s akik természetesen nemcsak Franciaország érdekeivel, hanem a saját érdekeikkel is törődtek.

Fegyvert kellett szerezni az ellenállás harcosainak. Azok közül, akik fontos szerepet játszottak ezen a téren, meg kell említeni Étienne Virlouvet-t, aki azóta meghalt, Gaston Chabanont és Marguerite Lamyt, aki jelenleg az aubervilliers-i polgármester helyettese.

Az orvosoknak az ellenállásban való részvételére annál is nagyobb szükség volt, mert meg kellett teremteni a Francia Szabadharcosok és Partizánok számára az elsősegély-szolgálatot. Ez az alakulat fejlődött a Nemzeti Front fegyveres erejévé, katonai tanácsadója pedig

Dassaut tábornok volt, akit Raymond Leibovici doktor „tartott", ahogy annak idején mondottuk.*

Természetesen a Nemzeti Front eleinte inkább csak egy elszánt akarat kifejeződése volt, semmint konkrét valóság; de az egység eszméje annyira megfelelt a pillanat követelményeinek, hogy nem sok idő kellett, gyors ütemben szélesedett ki, és telítődött tartalommal.

Abból a tényből indultunk ki, hogy Franciaország népe fulladozik a nemzeti elnyomás súlya alatt, s mind türelmetlenebbül várja a felszabadulást. Széles körű összefogást kellett tehát teremteni, hogy meg lehessen indítani az egyszerre nemzeti és társadalmi harcot a betolakodók, s az országot a hitleri megszállóknak kiszolgáltató vichyi árulók ellen.

Mindent összevéve, arról volt szó, hogy védelmezzük a létében fenyegetett lakosság közvetlen érdekeit, egyidejűleg pedig széles körű nemzeti harci frontot hozzunk létre a betolakodók és az árulók ellen, a Franciaországra nehezedő elnyomás ellen.

A párt által kibocsátott felhívás leszögezte, hogy a Nemzeti Frontban minden jó szándékú franciának helye van, csak a kapitulánsoknak és az árulóknak nincs. Egyébként a párt ünnepélyesen kijelentette, hogy „a széles Nemzeti Felszabadítási Front megteremtése érdekében kész támogatni minden olyan francia kormányt, szervezetet és személyt, amelyeknek, illetve akiknek az erőfeszítései valóban a Franciaországot sújtó nemzeti elnyomás és a betolakodókat kiszolgáló árulók elleni harcra irányulnak.

* Dassaut tábornok, Marcel Dassaut repülőgép-tervező fivére, rohamtüzér tábornok volt, s innen származik katonai neve – assaut magyarul rohamot jelent –, amit azután az egész család felvett.

Gabriel Péri és Jean Catelas letartóztatása nagyon súlyos csapás volt számunkra. Letartóztatásuk körülményeit különféleképpen értelmezték, így azt hiszem, az a leghelyesebb, ha ezzel kapcsolatban Mounette Dutilleulnek adjuk át a szót, akit Gabriel Périvel és Jean Catelas-val egy időben tartóztattak le.

Egy „Armand" fedőnevű összekötővel kapcsolatban, aki a háború előtt a párt káderosztályán együtt dolgozott Maurice Tréand-nal és Henri Janinnal, Mounette Dutilleul a következőket mondotta nekem: „Az volt a feladata, hogy »rejtekhelyeket« találjon. Ebben nem volt egyedül, több elvtárs végezte ezt a munkát anélkül, hogy tudtak volna egymásról. »Armand« elvileg nem tudhatta, hogy az elvtársaknál vagy barátoknál kiszemelt lakásokat felhasználtuk-e már, és hogy kik költöztek oda.

Később – letartóztatásom után – megtudtam, hogy ismerte Jean Catelas címét, sőt Gabriel Péri címét is és Félix Cadras egyik lakását. Jean Catelas-t május 13-án, Gabriel Périt május 14-én tartóztatták le.

Május 15-én rám került a sor. Délután 4 óra volt. Találkozóm volt Catelas-val az Auteuil-kapunál, az Exelmans körút sarkán. Az volt a feladatom, hogy összehozzam Catelas-t Cadras-val, s ez utóbbinak átadjam egy Jacques Duclos által írt szöveg másolatát: a Nemzeti Front javaslattervezetét. A tervezet a kabátzsebemben volt, a kezemben pedig fehér tulipáncsokor, meg egy Stendhal-kötet a Pléiade-sorozatból. Mindez azért, hogy minél inkább afféle XVI. kerületi* fiatal úriasszony benyomását keltsem.

16 óra 15. Catelas nincs. 16 óra 30. Catelas még mindig nincs. Negyedórán belül meg kell találnom Catelas-t.

Éppen indulni akarok. 30 év körüli férfi lép mellém: »Simone«. Te jó isten, gondolom magamban, hogyan küldhetett olyan fickót maga helyett, akit nem is ismerek? Azonnal döntök: nem vehetem tudomásul. »De uram«, és ellépek, mintha olyasvalaki lenne, aki té-

* Az Auteuil Párizs előkelő nagypolgári negyede.

vedésből szólított meg. Az illető meglepődik, eltávolodik. Ebben a pillanatban azonban éles füttyök harsannak fel.

Három férfi ront rám: – De hisz ez ő, persze hogy ő! – Ekkor teljes erőmből kiabálni kezdtem, olyannyira, hogy az épületből kijött a házmesternő, és rárontott a detektívekre, akik megmutatták neki igazolványukat. Tovább kapálództam kézzel-lábbal, igyekeztem a lehető legnagyobb zajt csapni, fellármázni a környéket, mert Cadrasnak már érkeznie kellett. Feltétlenül tudomást kell szereznie a dologról. Semmi szín alatt sem szabad beleesnie a csapdába, továbbá a másik csatornán értesítenie kell a történtekről a pártvezetőséget.

Az auteuil-i kapitányságra hurcoltak. A hekusok egy házmesternőt hívtak fel a sarokról, hogy megmotozzon. Egy sötét helyiségbe zártak. Volt időm, hogy kis golyócskákká gyúrjam az élelmiszerjegyemet, amelyen látható volt Jacques és felesége jelenlegi szállása mellett levő hentesnek a bélyegzője. Elég nehéz volt lenyelni. De nem volt időm eltüntetni »Frédéric«* szövegét.

Személyazonossági irataim teljesen érdektelenek voltak. Egy Nord megyei személyre vonatkoztak, de azon a címen 1936 óta senki sem lakik. Egyébként ezen az álnéven tartóztattak le, börtönöztek be, és ítéltek el, és így szerepeltem két éven át egészen addig, míg Picart rendőrfőnök, aki a Gestapónak dolgozott, és saját bevallása szerint Albert Vassart feljelentése alapján járt el, felkeresett a rennes-i központi börtönben, és visszavitetett a Santéba.

Amikor még aznap, május 15-én este átszállítottak az auteuil-i kapitányságról az asmières-i kapitányságra, szentül hittem, hogy a rendőrség rájött, ki vagyok, mert apám, Émile Dutilleul ekkor Asmières képviselője volt. De kiderült, hogy mégsem. Csak szembesítésről volt szó.

Amikor megérkeztem a földszinten levő nagy terembe, Jean Catelas-val találtam szemben magam. Egy széken ült, rám nézett, amikor beléptem, s úgy tett, mint aki nem ismer. Bevittek az őrszóba zárkájába. Este 9 óra tájt újra értem jött egy hekus, és felvitt az első emeletre, a kerületi kapitány titkárához. Íróasztala előtt Gabriel Péri ült. A titkár úr nagyvilági hangot ütött meg: »Hiszen önök ismerik

* Frédéric volt Jacques Duclos illegális fedőneve.

egymást . . .« Gabriel nagyjelenetet játszott el, felállt, meghajolt, mosolyogva szólt: »Asszonyom, sok csinos nővel találkoztam már életemben, önnel azonban még nem, és ezt mélységesen sajnálom . . .«

Újra visszavittek a zárkába, de amikor most elhaladtam a nagyterem előtt, »Armand«-t láttam a hekusok nagy asztalánál ülni. Késő éjszaka, amikor úgy tűnt, hogy minden elnyugodott a kapitányságon, lépteket hallottam a mellékhelyiség irányában, pontosan az én zárkám előtt. A rácshoz léptem, hogy kinézzek. Armand suttogott oda: »Azt mondtam, hogy csak Simone néven ismerlek . . ., mert megtalálták Catelas-nál a találkozóra hívó üzenetet . . . Az ajtó alatt csúsztattam be, Catelas nem volt otthon . . . – És a másik? . . . – Hallottam, amikor egymásnak mondták, hogy a Catelas-nál tartott házkutatás alkalmával a könyvei között találták meg Péri címét . . .« És különös módon hozzátette: »Visszaadtam a pénzt Émile-nek.«

Soha többé nem láttam viszont Gabriel Périt. Ügyét elválasztották Jean Catelas-étól, az enyémet viszont összekapcsolták vele. Catelas-t egyszer láttam viszont, a Souricière-ben, a tárgyalás napján. Őt halálra ítélték, engem Jeanne Dessart néven négyévi börtönre, 1941. szeptember 21. volt. »Te fiatal vagy, ki fogsz innen jutni . . . Mondd meg feltétlenül a pártnak, hogy bátor voltam . . .«

»Émile-t« (Arthur Dallidet-t) és Félix Cadras-t ugyanakkor tartóztatták le, amikor Georges Politzert és Danielle Casanovát, nevezetesen 1942 februárjában. Hogy mi volt Armand szerepe? Egy dolog tény: a sorozatban letartóztatottak közül egyedül őt engedték szabadon."

Amikor az említett „Armand" tudatta, hogy visszaadta a pártnak azt a pénzt, amit „Émile" (Arthur Dallidet) kezelt, azt akarta jelezni, hogy rendezte az ügyeit a párttal, mielőtt szakított vele, vagyis nyilván azt akarta mondani, hogy gyáva volt ugyan, de maradt benne szemernyi becsület.

Kétségtelenül nehéz megállapítani a pontos felelősséget egy ilyen ügyben, de nem szól mellette az a tény, hogy egyedül „Armand"-t engedték szabadon, holott a Gestapo nyilván tudta, hogy kommunista összekötővel van dolga?

Miközben a vichyi klikk próbálta elfogadtatni a franciákkal azt az elnyomó és fosztogató politikát, amelyet a hitleristáknak a maguk erejéből nehéz lett volna keresztülvinni, viselkedésének reakciós tartalmát az állítólagos „nemzeti forradalomról" szóló fecsegésekkel próbálta leplezni. Elég furcsa látvány volt, hogy Pétain, ez a reakciós nézeteiről közismert öreg katona „nemzeti forradalomról" beszél (azóta egy másik veterán katonától – de Gaulle-tól – hallottuk ezt a kijelentést: „Gátlás nélkül jelentem ki, hogy forradalmár vagyok."). S természetesen a „forradalom" szó mögött semmiféle forradalmi tartalom nem rejlett, hanem a reakciós viselkedés leplezésére szolgált.

Pétain azzal kezdte a „nemzeti forradalmat", hogy felszámolta a köztársaságot, és a lehető legkiterjedtebb jogkört kaparintotta magához. Nyugalomba küldte a parlamentet, amennyiben magára ruházta a jogot, hogy mandátumától megfosztottnak nyilvánítsa bármelyik képviselőt vagy szenátort, akinek politikai működését saját belátása szerint meg kívánta szüntetni. Hatályon kívül helyezte az Emberi Jogokat azzal, hogy újra bevezette a törvényhozásba a véleményvétséget, a kártékonynak minősített csoporthoz tartozás vétségét és a törvények visszamenőleges hatályát. Mindezzel természetesen kiérdemelte a királypártiak háláját és támogatását. Az öreg marsall egyik magasztalója, René Benjamin, az *Action française* embere, le is írta: „A hatalomra került Pétain ráteszi a koronát Maurras gondolataira."

A francia forradalom régi hármas jelszavát – „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség" – Pétain egy másikkal cserélte fel, amely jól tükrözte az új rendszer uralkodó szellemét: „Munka, Család, Haza".

Pétain így beszélt: „Ugyanúgy fogok küzdeni az önző és elvakult kapitalizmus ellen, mint annak idején Franciaország uralkodói a hűbéri állapotok ellen. Azt akarom, hogy hazánk megszabaduljon a legmegvetendőbb gyámkodástól, a pénz gyámságától." Ám ez a „forradalom", amely azt állította magáról, hogy a keresztény civilizációból

táplálkozik, elsősorban antidemokratikus volt, s egyben antiszociális is, minden ellenkező látszat ellenére.

A „nemzeti forradalom" állandóan a család dicsőségét és a családi fegyelem szükségességét hangoztatta, közben azonban mit sem törődött azzal, hogy biztosítsa a dolgozók családjainak a létfenntartásukhoz szükséges javakat. A munka szükségességét és szellemi értékét hirdette, de egyetlen szót sem szólt arról, hogy a nagy többség munkáját egy maroknyi kisebbség zsákmányolja ki a maga javára.

Az elmélet szerint az „újjászervezett Franciaországban a bér csak az erőfeszítés bére lesz", de egyetlen szó sem esett arról, hogy a pétainista rendszer a spekuláció és a legkülönfélébb üzelmek légkörében bontakozik ki. Ezenkívül a pétainizmus nemzetinek mondotta magát, miközben a külföld politikáját hajtotta végre.

Az állam szerkezetére vonatkozólag egy olyan rendszer megszervezése volt a cél, amely biztosítja, hogy a felülről jövő parancsok eljussanak a különböző szintekre, s eközben újabb parancsok is születhessenek.

Pétain ebben a szellemben osztotta Franciaországot 20 tartományra, és mindegyiknek az élére tartományi prefektust állított, akit egy bizonyos időben kormányzói címmel akartak felruházni. Ami a községi közigazgatást illeti, Pétainnek az volt az elképzelése, hogy a kormány nevezze ki a polgármestereket.

Mindez erősen emlékeztetett a hitleri nemzeti szocializmusra. Pétain 1940. szeptember 15-én meg is írta a *Revue des Deux Mondes*-ban megjelent cikkében, hogy Franciaországnak csak javára válhat, ha elfogadja azokat az alapelveket, amelyek ellenfeleinek meghozták a győzelmet. Arra a következtetésre jutott, hogy a franciáknak sajátosságaik megőrzése mellett hozzá kellene igazítaniok gondolkodásukat és cselekvésüket azokhoz a gondolatokhoz és cselekedetekhez, amelyek, úgymond, a világ újjászervezését vezérlik.

Ebben a perspektívában fejtette ki egyébként július 9-én, az alkotmánymódosítási tervezet indoklásában, hogy Franciaország integrálódni fog abba a termelési és elosztási rendszerbe, amely a hitleri győzelem után alakul majd ki a szárazföldön, s ennek során vissza kell változnia mezőgazdasági és paraszti országgá.

A „nemzeti forradalom" a gyakorlatban azt jelentette, hogy be-

tiltották a titkos társaságokat, elsősorban a szabadkőművességet*, minden állami tisztviselőnek nyilatkozatot kellett tennie, hogy nem tagja semmiféle betiltott szervezetnek, különféle olyan törvényeket hoztak, amelyek lehetővé tették, hogy egyszerűen a prefektus döntése alapján letartóztathassanak veszélyesnek nyilvánított személyeket, e törvények értelmében felállítottak egy haditörvényszéket, amely gyorsított eljárással ítélkezhetett, külön törvényt vezettek be a zsidók számára**, végül feljogosították a belügyminisztert, hogy minden további nélkül leválthassa a megyegyűlés tagjait, valamint a kerületi és községi tanácstagokat.

Miközben Pétain bevezette a maga területén a zsidótörvényt, a náci megszállók a megszállt övezetben szintén rendeletet hoztak ebben a tárgyban (1940. szeptember 27.). Megtiltották a zsidóknak, hogy a meg nem szállt övezetből átmenjenek a megszállt övezetbe. A megszállt övezetben levő zsidóknak jelentkezniök kellett a rendőrségen. A zsidó tulajdonban levő kereskedelmi cégeknek fel kellett tüntetniük ezt a körülményt papírjaikon. Mindazokat a kereskedőcégeket, amelyeknek zsidó tulajdonosa nem tért vissza a megszállt övezetbe, ügyvezető irányítása alatt kellett nyitva tartani.

Könnyű elképzelni, hogy ezek az intézkedések micsoda gyanús kombinációkat, micsoda sötét üzelmeket eredményeztek. A vichyi kormány első zsidóügyi megbízottja Xavier Vallat, egy royalista volt, aki az *Aspects de la France* c. hetilapban írta uszító cikkeit. Igaz ugyan, hogy a meg nem szállt övezetben a zsidók ellen hozott intézkedések valamivel enyhébbek voltak a munkalehetőségek szempontjából a megszállt övezet állapotaihoz viszonyítva, de az a meghatározás, amelyet a pétainisták adtak a zsidó fogalmáról, semmiben sem maradt el a hitleristáké mögött.

A hitleristák nemcsak azokat tekintették zsidónak, akik zsidó val-

* Pétain a szabadkőművesek esküdt ellensége volt. Azt mondta róluk, hogy míg „a zsidó nem felelős származásáért, a szabadkőműves mindenképpen felelős, mert maga akart az lenni."

** A zsidótörvény értelmében kitiltották a zsidókat a közhivatalok többségéből, valamint a sajtó és az ipar vezető állásaiból. Ezenfelül az algériai zsidókat megfosztották francia állampolgárságuktól.

lásúak voltak ebben az időben vagy régebben, hanem azokat is, akiknek nagyszülei között kettőnél több volt a zsidó. A vichyi árulók ezenfelül már két zsidó nagyszülő esetén is zsidónak minősítették azt a személyt, akiknek zsidó volt a házastársa.

A vichyi klikk ebben a kérdésben ugyanúgy felsorakozott a megszállók mellé, mint számos más területen.

Ami az ország gazdasági életét illeti, Pétain és garnitúrája a hitleri megszállók óhajainak szellemében szakmai szervezeti bizottságokat alakított, amelyek kezükben tartották az egész nemzetgazdaságot, és kiszolgáltatták a nagytőkés társaságoknak. Ezeké a társaságoké volt a döntő szó a Központi Ipari Termékelosztó Hivatalban, amely mindenható uralmat gyakorolt.

Pétain nem sokkal a rethondes-i kapituláció aláírása után megnyitotta a tüzet a munkások szakszervezeti központjai ellen, s hogy a szimmetria látszatát keltse, a munkaadók szervezeti központjaival is foglalkozni kezdett. Az 1940. augusztus 16-i törvény ki is mondta, hogy rendeletileg fel kell oszlatni mindazokat az általános jellegű csoportokat, amelyek országos szinten fogják össze akár a munkások, akár a munkaadók szervezeteit. Ezek az intézkedések elsősorban a CGT-t és a többi, olyanfajta szervezetet sújtották, mint a francia szénbányászok központi bizottsága. E szervezeteknek felrótták azt, hogy legalább annyira politizálnak, mint amennyire gazdasági ügyekkel foglalkoznak: ezzel igazolták feloszlatásukat. Egyébként más szervezeteket is feloszlattak, ha tevékenységüket kártékonynak vagy veszélyesnek minősítették.

A szakszervezeti alapszervek fenntartását azzal indokolták, hogy biztosítani kell a magánérdek képviseletének lehetőségét, mert ha ezeket elfojtják, esetleg törvénytelen módon törhetnek maguknak utat. Vagyis biztonsági szelepeket kellett fenntartani, ám valamennyi veszély elkerülése végett a szakszervezeteket a szervezeti bizottságok ellenőrzése alá helyezték, amelyek bekértek tőlük minden dokumentációt, és gyámkodtak felettük.

A törvény a szakmai szervezeti bizottságokat megfelelő jogkörrel ruházta fel avégett, hogy politikájuk érvényesüljön a szakszervezetek tevékenységében; képviseltethették magukat a szakszervezetek gyűlésein, s az itt hozott határozatok végrehajtását saját előzetes jó-

váhagyásukhoz kötötték. A szervezeti bizottságok megkövetelhették, hogy tájékoztassák őket minden gyűlésről, és láttamozzák mindazokat a körleveleket, amelyeket a szakszervezetek a tagokhoz intéztek.

Az 1941. október 4-én hatályba léptetett munkatörvénykönyv intézkedett az átalakított szakszervezetek szervezeti felépítéséről, a régi szakszervezeteket pedig feloszlatták. A munkatörvény értelmében társadalmi bizottságokat kellett alakítani, amelyekkel a szervezeti bizottságoknak kapcsolatot kellett tartaniuk. A társadalmi bizottságokban helyet foglaltak a tőkések szervezeti bizottságainak képviselői, a társadalmi bizottságok képviselői pedig ott voltak a szervezeti bizottságokban.

A vichyi urak elképzelése szerint mindez az osztályok együttműködésének kifejeződése volt, s tulajdonképpen valamiféle előjátéka annak a tőke és munka közötti szövetségnek, amelyről később a gaulleisták kezdetek beszélni, s megpróbálták elhitetni az emberekkel, hogy valami újdonságról van szó.

Pétain elgondolásában e különböző szervezeti formák teljesen egyértelmű célt szolgáltak. A munkatörvénykönyv le is szögezte:

„Az egy szakmához tartozók családja lesz majd az alap, amelyen létrejönnek a korporációk, a francia jövendő nagy reménységének megtestesítői. A korporációk egyelőre csak részlegesen valósultak meg, de csupán azért, mert óvatosan, lépésről lépésre kell haladni, és eredményesen építeni."

Vichyben a korporációk megszervezésének módját illetően nézeteltérések is voltak a pétainisták különböző körei között. Az egyik csoport osztálymegkülönböztetés nélkül egyetlen korporatív szervezetbe akarta tömöríteni a munkásokat és a munkaadókat, a termelési ágak szerint. A másik csoport külön-külön akarta fenntartani a munkások és a munkaadók szervezeteit, de úgy, hogy a korporatizmus jegyében szorosan együttműködjenek egymással.

1941. július 8-án Pétain beszédet mondott az alkotmányról. Egyebek között a következőket jelentette ki:

„Azért hívtam egybe Önöket, hogy segítségemre legyenek az alkotmány kidolgozásában, amelyet jóváhagyásra a nemzet elé kell terjeszteni. Nehéz vállalkozás ez, mert az alkotmánynak hiánytalanul

kifejezésre kell juttatnia a nemzeti forradalom lényegét, határozottan meg kell fogalmaznia célját és szükségességét.

Franciaország 150 esztendő alatt egymást követően 15 különböző alkotmányos rendszert ismert meg, és élt át. Ezek között voltak olyanok, amelyek egy évig vagy 100 napig maradtak fenn, mások 3–4 évig, megint mások egy fél nemzedéken át, a legutóbbi pedig 65 esztendeig. Forradalmak vagy vereségek voltak azok az események, amelyek egymástól elválasztották, sőt mondhatnánk létrehozták ezeket. Franciaország tehát öt nemzedék leforgása alatt átélte a leginkább tekintélyelvű és a leginkább liberális rendszereket, a konventet vagy Napóleon diktatúráját és a szabályozott szabadság vagy a szabályozatlan szabadság rendszerét, a monarchiát és a császárságot, a császárságot és a demokratikus köztársaságot, amely utóbbi végül a döntésképtelenség, sőt a vitaképtelenség állapotába süllyedt. Ezeknek a tapasztalatoknak szüntelenül az Önök szeme előtt kell lebegniük, amikor egy olyan országot építenek újjá, amely hosszú időn át volt kiszolgáltatva a változásoknak, a labilitásnak, s amelyen végül a bizonytalanság, az egymásra felelőtlenül ráígérő pártok rendszere és az általános rossz közérzet lett úrrá . . .

. . . Franciaország most a legkülönbözőbb és rendkívül bonyolult okoknál fogva történelmének egyik legsúlyosabb válságát éli át. Ez az a tény, amely az egész nemzeti forradalomra rányomja bélyegét, és azt megszabja; ez a kiindulópontja az új alkotmánynak, amely vagy szerves és tartós mű lesz, vagy mesterséges és múló életű tákolmány.

A megoldandó problémák egymásból fakadnak.

Az első probléma az, hogy »a szuverén nép« helyébe, amely totális felelőtlenségben gyakorolja a maga abszolút jogait, olyan nép kerüljön, amelynek jogai a kötelességeiből erednek . . ."

Miután tehát Pétain elvetette a népszuverenitás elvét, a következőképpen határozta meg a népet:

„Egy nép nem más, mint családoknak, hivatásoknak, községeknek, adminisztratív felelősségeknek és szellemi családoknak a hierarchiája. Mindezek egymásba illeszkednek, és szövetkeznek, hogy hazát alkossanak, amelyet egyetlen mozgás, egyetlen lélek, egyetlen eszmény éltet, ők a jövendő motorjai, s az a feladatuk, hogy minden szinten megteremtsék az emberek hierarchiáját, akik a közösségnek tett szol-

gálataik szerint válogatódnak ki. Közülük néhányan tanácsokat fognak adni, néhányan parancsolnak, legfelül pedig a vezér irányít.

Pétain, aki pedig az adott időpontban népszavazással megválasztathatta volna magát, a leghatározottabban kifejezte a szabad, egyenlő és általános szavazás iránti megvetését:

„Ezeknek az elveknek az alapján szeretném újjáteremteni a társadalmi rendszert. Nem lesz többé elegendő szavazatokat számolni. Meg kell mérni értéküket, hogy megállapíthassuk, mekkora felelősséggel részesednek a közösségben. Ezektől az alapelvektől kapja egyik legnagyobb jelentőségét a nemzeti forradalom . . .

. . . Többször elmondtam már, hogy a nemzeti forradalomból megszülető államnak tekintélyelvűnek és hierarchikusnak kell lennie. Milyen tekintélyről legyen szó? Mit értünk hierarchián?

Tegnap a tekintély számokból eredt, illetéktelen volt, időről időre zavarok támadtak. Egyszerű összeadás útján keletkezett. Ma ugyanazok a romok temették maguk alá a többséget és a kisebbséget."

Majd a kidolgozásra váró alkotmány néhány vetületét érintve, a következőket mondotta:

„Az alkotmánynak és az azt kiegészítő alaptörvényeknek – legyenek azok az általános érvényű vagy a tartományi törvények, a korporációk törvénykönyve vagy a tisztviselők statutuma – világosan meg kell jelölniük a felelősségnek a hierarchia megfelelő pontjain érvényes fokát, s meg kell határozniuk a szankciókat a mulasztás vagy az alkalmatlanság minden esetére.

Olyan politikai rendszerben élünk, amely a felelőtlenség elvén alapult a legalsó szintektől az állam csúcsáig: felelőtlen volt a választói testület, felelőtlen volt a törvényhozó hatalom, felelőtlen volt a végrehajtó hatalom (kivéve a hazaárulás esetét, amellyel illetéktelensége miatt nem foglalkozott). Ezért sújtott a balsors, aminek következtében a rendszer megváltozott."

Pétain eszméi bizonyos vonatkozásokban erősen emlékeztetnek azokra, amelyeket később de Gaulle fogalmazott meg. Ez a hasonlóság abból ered, hogy az ország politikai életének folyamatossága a tábornok és a marsall szemében egyaránt csakis azon múlik, hogy legyen egy ember, akit a gondviselés állított az állam élére.

Ám a „nemzeti forradalom" magasztalói rajongó hozsannázásuk közepette sem tudták teljesen elfojtani afeletti bosszúságukat, hogy a francia népben még mindig ébren volt a demokratikus és hazafias érzület.

A SZOVJETUNIÓ ELLENI AGRESSZIÓ

Az 1940-es esztendő végére olyan helyzet alakult ki, hogy újabb fejlemények voltak várhatók a háború további alakulásában. Az angliai partraszállásra tett hitleri kísérlet nyilvánvalóan kudarcot vallott, és ekkor vagy arra lehetett számítani, hogy Hitler újrakezdi, és egyre fokozza Nagy-Britannia elleni támadásait, hogy végül elfoglalja az országot, vagy pedig, ha ideiglenesen is, bizonyos mértékig közös nevezőre próbál jutni a londoni vezetőkkel, s más irányban bontakoztatja ki hadműveleteit.

Számunkra mindenesetre nehéz volt a helyzet. Pártunk újjászerveződőben volt, nem elhanyagolható tevékenységet fejtett ki a megszállók és a vichyi árulók elleni harcban, de nagyon megnehezítette a dolgunkat, hogy Franciaország két övezetre volt szakítva, arról nem is beszélve, hogy milyen nehéz volt átjutni Párizsból az északi övezetbe, amelyet a németek brüsszeli parancsnokságukhoz csatoltak.

Pártunknak a déli övezetben működő szervezetét, melynek élén Barthel (Chaintron) állott, súlyosan megtizedelte a megtorlás, és gondoskodni kellett a biztonsági intézkedések legszigorúbb betartásáról.

Feltétlenül meg kellett tehát oldani, hogy a pártvezetésnek működjék képviselete a meg nem szállt övezetben. Evégett 1941 májusában megbeszélést folytattam Benoît Frachon társaságában Marc Dupuyvel. Úgy döntöttünk ugyanis, hogy Dupuyt Lyonba küldjük, hogy összehangolja a déli övezet kommunista szervezeteinek tevékenységét. A találkozó egy XV. kerületi házban zajlott le, egy „galambdúcnak" nevezett lakásban, mert az épület legtetején volt. A lakást Marie-Claude Vaillant-Couturier bérelte, s Mounette Dutilleul vezetett oda.

Ezzel azonban még mindig nem oldódott meg a probléma, hogyan

erősítsük meg a Központi Bizottság déli képviseletét. Ezért, amikor Léon Mauvais 1941. július 19-én Fernand Grenier-vel, Henri Raynaud-val, és Eugène Hénaff-fal együtt megszökött Châteaubriant-ból, elhatároztuk, hogy Mauvais-t is Lyonba küldjük.

Benoit Frachon társaságában találkoztam vele, ugyanabban a lakásban, ahol már Marc Dupuyvel tárgyaltunk, és beszámoltunk neki a déli övezetből kapott értesüléseinkről. Beszéltünk neki az O.S. fejlődéséről, melynek szervezését Gabriel Roucaute irányította (Roucaute a felszabaduláskor nemzetgyűlési képviselő és Alès polgármestere lett); a Nemzeti Front fejlődéséről, amivel Marc Dupuy foglalkozott Hubert Ruffe és Georges Marranne közreműködésével.

Közöltük vele azt is, hogy letartóztatták Victor Michaud-t ami sürgető szükséggé tette, hogy új erőket küldjünk oda. Miután Léon Mauvais megérkezett Lyonba, Raymond Guyot-t pedig sikerült ledobni ejtőernyőn, a déli övezet háromtagú irányítószerve Marc Dupuyből, Raymond Guyot-ból és Léon Mauvais-ból állt. A délen dolgozó vezető elvtársak közül meg kell még említeni Gaston Monmousseau-t és Alain Signort.

A fiatalok körében végzett munka azért is igen fontos volt, mert szembe kellett szállnunk a pétainista ifjúsági táborokban folyó hivatalos propagandával, és meg kellett akadályoznunk, hogy az ifjúságot tömegesen bevonják a pétainista kollaboránsok fasiszta szervezeteibe. Az ifjúkommunistákat Victor Joannès, Pierre Georges, (aki 1941-ben visszatért Párizsba), Léo Figuères, Maurice Berlemont és Paul Casteur irányította. Casteur életét náci golyó oltotta ki, közvetlenül Párizs felszabadulása előtt.

Tudtunk egy elvtársról, aki igen hatékony szerepet játszott a párt illegális gépezetében, s a megszállók céljaira folyó élelmiszer-rekvirálás elleni harc szervezésében. Gaston Plissonnier volt ez az elvtárs, aki ma a párt Központi Bizottságának a titkára és a Politikai Bizottság tagja.

Nem sokkal azután, hogy Eugène Hénaff megszökött a Châteaubriant-i táborból, feleségével, Germaine-nel együtt a déli övezetbe küldtük, mert északon lázasan nyomoztak utána, s féltünk, hogy újra az ellenség kezére kerül. Egy olyan aktivista, mint Hénaff, különösen

alkalmas volt arra, hogy a munkások harcát szervezze napi követeléseikért és a deportálások ellen.

Virgile Barel Alpes-Maritimes képviselőjének a fia, Max Barel, az ellenállás szolgálatába állította műszaki tudását. Tagja volt a déli övezetben a Francia Szabadságharcosok és Partizánok vezérkarának. Amikor ezt a nagyszerű hazafit, ezt a tapasztalt kommunista aktívát letartóztatták Lyonban, iszonyatosan megkínozták, s végül agyonlőtték, de az ellenség egyetlen szót, egyetlen adatot sem tudott belőle kicsikarni.

Mathilde Péri, aki kapcsolatot tartott a Központi Bizottság bizottságával a déli övezetben, különböző értelmiségiekkel igyekezett megteremteni az összeköttetést.

Louis Aragon és Elsa Triolet szintén a déli övezetben dolgozott. Elsa itt írta meg *Az avignoni szerelmesek* c. könyvét, Louis Aragon pedig halhatatlan verseket írt, amelyek felmelegítették szívünket, s mindnyájunkban erősítették a végső győzelem bizonyosságát.

Monjauvis elvtárs, aki Németországból szökött meg hadifogságból, a Nemzeti Front soraiban működött, s a felszabadulás után egy ideig Loire megye prefektusa volt.

A déli övezetben dolgozó elvtársak különleges osztagokat szerveztek, hogy a Francia Szabadságharcosok és Partizánok fegyveres csoportjaival együttműködve, tömeges szökéseket hajtsanak végre a börtönökből. Ilyen osztag működött többek között Puyben, Saint-Étienne-ben, Nontronban és másutt. Az így kiszabadított elvtársak között volt egyik régi barátom is, Daniel Renoult. Nagyon örültem, amikor megtudtam, hogy sikerült megszöknie.

A náci megszállás után nemcsak a hitleristák tevékenykedtek a déli övezetben, ott volt ezenkívül a frontharcos légió, a legionárius közbiztonsági szolgálat és Darnand milíciája is. A minden gaztettre kapható bérgyilkosok egész tömege grasszált ebben az országrészben.

Nelly Feld elvtársnőt, aki fontos szerepet játszott a párt illegális apparátusában, letartóztatta a Gestapo. Villamoson szállították, s miközben a kocsi teljes sebességgel haladt Lyon utcáin, sikerült leugrania, és eltűnnie a selyemgyári munkások öreg városrészében, ahol a gerendás viskók különösen előnyösek ebből a szempontból.

Egy másik elvtársnőt is letartóztattak, Francine Fromont-t, aki a rádió-összeköttetést biztosította. Anyjával együtt hurcolták el. Még kelet-párizsi szervezetemből ismertem ezt a szép, nevető szemű leányt. Francine példamutató bátorsággal állta a hitleristák kínzásait; semmit sem tudtak kiszedni belőle, pedig elképzelhető, mennyire szerették volna szóra bírni.

A tehetetlen és dühödt hitleristák agyonlőtték ezt a hős leányt, aki a haza felszabadításáért és a kommunizmus nagy ügyéért halt meg.

Volt délen még egy elvtárs, akit jól ismertem, Georges Lassalle, egykor Boucau polgármestere. 1929-ben, amikor törvényen kívül helyezték a pártot, a felső-pireneusi pártbizottság titkára volt. Limoges környékén viselt felelős tisztséget az illegális mozgalomban. Hősiesen küzdött, amikor letartóztatták a hitleristák, később pedig agyonlőtték.

Megemlékezés a párizsi kommünről

Pártunk a rázúdult gondok és fenyegető veszélyek közepette sem feledkezett meg a francia proletariátus dicsőséges forradalmi hagyományairól. A *L'Humanité* 1941. május 20-i különszáma a párizsi kommünről megemlékezve közölte Eugène Pottier-nak, az *Internacionálé* költőjének *„A kommünárok fala"* című versét.

És a *L'Humanité* hozzátette: „1941. május 25. május utolsó vasárnapja. *Ezen a napon Párizs népe hagyományosan elzarándokol a Père-Lachaise temetőbe, hogy lerója tiszteletét a kommün hősei iránt."*

Ha Franciaország még szabad volna, ha nem sínylődne a betolakodók és lakájaik kettős elnyomása alatt, akkor 1941. május 25-én vasárnap, a párizsi dolgozók százezrével vonulnának el a kommunista párt felhívására a kommünárok fala előtt, amely apáinknak, a kommün dicsőséges hőseinek utolsó harcait látta.

De az elnyomott, megalázott Franciországot megfosztották min-

den jogától. A német és francia plutokraták, a Kruppok és a Schneiderek, a Siemensek és a Lehideux-k egyformán gyűlölik a párizsi kommünt, melynek hallhatatlan emléke ott él a munkásszívekben.

Mégis, ezekben a napokban, amikor a »véres hétre« emlékezünk, Párizs asszonyai, a kummünért harcoló dicső nők örökösei, el fognak vonulni a kommünárok fala előtt, és el fogják helyezni az emlékezés virágait. Oda viszik gyermekeiket, és megmutatják nekik azt a falat, amely előtt apáink »éljen a kommün!« felkiáltással haltak meg, ezt a falat, amely előtt a fiatal nemzedékek megesküdtek, hogy követik 1871 hőseinek példáját...

Az idén... is megtartja szent zarándoklatát a nép a Père-Lachaise-ba, haragtól összeszorított ökölle gondol a bebörtönzöttekre, a deportáltakra, de egyben reménykedő szívvel is, mert tudja, hogy semmi sem állhatja útját nagy kommunista pártunk hősies harcainak, amelyet *Franciaország felszabadulásáért és függetlenségéért* vív."

A *L'Humanité*nak ugyanez a száma közölte az alábbi cikket:

„A hivatalos személyek, a hitlerista ügynökök hónapokon át óvakodtak kommunizmusról beszélni. Azt hitték, hogy ha hallgatnak pártunkról, Franciaország népe el fog felejteni minket. De a munkások, a parasztok, a kiskereskedők, a háziasszonyok, a kisemberek tömege emlékszik arra, hogy mit tettek értük a kommunisták...

Kommunista pártunk húsz hónappal törvényen kívül helyezése után ragyogóan bizonyítja életképességét és azt, hogy tevékenységének visszhangja van, s ez az oka annak, hogy Darlan, Déat és Pétain egyre-másra intézik kirohanásaikat a kommunisták ellen.

A megvásárolt Darlan azt próbálta elhitetni, hogy a kommunista pártot Angliából pénzelik, miközben elfelejti, hogy gazdái egy évvel ezelőtt azzal vádoltak minket, hogy Németországtól kapjuk a pénzt. Csakhogy most rágalmazóink azok, akiket csakugyan a Gestapo fizet... Nincs semmi csodálni való abban, hogy Déat, a náci kém is átvette ezt az érvet, mindez azonban senkit sem téveszthet meg, és csak a vezető osztályokban uralkodó zűrzavart tükrözi, amelytől az ország undorral fordul el.

A vén Pétain, akit mindinkább új Bazaine-nak, hitvány árulónak tartanak, maga is érzi, hogy egyre népszerűtlenebb, és legutóbbi beszédében figyelemre méltó, emlékezetes vallomást tett.

»Nem vagytok elárulva, nem vagytok eladva, nem vagytok elhagyatva« – mondotta Pétain, hogy megfeleljen azokra a vádakra, amelyek az ország minden sarkából özönlenek felé.

De a vén áruló, aki már csak »ártatlanságáról« tud makogni, hozzátette: »Akik ezt mondják nektek, hazudnak, és a kommunizmus karjaiba taszítanak titeket.«

Így hát a marsall beismeri, hogy amikor a nép úgy érzi, hogy elárulták, eladták, kiszolgáltatták a betolakodóknak, nem tud más kiutat, minthogy a kommunisták felé forduljon, mert az ő pártjuk *a tisztesség pártja, a becsület pártja, a nemzeti elnyomás elleni harc pártja, a Franciaország függetlenségéért folyó harc pártja . . .*

Végezni akarunk a vichyi árulók és bérencek klikkjével, ezért a Francia Kommunista Párt a legnagyobb erővel harcol tovább, hogy megvalósítsa a *francia függetlenségi harc Nemzeti Frontját.*"

Pártunk tehát az egységre összpontosította minden figyelmét, és arra, hogy megszervezze a néptömegeket a harcra és a harcban.

Meggyőződésünk volt, hogy súlyos, előre nem látható eseményeket kell átélnünk. A tények hamarosan megmutatták, hogy aggodalmaink nem voltak alaptalanok.

A Drang nach Osten

1941. június 22-én, vasárnap reggel a Porte-de-la-Plaine úton levő lakásomon tartózkodtam, és szokásom szerint bekapcsoltam a rádiót. Legnagyobb meglepetésemre trombitaharsogást hallottam, azonban hamarosan magyarázatot kaptam erre a kissé szokatlan adásra. A párizsi rádió ugyanis bejelentette, hogy hajnalban Hitler csapatai megtámadták a Szovjetuniót, s hozzátette, hogy gyors ütemben nyomulnak előre a szovjet területen.

Hitler a német néphez intézett felhívásában a következőket mondotta:

„Olyan hadjárat kezdődik ezekben a percekben, amely hatalmasabb mindennél, amit a világ valaha is ismert. E műveletek célja

már nem néhány ország védelme, hanem Európa biztonságának biztosítása és a világ megmentése."

A magam részéről, mihelyt meghallottam a hitleri agresszióról szóló hírt, felhívást írtam Franciaország népéhez, amely a *L'Humanité* 119. számú különkiadásában jelent meg. Ebben a felhívásban leszögeztem a következőket:

„Hitler, aki egy esztendeje tartja elnyomásban Franciaországot, *megszegte* a Szovjetunióval kötött *megnemtámadási szerződését.* 1941. július 22-én hajnali 4 órakor megtámadta a szocializmus országát.

A gengszterek vezére most ismét megmutatta, hogy számára a szerződések csak papírrongyok. Hitler minden előzetes diplomáciai lépés nélkül indította meg a szocializmus országa ellen saját hadseregeit, a szociáldemokraták által támogatott sötét lelkű Mannerheim finn csapatait és Antonescu tábornok román csapatait.

A harmadik birodalom urai tehát megmutatják igazi arculatukat, azt, hogy a civilizáció ellenségei.

A Szovjetunió népei, amelyek megbonthatatlan egységben tömörülnek a szovjet kormány, a bolsevik párt és annak vezére, Sztálin elvtárs mögött, készek arra, hogy erőikkel verjék vissza a hitleri klikk bűnös agresszióját, de ez még nem minden.

Franciaország, Belgium, Hollandia, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Görögország népei, amelyeket Hitler és cinkosa, Mussolini rabszolgasorba taszított, fel akarnak szabadulni. Mindezek a népek a *saját ellenségüket látják a Szovjetunió ellenségeiben, s minden eszközzel harcolni fognak ellenük.*

FRANCIA NŐK ÉS FÉRFIAK!

Most világosan látható, hogy azok a francia vezetők, akik hadianyagot küldtek Finnországba, hogy azt a Szovjetunió ellen használják fel, a hitlerizmus rejtett cinkosai, az ország vereségének álcázott szervezői voltak.

Most látható, hogy a francia kommunisták voltak a legtisztábban látó hazafiak, amikor tiltakoztak a sötét lelkű *Mannerheimnek* történő francia fegyverszállítás ellen.

Most látható, hogy Franciaországot azért győzték le, mert áruló

tábornokai kiszolgáltatták az ellenségnek, de a legnagyobb szerencsétlenség után újjá fogunk születni.

POLGÁRTÁRSAK, POLGÁRTÁRSNŐK!

Hitler megszállva tartja Franciaországot és az európai országok még jó részét, de a Szovjetunió ellen indított háborúja miatt ki kell majd vonnia hazánkból jó néhány katonáját.

MIÉRT NE HASZNÁLJUK EZT KI?

Hitler elveszett. Bármit tesz is, el fogják tiporni, mint annak idején Napóleont, s az emberek milliói ujjongva üdvözlik majd ennek a bűnözőnek az összeomlását.

Hitler győzelmében már csak az olyan bűnös és ugyanakkor ostoba vezetők bízhatnak, mint amilyenek Vichyben székelnek, mert ép elméjű ember már nem hihet benne.

Pétain és Darlan, akiket megvásárolt Hitler, holnap esetleg mozgósítani próbálják a francia népet, hogy *Hitler parancsára hadba küldjék a Szovjetunió ellen, de a francia katonák, tengerészek és pilóták* nem fognak engedelmeskedni a vichyi árulók felhívásának.

FRANCIA NŐK, FÉRFIAK!

Ellenségünk, Franciaország elnyomója, Hitler, háborút visel a Szovjetunió ellen.

Ezért mostantól fogva minden francia, aki méltó erre a névre, a Szovjetunió szövetségesének kell hogy tekintse magát.

A hitleristáknak a Szovjetunió felett aratott győzelmei vereségek lennének számunkra, s a Szovjetunió minden győzelme Hitler felett a mi győzelmünk lesz.

Francia nők és férfiak, bátor szívvel előre! Közeledik a szabadulás órája. El fogjuk kergetni hazánk területéről Hitler csapatait, s összefogva SZABAD, ERŐS ÉS BOLDOG FRANCIAORSZÁGOT teremtünk.

VESSZEN HITLER ÉS GYŰLÖLT RENDSZERE, AMELYET SZÉT FOGUNK ZÚZNI!

ÉLJEN A SZOVJETUNIÓ, A SZABADSÁG, AZ EGYENLŐSÉG ÉS A NÉPEK KÖZÖTTI TESTVÉRISÉG ORSZÁGA!

ÉLJEN A SZABAD ÉS FÜGGETLEN FRANCIAORSZÁG!

Párizs, 1941. június 22. Francia Kommunista Párt

(A Kommunista Internacionálé francia szekciója)

Amikor meghallottuk a hitleri agresszió hírét, feleségemmel, Gilberte-tel – akit ekkor Paulette-nak hívtak – és Victorral egymásra néztünk. Meg voltunk ugyan lepődve, de csak viszonylag, mert amikor az elmúlt időszakban elemeztük a helyzetet, előre láttuk, hogy Hitlerben végül is felül fog kerekedni a kapitalizmus és a szocializmus közötti fő ellentmondás.

Vegyes érzésekkel gondoltam végig a helyzetet. Egyrészt arra gondoltam, hogy a hitlerista banditák ebben a háborúban nagyon súlyos károkat fognak okozni annak az országnak, amely annyi áldozatot hozott a szocializmus építésében, másrészt viszont meggyőződésem volt, azzal, hogy a hitleri Németország a szocializmus nagy országával került szembe, ebből az összeütközésből csak legyőzve kerülhet ki. Természetesen felmerült a kérdés, hogy Hitler nem keres-e majd megegyezést Angliával, hogy szabad keze legyen keleten, annál is inkább, minthogy az Egyesült Államok akkor még nem lépett be a háborúba. Hamarosan megtudtuk azonban, hogy a szövetségi rendszer felborításáról szó sem lehet.

Rendkívül érdekelt, hogyan reagálnak a szovjet elvtársak az agresszióra, amelynek áldozatául estek, és meghallgattam a moszkvai rádiót. Molotov beszédet mondott ugyan néhány órával a támadás megindulása után, de én Sztálin nyilatkozatát vártam, s ebben nem voltam egyedül. Sztálin csak július 3-án beszélt, akkor, amikor a hitleristák már elfoglalták Minszket, Litvánia, Lettország és Nyugat-Ukrajna nagy részét, de ez a beszéd rendkívüli horderejű volt.

Sztálin beszéde

E rendkívüli beszédnek már az első mondata óriási hatást váltott ki a hallgatóban: „Elvtársak! Polgárok! Testvérek! Hadseregünk és hajóhadunk katonái! Hozzátok fordulok, barátaim!" Ez szinte újdonság volt. Sztálin azelőtt sohasem beszélt így. Szavai azonban tökéletesen illettek a pillanatnyi helyzethez . . .

Sztálin ebben a beszédben elrendelte, hogy az ellenségnek mindenütt csak „felperzselt földet" hagyjanak hátra.

„A Vörös Hadsereg egységeinek kényszerű visszavonulása esetén el kell szállítani valamennyi vasúti felszerelést. Egyetlen mozdonyt, egyetlen vasúti kocsit, egyetlen kilogramm gabonát, egyetlen liter benzint sem szabad otthagyni az ellenségnek. A kolhozparasztoknak el kell hajtaniok az egész állatállományt, gabonakészleteiket megőrzés és a hátországba való szállítás céljából az állami szerveknek kell átadniok. Minden felhasználható értéket vagy benzint, gabonát, színesfémeket feltétlenül meg kell semmisíteni, ha nem lehet azokat elszállítani."

S utasításokat adott a „partizánháború" megszervezésére is:

„A megszállt körzetekben partizánosztagokat kell alakítani... Ezek a diverziós csoportok harcba fognak szállni az ellenség egységeivel, partizánháborút folytatnak, mindenütt felrobbantják és megrongálják a hidakat és utakat, a telefon- és távíróvezetékeket; felgyújtják az erdőket s az ellenség raktárait, szállítmányait. Az elfoglalt körzetekben elviselhetetlen viszonyokat kell teremteni az ellenség és bűntársai számára, lépten-nyomon üldözni és irtani kell őket..."

„Megrendítő volt ennek a beszédnek a hatása, amelyet egy ideges, gyakran megrémített és dezorientált néphez intéztek – írta Alexander Werth. – A szovjet nép most érezte, hogy van egy vezére, akiben megbízhat. Sztálin ebben a viszonylag rövid beszédben nemcsak felvillantotta a győzelem reményét, sőt szinte bizonyosságát, hanem nagyon világosan és tömören megfogalmazta a háború programját az egész nemzet számára. A nemzeti büszkeségre, az orosz nép hazafias ösztöneire is apellált. A szolidaritás nagy beszéde volt ez, olyan beszéd, amely »vért, verejtéket és könnyeket« ígért..."

Engem ez a beszéd a szovjet nép szilárd eltökéltségéről győzött meg, hogy kitart, szenved és győzni akarással veti magát a harcba. S azt mondtam magamnak: ez a nagy nép megverte Napóleont, meg fogja verni Hitlert is.

A katonai események alakulása a keleti fronton nagy csalódást jelentett számomra, s mások számára is. Értesültünk, hogy az északi fronton von Leeb hadseregcsoportja, a központi fronton von Bock

hadseregcsoportja, a déli fronton pedig von Rundstedt hadseregcsoportja mélyen benyomult a Szovjetunió területére. Vártunk valamit. Úgy gondoltuk, hogy a Szovjetuniót váratlanul rohanták meg, de készül a visszavágásra. Tudni akartam, mi történik, természetesen nem értem be azzal, hogy a párizsi rádiót hallgassam, amelyről akkoriban azt mondták az emberek: „A párizsi rádió hazudik, a párizsi rádió német."

Hallgattam a moszkvai rádiót, meg a londoni rádiót is. Meggyőződésem volt, hogy a háború kezdeti keserűségeinek elmúltával a Hitler-ellenes erőké lesz a győzelem.

Párizsban a Szovjetunió részletes térképeit árulták, amelyeken követni lehetett a hadműveletek alakulását. Nagyon sok francia vásárolta ezeket a térképeket. Ettől a pillanattól fogva a francia férfiak és nők óriási többsége saját csatáinknak tekintette a keleti fronton folyó csatákat, még azok is, akik az előző hónapokban hagyták, hogy magával sodorja őket a kommunista- és szovjetellenes hajsza.

Szívszorongva figyeltük a hitleri támadás fejleményeit, és bizakodva lestük a szovjet ellentámadásokat, amelyek azonban csak feltartóztatták az ellenség előrenyomulását, de nem állították meg.

Azóta szemére vetették Sztálinnak, s valószínűleg nem alaptalanul, miért is nem hitte el, hogy Hitler a Szovjetunió lerohanására készül, pedig számos pontos információt kapott erre vonatkozólag, főleg Sorge elvtárstól, akit a japán imperialisták agyonlőttek.

Sztálin nem akarta tudomásul venni a kapott információkat, s ebben kétségtelenül szerepet játszhatott a Hitlerrel háborúban álló imperialisták iránt táplált bizalmatlansága, mert arra gyanakodott, hogy azok a hitleri Németország és a Szovjetunió összecsapását akarják siettetni.

És kétségtelen, hogy Hitlernek kedvezett a meglepetés tényezője, s én nyugtalanul figyeltem, amint csapatai egyre mélyebben hatoltak be a szovjet területre.

Amikor értesültem a dnyeprosztroji duzzasztógát pusztulásáról, visszagondoltam az avatási szertartásra, amelyen részt vettem, s elég világos képet tudtam alkotni arról, milyen méretű pusztítást visznek véghez a hitlerista barbárok ebben az országban, amely a világon először változtatta élő valósággá a szocializmust.

Északon Leningrádot ostromgyűrű vette körül, délen Kijevet bevették, s a hitlerista erők Harkov kapuinál álltak. Úgy éreztük, hogy a nácik Moszkva irányába törnek. Ha Moszkvát elfoglalják, akkor ennek beláthatatlan, világméretű következményei lettek volna.

Július 14. a megszállt Franciaországban

Július 14. alkalmából a *L'Humanité* különszámot jelentetett meg, melynek első oldalán a következő vastag betűs sorok álltak:

„1941. JÚLIUS 14-ÉN TÜNTESSETEK, TŰZZETEK KI HÁROMSZÍNŰ ZÁSZLÓT!

NYILVÁNÍTSÁTOK SZOLIDARITÁSTOKAT A SZOVJETUNIÓVAL!

ALAKÍTSUK MEG A FRANCIA FÜGGETLENSÉGI HARC NEMZETI FRONTJÁT!

VESSZEN HITLER! ÉLJEN A SZOVJETUNIÓ!

ÉLJEN FRANCIAORSZÁG!"

A Francia Kommunista Párt így szólt a francia férfiakhoz és nőkhöz:

„... mindenütt, a városokban és a falvakban szervezzetek tüntetéseket a háromszínű zászló alatt, énekeljétek a *Marseillaise*-t és a *Menetszázadok dalát**. Meglátjuk, hogy Pétain és Darlan rendőrsége megtiltja-e a franciáknak, hogy kibontsák a háromszínű lobogót, és a nemzeti himnuszt énekeljék csak azért, mert Hitler így követeli.

Lengjenek mindenütt a köztársasági Franciaország háromszínű lobogói, mint megannyi kihívás a horogkereszt ellen, melynek uralma nemsokára összeomlik a Szovjetunió népeinek és az elnyomott népeknek együttes csapásai alatt.

Ezen a július 14-én nyilvánítsa ki a nép mindenütt, hogy új Bastille-ok kapuinak kinyitásáért akar harcolni, melyekben a francia nép legjobb fiai vannak bezárva.

* Chant du départ. Az 1792-es forradalmi sereg egyik indulója.

Legyen 1941. július 14. mindenütt, északtól délig, kelettől nyugatig a harc és az egység napja.

Kiáltsátok:

Le a nemzeti elnyomatással!

Éljen a Szovjetunió, amely Hitler ellen harcolva a világ szabadságát védelmezi!

Éljen Franciaország, legyen szabad és független!

Éljen a francia függetlenségi harc Nemzeti Frontja!

Francia Kommunista Párt

(a Kommunista Internacionálé francia szekciója)"

A *L'Humanité*nak ugyanez a száma közölte a *Marseillaise* és a *Menetszázadok dala* szövegét a következő bevezetővel:

„Ezt énekelték apáink a francia forradalomban, s ezt éneklik 1941-ben a franciák, akik fel akarják szabadítani Franciaországot a hitleri elnyomás alól."

S a *Marseillaise* szövege alatt Jean Jaurès mondása volt olvasható:

„Az ocsmány belső zsarnok és az ocsmány külső zsarnokok ellen szóltak dübörögve ezek a szavak. Olyan volt ez a dal a máris izzásig hevült város számára, mint egy hömpölyögve közeledő tűzcsóva."

Lapunk a 121. számban hírt adott a Hitler ellen kötött szovjet–angol megegyezésről, s a július 14-i tüntetésekkel kapcsolatosan a következőket írta:

„... Válaszként a Francia Kommunista Párt és a szabad és a független Franciaország minden hívének felhívására, a párizsiak tízezrével cirkáltak az utcákon, s sétáiknak tüntetés jellege volt.

Hatalmas tömeg áramlott a Champs Elysées-n, mintha ezt mondták volna a megszállóknak: »Nem lesztek ti mindig itt.« Tömeg volt a nagy körutakon, a Köztársaság téren, a Bastille téren, a Saint-Antoine negyedben, s a férfiak és nők mindenütt kokárdát viseltek.

Lányok álltak össze hármasával, egyikük pirosba, a másik fehérbe, a harmadik kékbe öltözködött, s így járkáltak a főváros utcáin. Érezni lehetett a mélyben erjedő vad haragot.

Bravó, Párizs, újra megmutattad szabadságszeretetedet. A külvárosok kávéházaiban a megszállókkal mit sem törődve hangzottak fel

a *Marseillaise* dallamai, s mintegy parancsként visszhangzott: »Fegyverre, honfiak!«

Pétain és klikkje a kétségbeesés és a meghódolás ünnepét szerették volna, ez azonban a harag és a harci készülődés ünnepe volt. Franciaország július 14-je volt."

Tilos a Marseillaise

„Seine-et-Marne megye *Le Démocrate* c. lapja közli a július 18-i számban, hogy Franciaország német katonai parancsnokának döntése értelmében tilos a *Marseillaise*-t hangszeren játszani, és énekelni.

Franciaország népe ugyanazt feleli von Stulpnagel tábornoknak, amit Cambronne mondott, ám próbálja megakadályozni, hogy a franciák a *Marseillaise*-t énekeljék.

Mindenesetre ez is világosan mutatja, hogy Déat, Deloncle, Doriot és társaik dala a *Deutschland über alles.*"

A *L'Humanité* augusztus 15-i, 124. száma Pétain egyik beszédét kommentálva világosan utat mutat a teendők tekintetében:

„. . . Vichy németbarát politikájára az elnyomók és zsoldosaik elleni erőteljes akcióval, a szabotázs fokozásával kell felelni.

Vichy franciaellenes politikájára azzal kell felelni, hogy mindenütt megalakítjuk a Francia Nemzeti Függetlenségi Front bizottságait.

S miközben a Vörös Hadsereg keleten gyengíti Hitlert, a tömörülés egyetlen jelszava minden francia számára: »Franciaország«, s az egyetlen akcióparancs: »Kergessétek ki a betolakodót« . . .

1870-ben a szabadcsapatok súlyos veszteségeket okoztak a poroszoknak. Légióik ilyen neveket viseltek: »A vereség megbosszulói«, »A sír polgárai«, »Halálhozók« stb. E szabadcsapatok bátrak, hősök voltak. Példájukat követnünk kell, mert nekünk is meg kell bosszulnunk egy vereséget, amelyet az árulók szerveztek.

1941 szabadcsapatai, fel, kergessétek ki az ellenséget a Haza szent földjéről. Itt van a perc, mert a testvéri Vörös Hadsereg leköti a Szovjetunióban a hitlerista erők zömét. »Fegyverre, honfiak!«"

Nyomban a Szovjetunió elleni támadás megkezdése után az angol propaganda megindította a V-kampányt, az angol victory (győzelem) szó első betűjéből. Csakugyan, az angliai partraszállás veszélyének elmúlása az első győzelem volt. S minthogy a londoni rádió felszólította a franciákat, hogy írjanak nagy V betűket a falakra, a nácik ezt nem tudták megakadályozni, és egyszerűen maguknak tulajdonították a V betűt. Német jelentést azonban nem adhattak ennek a betűnek, mert győzelem németül Sieg, s ezért a latin *victoria* szót használták.

Így aztán egy óriási V betű jelent meg az Eiffel-torony tetején ezzel a felirattal: „Deutschland siegt auf allen Fronten" (Németország győz minden fronton). Ugyancsak hatalmas V betűt helyeztek el ugyanezzel a felirattal a Bourbon-palota homlokzatán.

Pártunk a hitleristák V-kampányával kapcsolatban így írt: „A németek mindent ellopnak, még a V betűt is el akarták lopni, de ha a mi V betűnk győzelmet jelent, az övéké azt jelenti, hogy VERBRECHER (bűnöző), ami pontosan ráillik Hitlerre.

Hogy a mi V betűnket meg lehessen különböztetni az övékétől, rajzoljunk a V két szára közé sarlót és kalapácsot. Így nyer megerősítést a gaulleisták, a kommunisták s a Francia Nemzeti Függetlenségi Frontban összefogott valamennyi hazafi egysége."

A hitleristák nem sokkal a Szovjetunió elleni támadás kirobbantása után elhatározták, hogy szabadon engedik a francia területről származó és Franciaországban fogva tartott hadifoglyokat, az első világháborús veterán tartalékos tiszteket, valamint az 1900. július 1. előtt született összes hadifoglyot, a hivatásos katonák kivételével.

A *La France au travail* című náci lap, amely valamiféle baloldaliság látszatát akarta kelteni, már a hitleri támadás megindulását követő napon így írt:

„A mi szemünkben a Németország és Oroszország között hirtelen kirobbant háború egy epizód az európai föderációért folyó harcban. Ebben a roppant közösségben Franciaországnak is meglesz a saját helye, jelentékeny szereppel, ha maga is úgy akarja.

Oroszországnak a francia nép azt vetheti a szemére, hogy közreműködött a nemzet felbomlásában anélkül, hogy bármi módon is pótolta volna azt, amit lerombolt, sőt még adott szavát is megszegte.

Németországgal kapcsolatban viszont a francia népnek nem szabad elfelejtenie, hogy az kezét nyújtotta feléje akkor, amikor el is tiporhatta volna."

Az áruló Doriot örömmel üdvözölte a Szovjetunió elleni hitleri támadást, s *Le Cri du Peuple* című szennylapjának 1941. június 27-i számában így írt:

„A hazugságból árulás lett, az árulásból bűntény. A kommunizmus önmaga rekesztette ki magát a kontinens minden országában a civilizált emberek tudatából. Amikor azt reméltük, hogy a világ munkásainak a kommunizmus miatt kiontott vérét és kínjait egy napon meg fogják fizetni, tudtuk, hogy igazunk lesz.

A kommunizmus fizetni fog, s reméljük, drágán."

A *La Gerbe* c. hetilap pedig, amely főleg az értelmiségnek szólt, július 3-i számában szintén egy Doriot-nyilatkozatot közölt:

„Eddig ez a háború a nemzeti szocialista forradalomnak az angol–amerikai plutokrácia ellen vívott háborúja volt. Mostantól fogva ezenfelül még a bolsevizmusnak nevezett, különösen züllött civilizációs forma ellen is folyik."

Ilyenformán a bolsevizmus elleni keresztes hadjárat azonnal híveket talált, akik végső soron nem voltak egyebek, mint hitlerista ügynökök. A vichyi kormányban ülő árulók pedig szintén sietve felzárkóztak.

A megszállóknak arra volt szükségük, hogy kedvező légkört teremtsenek Franciaországnak a Szovjetunió elleni háborúba való belépéséhez. Ezt a háborút „a bolsevizmus elleni európai keresztes hadjáratnak" állították be. Természetesen a különböző kollaboráns pártok azonnal felhívást tettek közzé „francia önkéntes légió" szervezésére, a „bolsevizmus elleni keresztes hadjáratban való részvételre". A kampány értelmi szerzői közül az áruló Déat-t és Doriot-t kell elsősorban megemlíteni. Schaumburg tábornok a „keresztes hadjárat" magasztalására katonai díszszemlét rendezett a Champs Élysées-n, de a „francia önkéntes légióba" nem tolongtak a jelentkezők.

Ezzel szemben a lakosságnak a megszállók iránt tanúsított magatartása egyre támadóbbá vált. Augusztus 13-án a Saint-Denis-kapu környékén összetűzés zajlott le a párizsi polgárok és francia rendőrök, majd hitleristák között. Az összetűzést kommunista pártmunkások szervezték, akik rövid idő alatt számos járókelőt gyűjtöttek maguk köré. Az összesereglett tömeg a következő kiáltásokkal juttatta kifejezésre elégedetlenségét: „Le az éheztetőkkel! Le a boche-okkal!"

Nem sokkal utóbb von Stulpnagel tábornok kihirdette, hogy a kommunista tevékenység halállal büntetendő. Hogy fenyegetésének nyomatékot adjon, két augusztus 13-i tüntetőt, Szmul Thyszelmant és Henri Gautherot-t 19-én agyonlőtték. Gautherot-t még a tüntetésen megsebesítette a combján két náci golyó, ezért úgy vonszolták oda a kivégzőosztaghoz. A két fiatalember hősként halt meg.

„A Saint-Denis-kapunál lezajlott tüntetésen a nép ezeket kiáltotta: »Éljen a Szovjetunió, Éljen Anglia! Vesszen Hitler! Franciaország a franciáké! Éljen Franciaország!...«" – írta vastag betűkkel a *L'Humanité* augusztus 21-i, 125. számában.

A Saint-Denis-kapunál lezajlott tüntetés megmutatta, hogy a franciák nem félnek a megszállóktól, és ezért Göring, a Reichstag felgyújtója azonnal Párizsba jött, hogy rendőri intézkedéseket tegyen; ezért plakátoztatta ki von Stulpnagel tábornok hirdetményét, hogy halállal bünteti a kommunistákat és mindennemű németellenes cselekedet elkövetőjét.

Sem a halállal való fenyegetőzés, sem a spicliknek juttatott milliós jutalom nem tartóztathatja fel a francia nép felszabadító harcát.

Az elnyomók azt hiszik, hogy megijeszthetnek, de nem ismerik népünket, ugyanúgy, ahogyan a vichyi árulók sem. A németeknek is, az árulóknak is meg fogjuk mutatni, hogy ezt a harcos múltjára büszke, nagy népet, amelynek nemzeti dala a *Marseillaise*, nem zaboláz hatják meg a hozzájuk hasonló kutyák.

»Fegyverre, harcra hát! Be a zászlók alá! Hajrá, Haj! Bár véresőn át, megvédjük a hazát.«*"

* A Marseillaise refrénje. Illyés Gyula fordítása.

A hitlerizmus áldozatait két nappal később, augusztus 21-én Pierre Georges (a későbbi Fabien ezredes) bosszulta meg: a Barbès-Rochechouart metróállomáson lelőtt egy német tisztet.

A Barbès-Rochechouart metróállomáson végrehajtott akció után Schaumburg tábornok hirdetményt tett közzé von Stulpnagel tábornok nevében, hogy minden letartóztatott franciát túsznak fognak tekinteni, s minden német katona meggyilkolásáért túszokat fognak kivégezni.

Ennek ellenére augusztus 27-én Versailles-ban egy Paul Colette nevű hazafi több lövést adott le revolverével Lavalra és Déat-ra, akik megsebesültek. Ez azon az ünnepségen történt, amelyen a francia „antibolsevik légió" első, keletre induló csoportját búcsúztatták.

Ugyanezen a napon, augusztus 27-én von Stulpnagel franciaországi katonai parancsnok plakátjai közölték, hogy öt kommunista hazafit agyonlőttek:

Roger-Henri Nogarède-et Párizsból,*
Alfred Ottinót Saint-Ouenból,
André Sigonney-t Drancyból,
Raymond Justice-t Drancyból,
Jean-Louis Rapinat-t Pavillons-sous-Bois-ból.

Augusztus 29-én Franciaország katonai parancsnokának egy hirdetménye bejelentette, hogy kémkedésért halálra ítélték, és kivégezték az *Henri-Louis-Honoré* sorhajó hadnagyát, az 1901. június 5-én született d'Estiennes d'Orves grófot, Maurice-Charles-Émile Barlier kereskedelmi ügynököt és Jean-Louis-Guillaume Doornik kereskedőt.

A *L'Humanité* 1941. szeptember 4-i, 127. száma a következőket írta a megtorlással kapcsolatban:

„Franciák, ne feledjétek el ezeknek az embereknek a nevét.
Franciaországért, a haza szabadságáért haltak meg."

* Ezen a néven végezték ki Jean Baillat-t a párt egyik funkcionáriusát.

A németek és a francia lakájaik barbárokként cselekszenek. André Bréchet kérte, hogy mielőtt a guillotine alá viszik, találkozhassék a Roquette-ban bebörtönzött feleségével. Kérését elutasították. Georgette Cadras, az a fiatal lány, akit aljas bírái tízesztendei kényszermunkára ítéltek, hadiárva, 1914 és 1918 között a frontra vitt nyolc családtagja közül hat esett el.

Míg azonban Franciaország ellenségei csak kegyetlenségüket bizonyítják, micsoda bátorságról tesznek tanúbizonyságot azok a hazafiak, akik nem engedik bekötni a szemüket a kivégzőosztagok előtt, s Bréchet-hez és Bastard-hoz hasonlóan ezzel a kiáltással mentek a guillotine alá: „Éljen Franciaország! Éljen a Szovjetunió! Éljen a kommunista párt!"

Azzal vádolták őket, hogy kommunista tüntetésen vettek részt a német hadsereg ellen.

Egy szeptember 16-i keletű, von Stulpnagel által aláírt hirdetmény bejelentette, hogy tíz túszt végeztek ki a német hadsereg tagjai ellen szeptember 6-án, 10-én és 11-én elkövetett „agressziók" nyomán, szeptember 20-án pedig, miután a hazafiak kivégeztek egy másik katonát, újabb tizenkét agyonlőtt túsz névsorát közölték.

E túszok között volt három ügyvéd, Georges Pitard, Antoine Hajje és Michel Rolnikas, akiket azért lőttek agyon, mert kommunisták voltak. S az összes többi kivégzett neve után is állt valamilyen indoklás. Adrien Nain Párizsból (kommunista röpcédulákat gyártott); Roger Peyrat Párizsból (német katonák megtámadása); Victor Marchal Párizsból (német katonák megtámadása); René Anjolvy Gentillyből (kommunista röpcédulákat osztogatott); François Herpin Malakoffból (kommunista bandafőnök, szabotázs); Pierre Guignois Ivryből (kommunista röpcédulák rejtegetése, fegyverviselés); Georges Masset Párizsból (tiltott fegyverviselés); Daniel Loubier Párizsból (tiltott fegyverviselés); Maurice Peureux Montreuil-ből (tiltott fegyverviselés).

A *L'Humanité* szeptember 11-i, 128. száma közölte, hogy letartóztatták a 72 esztendős Marcel Cachint, akit már hónapok óta ágyhoz

kötött a betegség. A lap felszólított minden franciát, hogy adjon hangot felháborodott tiltakozásának Marcel Cachin letartóztatása miatt, akit a haza ellenségei meg akarnak gyilkolni a börtönzárka mélyén.

„Franciák, ne feledjétek, hogy az a bíróság, amely a Gestapo parancsára halálra ítélte André Bréchet és Émile Bastard elvtársakat, a következő urakból áll: Benon, Laffon, Larique, Linais, Guyenot, Guillot és Tétaud; ne feledjétek azt se, hogy Guyenot főügyész Sampaix elvtárs fejét követelte. Ne feledjétek, hogy e talárt viselő magisztrátus urak 10–15 évi kényszermunkára ítéltek tisztességes fiatal leányokat. Emberarcú szörnyetegek ezek, akik fizetni fognak egyszer, mert a németek nem lesznek mindig Párizsban."

Szeptember 19-i, 129. számában a *L'Humanité* agyonlőtt hazafiak listáját közölte:

„Lucien Latheron, 21 éves; René Joly, 41 éves; Lucien Clément, 29 éves; Albert Gokelaere, 26 éves; André Bonnin, 24 éves; David Liebermann, 19 éves; Chil Wager-Opal, 50 éves; Isidore Bernheim, 72 éves; Henri Beckermann, 21 éves, Lucien Blum, 62 éves.

Ezeknek a Mártíroknak, a fasiszta kannibálok áldozatainak vére BOSSZÚért kiált! S eljön a nap, amikor a gyilkos von Stulpnagelnak fizetnie kell" – tette hozzá a *L'Humanité*.

A lap közölte, hogy a nácik agyonlőtték Sylvain Tribouilois-t, René Darreau-t, Alfred Bastint, Noëlt (Drocourt polgármesterét) és Doisyt, a drocourt-i segélypénztár igazgatóját. Ezenkívül közölte olvasóival, hogy életfogytiglani kényszermunkára ítélték Victor Michaut-t, Léopold Roque-ot és Arthur Vigne-t.

Úgy emlékszem, mintha tegnap lett volna. 1941. október 2. volt, 45. születésnapom. Igen gyászos hangulatú volt az egész nap. A párizsi rádión egyenes adásban hallgattam Hitler beszédét, amelyben bejelentette, hogy csapatai Moszkva alatt állnak. Beszéde hallatán az ember azt hihette volna, hogy a szovjet főváros bevétele csak napok kérdése. E rossz hírek mellett ráadásul megtudtam, hogy összekötőrendszerünk több emberét letartóztatták. Ilyen előzmények után cukorbajos ájulásba estem, ami csak rövid ideig tartott, de mégis végére kellett járni a dolognak.

Pierre Rouquès doktort hívták el a szállásomra, ezt a példamutató és határtalanul önfeláldozó kommunistát, akinek emléke előtt tiszte-

lettel hajtom meg a fejem. Egyébként ekkor még nem tudta, hogy a pártvezetőség melyik tagjáról van szó.

Victor hozta el hozzám az éjszaka folyamán Rouquès doktort, aki sohasem tudta meg, hogy tulajdonképpen hol járt. Diagnózist készített, utasításokat adott, s ettől fogva csak a vércukorszintre kellett ügyelni. A feleségem időről időre vérmintát vett tőlem, azt elvitték egy laboratóriumba, de senki sem tudta, ki rejtőzik a megadott név mögött.

Látványos vonatkisiklatás

Magasabb szintre kellett emelni a hitleristák elleni harcot, fel kellett ébreszteni a kezdeményező szellemet. Evégett 1941 októberében Épinay-ben kommunista elvtársak, köztük Roger Linet (Rivière kapitány) és több saint-ouen-i hazafi kisiklattak egy vonatot.

Az akcióhoz szükség volt a vasutasok közreműködésére, akik tökéletesen ismerték a vasúti forgalom minden részletét. Ezt a segítséget meg is szereztük.

A kisiklatásra kiszemelt vonat hadianyagot szállított, s meglehetősen késő este haladt át. A kisiklatáshoz ki kellett szedni a csavarokat a sínekből. Az elvtársak a szerelőmunka elvégzése után összeszedték szerszámaikat, és visszahúzódtak.

Munkájuk végeztével a briche-i erdő mélyén rejtőztek el a „vonatsiklatók", s így el tudtak illanni a hajtóvadászat elől, amely minden robbantásos vonatkisiklatás után bekövetkezett.

Reggel pedig a munkába induló munkások közé vegyülve boldogan olvasták a lapokban, hogy 200 hitlerista halt vagy sebesült meg, s hogy jelentős mennyiségű hadianyag megsemmisült, illetve megsérült.

A nácik természetesen a lakosság ellen hoztak megtorló intézkedéseket: kényszerítették a vasút őrzésére. Az akció azonban igen nagy hatást tett az emberekre. A munkások örültek, hogy a megszállók most alaposan rajtavesztettek.

Október 17-i, 133. számában a *L'Humanité* a következő tényeket közölte a hitlerista és Vichy-féle megtorlással kapcsolatban:

„Von Stulpnagel, a gyilkos tábornok és helyettese, Schaumburg tábornok október 9. és 14. között agyonlövette Gaston Pinot-t (Aisne), Jean Sinquint (Párizs), Lucien Marcot-t (Vosges), Jean Labrégère-t (Charente), Léon-Albert Louist-t (Lettaure).

Ezenkívül Pétain és Darlan, a hazafiak két másik gyilkosa parancsára a touloni tengerészeti törvényszék halálra ítélte Jean Mérot 21 éves kommunistát . . .”*

„A párizsi lapok fényképeket közöltek – írta a *L'Humanité* október 23-i, 134. száma –, amelyeken az látható, milyen mélyre süllyedtek a hitlerista ügynökök. A képek a hírhedt »antibolsevik légiósokat« ábrázolják német egyenruhában és német katonasapkával a fejükön.

Ezek az árulók felesküdtek fővezérükre, Adolf Hitlerre, s a képen egy legionárius tiszt is látható, amint éppen hűséget esküszik a Führernek, kezét egy német tábornok által kinyújtott kardra helyezve.

E söpredékben, amelyből minden nemzeti érzés kihunyt, ott van Doriot is, ő alhadnagyi rangot kapott Hitlertől. S mindez Pétain és Darlan védnöksége alatt történik, akik most már odáig jutottak, hogy ágyútölteléket szállítanak Franciaország ellenségeinek.

Micsoda szégyen! Mennyire, de mennyire túltesz Bazaine-on a vichyi klikk!

Ki is merné azt állítani, hogy ezek a Hitlerre felesküdött zsoldosok még franciák? Esküjükkel kötelezték magukat, hogy engedelmeskednek a Führernek, s így Hitler ötödik hadoszlopa lettek hazánkban. Ezt a franciák sohasem fogják elfelejteni, s ettől fogva a hitlerista legionáriusokat árulóknak kell tekinteni. Tudják meg a nyomorultak családtagjai, micsoda megvetés sújtja Németország lakájait . . .”

* Jelenleg a L'Humanité szerkesztőségi munkatársa.

Miután Bordeaux-ban agyonlőtték a Wehrmacht egyik katonai közigazgatási tanácsosát, Reimerset, Nantes-ban pedig a Wehrmacht egy Hotz nevű hadnagyát, október 23-án ötven túszt végeztek ki a souges-i táborban; ezenkívül közölték negyvenkilenc további hazafi nevét, akik közül huszonhetet a châteaubriant-i kőbányában, a többit pedig Nantes-ban lőtték agyon.

Pucheu belügyminiszter személyesen jelölte ki az agyonlövendő túszokat, akik között kommunisták is voltak. A kivégzettek között volt Charles Michels, nemzetgyűlési képviselő és a bőripari szakszervezet vezetője; Jean-Pierre Timbaud, aki a kivégzőosztag előtt teljes erejéből így kiáltott: „Éljen a Német Kommunista Párt!", s ezzel küldte utolsó üdvözletét a német kommunistáknak, akiket ugyanazok a fenevadak üldöztek, akik őt agyonlőtték. Ez a példamutató hazafi tehát a halál közvetlen közelében is egyesítette lángoló hazaszeretetét mélységes proletár internacionalista érzületével.

Ott volt a kivégzettek között Jean Poulmarch, a vegyipari munkások szakszervezetének vezetője; Jean Grandel, Gennevilliers polgármestere; Marc Bourhis; Titus Bartoli; Maurice Tenine doktor; egy fiatal montreuillois-i munkás, Charles Delavacquerie; Huynh Kuong An vietnami tanár; a legfiatalabb pedig egy tizenhét éves gimnazista volt, Guy Môquet, Prosper Môquet kommunista képviselő fia. Ezek a hősök oly bátran haltak meg, hogy még a gyilkosok is tisztelettel adóztak nekik.

Mielőtt a kivégzőoszlophoz álltak, felírták a barakk falára utolsó üzeneteiket:

Michels, Párizs XV. kerületének képviselője: „Éljen Szovjet–Franciaország!"

Gardette, Párizs XI. kerületének tanácstagja: „Bátran és forradalmi hittel telve halok meg";

Timbaud, Pulmarch és Pourchasse: „Éljen az ellenségeitől megszabadított Franciaország! Éljen a kommunista párt!"

Julien Lepense Nantes-ból: „Isten veletek! Isten veletek, elvtársak! Bátorság! Mi győzünk. Éljen a Szovjetunió!"

Émile David Nantes-ból, 19 éves: „Elvtársak, a huszonhét kommunista, aki most meghal, bátran hal meg, és bízik az elnyomott népek végső harcában és végső győzelmében";

Vercruysse, első világháborús hadirokkant: „Csókoltatom feleségemet és drága Michelemet. Éljen a kommunista párt! Néhány perccel halálom előtt. Agyonlőttek a németek 1941. október 22-én";

Edmond Lefèvre: „Meghalt a pártjáért és Franciaországért";

Jean Grandel, Gennevilliers polgármestere: „Mégis győzünk. Éljen a Szovjet!"

Guy Môquet, tizenhét éves: „Srácok, akik itt maradtok, legyetek méltók hozzánk, a huszonhéthez, aki meghal";

Pourchasse, Barthélemy és Timbaud: „Éljen a kommunista párt, amely megteremti a szabad, erős és boldog Franciaországot!"*

Majd a huszonhét vértanú közösen aláírta az alábbi nyilatkozatot: „Éljen a Francia Kommunista Párt és vezére, Maurice Thorez! ... Elvitt bennünket a halál; éljen a Szovjetunió! ... Elvtársak, akik itt maradtok, legyetek bátrak, bízzatok a jövőben!"

A kivégzőosztag előtt felváltva énekelték a *Marseillaise*-t és az *Internacionálét*, a két francia dal versszakait, amelyek két forradalomban születtek, és csodálatosan egészítik ki egymást: kifejezik a hazaszeretetet, a haza függetlenségének vágyát, s azt a nagy reménységet, hogy az egész emberiség fel fog szabadulni a kizsákmányolás és az elnyomás láncaiból.

A châteaubriant-i elvtársak kivégzése rendkívül mély hatást tett Franciaország lakosságára. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban Roger Roucaute elvtárs, Alès polgármesterének elbeszélését (az ellenállásban Lazare ezredes volt), aki Marseille mellett lakott egy másik elvtársnál, s ott értesült a châteaubriant-i kivégzésekről.

„Egy este – mondotta – az illegális rádiót hallgattuk. A bemondó közölte, hogy több kommunistát, köztük Timbaud-t, tüszként agyonlőttek.

Szállásadóm, Joseph Dominichetti ekkor felnézett a falra, ahol a

* A châteaubriant-i barakk deszkái, amelyekre ezek a hősök az utolsó üzeneteiket írták, Montreuilben vannak a Modern Történeti Múzeumban.

rádió felett egy sapka függött. Két nagy könnycsepp jelent meg a szemében, s mély megrendüléssel mondotta:

»Nézd ezt a sapkát, Timbaud-é. Két évvel ezelőtt itt nyaralt. Egy ízben horgászni ment a tengerre, de hirtelen megeredt az eső, s amikor visszajött, ide akasztotta a sapkáját száradni. Azóta itt lóg... – Majd hozzátette: – Itt is marad. Ez egy kommunista hősnek a sapkája.«

Szomorúan telt az este hátralevő része, lefekvéskor Joseph még ennyit mondott Roger Roucaute-nak: »Most megkettőzött erővel kell dolgoznunk a párt és Franciaország szolgálatában, hogy megbosszuljuk Timbaud-t s mind a többi kivégzett elvtársat.«

Be is tartotta a szavát – fejezte be elbeszélését az egykori Lazare ezredes."

A Francia Kommunista Párt így búcsúzott el a châteaubriant-i, nantes-i és bordeaux-i áldozatoktól:

„Isten veletek, drága elvtársak, isten veletek, drága harcostársak. Franciaországért haltatok meg, s az ügy, amelyért elestetek, diadalmaskodni fog. A vichyi árulók hiába akarták kötelességgé tenni a németeknek való spicliskedést, Franciaország népe nem tagadja meg magát, mélységesen gyűlöli az elnyomókat és lakájaikat, mélységesen gyűlöli a ti gyilkosaitokat.

Isten veletek, elvtársak, testvérek; emléketek egy egész népben él tovább, amely megbosszul titeket, és vissza fogja szerezni Franciaországnak szabadságát és függetlenségét."

A túszok kivégzése elleni tiltakozásul október 31-én munkabeszüntetések és tüntetések zajlottak le.

Sztrájkok voltak a következő üzemekben: Chausson, Genève, Ducellier, Compteurs de Montrouge, Samson, SOUMA, Gnome et Rhône, Alsthom. Az LMT, Farman, SNAC és a Willème-gyár munkásai tiltakozó táviratokat küldtek de Brinonnak és von Stulpnagelnak.

A XI. kerületi Sedaine utcában, Maurice Gardette szavazókörzetében a sorban álló háziasszonyok két arra haladó német tisztet ezekkel a kiáltásokkal fogadtak: „Gyilkosok! Gyilkosok!" A két martaléc leszegett fejjel haladt el, egyetlen szó nélkül, de Bard tengernagy, a rendőrfőnök egyik embere nagyon buzgó akart lenni, s ennek ered-

ményeképpen kórházba került. Mindez világosan mutatta, mekkora felháborodást keltettek a népben a gyilkosok.

A *L'Humanité* 135. számában közöltük, hogy október elején Lilleben huszonkilenc német katonát agyonlőttek. Ezenkívül közzétettük az alábbi felhívást:

„A boche-ok már régóta meg akarták tiltani, hogy az emberek magánlakásukon külföldi adókat hallgassanak. A vichyi árulók most hoztak erre vonatkozólag egy állítólagos francia törvényt. Az új törvény egyáltalán nem fogja megakadályozni a franciákat abban, hogy a külföldi rádiót hallgassák, és megtudják az igazat. De vigyázni kell. Ha ajtót nyittok, előbb mindig állítsátok a rádiót a párizsi vagy a vichyi adóra. Ravaszul és okosan kell a náci fenevadak ellen harcolni.

Franciák! Hallgassátok a moszkvai rádiót és a Franciaország Rádiót!"

A *L'Humanité* november 7-i száma felszólította a francia hazafiakat, hogy ünnepeljék meg november 11-ét, vonuljanak el némán a hősi emlékművek és az ismeretlen katona sírja előtt, és helyezzenek el rajtuk virágokat. Ezenkívül az október 31-i 5 perces sztrájkmegmozdulásokkal kapcsolatban a következő tudósítást közölte:

„Az október 31-i 5 perces sztrájkmozgalom igen nagy méreteket öltött. Íme a megmozdulás első mérlegei: 100%-os volt a munkabeszüntetés a Citroën-Clichynél, a Renault több műhelyében, Voisinnél, a Précision moderne-nél, Championnet-nál, a bois-colombes-i vasúti kocsiszínben, Bullnál (XX. ker.), Neve-Floginál (XX. ker.), valamint a következő vállalatoknál: Bardi, Gourdaux és Felizia (Saint-Maur), Zevel, Lavalette, Saurer, Morel, Millars, SF (Gentilly), CAMS, Matford egyik műhelye, négy chelles-i és három montreuil-i vállalat, három étampes-i hajódokk, a montrouge-i vasútnál, a ville-évrard-i menhelyen, a billancourt-i stúdióknál, Gnome et Rhône-nál 90%-os volt, azután Nicolle-nál, Hotchkiss-nél, a vincennes-i tölténygyárban, a juvisyi vasútnál és Villeneuve Saint-Georges-ban, a Crédit Lyonnais-nál, a L'Abeille-féle biztosítótársaságnál, a La Prévoyance-nál, a Lafayette áruházban; 80%-os volt az Oppel et Deutschnál, 70%-os Panhardnál, a SAGI-nál, 60%-os Citroën-Javelnél, Delahaye-nál, az achères-i vasúti kocsiszínben stb."

A november 11-i tüntetésekkel kapcsolatban a *L'Humanité* november 14-i, 137. száma a következőket írta:

„AZ OLYANFÉLE BOCHE-OK, MINT VON STULPNAGEL, PÉTAIN, DARLAN, PUCHEU ÉS BARD, A ZSARUTENGERNAGY, MOZGÓSÍTOTTÁK RENDŐRSÉGÜKET, HOGY A GESTAPO RENDELKEZÉSÉRE BOCSÁSSÁK, MEGAKADÁLYOZZÁK A FRANCIÁKAT ABBAN, HOGY VIRÁGOKAT HELYEZZENEK EL 1941. NOVEBER 11-ÉN A HŐSI EMLÉKMŰVEKEN ÉS AZ ISMERETLEN KATONA SÍRJÁN.

A NÁCIK ÉS LAKÁJAIK ELLENÉRE FRANCIAORSZÁG TISZTELGETT HALOTTAI ELŐTT."

A *L'Humanité*nak ugyanez a száma közölte, hogy Marcel Cachint szabadlábra helyezték.

Az októberi forradalom évfordulója

Az 1917-es októberi forradalom 24. évfordulója alkalmából Sztálin beszédet mondott, amelyből a *L'Humanité* különszáma közölte az alábbi részleteket:

„Elvtársak!

Ma a szovjet rendszer 25. fennállási évének küszöbére értünk. Ilyenkor szokásunk, hogy összegezzük a békés építés terén elért sikereinket. Ebben az évben a háború jelentősen csökkentette, egyes területeken pedig teljesen félbeszakította a békés építőmunkánkat. Arra kényszerített, hogy egész munkánkat háborús vágányokra állítsuk át . . .

Huszonhárom évvel ezelőtt, amikor az októberi forradalom első évfordulóját ünnepeltük, nem volt Vörös Hadseregünk, s tizennégy ország tört ellenünk. Mégis kivívtuk a győzelmet.

Országunk helyzete ma már egészen más. Sokkal gazdagabbak vagyunk, hatalmas Vörös Hadseregünk és Vörös Hajóhadunk van. Mel-

lettünk állnak az antifasiszta népek, amelyek egységes arcvonalat képeznek velünk a hitleri Németország ellen.

Az ellenség elfoglalta Ukrajnát, Belorussziát, a balti köztársaságokat. Behatolt a Donyec-medencébe. Leningrádot fenyegeti és Moszkvát, vörös fővárosunkat, amelyet a tél beállta előtt be akar venni.

Az ellenség halomra gyilkolja honfitársainkat, és erőszakot követ el ellenük az elfoglalt területeken.

Hadseregünk és hajóhadunk harcosai a haza becsületét és szabadságát védelmezve példás bátorságot és hősiességet tanúsítanak. Bátorságuknak az szab határt, hogy az ellenség egyre újabb és újabb csapatokat vet az arcvonalra.

Mi a magyarázata annak, hogy a »villámháború« csődöt mondott keleten?

Mert nyugaton a német fasiszták megrémítették a burzsoáziát a forradalom kísértetével. Ott építeni tudtak az árulásra, de keleten ezt nem tehették meg.

Végül a német fasiszták azt remélték, hogy megegyezésre juthatnak Angliával és Amerikával, és bevonhatják őket az ellenünk indított keresztes hadjáratba. Azért küldték Angliába a hírhedt Hesst, hogy csatlakozásra bírja az angolokat. De a németek kegyetlenül elszámították magukat.

Nagy-Britannia és Amerika nem csatlakozott az ellenünk indított keresztes hadjárathoz. Egy táborba kerültek most a Szovjetunióval a hitleri Németország ellen.

A német fasiszták stratégiai tervei az ellenkező eredményt hozták, mint amire számítottak . . .''

December 5-én a *L'Humanité* 140. száma a következőt közölte:

„December 1-én Saint-Florentinban (Yvonne megyében) Pétain és Darlan, a francia hazafiak gyilkosai találkoztak Göringgel, a Reichstag felgyújtójával és túszok agyonlövetőjével. A találkozóról kiadott közlemény igen szűkszavú, de tudjuk, mit akarnak a nácik. Fel akarják használni a meg nem szállt övezetet arra, hogy Líbiába irányított csapataikat Marseille-be szállíthassák, onnan pedig a francia hadiflotta védelme alatt Algériába és Tunéziába . . .

. . . Montoire után Saint-Florentin újabb állomás az árulás útján,

de ennek is csak az lesz a következménye, hogy Franciaország népe még keményebben ellenáll a betolakodóknak. LE AZ ÁRULÁSSAL! ÉLJEN FRANCIAORSZÁG!"

December 13-án négy franciát agyonlőttek „fegyver- és lőszerrejtegetésért". Von Stulpnagel hirdetményben bélyegezte meg az „angolszász, zsidó és bolsevik zsoldban álló személyek által elkövetett merényleteket". Ezenkívül bejelentette, hogy „agyon fognak lőni száz zsidót, kommunistát és anarchistát, akiknek kétséget kizáróan kapcsolataik vannak a merényletek elkövetőivel". Egyidejűleg nagyarányú deportálást is tervbe vettek.

„Von Stulpnagel újabb száz túszt lövetett agyon" – írta lapunk december 19-i, 142. száma.

„A bandita titokban tartja a mártírok nevét. Vajon azért, mert egykori kitüntetett frontharcosok is vannak az áldozatok között? A náci barbárok ezrével deportálják az antifasisztákat a keleti front hátországába.

Franciaország népe, kelj fel e bűncselekmények ellen, amelyek a középkorba taszítanak vissza bennünket. Tiltakozz, telj el bátorsággal, akarattal és harci szellemmel!"

„A Szovjetunióban visszavonulóban vannak a nácik.

Október 2-án Hitler megígérte katonáinak, hogy november 7-én Moszkvában lesznek. Október 9-én dr. Dietrich kijelentette: »A Szovjetuniót katonailag megsemmisítettük.«

És íme, miután papíron, illetve a mikrofon előtt tönkreverték a hitleristák a Vörös Hadsereget, visszavonulóban vannak Moszkva alatt és Leningrádnál . . .

A keleti frontról visszaérkező németek torkig vannak az egésszel. Rettegnek attól, hogy vissza kell menniük. Minden eszközzel tovább kell bomlasztani lelkiállapotukat, mert a náci hadsereg harci kedvének aláásása Franciaország érdeke.

Gabriel Périt elszállították a Santé-börtönből, és nem tudni, hová vitték. Franciák, tiltakozzatok a hitlerista és Vichy-féle megtorlás ellen, amely Péri, Dutilleul és sokezernyi honfitársunk életét fenyegeti."

Ezalatt a Wehrmacht az orosz tél és a Vörös Hadsereg csapásai alatt visszavonulóban volt. A hitleri csapatokat 200 km-nyire vetet-

ték vissza nyugatra, s a szovjet katonák visszafoglalták Kalinyint, Mozsajkszkot, Kalugát. December 18-án a német hadijelentés így szólt: „Azoknak az intézkedéseknek keretében, amelyek biztosítani hivatottak a téli időszakra való tekintettel a mozgóháborúról az állóháborúra való áttérést, csapataink tervszerű hadmozdulatokat folytatnak frontvonalunk megrövidítése végett."

Számomra Hitlernek ez a beismerése világosan mutatta, milyen óriási nehézségekbe ütközött Oroszországban. Könyveket szereztem be Napóleon oroszországi hadjáratáról. Volt közöttük egy, amely különösen felkeltette a figyelmemet: *I. Napóleon és a Nagy Hadsereg története 1813-ban.* Szerzője Louis-Philippe de Ségur volt.

Ugyanebben az időszakban megbíztam a szemétből gyűjtött papírbála fedezékben dolgozó nyomdászunkat, hogy készítse elő kiadásra Jevgenyij Tarlé szovjet professzor *Napoleon* című munkájának 13. fejezetét.* Amikor a fejezetnek brosúra alakban való megjelentetését elhatároztam, a jövőbe vetett bizalommal gondoltam azokra a nehézségekre, amelyekkel Oroszországban szembe fog kerülni a hitlerista hadsereg, s amelyeket képtelen lesz leküzdeni. Tarlé sorait olvasva, úgy éreztem, hogy ez jövőbe látás és egyáltalán nem fantazmagória: „Abból a 420 000 emberből, aki 1812 júniusában átlépte a határt, decemberre már csak néhány szétszórt csapat maradt, amelyek egymást követve keltek át visszafelé a Nyemen-folyón. Poroszország és Lengyelország területén sikerült mintegy 30 000 főnyi hadsereggé szervezni őket, főleg azokat az egységeket, amelyek nem hatoltak el egészen Moszkváig. A többiek elpusztultak, vagy fogságba estek, de a foglyok számát még a legderűlátóbb számítások sem becsülik többre százezernél. Vagyis a csaták, főképpen pedig az éhség, a hideg, a fáradtság és a visszavonulás folyamán fellépő betegségek mintegy 290 000 áldozatot szedtek."

Amikor a különböző beszámolókat olvastam a császári hadsereg visszavonulásáról, világosan láttam, hogy a Wehrmacht sem lehet jobb helyzetben, s arra a meggyőződésre jutottam, hogy amennyiben az orosz hazafiak annak idején állandóan nyugtalanították Napó-

* Tarlé: Napoleon. Gondolat. 1967., 1972.

leon csapatait, Hitler csapatainak sorsa sem lehet jobb, s most már bizonyosnak tekinthető, hogy a nácik nem kerülhetnek ki győztesen a Szovjetunióban megindított vállalkozásukból.

Gabriel Périt agyonlövik

December kegyetlen hónap volt számunkra. Gabriel Périt, akiről tudtuk, hogy veszélyben van, 15-én a hitleristák agyonlőtték. Miután visszautasította Doriot emberének, Camille Fégynek azt az ajánlatát, hogy megmentheti életét pártja elárulásával, drága Gabrielünket meggyilkolták. Özvegye, Mathilde Gabriel Péri minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult, hősies, drága elvtársunk teste sohasem került elő.

Amikor Gabriel haláláról értesültem, nem tudtam visszatartani könnyeimet, s amikor elolvastam búcsúlevelét, amelyet december 14-ről 15-re virradó éjszaka írt, amikor minden pillanatban várta a halált, lelki szemeimmel magam előtt láttam őt, választékos modorával, ironikus mosolyával, s azzal a sajátos, látszatra életművész megjelenésével, amely mögött az eszméi iránti határtalan odaadás és soha, egyetlen pillanatra meg nem ingó bátorság rejtőzött. A *L'Humanité* 1942. január 23-i, 147. száma a következő kivonatot tette közzé ebből a megrendítő levélből:

„Hű maradtam életideálomhoz. Tudják meg, honfitársaim, azért halok meg, hogy Franciaország éljen. Elvégeztem utolsó lelkiismeretvizsgálatomat. Pozitívnak bizonyult. Szeretném, ha ezt mindenkinek elmondanátok. Ha életemet újra kezdhetném, ugyanezt az utat választanám.

A mai éjszakán is hiszem azt, hogy az én drága Paul Vaillant-Couturier barátomnak igaza volt abban, hogy a kommunizmus a világ fiatalsága, és elhozza a »daloló holnapokat«.

Ami hamarosan velem történik, az is a »daloló holnapok« eljövetelét szolgálja. Erősnek érzem magam ahhoz, hogy szembenézzek a halállal.

Isten veletek. Éljen Franciaország!"

A *L'Humanité* leleplezte, milyen kényszer alkalmazásával próbálták rábírni Gabriel Périt az árulásra, majd hozzátette:

„Ezt az embert szolgáltatta ki Pucheu, a gyilkos miniszter Sampaix-val és annyi más vértanúval együtt az ellenség csapásának.

Izzék gyűlölettől a szívünk; Franciaország népének megbosszulandó halottai vannak, s meg is fogja bosszulni őket."

Ugyanez a szám írta a következőket:

„Halálra ítélték a 25 esztendős Marie Dubois-t, két gyermek anyját. Semmit sem követett el, ha csak azt nem, hogy szereti Franciaországot, és a Gestapo által keresett egyik kommunistának a felesége. A hír olyan felháborodást keltett, hogy a fiatalasszony kivégzése elmaradt.

A tiltakozások, a levelek, az intervenciók eredménnyel jártak, mert a nép haragját fejezik ki. Cselekedni kell tehát, hogy lefogjuk a gyilkosok kezét."

Ugyanazon a napon, amikor Gabriel Périt agyonlőtték Párizsban, Caenban agyonlőtték Lucien Sampaix-t, a *L'Humanité* főszerkesztőjét. A két kommunista harcos a halálban is egyesült, ahogyan egyek voltak a harcban.

A párt számára súlyos volt a csapás. Elhatároztuk, hogy „A halottak vádolnak" címmel brosúrában megjelentetjük azt a két beszédet, amelyet Lucien Sampaix, illetve Gabriel Péri mondott 1939. július 28-án a Szajna megyei büntető törvényszék előtt.

Az 1941-es esztendő végére már kirajzolódtak a nácik eljövendő vereségének körvonalai, de a következő évben még egy új, hatalmas katonai erőfeszítéssel próbálkoztak.

A SZTÁLINGRÁD FELÉ ÖZÖNLÉS ESZTENDEJE

1942-ben újesztendei ajándékul a vichyi klikk felemelte a postai díjszabást. A párizsi rádió pedig Hitlernek egy beszédét közvetítette, amely kifejtette, hogy Németország meg fogja nyerni a háborút, ha likvidálta a bolsevikokat, a kapitalistákat, a zsidókat és az angolszászokat. A hitleristák azonban nem érezték magukat biztonságban. 1942. január 3-án a Bassano utca és a Champs Élysées sarkán egy német könyvkereskedés előtt pokolgép robbant, és pozdorjává törte a kirakatüvegeket.

A lakosság élelmiszerellátása egyre szűkösebb lett, a Wehrmacht rekvirálásai miatt.

Február 6-i számában a *L'Humanité* béremelést követelő sztrájkokról közölt híreket, s felszólította a dolgozókat, tömörüljenek szakszervezetekbe. Ugyanez a szám a parasztokhoz is intézett egy felhívást:

„A gyilkos von Stulpnagel elégedetlen a francia parasztokkal, mert hazafiakként viselkednek, és ellenállnak a rekvirálásnak.

A banditagenerális kényszermunkával és halálbüntetéssel fenyegeti ezeket a parasztokat. De téved a porosz vadállat, ha azt hiszi, megfélemlítheti a mi parasztjainkat.

Parasztok, rejtsétek el termékeiteket, adjátok el őket titokban a franciáknak, s gondoskodjatok arról, hogy magtáraitok üresek legyenek, amikor rekvirálni jönnek. Ezenkívül, ha a parasztok összefognak minden faluban és *vasvillával* akadályozzák meg, hogy bármit elrekviráljanak tőlük, a hitleristák kétszer is meggondolják majd, hogy behatoljanak-e gazdaságaitokba.

Paraszt barátaink, szálljatok szembe minden eszközzel a betolakodóval és lakájaival, ravaszsággal, s szükség esetén erővel is; érdeketek ez, és kötelességetek is, mint jó franciáké."

A bérprobléma azért is igencsak előtérbe került, minthogy február 16-án a párizsi övezetben 1600 frankban rögzítették azt a havi bérminimumot, amelynél kevesebbet nem lehetett fizetni. Ez nem volt ugyan kielégítő intézkedés, de legalább többé-kevésbé tiszteletben tartották.

Ugyanebben az időszakban Otto von Stulpnagel tábornok lemondott franciaországi német katonai főparancsnoki tisztjéről, s unokafivére, Heinrich von Stulpnagel tábornok került a helyébe. Közben azonban jelentékeny változások történtek a franciaországi német katonai parancsnokság szervezetében. Franciaországba küldték Himmlernek, az SS főnökének közvetlen képviselőjét, Karl Oberget, aki a Wehrmachttól független rendőri erők főparancsnoka lett. Titulusa így szólt: „Höherer SS und Polizeiführer im Bereich des Militärbefehlshabers in Frankreich" (legfőbb SS- és rendőrfőnök a franciaországi katonai főparancsnokság területén).

Március elején a Tanger utcában megöltek egy német altisztet, és Schaumburg tábornok bejelentette, hogy amennyiben március 16-ig nem sikerül felfedni a merénylet elkövetőit, húsz kommunistát és zsidót kivégeznek.

A március 3-ról 4-re virradó éjszakán a szövetséges légierő bombázta a Renault boulogne-billancourt-i üzemét. A bombatámadásnak sok halálos áldozata volt, s ez ürügyül szolgált a náciknak arra, hogy az általuk lépten-nyomon lábbal tiport „humanitárius" elvek nevében megbélyegezzék ezt a bombázást.

Március 4-én hét hazafit német haditörvényszék elé állítottak számos merénylet vádjával, amelyeket nem is tagadtak. Március 7-én halálra ítélték őket, s a tanács elnöke szükségesnek látta, hogy szerencsekívánatait fejezze ki a francia rendőrségnek, amely a német rendőrséggel együttműködve segített elfogni őket. Nem árt felidézni ezeket az eseményeket, mert sokan nagyon szívesen szeretnék elfelejteni, hogy a francia rendőrök, akik részt vettek a hazafiak felkutatásában, és hozzájárultak letartóztatásukhoz, súlyos bűnöket követtek el.

1942. március 7-én a nácik Évreux-ben agyonlőtték Pierre Sémard-t. A reakció éveken át rágalmazta, fenyegette, támadta az 55 éves Sémard-t, a Politikai Bizottság tagját, a vasutas szakszervezet titkárát, Seine megye tanácsának tagját, de ő megingathatatlanul állta az új viharokat, s gyengeség nélkül nézett szembe az ellenséggel.

A hitleristák természetesen nem mulasztották el az alkalmat, hogy megtegyék azt, amit a francia reakció már oly régen szeretett volna. Sémard azonban a sír szélén is a felé a hatalmas csatamező felé fordította tisztánlátó elméjét, amelyben Franciaország sorsának is el kellett dőlnie. Erről tanúskodik megrendítő búcsúlevele, amely még az illegalitásban jutott el hozzám, és könnyeket csalt ki a szememből.

Sémard a következőket írta kivégzése előtt:

„Nem remélt alkalom kínálkozott, hogy eljuttassam hozzátok utolsó üzenetemet, néhány perc múlva ugyanis agyonlőnek. Nyugodtan várom a halált; meg fogom mutatni hóhéraimnak, hogy a kommunisták hazafiakként és forradalmárokként tudnak meghalni.

Utolsó gondolatom veletek van, bajtársaim, pártunk minden tagjával, minden francia hazafival, a Vörös Hadsereg hős katonáival és vezérével, Sztálin elvtárssal.

Franciaország felszabadulásának biztos tudatában halok meg. Mondjátok meg barátaimnak, a vasutasoknak, hogy semmivel ne segítsék a nácikat.

A vasutasok meg fognak érteni, meg fognak hallgatni engem, cselekedni fognak! Meggyőződésem ez.

Isten veletek, drága barátaim, közel a halál, de tudom, hogy a nácik, akik most agyonlőnek, már legyőzöttek, s hogy Franciaország győztesen kerül ki a harcból.

Éljen a Szovjetunió, éljenek szövetségesei!

Éljen Franciaország!"

A hitleristák gyilkolták a hazafiakat, s eközben nagylelkűnek akartak látszani. Így pl. Heinrich von Stulpnagel tábornok megbízottja az ún. „gyakorlati szocializmus" nevében 100 millió frank összegű csekket nyújtott át a boulogne-billancourt-i támadás károsult-

jai részére a COSI-nak (munkás gyorssegélybizottság), melynek Gabriel Lafaye volt államtitkár volt az elnöke. Ez az összeg a negyedét képviselte annak, amit Franciaország naponta fizetett a hitlerista megszállóknak.

Angol partraszállás Saint-Nazaire-ban

Angol hadihajók a március 27-ről 28-ra virradó éjszakán rajtaütöttek a saint-nazaire-i tengeralattjáró-támaszponton. Sok francia azt hitte, hogy ez a hadművelet a közeli partraszállásnak és a második front létrehozásának előhírnöke.

Mindamellett kételyeink voltak abban a tekintetben, hogy az angol–amerikai szövetségesek hamarosan létre akarnák hozni a második frontot. Az események megmutatták, hogy nekünk volt igazunk.

A tömegek harckészsége azonban nőttön nőtt, s 1942. május 1. „a francia nemzet harci napja lett az elnyomók ellen, a szabadságért és a függetlenségért". Ebből az alkalomból kiadtuk a jelszót: „Hódítsuk vissza az utcát." „Szembe kell szállni a rendőrséggel", s a Francia Szabadharcosok és Partizánok feladata a tüntetők védelmezése.

Louis de Brouckère, a Szocialista Internacionálé volt elnöke, az orosz forradalom 24. évfordulója alkalmából beszédet mondott Londonban, s ebben többek között kijelentette, hogy az „októberi forradalomnak még nagyobb a hatása a világeseményekre, mint annak idején a francia forradalomnak. E háború után – mondotta – az októberi forradalomnak az emberiség történetében játszott szerepe még jelentősebbnek fog mutatkozni."

Brouckère keserűen emlékezett vissza arra, hogy a háború előtt a Szovjetunió és a kommunisták mennyi lehetőséget kínáltak a nemzetközi munkásegység megvalósítására.

„Ha az az egység megvalósul – jelentette ki –, a német veszély nem ölthetett volna ekkora mértéket. Később majd tisztázni kell azoknak a felelősségét, akik ellenezték ezt az egységet, és meghiúsították."

Brouckère azzal fejezte be nyilatkozatát, hogy hozzá kell fogni a nemzetközi munkásegység háború utáni megvalósításának előkészítéséhez. Louis de Brouckère-nek ezt a beszédét minden dolgozó rokonszenvvel fogja üdvözölni. Meggyőződésünk, hogy a szocialista munkások feltétlenül követni fogják ezt az utat, amelyet a II. Internacionálé volt elnöke mutat nekik, s vállvetve harcolnak kommunista testvéreikkel Franciaország szabadságáért és függetlenségéért, a fasizmus végérvényes szétzúzásáért, amely előfeltétele annak, hogy továbbindulhassunk a szocializmus felé.

Bármilyen korlátozott horderejű volt is a Saint-Nazaire-ban végrehajtott angol hadművelet, azzal a következménnyel járt, hogy a németek katonai intézkedéseket tettek, amelyek során riadókészültségbe helyezték a Wehrmachtnak a francia partok mentén állomásozó összes egységét, azokat, amelyeket nem sokkal előbb helyeztek von Rundstedt marsall parancsnoksága alá. Ezenkívül végig a tengerparton védelmi berendézeseket kezdtek építeni. Ezt a védelmi rendszert nevezték el „Atlanti Falnak". A „fal" megépítéséhez azonban német munkaerőt kellett Franciaországba hozni, s hogy a Franciaországba irányított német munkásokat pótolják, a hitlerista hatóságok megindították azt a nagy akciót, melynek keretében francia dolgozókat vittek Németországba. Önkénteseket toboroztak azzal a felhívással: „Dolgozók, gyertek Németországba, magasak a bérek!"

A minisztertanács elnökhelyettesi hivatalának államtitkárát, Benoist-Méchint bízták meg azzal, hogy irányítsa „a Németországban dolgozó francia munkaerő ügyeivel foglalkozó hivatalt, melynek feladata kapcsolatot tartani a kormány és ama francia munkások között, akik szabad akaratukból szerződtek le németországi munkára, biztosítani érdekeik védelmét, és rendezni ideiglenes külföldi tartózkodásukkal kapcsolatban felvetődő összes konzuli természetű problémáikat."

Az önkéntesek azonban nem jelentkeztek elég nagy számban. Így azután hamarosan kötelezővé tették francia dolgozók németországi munkavállalását, különösen, amikor Pétain kormányfővé nevezte ki Lavalt, aki 1940. december 13-a óta nem vett részt a vichyi kormányban. Ez 1942. április 18-án történt. Pétain ugyanezen a napon léptette hatályba a 11. sz. alkotmányjogi törvényt. Ez a törvény egy,

az államfőnek felelős kormányfőre ruházta Franciaország bel- és külpolitikájának tényleges irányítását. Laval elődje, Darlan tengernagy a szárazföldi, tengeri és légierők főparancsnoka lett. Laval ebben az új kormányban saját kezébe vette a belügyet, a külügyet és a tájékoztatást, s volt néhány munkatársa is.

Miközben a kormányt átalakították, egyre fokozódott a megtorlás.

Április 7-én huszonhét hazafit állítottak egy német haditörvényszék elé, amely huszonötöt halálra ítélt közülük. Hitler katonai bírái fontosnak tartották annak hangsúlyozását, hogy a vádlottak „kommunista jelleműek". Rámutattak, hogy „a terroristák által elkövetett merényletek, valamint a Szabadharcos csoportok megalakítása nem nemzeti jellegű tevékenység." E parolis bírák szerint az elítéltek tetteit az oroszok parancsolták.

Április 13-án, néhány nappal a Laval-kormány megalakulása előtt Schaumburg tábornok a következő hirdetményt tette közzé: „Április 2-án gyilkosságot követtek el egy német őrszem ellen, a Wehrmacht használatában levő egyik helyiségbe pedig pokolgépet dobtak. Megtorlásul azonnal agyonlövettem öt kommunistát. Ha 1942. április 17-ig nem kerül kézre a fenti cselekmény elkövetője, agyonlövetek néhány, egyetemlegesen felelős zsidó és kommunista személyt."

Schaumburg tábornok április 21-én kelt újabb hirdetménye bejelentette, hogy a Wehrmacht egyik tagja ellen április 8-án elkövetett merénylet következményeképp agyon fognak lőni 15 kommunistát, s hogy egy német katonának a Molitor metróállomáson történt kivégzése miatt agyonlőnek tíz kommunistát és zsidót, 500 továbbit pedig deportálnak.

1942 elején megváltoztattam illegális lakásomat. Elutaztam Bourgla-Reine-ből, és Palaiseau mellett rendezkedtem be. Pártunk vezetőségét nagyon súlyos csapások érték a megtorló intézkedések következtében. Félix Cadras elvtársat, ezt a nagy jövőjű, fiatal pártmunkást, aki rendkívül fontos szerepet töltött be a pártvezetésben, 1942 februárjában letartóztatták. Nővére, Georgette már 1941. március

26-án az ellenség kezére került, s egy vichyi különbíróság tízévi börtönbüntetére ítélte.

Ebben az időszakban nagyon sok elvtárs bukott le. Egymás után került az ellenség kezére Marie-Claude Vaillant-Couturier, Danielle Casanova, Georges Politzer, Jacques Solomon és Madeleine Laffitte, Jean Laffitte felesége.

Félix Cadras, ez a hallatlanul értelmes, nagy lélekjelenléttel bíró és végtelenül hű elvtárs csodálatos bátorsággal dolgozott. Calais-ból származott, apja elesett az első világháborúban. Őt pedig tüzéraltisztként hívták be a hadseregbe. Pas-de-Calais megye pártszervezetének titkára és a Központi Bizottság tagja volt. Szervező munkával bízták meg a pártban, ami az illegalitás körülményei között különlegesen nehéz feladat volt. Georges Politzert és Jacques Solomont ugyanabban az időszakban tartóztatták le, mint Félix Cadras-t. A Gestapo és a vichyi rendőrség mindhármukat megkínozta.

Pucheu miniszter személyesen jelen volt Georges Politzer és Félix Cadras megkínzásánál. Cadras-t 1942. május 30-án ölték meg a német golyók, amelyek apjával is végeztek. Cadras a szerénység, a nyugodt bátorság mintaképe volt. Magával vitte a sírba a birtokában levő összes titkot, semmit sem szedtek ki belőle a kínzással. Tisztelet és dicsőség az ellenállás e hősének, a kommunizmus nagyszerű harcosának.

Félix Cadrast pótolni kellett, s Benoît Frachonnal úgy döntöttünk, hogy feladatkörét arra az elvtársra bízzuk, aki a háború előtt a titkárom volt. Jean Laffitte megszökött a hadifogságból, és Jean Castelas-val, valamint Arthur Dallidet-val vette fel a kapcsolatot. Még 1941 elején láttam viszont, Marie-Claude Vaillant-Couturier egyik lakásán, s akkor azzal bíztuk meg, hogy szervezze újjá a pártot a párizsi övezetben. Ahogyan akkor mondottuk, a párizsi interrégió élére állt, s ennélfogva közvetlen kapcsolatba került Félix Cadras-val, Arthur Dallidet interregionális összekötője pedig Robert Dubois volt.

Visszaemlékezéseimnek ezen a pontján egy olyan emberről szeretnék beszélni, aki felbecsülhetetlen szolgálatokat tett a pártnak az illegális harcban, és hősként halt meg. Arthur Dallidet-ről van szó, a nantes-i születésű kohászról, aki 1929-ben jött Párizsba, Párizs környékének különböző üzemeiben dolgozott, majd 1934–35-ben a Renault-gyári kommunista szervezet egyik vezető alakja volt.

Amikor a párt illegalitásba vonult, rendkívül felelősségteljes tisztséget bízott Dallidet-ra. A káderügyek vezetője lett, ami az illegalitásban az elképzelhető legnehezebb munka. Először is szakadatlanul kutatni kellett a legjobb pártmunkások után, hogy biztosítani lehessen a felelős tisztségek betöltését. Kipróbált embereket kellett javasolni a kiesettek helyére. Fel kellett kutatni és ki kellett képezni olyan szakembereket, akik értenének a nyomdászathoz, okmányok előállításához stb.

Ennél azonban még nehezebb volt egyrészt ügyelni arra, hogy a sorainkba behatoló ellenséget a kellő időpontban ártalmatlanná tegyük, másrészt el kellett készíteni a tartalék káderek listáját. Óriási munka volt ez, amit Arthur Dallidet elvtárs nagyszerűen látott el. Feladata azért is rendkívül veszélyes volt, mert sok emberrel kellett állandóan találkoznia, s így sokat kockáztatott.

1943-ban tartóztatták le. Iszonyatosan megkínozták. A párt legsúlyosabb titkai voltak birtokában, de a nantes-i kohászt megkeményítette a fájdalom. Nem beszélt. Kiérdemelte azt a bizalmat, amelyet pártunk belé helyezett, s amely korlátlan volt. Amikor letartóztatták, nem is változtattam lakást, pedig én továbbítottam hozzá a pártvezetés utasításait, Dallidet pedig ismerte a címemet. Biztos voltam benne, hogy nem fog beszélni.

Arthur Dallidet, ez a szerény munkás, aki sohasem tűnt fel, aki csendben látta el a dolgát, egyike azoknak, akiknek jóvoltából pártunk egy egész időszak folyamán becsülettel láthatta el azt a feladatot, amelyet a történelem bízott rá a nagy földalatti küzdelemben, a nemzeti felszabadító felkelés előkészítésének időszakában.

Arthur Dallidet lebukása illegális tevékenységem egyik legsúlyo-

sabb élménye volt, egyike azoknak a pillanatoknak, amikor az embert megérinti a kétségbeesés szele. Pótolni kellett az ellenség kezére került kiváló harcost, s választásunk egyik helyettesére, Robert Budoisra, fedőnevén Bretonra esett.

Jó néhány lebukás történt, s ezért okvetlenül meg kellett állapítani, hogy mekkora kiterjedésű a nácik és segédeik, a pétainista rendőrök megfigyelőhálózata. Összekötőmnek, Victornak is meg kellett kettőznie éberségét, hiszen Arthur Dallidet letartóztasával a Gestapo nyiván bizonyosságot szerzett arról, hogy ezúttal a pártvezetés közvetlen közelében csapott le.

Óvakodni kellett attól, hogy az ember elfogadjon nyilvános helyen, téren, utcán adott találkozókat, mert azt az elvtársat, akivel találkozni kellett, követhették anélkül, hogy észrevette volna. Ha pedig lakásra vagy külvárosi magányos épületbe kellett menni, az ember sohasem lehetett biztos abban, hogy nem botlik-e a rendőrségbe, amely megszállta a környéket.

Így egy ízben Victornak Yvonne Torti elvtársnőt kellett felkeresnie. Mielőtt belépett volna az épületbe, észrevette, hogy az ablakon le van eresztve a függöny. Ez azt jelentette, hogy veszély van. Yvonne-nak még a rendőrök behatolása előtt volt ideje kikapcsolni a függönytartókat az ablak mindkét oldalán. Így azután a Gestapo emberei hiába várták, hogy elvtársak érkezzenek, nem lett meg az az örömük, hogy letartóztatják őket.

Jean Laffitte letartóztatása után kerestünk egy elvtársat Benoît Frachonnal, aki alkalmas lehetett a helyére. Lecoeurt jelöltük ki, aki részt vett a bányászsztrájkban, bár nem ismertük őt elég alaposan, mint ez gyakori volt az ellenség kezére került elvtársak esetében.

Ez a szánalmas figura azóta jócskán előre haladt a reakció útján, de nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy abban az időben még nem volt vaj a fején. Ahhoz az emberfajtához tartozott, akitől ösztönösen elfordulunk. Egyáltalán nem véletlen, hogy jellegzetes képviselője annak a kielégíthetetlen étvágynak és csillapíthatatlan becsvágynak, amely egy bizonyos francia politikai fauna tünete. Ezek az emberek szocializmusról beszélnek, de csak szavakban szocialisták. Ennek a kaméleonnak olyasfajta megnyilvánulásai voltak egymást követően, amelyek sokféle feltevésre adtak lehetőséget, minthogy

azonban a renegátok nem túl érdekes figurák, többé nem foglalkozom a Lecoeur-üggyel emlékirataimnak ebben a kötetében.

Raymond Dallidet, Arthur fivére különösen fontos szerepet játszott: az összeköttetést szervezte a párt és a Francia Szabadharcosok és Partizánok között. 1941. július 14-én, a Saint-Michel körúton lezajlott diáktüntetésről jövet, razziába került, s bevitték a Panthéonnál levő őrszobára. Minthogy nem voltak nála hitelesnek tűnő személyazonossági iratok, igyekezett a letartóztatottak sorának a végére állni, hogy késleltesse kihallgatását.

Ekkor az őrszoba ajtaja előtt álló rendőrkordonhoz odalépett egy házaspár, s Raymond Dallidet hallotta, hogy a fiatalasszony mentőkocsit kér, hogy elszállíttathassa beteg édesanyját. Az egyik rendőr kivált a többiek közül, arrább tolta az ajtó előtt várakozókat, s elvezette a házaspárt egy kis ablak elé.

Raymond kihasználta a kavarodást, kilépett a letartóztatottak csoportjából, megfogta az egyik őrséget álló hekus karját, s magabiztos hangon így szólt hozzá: „Mondja meg a feleségemnek, hogy ne keressen, visszamegyek az anyjához." – „Ja úgy, maga a férj? – szólt a rendőr, s hozzátette: Majd szólunk a feleségének, csak menjen." – Raymond Dallidet-nak így sikerült eltávoznia, így menekült meg a kihallgatástól, amely súlyos következményekkel járt volna ránézve.

Jót nevettünk, amikor elmondta nekem ezt a történetet. Ez az epizód is megmutatta rendkívüli hidegvérét, amelyet már addig is becsültem benne.

A következő évben, 1942. március 6-án, nem sokkal fivére, Arthur Dallidet letartóztatása után olyan kalandban volt része Raymondnak, amelyről érdemes beszámolni. Reggel 7 órakor megjelent a Geoffroy Saint-Hilaire utca 49-ben, a 7. emeleten, mert azt remélte, hogy ott találja a Francia Szabadharcosok és Partizánok technikai szolgálatának felelősét, akivel előzőleg megszakadt a kapcsolat.

A lakásban azonban nem Gaulué elvtársat találta, hanem egy rendőrt. Hirtelen mozdulattal az arcába vágott valami élelmiszercsomagot, és megpróbált kereket oldani, csakhogy megbotlott, elesett, a hátán csúszott le egy emeletet, s egy lépcsőpihenővel lejjebb azon vette észre magát, hogy revolvert szegeznek a mellének.

Raymond vitatkozni kezdett a zsaruval, az lassan leeresztette a

fegyvert, közben azonban érkezett egy másik is. A két rendőr beleegyezett, hogy nem bilincseli meg Raymond-t, de közrefogták, s elindultak vele a Fossés-Saint-Marcel utcai őrszobára.

Raymond a mecset közelében hirtelen lerántotta magáról a felöltőjét, és a rendőrök lábához vágta, akik elvesztették egyensúlyukat, és elestek. Ő futásnak eredt, és vagy 50 méternyi előnyre tett már szert, ekkor azonban egy forgalmi rendőr, aki kollégáinak sípszavára figyelt fel, pisztollyal a kezében megállította. Természetesen most jól összeverték, és megbilincselték.

Dallidet-t a különleges brigád emberei hamar azonosították, minthogy azonban viszonylag jó iratai voltak, ő ragaszkodott ahhoz, hogy az iratok szerinti személlyel azonos. Erre az egyik rendőrtiszt megjegyezte: „Fivéredet legalább a saját nevén fogják agyonlőni, te rosszul teszed, hogy megmakacsolod magad."

Átvezették egy szomszédos helyiségbe, és ekkor behozták fivérét, Arthurt. Szörnyű állapotban volt, kezén bilincsek, ereje láthatólag fogytán, de rendkívül büszkén tartotta magát a rendőrök jelenlétében. Elment a fivére előtt, s tekintetük nem kapcsolódott egymásba. Legszívesebben egymás nyakába borultak volna, de úgy tettek, mintha nem ismernék egymást, s amikor később belépett egy rendőr, és elkiáltotta magát, „Dallidet", csak Arthur kelt fel, elment a fivére mellett anélkül, hogy ránézett volna, pedig utoljára látták egymást.

Március 7-én, szombaton Raymond Dallidet-t újra kihallgatták, s közölték vele, hogy az az ember, akinek a nevét viseli, bizonyos Huron, 1940 óta halott. Ezután egy másik helyiségbe vitték, ahol más elvtársak voltak, Hélène Langevin, Paulette Prunières, Simone Loche, Tugros, aki az FTPF egyik rádiószolgálatát irányította, Gaulué, akinél Raymond-t letartóztatták, a Saint-Ouenból való Bauer doktor és Vigneron professzor.

Raymond Dallidet megállapíthatta, hogy ezek az ellenállók valamennyien rendkívül bátran viselkednek, telve vannak hazafias hittel. Gyorsan összebarátkozott Vigneronnal. Egy 8–10 méter hosszú, és 3 m széles folyosószerű helyiségben voltak, amely rácsos ablakon át kapott igen kevés világosságot egy belső kis udvarról. A berendezés egy asztalból, két padból és egy ládából állt, ezenkívül a baloldali falon 1,5 m magasságban egy kis nyílás volt.

Tíz fogoly volt a helyiségben, és kint tíz őr, akiket 6 óránként váltottak. Miközben elviselhetetlen lassúsággal és szorongások közepette teltek az órák, Vigneron e nyílás iránt érdeklődött, amely Raymond figyelmét is magára vonta. Valahogyan meg kellett tudni, mi van mögötte. Munkaidőben nyilvánvalóan tisztviselők, de ott vannak-e dél és 14 óra között is? A kérdés tisztázatlan maradt.

Kedden, 11-én, délben 1/4 1 tájban, amikor napi élelmüket hozták a foglyoknak, Raymond Dallidet félrevonta Vigneront, és azt javasolta neki, próbáljanak megszökni. Két feltételt szabott: 1. ő próbálkozik elsőnek; 2. a tervről nem szól senkinek, s többé nem kéredzkednek ki a helyiségből.

Negyedórával később a két szökevényjelölt seprőt kért, hogy kitakarítsák a helyiséget, s ezzel olyan porfelhőt kavarjanak, amely mindenkit elriaszt a kisablak közeléből. Ugyancsak a takarítás ürügyén a ládát meg az ablaknyílás alá tolták, egy asztalt pedig felfordítva a láda elé húztak, hogy elfedjék az ablaknyílást.

Vigneron, aki egyfolytában söpört, és kavarta a port, valahogy leverte az ablakról a zárat, Raymond pedig átbújt az ablakon, s kézen állva kötött ki a szomszédos üres helyiségben. Gyorsan maga után rántotta felöltőjét és kalapját, amelyet a ládán hagyott, és visszahajtotta az ablakot. A helyiség ajtaja nyitva volt. Kilépett egy folyosóra, amelynek szerencsére igen gyér volt a világítása, mert éppen szembetalálkozott egy zsaruval, aki Paulette Prunières-t hozta vissza az illemhelyről.

Ekkor Raymond Dallidet-nak a második emeletről le kellett jutnia a rendőrprefektúra földszintjére, mégpedig lehetőleg nem túl sietősen. Éppen, mielőtt a földszintre ért volna, hátulról megpillantott egy rendőrt, aki azonban elvtársunkat csak akkor vette észre, amikor az már mellette volt. Így csak a profilját látta, s azt is bizonytalanul, mert Raymond a másik irányba nézett. A detektív bátortalanul megszólalt: „Uram, uram", de szökevényünk ekkor már a prefektúra „díszudvarnak" nevezett első részében volt, s továbbhaladt sietség nélkül, mintha nem hallotta volna a megszólítást. Két rendőr között hagyta el a prefektúrát, akik rá sem hederítettek.

Innen Raymond a Saint-Michel híd irányába indult, mert a metróra akart felszállni, de egy fillér sem volt nála. Szerencsére azonban

egy metrójegy maradt a zsebében a motozás után, s így hamar eltűnhetett a prefektúra környékéről.

Később Raymond megtudta, hogy Vigneronnak is sikerült megszöknie. Az őrök csak este 6 óra tájban tudták meg, hogy két fővel csökkent a létszám. Ez természetesen némi felfordulást idézett elő a rendőrségen. Ami a többi letartóztatott elvtársat illeti, a nácik deportálták őket, ez jól mutatta, hogy Vichy a Gestapónak dolgozik.

Elképzelhető, mennyire megörültünk, Benoît Frachon meg én, amikor Raymond Dallidet visszatért, és elmesélte szökését.

Hogy is álltunk ekkor?

A nácik helyzete súlyosbodott. Május 5-én, ugyanazon a napon, amelyen az angolok partra szálltak a madagaszkári Diégo-Suarezban, Karl Oberg SS-főnök Párizsban telepedett le, hogy fokozza a hazafiak elleni megtorlást. Minden területi prefektúra mellett náci rendőri hálózatot is létrehoztak. A becslések szerint ekkor 2000 náci rendőr tevékenykedett Franciaországban, a francia rendőrséggel együttműködve.

A hazafiaknak a megszállók elleni akciói mind nagyobb méreteket öltöttek. A *L'Humanité* 1942. május 8-i, 161. száma a következőket írta ezzel kapcsolatban:

„A hazafiak kisiklattak egy boche vonatot Gagnynál, egy másikat pedig Brétignynél.

Elszánt hazafiak rajtaütöttek egy 40 főnyi SS-alakulaton. A parancsnokot megölték. Az SS-ek mind hasra feküdtek, s amilyen gyávák, reszkettek a félelemtől, így a hazafiak akadálytalanul vissza tudtak vonulni.

Beauvais-ban lángba borítottak egy a boche-oknak dolgozó jelentős fűrésztelepet.

Clichyben felgyújtották a Citroën-gyár gumikészletét.

Arras-ban gránáttal támadást hajtottak végre a Gestapo épülete ellen.

Nord, Pas-de-Calais, Aisne és Meurthe-et-Moselle megyében több boche búcsút mondott ennek az árnyékvilágnak.

Arras-ban felgyújtottak több szalmaszállítmányt.

Nord megyében felrobbantották egy nagyfeszültségű távvezeték két tartóoszlopát, egy lőporraktárba pedig behatoltak a hazafiak, és felfrissítették készletüket.

Akcióra mindenütt! Franciaország földje égjen a náci betolakodók talpa alatt!"

A *L'Humanité* 1942. május 15-i, 162. száma pártunk harci felhívását közölte a francia lakosság legkülönbözőbb rétegeihez. A felhívás befejező része, amelyet én írtam, így hangzott:

„Jeanne d'Arc és a valmyi hősök nyomdokában

Csak erőszakkal kerekedhetünk a barbárok fölébe, s mindnyájunknak egyre keményebb csapásokat kell rájuk mérni. Fokoznunk kell a szent felszabadító háborút. Amikor Hitler és Laval ellen harcolnak a francia hazafiak, hogy kikergessék az egyiket hazánkból, a másikat a hatalomból, legyenek katolikusok, protestánsok vagy ateisták, kommunisták vagy republikánusok, parasztok vagy munkások, értelmiségiek vagy boltosok, fiatalok vagy öregek, Jeanne d'Arc Franciaországának, Valmy Franciaországának, az 1870–71-es szabadságharcosok és hazafiak Franciaországának dicső hagyományát, az első világháború győztes katonáinak dicsőséges hagyományait újítják fel, s folytatják az 1939–40-es háború katonáinak harcát, akik az árulás ellenére is a francia becsületet védelmezték."

Együtt a katolikusokkal

Igyekeztünk a hitleri megszállók elleni harcban a mi oldalunkra vonni a katolikus hazafiakat, akiket nem tévesztettünk össze az egyházi hierarchia bizonyos kollaboránsaival. Ezért a *L'Humanité* május 22-i számában „Kezet nyújtunk a katolikusoknak" címmel nagy cikket közöltünk, amelyben többek között a következőt írtuk:

„Már jóval a háború előtt, amikor a hitlerizmus fenyegetni kezdte

hazánkat, a Francia Kommunista Párt Maurice Thorez révén közvetlenül fordult a katolikusokhoz, és testvéri jobbját nyújtotta nekik, azzal a céllal, hogy minden jó szándékú embert egyesítsen a közös ellenség ellen. A kommunista pártot sokan támadták és gúnyolták amiatt, amiért nyilvánosan szóba merte hozni a hivők és az ateisták nélkülözhetetlen szövetségét, de a pártot semmi sem tántoríthatta el, hogy létrehozza a francia nép egységét a barbár fasizmus ellen. A mai események mutatják, mennyire igaza volt. A katolikusok túlnyomó többségben hazafiak, s nem hajtanak fejet hazánk elnyomói előtt, akiknek átmeneti győzelmét csakis a Franciaországban működő hitlerista ötödik hadoszlop cinkossága tette lehetővé.

Sok hazafias plébánost ugyanúgy bebörtönöztek, mint a kommunista harcosokat; a Gestapo domonkos atyákat tartóztatott le, a hivő katolikus d'Estienne d'Orves sorhajóhadnagyot pedig a boche-ok golyói ölték meg, ugyanúgy, ahogyan a náci kivégzőosztag előtt lelte halálát sok száz ateista kommunista, mint Gabriel Péri, Pierre Sémard és a többiek.

A kommunisták harci testvéreiknek érzik azokat a katolikus hazafiakat, akik nem követik a kollaboráns püspök, Baudrillart tanácsát, hogy árulóknak tartsák azokat, akik nem ismerik el a vichyi klikket Franciaország kormányának, s a Pétain által hatalomra ültetett Laval-bandában Németország lakájait és a haza árulóit látják.

A francia katolikusok milliói ítélik el a leghatározottabban azokat a lelkiismeretlen egyházfejedelmeket és papokat, akik tekintélyükkel fedezik azt az undorító vállalkozást, hogy franciákat toborozzanak Hitler hadseregébe, vagyis olyan katonáknak sorozzák be őket, akik tűszokat gyilkolnak, nemzeti javainkat fosztogatják, és az elképzelhető legszörnyűbb barbárságokat személyesítik meg. Ezzel szemben ugyanezek a katolikusok hazafias lelkesedéssel figyelik a kommunisták bátor viselkedését, akik életüket áldozzák a haza szabadságáért, s arra a Nord megyei papra gondolnak, aki legutóbb a következőket írta a *La France continue* című, illegális, németellenes lapban: »Tegnap, vasárnap, a szentmise alkalmából szentáldozatot mutattam be az Úrnak Jean Catelas Somme megyei képviselő, Arthur Brunet Denain polgármestere s valamennyi Nord vidéki elvtársunk lelki üdvéért, akiket tűszként bebörtönöztek, és eszméikért agyonlőttek. Aki-

ket itt megneveztem, igaztalan ítélkezés áldozatai, egy eszméért haltak meg, melyet nem voltak hajlandók megtagadni.«

E plébános nyelve franciául hangzik, ellentétben Baudrillart németbarát prédikációjával. Baudrillart pontosan úgy viselkedik a mai hazafiakkal, mint annak idején Cauchon püspök Jeanne d'Arckal, akit a betolakodók kedvéért ítélt el.

Amikor a francia katolikusok azt hallják, hogy a belenyugvást, a Hitlernek való behódolást tanácsolják nekik, tudják, hogy Franciaország ellenségeinek cinkosává válnának, ha követnék ezeket a tanácsokat. Tudják, minden amellett szól, hogy szegüljenek szembe a franciák ellen kiadott utasításokkal. Emlékezzenek arra, hogy 1870-ben az orléans-i parasztok szabadcsapatokat szerveztek a poroszok ellen a papok ösztönzésére, akiket az orléans-i püspök utasított, hogy ebben az értelemben lépjenek fel.

Történelmi hagyományaink, népünk érdekei és Franciaország jövője azt követeli, hogy katolikusok és kommunisták vállvetve küzdjenek a közös ellenség ellen, amikor a kommunisták testvéri jobbot nyújtanak a katolikusoknak, amikor felszólítják őket a Franciaország elnyomói elleni közös harcra, hazafiakként járnak el, annak a kulturális örökségnek a védelmezőiként, amelyet apáink hagytak ránk, amelyet a barbár fasiszták fenyegetnek, s amelynek megmentésén kell fáradoznia mindenkinek, aki még tovább, még előbbre akar jutni a haladás útján.

Katolikusok és kommunisták, küzdjetek összefogva, hogy elkergessétek a hatalomból Lavalt, s árulókból és kémekből rekrutált bandáját, hogy kiűzzétek az ellenséget Franciaországból. Ebből a harci egységből fog megszületni a haza szabadsága."

Minthogy a megtorlás egyre vadabb méreteket öltött, egyre veszélyesebbé vált az elvtársak nyomába szegődő rendőrök figyelőgépezete, a *L'Humanité* május 28-i száma a következő közleményt adta ki:

„Ennek véget kell vetni!

Az utóbbi időszakban túlságosan sok elvtársat tartóztattak le, mert a rendőrség követte őket, több esetben hetekig is, anélkül hogy az illetők észrevették volna. Véget kell vetni ennek a nemtörődömségnek, amely veszélyezteti pártunk hazafias tevékenységét.

Azok az elvtársak, akiket tudnak úgy követni, hogy bármit is észrevennének, s akik így elviszik a rendőröket találkozóikra, sőt illegális szállásukra, veszélyt jelentenek szervezeteink biztonságára nézve, és bűnös gondatlanságukat nem tűrhetjük tovább.

Mostantól fogva minden olyan pártmunkást, aki éberség hiányában elvisz egy vagy több rendőrt a találkozóra, azonnal le kell leplezni mint a párt biztonságára nézve veszélyes elemet.

Ezenkívül olyan időben, amikor a hazafiak kötelessége a Franciaország elnyomói elleni harc fokozása, TÖRVÉNYES JOGUKNAK KELL TEKINTENIÜK AZ ÖNVÉDELMET a rendőrökkel szemben, akik a Gestapo parancsainak engedelmeskedve, vadásznak a franciákra, hogy kiszolgáltassák őket a boche-ok kivégzőosztagainak. Érvényesek Victor Hugo szavai minden egyes lelkiismeretlen és becstelen rendőrre, aki Franciaországot árulja el: »Léleknyugalommal megölheted ez embert.«

Kommunista elvtársak, riadó! Megkettőzött éberséggel, ravaszsággal és merészséggel vívjuk élethalálharcunkat, amely megteremti a szabad Franciaországot.

Francia Kommunista Párt."

„A boche-ok – írta a *L'Humanité* – a következő tanárokat börtönözték be a legutóbb: Boutrou-t, Bourgoint, Cottont, Gaulleryt, Dussaud-t, Ferdinand Lot-t, Jacquot-t, Pelliot-t és Petit-Dutaillis-t. Ezenkívül a francia rendőrség kiszolgáltatta a letartóztatott Politzert

és Solomont a náciknak, akik már meggyilkolták Fernand Fenzyt, az építészeti főiskola tanárát és Jacques Kellnert, a műszaki főiskola volt hallgatóját.

Francia hazafiak, akadályozzuk meg, hogy a náci barbárok tovább folytathassák tervük kivitelezését, a francia kultúra megsemmisítését és a francia értelmiségi elit fizikai felszámolását. Francia hazafiak, harcoljunk még erőteljesebben célunkért, jelszavunk megvalósításáért: KI A MEGSZÁLLÓKKAL FRANCIAORSZÁGBÓL!

Lapunknak ugyanez a száma közölte, hogy Giraud tábornok megszökött a königsteini erődből. Ezenkívül beszámolt a megszállók ellen végrehajtott különféle akciókról, többek között:

»... Caen mellett kisiklattak egy boche vonatot. Több mint 150 náci lelte halálát.«

Valenciennes-nél egy náci katonavonat kisiklatása súlyos veszteséget okozott a németeknek, akik ezért találomra letartóztattak húsz személyt, s agyonlőtték őket. Ezek a vadállatok minden gaztettre képesek. Drágán fognak fizetni, nagyon drágán.

Saint-Nazaire-ban az angol rajtaütés után a boche-ok 1800 személyt, köztük gyermekeket, három napon át tartottak élelem nélkül egy táborban. Nekik Laval most már beszélhet »együttműködésről«. Ezek az emberek most már tudják, kik a boche-ok, és halálos gyűlöletet táplálnak irántuk ...

Beszéljünk a fémmunkásokról

A Hotchkiss-gyárban – írta a lap – a fémmunkások megrendezték a maguk szabotázshetét, vagyis a kijelölt héten fokozták romboló tevékenységüket. Négy teherautó kigyulladt, 20 motorba olaj helyett savat töltöttek, így ezek használhatatlanná váltak, számos gépet tönkretettek. Az üzemnek egy időre be kellett zárnia.

Egy másik vállalatnál motorokat zúztak szét hatalmas kalapáccsal. Gnome et Rhône, a Citroën, Panhard, Creusot fémmunkásai, a fegyverlerakatok munkásai, mire vártok? Azt akarjátok-e, hogy a győzelem rövidesen elérkező napján így beszéljenek rólatok: »Ezek semmit sem tettek a boche-ok elkergetéséért. A lelküket is kiadták, dolgoztak Hitlerért az utolsó pillanatig.«

Ugye ezt nem akarjátok? Akkor tegyetek úgy, mint a Hotchkissnál dolgozó fiúk. Szabotáljatok, törjétek a gépeket!"

Tompa harag uralkodott el Párizsban és egész Franciaországban. Egyik propagandaeszközünk most az volt, hogy elvtársakat, főleg nőket, megbíztunk, álljanak be a párizsi utcákon az élelmiszerboltok előtt kígyózó sorokba. Sorállás közben sokat beszélgettek az emberek, s elvtársaink azt a megbízást kapták, hogy kapcsolódjanak be, és igyekezzenek a hangulatot a megszállók és a szolgálatukban álló áruló kormány ellen fordítani, mert ezek a felelősek Franciaország kifosztásáért és a franciák nyomoráért.

Így bontakozott ki 1942. május 31-én a Buci utcai tüntetés, az „Eco" nevű élelmiszerbolt előtt. A háziasszonyok kirámolták a boltot, s az akcióra ügyelő FTPF-alakulat tagjai maguk is segítettek a konzervek összeszedésében, amelyek részben a németeknek voltak fenntartva. A rendőrök letartóztatták az FTPF-különítmény egyik tagját, ekkor a többiek beavatkoztak, s fegyverüket használták. A letartóztatottak között volt Madeleine Marzin elvtársnő, akit 1942. június 28-án fosztogatásban való részvétel címén ítéltek halálra, holott ellenállási akcióról volt szó, amellyel arra akartunk rámutatni, hogy a franciáknak nem a beletörődés, hanem egyre elszántabban a harc útját kell követniük.

Elhatároztuk, felszólítjuk a nőket, hogy vegyenek részt tevékenyen a megszállók elleni akciókban. A *L'Humanité* júniusban különszámban foglalkozott a nők akciójával, s egyebek között a következőket írtuk:

„... Nehéz az életetek, háziasszonyok, anyák. De ők, a boche-ok és barátaik, Déat, de Brinon, Doriot, Deloncle, teletöltik a bendőjüket az előkelő vendéglőkben, az éjszakai lokálokban, és csúfot űznek a nyomorotokból.

És orgiáikon döntenek kicsinyeink életéről.

Mindenütt nő a harag. A hitlerista fosztogatók Pétain és Laval segítségével meg akarják akadályozni a nép kenyérharcát. Nyakunkra küldik martalócaikat. A prefektúra az új hekusok egész tömegét alkalmazta, fiatal semmirekellőket, akik képtelenek másképpen keresni

a kenyerüket. Ezek ott grasszálnak a piacokon, kémkednek, figyelik a háziasszonyokat és a kiskereskedőket.

Asszonyok, ne ijedjetek meg tőlük. Gyávák, s gyávaságukkal mi az erőnket szegezzük szembe. El kell velük bánni, hogy egyszer s mindenkorra elmenjen a kedvük ettől a mesterségtől. Csakis így lehet ártalmatlanná tenni ezt a csőcseléket, s gazdáikat, a boche-okat . . .

Háziasszonyok! Gátlás nélkül vigyétek el az áruházakból mindazt, amire gyermekeitek életben maradásához szükségetek van.

Törvényes jogotok ez.

Nincs vajatok? Menjetek el tömegesen Maggihoz aznap, amikor tudjátok, hogy nagyobb szállítmány érkezik. Vegyétek el magatoknak. Maggi az egyik olyan ragadozó, aki nem érdemel kíméletet, s ez az egyetlen módja annak, hogy némi vajat kenhessetek a gyerek kenyerére, valamivel több zsiradékot tehessetek a főzelékbe, a család levesébe . . ."

Egy másik júniusi különszámban pedig a nők követelő jellegű akcióinak hosszú soráról számolhattunk be, Párizsból, a külvárosokból és vidékről egyaránt, amelyek keretében jobb élelmiszerellátást követeltek.

Beszámolhattunk olyan esetekről, amikor háziasszonyok kényszerítették a hatóságokat, hogy emeljék fel az élelmiszer- és szénfejadagokat.

Bizonyos esetekben az asszonyok elvitték az üzletekből, amire szükségük volt, s a vichyi rendőrség képtelen volt megakadályozni őket ebben.

Nőtüntetések színhelye volt Párizs, Châtillon-sous-Bagneux, Boulogne, Ivry, Choisy-le-Roi, La Courneuve, Le Bourget, Gennevilliers, Levallois, Arcueil, Malakoff, Bondy, Saint-Maur, Champigny, Romainville, Pré-Saint-Gervais, Clamart, Versailles, Brévannes, Villeneuve-le-Roi, Rueil, Neuilly-Plaisance, Neuilly-sur-Marne, Argenteuil, Gretz, Montereau, Montpellier, Nancy, Belfort, Mézières, Sedan, Amiens, Lisieux, Caen, Le Havre, Brest, Valenciennes, Armentières, Halluin, Lens, Carvin stb.

A politikai légkör megváltozott. A lakosság rokonszenvét nyilvánította a tüntetők iránt, s a harc vágya még a koncentrációs táborokban is megmutatkozott. 1942. június 22-én, a Szovjetunió ellen meg-

indított hitleri agresszió évfordulóján tizenkilenc kommunista megszökött a compiègne-i táborból. Köztük volt Georges Cogniot* és Louis Thorez, Maurice Thorez fivére. Louis Thorezt azonban később újra letartóztatták, és agyonlőtték a nácik.

Pártunk az évforduló alkalmából a következő helyzetjelentést adta:

„... Egy év telt el a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége elleni gyűlöletes hitleri agresszió megindulása óta, de a győzelem, amelyet Berlin KÖZELINEK ÉS TELJESNEK ígért, már igen messze van. Most már a vereség kísértetének körvonalai rajzolódnak ki a láthatáron a gyűlöletes náci klikk számára.

Hitler be akarta csapni az egész világot, de saját magát csapta be...

Francia férfiak és nők, tömörüljetek dicsőséges háromszínű lobogónk alatt, előre a harcba, a győzelemért!..."

A szavakról a tettekre

Mintegy rímként erre a felhívásra ismertettük olvasóinkkal a hazafiaknak a betolakodók ellen végrehajtott újabb akcióit:

„Robinsonban kidöntöttek hat villanyvezeték-oszlopot.

Ivryben felgyújtottak három német gépkocsit.

Aubepierre-ben (Seine-et-Marne) felgyújtottak 400 mázsa szalmát, amelyet a boche-ok a parasztoktól rekviráltak.

Párizsban lelőttek több német tisztet és katonát, valamint árulókat. A Iéna-hídról gránátot dobtak egy boche őrhajóra. La Villetteben egy náci alakulat elhaladásakor bomba robbant. Hatan meghaltak, sokan megsebesültek.

Tours-ban felrobbant két nagyfeszültségű távvezeték-tartóoszlop.

Bordeaux-ban elvágták a nagyfeszültségű távvezetéket.

* Georges Cogniot, professzor, jelenleg szenátor, az FKP Központi Bizottságának tagja.

La Rochelle-ban egy gépkocsi nekirohant az úton keresztbe kifeszített drótnak, felborult, s négy boche bevégezte kártékony életét.

Nantes-ban több elektromos távvezeték-tartóoszlop felrobbant, ezenkívül felrobbant egy kollaboráns ezredes háza.

Rennes-ben felrobbant egy náci munkaközvetítő iroda.

Brestben bomba robbant egy boche lokálban.

Quimperben bomba robbant a »La Tour d'Auvergne« nevű laktanyában stb.

A francia hazafiak megmutatják, hogy semmitől sem riadnak vissza, s diadalra viszik a felszabadító háborút, amelyet megkezdtek. A boche-okat meg fogjuk verni, Franciaország fel fog szabadulni!"

A vidékről érkező hírekből megállapíthattuk, hogy a parasztok Limousinban, Dauphinéban, Bretagne-ban és Bourgogne-ban kezdenek tömegesen szembeszegülni a rekvirálással. Ezenkívül számos dolgozó vidékre menekült, hogy ne küldjék Németországba, és eltűnjön az STO (Kötelező Munkaszolgálat) emberei elől. A parasztok elrejtették őket, s útbaigazításokkal szolgáltak a maquis-k megalakításához, melyekben magától értetődően megvolt a helyük.

Miután Laval visszatért a kormány élére, tárgyalásokat folytatott egy Sauckel nevű nácival, aki a munkaerővel kapcsolatos ügyeket szervezte a birodalom területén és a megszállt országokban. Ennek az egyénnek munkaerőt kellett szereznie a náci hadiipar számára. Egyezséget kötött Lavallal, hogy három francia dolgozóért cserébe hazaengednek egy hadifoglyot.

Laval ezzel a rabszolga-kereskedelemre emlékeztető egyezséggel kapcsolatban kijelentette: „A váltás kezdődik ezzel a lépéssel." És hozzátette: „Németország győzelmét kívánom." Még azt is kijelentette: „Franciaország nem maradhat passzív és közömbös Németország roppant áldozatai láttán."

Az egész kollaboráns sajtó a váltást magasztalta a *Le Rogue et le Bleu* című lappal az élen (1942. június 27-i szám), amely Spinassenak, a Népfront-kormány egykori miniszterének volt a sajtószerve.

A *La Gerbe*-ben (1942. augusztus 20.) Jean-Pierre Maxence a következőket írta: „A váltás mindenekelőtt a méltányosság gesztusa, az élő testvériség gesztusa. A nemzet aggodalmas hívására jelent kiáltanak azok, akik eddig másoknál kevesebbet szenvedtek. Egy új szel-

lem jele ez, az eleven egység jele, a táborokban levő franciákat és a francia földet összefűző egységé, amely tartósan fennáll, erősödik és diadalmaskodik . . ."

Déat a *L'Oeuvre*-ben (1942. szeptember 6.) azt írta: „Két hónapja folyik az erőfeszítés a váltás megvalósulásáért. Folytatódni fog, bármit gondoljanak is róla a gaulleisták meg a bolsevikok barátai. Folytatódni fog, mert Franciaország érdeke így kívánja, mert a foglyok családjai így akarják, s mert Európának szüksége van mindenki közreműködésére."

René Mesnard a *L'Atelier*-ban így írt: „1942 Franciaországának kötelessége, hogy kivegye részét az európai új rend építéséből, s munkával járuljon hozzá akkor, amikor mások a vérüket ontják érte."

A váltás azonban kudarcba fulladt. Ezért vezették be a megszállók és Laval a kötelező munkaszolgálatot. Önkéntesek híján erőszakkal kellett a francia munkaerőt Németországba irányítani.

A *L'Humanité* és a *La Vie Ouvrière* kimutatta, hogy Pétain és Laval teljesen levetette álarcát, amikor elrendelte a „mozgósítást a boche-okért", s hogy alapvető feladattá kell tenni a rabszolgakereskedők elleni harcot:

„Ne menjetek, s gátoljátok meg, hogy bárki is elmenjen a tieitek közül. Változtassátok a Németországba irányított munkásosztagokat harci osztagokká."

Tulajdonképpen a kötelező munkaszolgálat elleni harcban kovácsolódott ki először az ellenállás akcióegysége. 1942. október 16-án a Nemzeti Front kezdeményezésére megjelent Lyonban egy röpcédula, amelyen a következő aláírások szerepeltek: *Combat, Libération, Franc-Tireur, Nemzeti Front, Kommunista Párt:* „A megszállók ellen harcoló egész francia nép nevében" adta ki a röplap a jelszót: *„Egyetlen embert se* Németországnak!" Azokban az üzemekben, ahol kiszögezték a munkaszolgálatosok listáját, sztrájkok törtek ki. Október 17-én Oullins-ban hasonló röpcédula tiltakozott az ellen, hogy letartóztattak száz „szembeszegülő" vasutast. A sztrájkmozgalom olyan erővel robbant ki, hogy a vasutasokat szabadon bocsátották, a munkaszolgálatos-listákat pedig eltávolították. Október 20-án de Gaulle tábornok is felhívást tett közzé a kötelező munkaszolgálat megtagadására.

Így jöttek létre a kedvező feltételek a fegyveres harc kibontakozásához. Egyébként 1942 tavaszán már kicsírázott az a mag, amelyet az O. S. alakulatai az ellenállás kezdeti időszakában vetettek el. A Francia Szabadharcosok és Partizánok osztagaiba nem kommunisták is beléptek, s az alakulatok összhangba hozták harci módszereiket és szervezeti formáikat az új harci feladatokkal.

Az Országos Katonai Bizottság (Charles Tillon, délre utazása előtt Eugène Hénaff, Albert Ouzoulias, valamint Raoul Vallet, akit letartóztattak, és agyonlőttek), igyekezett összehangolni az akciókat, javítani a harc feltételeit újabb körzetekben is oly módon, hogy harcedzett katonákat irányított oda. Marcel Dufriche lerakta az FTP alapjait Le Havre-ban. Fabien 1942 márciusában Franciaország keleti részébe utazott, és ott csatlakozott Pierre Villeminot-hoz (Noël hadnagy).

1942 közepétől kezdve, havonta kétszer jelentek meg az FTP hadijelentései. A vasútnál megalakultak az FTP „helyhez kötött osztagai", amelyek igyekeztek bevonni a vasutasokat a jelszó megvalósításába: „Az ellenségnek nincs vonat". A sínek „szétcsavarozásával" előidézett kisiklások olykor látványosak voltak. Így siklott ki egy torpedókat szállító vonat Bordeux-ban, több katonavonat Villeneuve-Triage-ban, Le Ferté-sous-Jouarre-ban. A rendőrség tévútra vezetése végett igyekeztek a lehetőség szerint minden szabotázst „balesetnek" feltüntetni. A vasutasok valamilyen lényeges szerkezet (váltóállító, árambiztosító) látszólag teljesen jelentéktelen meghibásodásával órákra, sőt néha napokra el tudtak szigetelni nagy vasúti csomópontokat. Tönkretették a fékberendezéseket, hogy a szerelvények kénytelenek legyenek lassan haladni.

Bizonyos nagyüzemekben is működtek ezek a „helyhez kötött osztagok", s szervezték és lebonyolították a szabotázst. A kommunista párt és a CGT felszólította a munkásosztályt, hogy „gátolja minden eszközzel az ellenség számára folyó haditermelést".

A bérkövetelő megmozdulások, a sztrájkok, a termelési ütem szándékos lassítása kiegészült a német hadigépezet ellen irányuló általános és szisztematikus szabotázzsal.

Létrejöttek a feltételek ahhoz, hogy még tovább lépjünk. Az FTP vezérkara 1942 októberében a *France d'abord*-ban kiadta a jelszót:

„Mindenkinek jut egy boche." Gyújtó hatású mondat volt ez, de nem soviniszta. Ebben az időben a boche náci megszállót jelentett, s nem németet általában. Az FTPF-osztagok civilruhás katonái ugyanúgy küzdöttek, mint a keleti front szovjet katonái, akik akkor egymaguk kötötték le a hitleri hadsereg zömét, s akik minden nép szabadságáért harcoltak, beleértve a német népet is, mint azt a moszkvai rádió hirdette jogosan.

A jelszó visszhangra talált. Ősz elején szabályszerű támadások zajlottak le német helyőrségek ellen: a bretagne-i Lannionban bomba pusztította el az ottani hitlerista főhadiszállást (12 halott); Niort-ban 42 náci tisztet és katonát öltek meg; Doubs megyében Fabien (Henri) alakulatai ismét jelt adtak magukról: 34 ellenséges katonát öltek meg Besançonban . . . Az események tehát rohamosan követték egymást; rohamosan kellett fejleszteni az akciót is.

1942 augusztusában az angolok és amerikaiak 6000 embert tettek partra Dieppe-ben, közülük 2000-et elfogtak a nácik. A német propaganda alaposan kihasználta ezt az eseményt. Kihasználták azonban azok is, akik ellenezték a második front azonnali megnyitását, amit egyre több francia követelt.

A megtorlás kiterjesztése

A megtorlás nem tudta feltartóztatni a hazafiaknak a Wehrmacht elleni küzdelmét. Ezért Karl Oberg SS-főnök nagyarányú zsidórazziák bevezetésére határozta el magát. A német rendőrség kihirdette, hogy 16 és 45 év között mindkét nembeli zsidók „összeszedhetők" deportálás céljából. Oberg ezenkívül 1942. július 10-én közzétette azt a döntését, hogy a családtagokra is kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget a náci hadsereg ellen harcoló személyek esetében. Vagyis elég volt az a gyanú, hogy valaki részt vett valamilyen akcióban a megszállók ellen, s az illető rokonai máris abba a veszélybe kerültek, hogy kivégzik őket. Gyakran feltettem magamnak a kérdést, hogy a nácik és a vichyi árulók képesek lesznek-e hozzányúlni 73 éves anyámhoz és

beteg Louis fivéremhez, akik szülőfalumban éltek, de a rendőrség soha nem ment tovább házkutatásoknál és kihallgatásoknál. A rendőrség okvetlenül tudni akarta hol vagyok, de szegény anyám még akkor sem mondhatott volna semmit, ha hajlandó rá (aminthogy nem volt az), hiszen semmit sem tudott rólam.

A szóban forgó rendeletek megjelenése után azonban mégis megkértem egy elvtársnőt, utazzék el a falumba, s a legnagyobb óvatossággal próbálja megtudni, mi történik, mi történt eddig. Nem minden meghatottság nélkül láttam viszont mostanában otthonomban olykor-olykor ezt az elvtársnőt, Flórát, aki élete alkonyán is azért az ügyért harcol, amely értelmet ad életünknek.

Egyébként pártszervezeteink olyan jól behálózták az országot, hogy nem sokkal később anyám átadott egy levelet a részemre egy falunkbeli vasutasnak, Jean-Marie Candebat-nak, s én nyolc nap múlva megkaptam. Vasutastól vasutashoz került, át a megszállt övezet határán, s bebizonyította, milyen jól működik összekötőrendszerünk. Amikor visszagondolok azokra a kézírásos jelentésekre, amelyek Franciaország minden zugából érkeztek hozzám, s amelyeket néha elég nehezen betűztem ki, majd felhasználás után megsemmisítettem, sajnálni kezdem, hogy ezek az értékes dokumentumok nem maradhattak meg. A történészek olyan információkat találtak volna bennük, amelyek az ellenállás legmélyebb rétegeiből eredtek, politikai állásfoglalást tartalmaztak bizonyos csoportosulások tevékenységével kapcsolatban, javaslatokat, fontosabbnál fontosabb tényeket közöltek, s azoknak a kommunista pártmunkásoknak a harci akaratát tanúsították, akiknek szívügyük volt, hogy a legodaadóbb és legtevékenyebb hazafiak között legyenek.

A hitleristák elleni mozgalom egyre jobban kibontakozott. A *L'Humanité* július 17-i száma kivonatot közölt az FTP hadijelentéséből:

„Párizsban a Mortier körúton és a Saint-Cyrbe vezető úton megsemmisítettünk német útjelzőtáblákat. Párizsban a Lyoni pályaudvaron több mozdonyt használhatatlanná tettünk. Panhard-nál gépeket tettünk tönkre. Aubervilliers-ben felgyújtottuk az RNP párthelyiségét. Clichyben a Citroënnél rövidzárlat miatt két napon át állt az öntőműhely. Bondyban felgyújtottunk egy a németeknek dolgozó fű-

részтelepet. Tours-ban kisiklattunk egy boche-árut szállító vonatot. Pithiviers-ben a lángok martaléka lett öt fűrésztelep, amelyeket az ellenség használt. Bourges-ban támadást hajtottunk végre a rendőrség irodái ellen. Egy FTP-osztag megölte az antibolsevik légió egyik parancsnokát és önkéntesét. Nièvre-ben az FTP tönkretette a bányalifteket. Az FTP osztagai és alakulatai számos akciót hajtottak végre az ellenség őrállásai és raktárai ellen."

Nem sokkal később megkaptuk a szomorú hírt, hogy meggyilkolták Jacques Solomont és Georges Politzert, két drága barátomat. Könnyekkel a szememben búcsúztattam el a párt nevében a két elvtársat. A cikket a *L'Humanité* július 24-i száma közölte.

„Agyonlőtték Solomont és Politzert

Jacques Solomont, a természettudományok doktorát, Langevin professzor vejét, a Collège de France előadóját, a francia tudomány egyik reménységét, akit februárban tartóztattak le, ítélet nélkül agyonlőtték, miután letartóztatása óta ismeretlen helyen tartották fogva. Solomon felesége, akit férjével együtt tartóztattak le, még mindig börtönben van.

Georges Politzer filozófiatanárt, akit szintén februárban tartóztattak le, és szintén ismeretlen helyen tartottak fogva, mint Solomont, ugyancsak ítélet nélkül agyonlőtték, feleségét pedig börtönben tartják. Tegyük hozzá, hogy letartóztatásukkor Politzert iszonyatosan megverték Pucheau akkori belügyminiszter jelenlétében. Ezt a hazafiak nem felejtik el, és még számolni fognak miatta.

Megrendüléssel tisztelgünk a francia felszabadító harc két bátor katonája, Solomon és Politzer emléke előtt. Nevük mindörökre odakerül a többi hős neve mellé, akik Franciaországért és az emberi haladásért haltak meg, d'Estienne d'Orves, Pierre Sémard, Gabriel Péri, Jean Catelas és a többiek neve mellé. Isten veletek, Jacques, Georges, drága barátaink, akik a becsület mezején estetek el, a nemzeti felszabadulásért. MEGBOSSZULUNK TITEKET!

Francia Kommunista Párt
(a Kommunista Internacionálé francia szekciója)"

1942. szeptember 20-án volt a valmyi csata 150. évfordulója. Pártunk elhatározta, hogy úgy emlékezik meg az évfordulóról, hogy felszólítja a párizsiakat: gyülekezzenek 18.30-kor a Köztársaság téren. A megemlékezés a valmyi győzelemről azért is igen fontos volt, mert egyszerre volt győzelem a poroszok felett és a szabadság győzelme az elnyomás felett.

A kiadott röpcédulán a következők voltak olvashatók:

„... 1942. SZEPTEMBER 20-ÁN VASÁRNAP

a valmyi csata 150. évfordulóján

gyertek el minél többen 18.30-ra a párizsi Köztársaság térre és a környező körutakra;

a városokban és a falvakban a községháza előtt és a környező utcákban tűzzétek ki Franciaország színeit!

Énekeljétek a *Marseillaise*-t és a *Menetszázadok dalát*.

Tüntessetek ezekkel a jelszavakkal: Ki a boche-okkal Franciaországból! Halál Hitlerre! Kötelet Lavalnak! Halál az árulókra! Veszszen Pétain! Nekünk is lesz Valmynk! Kenyeret, fegyvert!

Hazafiak, készüljetek szeptember 20-ra, tömegtüntetésre az ország minden sarkában!

Mutassuk meg az ellenségnek, hogy milliószámra követjük a Szabadharcos és Partizán alakulatok példáját, amelyek a haza földjén a harcoló Franciaország fegyveres élcsapatát képviselik, s mi, francia milliók készen vagyunk fegyverrel a kézben harcra kelni a haza földjének felszabadításáért ...

Mindenki vegyen részt gonddal, okosan és bátran

AZ 1942. SZEPTEMBER 20-I TÖMEGTÜNTETÉS ELŐKÉSZÍTÉSÉBEN

A valmyi katonák szelleme bennünk él, ez a nemzeti büszkeség, a szabadság és a bátorság szelleme, Danton szelleme, aki azt mondta, hogy »a haza ellenségeinek legyőzéséhez merészségre, megint merészségre és mindig merészségre van szükség«.

ÉLJEN A KÖZTÁRSASÁG!
ÉLJEN A SZABAD, FÜGGETLEN FRANCIAORSZÁG!

Francia Kommunista Párt
(a Kommunista Internacionálé francia szekciója)"

A valmyi csatára emlékezve felidéztük magunkban azt, amit Jean Jaurès írt erről az eseményről:*

„... a porosz gyalogság lassan és csodálatos rendben, de lendület nélkül indul meg. Szabályos, szilárd menetben közeledik azokhoz a lejtőkhöz, ahol a mi hadseregünk foglalt hadállást. A bizonytalanság könnyű szele suhan át a francia sorokon, mintha hirtelen elmúlt vereségek, a rosbachi és a többi kudarc súlya nehezednék rájuk.

De mit keres itt a múlt árnyéka? Teljesen új erők indulnak itt az életbe, új világ van itt felkelőben. A porosz hadsereg csak hadd vájkáljon a dicsőség emlékeiben, ahogyan a bányász a maradék aranyat hozza fel régóta kimerült tárnákból. A forradalmár lelkek a lelkesedés és az erő szűz, érintetlen kincsét hordják magukban ...

Minthogy a vereség sokkal inkább a betolakodók szívében, semmint sorain éreztette hatását, Kellermann és Dumouriez eleinte fel sem fogta e nagy nap egész jelentőségét. Goethe azonban, e tisztán látó költőóriás, aki elkísérte a porosz hadsereget, nyomban felismerte az esemény nagyságát: »Ezen a helyen, ezzel a nappal új korszak kezdődött a világtörténelemben.« Szeptember 20. volt. Ugyanezen a napon tartotta első ülését a Nemzeti Konvent a Tuileriákban."

A hazafiak tevékenysége azért is erősen nyugtalanította a hitleristákat, mert szeptember 16-án egy FTPF-osztag, a „Valmy" nevű csoport, felrobbantotta a német katonamozivá átalakított Rex filmszínházat. Az időzített bomba két német katonát megölt, 19-et pedig megsebesített.

Ez a harci cselekmény azt követően zajlott le, hogy Oberg augusztus 11-én agyonlövetett 93 hazafit, akikről bebizonyosodott, hogy terrorista akciókat követtek el, illetve cinkosként vettek részt benne.

Szeptember 8-án időzített bomba robbant a Garenne-Palace moziban, 10-én pedig gránáttal megtámadtak egy Wehrmacht-alakulatot

* A francia forradalom szocialista története. IV. kötet. A Köztársaság. 365–367 old.

a Hautpoul utcában. Ekkor egy katona meghalt, és kilenc megsebesült. Egy Oberg aláírásával kifüggesztett szeptember 19-i hirdetmény bejelentette, hogy kivégeztek 113 kommunista terroristát, és tudatta a lakossággal, hogy szeptember 10-én, vasárnap, Seine, Seine-et-Oise és Seine-et-Marne megyében 15-től 24 óráig nem német polgári személyeknek tilos az utcán tartózkodniuk.

Ebben az időben a hitleristák agyonlőtték Pierre Rebière elvtársat, a párt Központi Bizottságának tagját, volt spanyolországi önkéntest, aki részt vett az első FTPF-osztagok megszervezésében. Bailler elvtárssal, a területi pártszervezet titkárával, ezzel a legendásan bátor emberrel együtt készítette elő Épinay-sur-Seine-ben az első vonatkisiklatást.

Pierre Rebière 1909-ben született Dordogne megyében. A párt vidékre küldte az ellenállás megszervezésére. Éppen Nantes-ban volt, amikor két hazafi kivégezte a náci Holzot. A nácik 15 milliós jutalmat tűztek ki a fejükre. Egyikük Pierre Rebière volt. 1941 decemberében letartóztatták, s 1942. október 5-én végezték ki Issy-les-Moulineaux-ban.

Halála előtt a következőt írta búcsúlevelében: „Tudom, hogy olyan szakasz kezdődik harcunkban, melynek új formáin némelyek talán el fognak csodálkozni. Erős szívre és sok bátorságra van szükség. S ha elgondolom, hogy én most lefekszem aludni . . ."

Ilyen volt ez a hős. Halála előtt csak egyet sajnált: kezdődik a harc, és ő nem lesz ott! Aludni fog . . .

A hadihelyzet

1942 nyarát katonai vonatkozásban az jellemezte, hogy a Wehrmacht hatalmas erejű offenzívát indított. Eljutott Sztálingrád kapujához, s elfoglalta a Kaukázus olyan pontjait, ahonnan Baku olajvidékét fenyegette, Afrikában pedig Rommel marsall elérte Egyiptomot.

Mindamellett a Szovjetunió hadereje hevesen ellenállt a keleti fron-

ton, s szeptember 4-én, Kotyelnyikovo eleste után megkezdődött a sztálingrádi csata, minden idők egyik legnagyobb ütközete.

Októberben utcai harc bontakozott ki Sztálingrádban. A Wehrmacht csapatai újabb téli hadjáratra kényszerültek. Az a makacs állhatatosság, amellyel a szovjet hadsereg küzdött Sztálingrádban, azt a benyomást, sőt meggyőződést szülte bennem, hogy ebből az iszonyatos csatából győztesen fog kikerülni.

Franciaországban az elsőrendű probléma a francia dolgozók németországi deportálása volt. Pártunk világos utasításokat adott ezzel kapcsolatban (*L'Humanité* 1942. október 16., 184. sz.):

„MINDNYÁJAN HARCRA A NÉMETORSZÁGI DEPORTÁLÁSOK ELLEN.

MUNKÁSOK, ÁLLJATOK ELLENT, VÉDEKEZZETEK!

INKÁBB FRANCIAORSZÁGBAN HARCOLNI, MINT HITLERHEZ MENNI DOLGOZNI, ÉS MEGHALNI FRANCIAORSZÁG ELLENSÉGEIÉRT.

Mindenütt szerveződik a munkásoknak a németországi deportálással szembeni ellenállása. Számos üzemben volt munkabeszüntetés, így Hotchkissnál (Saint-Denis), Matránál (La Courneuve), Gnome et Rhône-Kellermannál, Rateau-nál, a La Lorraine-cégnél, Citroënnél (Clichy), Babcocknál stb., s a »kiszabadított« hadifoglyokat, akiket az üzemekbe küldenek munkásokat toborozni, mindenütt kifütyülik, ahol csak megjelennek.

Mindez mutatja, hogy a munkások nem akarnak Németországba menni, s eltökélték, inkább harcolnak, semmint deportálni engedjék magukat. Amint arra a *La Vie Ouvrière rámutat, össze kell hangolni a harcot, és közös akcióvá kell fejleszteni ezeket a szórványos megmozdulásokat. Itt az idő, hogy felelevenítsük 1936 tapasztalatait.*

Mihelyt a munka leáll egy gyárban, a következők a teendők:

1. Meg kell szervezni a műhelyek elfoglalását, el kell zárni a kijáratokat, meg kell szervezni védelmüket.

2. Értesíteni kell a szomszédos üzemeket, és fel kell szólítani őket, hogy minden eszközzel csatlakozzanak a megmozduláshoz, s főleg további futárokat kell küldeni, hogy minél több vállalat értesüljön a történtekről.

3. Mozgósítani kell az üzem közelében levő negyedek lakosságát, hogy kívülről támogassa a sztrájkot.

4. A jelen körülmények között az üzemen belüli védekezéshez különleges harci osztagokat kell alakítani eltökélt és az üzemet jól ismerő elvtársakból. Arra kell törekedni, hogy a sztrájkolókkal szemben fellépő ellenséget lefegyverezzük, és a fegyvert ellene fordítsuk.

1936-ban a mozgalom ereje, terjedésének gyorsasága megbénította a rendőrséget, nem tudtak hatékonyan beavatkozni. Ma is így kell a dolognak lennie.

Tettekre fel, bátran és merészen. Elérkezett a harc ideje, vereséget kell mérni az ellenségre."

A *L'Humanité* október 21-i, 185. száma nagyrészt ezzel a kérdéssel foglalkozott.

A lapnak ez a száma egyebek között az alábbi glosszát közölte:

DE GAULLE TÁBORNOK NYILATKOZOTT

De Gaulle tábornok egy rádióbeszédben, amelyet nem sokkal Laval rádióbeszéde után mondott, megemlékezett arról a nagyszerű ellenállásról, amelyet a francia munkások tanúsítanak a Németországba való deportálás politikája ellen, s kijelentette: »Ez a küzdelem Franciaország sürgető jajkiáltása, egyben tanújele a szövetséges stratégia iránti rokonszenvének.«

De Gaulle tábornok tehát hangsúlyozza a francia néptömegek fellépésének fontosságát, hogy siettesse az angol és az amerikai kormány által ígért második front megnyitását. Franciaország népének harcban, valamennyi harci forma intenzitásának fokozásával az ellenség és az árulók ellen, az FTP-osztagok mind aktívabb fellépésével kell siettetnie a második front megnyitását, hogy minél előbb omoljon össze a hitleri barbárság."

S a *L'Humanité* a következő utasítást adta:

„MENJETEK CSOPORTOSAN VIDÉKRE ÉLELMISZERÉRT

A városi dolgozók 5, 6, 10 főnyi vagy ennél nagyobb csoportokban járnak vidékre élelmiszerért. Sok esetben elverték a zsarukat, akik el akarták kobozni tőlük a parasztoktól vásárolt termékeket.

Nagyon helyes! Kövessétek mindenütt ezt a példát. Mindenütt közvetlenül a parasztoktól vásároljátok meg az élelmiszert."

Sztálin az 1917-es októberi forradalom 25. évfordulóján, a moszkvai szovjet ünnepi ülésén beszámolót tartott, amelyet a *L'Humanité* is közölt. Ezenkívül közöltük Sztálinnak az évforduló alkalmával kiadott napiparancsát: „... Elvtársak! Vöröskatonák, parancsnokok és politikai megbízottak!

Szívósságotoktól, katonai hozzáértésetektől és kötelességetek teljesítésére irányuló készségetektől függ a német fasiszta hadsereg szétzúzása, a szovjet földnek a hitlerista területrablóktól való megszabadítása. Mi meg tudjuk tisztítani, és meg is kell tisztítanunk a szovjet földet a hitleri söpredéktől!

Ehhez a következőkre van szükség:

1. Kitartóan védeni arcvonalunkat, nem engedni az ellenséget tovább előnyomulni, megállás nélkül zaklatni az ellenséget, megsemmisíteni hadfelszerelését.

2. Minden módon szilárdítani a vasfegyelmet sorainkban, érvényre juttatni az egyéni vezetést, tökéletesíteni harci eszközeinket;

3. Szítani az egész nép partizánmozgalmának tüzét, kitartóan előkészíteni a csapást az ellenség visszaszorítására, minden eszközzel irtani a német fasiszta gazembereket.

Elvtársak!

Az ellenség egyszer már tapasztalta a Vörös Hadsereg csapásainak erejét Rosztovnál, Moszkvánál és Tyihvinnél. Nincs messze a nap, amikor az ellenség meg fog ismerkedni a Vörös Hadsereg újabb csapásainak erejével. Lesz még ünnep a mi utcánkban is!

ÉLJEN A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM 25. ÉVFORDULÓJA!

ÉLJEN A VÖRÖS HADSEREGÜNK! ÉLJEN HADIFLOTTÁNK! ÉLJENEK DICSŐ PARTIZÁNJAINK ÉS PARTIZÁNNŐINK! HALÁL A FASISZTA TERÜLETRABLÓKRA!"

A *L'Humanité* október–novemberi különszáma tisztelettel emlékezett meg Sztálingrád hős védőiről, és kivonatot közölt Churchillnek a képviselőházban mondott beszédéből:

„Oroszország nagy szerencséje, hogy jelenlegi szenvedésében nagy és szilárd hadvezére van.

Sztálin nagy és erős egyéniség, aki most élete egyik legnagyobb viharát éli át, fölébe kerekedve annak.

Rendkívüli erejű, szilárd ember, amikor beszél valakivel, igen egyenes, szinte durva.

Megvan benne az az eleven becsületérzés, ami nagy nemzetekre és nagy vezetőkre egyaránt rendkívül jellemző.

Sztálin ezenkívül hallatlanul hidegvérű és bölcs ember benyomását tette rám, akiből hiányzik minden néven nevezhető illúzió . . ."

Amerikai partraszállás Észak-Afrikában

Kezdett megváltozni bizonyos elemek magatartása, akik eddig szolgaian mindenben a hitleristák parancsait követték. Észak-Afrikában összeesküvők kezdtek szervezkedni az amerikai partraszállás megkönnyítésére. Darlan elküldte egyik emberét Murphyhoz, az Egyesült Államok algériai konzuljához, hogy egy esetleges amerikai partraszállásról tárgyaljon vele, és felajánlja neki a támogatását. A rákövetkező hónapban, októberben hasonló ügyben járt Murphynál egy katonatiszt, Juin tábornok környezetéből. Juin Weygand utóda volt az észak-afrikai francia csapatok parancsnoki tisztében. Ami az amerikai partraszállást előkészítő összeesküvőket illeti, ők Giraud tábornokot szemelték ki, aki előbb megszökött Königsbergből, hazatért Franciaországba, és május 4-én levelet írt Pétainnek, amelyben lojalitásáról biztosította, majd a november 4-ről 5-re virradó éjszakán egy angol tengeralattjáró fedélzetén elindult Algírba.

November 5-én Darlan is felszállt Vichy repülőteréről Algír felé, a november 7-ről 8-ra virradó éjszakán pedig amerikai és angol hadihajók 110 000 főnyi hadsereget dobtak partra Észak-Afrikában.

A szövetségesek észak-afrikai partraszállásával kapcsolatban közöltük Sztálin válaszait, amelyeket az Associated Press tudósítója, Cashady úr által feltett három kérdésre adott.

„1. *kérdés:* Hogyan értékeli a Szovjetunió a szövetségesek afrikai hadjáratát?

Válasz: A Szovjetunió ezt a hadjáratot kimagasló tényként értékeli, amely kilátást nyújt arra, hogy a hitleri koalíció a legközelebbi jövőben szétesik. A hadjárat egyben azt is bizonyítja, hogy az angolok és amerikaiak hazájuktól távol is képesek megszervezni komoly hadműveleteket.

2. *kérdés:* Mennyire hatásos ez a hadjárat a Vörös Hadseregre nehezedő német nyomás csökkentése értelmében?

Válasz: Egyelőre még korai a hadjárat hatásosságáról a Szovjetunióra nehezedő közvetlen nyomás csökkenése értelmében beszélni. A dologban az a fontos, hogy az afrikai hadjárat a kezdeményezésnek szövetségeseink kezébe való átmenetét jelenti; a hadjárat aláássa Németország tekintélyét mint vezető erőét a fasiszta koalíció rendszerében, és demoralizálja Hitler szövetségeseit. Ez a hadjárat kiragadja Franciaországot dermedtségéből, mozgósítja Franciaország Hitler-ellenes erőit, és megteremti a Németország életbevágón fontos központjaihoz közelebb eső európai második front megszervezésének feltételeit.

3. *kérdés:* Mi a valószínűsége annak, hogy a szovjet támadóerők egyesülnek a szövetséges haderőkkel?

Válasz: Nem kétséges, hogy a Vörös Hadsereg becsülettel fogja teljesíteni feladatát, mint ahogyan az egész háború alatt teljesítette."

Szovjet győzelem a sztálingrádi fronton

A *L'Humanité* november 27-i, 190. száma a következőt írta:

„Szeptember 30-án Hitler bejelentette, hogy Sztálingrád bevétele küszöbön áll. A hős város azonban még mindig ellenáll. S a Vörös Hadsereg Sztálingrádtól északnyugatra és délkeletre támadó hadműveleteket hajt végre, négy nap alatt 60–70 km-t nyomult előre, 25 000 foglyot ejtett, és jelentős zsákmányra tett szert.

ÉLJEN A VÖRÖS HADSEREG!"

„AZ AFRIKÁBA DEPORTÁLT KÉPVISELŐK

Közöljük azoknak a kommunista képviselő elvtársaknak a névsorát, akiket a vichyi árulók Afrikába deportáltak: Barel, Bartolini, Berlioz, Billoux, Benoist, Bonte, Cornavin, Cossonneau, Costes, Cristofol, Croizat, Demusois, Fajon, Gaou, Gresa, Lareppe, Lévy, Lozeray, Martel, Midol, Môquet, Musmeaux, Petit, Prachay, Prot, Rochet és Touchard."

A hazához hű képviselők közül kettőnek a fiát, az ifjú Guy Môquet-t és az ifjú Martelt a boche-ok agyonlőtték. Hősiesen haltak meg a hazáért ezt kiáltva:

ÉLJEN FRANCIAORSZÁG!"

„A HAZAFIAK FELADATA ÉSZAK-AFRIKÁBAN

Észak-Afrikában az amerikaiak, kizárólag katonai jellegű megfontolásokból, ideiglenes egyezményeket kötöttek azzal a Darlan tengernaggyal, akiről a de Gaulle tábornok irányítása alatt álló Francia Nemzeti Bizottság megállapította, hogy súlyos felelősség terheli a vichyi klikkben két esztendőn át folytatott tevékenységéért.

Franciaország népe számon tartja Roosevelt elnöknek azt a nyilatkozatát, hogy semminő formában nem kívánja fenntartani Franciaország területén sehol sem a vichyi kormány uralmát, s ezért úgy véli, hogy Észak-Afrikában a hazafiak kötelessége az alábbiakban foglalható össze:

Lehetetlenné kell tenni, hogy a hitlerista ötödik hadoszlop, amely erőteljesen beépült az észak-afrikai vichyi-féle közigazgatásba, szabotázsakciókba foghasson, és megoszthassa a franciákat és a bennszülötteket. Ártalmatlanná kell tenni a hitlerista ötödik hadoszlopot, szabadon kell bocsátani a bebörtönzött hazafiakat, köztük a kommunista képviselőket, s lehetővé kell tenni számukra, hogy részt vegyenek a szövetségesek hátországának megszilárdításában azzal, hogy előmozdítják Észak-Afrika egész lakosságának Hitler-ellenes egységét.

Ezenkívül minden hazafinak tevékenyen támogatnia kell a nagy hazafias feladatot, a haza felszabadításáért harcba küldendő Hitler-ellenes francia hadsereg létrehozását."

Darlan, a francia hadsereg főparancsnoka megérkezett Algériába, s felhatalmazást kapott Pétaintől, hogy megállapodásra jusson az amerikaiakkal. Hivatalosan azonban az öreg marsall megparancsolta a francia csapatoknak, hogy szálljanak szembe az angolokkal és az amerikaiakkal. Darlan játéka kényes és nagyon nehéz is volt. Úgy kellett intéznie a dolgot, hogy ne kerüljön sor kenyértörésre az amerikaiakkal, ugyanakkor azonban ne adjon ürügyet Hitlernek a meg nem szállt övezet megszállására. Végül az amerikaiak nyomására általános fegyverszünetet írt alá, amely érvényes volt egész Észak-Afrikára, de alig száradt meg a tinta az aláíráson, Pétain a következő táviratot küldte neki: „Azt parancsoltam, hogy védje Afrikát. Fenntartom ezt a parancsot." Darlan a következőt felelte: „Táviratát megkaptam. Parancsomat visszavonom, és hadifogolynak tekintem magamat." Ezt természetesen nem tette meg, annál is inkább, minthogy a marsall környezete értésére adta a tengernagynak, hogy csak tegye azt, ami a leghelyesebb.

Laval ezalatt Berchtesgadenben volt, ahol kínos helyzetbe került. November 11-én reggel 8 órakor Ribbentrop közölte vele, hogy a Wehrmacht csapatai megindultak a déli övezet megszállására. Vichyben egy német és egy olasz tábornok ütötte fel tanyáját, a Gestapo pedig letartóztatta Paul Reynaud-t és Georges Mandelt, s a Portalet-erődbe internálták őket. Oberg SS-főnök utasítást adott a francia rendőrségnek, hogy tartóztassa le Weygand-t.

Az újabb eseményeknek a segítségével Laval rávette Pétaint a 12. sz. alkotmányos törvény aláírására, amely így szólt: „Alkotmányos törvényektől eltekintve, a kormányfő saját aláírásával törvényeket és rendeleteket bocsáthat ki."

Vagyis Laval megszerezte a teljhatalmat, és most már akadálytalanul végezhette az árulás munkáját.

Hitler parancsára a Wehrmacht megszállta a déli övezetet, az olasz csapatok pedig bevonultak Nizzába és Korzikára, Toulon azonban a francia haditengerészet kezén maradt. Hitler attól félt, hogy a touloni flotta átmegy Algírba. Időt akart nyerni. Ezenkívül november

12-én légi úton szállított hitlerista csapatok foglalták el Bizertát és Tuniszt, csakhogy az ott levő francia erők nem voltak hajlandók „együttműködni" az új megszállókkal.

Ilyen körülmények között az a felhívás, amelyet Hitler november 11-én intézett a francia hadsereg tisztjeihez és katonáihoz, nem számíthatott túl nagy visszhangra:

„... Kénytelen voltam parancsot adni a német hadseregnek, hogy haladéktalanul lépje át az eddig meg nem szállt övezet határát, és foglalja el azokat a pontokat, amelyeket az angol–amerikai partra szálló csapatok fenyegetnek.

A német hadsereg tehát nem a francia nép ellenségeként, és nem is katonáinak ellenségeként érkezik. Egyáltalán nem áll szándékában, hogy átvegye a kormányzást ezeken a területeken. Egyetlen célja, hogy szövetségeseivel együtt visszaverjen mindennemű angol–amerikai partraszállási kísérletet. Pétain marsall és kormánya teljesen szabad és képes arra, hogy teljesítse kötelességét, akárcsak a múltban.

Most már annak a régebben bejelentett igényüknek sem áll az útjában semmi, hogy Versailles-ba költözzenek, és onnan kormányozzák Franciaországot. A német csapatok parancsot kaptak, hogy viselkedésükkel a lehető legkevésbé alkalmatlankodjanak a francia népnek.

A francia nép mindamellett vegye tekintetbe, hogy 1939-es kormányának magatartása miatt a német népet belerántották egy kínos háborúba, amely családok százezreinek hozott gyászt és fájdalmat."

Most már igencsak bizonytalannak tűnt a hitleristák végső győzelme, amelyet 1940-ben a francia hivatalos körök biztosra vettek, s ez magyaráz bizonyos magatartásbeli változást.

Az Észak-Afrikában végrehajtott angol-amerikai partraszállás után hamarosan folytatódott a sztálingrádi csata, s Hitler láthatólag képtelen volt kicsikarni a győzelmet. Afrikában pedig Rommel marsall egyre hátrált. El-Agheilánál megpróbálta megvetni a lábát, eközben azonban újabb fontos esemény zajlott le.

November 27-én, miután Hitler légitámadást hajtatott végre Toulon ellen, ártalmatlanná tétette a mágneses aknákat, és körülvétette a kikötőt, parancsot adott a város elfoglalására, és a flotta megadását követelte. Már késő volt: kiadták az elsüllyesztési parancsot. Óriási

erejű robbanások sorozata következett. A hajók elkezdtek süllyedni. Csak négy tengeralattjáró menekülhetett meg a pusztulástól a blokád áttörésével, köztük a *Casabianca*, amely tíz hónappal később részt vett Korzika felszabadításában.

Az elsüllyesztett hajók teljes veszteségét 232 263 tonnára becsülték. Több hadihajó nagyszerűen védekezett, mielőtt eltűnt a hullámsírban, így a *Strasbourg*, a *Dupleix*, az *Algérie*. Sok tengerész harcban vagy a süllyedő hajók fedélzetén vesztette életét. Igaz, hogy jobb lett volna, ha a flotta még a németek megérkezése előtt eltávozik Algír felé, mindamellett tény, hogy elsüllyesztése olyan egységektől fosztotta meg az ellenséget, amelyek birtokba vétele szinte semmissé tette volna azt a sikert, amelyet a szövetségesek az észak-afrikai partraszállással elértek.

Néhány vezető kivételével a francia tisztek és tengerészek ragyogóan viselkedtek. Közrefogták őket, és fogolyként gyűjtötték össze a touloni Szabadság téren. Itt elénekelték a *Marseillaise*-t, utána pedig több matróz rázendített az *Internacionálé*ra.

„Politikailag a flotta elsüllyesztése nem egyszerűen a francia hazafiak lázadását jelentette, akik nem akarták kiszolgáltatni a hadihajókat az ellenségnek, hanem azt is, hogy a haditengerészet tisztjei, akik többségükben a legutolsó pillanatig hittek Pétainben – határozottan elítélték Pétaint és Vichyt."

A touloni tengerészek hősies magatartása hozzájárult a küzdelem intenzívebbé tételéhez, a megszállók elleni gyűlölet felszításához a franciákban és a francia függetlenségi harc Nemzeti Frontja bázisának kiszélesítéséhez.

A párt így üdvözölte a *L'Humanité* 1942. december 4-i, 191. számában a touloni tengerészek hősies akcióját:

„Dicsőség a touloni tengerészeknek, akik elsüllyesztették hajóikat, és inkább hősként meghaltak, semhogy a nácik kezébe engedjék kerülni a francia flottát.

A touloni tengerészek ragyogó lapot írtak a francia ellenállás történetébe azzal, hogy felrobbantották a lőszer- és olajraktárakat, s elsüllyesztették hajóikat, néhány egységnek pedig sikerült kifutnia a tengerre, és csatlakoznia a szövetségesek táborához.

Sok tengerész dicsőséges halált halt. Inkább elpusztultak hajóikkal

együtt, semhogy ezeket az egységeket az ellenség kezébe engedjék kerülni.

HAJTSUK MEG MÉLYEN FEJÜNKET A NEMZETI ELLENÁLLÁS HŐSEI ELŐTT.

Vérüket adták, hogy éljen Franciaország, és áldozatuk egyesül a többiekével. Ugyanazért haltak meg, mint Bir-Hakeim katonái, d'Estienne d'Ovres, Gabriel Péri, Pierre Sémard, Félix Cadras, Charles Michels, Jean Catelas, Timbaud, az ifjú Guy Môquet és mindazok a hazafiak, akik a *Marseillaise*-t énekelve, és »Éljen Franciaország«-ot kiáltva, estek el a boche-ok golyóitól.

A touloni tengerészek áldozata egyesül a Francia Szabadharcosok és Partizánok hőseinek áldozatával, mert ugyanazért haltak meg, mint ezek az egyenruhát nem viselő katonák, akik rejtőzködve harcolnak a nemzeti felszabadulásért, akiket Franciaország ellenségei »terroristáknak« állítanak be, holott a haza földjén küzdő Franciaország fegyveres élcsapata ők, az afrikai katonák és touloni tengerészek fegyvertársai.

A touloni kékgallérosok nagyszerű önfeláldozása láttán a hősiesség lehelete járja át egész népünket, a nagyság szele fúj hazánk földjén. Ennek az érzésnek kézzel fogható alakot kell öltenie abban, hogy fokozzuk a fegyveres harcot a betolakodók ellen.

BOSSZULJUK MEG A TOULONI TENGERÉSZEKET! HARCRA FEL!"

Nagy örömmel értesültünk arról, hogy mibe került már a náciknak a sztálingrádi fronton indított szovjet offenzíva. Mi is továbbadtuk a hírt, majd hozzátettük:

„A francia nép figyelmes rokonszenvvel követi a Vörös Hadsereg katonáinak, Franciaország barátainak és szövetségeseinek küzdelmét.

Ezek a katonák példát mutatnak hősiességből. S a francia hazafiaknak, legelsősorban a kommunistáknak azt a következtetést kell levonniuk e példából, hogy fokozzák a harcot a betolakodók ellen.

A vöröskatonák ezt kiáltják nekünk: Francia barátaink, harcoljatok, küzdjetek minden eszközzel a közös ellenség ellen, hazátok nemsokára megszabadul a hitleristáktól, akikre mi egyre keményebb és keményebb csapásokat mérünk.

Minden franciának, aki méltó erre a névre, válaszolnia kell a felhívásra."

Ilyenformán 1942–1943 telén megfordultak az erőviszonyok. Hitler kezéből kicsúszott a katonai kezdeményezés. A *L'Humanité* 1942. december 11-én már így írhatott:

„Fordulat következett be a háborúban. Hitler védekezésre kényszerült, s mindezek tetejébe retteg az európai második front létrejöttétől. Az, hogy Európában hamarosan létrejöjjön a második front, igen nagy mértékben függ a mi cselekvésünktől, attól, hogy milyen mértékben válik mind erőteljesebbé."

A hitleristák elleni harchoz új erők csatlakoztak. A nácik a déli övezet megszállása óta napi 400-ról 500 millióra emelték a megszállás költségfedezetét, egyben pedig bejelentették, hogy feloszlatják a fegyverszüneti szerződés értelmében meghagyott francia hadsereget.

S 1942 utolsó heteiben a Vörös Hadsereg felszabadította Kotyelnyikovot, Velikije Lukit, Mozsdokot, Cimlanszkaját, Nalcsikot, s folytatta offenzíváját a keleti front valamennyi szakaszán, súlyos veszteséget okozva az ellenségnek, s óriási zsákmányt ejtve.

A vöröskatonák e hat hét folyamán 1249 repülőgépet, 1187 harckocsit, 1459 tüzérségi löveget, 755 aknavetőt, 2708 géppuskát, 5135 tehetautót és sok más hadianyagot pusztítottak el.

Ebben az időben értesültünk arról, hogy egy Bonnier de la Chapelle nevű fiatalember Algírban meggyilkolta Darlan tengernagyot. A merénylő némelyek feltevése szerint királypárti volt, mások viszont gaulleistának tartották.

A tengerészet helyett inkább politikával foglalkozó Darlan tengernagy halála nem keltett bennünk különösebb megrendülést. A magam részéről azt sajnáltam, hogy bizonyos más árulók nem jutottak még ugyanerre a sorsra.

Amikor Giraud tábornokot észak-afrikai főbiztossá nevezték ki, mi ezt pozitívumként könyveltük el, mert azt mutatta, hogy megszakadtak a kapcsolatok, amelyek Pétain és Algéria között Darlan közvetítésével fennálltak.

Az 1942–1943-as év fordulóján számos francia harcolt a szövetségesek soraiban az ország területén kívül. A keleti fronton a Normandia-Nyeman repülőszázad sokszor kitüntette magát a szovjet légierő oldalán. A de Gaulle tábornok által szervezett Forces Francaises Libres (FFL=Szabad Francia Haderő) Afrikában vett részt a háborúban Hitler és Mussolini seregei ellen; hamarosan bekapcsolódott az olaszországi harcokba is. Az afrikai hadsereg részt vett Tunézia felszabadításában.

A kommunista pártnak jelen kellett lennie mindenütt, ahol francia erők küzdöttek az ellenség ellen, mindenütt, ahol hozzá tudott járulni e harcok fokozásához és összehangolásához.

A pártnak ekkor már képviselői voltak Moszkvában. Kapcsolatot kellett teremteni azokkal is, akik Londonban és Algériában irányították a harc különböző területeit. Amikor megváltozott de Gaulle tábornoknak az ellenállással kapcsolatos magatartása, lehetővé vált, hogy vele is szót értsünk. Az észak-afrikai események pedig arra késztették a tábornokot, hogy még szorosabbra fűzze kapcsolatait az ellenállással. Tekintettel az Egyesült Államok észak-afrikai imperialista céljaira, valamint arra, hogy Algírban egy másik tábornok került hatalomra (Giraud), de Gaulle tábornoknak minden eddiginél inkább szüksége volt arra, hogy a betolakodók ellen harcoló valamennyi francia szószólójaként léphessen fel. Másrészt az a körülmény, hogy Észak-Afrikában egy ideig érvényben maradtak a vichyi törvények, és helyükön maradtak a tisztviselők, arra késztette, hogy az egész ellenállással egyetértésben rögzítse a nemzeti küzdelem felszabadító célkitűzéseit. Később ő maga mondotta:

„Amikor észleltük a nép reakcióit, azt, hogy megpróbáltatásai folytán mind a vereség, mind az együttműködés rendszerét elítéli, bizonyosak voltunk benne, hogy ha de Gaulle eltűnne a színről, vagy

ami még rosszabb, kompromittálná magát, a kiábrándult tömegeket a kommunista ideológia ragadná magával."

Ily módon de Gaulle tábornok szándékai, tekintet nélkül a végső indítékokra, mindinkább egybe estek az ellenállás törekvéseivel. 1943. február 4-i beszédében kijelentette:

„A francia nép fel akarja szabadítani magát vérrel és fegyverrel... Vissza akarja szerezni mindazokat a szabadságjogait, amelyektől akár az ellenség, akár egy gyűlölt és bitorló rendszer fosztotta meg."

A Londonban székelő Francia Bizottságnak így megnőtt a hitele az ellenállók között. Ezért a kommunista párt most már lehetségesnek, sőt szükségesnek tartotta, hogy pontosan meghatározott alapon kapcsolatba lépjen a „harcoló Franciaország" vezetőjével. Már 1942 nyarán létrejött francia területen a kapcsolat az FTPF egyik vezetője és de Gaulle tábornok képviselője között.

1942 novemberében Fernand Grenier a kommunista párt megbízásából találkozott Rémy ezredessel, de Gaulle tábornok franciaországi megbízottjával, majd 1943 januárjában Londonba ment, mint a kommunista párt képviselője a Nemzeti Felszabadító Bizottságban. A párt és de Gaulle tábornok között a közös akcióprogram alapján létrejött megállapodás két lényeges pontot tartalmazott: nemzeti felkelésre van szükség Franciaország felszabadításához; a népnek abszolút joga, hogy döntsön a győzelem után a saját sorsáról.

Fernand Grenier a BCRA által támasztott akadályok ellenére is tovább dolgozott Londonban. Tilos volt kiejtenie a rádióban az FTPF rövidítést, tilos volt ismertetnie az ellenállás valódi arculatát. Adományokból (a gaulleista szervezetek ugyanis megtagadtak minden hozzájárulást) kiadott egy brosúrát az FTPF tevékenységéről. A füzetnek nagy visszhangja volt. Grenier ezzel kapcsolatban a következőt írta a Központi Bizottságnak:

„Örömmel jelentem, hogy a francia nyelvű kiadás 5000 példánya elfogyott. A brosúrának igen nagy volt a sikere. Megtörtük a hallgatási parancsot, s itt most minden francia megismerte legnagyszerűbb harcosainak hősiességét. A hozzám érkezett levelekből kitűnik, hogy a brosúra erősíti a harci szellemet a tengerészekben, a pilótákban és a katonákban."

Valdeck Rochet, aki 1943 októberétől kezdve képviselte de Gaulle tábornok mellett a Központi Bizottságot, *Egy pártmunkás visszaemlékezései* című írásában rámutat, hogy igen nagy nehézségekbe ütközött, amikor igyekezett minél nagyobb anyagi és politikai segítséget szerezni az ellenállásnak és különösen az FTP-nek.

„De Gaulle emberei – írta – diszkriminációt alkalmaztak az FTPF-vel szemben, másként bántak vele, mint a többi ellenállási szervezetettel... Világosan érezhető volt, hogy ezek az emberek nem szívelik az FTP-t. Kéthetenként öt percet kaptam, hogy a BBC adásában ismertessem a párt és az ellenállás jelszavait. Ezenkívül külön a parasztokhoz is szólhattam bizonyos időközönként. De mindezeket az adásokat cenzúrázták az angolok is és de Gaulle tábornok londoni emberei is. Minden héten külön kellett kiverekednem, hogy közölhessem a rádióban akciójelszavainkat, különösen a fegyveres harccal kapcsolatos jelszavakat. Valamennyi cenzoromra a kivárás taktikája volt jellemző."

Algírban Giraud tábornok is hozzájárult az ellenség elleni eredményes harchoz. Nemcsak részt vett a tunéziai hadjáratban, hanem kapcsolatot is létesített az ellenállókkal, s teljes erőből támogatta a Nemzeti Front korzikai felkelését. Ezért a Kommunista Párt Központi Bizottsága megbízottat küldött hozzá Henri Pourtalet személyében. Tekintettel a két tábornok, de Gaulle és Giraud hatalmi versengésére, a kommunista párt, amelynek Központi Bizottságát ekkor már állandó delegáció képviselte Észak-Afrikában, igyekezett világos alapokon megállapodást elérni, amely hozzájárulhatott a nemzeti küzdelem összehangolására képes ideiglenes kormány megalakításához. Ebben a szellemben hagyta jóvá azt a memorandumot, amelyet a Francia Nemzeti Bizottság nyújtott át Algírban Giraud tábornoknak. A memorandum leszögezte, hogy „egyesíteni kell az összes harcoló és ellenálló erőket az országon belül és kívül egyaránt Franciaország felszabadulása, az emberi szabadságjogok diadala, az ellenség teljes leverése érdekében", s azért, hogy tiszteletben tartsák „a nemzeti függetlenség, a népszuverenitás és a köztársasági törvényesség elveit".

A párt helyeselte Giraud tábornok március 14-i válaszát is. A tábornok elítélte a vichy rendszert, s kijelentette: „Kész együttműköd-

ni mindenkivel, aki magáévá téve közjogunk alapvető és hagyományos elveit, részt vesz az ellenség elleni harcban . . ."

A két tábornok között létrejött megállapodás értelmében 1943. június 3-án megalakult a Francia Nemzeti Felszabadító Bizottság (CFLN). A megállapodás szerint egy ideig felváltva de Gaulle és Giraud tábornok volt a bizottság elnöke.

Most már világosabb volt a helyzet. Franciaországnak két tábornoka volt, akik egyaránt „a haza megmentőiként" léptek fel, de a magasabb rangú, Giraud (aki hadseregtábornok volt), politikusként kisebb erőt képviselt, mint de Gaulle dandártábornok, ahogy azt a tények a későbbiekben megmutatták.

A hitleristák elleni harc

Az 1942-es év utolsó heteiben az FTPF a következőket jelentette (*L'Humanité* 1942. december 4.):

„. . . Juvisyben gránáttal megtámadtunk egy náci munkaközvetítő irodát. Bombával vagy gránáttal megtámadtuk a boche-ok birtokában levő egyik villát Saint-Leu-ben, egy boche vendéglőt és garázst Párizsban, három boche kezelésben levő szállodát: a Saint-Benoît utcában, a Montsouris utcában, a Vaugirard utcában valamint a »Rive gauche« nevű fasiszta könyvkereskedést és egy náci garázst Bagnolet-ban. Egy boche alakulatot gránáttal megtámadtunk a párizsi Nation téren . . ."

L'Humanité, 1942. december 11.:

„. . . körülvettük a sotteville-i vasúti raktárat. Két mozdony összeütközött, kisiklott és elzárta a Rouen felé eső kijáratot. Egy mozdony a fordítókorongon zúzódott szét, és eltorlaszolta a Párizs felé eső kijáratot, s minthogy a daru nem tudott hozzáférni a forgatótoronyhoz, a mozdonyt darabonként kellett szétszedni.

A sotteville-i vasúti gócpont osztályozó központjában rendszeresen tönkreteszik a váltóállító berendezést. Egy vonat kisiklott a roueni Rive droite pályaudvaron. A vasútnál olyan méreteket öltött a sza-

botázs Rouenban, hogy nap mint nap több összeállított szerelvénynek kell vesztegelnie a síneken mozdony híján.

A longueau-i vasúti fűtőházban 40 mozdonyt tettünk tönkre novemberben. Amiens-ben két vonat összeütközésekor 10 boche meghalt, 20 megsebesült . . ."

A munkásság megmozdulásairól:

„. . . Számos sztrájkmegmozdulás és nagyobb arányú tüntetés zajlott le többek között Chambéryben, Clermont-Ferrand-ban, Tulleben, Le Teil-ben, Marseille-ben, Aix-ben és Saint-Étienne-ben, ahol 25 000 ember vett részt a tüntetésben.

November 11-én sztrájkok voltak Grenoble-ban, Givors-ban, Lyonban, Limoges-ban, Sète-ben, Brive-ben, La Ciotat-ban, Montluçonban, Toulonban, Roanne-ban, Le Chambonban stb."

Munkabeszüntetések voltak a párizsi övezetben az Amiot-gyárban (Colombes), Lorraine-nál (Argenteuil), Citroënnál (Clichy és Saint-Ouen), Chenard és Walkernál, valamint Chaussonnál (Gennevilliers, Asnières). Itt a sztrájk négy napig tartott. Ezenkívül munkabeszüntetés volt több roueni üzemben, Sotteville-ban és Rouenban a vasútnál, több üzemben Le Havre-ban és Elbeufben, Longueau, Amiens és más vasúti raktárakban, Villers-Bretonneux-ban, Alber-ban, Creil-ben, Cherbourg-ban stb. A munkások több vállalatnál a *Marseillaise*-t énekelve tüntettek.

Az illegális *L'Humanité* 1942. évi utolsó számában (december 27. 194. szám) a következőt írtuk a Don középső folyásánál kibontakozó szovjet offenzíváról:

„December 15. óta a hősies Vörös Hadsereg offenzívát indított a Don középső folyásánál, és a német vezérkar már nem titkolhatja a támadás első eredményeit.

A szovjet csapatok öt nap leforgása alatt több mint 100 km szélességben áttörték a fasiszta vonalakat, 75–120 km-t nyomultak előre, 15 000 foglyot ejtettek, több mint 30 000 katonát megsemmisítettek, s jelentékeny zsákmányra tettek szert.

Miközben a náci hordák a Don középső folyásánál visszavonulnak a Vörös Hadsereg elől, a szocializmus országának védelmezői az egész keleti fronton kezükbe vették a kezdeményezést, és véres veszteségeket okoznak a fasiszta barbároknak.

Egyidejűleg Rommel is visszavonul a nyolcadik brit hadsereg elől, a hitleri propaganda nyelvén »leszakadó hadműveleteket folytat«, Tunéziában pedig nagy ütközetek vannak kibontakozóban, amelyek hamarosan súlyos csapásokat mérnek a tengelyhatalmak állásaira a Földközi-tenger térségében . . ."

Konklúzióként a következőket fűztük mindehhez:

„Most, 1942 végén, amikor nemsokára az 1943-as esztendőt köszöntjük, amely a döntő harc és a győzelem éve lesz, a hazafiaknak AZ A FELADATUK, HOGY MINDENT LATBA VESSENEK A NEMZETI FELKELÉS ELŐKÉSZÍTÉSÉRE, VAGYIS ARRA, HOGY AZ EGÉSZ NÉP HARCRA KELJEN A BETOLAKODÓK ELLEN.

EZ MOST A FELADAT."

Ugyanez a szám kis cikket közölt arról is, hogy milyen beszélgetés játszódhatott le Laval legutóbbi németországi útja alkalmával:

„A gazda becsöngette az inasát. Laval ezért megjelent Hitlernél, és átvette ura parancsait. Pétain elképesztően lapos levele után az aubervilliers-i lókupec elutazott, hogy átvegye a boche-ok iránt feltétlenül odaadó új hadsereg megalakítására vonatkozó utasításokat.

Hitler és Laval párbeszéde azonban nem lehetett túlságosan üdítő e két úr számára.

– És hogy áll az afrikai falanx? – kérdezte minden bizonnyal Hitler.

– Alig jelentkeztek néhány százan – volt kénytelen felelni Laval.

– És hogy megy az antibolsevik kampány? Elszigetelték-e a kommunistákat? – tette fel a kérdést nyilván a Führer.

– Sajnos, nem megy a dolog, a kommunisták összeforrtak a francia tömegekkel – volt kénytelen beismerni az aubervilliers-i lókupec.

– Miért nem börtönzik be az összes ellenállót? – tehette fel a kérdést a gyalázatos Adolf.

– Egyebet sem teszek. A kommunisták ezrein kívül börtönben van Herriot és Jouhaux, valamint Doyen, de la Laurencie és de Lattre de Tassigny tábornok, nem is beszélve Weygand és Frère tábornokról, akiket önök Németországba szállítottak; de hát mit tegyek, be kellene börtönöznöm egész Franciaországot – mondotta erre Châteldon várura.

– És hogyan lehetséges az, hogy nem lehet véget vetni a katonáim ellen elkövetett »terrorista« cselekményeknek? – folytatta Hitler.

– Mi ezt terrorizmusnak nevezzük, de a franciák hazafias akciónak mondják, és nemcsak a kommunisták vesznek benne részt. Most már sok más francia is követi őket. Ó, kancellár úr, nem könnyű dolog Franciaországot kormányozni.

– Nem könnyű . . . nem könnyű . . . Majd én megmutatom a franciáknak, mire vagyok képes, magának pedig az a dolga Laval, hogy mindezen sürgősen változtasson – fejezte be Hitler.

Laval erre így felelt:

– Megteszem, amit tudok, Kancellár Úr, a Marsall szabad kezet adott, de nehéz lesz, nagyon nehéz, már csak azért is, mert egyre kevésbé hiszek az Ön győzelmében.

– Ne beszéljen nekem erről . . . Menjen haza Franciaországba, és munkára.

– Parancsára, Kancellár Úr."

Az észak-afrikai teendőkkel kapcsolatban a következő volt az álláspontunk (*L'Humanité* 1943. január 8., 198. szám):

„A kommunista párt úgy véli, hogy Észak-Afrikában a következőkre van szükség a felszabadító harc érdekében:

a) Létre kell hozni egy olyan vezetést, amely a szövetségesekkel együttműködve erőteljes katonai akciókra képes a német és olasz csapatok mielőbbi kiűzése érdekében Tunéziából;

b) megfelelő intézkedésekkel biztosítani kell, hogy Észak-Afrika egy valóban nemzeti hadsereg bázisául szolgáljon;

c) vissza kell állítani a demokratikus szabadságjogokat;

d) kipróbált hazafiakat kell a hadsereg és a rendőrség felelős tisztségeibe helyezni;

e) le kell fegyverezni és fel kell oszlatni a hitlerista csoportosulásokat, és le kell tartóztatni vezetőiket;

f) fajra való tekintet nélkül ki kell mondani a teljes egyenjogúságot, hogy az egész lakosságot egyesíteni lehessen Hitler ellen."

Kiszabadulása után Marcel Cachin feleségével együtt a bretagne-i Lancerfba menekült. Veszélyben voltak. Cachint előbb letartóztatták, majd szabadon engedték, s mindez világosan mutatta, hogy a nácik tűsznak tekintik.

Meg kellett hát szöktetni falujából, és biztonságba kellett helyezni. Így döntöttünk Benoît Frachonnal, s utasítottuk a bretagne-i elvtársakat, hogy szervezzék meg és hajtsák végre az akciót.

Louis Pichouron (Alain parancsnok) a következőket írta *Egy breton partizán visszaemlékezései* című könyvében erről az akcióról:

„Lancerf faluban még éjszaka volt. Csak a kakasszó jelezte a hajnalt, amikor Cachin és felesége elhagyták kis házukat. Minden csomagjuk egy kis bőrönd volt és egy hátizsák élelmiszer. A két öreg karon fogva, szótlanul haladt végig az alvó falun. A falu végén egy ember lépett ki az árnyékból, és feléjük közeledett. Egyetlen szó nélkül elvette a bőröndöt Cachin bácsitól, és határozott léptekkel megindult előttük. 50 métert sem kellett megtenni, s egy ponyvával fedett kis teherautó mellett találták magukat, amely csendben várakozott az útszélen.

Ekkor André Cavalan, az akció felelőse visszafordult, és halkan így szólt Cachinhoz:

– Itt a kocsi, elvtársak, szálljanak fel, majd segítünk.

Egy árnyék szállt ki ekkor a vezetőfülkéből; az árnyék a Plouagatból való Jean Druillénec volt, aki Cavalannal együtt segített a két utasnak elhelyezkedni a vezetőfülke mögött levő kis padon.

Mialatt Cavalan gondosan lehúzta a ponyvát a jármű hátulján, Druillénec a volánhoz ült, s alighogy Cavalan felszállt, a kocsi elindult.

Másodrangú utakon kanyargott végig a kocsi, majd megállt Plouagat-ban, Châtelaudren mellett, egy »Bel-Air-kastélynak« nevezett öreg udvarházban.

A roskadozó épületben Grégoryék laktak, a kommunista párt két öreg szimpatizánsa, a párizsi övezetből. Nyugdíjba vonulásuk után ezen a nyugalmas vidéken telepedtek le.

Cavalan néhány nappal korábban megkérdezte tőlük, menedéket adnának-e néhány napra egy öreg házaspárnak, akit üldöznek a nácik. Habozás nélkül igennel feleltek, s amikor meghallották, hogy a kocsi befordul az udvarra, sietve jöttek ki a házból, hogy üdvözöljék az ismeretleneket, akikről Cavalan olyan diszkréten beszélt nekik.

Cachinék Cavalan és Druillénec segítségével már leszálltak a kocsiról, amikor Grégoryék elindultak feléjük. Ebben a pillanatban az idős asszony könyökével oldalba bökte férjét, és halkan így szólt hozzá:

– Ó, istenem, hiszen ez Marcel Cachin! Igen, ő az. Hát erre aztán nem számítottunk. Gyorsan menjünk eléjük.

Cachinékat nagyon kellemesen érintette az a kedvesség, amellyel a házigazdák fogadták őket.

Néhány perc múlva mindnyájan az ebédlőben ültek egy nagy asztal körül.

Cachinék boldogok voltak, mert amióta üldöztetésben és félelemben volt részük, az illegális élet a szabadulást és a reményt jelentette számukra, mint sok más ember számára is.

A háziasszony indította meg a beszélgetést, Cachinhoz fordult:

– Bocsásson meg, Uram, de jobb, ha megmondom: tudom, hogy inkognitóban van, hogy ön Marcel Cachin, a *L'Humanité* egykori főszerkesztője. Cavalan úr el akarta ezt titkolni előlünk, de amint kiszállt a kocsiból, azonnal felismertem.

A háború előtt hűségesen olvastuk a lapját, amely többször közölte az Ön fényképét. Egyébként láttuk Önt a *L'Humanité* ünnepségén is.

De legyen nyugodt, felesége és Ön biztonságban lesz itt, s örülünk, hogy e súlyos körülmények között felajánlhatjuk vendégszeretetünket.

Cachin megköszönte Grégoryék nagylelkűségét, s mosolyogva mondotta:

– Azt hiszem, itt az ideje, hogy leborotváljam a bajuszomat.

Másnap Cavalan elvégezte ezt a műveletet.

Mintegy tíz nappal később Marcel Cachin, miután megköszönte Grégoryék szívességét, bajusz nélkül, nagy kalappal a fején, s így tökéletesen felismerhetetlenül, elindult Plouagat pályaudvara felé fe-

lesége és André Cavalan FTP-partizán kíséretében, aki a bőröndjét vitte.

Félórával később a Saint-Brieuc felől Párizsba haladó expresszvonat egyik harmadosztályú fülkéjében egy öreg urat és egy öreg hölgyet lehetett látni. Mellettük egy fiatalember ült a padon. Szemben egy reverendás pap olvasta a breviáriumát, amellett pedig egy atlétatermetű polgárember ült, teljesen eltemetkezve újságjában.

Marcel Cachin volt az öregúr, aki útnak indult kíséretével, hogy eltűnjön az illegalitás ködében."

Minden pompásan sikerült. Miután Cachin és felesége Párizsba érkezett, nagy örömmel indultam illegális szállására, Teulet elvtárshoz, hogy viszontlássam, s minthogy közben megnövesztette szakállát, némi hasonlóságot véltem felfedezni közötte és a nép képzeletében élő Blanqui között.

Év végi elmélkedések

1942 kemény esztendő volt számunkra. Sok veszteséget szenvedtünk, de alaposan megszilárdítottuk szervezetünket. Mintha tegnap lett volna, úgy emlékszem azokra a gondolatokra, amelyek 1942. szilveszter éjszakáján foglalkoztattak.

A Sztálingrádnál történtek hittel töltöttek el. Világosan éreztem, hogy Hitler többé nem képes úrrá lenni a helyzeten, s amint a *L'Humanité* is megírta nem sokkal előbb, szent meggyőződésem volt, hogy a háború fordulópontjához érkeztünk.

Halottainkra gondoltam, Pierre Sémard-ra, Gabriel Périre, Jean Catelas-ra, Félix Cadras-ra, Pierre Rebière-re, Arthur Dallidet-ra, Jean-Pierre Timbaud-ra, Charles Michels-re, Francine Fromont-ra, a châteaubriant-i kivégzettekre, meg a többi elvtársra, akik életüket áldozták, s azokra, akik a haláltáborokban sínylődtek, ahonnan nagyon sokan közülük nem fognak visszajönni.

Sok asszony is megismerte a táborok életét, és nem jött többé vissza: Danielle Casanova, Jacqueline Quatremaire, Rose Blanc, Made-

leine Marzin, Marguerité Montré, aki összekötőm volt 1940-ben és 1941-ben, Marie-Claude Vaillant-Couturier, Martha Desrumeaux Nord megyei pártmunkás, Mounette Dutilleul, Georgette Cadras, Hélène Schmidt belforti származású, fiatal tisztviselőnő, Solange Vigneron vosges-i textilmunkásnő, Claudine Guérin, akit 17 évesen tartóztattak le, Fanny Ladsky, akit letartóztattak, egyévi börtönre ítéltek, annak letöltése után szabadlábra helyezték, majd újra letartóztatták, és deportálták.

Veszteségeink tragikus mérlege szomorúsággal töltött el, de nem volt szabad elbátortalanodni. Arra gondoltam, amit Saint-Just, a nagy forradalmár mondott: „A körülmények csak azok számára nehezek, akik visszarettennek a sírtól." Azt mondtam magamban, hogy bizonyos értelemben mindannyian olyan halottak vagyunk, akik haladékot kaptak.

A vichyi rendőrség és a Gestapo szakadatlanul kutatott utánunk, és értesültünk, hogy a vichyi rendőrség körözésén kívül a Franciaországi, Belgiumi és Hollandiai Megszállt Területek Felkutatási és Letartóztatási Központja 1942. április 16-án különleges letartóztatási parancsot adott ki Maurice Thorez ellen, aki felváltva a következő álneveket használta: Monteil Georges, Van Campenhout, Sambeit Juan, Schammel Albert.

A letartóztatási parancs a következőképpen hangzott:*

„Egy hozzánk érkezett bizalmas tájékoztatás szerint a francia kommunista vezető egy héttel ezelőtt érkezett Svájcból, és Dijonban tartózkodik, hogy tárgyaljon a Francia Kommunista Párt funkcionáriusaival. Maurice Thorez Párizsba indul.

Feltételezhető, hogy Maurice Thorez csakugyan a nyugati körzetek megszállt övezetében van. Letartóztatása esetén azonnal értesítendő a Felkutató és Letartóztatási Központ vezetősége.

Minthogy Maurice Thorez személye különlegesen fontos, letartóztatása minden eszközzel végrehajtandó."

Mindez világosan mutatta, hogy biztonságunk mennyire kétes volt, de mindnyájan egy nagy ügynek álltunk szolgálatában, azért harcol-

* Az okmány Ivry-sur-Seine-ben az Ellenállási Múzeumban látható.

tunk, s mély meggyőződésünk volt, hogy az végül is győzedelmeskedik.

Úgy gondoltuk, hogy az 1943-as év a második front és a győzelem esztendeje lesz, de sajnos másként alakultak a dolgok.

A SZTÁLINGRÁDI GYŐZELEM ÉVE

1943 elején újévi ajándékként Sauckel Gauleiter, aki a Németországba irányuló francia kényszermunkások toborzását intézte, elrendelte, hogy 250 000 főnyi új kontingenst szervezzenek, amelyből 150 000 a szakmunkáslétszám. Cserébe Laval 50 000 hadifogoly hazaengedését kapta, továbbá 250 000 foglyot „szabad munkavállalónak" nyilvánítottak, s így maximális hatékonysággal játszotta el a nácik szolgálatában álló rabszolga-kereskedő szerepét.

Valójában a francia munkások óriási arányú deportálása készült Németországba.

Az a hatalmas vérveszteség, amelyet hadserege Sztálingrádnál elszenvedett, arra késztette Hitlert, hogy „háborús nemzeti munka" címszóval január 28-án elrendelje a totális mozgósítást a férfiaknál 15–65 évig, a nőknél 17–45 éves korig. Göbbels február 18-án ebben a szellemben jelentette ki: „Ha a német nép vérét adja a háborúért, természetes, hogy Európa többi része munkájával segítse a német nép céljait." A falakat teleragasztották hatalmas plakátokkal, melyek német katonákat ábrázoltak a következő felirattal: „Ők vérüket adják, ti adjátok munkátokat, hogy Európát megmentsük a bolsevizmustól!"

A hitleristák elhatározták, hogy Marseille-ben lerombolják a régi kikötőnegyedet; ez alkalmat adott nekik botrányos fosztogatásokra és internálásokra, amelyek egyeseknek tragikus módon a haláltáborokat jelentették. A városnegyed lerombolása 40 000 személyt érintett.

1943. február 10-én de Gaulle tábornok felhívást intézett a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságához abból az alkalomból, hogy Fernand Grenier Londonba érkezett. De Gaulle a következőket írta:

„Fernand Grenier megérkezése, a kommunista párt csatlakozása a

Nemzeti Bizottsághoz, amelyet az Önök nevében közölt velem, a franktirőrök vitéz alakulatai, amelyeket Önök szerveztek, és buzdítottak, és nekem mint a francia erők főparancsnokának a rendelkezésemre bocsátottak, megannyi megnyilvánulása a francia egységnek; íme egy újabb bizonyítéka az Önök szándékának, hogy részt vesznek hazánk felszabadításában, és hozzájárulnak dicsősége helyreállításához. Abban a meggyőződésben, hogy elhatározásuk nagymértékben elősegíti a nemzet érdekét, őszinte köszönetemet fejezem ki.

Nagy erőfeszítéseket, nagy áldozatokat fognak követelni Önöktől, azokon túlmenően is, amelyeket pártjuk tagjai már meghoztak Franciaország szolgálatában.

Önök ugyanúgy tudják, mint én, hogy az ellenállás szervezeteinek hathatós egybehangolása múlhatatlanul szükséges közös célunk eléréséhez: célunk Franciaország mielőbbi felszabadítása a franciák aktív és hathatós közreműködésével.

Meggyőződésem, hogy megbízottaim a Francia Kommunista Párt felelős vezetőiben áldozatkész eltökéltséget találnak az együttműködésre, és ugyanazt a lojális fegyelmet, amely az Önök szervezeteiben már korábban is megnyilvánult.

... Közeledik a legnehezebb erőfeszítések órája. Amikor a bátor orosz hadsereg csapásai alatt a német katonai hatalom meginog, fontos, hogy a francia hazafiak ott legyenek orosz és angol–amerikai szövetségeseik oldalán a haza földjének felszabadításában; tudom, hogy a harcoló Franciaország számíthat a Francia Kommunista Pártra.

Ch. de Gaulle"

Petit tábornok, a Harcoló Franciaország katonai missziójának moszkvai vezetője a moszkvai rádióban magasztalta a szovjet nép hősiességét, szilárd egységét és a győzelembe vetett hitét.

Január 21-én, Lenin halálának évfordulóján jelent meg az illegális *L'Humanité* 200. száma, amelyben a következőket olvashattuk: „Ezen a napon, midőn a nagy Lenin halálának tizenkilencedik évfordulójára emlékezünk, jelenik meg a *L'Humanité* (párizsi kiadás) 200. száma. Ez alkalomból valamennyi kommunista örvendezve köszönti nagy lapunk széles körű hatását, amely még nem is olyan rég Vaillant-Cou-

turier és Marcel Cachin szerkesztésében Franciaország legnagyobb politikai napilapja volt, ma pedig első helyen áll a nemzeti szabadságért harcoló illegális újságok között.

Éljen a mi drága és nagy *L'Humanité*nk!"

Ugyanebben a számban jelent meg Fernand Grenier Londonban tett nyilatkozata, amelyben a következőket mondta: „A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága megbízott, hogy képviseljem de Gaulle tábornok és a Francia Nemzeti Bizottság mellett. Ily módon akarta ünnepélyesen kifejezni együttműködését a Harcoló Franciaországgal, amelyet nem szűnt meg támogatni a nemzeti felszabadításért vívott küzdelemben. A kegyetlen elnyomás közepette a Francia Kommunista Pártnak sikerült nagyarányú ellenállást szerveznie a haza elnyomóival szemben. Pártunk az elmúlt esztendőben több mint 6 millió újságot, röpiratot és több mint százezer brosúrát terjesztett, illegális újságjaink rendszeresen megjelentek, a *L'Humanité* a 200. számnál tart . . ."

Ez időben, habár nyugaton a második front még nem alakult ki, Hitler hatalmas nehézségekkel küszködött a keleti fronton. A nyári offenzíva kétségkívül lehetővé tette, hogy Hitler Sztálingrádig jusson. Ám miközben a náci csapatok lendülete megtört a város falainál, a szovjet hadsereg hatalmas ellentámadást készített elő, s ezt 1942. november 19-én a várostól északnyugatra, 20-án pedig tőle délre indította el. A szovjet katonák elkeseredett harcára hálás csodálattal tekintettek a világ népei. Akárcsak számos francia, én is hallgattam a moszkvai és londoni rádió adásait, amelyek részleteket közöltek a harcokról, és ezeket a huszonhét évvel ezelőtti, Verdun poklában folyt harcokhoz hasonlítottam.

A szovjet hadak a két ellentámadással óriási harapófogóba szorították von Paulus 4. hadseregét, s amikor a harapófogó bezárult, a csapdába szorított német csapatoknak nem volt más lehetőségük, mint a fegyverletétel vagy a megsemmisülés. 1943. február 2-án a hitlerista csapatok harcképtelenné váltak. Von Paulus marsall tizenöt tábornokával és 22 hadosztályával esett fogságba, s óriási hadianyagkészletet zsákmányolt a szovjet hadsereg. A német parancsnokság ek-

kor rendelte el első ízben katonák és tisztek tömeges kivégzését fegyelemsértés és a harc megtagadása miatt.

A harc egyre hevesebbé vált, s hogy emlékeztessem a hazafiakat és a kommunistákat arra az alapvető kötelességükre, hogy letartóztatásuk esetén semmiféle információt se hagyjanak az ellenség tudomására jutni, Henri Barbusse *Sztálin*jából a következő sorokat idéztem a *L'Humanité*ban: „Inkább izzó vas járja át testünket, inkább törjék ki fogainkat, semmint egyetlen adatot vagy címet kiköpjünk."

Mily boldogok voltunk az illegalitás éjszakájában, amikor értesültünk a hitleri hadsereg vereségéről. Éreztük, hogy a háború fordulópontjához érkezett. Ez időtől a náci Németország magán hordozta a vereség jegyét. Legyőzhetetlenségének mítosza szertefoszlott. A csatlós országokban egyre inkább halmozódtak a politikai nehézségek, akárcsak a fasiszta Olaszországban, amelyet Görögországban csakúgy, mint Afrikában egyik kudarc a másik után ért; Romániában a Sztálingrádnál elveszett hadosztályok miatt súlyos nehézségek támadtak, Horthy Magyarországa, Borisz király Bulgáriája és Mannerheim Finnországa a különbéke lehetőségeit mérlegelte. A semleges országok pedig, mint Törökország, Svédország és Portugália, igyekeztek eltávolodni Németországtól.

Nagy figyelemmel kísértük az eseményeket, sokat foglalkoztatott minket a casablancai konferencia, amelyen Roosevelt elnök és Churchill találkozott s eszmecserét folytatott de Gaulle és Giraud tábornokokkal, akik ez alkalommal kijelentették, hogy közös céljuk: „Franciaország felszabadítása, az emberi szabadságjogok helyreállítása és valamennyi francia részvétele a szövetségesek oldalán vívott felszabadító harcban."

Tiltakoztunk Peyrouton algériai kormányzóvá való kinevezése ellen.

Ezt az alakot, aki azzal kérkedett, hogy hitlerista, egyaránt gyűlölték a franciák és a tunisziak, mert valóságos hóhérként viselkedett, amikor átvette a tuniszi kormányzóságot. Azt írtuk: „Peyrouton távozzon, és engedjék szabadon a kommunista képviselőket!"

A *L'Humanité* 203., február 12-i számában ezzel kapcsolatosan bejelentettük: „Tiltakozásunknak meglett az eredménye. Az Algírban bebörtönzött képviselő elvtársainkat szabadlábra helyezték, de három

hónapba tellett az amerikai és angol csapatok észak-afrikai partraszállása után, míg igazságot szolgáltattak nekik. Barátaink szabadok, ám a sötét lelkű Peyrouton még mindig a helyén van, akárcsak Temple, a fasiszta prefektus." . . .

Külvárosi menedékhelyem

Miután a porte-de-la-pleini lakásomról távoztam, egy ideig Bourg-la-Reine-ben, egy kis épületben húztam meg magam, amely csak viszonylagos biztonságot nyújtott. Itt látogatott meg Rouques doktor, anélkül hogy tudta volna hova vezetik. Elővigyázatosnak kellett lenni, nehogy felkeltsük a szomszédok kíváncsiságát, akik esetleg kérdezősködtek volna, hogy mivel is foglalkoznak a ház új lakói.

A szomszédságnak elhíreszteltük, hogy a hivatalosan bejelentett bérlő egy meglett korú házaspár, akik betegség miatt feladták kereskedői tényekedésüket. Victor hivatalosan mint a házaspár unokaöccse, feleségem pedig unokahúgaként szerepelt. Én, szokás szerint, nem mutatkoztam.

Macskánkat magunkkal hoztuk Párizsból, de sehogy sem szokta meg az új helyet. Rosszul érezte magát ebben az új lakásban, amely kissé nyirkos volt, és korántsem olyan világos, mint a Versailles-i kapunál levő otthonunk. Hosszú órákig aludt dolgozószobámban, kéjesen feküdt a felhalmozott jelentéseken.

Megbíztam szállásadóimat, hogy keressenek nekem másutt egy félreeső kis házat. Abban az időben ez viszonylag könnyen ment, minthogy a párizsi övezet számos lakója nem tért vissza a déli zónából.

A költözködés zökkenőmentes volt. A hurcolkodáshoz kölcsönkértem Teulet elvtárs kis tehergépkocsiját, amellyel a Nemzeti Segély olcsó ruhaanyagait szállította, s ő megjátszotta a magánfuvarozó szerepét. Az új lakásban szállásadóimnak szilárd társadalmi helyzete volt, és bár az őket rendszeresen látogató személyek unokaöcsök vagy unokafivérek voltak, ott is, akárcsak korábbi lakásaimon, változatlanul rejtőzködtem.

A házhoz kert és egy kis telek tartozott, amelyen néhány fa állt, de nappal csak a kert egy zugába mentem ki, mert különben az utcáról megláthattak volna. Bár szakállamat megnövesztettem, s az ajkaimat eltakaró bajusz némileg megváltoztatta arcomat, mégis tartottam tőle, hogy külsőmről felismernek.

Az éj leszálltával kimehettem. Mélyeket szippantgattam a friss levegőből, éreztem a föld illatát, hallgattam a falevelek zizegését, s az éj csendjében neszező élőlényeket.

Más zajok is belevegyültek e hangokba: a repülőgépek zúgása, hiszen a háború elhúzódtával egyre sűrűbben szálltak el felettünk. Röptüket gyakran nagy robbanások követték. A szövetségesek bombáztak.

Egy dolog meglehetősen sok gondot okozott, mégpedig a távozásaim. Egyedül Benoît Frachon járt el hozzám, és én is látogattam őt, s egy ideig Charles Tillonnál jöttünk össze. Idővel Longjumeauban, egy házban találkoztunk. A megbeszélések egész nap tartottak. Hajnali ötkor, a kijárási tilalom lejártával indultunk, és este 23 órakor, a tilalom kezdetével otthon kellett lenni. Az ellenállási akciók miatt azonban a hitleristák a kijárási időt olykor megkurtították.

Eleinte biciklivel akartam közlekedni, de végül is a tandemet választottam, annál is inkább, mert abban az időben sokan jártak kétszemélyes biciklin, és ha a csendőrök a papírokat kérnék, szükség van megfelelő alibire.

Szakállal és őszülő bajuszommal vagy tíz évet öregedett a külsőm, és egy építészmérnöki igazolványom indokolta kora reggeli útjaimat: a meglehetősen távoli telepeket ellenőrzöm. A tandem elülső helyén ülő fiatalember fiam és munkatársamként szerepelt. Útközben lábam ugyan mozgott a pedálon, de valójában Raymond Dallidet hajtott, aki gyakran volt társam. Csendőr egyetlen esetben sem igazoltatott minket. A távolból rejtve voltam tekintetük elől, és amikor elkarikáztunk mellettük, az elöl ülőre pillantva, arra gondolhattak: az öreg ezt kettejük helyett dolgoztatja.

Egyik elvtársunkat, akinek semmi köze se volt a földművességhez, megbíztuk: béreljen Párizs külterületén egy kis tanyát, és játssza el némiképpen azt a szerepet, amelyet Flaubert Bouvard és Pécuchetvel játszatott el.

Visszatérés volt ez bizonyos szempontból a földhöz, ahogy Pétain hirdette, de egészen más célból. Ezen a kis tanyán, amelyen alkalmi parasztunk sikeresen gazdálkodott, Benoît Frachon meg jómagam találkoztunk Fernand Grenier-vel, itt tájékoztattuk a küldetésről, melyyel meg akartuk bízni, vagyis hogy képviseljen minket de Gaulle tábornoknál.

Ugyancsak itt tárgyaltunk Henri Raynaud elvtárssal is – a Châteaubriant-ból megszökött ellenállók egyikével –, hogy megbeszéljük a rábízott munkával kapcsolatos teendőit.

És ezen a kis tanyán találkozott Benoît Frachon, Henri Raynaud és magam Raymond Bossus-val, aki németországi fogságból szökött meg. Jól ismertem Bossus-t: 1935-ben tanácsosnak választották meg Charonne-ban, annak a választási kerületnek egyik körzetében, ahol képviselő voltam, és ahol 1932-ben Déat kibuktatott.

Igen elérzékenyültem, amikor újra találkoztam Bossus-val, aki ismét elfoglalta helyét a küzdelemben.

Raymond Bossus Lübeckben volt fogoly, és sikerült eljuttatnunk hozzá a következő üzenetet: „Gyere vissza azonnal, szükség van rád." Két balul kiütött kísérlet után, harmadszorra sikerült elszöknie. Auvergne-ban egy baráti családnál talált menedéket, a család összeköttetést teremtett neki a párttal, de így is két hónapba tellett, amíg Párizsba jutott.

Természetesen részletesen elmondtuk Raymond Bossus-nak, hogyan látjuk mi a helyzetet; felidéztük a harcban elesett elvtársaink emlékét, és megbíztuk, hogy André Tollet-vel, akihez a szakszervezetek tartoznak, André Carrellel, akire a Nemzeti Front ügyei és Albert Ouzoulias-val, a katonai akciók felelősével együtt kapcsolódjék be a párizsi körzet vezetésébe.

A hitleristák érezték, hogy az erők aránya az ő hátrányukra csökken, minthogy nem sikerült az élő franciákat mozgósítaniuk, a francia nemzeti kultúra és történelem néhány nagyjának nevét vetették be Anglia és a Szovjetunió ellen viselt háborújukba. A nácik Jeanne d'Arc állítólagos kijelentését idézték: „Inkább lehelném ki a lelkemet, semhogy az angolok kezébe kerüljek." *A törvények szelleme*ből a következő Montesquieu-idézetre hivatkoztak: „Semmiképpen sem áll Franciaország érdekében akár támadó, akár védő jellegű szövetségre lépni Angliával!"

A Szent Ilona szigetén vezetett *Napló*ból* a nácik Napóleonnak ezt a mondatát emelték ki: „Önszántamból szolgáltattam ki magam Angliának, mert bíztam törvényeiben, közerkölcsében. Keserűen csalatkoztam." És ugyancsak a nácik adták Victor Hugo szájába a következő szavakat, anélkül hogy a megfelelő szövegre hivatkoztak volna: „Ki fog alakulni az új Európa, amelyből Anglia is, Oroszország is ki lesz zárva."

Nem tűrhettük, hogy a megszállók bűnös érdekeik szolgálatába állítsák nagy költőnket. Az a gondolatom támadt, hogy Vitor Hugót a náci idézet cáfolataként egészen más hangnemben szólaltatom meg, s egy röpiratot szerkesztettem, beleiktatva részleteket a *Felhívás a franciákhoz*ból, amelyet Hugo 1870. szeptember 17-én intézett népéhez.

Ez az izzóan lelkes szöveg nagyon időszerű volt:

„Keljen fel valamennyi község! Lobbanjon lángra szerte mindenhol a vidék; minden erdőben végestől végig dübörögjenek a hangok: Riadó! Riadó!

Valamennyi lakásból jöjjön elő egy katona, a külváros váljon ezreddé, a város hadsereggé! A poroszok nyolcszázezren vannak, a ti számotok negyvenmillió. Keljetek fel, és söpörjétek ki őket! Lille, Nantes, Tours, Bourges, Orléans, Dijon, Toulouse, Bayonne, gyürkőzzetek neki! Előre! Lyon, ragadd meg a puskád, Bordeaux a ka-

* Ezt a naplót Napóleon híve, Las Casas vezette.

rabélyod, Rouen, húzd ki a kardod, és te, Marseille, dalold el himnuszodat, és légy félelmetes . . .

Zaklassátok az ellenséget, csapjatok le rá hol itt, hol ott, fogjátok el a vonatoszlopokat, kerítsétek be a társzekereket, robbantsátok fel a hidakat, vágjátok el az utakat, omoljon be a talaj, szakadékká váljon Franciaország a poroszok lába alatt!

Viseljünk háborút éjjel és nappal, háborút a hegyekben, a síkságon, az erdőkben! Felkelésre! Felkelésre, franciák! Szünet nélkül, nyugvás nélkül, szakadatlanul. A zsarnokság támad rá a szabadságra, Németország merénylete ez Franciaország ellen . . . Talpalatnyi föld se vonja ki magát a kötelesség alól! Szervezzük meg a haza rettentő csatáját. Franktirőrök! induljatok, vágjatok át a bozótokon, keljetek át a vad patakokon, rejtőzködjetek a homályban és az alkonyatban, kússzatok a vízmosások mentén, csússzatok, mássztok, célozzatok, lőjetek az ellenségre, végezzetek a ránk támadókkal! Védelmezzétek meg Franciaországot hősiesen, kétségbeesetten, gyöngéd szeretettel! Félelmetesek legyetek, ó, hazafiak!"

Victor Hugo így tehát velünk volt a harcban, és nem ő az egyedüli nagy halott, akire hivatkoztunk. Saint-Just egyik nagyszerű gondolatát gyakran választottuk cikkeink mottójául: „A körülmények csak azok számára nehezek, akik rettegnek a sírtól." A halálfélelem ellen akartunk küzdeni, mert attól a pillanattól kezdve, hogy az ember már előzetesen feláldozza életét, inkább bír ellenállni mindenféle megpróbáltatás közepette. És mindannyiunknak meg kellett szoknia, hogy a halál testközelségében éljen.

Engem megkapott Saint-Just e mondása, akinek harcos élete rövid volt és rendkívül gazdag.

A forradalom arkangyalát huszonhét esztendős korában küldték vérpadra a thermidoriak – fénysugárként hagyta maga után a jövő útjára elindult fiatalság példáját.

A nácik Guy de Maupassant-t is megpróbálták saját céljaikra felhasználni. Én a pártvezetőségnek két Maupassant-novella kiadását ajánlottam, mert mindkettő szítja a gyűlöletet a hitlerista megszállók ellen. *Az öreg Milon* egy parasztember története, aki az 1870-es porosz megszállás alatt pusztította az ellenséges katonákat. A *Gömböc*öt is kiadattam, egy utcalány történetét, akiben sokkal több a hazasze-

retet, mint a fennhéjázó polgárokban, akik könnyen ráállnak, hogy a megszállókat kiszolgálják.

Így jelent meg a két elbeszélés két kis vékony fűzött kötetben; illegális nyomdáinkban készültek el, de hogy a szabályszerű kiadás látszatát még inkább megőrizzük, egy illegálisan dolgozó kiadónak nevet kellett adni. Így született meg a „Ma és Holnap Kiadványok".

Mem mulaszthatom el hálás köszönetemet kifejezni az ismeretlen nevű pártharcosoknak, akik hírlapjaink, brosúráink és röpirataink megjelenését biztosították. A sziú indiánok óvatosságával dolgoztak a pincékben működő nyomdákban, mert korántsem volt könnyű dolog az üres papírt feltűnés nélkül bejuttatni, a nyomtatottat meg kiszállítani.

Jómagam nem tudtam nyomdáink rejtekhelyeit, de azokat az elvtársakat, akik a pártközpont számára a nyomdákban dolgoztak, vagy személyesen, vagy pedig tevékenységük alapján ismertem. A párt szervezetei sokszorosítógépekkel rendelkeztek, ezek segítségével jelent meg a *L'Humanité* és a propagandaanyag. A sokszorosító anyagok beszerzése nagy találékonyságot igényelt, nemegyszer másológépeket kellett használni, ez utóbbiak lassabban működtek ugyan, de ugyancsak hasznosak voltak.

Mozgalmas hazatérés

Tudtam, hogy a nácik értesültek róla, hogy a párizsi körzetben tartózkodom, és természetesen módfelett örültek volna, ha elkapnának, de én eltökéltem: nem kerülök élve a kezük közé. A vichyi rendőrségtől ugyanúgy óvakodnom kellett, mint a náciktól. Abban az időszakban, amikor Palaiseau közelében laktam, egyik este megbeszélésre mentem abba a házba, ahol Charles Tillon lakott. Pártproblémákat és az FTPF-fel kapcsolatos kérdéseket vitattuk meg. Ezt a szervezetet rendszeresen erősítettük, a párt taglétszámának tíz százalékával. Abban a mértékben, ahogy új tagokkal gyarapodtunk, megszerveztük a pártharcosok átmenetelét az FTPF csoportjaiba. Egyidejű-

leg kellett kifejleszteni a politikai akciót, hogy pontosan leszögezhessük és kifejthessük az okokat, amelyek miatt harcolni kell, és a katonai akciót, amely a megszállók ellen folytatandó harcot határozza meg.

Gyalog mentem a házig, ahol Charles Tillon lakott. Meglehetősen hosszú út volt, de semmiféle jármű nem állt rendelkezésemre. Benoît Frachon is megjelent az ülésen, amely ezen a tavaszi napon, amikor korán virradt, egész hajnalig tartott.

A gyűlés végeztével Benoît és én elhatároztuk, hogy együtt megyünk az én illegális szállásomra. Victor, az őröm, vagy húsz méter távolságban követett bennünket.

Néhány perccel lehetett azután, hogy éppen arról beszéltünk, milyen alibit mondanánk abban az esetben, ha igazoltatnának bennünket, két biciklis csendőr megállt mellettünk, és papírjainkat kérte. Személyi igazolványunk természetesen kifogástalan hamisítvány volt, de szakállam nyilván szemet szúrhatott a csendőr uraknak, kivált az egyiknek, aki végképp nem látszott könnyen kezelhető embernek, a másiknak barátságosabb volt a képe.

Megkérdezték, merre tartunk, de mi már jól előkészítettük az alibit. Mint oly sok párizsi abban az időben, mi is zöldségért mentünk egy szomszédos faluba, amelynek megmondtuk a nevét. Pillanatnyi habozás után a két csendőr beérte a válaszunkkal, és elindultak; mi azonban nem voltunk nyugodtak, s ahelyett, hogy a meglehetősen meredek szerpentinnek vágtunk volna neki, rátértünk egy széles útra futó ösvényre, amelyen aztán vargabetűvel elértünk ahhoz a házhoz, ahol laktam; csakhogy a vargabetűs út iránya nem egészen vágott össze azzal a faluéval, amelyre a csendőröknek hivatkoztunk.

Midőn rátértünk erre az útra, ismét megpillantottuk a két csendőrt, de most nem felénk tartottak, hanem éppen az ellenkező irányba. De mi mégis jobbnak láttuk, ha behatolunk a bozótba, és nekivágunk a sarjerdőnek, ahol rejtve voltunk ugyan, de nehezebben tájékozódtunk. A kaland közben elvesztettem a szemüvegemet, és nyugtalankodtunk, mert mindenáron haza akartunk érni, főként én, még mielőtt a járókelők megjelennének az utcákon.

Végül is kínnal-bajjal kivergődtünk a bozótból, és hazaértünk. Az otthoniak kétségbe voltak esve; azt hitték, letartóztattak bennünket,

mert a megadott időpontnál jóval később toppantunk be. A nagy aggodalom nagy örömbe csapott át, feleségem sírt, nevetett, szállásadóm, a derék Aimé, akinek emléke előtt most gondolatban tisztelgek, könnyezett megindultságában, akárcsak Blanche, a felesége.

Természetesen beszámoltunk kalandunkról. Szerencsénkre a csendőrök nem buzgólkodtak, ellenkező esetben értesíteni kellett volna az elvtársakat, ugyanis ha a csendőrőrsre vezetnek elő bennünket, kifogástalanul hamisított igazolványunk ellenére hamarosan kiderült volna a személyazonosságunk.

Attól tartottam, hogy a csendőrök esetleg megjegyezték a hamis nevet az igazolványomon, így hát a biztonság kedvéért ismét szerepet cseréltem, s új személyi igazolványomba újabb álnév került.

Emigránsok az ellenállásban

Az emigránsok, akik nagyrészt a fasiszta üldöztetés elől jöttek Franciaországba, készek voltak részt venni a Hitler ellen folytatott harcban. A MOI, amelyet pártunk szervezett, feladata volt, hogy e célból csoportosítsa őket.

Már 1941 májusában, az észak-franciaországi és pas-de-calais-i bányászsztrájkokban lengyel és más nemzetiségű bányászok is részt vettek.

Franciaországba emigrált elvtársaink fontos tevékenységet fejtettek ki a nácik és az áruló Vichy-kormány fajüldöző, antiszemita propagandája és irtóhadjárata ellen, amely sárga csillagot aggatott a zsidókra, internálta, és haláltáborokba küldte őket.

A párt már 1941-ben kiadott egy brosúrát és röpiratot ezzel a címmel: *Antiszemitizmus, fajüldözés és a zsidó kérdés.* A MOI pedig, hogy a tiltakozási mozgalmat kiszélesítse, megszervezte az MNCR-et (Mouvement National Contre le Rascisme), a Fajüldözés Elleni Nemzeti Mozgalmat; ez a szervezet *J'Accuse* (Vádolok) címmel lapot adott ki, és értelmiségiek meg papok – főként protestáns lelkészek –

közreműködésével azon munkálkodott, hogy megmentse a haláltáborokba küldött zsidó gyerekeket.

Ebben az időben értesültünk Oguse doktor és leánya, Arager-Oguse doktornő tevékeny közreműködéséről a szolidaritási mozgalomban. Tudtunk arról is, hogy e célból összeköttetés létesült Georges Duhamel akadémiai taggal.

Tudomásunk volt arról is, hogy az MNCR megbízottjának, Charles Ledermannak – jelenleg Párizs városának kommunista tanácsnoka – intervenciójára a déli övezetben Salièges toulouse-i érsek egyházmegyéjében a zsidóüldözés ellen tiltakozó körlevél felolvasását rendelte el.

A püspökök nagy része oly megalkuvó volt, hogy örömünkre szolgált, ha akadt közöttük néhány bátrabb.

Ám az emigránsok nem érték be a szolidaritás vállalásával. Részt vettek a megszállók elleni fegyveres harcban, ahogy azt a Manouchian-perrel kapcsolatos, híres vörös plakátok tanúsítják, amelyekkel a nácik elárasztották Párizs falait. A plakáton felsorolt nevek érdemesek rá, hogy felidézzem őket.

„Manouchian örmény bandavezér, 156 merénylet, 150 halott, 400 sebesült; Alfonso spanyol kommunista, 7 merénylet; Rynan lengyel zsidó, 13 merénylet; Boczov magyar zsidó, a vonatkisiklatások vezetője, 20 merénylet; Fontano olasz kommunista, 12 merénylet; Grzywacz lengyel zsidó, 2 merénylet; Elek magyar zsidó, 8 vonatkisiklatás; Wasgbrot lengyel zsidó, 1 merénylet, 3 vonatkisiklatás; Witchitz lengyel zsidó, 13 merénylet; Furgerweig lengyel zsidó, 2 merénylet, 5 vonatkisiklatás."

Ezek a hősök ugyanolyan bátorságot tanúsítottak a halállal szemben, mint a harcban, és joggal megilleti őket, hogy valamennyi francia, valamennyi antifasiszta hálásan gondoljon rájuk.

1943 vége felé a MOI létrehozta a CADI-t (Centre d'Action et de Défense des Immigrés), az Emigránsok Védelmi és Akció Központját, azzal a céllal, hogy az emigránsok jogainak érvényt szerezzen a CNR-nél.

De a legeredményesebb tevékenység Vlaszov csapatainak, a lengyel (Volksdeutsch) és egyéb kollaboráns csapatoknak a demoralizá-

lása volt, amelyeket a keleti frontra irányított német hadosztályok helyére vezényeltek Franciaországba.

A lengyel, ukrán és orosz elvtársak eme segédalakulatok között anyanyelvükön írott röpiratokat és újságokat terjesztettek, s agitációjuk hatására teljes egységek csatlakoztak az ellenálláshoz, miután a második front Franciaországban létrejött.

A CNR-rel együttműködve, még az FFI szervezetein belül is lengyel katonai egységek alakultak, amelyek bizonyos autonómiával rendelkeztek, s a francia hadsereg kötelékeiben részt vettek Németország megszállásában.

Lavalt egyre növekvő gyűlölet veszi körül

1943 esztendejében a francia nép gyűlölete főként Laval személye ellen irányult, aki egyre inkább Hitler lakájaként szerepelt, miközben egyfajta propaganda az agg marsallt áldozatként igyekezett beállítani. E mesterkedés ellensúlyozásaként minden alkalmat megragadtunk, hogy a két név, Pétain és Laval neve, együtt szerepeljen, hiszen az utóbbit az előző nevezte ki, aki maga is a megszállóktól kapta hatalmát, miután egy méltatlan és becstelen parlamenti többség kizárólagos államfői teljhatalommal ruházta fel.

1943 január végén Laval létrehozta a „francia milíciát" azzal az állítólagos feladattal, hogy megakadályozza a feketepiac üzelmeit. A milícia kötelékében egy önkéntesekből álló csapattest feladata az volt, hogy „támasza legyen az új államnak, biztosítsa a rendfenntartást, derítse fel az ellentábor propagandaközpontjait, kutassa fel az ellenséges tevékenység főkolomposait, fojtsa el a kormányellenes üzelmeket és tüntetéseket". Holmi pretoriánus gárda volt ez, amelyet Laval azért állított fel, hogy személyét megvédje a népharagtól. Hasonló félelem nyilvánult meg a hitleristák között, ahogy Nagy-Párizs parancsnoka katonai törvényszékének alábbi nyilatkozata is bizonyítja: „Kiirtandó minden egyén, aki abban reménykedik, hogy Moszkvát merényletekkel támogathatja, valamint minden franktirőr vagy

terrorista cselekményt elkövető személy. Agyonlövéssel büntetünk minden személyt, aki az ismételt felszólítások ellenére fegyvert rejteget."

A náciknak a patrióták, főként pedig a kommunisták elleni irtóhadjáratával egyidejűleg egyik hírverőjük a rádióban, egy bizonyos dr. Friedrich azt próbálta elhitetni, hogy a Francia Kommunista Párt amíg Hitler meg nem támadta a Szovjetuniót, a németekkel való együttműködés híve volt. A *L'Humanité* 211. száma, miután hivatkozott az 1940. júl. 10-i felhívására, tiltakozásunkra Elzász-Lotharingia annexiója ellen, és az 1941. májusi felhívásra, amely nemzeti harci front megalakulását sürgette Franciaország függetlenségének helyreállításáért, 1943. április 1-én ezt válaszolta Hitler ügynökének:

„... Tudomásunk van még arról is, hogy a nácik nem csupán a bebörtönzött kommunistákat tartották továbbra is fogságban, hanem hogy a Gestapo, Vichy rendőrségének segédletével 1940 júliusától kezdve nagyszámú kommunista letartóztatását hajtotta végre, közöttük volt Gennevilliers polgármestere, Grandel, akit Châteaubriantban agyonlőttek; a szeptember, október és november hó folyamán bebörtönzöttek között volt Timbaud, Poulmarc'h, Granet, Perrouault, akiket szintén Châteaubriant-ban lőttek agyon, és Fernand Grenier, aki 1941-ben sikeresen megszökött fogságából, és jelenleg a kommunista pártot képviseli a Harcoló Franciaország és de Gaulle tábornok oldalán.

A kommunista párt tehát mindig élen járt az elnyomók elleni harcban, megtiszteltetésnek érzi, hogy elsőként szenvedett az ellenség csapásaitól, ugyanolyan megtiszteltetésnek, mint azt, hogy a haza ellenségei a pártot választották támadásaik célpontjául.

Ez az igazság, amelyet a világ valamennyi Friedriche sem tud elsikkasztani."

De Gaulle kijelentését használtuk fel mottóként: „A nemzeti felkelés elválaszthatatlan a nemzeti felszabadulástól", és kiadtuk az utasításokat a fegyveres felkelés előkészítésére, hangsúlyozva, hogy:

„I. minden eszközzel megakadályozni, hogy az ellenség a legaktívabb fiaitól fossza meg Franciaországot, és e célból kérlelhetetlenül harcolni a Németországba irányuló deportációk ellen . . .

II. Szaporítani a szabotázsokat, lerombolni a gépeket, felgyújtani az ellenség üzemeit és raktárait, szerelvényeket siklatni ki, s szabotázsakciókkal akadályozni a közlekedést . . .

III. Kiszélesíteni a fegyveres harcot az ellenség és az árulók ellen, új fegyveres alakulatokat szervezni a hazafiakból, amelyek a franktirőr- és partizánalakulatok példáját követve, harcolnak . . .

Késedelem nélküli küzdelemmel, harccal kell Franciaország népének felkészülnie a nemzeti felkelésre . . .

Az ellenség fél a francia nép felkelésétől, amelyre a szövetségesek partraszállása fog jelt adni, ezért akarja koncentrációs táborokba és kaszárnyákba internálni a férfiakat 15-től 60 éves korig, s ezt kell megakadályoznunk mindenáron . . .

De a boche-ok és lakájaik a vichyi rendszerben nem lesznek képesek végrehajtani tervüket, ha a hazafias szervezetek vezetői mindenhol a következő intézkedéseket vezetik be:

I. valamennyi helységben összeköttetést teremteni az ellenálló szervezetek között, azzal a céllal, hogy akcióikat összehangolják, továbbá ellenálló sejteket szervezni, amelyek a felkelés megindulásakor a népességet bevonják soraikba.

II. A központi szervezetek utasításainak bevárása nélkül, a szövetségesek partraszállásának bejelentésekor a hazafias szervezetek vezetői kötelesek:

a) mozgósítani alakulatuk valamennyi tagját, akiknek kötelessége, hogy önmagukat harcosoknak tekintsék, vállalva a fegyelmet és az áldozatkészséget; továbbá riasztani és összegyűjteni a lakosságot, bevonva a fegyveres alakulatokba, és amennyiben előzetes fegyverlerakatok létesültek, felfegyverezni azokat, felderíteni a legközelebbi

katonai fegyverraktárakat, megszervezni ellenük a támadást, gyarapítani mindenfelé az akció- és harci csoportokat, azzal a végső céllal, hogy az egész munkabíró lakosságot katonailag megszervezzük;

b) a gazdasági tevékenységet általános sztrájk megszervezésével megbénítani, gyors csapásokat mérni az ellenség közlekedési és ellátási vonalaira;

c) megölni vagy foglyul ejteni a vichyi milicistákat, rendőröket és csendőröket, akik megkísérelnék letartóztatni a franciákat, kiszabadítani a börtönökből és táborokból a hazafiakat;

d) elfoglalni a középületeket: prefektúrákat, polgármesteri hivatalokat, a posta-, rádió- stb. központokat, megfosztani hivatalaiktól a vichyi rendszer embereit, és a hazafias csoportok megbízottait állítani a helyükre, akik a közellátást és a közigazgatást fogják irányítani.

Ezeket az általános utasításokat kapták a hazafiak, hogy előkészítsék a nemzeti felkelést, biztosítsák kezdeti sikerét, amely záloga a végső győzelemnek . . ."

Május 1-én a *L'Humanité* 218. számában így összegezte a franktirőrök és partizánok háromhavi harcának mérlegét:

„Tizenkilenc ellenséges szakaszt, különítményt vagy konvojt gránáttal megtámadtunk, 850 hitlerista tiszt és katona elesett, a sebesültek száma négyezernél több, a Gestapo hat ügynökét kivégeztük, 31 árulóval végeztünk, 158 vonatkisiklatás történt, 180 mozdony és több mint 1200 vagon pusztult el, vagy szenvedett kárt."

És az újság hozzáfűzte:

„Hogy még ennél is többet tehessünk:

Egyesüljünk, fegyverkezzünk, harcoljunk!"

A nácik azt képzelték, hogy megtorlásaik kegyetlensége szükségszerűen rettegést kelt a lakosságban, de valójában ezek a fenyegetések csak szították a nép haragját, és a mindaddig passzív franciákat is arra ösztönözték, hogy bekapcsolódjanak az ellenállásba.

Ezért 1943. második felétől kezdve a nácik már nem akasztottak ki hazafiak kivégzését jelentő plakátokat, és nemcsak az „Atlanti-fal" megépítésével foglalkoztak, hanem Párizs különböző útkereszteződéseiben katonai állásokat létesítettek, lövészárkokat, bunkereket, drótakadályokat építettek. Schaumburg tábornok utóda Nagy-Párizs parancsnoki tisztségében, von Boineburg-Langsfeld tábornok irányította

ezeket a munkálatokat, és támaszpontokat készített elő, hogy felkészüljön egy esetleges partraszállásra, amelyre az angol–amerikai szövetségesek ekkor egyébként még nem is gondoltak. E támaszpontok között a legfontosabbak: a Bourbon-palota, a Luxembourg-palota, a Katonai Akadémia, az Igazságügyi Minisztérium, a Majestic Hotel és a Meurisse, ahol a vezérkar az összejöveteleit tartotta.

Nagy-Párizs tábornokparancsnoka természetesen jelen volt az Invalidusok palotájában azon a szertartáson, ahol Bridoux tábornok, a Pétain–Laval-kormány honvédelmi államtitkára a „bolsevizmus elleni francia önkéntesek ligájának" átadta a zászlót.

Így nyilvánult meg teljes aljasságában az öreg marsall és Laval szolgalelkűsége Hitler előtt.

Március 5-én Max Jacob, a költő, meghalt a drancyi internáló táborban, ahová elhurcolták, április 5-én pedig arról értesültünk, hogy a vichyi kormány kiszolgáltatta a Harmadik Birodalomnak Gamelin tábornokot, Daladier-t, Léon Blumot, Paul Reynaud-t és Georges Mandelt, hogy Németországba szállítsák őket. Három nap múlva a megszállási költség, amelyet Franciaország Németországnak fizetett, 261 milliárd frankra emelkedett.

Georges Wodlit, a Központi Bizottság tagját, ezt a bátor és megbízható elzászi férfit, 1942 novemberében tartóztatták le Chatou-ban egy razzia alkalmával, amely tulajdonképpen nem az ő személye ellen irányult, de mihelyt megállapították személyazonosságát, a nácik azonnal megértették, számukra milyen nagy fontosságú fogoly került a kezük közé.

Letartóztatása után Georges Wodlit hamarosan a schirmecki táborba szállították, 1943. április végén vagy május elején a Gestapo kihallgatta, és halálra kínozta Strasbourgban, a Sélénik utcában, ahol emléktábla jelzi ennek a kiváló, hazaszerető kommunistának mártírhalálát.

Halála előtt három nappal Georges Wodlinak sikerült egy elvtársa közvetítésével levelet kijuttatni schirmecki börtönéből.

Ez a levél bizonyos tekintetben végrendeletnek tekinthető. Georges Wodlit félholtan hurcolták Struthofba.

Megrendítően hősies búcsúlevele így szólt:

„Tudom, hogy óráim meg vannak számlálva, és ma látlak téged utoljára. Ha olyan szerencsés vagy, hogy élve jutsz ki a pokolból, és megéred az új idők kezdetét, teljesítsd a rád váró küldetést, boszszuld meg halálunkat, az enyémet és társaimét. Nem szívesen válok meg az élettől, de halálomat enyhíti a bizonyosság, hogy népemmel, pártommal és családommal szemben úgy cselekedtem, ahogy az kommunistához méltó.

Az élet sokat adott nekem: erőt, hogy harcolni tudjak. Ennél többet mit kérhetnénk, mi, kommunisták? Mondd el az elvtársaknak, akik szabadok, rendíthetetlenül hiszek harci elszántságukban, s úgy halok meg, hogy bizonyos vagyok győzelmükben. Ne legyetek szomorúak, ne sajnáljatok bennünket, mert a jelen pillanat mást követel tőletek. Tudjátok jól, hogy milyen nehéz feladatok várnak rátok. Üdvözöld pártomat, az elvtársakat, feleségemet, akit olyan nagyon szeretek és drága kisgyermekemet."

Georges Wodli világosan öntötte szavakba a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának gondolatát, azét a kommunista pártét, amely egyedül emelte fel szavát 1940 augusztusában, amikor a hitleri banditák Elzász-Lotharingiát annektálták.

A lakosság életkörülményei oly rosszak voltak, hogy az 1943. május elseje előkészületei sztrájkokat robbantottak ki Lyonban a hajógyári munkások, Oullins-ban a vasutasok között, továbbá Grenobleban, Brive-ben, Tulle-ben, Limoges-ban, Tarascon-sur-Ariège-ben, Perpignanban, Saint-Étienne-ben, Le Teil-ben; sztrájkoltak a párizsi körzetben Hotchkissnál, a Jacques-olvasztóban, a SPVIOS-nél, Roche-nál, a MAPC-nál, Saint-Denis-ben az AMCD-vállalatnál, Landy vasutasai (Saint-Ouen), a Championnet műhelyekben, Sulzernél, a Périgny–Dijon vasútvonal műhelyeiben, a dijoni villamos művek és a Schneider d'Anzin Művekben, a Blanc-Misseron Acélművekben (északi körzet), a vasutas raktárakban Sotteville-ban, Amiens-ben, Caen-ban, Chamblyban (Oise), a Loire menti és a bretagne-i iparvidéken (Nantes-ban), sztrájk tört ki a Saône és a Loire menti bányászok közt, Four-Chambault-ban (Nièvre) stb.

Május elsején tüntetések robbantak ki Toulouse-ban, 10 000 tüntető részvételével, Bollène-ban, Forminyban, La Ricamarie-ban,

Rive-de-Gier-ben, Párizsban a XVIII. kerületben, Ploumillau-ban (C-du-N.) Guingamp-ban, Lannion-ban, Dreux-ben, Anet-ban, Châteaudun-ban és Chartres-ban. Május elsején számos üzemet bezártak.

A széles tömegek egyre világosabban látták, hogy Hitler el fogja veszíteni a háborút, a s ez annyira nyugtalanította Lavalt, hogy szükségesnek látta harcba szállni azzal, amit ő „a német vereség illúziójának" nevezett, és kijelentette: „Legyenek meggyőződve róla, hogy az amerikaiakat és angolokat végül is visszavetik a tengerpartokra, és ott vereséget fognak szenvedni."

Majd miután elismerte népszerűtlenségét, bár ez – ahogy mondta – nem nagyon bántja, Laval még hozzáfűzte: „Az eltévelyedett franciákat a helyes útra térítjük, és valahányszor a helyzet megköveteli, le fogok sújtani."

Ilyen körülmények között feltétlenül szükséges volt egyesíteni az ellenállás erőit; ezt teljes mértékben megértette de Gaulle tábornok megbízottja, a hajdani prefektus, Jean Moulin, aki nagy erőfeszítéseket tett, hogy az ellenállás egysége megvalósuljon.

1943. május 15-én megalakult az Ellenállás Nemzeti Tanácsa (CNR).

De Gaulle fontosnak tartotta, hogy az egész ellenállás nevében beszélhessen, és üzenetet intézett az ellenállás frissiben megalakult Nemzeti Tanácsához; üzenetében a következő kijelentést tette: „. . . lényeges, hogy az ellenállás nemzeti területen szilárd, szervezett, egységes egészet alkosson . . ."

Pártunk André Mercier elvtársat bízta meg, hogy képviselje a bizottságban. Az események folyamán André Mercier Londonon keresztül Algériába érkezett, röviddel a tanácskozó gyűlés megalakulása előtt, amelynek alelnökévé választották. Algériába való távozása óta pártunkat Auguste Gillot, Saint-Denis polgármestere képviselte az Ellenállás Nemzeti Tanácsában.

Az események rövidesen lavinaként követték egymást. Július 10-én az amerikai és angol csapatok partra szálltak Szicíliában, 24-én a kisebbségben maradt Mussolini megszűnt kormányfő lenni, helyét Badoglio marsall foglalta el. A német propaganda magyarázata szerint ennek a király árulása volt az oka, de Mussolini bukásából és letartóztatásából nyomban és világosan kiderült, hogy az olaszok és németek között ellentét van.

Igaz, hogy augusztus 15-én Rommel és Roatta olasz tábornok találkozott egymással, és találkozásuk alkalmat adott a német–olasz szövetség felbonthatatlanságának hangoztatására, csakhogy ez a bizonykodás hamisan csengett. Egyébként két nap múlva Szicília feltétel nélkül kapitulált, és szeptember 3-án az angol hadsereg partra szállt Reggio Calabriában, az itáliai csizma hegyénél, szeptember 9-én amerikaiak Salernónál is hídfőt teremtettek, miközben az olasz haderők megadták magukat. Ezeket az eseményeket nagy örömmel fogadtuk, és még inkább hiányoltuk a francia területen kialakítandó új frontot.

Azonban a hitleristák tempóelőnyt szereztek, amikor német ejtőernyősöknek, élükön Otto Skorzenyvel, sikerült megszöktetni Mussolinit, a 2000 méter magasságban levő Gran Sassó-i szállóból, ahol fogolyként őrizték.

Ennek az eseménynek a kapcsán a hitleristák fokozták propagandájukat, hogy azt a benyomást keltsék: a Harmadik Birodalom még az olaszok „kiugrása" után is olyan hatalmas, hogy egymaga le bírja verni összes ellenségeit. Azonban Hitlernek katonákra volt szüksége, és július 23-án az áruló vichyi kormány elfogadott egy törvényt, amely lehetővé tette, hogy francia férfiak a kommunizmus leverésére, hazájuk határain túl, önkéntes katonai szolgálatra a német kormány fegyveres alakulataiba jelentkezzenek (Waffen SS), ahol francia egységekbe osztják be őket. E törvény végrehajtásának értelmében sorozási központ nyílt meg Párizsban. Ez volt az „Ersatzkommando Frankreich der Waffen SS", de az önkéntesek száma nagyon gyér volt. A szíve senkit nem húzott oda. Hitler veresége egyre bizonyo-

sabbnak, egyre közelibbnek látszott, s ez a vélemény még inkább megerősödött 1943 őszén, midőn Hitler csapatait Olaszország déli részén fokozódó erővel szorongatták a szövetséges hadak, a keleti fronton pedig a Wehrmacht kénytelen volt általános visszavonulásba kezdeni, s a szovjet hadsereg szeptember 25-én visszafoglalta Szmolenszket, egy hónap múlva pedig Kijevet, majd átkelt a Dnyeperen.

Ezek a tények sehogysem egyeztek a hitleri propaganda szólamaival a Wehrmacht legyőzhetetlenségéről, és az az érv, amely lényegében abból állt, hogy a német parancsnokság tulajdonképpen emberekre és hadianyagra cseréli az ellenséges földet, amelynek bővében van, sok ellenállót a róka és a szőlő meséjére emlékeztetett.

Ami engem illet, szobám falára kiakasztottam a Szovjetunió térképét – Párizsban sokat adtak el belőle, amikor Hitler agressziója megindult ellene –, és nagy örömmel nézegettem a horogkeresztes áradat visszaözönlését.

A hitleristák azonban felhasználták azt a tényt, hogy a szövetségesek olaszországi hadjárata nem járt átütő sikerrel, s mivel tudták, hogy nőttön-nő azoknak a franciáknak a száma, akik elégedetlenek a franciaországi front megnyitásának késlekedése miatt, Göbbels ügynökei platánlevél alakú röpiratot terjesztettek, melyen ez a felirat állt: „Elestem, ó, Churchill! Hol vagy? Hol vannak a katonáid?"

Az Ellenállás Nemzeti Tanácsának felhívása

A *L'Humanité* 240. számában, augusztus 15-én jelent meg az a „felhívás", amelyet az Ellenállás Nemzeti Tanácsa intézett a nemzethez:

„. . . Az Ellenállás Nemzeti Tanácsa, egyesítve az ország egész területének mozgalmait, összefogva a francia politikai eszme valamennyi irányzatát, s az összes nézeteket egyesítve a szabad haza iránti szenvedélyes szeretet közös jegyében, azért alakult meg, hogy a franciák akaratának hiteles kifejezője legyen, s a hazafiak tettei számára vitathatatlan fegyelmet szabjon . . .

Az ellenség és az árulás ellenében az Ellenállás Nemzeti Tanácsa

szoros együttműködésben a Nemzeti Felszabadítás Francia Bizottságával, a Harcoló Franciaország alapelveihez híven vállalja azt a hivatást, hogy lelkesíti, megszervezi és irányítja a francia nép harcát saját földjén . . .

Az Ellenállás Nemzeti Tanácsa fájdalommal, tisztelettel és szeretettel köszönti azokat, akik elhulltak, és el fognak esni a győzelemhez vezető hosszú úton. Bármilyen égtáj alól jöttek is, azoknak az embereknek az emléke, akik meghaltak Franciaországért, egyszer s mindenkorra részese annak a gyászból és emelkedettségből álló örökségnek, amely a francia nép dicső történelmét alkotja . . .

Jelenleg a legsürgetőbb feladatunk harcolni, és megakadályozni a deportálásokat. Valamennyi francia férfinak és nőnek kötelessége mindent elkövetni, hogy meggátolja Németországba való elhurcolását annak a fiatalságnak, amelynek a megszálló saját ügyének érdekében ma a munkáját, holnap a vérét követeli . . .

A megszállók és vichyi cinkosaik elleni harc minden formában nyilvánuljon meg . . .

Harc mindenütt, valamennyi községben, valamennyi tanyán, valamennyi városrészben. A paptól a tanítóig, a munkástól a művezetőig, a mérnöktől a munkaadóig, a földművelőtől a mesteremberig és a földbirtokosig, a polgármesteri hivatali titkártól a csendőrig, a vasutastól és postástól a magas állású tisztviselőig, a kereskedőtől a nyugdíjasig, mindenki tegye meg kötelességét abban a meggyőződésben, hogy tennie kell valamit.

Gyülekezzetek megbízható hazafiak közé a Harcoló Franciaország bizottságaiba, tegyetek félre mindenféle vitát az irányzatról vagy a szervezésről. Alakuljatok meg minden faluban, minden városnegyedben, minden vállalatnál, hogy valamennyi francia férfit és nőt bevonjátok a harcba . . .

Így kovácsolódik össze tartósan és erősen, valamennyiünk erőfeszítése és áldozata révén a franciák testvéri közössége, amely az újjászületett haza nagyságának, szabadságának és egységének a záloga."

Az FTP parancsnokságának 37. számú jelentésében, amelyet a *France d'Abord* közölt, a következő eseményekről számolt be:

„Két magas rangú náci tisztet megöltek Párizsban, Schaumburg tábornok, Nagy-Párizs parancsnokának autójában. A »Jean Catelas«-

csoport az Amiens–Arras vonalon kisiklatott egy német csapatszállító vonatot, egy náci szabadságosokat szállító vonat belerohant a kisiklott szerelvénybe, 180 boche meghalt, a sebesültek, köztük a súlyosan sérültek száma nagy. A »Jean Catelas«-csoport az FTP dicsőségtáblájára került.

Egy náci szabadságoskatona-vonatot gépfegyvertűz alá vettek, és a jelentés hat másik vonatkisiklatásról is beszámol, valamint számos támadásról az ellenség raktárai és különítményei ellen, továbbá tönkretettek cséplőgépeket, amelyeket a boche-ok azért szállítottak hazánkba, hogy kicsépeljék búzánkat, és elvigyék Németországba."

A CFLN elismerése

A *L'Humanité* szeptember 1-i számában a következő hír jelent meg: „Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió kormánya elismerte a Nemzeti Felszabadítás Francia Bizottságát.

A szovjet kormány jegyzékben kijelentette, hogy a CFLN-et elismeri a francia köztársaság államügyei érdekképviselőjének és minden francia hazafi harcának irányító szerveként."

Bogomolovot, a Szovjetunió volt vichyi nagykövetét akkreditálták Algírba, hogy a Nemzeti Felszabadítás Francia Bizottsága mellett a szovjet kormányt képviselje.

Valamennyi francia örvendezve fogadta a CFLN diplomáciai elismerésének hírét.

A franktirőrök vezérkarának szeptember 1-én kelt, 39. sz. jelentése hírül adta, hogy csupán az északi övezetben 15 vonatkisiklatás történt, 27 mozdonyt megsemmisítettek, 14 pedig megsérült. Ezenfelül 240 vagon, ebből 14 benzintartály megsemmisült, és 24 megsérült.

Az alakulatok közül, amelyek ezekben a műveletekben részt vettek, a jelentés név szerint felsorolta a „Július 14", a „Marcel Cachin", a „Marceau", a „Marseillaise", a „Vauban", a „Bir-Hakeim", a „Victor Hugo", valamint a „Patrie" különítményeket.

Szeptember 8-án pedig, midőn Sztálin rendeletére Moszkva 224

ágyú 20 üdvlövésével köszöntötte a Donyec-medencében aratott nagy győzelmet, a nagyvilágban elterjedt a hír, hogy Badoglio kormánya feltétel nélkül kapitulált, és érvénybe lépett a szeptember 3-án aláírt fegyverszüneti egyezmény, amelyet az olasz kormány az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió teljhatalmú megbízottjával, Eisenhowerrel kötött.

A rádióösszeköttetések veszélyei

Robert Dubois, aki káderfelelősként Arthur Dallidet helyére lépett, az ellenség kezébe került.

A nagyon is rövid idő alatt, amíg együttműködött a pártvezetőséggel, kiváló szervezőképességről tett tanúbizonyságot, és biztos ítélettel választotta ki a pártharcosokat, akiket a pártfunkciókba ajánlott.

Mauthausenba deportálták, ahonnan visszavitték Párizsba, hogy szembesítsék a rádió-összeköttetést végző elvtársakkal; akiket 1943-ban fogtak el, majd ismét visszahurcolták Mauthausenba, ahol egy szövetséges bombatámadás során életét vesztette. Felesége, Marie Dubois, akit halálra ítéltek, szintén a mauthauseni táborban halt meg.

A náciknak kiváló technikai apparátusuk volt a leadóállomások bemérésére, én magam láttam több napig körözni egy felderítő kocsit annak a háznak a közelében, amelyben laktam. Bizonyos voltam benne, hogy nem működött leadónk a környéken, de talán működött más ellenállási csoporté. Az ellenőrzés néhány nap múlva megszűnt ugyan, de a rádió-összeköttetés nehézségei nem voltak lebecsülendők. A tapasztalat azt bizonyította, hogy hosszúra nyúlt közlések esetén az adókészülékek helyét gyorsan felderítették. E munka végzése közben számos névtelen elvtársat ért utol a dicső mártírhalál.

Így esett, el az utolsó pillanatig példamutató bátorságot tanúsítva, Grandet elvtárs, akinek fivérét Châteaubriant-ban lőtték agyon, Ferrand és Moronval elvtársak, Robert Lache és élettársa, Huguette és Francine Fromont elvtársnő. Pauriol elvtársat iszonyatos kegyetlenséggel megkínozták, de ő mindvégig hallgatott; Párizs felszabadulása

előtt néhány nappal végezték ki a nácik. Engedtessék meg nekem, hogy megindult szívvel emlékezzem meg ezekről a hősökről.

A sifrírozó, akinek átadtam az üzeneteket, bámulatra méltóan hősies lelkű, régi elvtársnő, „Julienne"; férje, Le Lay, egy Saint-Denisben tevékenykedő pártharcos, elesett az ellenállás szolgálatában.

A Gestapo, amikor letartóztatta a „zongoristákat", a rádiósokat, megpróbálta szolgálatába szegődtetni őket, hogy félrevezessék azokat, akik az üzeneteket felveszik. Maurice Thorez, aki akkoriban a Szovjetunióban tartózkodott, s akivel rádió-összeköttetésben álltam, egy napon bizonyos kudarcok miatt azon tűnődött, vajon a novemberben érkező hírek valóban tőlem származnak-e.

Mivel meg akart bizonyosodni afelől, valóban én vagyok-e a hír közlője, üzenetében olyan kérdést intézett hozzám, amelyre csakis én felelhettem, annak az illegális lakhelyének a házszámát kérdezte, ahol annak idején meglátogattam. Sajnos, nem emlékeztem pontosan a házszámra, és tudtam, ha a feleletem nem pontos, Maurice azt gondolja, valaki visszaél a nevemmel, ezért azt válaszoltam neki, hogy nem vagyok biztos a házszámban, s inkább én intézek hozzá egy kérdést, amelyre egyedül ő tud felelni.

Azt kérdeztem tőle, mondja meg, melyik városban találkoztam vele, amikor a Romain Rolland-stadion felavatására indultam Clamecyba a nagy író társaságában, s ahol egy kisleánnyal együtt mindkettőnket lefényképeztek egy kávéházban. Maurice válasza: Pougues-les-Eaux, és megértette, hogy rajtam kívül senki más nem tehette fel ezt a kérdést.

A rádió-összeköttetés Maurice és közöttem tovább folytatódott, de mindketten igyekeztünk minél rövidebbre fogni üzeneteinket, mert a nácik ellenőrzése egyre fokozódott.

Míg ezeket a sorokat írom, megindultan gondolok a névtelen pártharcosokra, a „zongoristákra", akik olyan fontos munkát végeztek, s akik közül oly sokan életüket áldozták a haza felszabadításáért.

1943. szeptember 19-éről 20-ra virradó éjszaka, a valmyi csata évfordulója alkalmából, a párt kezdeményezésére a fraktirőrök és partizánok – ez a szervezet a Nemzeti Front katonai alakulata lett, amely 1941-ben szintén a párt kezdeményezésére alakult – Párizs falaira plakátokat ragasztottak. A plakátok, akárcsak a francia forradalom nagyjainak felhívásai, felszólították a párizsiakat, hogy álljanak be a franktirőrök és partizánok alakulataiba. „A Haza veszélyben van! Önkéntesek, jelentkezzetek! Párizsiak, fegyverbe!"

Mindenki tisztában volt azzal, hogy az ellenséget legyengítették a kimerítő csaták, és sebezhetőbbé vált, tehát a fokozott fegyveres harc szükséges is, lehetséges is.

Röviddel a plakátok megjelenése után, szeptember 29-én az SS Standarten-Führer Julius Ritterrel végzett három partizán. Megtorlásként ötven francia tisztet lőttek agyon, de a kivégzéseket korántsem merték úgy nagydobra verni, mint a múltban.

Október 6-án az FTP-k „Victor Hugo" különítménye megtámadta a Wehrmacht egyik részlegét az Odéon téren.

Mindezeket az akciókat gondos előkészítés jellemezte. Az ellenállók semmit sem bíztak a véletlenre: a támadás, a fedezett visszavonulás, a szétszóródás, majd a rajtaütés után a harcosok találkozása, az aránylag csekély veszteségek arról tanúskodtak, hogy az FTP-k biztos taktikai ismereteket szereztek a hosszas tapasztalatok során, s ez lehetővé tette, hogy ezentúl nagyszabású akciókba bocsátkozzanak. A támadást most már nem egy csoport hajtotta végre, mint régebben, hanem három: egy csoport elővéd volt, egy pedig utóvéd.

A kommunista párt különös fontosságot tulajdonított az FTP-k szervezetének. Nem volt pártvezetőségi gyűlés – a vezetőségnek tagja volt Charles Tillon mint a Nemzeti Hadi Bizottság képviselője –, amelynek napirendjén az FTP-k ne szerepeltek volna. François Billoux is, aki az algíri tanácskozó gyűlésben a „Felszabadítás Francia Hadserege" megalakulásával kapcsolatban szólalt fel, kiemelte a partizánháború fontosságát. Billoux a következőket jelentette ki:

„Katonaiskoláinknak mindig is volt egy hibája: következetesen

mellőztük a gerilla-, a partizánháború, a franktirőrök harcának tanulmányozását. Holott a gerilláknak mindig nagy volt a szerepe a honvédő háborúkban. Emlékezzünk csak: spanyol gerillák Napóleon ellen; franktirőrök 1871-ben hazánkban, ebben a háborúban pedig Európában: Görögországban, Jugoszláviában, Dániában, Franciaországban, a Szovjetunióban. A franktirőrök és partizánok háborúját tanítani kell minden iskolánkban."

A harc megszervezésében kiváló pártmunkások vettek részt Auguste Delaune Bretagne vidékén, Maurice Gunsbourg a párizsi külvárosokban, Hentgès Észak-Franciaországban; valamennyien életüket vesztették a harcokban.

A francia ellenállók oldalán, ahogy már előzetesen kiemeltem, a különböző nemzetiségű emigránsok is nagy számban harcoltak; köztük sok volt a kommunista, aki a fasiszta üldöztetés vagy az országukban uralkodó nyomor elől menekült Franciaországba. Az MOI és a „felszabadítási és akcióbizottságok", valamint a jelentős illegális sajtó lelkesítő hatására sokan közülük beléptek a franktirőrök közé és a maquis-ba. Franciaország felszabadulásáért harcoltak, és a franciák győzelme saját hazájuk győzelmét is jelentette. Az emigránsok között díszhely illeti meg Joseph Epsteint, az ellenállás lengyel származású „Gilles" ezredesét, a franktirőrök párizsi körzetének parancsnokát, akit a németek a Valerien-hegyen 1944. április 11-én főbe lőttek, ugyancsak díszhelyet érdemel a „huszonhármas" csoport, amely vezetője neve után a „Manouchian-csoport" néven vonult be a történelembe, a franciák emlékezetébe és szívébe.

A „huszonhármak" pöre, akiket a nácik három hónapig iszonyatosan megkínoztak, 1944. február 17-én kezdődött Párizs német katonai törvényszéke előtt, a Continental-szállóban, és két napig tartott. Valamennyiüket halálra ítélték, és február 21-én, a Valerien-hegyen agyonlőtték őket, egy fiatal román nő – Olga Bancic – kivételével, akit bárddal fejeztek le 1944. május 10-én.

A Manouchian-csoport pörének, amelynek a német propaganda nagy hűhót csinált, az volt a célja, hogy megrágalmazza a francia ellenállást, olyan színben tüntetve fel azt, mintha az kizárólag külföldiek és zsidók vállalkozása lenne (a Manouchian-csoport 11 tagja zsidó volt), és így az idegengyűlöletet, az antiszemitizmust és a meg-

torlás új hullámát szítsák fel, hogy a hazafias erők megosztását megkíséreljék. Egész Franciaországban hatalmas, piros színű plakátok jelentek meg, amelyeken visszataszítóan ábrázolták az ellenállásnak ezeket a hős harcosait. Ezzel a gyűlöletes propagandával a hitleristák ellenkező hatást értek el, mint amit vártak.

A Francia Kommunista Párt segítségével az ország területén levő 25 000 szovjet fogoly közül megalakult a Szovjet Hadifoglyok Központi Bizottsága, amely több mint 30 partizánkülönítményt szervezett. A szovjet partizánok francia elvtársaik oldalán harcoltak Franciaország felszabadításáért.

A francia ellenállás soraiban német antifasiszták is voltak, akik Hitler hatalomra jutása után menekültek Franciaországba. Ezek az elvtársak híven őrizték a proletár internacionalizmus eszméit, amelyek Liebknechtet és August Bebelt arra késztették, hogy Bismarck ellenében a párizsi kommünárokkal vállaljanak sorsközösséget, és a francia pártot arra az elhatározásra bírták, hogy 1923-ban, a Ruhr-vidék megszállásakor, meghirdesse a francia és német dolgozók testvéri összefogását.

A német emigránsok közül egyeseket, akik francia táborokban voltak internálva, így Franz Dalhemet is, Pétain kiszolgáltatta a náciknak. Mások, kevésbé ismertek, hatékonyan segítettek bennünket, tájékoztattak a megszállók terveiről, s ez lehetővé tette, hogy a lehető legeredményesebben sújtsunk le rájuk.

Hála a német elvtársaknak, akik ugyanolyan jól beszélték a franciát, mint anyanyelvüket, a náci hadsereg soraiban hathatósan folyt a bomlasztás és a demoralizálás. A német antifasiszták, akikhez németül beszélő franciák, osztrákok és lengyelek csatlakoztak, megalakították a „Travail parmi les Allemands-"t (a németek közötti akciót), amely a későbbiek során a MOI vezetése alá került.

1943. szeptember végén Párizsban a kommunista Otto Niebelgall elnökletével megalakult a nyugatért harcoló Szabad Németország Bizottsága, és francia pártharcosok is részt vettek munkájában. Ez a szervezet még több német antifasisztát mozgósított a hitleri hadsereg bomlasztására és e hadsereg közelgő vereségét követő demokratikus Németország jövőjének kimunkálására. Hitler katonáinak azt hirdette: „Gondolj arra, hogy németnek és nem nácinak születtél."

Az ellenállás egyes csoportosulásai is átérezték a közvetlen fegyveres akció szükségét. Így az Ellenállás Egyesült Csoportosulása, úgynevezett szabadcsapatokat alakított, amelyek robbantásos merényletekre specializálódtak. Közelgett az óra, amikor Franciaországban egy valóságos nemzeti hadsereg kezd majd harcot.

Két bomba robbant egy villa ablakai alatt Chantillyban, ahol az áruló Fernand de Brinon basáskodott. A bomba sajnos nem végzett vele, csupán titkárnője sebesült meg.

A kommunista párt szünet nélkül folytatta egységre és cselekvésre szólító politikáját Észak-Afrikában is, ezzel a jelszóval: „Minden eszköz jó, ami az ellenállás háborúját szolgálja, és minden rossz, ami ezt akadályozza." Sajtóorgánumában, főként a *Liberté* című lapban, továbbá az ideiglenes tanácskozó gyűlésben, amely 1943. szeptember 17-én alakult meg Algírban, és a Nemzeti Felszabadítási Bizottsághoz intézett leveleiben újra meg újra sürgette a szabadságjogok kiterjesztését, a népi követelések kielégítését, az ellenállásnak nyújtandó aktív segítséget, egyetértést, a felelősség megosztását a Nemzeti Felszabadítási Bizottság társelnökei között és a tényleges nemzeti hadsereg létesítését Észak-Afrikában.

Ám azoknak a rétegeknek, melyeket de Gaulle tábornok képviselt, sehogysem tetszett az a szerep, amelyet a kommunista párt betöltött. A gaulleista környezet népellenes jellegét még fokozta, hogy a hajdani vichyisták özönlöttek Algírba. A francia nagyburzsoázia, érezvén a szél fordulását, embereit Vichyből Algír felé irányította. Az 1943-as esztendőben tekintélyes csatlósok hagyták el a Pétain-kormányban viselt tisztüket, és csatlakoztak Algírhoz. Így Jacques Lacour-Gayet, aki 1939-ben a francia bank igazgatóságának volt tagja, a Gazdasági Főtanácsnak pedig a második világháború előtt és után; René Mayer, a „német ügyek" jövendő főbiztosa, jövendő kormányfő, az Európai Szén- és Acélközösség leendő elnöke; Jean Monnet, a Kreuger és Toll nemzetközi svéd gyufatröszt felszámolója, miután a csőd miatt Kreuger 1936-ban öngyilkos lett, Monnet, aki New Yorkban megalapította a „Monnet Muname Limited"-et, 1940-ben részt vett a brit és francia birodalom fúziós tervének kidolgozásában, majd kereskedelemügyi miniszter de Gaulle tábornok kormányában; Maurice Couve de Murville, a pénzügyek állami felügyelője, akit Al-

gírba érkezésekor de Gaulle a Nemzeti Felszabadítási Bizottság pénzügyi biztosává nevezett ki. Ezeket az embereket egytől egyig a nagyburzsoázia küldte Algírba, hogy ott „ellenállókként" szerepeljenek, és osztályuk érdekein őrködjenek.

Ráadásul Észak-Afrika pétainista nagybirtokosait erősen nyugtalanította a muzulmán tömegek függetlenségi mozgalma, amelyet a kommunista párt következetesen támogatott.

Korzika felszabadítása

Korzikában, akárcsak Franciaország többi részében, Pétain bérencei számos kommunista szabadságharcost tartóztattak le, jóllehet tisztában voltak vele, hogy 1938-ban Mussolini meghirdette: Korzika a miénk!

1941 februárjában Pierre Georges – később Fabien ezredes néven vált híressé – vitte Korzikába a párt Központi Bizottságának utasításait. Megérkezése után rövidesen a párt helyi lapjában a *Terre corse*-ban megjelenő és a lakossághoz intézett felhívás kiadta a hármas jelszót: „Űzzétek el leigázóitokat, végezzetek Vichyvel, jusson szóhoz a nép!"

Ezt követően kapcsolat teremtődött nem kommunista hazafiakkal a célból, hogy megalakuljanak Bastiában, Ajaccióban, Sartène-ban, Porto Vecchióban, Casincában és Azilonában a Nemzeti Front helyi bizottságai. Az ellenállók közös harcra irányuló összefogása annál is inkább szükséges volt, mert 1942. augusztus 8-án Mussolini Olaszországnak követelte Korzikát.

Ezt a követelést 1942. november 11-én olasz csapatok partraszállása követte. Már a partraszállás estéjén a párt helyi vezetősége elhatározta, hogy a Nemzeti Front kiterjesztését elősegítő intézkedéseket tesz.

1942. december 14-én a *Casabianca* tengeralattjáró, amelyet Giraud tábornok küldött Korzikába, kikötött Piana közelében, és a kapitány felvette a kapcsolatot a Nemzeti Front megbízottaival. Néhány

nappal később, 1943. január 7-én, Scamaroni osztagával egy tengeralattjáróból partra szállt Korzikában. De Scamaronit 1943. március 17-én letartóztatták, s az ajacciói citadellában egy cellában öngyilkosságot követett el. Ettől fogva napirendre került a fegyveres harc megszervezésének kérdése.

Március végén a helyi pártszervezet tanácskozásán ilyen értelmű határozatok születtek; háromtagú vezetőséget jelöltek ki Benigni, Pierre Pagès, Léo Micheli személyében. Kijelölték a körzeti felelősöket is. Ajccióban Maurice Chouryt, Bastiában Albert Fontanát, Cortében Maïse Ferrandit és Sartène-ban Toussaint Maryt.

1943 márciusától júniusáig egyre sűrűsödtek a tüntetések és az összecsapások a megszállókkal. A Nemzeti Front két vezető tagját, André Giustit és Jules Mondolinit megölték Ajccióban, s az újjászervezett Nemzeti Front megyei bizottsága tagjait, Arthur Giovonnit, François Vittorit és Colonna d'Istriát bízta meg Morellival együtt az északi övezet katonai felelősének tisztségével. Maurice Choury egy szocialista mérnökkel, Roger Doudonnal a déli övezet katonai felelőse lett. Henri Maillot, de Gaulle unokafivére volt az összekötő a Nemzeti Fronttal.

Számos ellenállót tartóztattak le, közülük néhányat kivégeztek. Giraud tábornok 1943. július 14-én a következő táviratot intézte a korzikai ellenállókhoz: „Várják meg bizakodva felszabadulásukat, és ne kockáztassanak emberéleteket, amelyekre egy napon szükségünk lesz." Csakhogy Mussolini megbukott, s az események oly viharos gyorsasággal haladtak előre, hogy július 28-án az SS Reichsführer rohambrigád partra szállt Korzikában, közben a csüggedés úgy hatalmába kerítette az olasz csapatok egyes alakulatait, hogy kapcsolatba léptek a korzikai ellenállókkal, így hát a Nemzeti Front intézkedéseket tett az ellenállók akciójának kiszélesítésére.

Giraud tábornok üzenete arra hívta fel a korzikai ellenállókat, hogy ne bocsátkozzanak túl korai hadműveletekbe, de az elnyomatás fokozódott, a harci szellem erősödött, és Giovonni azzal a megbízással indult el Algírba, hogy Giraud tábornokot tájékoztassa a korzikai helyzetről.

Ez szeptember 6-án történt. Két nap múlva, midőn hírül vették Olaszország kapitulációját, Maurice Choury, aki a Nemzeti Front

megyei bizottságának tagjai közül egyedül tartózkodott Ajaccióban, fegyveres tüntetés megszervezését javasolta Ajaccio körzeti és kantonális bizottságainak, s a megyei bizottság nevében felkelésre szólító felhívást fogalmazott meg.

Másnap, szeptember 8-án elfoglalták Ajaccio prefektusi hivatalát, a prefektus a Nemzeti Front megyei bizottságát prefektusi tanácsnak ismerte el. Korzika proklamálta csatlakozását a szabad Franciaországhoz, Ajaccio a felszabadító haderők hídfőállása lett, miközben megtörtént az ellenállók tömeges felkelése.

Szeptember 9-én 10 órakor 15 000 – ebből 1500 fegyveres – vonult a prefektúra elé, ahol a Nemzeti Front képviselői kihirdették a vichyi hatóságok megszüntetését és Korzika csatlakozását a Szabad Franciaországhoz; bejelentették, hogy a törvényes hatóságok megérkeztéig vállalják az összes adminisztratív teendők ellátását, továbbá, hogy irányítani fogják a megszállók elleni fegyveres harcot.

Ettől fogva Korzika különböző pontjain harcok zajlottak forgandó szerencsével, mert Bastia városát, ahol a német helyőrséget lefegyverezték, az ellenség szeptember 13-án visszavette. De a szeptember 12-ről 13-ra virradó éjszakán Ajaccióban kikötött a *Casabianca* tengenalattjáró egy rohamzászlóalj 109 főnyi előőrsszázadával.

Szeptember 14-én a rohamzászlóalj további 500 embere szállt partra Ajaccióban, a *Fantasque* és a *Terrible* torpedórombolókon érkeztek Algírból. Velük együtt szállt partra Luizet prefektus, Giovanni, Vittori és Colonna d'Istria is megérkezett Ajaccióba, ahol ily módon teljes létszámban gyűlt össze a Nemzeti Front megyei bizottsága.

A rohamzászlóalj és a korzikai ellenállók közös hadműveletekben számos csatában ütköztek meg a megszállókkal.

Október 4. hajnalán a 73. arab francia lovasezred behatolt az ellenségtől megtisztított Bastiába, és másnap de Gaulle Korzikára érkezett.

Így szabadult fel Korzika. A sziget minden városában és falujában 1943 augusztusától kezdve alkalmazták a Nemzeti Front tervét. Ám mihelyt Luizet, a Felszabadítási Bizottság által megbízott prefektus 1943. szeptember 14-én Ajaccióba érkezett, elkezdődtek a kettős célú politikai manőverek. Az egyik cél: kétségessé tenni a korzikai nép győzelmét oly módon, hogy igyekeztek pártokra bontani a Nemzeti

Frontot, az ellenállásnak mindaddig egyedüli és egységes szervezetét, a másik: lejáratni a kommunistákat, a felszabadítás legaktívabb harcosait. Ez a gaulleista szellemű politika Korzikában kísérlete volt annak, amit később egész Franciaországban alkalmaztak.

De Gaulle tábornok ahelyett, hogy gratulált volna Giraud tábornoknak, sértődött és elégedetlen volt, mert ahogy ebből az alkalomból történt találkozásukon mondta neki: „Nem helyeslem, hogy ön monopóliumot adott a kommunista vezetőknek." Felismerte a sziget felszabadításával támadt nagy népi és demokratikus lendületet, s azoknak az aggodalmait visszhangozta (főként François de Menthonét, Mendès-France-ét és Couve de Murville-ét), akik „semmi áron sem akarták, hogy ez a példa holnap az anyaországban ismétlődjék meg", és megragadta az alkalmat, hogy Giraud tábornokot eltávolítsa a Nemzeti Felszabadítási Bizottságból (1943. szeptember).

Ám Korzika példája mégis elősegítette Franciaországban a nemzeti felkelés előkészítését.

Az ellenség megszállta anyaország területén Korzika felszabadulását ugyanis a mi közeli felszabadulásunk előjelének éreztük, s a szigeten történtekből számos tanulságot vontunk le. Mindenekelőtt szembeszökő volt az a tény, hogy a népi felkelés arra késztette az algíri hatóságokat, hogy Korzikán habozás nélkül partra szálljanak, és Giraud tábornok, aki inkább hazafi, mint politikus volt, szükségesnek tartotta ezt a műveletet, míg de Gaulle, aki elsősorban politizált, bizonyos fokig ezt elfogadni kényszerült.

A Wehrmacht legyőzhetetlenségének mítosza megingott, s az a lendület, amellyel a korzikai hazafiak harcot kezdtek, ízelítőt adott nekünk arról, amit Franciaország más területein is véghez lehet vinni.

A korzikai népi felkelés öthadosztálynyi erőt képviselt, és bebizonyosodott, hogy az a harc, amely a hazafiak részvételével folyt a felszabadulásért, kevesebb emberáldozatot követelt, mint a tisztán katonai jellegű hadműveletek. Igazolja ezt a korzikai harcokban elesettek száma, 172 felkelő és 72 katona, ehhez jön még az Elba-szigetért folyó harcokban elesettek száma, összesen 887 ember.

Korzika példája igazolja a megszállók elleni, különböző formában végrehajtandó fegyveres harc kiszélesítésére irányuló taktikánkat.

Miután Fernand Grenier-t 1942 novemberében Londonba menesztettük, arra gondoltunk, hogy Algírba a párt képviselőjeként egy másik megbízottat küldünk. Választásunk Henri Pourtalet-ra, Alpes-Maritimes megye képviselőjére esett, aki pártvezetőségi tag volt Lyonban, ahol a déli övezet központi bizottsága székelt.

Gabriel Roucaute elvtársat – akit később halálra ítéltek, de sikerült a kivégzés elől megszöknie, és aki a felszabadulás után Gard megye képviselője, Alès polgármestere lett – bíztuk meg, hogy döntésünkről tájékoztassa Henri Pourtalet-t, aki a megbízatást elfogadta.

Mi ugyanis kapcsolatot akartunk teremteni a Giraud tábornok parancsnoksága alatt működő algíri új hatóságokkal, és fontos volt, hogy ez a kapcsolat gyorsan kialakuljon.

Sajnos Henri Pourtalet-t, midőn Spanyolországon keresztül Algírba utazott, letartóztatta a francóista rendőrség, először börtönbe zárták, majd rendőri felügyelet alá helyezték, de személyazonosságát nem tudták megállapítani. Igazi kilétét csak a biztonsági szolgálat francia tisztjeinek fedte fel Casablancába érkeztekor. Algírba irányították azzal az utasítással, hogy megérkezése után azonnal jelentkezzék Giraud tábornoknál.

Henri Pourtalet 1943. június 30-án érkezett Algírba, még aznap este találkozott Jean Cristofollal, másnap tájékoztatta François Billoux, Étienne Fajon, Waldeck Rochet és Florimond Bonte elvtársakat a fél évvel korábban kapott utasításairól.

Mint már említettem, az algíri helyzetet az a kettősség jellemezte, amely az „Algíri Bizottság" két társelnöke, Giraud és az 1943 májusában Algírba érkezett de Gaulle tábornok között kialakult.

Pourtalet először a Nyári Palotában találkozott Giraud-val, ahol a tábornok vezérkarával székelt.

Miután elvtársunk a Francia Kommunista Párt küldötteként bemutatkozott, Giraud ingerülten és kimérten ennyit válaszolt: „Hát az meg micsoda, hogy Francia Kommunista Párt?"

Ez a pimasz és ostoba kérdés erélyes választ kívánt, és feltehető, hogy ez gondolkodóba ejtette Giraud tábornokot, mert három hét

múlva magához kérette Henri Pourtalet-t, és közölte vele, szándékában van összekötőt küldeni az anyaországba a párt vezetőségéhez, kérte, hogy küldötte számára teremtsen lehetőséget, hogy az Franciaországban a párt vezetőségével kapcsolatba léphessen. Így készítették elő Camille Larribère doktor küldetését.

A Giraud-nál tett látogatást nyilván nem nagyon méltányolta de Gaulle, aki röviddel ezután nagyon hűvösen és kurtán-furcsán fogadta Pourtalet-t, álmélkodását fejezte ki, hogy nem tájékoztatták a küldött elindulásáról, ami abban az időpontban történt, amikor de Gaulle Londonban, Giraud pedig Algírban tartózkodott.

Minthogy a két tábornok Franciaország felszabadításán akart munkálkodni, magától értetődött, hogy pártunk, amely már delegált egy küldöttet a Londonban székelő de Gaulle-hoz, menesztett egy másikat is Algírba, Giraud-hoz.

De Gaulle hatalmi mániája kétségbevonhatatlanul nyilvánult meg. Giraud mint társelnök, terhére volt, s minthogy ő volt a politikusabb alkat, hamarosan meg is szabadult tőle.

Larribère küldetése

Giraud tábornokban jóval kevesebb volt a becsvágyó hátsó gondolat, mint de Gaulle-ban, és inkább volt katona, mint politikus.

A segítség mögött, amit a korzikai hazafiaknak a felszabadulásukért vívott harcukban adott, nem rejtőztek olyan indítékok, amelyek de Gaulle-t arra késztették, hogy a szigetre küldje Scamaroni kapitányt azzal a céllal, hogy az ellenállás vezérszerepét megkaparintsa.

Ezzel szemben, amikor Giraud 1943 áprilisában Korzikára küldte Colonna d'Istriát, figyelembe vette a kommunisták jelentőségét a sziget felszabadításában. Emlékirataiban de Gaulle kifejti: „Colonna kizárólag a kommunista vezetőkkel, Giovonnival és Vittorival tárgyalt, akár azért, mert nem volt tudatában eljárása helytelenségének, akár azért, mert le akarta egyszerűsíteni a kérdést, vagy pedig azért, mert erre utasították."*

* De Gaulle Háborús emlékiratok 333. old. Gondolat, 1973.

Tehát 1943 végén Giraud tábornok, elő akarván készíteni a partraszállást Franciaország földközi-tengeri partján, François Billoux-t arra kérte, ajánljon neki egy személyt, aki alkalmas arra, hogy Franciaországba küldve, kapcsolatot teremtsen a harcoló hazafiakkal, és tájékoztassa őket, mit vár tőlük a partra szálló szabad francia fegyveres erők parancsnoksága.

Ilyen körülmények között ajánlották az Algériai Kommunista Párt egyik tagját, akit magam is jól ismertem. Camille Larribère doktorral ugyanis a húszas években együttműködtem a *Vörös Pártharcos* c. antifasiszta folyóiratnál. Larribère-t 1932-ben lemondatták tartalékos kapitányi rangjáról, az 1914–18-as háborút csapattisztként szolgálta végig, és orvosi diplomáját a háború után szerezte meg.

1939-ben, amikor másodosztályú tartalékos zuávként mozgósították, meglehetősen különös helyzetbe került: a zuáv közkatona mellét a Becsületrend Lovagkeresztje és egy hárompálmás, ötcsillagos hadikereszt ékesítette. Végül is segédorvosnak osztották be.

De amikor az afrikai önkéntes hadseregbe bevonult, megbízták egy alakulat parancsnokságával, és 1943 áprilisában a tunéziai harcokban megsebesült.

Jóllehet küldetésével kapcsolatban számos közbelépés történt, melyek során Giraud-t le akarták beszélni, hogy ezt a kommunista tisztet Franciaországba küldje, Larribère-t mégis útnak indították, és hála azoknak a melléje rendelt személyeknek, akikről Pourtalet gondoskodott, megteremthette a szükséges kapcsolatokat, amikor sok nehézség és veszély után Franciaországba érkezett.

Lyonban Léon Mauvais-val, a Központi Bizottság déli övezetben működő delegációjának egyik tagjával sikerült kapcsolatot teremtenie, majd Párizsba ment, ahol találkoznia kellett az FTPF vezérkarával. Én magam nem találkoztam vele, de levelet küldtem neki, amelyben a pártnak a helyzetről és a fegyveres harc kiterjesztéséről vallott nézeteit fejtettem ki.

Aimée Patte elvtársnő kalauzolásával Camille Larribère először Beyer elvtárssal az FTPF vezérkarának tagjával lépett kapcsolatba, majd Beyer jelenlétében rövidesen találkozott Charles Tillonnal, az FTPF főparancsnokával. Larribère-t pontosan tájékoztatták az FTPF-nek a nemzeti felkelés előkészítésére tett intézkedéseiről, s ily módon

konkrétan informálhatta Giraud tábornokot a franciaországi helyzetről, az ellenállás erőinek létszámáról, fegyverzetéről és szükségleteiről. Larribère 1944. január 23-án indult el Algírból, visszafelé Gaston Plissonier vezette át a Pireneusokon, és április 22-én érkezett vissza Algírba.

Algírban eközben bizonyos változások történtek. François Billoux és Fernand Crenier elvtársak beléptek a Felszabadítási Nemzeti Bizottságba, az egyik államügyi, a másik légügyi nemzetbiztosként.

Ami Giraud tábornokot illeti, őt már előzetesen eltávolították társelnöki tisztségéből, és csak a hadsereg főparancsnoki tisztét töltötte be, majd pedig semmit sem. Sőt megfigyelés alatt tartották, és egy „véletlen" golyó kis híján megölte.

Camille Larribère-t Giraud tábornok fogadta, és azt tanácsolta neki, keresse fel Béthouard tábornokot, ami meg is történt. A tábornok meglehetős szórakozottsággal hallgatta az FTPF-nek az algíri hatóságokhoz intézett üzenetét. Larribère franciaországi tartózkodásának benyomásairól beszámolt Émmanuel d'Astier La Vigerie belügyi nemzetbiztosnak, jelentést adott be a BCRA-hoz, amelyet a változatlanul kommunistaellenes J. Soustelle irányított.

A teheráni konferencia

Ezenközben a hitleri Németországgal és csatlósaival hadban álló három nagyhatalom vezetői, Roosevelt, Churchill és Sztálin megbeszélésre ültek össze Teheránban. E történelmi találkozó során az Egyesült Államok elnöke, Nagy-Britannia miniszterelnöke és a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsának elnöke kinyilvánították szilárd elhatározásukat, hogy a német haderőt megtörik, és azt a szándékukat, hogy erőfeszítéseiket egyesítik e háborúban és a háború után, hogy megőrizzék a tartós békét, véget vessenek a zsarnokságnak, a szolgaságnak, az elnyomatásnak és a fajüldözésnek.

Roosevelt, Churchill és Sztálin közös nyilatkozatban – amelyet egyidejűleg tettek közzé Moszkvában, Londonban és Washingtonban –

kijelentette: a három ország vezérkarai megegyeztek a keleten, nyugaton és délen folyó hadműveletek kiterjesztésében és kezdési időpontjában, hogy a háborúnak minél előbb véget vessenek. A három államférfi meghirdette a kis és nagy nemzetek azonos jogait, s egy külön nyilatkozatban együttesen fejezték ki, hogy tiszteletben tartják Irán függetlenségét és területi sérthetetlenségét.

Franciaországban kiszélesedett a harc. Az ellenállók szaporodó akciói egyre jobban nyugtalanították a nácikat, akik az elnyomás fokozására átszervezték a vichyi kormány belügyminisztériumát. Joseph Darnand, aki belépett a fegyveres SS francia alakulatába, rendfenntartási miniszterhelyettes lett. Hatásköre mindkét övezetre kiterjedt, hogy leszámoljon a „communo-gaulleistákkal" és „terroristákkal", ahogyan e sötét hazaárulók az ellenálló hazafiakat nevezték. Egy ideig pártunk párizsi Le Peletier utcai székházában ütötték fel Darnand banditái a főhadiszállásukat, és olykor üzeneteket kaptam elvtársaktól, akik székházunk előtt elhaladva, összeszorult szívvel látták Darnand mindenre képes embereit ki-be mászkálni abba a házba, amelynek visszaszerzésében töretlenül bíztunk.

Az Ellenállás Nemzeti Tanácsában

Miként már említettem, André Mercier-t, aki pártunkat először képviselte a CNR-nél, Algériába küldtük, ahol később a tanácskozó gyűlés alelnöke lett, s helyébe Auguste Gillot elvtársat jelöltük. Gillot-t Eure megyébe küldték, hogy az elnyomatás szétzilálta pártszervezeteket újjászervezze, majd visszatért Párizsba, ahol különböző szervezési ügyekkel foglalkozott, kapcsolatot tartott André Mercier-vel, Fernand Grenier-vel, Nestor Calonne-nal (Pas-de-Calais) és Lecomte elvtárssal, Montigny egykori polgármesterével.

Auguste Gillot 1943 szeptemberében André Mercier helyére lépett a CNR-ben, amelynek élére Jean Moulin után – őt meggyilkolták a nácik – Georges Bidault került.

Gillot-val együttműködve átadtam neki a CNR előtt felteendő

kérdésekre vonatkozó felvilágosításokat. Az egyik egy határozat meghozatalára vonatkozott, amely véget vetne a diszkriminációnak a megtorlások elleni tiltakozások terén; ez a diszkrimináció odáig fajult, hogy ha kommunistákat tartóztattak le, nem történt tiltakozás, mint a többi hazafiak letartóztatása esetében. Szükséges volt továbbá kifejezésre juttatni azt a követelést is, hogy a CNR leplezze le a Francai Kommunista Pártnak tulajdonított hamisítványokat, elsősorban egy állítólagos hivatalos jelentést, amelyet pártunk Központi Bizottságának tulajdonítottak, és Var megyében terjesztettek.

Ahogy a szövetségesek franciaországi partraszállása közeledett, egyre jobban érezhető volt, hogy az ellenállásban részt vevő partnereink közt egyesek hajlamosak voltak a kommunistaellenes irányzat kifejlődését elősegíteni.

Auguste Gillot feladata teljesítése közben természetesen kapcsolatban állt Pierre Villonnal, aki szintén tagja volt a CNR-nek, Pierre Meunier-vel és Robert Chambeironnal, akik a titkári tisztségeket töltötték be, valamint Daniel Mayerrel és Paul Bastiddal, M. Bollaert-rel, Yves Farges-zsal és természetesen a CNR elnökével, Georges Bidault-val.

Rendszeres tájékoztatást kaptunk a megbeszélésekről, amelyeket Gillot különböző személyiségekkel folytatott, a CNR-ben folyó vitákról, amelyeken gyakran hangot adott tiltakozásának, hiszen a körülmények megkövetelték ezt. Így például tiltakoznunk kellett az ellen, hogy Waldeck Rochet, aki pártunkat képviselte Londonban, küldeményeinket úgy kapta meg, hogy a csomagokat előzetesen nemcsak felbontották, hanem meg is dézsmálták.

Ugyancsak tiltakoztunk, hogy Maurice Thorezt nem hagyják Algírba menni, holott elvtársaink vannak a Nemzeti Felszabadítási Bizottságban.

Alkalmunk volt a CNR elnökének átadni egy Charente-Maritime-ból érkezett levelet, amelyben elvtársaink jelentették, hogy egy kőbányában üres ejtőernyős fegyvertartályokat találtak a következő feliratta: „Köszönet az ellenállásnak", aláírás: „Az ellen-ellenállás".

Logikus folytatása volt ez annak a politikának, amely konzervként kezelte a fegyvereket, ahelyett, hogy kiosztotta volna azoknak, akik el voltak tökélve késedelem nélkül használni őket.

Vitáink voltak de Gaulle tábornok küldöttével, Alexandre Parodival is az ideiglenes miniszterek kijelölésével kapcsolatban. Mi az igazságügyi és hadügyi tárcát kértük, de ez nem egyezett a gaulleista nézetekkel. Végül az igazság- és oktatásügyi tárcákat kaptuk meg, az előbbi Marcel Willard, az utóbbi Henri Wallon elvtársnak jutott.

Tiltakoznunk kellett az ellen is, hogy az angol és amerikai katonai vezetők megtiltották pártunknak, hogy lapját legálisan kiadja a felszabadult Ain övezetben, holott a még fel nem szabadult övezetben illegálisan rendszeresen megjelent.

Ez a néhány tény is képet ad arról a kemény harcról, amelyet pártunknak saját fegyvertársai ellen folytatnia kellett az ellenállásban. Joggal gondolhattunk a híres fohászkodásra: „Istenem, ments meg a barátaimtól, az ellenségeimmel magam is elbánok."

Végeredményben az 1943-as esztendőt leginkább a szovjet hadsereg nagy győzelmei jellemezték. A keleti fronton a Wehrmacht ezer kilométert hátrált sztálingrádi hadállásától, Olaszországban pedig a szövetséges haderők 150 kilométerre voltak Rómától.

Hitler hiába vette át a német haderő főparancsnokságát, az események menetét semmiképpen nem tudta már befolyásolni. 1944. újévi üzenetében kijelentette: „A háború kríziséhez közeledik, szilárdan bizakodunk, hogy győztesen kerülünk ki belőle", ám a fogadkozás mögött érezhető volt az aggodalom.

Az újév alkalmából a Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága a következő szavakkal fordult a pártharcosokhoz:

„Küszöbén állunk az 1944. évnek, amely a döntő harcok eszten-

deje lesz. Felszólítjuk a párt valamennyi aktíváját, hogy lendületesen és bátran hajtsa végre a feladatokat, amelyeket a párt kijelöl.

Elvárjuk VALAMENNYI KOMMUNISTÁTÓL, hogy erélyes és kitartó tagfelvételi kampányt folytasson. Ezrével kell tódulniok a jelentkezőknek 1944-ben, hogy szaporítsák sorainkat.

Toborozzuk a párttagok soraiba a francia ellenállás új harcosait, toborozzunk sok párttagot a franktirőrök és partizánok különítményeibe; kötelessége ez minden kommunistának, akit lelkesít a hazaszeretet, s az elsők közt akar küzdeni a nemzeti felszabadulástól elválaszthatatlan nemzeti felkelés előkészítéséért.

ÉLJEN NAGY FRANCIA KOMMUNISTA PÁRTUNK!

ÉLJEN A FRANCIÁK ÖSSZEFOGÁSA A FELSZABADÍTÓ HARCBAN!

ÉLJEN FRANCIAORSZÁG!"

1944 a hitleristák számára a vereségek, számunkra a győzelmek esztendeje lett.

Franciaország felszabadul

Az a tevékenység, amelyet a kommunisták a horogkeresztes megszállók elleni harcban kifejtettek, senkit sem hagyott közönyösen. A hitleristák legmakacsabb és legfélelmetesebb ellenségeiket látták bennünk. Ugyanígy vélekedtek az áruló vichyisták.

Az ellenállásban megoszlottak a rólunk alkotott vélemények aszerint, hogy az ellenállók főként a háború utáni időkre gondoló politikusok voltak-e, vagy pedig bátor, hazaszerető emberek, akiknek az volt a legfőbb gondjuk, hogy harcoljanak a megszállók ellen.

Tapasztalhattuk, miként alakul át apránként számos francia ember felfogása, akit eleinte megbénított a vereség, és kezdetben Pétainben reménykedett; fejlődésük igazolta, mennyire helyes volt az a politikánk, hogy a vichyi árulókat lejárassuk a közvélemény előtt.

A Vichy-rendszer embereinek egyre nyíltabb együttműködése a a megszálló hitleristákkal felnyitotta azoknak a franciáknak a szemét,

akik konzervatív kötöttségeik miatt féltek a kommunistáktól. Ám egyesek azt a következtetést vonták le, hogy nem szabad átengedni nekünk a monopóliumot az ellenállásban, és London vagy Algír távirányított hálózataihoz csatlakoztak.

Egy pikardiai földbirtokos család vallásos nevelésben felnőtt fia juhtenyésztéssel foglalkozott Algériában, ott a szövetségesek partraszállásakor az ellenállás valósággal soraiba rántotta; a fiatalember bevonult egy ejtőernyős alakulatba, majd egy hírszerző hálózatba került, amelynek a franciaországi munka volt a feladata. 1944-ben egy rádióssal együtt ejtőenyővel ledobták Avignon közelében. E két ember azt a megbízatást kapta, hogy biztosítsa az Algírból érkező vagy Algírba utazó megbízottak le- és felszállását.

A fiatalember Saint-Tropezban ütötte fel tanyáját hazafiaknál, és röviddel a helységbe érkezése után az újságból arról értesült, hogy harminc „terroristát" főbe lőttek; a kivégzettek között volt a fivére, aki Párizsban tanult, és nem volt hajlandó követni bizonyos személyek tanácsát, akik kijelentették ugyan, hogy nem kedvelik a németeket, de hozzáfűzték: „a kommunistákat segíti az, aki részt vesz az ellenállásban".

Fivére kivégzésének hírére ez a hazafi Saint-Tropezból Párizsba ment. Meglátogathatta a családját, és a találkozás során elmondta, hogy egy ellenálló csoportot szervez, és kijelentette: azt a parancsot kapta, ne adjon fegyvert a kommunistáknak, de ő juttatott nekik, mert a kommunisták harcolnak a legvitézebben, s az embernek tudnia kell, mit akar.

Végezetül ezt a François Pelletier nevű hazafit a Gestapo Saint-Tropezban letartóztatta, és kivégezte 1944. augusztus 12-én vagy 13-án. Egyik társa árulta el, aki a marseille-i szektorban dolgozott. Pelletier tragédiája azt bizonyítja, hogy bizonyos hálózatokban dolgozó hazafiak drágán fizettek meg a segítségért, amelyet – lelkiismeretük szavát követve – a kommunistáknak nyújtottak.

Ki akartam emelni François Pelletier szerepét az ellenállásban. Hazafi volt, hosszú utat tett meg, amíg eljutott odáig, hogy együttműködjék velünk, harcolt, akárcsak mi, és másokkal ellentétben a haza érdekét fontosabbnak tartotta a kommunistaellenes törekvéseknél.

A harcok közepette így szövődött a testvériség egyfajta szála, amely számos szerencsés esetben új szálakkal bővült; példa rá a Pelletier fivérek útja is, mert François öccse levonta az erkölcsi tanulságot két bátyja áldozatából, s elvtársunk lett.

Algériában a kommunisták ellen irányuló diszkriminációs politika olyan méreteket öltött, hogy amikor a Nemzeti Felszabadítási Bizottság az Államreform Bizottságot kijelölte, egyetlen kommunistát se vett be a tagjai közé.

A párt fölemelte szavát a sérelmes eljárás ellen; tiltakozását André Mercier fejezte ki, aki Algériában Henri Pourtalet-val és Fernand Grenier-val együtt képviselte. Mercier 1944. február 9-én sérelmezte a tanácskozó gyűlés előtt, hogy a kommunistákat kizárták abból a bizottságból, amely Franciaország jövőjét hivatott megtárgyalni. Sőt mi több, maga de Gaulle tábornok halmozta fel az akadályokat, amelyek gátolják a kommunisták bejutását a Nemzeti Felszabadítási Bizottságba, jóllehet már 1943 őszén a Központi Bizottság öt pontban nyilvánosságra hozta a beleegyezését a kommunisták részvételéről a CFLN-ben egy megszabott háborús program alapján.

Csakhogy de Gaulle egyedül szándékozott kiválasztani a személyeket, akik tagjai a CFLN-nek. A kommunista párt számára azonban elvi kérdés volt, hogy maga jelölje ki azokat a pártaktívákat, akik a Nemzeti Felszabadítási Bizottság tagjai lesznek, amint ezt az illegális *L'Humanité* 1943. december 3-i számában megírtam.

De Gaulle tábornok továbbra is ellenezte, hogy Maurice Thorez Algírba utazzék. Ez ellen az intézkedés ellen, amely hátráltatta a franciák feltétlenül szükséges egyesülését a haza felszabadításáért folyó harcban, a Központi Bizottság erélyesen tiltakozott, felszólítva a francia hazafiakat, foglalják határozatba: követelik, hogy Maurice Thorez Algériába utazhasson.

Maurice Thorez értesült a moszkvai rendkívüli követtől, hogy de Gaulle ellenzi az ő algíri útját, holott a Központi Bizottságot képviseli a Nemzeti Felszabadítási Bizottságnál, és 1944. március 1-én kelt levelében tiltakozott e döntés ellen, amely „sérti a nemzeti egyesülés ügyét . . . azokban a válságos órákban, amelyekben Franciaország jövője dől el. A Nemzeti Felszabadítási Bizottságnak ez az igazságtalan intézkedése, ha továbbra is fenntartanák, bizonyára örömet okoz-

na a francia nép ellenségeinek, de lesújtaná a hazafiakat, akik egyáltalán nem osztoznak bizonyos előítéletekben, és nem tekintenek gyűlölködéssel arra a pártra, amelynek tagjai oly sokszor adták tanújelét Franciaország és a köztársaság iránti hűségüknek."

Maurice Thorez csak 1944. november 27-én tért vissza Franciaországba, ellenállhatatlan népi követelés nyomán. Párizs népe diadalünnepléssel fogadta.

A második front megnyitása

A második front megnyitását egyre növekvő türelmetlenséggel vártuk. 1944. január 12-én Roosevelt elnök beszédében, amely közeli és nagy fontosságú eseményeket sejtetett, a következőket jelentette ki: „Hamarosan eljön a pillanat, amikor ezer meg ezer hazáját szerető francia, aki most a földalatti harcban vesz részt, bebizonyítja a náciknak, hogy a francia nép nem lépett ki a háborúból."

Feleletként erre a beszédre von Rundstedt marsall, a nyugati front főparancsnoka optimizmust fitogtatva kijelentette: „Tudom, hogy az ellenség befejezte előkészületeit. Mi is készen várjuk. Olyan part menti frontnak fog ütközni, amely egészen más jellegű, mint amilyeneket ez ideig támadott. A tengerparti erődítések mélységben helyezkednek el, bombabiztosak és bevehetetlenek."

Igaz, hogy a német marsall nem tett semmiféle célzást a francia nép esetleges részvételére a felszabadítási harcokban, de bizonyos volt benne, és nyugtalanította, hogy sok hazafi nyújtott segítséget azoknak a szövetséges repülősöknek, akiknek gépeit a hitleri Luftwaffe lelőtte. Von Stulpnagel tábornok ezzel kapcsolatosan hirdetményt is adott ki, amelyben szigorú büntetéssel, bizonyos esetekben kivégzéssel fenyegette mindazokat, akik ellenséges haderőhöz tartozó elemeknek segítséget nyújtanak.

A gazdasági életet növekvő ínség és egyre szűkebb élelmiszer-fejadagok jellemezték. Az 1944. március havi fejadagok a következők voltak: kenyér: E (3 éven aluli gyermekek): 125 g, J–1 (3–6 éves

gyermekek): 225 g; J–2 (6–12 éves gyermekek): 300 g, J–3 (13–21 éves személyek): 375 g; A kategória (21–70 éves személyek, akik nem végeznek a T vagy C kategóriára jogosító munkát): 300 g; C kategória (21 évet meghaladott személyek, akik mezőgazdasági munkát végeznek): 350 g; T kategória (21 évet meghaladott személyek, akik nehéz testi munkát végeznek): 350 g; A fogyasztók 120 g húst kaptak hetente, 50 g sajtot, 150 g kávénak nevezett keveréket, s egyéb élelmiszert hasonló adagolásban, ami nyilvánvaló, hogy csak fokozta a népi tömegeknek a hitlerista megszállók elleni elkeseredését.

A villanyáram korlátozása is erősen súlyosbodott. Az áramszolgáltatás 14 és 18 óra között szünetelt, a metró utolsó szerelvénye 22 órakor indult, ami egyébként nem akadályozta a megszállót, hogy a metrójegyek árát fölemelje.

A Nemzeti Front vezető bizottsága kijelentette, hogy a Nemzeti Felszabadító Bizottságnak a harcokban megvalósult egység példaképének kell lennie, mozgósítania kell minden erőforrást a háború céljára, és segítenie kell nemcsak morálisan, hanem főként tekintélyes fegyver- és hadianyagkészletekkel a Nemzeti Front franktirőrjeit és partizánjait, a többi ellenállási csoportokat, valamint a maquis-t, szükség esetén saját ejtőernyős-szolgálatot szervezve.

Február 4-én örömmel vettük a hírt, hogy Leningrád felszabadítása után a Moszkva–Leningrád vonalon ismét megindult a vasúti közlekedés, és a Vörös Hadsereg súlyos veszteséggel sújtva az ellenséget, folytatja előrenyomulását az Észt Szovjet Köztársaság határai felé.

A Vörös Hadsereg a Narva felé közeledett, és vereséget mért az imperialista német csapatokra.

Az olasz fronton a francia csapatok áttörték a német vonalakat. Clarke tábornok Juin tábornokhoz intézett üzenetében szerencsekívánatait fejezte ki a lelkesedéssel harcoló francia katonáknak.

De Gaulle tábornok Brazzaville-ben tartózkodott, a francia birodalom konferenciáján.

A CGT magasztalóan emlékezett meg a dijoni vasutasok akciójáról, amely révén hét hazafi vasutas megmenekült.

Március 2-án Laval a partraszállásról beszélve, a következőket mondta: „Hónapról hónapra, évszakról évszakra beígérik a partraszállást, és lám, semmi sem történik. Ha megkísérlik, a német hadsereg nem tűri meg a féktelenséget, és bizonyosra veszem, hogy kemény megtorlásokra kerülne sor."

Ám az egyre gyakoribb bombázások azt a gondolatot keltették fel mindenkiben, hogy valami készül. A bombázásokkal kapcsolatosan saját tapasztalatom alapján mondhatom, hogy az amerikai repülősök nem akartak kockázatot vállalni, igen nagy magasságokból bombáztak, s így ritkán bombázták a kijelölt célpontokat, csaknem mindig melléje találtak. A ház közelében, ahol akkoriban laktam, egy viadukt volt. Ezt a viaduktot nem használták, hadászati szempontból egyenlő volt a nullával, máskülönben a franktirőr- és partizán-alakulatok már felrobbantották volna. Ám egyik éjjel az amerikai bombázók megjelentek, persze nem találták el, de a környéken levő házak súlyosan megsérültek.

Ezzel szemben fényes nappal láttam egy nagyon alacsonyan repülő angol gépet, amely bombázta és lerombolta azt a bizonyos viaduktot.

Midőn a Vietnami Demokratikus Köztársaságban tartózkodtam, Hanoiban az óvóhelyen, ahová légiriadó idején mindig lementünk, gyakran gondoltam az amerikai repülősök bombázási módszereire, akik Vietnamban ugyanazt az eljárást követték, mint annak idején Franciaországban: vaktában hullatták le a bombáikat, s inkább voltak romboló és gyilkoló pusztítók, mintsem katonák, akik eltökélték, hogy csakis katonai célpontokat bombáznak.

Miközben a Vörös Hadsereg feltartóztathatatlanul nyomult előre, betörve a Harmadik Birodalom frontját, százával szabadítva fel a helységeket, és óriási mennyiségű zsákmányt kerítve kézre, Algírban arról tárgyaltak, milyen kormányforma alakuljon Franciaországban a felszabadulás után. A CFLN elfogadhatatlan tervet dolgozott ki: egyetlen házból álló, két fokozatú parlament, diktátori hatalom a kormányfőnek, és az alkotmányt egy bizottság alkotja meg.

Az ellenállás tiltakozására ezt a javaslatot kénytelenek voltak el-

vetni, s egy úgynevezett állami reformbizottság foglalkozott az alkotmányjogi kérdéssel.

A tanácskozó gyűlés febr. 9-i ülésén André Mercier sajnálkozását fejezte ki, hogy pártunk képviseletében senki sem vesz részt ebben a bizottságban, és számos hazafi, aki a Rádió Algír közvetítésében hallotta ezeket a híreket, méltatlankodását fejezte ki amiatt, hogy a „főbelőttek pártját" eltávolították abból a bizottságból, ahol Franciaország jövőjéről folyik a vita. Kifejezésre juttatták aggodalmukat, hogy a kommunisták távol tartása a bizottságból, teret ad annak a politikának, amely nem fog számolni a francia nép szuverén jogaival.

Propaganda-lehetőségeink kiszélesedtek. A papír beszerzése változatlanul nehéz feladat volt, de egy jelentésből, amelyet Robert Ballanger juttatott el hozzám 1944. március 6-án, kitűnik, hogy 1. számú központunk hetenként 230 000 röpiratot és újságot tudott előállítani, 2. számú központunk 75 000, a 3. számú pedig 65 000 példányt.

A három központ havi 1 680 000 példányt biztosított és március végére 2 020 000 példányt, április végére pedig 2 620 000 példányt irányoztunk elő.

Mindez bizonyítja, hogy az elnyomás és az üldöztetés nem akadályozhatta meg pártunkat abban, hogy megszerezze a szükséges eszközöket, amelyek politikai állásfoglalását eljuttatják a tömegekhez.

A nemzetközi nőnap alkalmából, március 8-án pártunk megemlékezett az Auschwitzban megölt Danielle Casanováról és Marie-Thérèse Fleuryről, valamint számos mártírhalált halt elvtársnőről.

Lázadás az eysses-i börtönben

Puche-t március 20-án végezték ki, miközben a Vörös Hadsereg elérkezett a román határhoz, március 31-én, a *L'Humanité* 286. számában beszámoltunk a Puche kivégzését megelőző napon az eysses-i börtönben lezajlott eseményekről, ahonnan 1500 fogságba vetett hazafi megpróbált együttesen kiszabadulni február 19-én, egy szombati napon, 16 órakor.

A *L'Humanité* a következőket írta:

„Néhány hónap óta Schive börtönigazgató valóságos eröddé alakította át Eysses központi börtönét.

Schive nap nap után egyre embertelenebbül bánt internált bajtársainkkal, a börtönben elviselhetetlenné vált a helyzet. Február 19-én, felhasználva egy Vichy-képviselő látogatását, bajtársaink megpróbáltak közösen kitörni.

Miután foglyul ejtették az igazgatót, a Vichy-képviselőt és az összes őröket, a kijárat felé tódultak. A milicisták akkor tüzet nyitottak az internált hazafiakra, akik a tüzet kézi golyószórókkal viszonozták, amelyeket előzetesen celláikban rejtegettek. Tizenegy órán át tartó hősi csata után bajtársaink kénytelenek voltak megadni magukat, ugyanis a „milícia" segítségül hívta a németeket, akik azzal fenyegetőztek, hogy ágyútűzzel pusztítják el a börtön falai közt harcoló franciákat.

De elvtársaink mindaddig nem szüntették be a harcot, amíg biztosítékot nem kaptak, hogy sem a börtön személyzetét, sem a foglyokat nem éri büntetés.

Három nap múlva haditörvényszék ült össze Villeneuve-sur-Lotban, és tizenkét foglyot halálra ítéltek. Február 22-én tizenkét bajtársunkat agyonlőtték.

Miután kihirdették a halálos ítéletet, a haditörvényszék elnöke megkérdezte a foglyoktól, van-e valami mondanivalójuk. A huszonnyolc esztendős Joseph Stern felemelkedett, és társai nevében halálra ítélte a haditörvényszék elnökét, valamint a prefektust és mindazokat, akik felelősek e bűntettért.

A *Marseillaise*-t énekelve haltak meg.

E bűntett hatására a lakosság tömegesen ment a temetőbe, hogy virágot tegyen hantjaikra. Naponta sok hazafi keresi fel Franciaország e hős fiainak sírhelyét, a közös sírt.

A kivégzettek névsora:

Joseph Stern 28 éves, Jaime Seret 24 éves, Réger Brusse 21 éves, Jean Chauvet 22 éves, Gabriel Pelozze 34 éves, Louis Guiral 36 éves, François Bernard 57 éves, Henri Auzias 32 éves, Alexandre Maretti 19 éves, Félicien Sarvisse 21 éves, Jean Vigne 32 éves, Bertrand Sevète 43 éves."

A *L'Humanité* 292. száma, 1944. április 28-án egy FTPF-csoport harcáról közölt beszámolót.

„Lullyben, február 22-én az alkonyat leple alatt 200 milicista körülzárt egy nyári lakot, ahol 11 partizán, köztük a 10. csapat parancsnoka, pihenőt tartott. A milicisták a szokásos felszerelésen kívül a következő fegyverekkel rendelkeztek: 3 mozsárágyú, 3 golyószóró, 4 géppuska. A partizánoknak 1 géppuskájuk, 3 puskájuk és 2 géppisztolyuk volt.

Hét órától kezdve az ellenség erős tüzérségi előkészítésbe kezdett. A közel negyedóráig tartó előkészítés után a 200 milicista támadásba lendült. Partizánjaink pontos lövései a szó szoros értelmében földhöz szögezték őket.

Tíz órakor a milícia, úgy vélekedve, 200 áruló sem elegendő hogy leverjen 11 ellenállót, erősítést kért, és kapott.

Heves összecsapások során a mieink teljesen megsemmisítették egy milicista géppuskafészek legénységét.

A géppuska megszerzésére irányuló támadás során négy franktirőr és partizán életét vesztette az erősítésként érkezett milicisták géppuskatüzében.

A hét partizán tovább harcolt a hatalmas ellenséges túlerővel szemben, s az ostrom folyamán három másik, az ablakokból tüzelő katonánkat megölték a milicisták.

A csapat parancsnoka nem vette észre azonnal a három embere elestével védtelenül maradt pontokat, s a milicisták behatoltak az épületbe. A négy életben maradt partizán szobáról szobára folytatta a harcot, és végül is embereinknek sikerült kiszorítani a milicistákat a házból.

21 órakor, a sötétség leple alatt, a milicisták benzinnel és szalmával felgyújtották az épületet. A négy hős a pincében húzta meg magát, s a milicisták, abban a hiszemben, hogy elégtek, eltávoztak.

Embereink teljes épségben biztos helyen vannak.

A harc tizennégy óra hosszat tartott, eleinte egy a húsz, majd egy

a negyven ellenében. Az ellenség vesztesége 25 halott és 18 súlyos sebesült.

Az FTPF-ek főparancsnoksága nemzetiparancsban emlékezik meg a 11 hős harcosról. Elrendeli, hogy e fenti közleményt az FTPF valamennyi alakulatában olvassák fel, és méltassák. Elrendeli, hogy az FTPF csodálatra méltó hőstettét minden eszközzel a francia nép tudomására kell hozni.

Tisztelet és dicsőség a franktirőröknek és partizánoknak, a Felszabadítás Francia Hadserege egyenruhát nem viselő katonáinak. A kommunistákban legyen bátorság soraikat gyarapítani és akcióikat segíteni!"

A külső front

Olaszországban a szövetségesek keservesen haladtak előre, s a hitleri propaganda nem mulasztotta el kigúnyolni a Róma felé tartó nehézkes előrenyomulást, amely annak ellenére lassú, hogy az olasz partizánok segítették a szövetségeseket. Ebben az időben Párizs falain egy csigát ábrázoló plakát jelent meg, a csiga két szarvának hegyén az angol meg az amerikai zászló, a következő felirattal: „A csiga maximális sebessége 0,80 méter percenként."

Ám május 12-ről 13-ra virradóra a szövetségesek offenzívába lendültek Olaszországban, ebben Juin tábornok parancsnoksága alatt francia csapatok is részt vettek. Néhány hétig tartó kemény harcok után, június 4-én a francia–angol–amerikai csapatok bevonultak Rómába. Hitler, hogy ezt a kudarcot leplezze, június 5-én kijelentette: „Attól vezéreltetve, hogy a civilizációnak ez a temploma harci övezetté ne váljon", úgy döntött, hogy a német csapatokat visszavonja Rómától északnyugatra.

A keleti fronton március 6-án a szovjet hadsereg elindította az általános offenzívát, s egy hónap múlva Ukrajnában elérte a csehszlovák határt. A náci vereség ettől fogva olyan elkerülhetetlennek látszott, hogy Franco visszavonta „kék hadosztályát", a „semlegesek"

pedig végleg ejtették Németországot: Törökország, Svájc, Svédország beszüntette a hadianyag szállítását. Az angol–amerikai vezetők nem halogathatták tovább a második front kialakítását, ha jelen akartak lenni az európai győzelemnél.

A franktirőrök és partizánok számos győzelmet arattak az ellenség egységei fölött, így Pontécouland-ban (Calvados), Locminéban (Morhiban), Viselle-ben (Isère), Clermont-Ferrand-ban és a maquis-kban. Viller-Saint-Paulban (Oise) megtámadtak és felgyújtottak egy német repülőgépet.

A hitlerista Philippe Henriot-t az ellenállás halálra ítélte, és a hazafiak saját minisztériumában végezték ki június 23-án.

Ez eseményekkel párhuzamosan a kommunista párt 1943 és 1944 folyamán számos politikai fogoly megszöktetését szervezte meg. Így szabadult 1943. január 9-én a szörnyű voves-i táborból tíz hazafi. A szökést Eugène Kerbaul tipográfus, a bretagne-i Ifjú Kommunisták egyik speciális csoportjának a vezetője szervezte meg.

Az április 24-ről 25-re virradó éjszakán huszonhat ellenálló, akit a Vichy-kormány törvényszéke kényszermunkára ítélt, aprólékosan előkészített terv alapján megszökött a puyi börtönből. Augusztus 3-án a saint-étienne-i börtönből megszökött az ellenállás 30 vezető személyisége, köztük R. Guidicelli, Jean Rieu és Marcel Lemoine, akiket életfogytiglanra ítéltek. Majd a puyi börtönből újabb szökés, ugyanazon év szeptemberének végén: 82 fogolynak sikerült a menekülés. Végül pedig 1944-ben a május 4-ről 5-re virradó éjszaka a voves-i táborból 42 fogoly szökött meg bámulatra méltó körülmények között.

Harc az STO ellen

Az STO elleni harc a fegyveres küzdelem kiterjesztésének egyik lényeges alapja volt. Január 15-én Sauckel másfél millió embert követelt Lavaltól, ebből az év első hét hónapjában egy millió főt. A német követelés következményeként Vichy kihirdette az 1944. február 1-i törvényt, amely a kötelező munkaszolgálatot a férfiak számára tizen-

hattól hatvan évig, a nők számára tizennyolctól negyvenöt évig terjesztette ki.

A párt kiadta a felhívást a visszavágás megszervezésére: az ellenség új módszerét késedelem nélkül követnie kell a védekezés új módszerének. A munkaszolgálatosok összeírása ellen kiadott utasításokon kívül a harc más módozatait is tervbe kell venni.

Valamennyi faluban, helységben gondoskodni kell riasztószervezetről, hogy a legcsekélyebb veszély esetén mindenkit figyelmeztethessenek, meg kell szervezni a veszélyben levők menekülését, valamint közös ellenállásukat; biztosítani kell a fegyveres FTP-csoportok gyors riasztásának lehetőségét, hogy azok hathatós segítséget nyújthassanak a veszélyeztetett lakosságnak.

A kommunista párt javasolta, hogy a vállalatokban létesüljenek hazafias milíciák azzal a céllal, hogy megvédjék az STO ellen sztrájkkal és egyéb módon harcoló dolgozókat, és a felkelések kitörtekor csatlakozzanak a fegyveres csapatokhoz. A hazafias milícia tehát népi tartaléka legyen annak a nemzeti hadseregnek, amelynek az FTP-csoportok az előőrsei.

Bretagne, Yonne, Artois, Beauce, Bourgogne parasztjai és a földműves lakosság mindenfelé segítette a behívó parancsnak nem engedelmeskedőket. Az FTP-csoportok tevékenységének új lendületet adott, hogy a munkások és a fiatalok megtagadták a németországi munkaszolgálatot, s ettől fogva a franktirőr- és partizán-alakulatok oly nagy számban működtek a városokban és a munkásnegyedekben, hogy a vidéket is ellenőrizhették.

Nyilvánvalóan szükség volt tehát az ellenállás erőinek minél hathatósabb koordinációjára, hogy a harc követelményeinek megfeleljenek. A CNR vette kézbe ezt az ügyet, mintájára megyei és helyi felszabadítási bizottságok alakultak; feladatuk a felkelés előkészítése és a felszabadulás hatalmi szerveinek időleges biztosítása volt.

Titkárként működve annak a pártnak a vezetőségében, amely az egész országra kiterjesztette különböző hálózatait, az összekötőktől kezdve a rádió-összeköttetésig, íróasztalomon felhalmozódtak a Franciaország minden részéből érkező jelentések, amelyek pártunk életerejéről, a kommunisták aktív részvételéről tanúskodtak az ellenállási harcokban, valamint a brutális kegyetlenkedésekről is, amelyekkel szembe kellett nézniök.

Minthogy még a háború előtti időkből személyesen ismertem sok pártharcost, tudtam, hogy melyik elvtárs rejtőzködött ilyen vagy olyan álnév alatt, és bár lehetetlen felidéznem valamennyi akció jellegzetes részleteit, vannak Franciaországnak részei, amelyekről pontosabb emlékeket őrzök.

Ellenállás a Pireneusokban

A Felső-Pireneusok Szövetsége vezetőinek, Georges Lassalle-nak, Marcel Biard-nak és André Chastellainnak letartóztatása súlyos csapást mért szervezetünkre, amelynek pártharcosaiba az 1940. július 10-i felhívás bátorságot öntött.

Georges Lassalle és Daniel Renoult szökését megszervezték – mindkettő az Alsó-Pireneusok megyében levő gurs-i táborban raboskodott, de csak Lassalle menekülése sikerült. Lassalle folytatta a harcot illegalitásban – ezt a kiváló elvtársat jól ismertem, s emléke elevenen él bennem –, majd a limoges-i körzetben letartóztatták, és 1944. április 24-én Brantôme-ban főbe lőtték.

Az elnyomók egyaránt csaptak le a kommunistákra, így Raymond Peyrès-re, Honoré Laporte-ra, akiket feladatuk teljesítése közben csendőrök gyilkoltak meg, a Pailhès fivérekre, Jean Birant-ra és másokra, valamint demokratákra, mint Raoul Nolibos-ra, és Fernand Bordedabat-ra, aki a gours-i táborban lépett be a pártba.

1943 folyamán mindkét pireneusi megyében maquis-k alakultak, jóllehet az nem ment könnyen, mert ha három bajtárs megpróbált egy sejtet alakítani, nyomban letartóztatták őket. A maquisard-okat a lakosság és a „társadalmi bizottságok" élelmezték, azok a „bizottságok", melyeket a szakszervezeteknek sikerült a vichyi kormánnyal szembeállítani, hogy beszolgáltatás helyett a partizánokat élelmezzék.

Értesülve a szülőmegyémben folyó harcokról, büszke voltam szűkebb hazám fiaira, akik méltó helyet foglaltak el a hitlerizmus ellen és a hazánk felszabadításáért folyó nagy harcban.

A Felső-Pireneus megye ellenállásának egyes alakulatai arra specializálták magukat, hogy a Franciaország felett lelőtt szövetséges pilótákat Spanyolországba szöktessék. Így jutott el a hegyi vezetők kalauzolásával számos tiszt és főtiszt, köztük de Lattre de Tassigny tábornok Spanyolországba, majd Londonba és Algírba.

Figyelmemet megragadták azok a jelentések, amelyek Cher megyéből és Marcel Cherrier-ről érkeztek. Cherrier kiváló harcos, izzó lelkű, szerény ember, példamutató kommunista hazafi volt.

Feleségem szülei, miután egy ideig a Pireneusokban levő szülőfalumban tartózkodtak, arra a tanyára menekültek, ahol nagyapám született. Ez a tanya Nièvre megyében volt, ahonnan egy Roland Champenier nevű, hős lelkű fiatalember 1941-ben, 17 éves korában, jelentkezett az ellenállás soraiba.

1941 és 1944 között Champenier a népi ellenállás szervezője és lelkesítője volt. Bátorsága és hidegvére egyaránt bámulatra méltó, és kiváló katonai képességekről tett tanúbizonyságot.

A kommunista ifjúság és a párt támogatásával százával, ezrével vonta be Cher és Nièvre megyékből a különböző elvet valló harcosokat az ellenállásba. Apja a donzyi maquis-ban 1944 júliusában fia oldalán vesztette életét; nagyszüleit deportálták, Maurice öccsét letartóztatták, anyja – bár állandóan üldözték – fontos munkát végzett a maquis-ban. Roland parancsnok – akinek a menyasszonya is jelentős szerepet töltött be az ellenállási harcokban – dicsőséges maquisard-jai élén vonult be Nevers-be. Ám ez az intelligens, nemes szívű, bátor fiatalember, aki bajtársai élén elszántan küzdött, hogy a fasiszta megszállókat kiűzze Franciaországból, 1944. november 9-én

Champagney ostrománál halálos sebet kapott. Öt nap múltán a lure-i kórházban (Felső-Saône) belehalt sérüléseibe.

1965-ben szülőfalujában, Marseille-les-Aubignyban, Cher megyében, a Nièvre-folyó közelében emlékoszlopot állítottak neki.

A veszélyes karikatúrától a kapitóliumi ludakig

Egy napon Benoît Frachonhoz mentem a Nemzeti Segélynek az olvasó előtt már ismeretes kis furgonján, nehogy a csendőrök felismerjenek. Miután megérkeztem, az udvaron sétálgattam a szomszédasszony szemeláttán, aki egyébként kétségkívül derék, hazaszerető asszony volt, amint azt szavai bizonyították. A felszabaduláskor be is lépett a pártba.

A szomszédasszony kíváncsi volt, s minthogy okát kellett adni látogatásomnak, azt mondtuk: kétnapos vendégségbe érkezett vidéki unokatestvér vagyok. Ámde észrevettem, hogy az asszony különös figyelemmel mustrálgat, és hamar az okát is megtudtam. Benoît szállásadónőjének ugyanis egy karikatúrát mutatott, amely a *Le Petit Parisien*ben jelent meg. A karikatúra felhőn könyöklő angyalként ábrázolt engem, amint az alattam levő Algír városára pillantok. A rajzot mutatva, így szólt: „Különös, hogy az unokafivére mennyire hasonlít erre az angyalra." Szavai nyomán nagy nevetés támadt, és ő nem folytatta tovább.

Ez az eset engem annál is inkább gondolkodóba ejtett, mert az áruló Philippe Henriot beszélt rólam a rádióban. Azt állította, hogy az algíri kormány a kommunisták kezébe került, s hogy én Algír polgármestere vagyok, pedig csak egy névrokonommal, Marcel Duclosval kevert össze.

Henriot a Nemzeti Felszabadítási bizottság politikájának „deus ex machinájaként" mutatott be, pedig a valóságban Párizs egyik külvárosában rejtőztem.

Nem tudom, magyarázatom kielégítette-e Benoît szomszédasszo-

nyát, de annyit mindenesetre éreztem, hogy ha kételkedne is, hallgatni fog.

Mégis tanácsosabbnak véltem, ha nem keresem fel többet Benoît-t, és saját fertályomon maradok. Ez lett a következménye a karikatúrának, amelyen az emberek jobban felismerhetők, mint a fényképeken.

Még mindig ugyanabban a házban laktam, amelyet Arthur Dallidet ismert, s ahonnan letartóztatása után sem költöztem el. Egy szép napon valamelyik falusi elvtársunk meglepett egy fiatal gúnárral meg a párjával. Szállásadóm, a derék Aimé gondozta a két aprójószágot, szépen növekedtek, és alkalomadtán módom volt meggyőződni libáim éles hallásáról. A legkisebb idegen neszre éktelen gágogást csaptak, s mivel éberen aludtunk, mi is felriadtunk lármájukra. Nekem a kapitóliumi ludakat juttatták az eszembe.

A második front

1944. június 6-án a szövetséges csapatok partra szálltak Franciaországban. Az esemény kapcsán a *L'Humanité* közzétette a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának felhívását, 303. számában június 15-én pedig a következőket olvashattuk:

„Franciaország fiainak, bárhol és bárkik legyenek, az a kötelességük, hogy harcoljanak minden rendelkezésükre álló eszközzel."

De Gaulle tábornok (1944. VI. 6.)

„Franciaország felszabadulása és újjászületése, helye a holnap világában, elsősorban a mi egységünk, a mi erőfeszítéseink és áldozataink jutalma."

Maurice Thorez (1944. V. 18.)

„Népünknek a közös ellenséggel szemben folytatott harcban el kell foglalnia az őt megillető helyet, a szövetséges szovjet nép oldalán, amelynek diadalmas Vörös Hadserege győzelmet győzelemre arat, és

az angol–amerikai szövetségesek oldalán, akik kétségkívül rövidesen megnyitják nyugaton a második frontot, s így siettetik a hitlerizmus összeomlását."

Jacques Duclos (1944. III. 15.)

„Legyünk méltók mártírjainkhoz, és még fokozottabb erővel folytassuk a harcot Franciaországért."

Marcel Cachin (1944. VI. 1.)

„Egy nép csak akkor tarthat igényt a szabadságra és a függetlenségre, csak akkor remélheti, hogy hazáját nagy nemzetként tartják számon, ha elsősorban önmaga viszi végbe felszabadulását."

Benoît Frachon (1943. XII. 7.)

Július 14.

Az önmaguk erejére ráébredt népi tömegek bizakodó légkörében készült Párizs július 14-e megünneplésére. A város nagyarányú tüntetések színhelye lett.

Az ivryi temetőben ezrével vonultak fel az emberek a németek által meggyilkolt mártírok sírjai előtt, akik azért haltak meg, hogy Franciaország éljen. A *Marseillaise*-t éneklő emberek tömegesen meneteltek a Gobelin sugárúton. A nagyvásárcsarnokban Darnand milicistái provokálták a nemzeti színű kokárdát viselő hazafiakat, de a tömeg és a csarnok rakodómunkásai alaposan helybenhagyták őket.

A Salpêtrière-kórház teljes személyzete a *Marseillaise*-t énekelve, az udvaron tüntetett, s a patinás kórház kupolájára felhúzták a francia lobogót.

18 órakor a Belleville utcában húszezres tömeg tüntetett annak ellenére, hogy a rendőrség tekintélyes erővel vonult fel.

Lobogtak a nemzeti színű zászlók, ezrével dobálták a röplapokat, az emberek mindenfelől kitódultak lakásaikból.

A XX. kerületi rendőrkapitányság és a speciális brigád felügyelői-

nek parancsára a rendőrség először rendőrkocsikkal ment a tömegnek, de az nem hátrált meg, sőt ezrek torkából tört fel a kiáltás: „Rendőrök, ide közénk!"

Az egyenruhás közrendőrök hamarosan megtagadták az engedelmességet feletteseiknek, a torlaszként elhelyezett rendőrkocsik szabad utat adtak a tömegnek. „Rendőrök, ide közénk!", a kiáltás egyre harsogóbb lett. A speciális brigád felügyelőit, akik meg akarták kaparintani a nemzeti színű zászlót, visszaszorították, s azok kénytelenek voltak elmenekülni.

Ekkor szálltak ki az egyenruhás rendőrök a rendőrkocsikból, és feletteseik parancsát megtagadva, mindvégig együtt tüntettek a tömeggel.

A Belleville utca feketéllett a *Marseillaise*-t éneklő emberektől.

Túláradó lelkesedés közepette szónokolt az ünnepi beszéddel megbízott elvtársunk a tömeghez. Fél kilenckor mindenfelől újabb rendőrkocsik érkeztek, s a tömeg lassanként szétoszlott anélkül, hogy a hatalom közbelépett volna.

Párizs népe így tett fényes tanúbizonyságot Franciaország és a köztársaság iránti hűségéről, a megszállók elleni gyűlöletéről, és eltökéltségéről, hogy felszabadítja hazáját.

Az V. kerületben nyolcezer ember tüntetett trikolórokkal a *Marseillaise*-t énekelve, a felvonulás a Maubert téren kezdődött, és a Mouffetard utca felé haladt. Két tüntetőt letartóztattak, és betuszkoltak egy rendőrkocsiba, de az FTPF felkelői a levegőbe lőttek, s kényszerítették a sofőrt, hogy állítsa meg a kocsit, amelyet a tömeg körülvett, s a két tüntetőt kiszabadították. A tüntetés kezdetén a felvonulók lelkes tapsától kísérve, egy pártharcos beszélt.

Az Étoile téren háromezer ember gyűlt össze 19 órakor, tüntetve a hitleristák ellen, akik le akarták vetetni a kitűzött nemzeti színű kokárdákat.

Reggel 6.30-kor, a Kellerman körúton, a Gnôme és Rhône üzemek kijáratánál pártharcosok beszéltek a dolgozókhoz, harcra szólítva őket a hitleristák és kiszolgálóik ellen. Örömükben könnyező emberek hallgatták a bátor pártharcosok szónoklatát.

A XV. kerületben a Convention téren 11 órakor egy elvtárs beszélt, lelkesen magasztalta a Vörös Hadsereg nagyszerű győzelmeit,

és az FTPF-csoportok haditetteit. Beszédét „Éljen Franciaország" kiáltással fejezte be, majd a *Marseillaise* következett, és nemzeti színű zászlóval az élen, a tüntetők tömege megindult a Vaugirard utcán át a XV. kerületi hősi emlékmű felé. A tömeg „Éljen a felszabadulás!" kiáltással oszlott szét.

Ez a népi megmozdulás nyugtalanította a nácikat és ügynökeiket, s a kommunistaellenesség klasszikus módszeréhez folyamodva, igyekeztek megbontani a hazafias erőket.

Az áruló Henriot egy rádióbeszédében még régebben a *Justice* című újságról fecsegett, és azt pártunknak tulajdonította, hogy a nem kommunista hazafiakra ráijesszen. E hitvány alak kivégzése után Jacques Barthaud, a Rádió Párizsban, Xavier Vallat pedig a Rádió Vichyben próbálkozott a közhangulatba becsempészni a gyanúsítást, hogy az FFI bizonyos vezetőinek letartóztatása feljelentések alapján történt, s ezt a gyanúsítást a kommunisták megvádolásától már csak egyetlen lépés választotta el.

Az árulók így kísérelték meg a hazafiak egységének megbontását, megpróbáltak a kommunistaveszély rémével ijesztgetni, mint annak idején 1939-ben és 1940-ben az ötödik hadoszlop bérencei.

Ám mi azt mondtuk: „A franciák tudják, hogy mihez tartsák magukat, és az ellenség mocskolódásaira azzal válaszolnak, hogy még szorosabbra fonják az őket összefűző kötelékeket, és fokozott erővel küzdenek a hitleristák és az árulók ellen."

Gyengül az ellenség

Éreztük, hogy az ellenség lába alatt veszélyesen süppedezik a talaj, s ez be is bizonyosodott, amikor tudomást szereztünk a Hitler elleni sikertelen merényletről, amelyet néhány összeesküvő kísérelt meg, köztük Stauffenberg gróf, aki aktatáskába rejtett bombát helyezett az asztal alá, amely körül a Führer és a vezérkarának tagjai üléseztek.

Németország helyzete válságosra fordult, és mi tudtuk, hogy fokozott erővel kell harcolni a hitleristák ellen.

Az FTPF-alakulatok és a hazafias milíciák felfegyverzését sürgettük a *L'Humanité* július 28-i számában, s ugyanebben a számban, a kapott információk alapján közöltük a hitlerista rémtetteket.

Egy magánlevél kivonatát közölve az Argentonban (Creuse) és Oradour-sur-Glane-ban (Haute-Vienne) történt eseményekről a következőket írtuk:

„Az SS-ek 8.30-kor érkeztek, gyilkolva és fosztogatva haladtak előre, a házakban géppuskatűzzel pusztították el az embereket. Argenton felső részével kezdték, az iskolától a csendőrlaktanyáig, agyonlőtték a csendőröket, többek között egy ismerősünket Saint-Benoîtból, két fiát elvitték túszként, az anya beleőrült a borzalmakba.

Az iskola tanulói az éjszakát a csendőrség előtt töltötték, a szerencsétlen gyermekeket agyon akarták lőni. A tanár, aki velük volt, nagy nehezen megértette az egyik SS-vezetővel, hogy a gyerekek ártatlanok, ekkor szabadon engedték őket.

Az SS-ek vagy hatvanan lehettek, de a gyilkosságokat körülbelül tíz követte el, a mészárlástól véres SS-ek iszonyú látványt nyújtottak, szájuk tajtékzott, olyanok voltak, mint az eszelősök . . .

A legiszonyatosabb tragédia három nappal később, Oradour-sur-Glane-ban történt; június 10-én német élelmiszer-szállító teherkocsikat támadtak meg a maquisard-ok, mire az ellenség túszokat szedett a lakosság köréből. Emberemlékezet óta nem volt példa hasonló barbárságra. Kétszáz gyermek, egy gyermektábor lakói, elevenen megégett, a férfiakat agyonlőtték, a pékeket megsütötték kemencéikben, a plébánost, az asszonyokat meg a gyerekeket bezárták a templomba, és az épületet rájuk gyújtották. Az 1500 lakos közül 800 személyt gyilkoltak meg.

Tulle-ban az állukba ütött mészároskampóval akasztottak fel körülbelül száz embert az erkélyekre, az ajtókra, a járművekre.

Iszonyatos kegyetlenség! Borzalom! Ezeket a bűntetteket soha el nem feledjük!"

Ki gondolta volna akkor, hogy egy negyed század múlva Lammerging tábornokot, aki felelős volt e bűntettért, még mindig nem érte utol az igazságszolgáltatás keze.

Miközben a keleti fronton a Vörös Hadsereg előrenyomult, és már elérte Varsót, Kelet-Poroszország határait és Riga környékét, körülzárva a 25. lett és észt hadosztályokat, az Avranches-on túl folytatódott az amerikai előrenyomulás. Minthogy a franciaországi német haderő már gyenge volt, a szövetséges csapatok gyorsan törhettek előre. A franciaországi német front összeroppanóban volt.

A szövetséges parancsnokság augusztus 1-én kelt jelentésében közzétette, hogy német haderő katonai érintkezésbe került a belső francia csapatokkal Vercors-nál, ahol a francia egységek ötvenhat óráig tartó ellenállás után végül visszavonultak, továbbá összecsapások történtek Dordogne-ban, Felső-Vienne-ben, Loire-et-Cher megyében, az Ardennekben és északon. A franciák elvágták a Párizs–Nancy vonalat, a Loire egyik hídját felrobbantották, számos mozdonyt megsemmisítettek, csatornagátakat vágtak át; az ellenséges hadmozdulat mindezek következtében nagy késedelmeket szenvedett, s ez elősegítette a szövetségesek normandiai hadmozdulatait.

A *L'Humanité* augusztus 4-i számában a következőket írtuk: „Franciaország részt vesz a háborúban, de még aktívabban kell részt vennie, s e célból erősítíeni kell az FTPF-alakulatokat. A párt minden egyes sejtje legyen egy FTPF-csoport, valamennyi pártharcos teljes erejével igyekezzék hazafias milíciákat alakítani, mind lakóhelyén, mind pedig vállalatánál.

Egyesülni, felfegyverkezni, harcolni, ez a pillanatnyi kötelességünk, hogy a nemzeti felkelés az egész haza területére kiterjedjen."

A szövetségesek partraszállnak Provence partjain

Augusztus 14-én este elkezdődött a provence-i partraszállás, és 15-én reggel megkezdődött a támadás a Garonnette, a Draumont és az Anthéor partjainál. A partraszálló hadtest angol, amerikai és főként francia csapatokból állt. Ezek a francia csapatok alkották a B hadsereget, de Lattre de Tassigny tábornok parancsnoksága alatt, ebből lett később az I. hadsereg.

Augusztus 18-án, azon a napon, amikor kiadtuk a rendeletet, hogy Párizsban és a külvárosokban akasszák ki a párizsi körzet általános felkelésre hívó plakátjait, de Lattre de Tassigny közölte a partra szálló hadosztályok és ezredek parancsnokaival, akik Cogolinban gyűltek össze: a partra szálló haderők feladata Toulon és Marseille bevétele.

A provence-i csata megindult, s ez eggyel több ok volt számunkra, hogy elkezdjük a párizsi csatát.

A provence-i fronton a felszabadító csapatoknak hathatós segítséget nyújtottak a belső francia haderők (FFI és FTP), valamint a fegyvert ragadott hazafiak, s ily módon a csapatok a tervezett időpontnál jóval hamarabb érték el célpontjukat. Augusztus 27-én Ruhfus admirális, aki vezérkarával és 2500 katonájával Saint-Mandrier-félszigetre menekült, feltétel nélkül megadta magát, 28-án pedig Schäffer tábornok, Marseille erődített szektorának parancsnoka, a Saint-Nicolas-erődre a kapituláció jeléül felhúzatta a fehér zászlót.

Természetesen nem tudhattuk, hogyan fog alakulni a provence-i csata, de bíztunk győztes kimenetelében.

A párizsi felkelés

Június és július folyamán megsokasodtak a népi tüntetések, s ez a körülmény ösztönzően hatott a párizsi körzet leghazafiasabb rétegeire. A tüntetéseket a Francia Nők Uniója által létesített bizottságok szervezték, az azonnali követeléseik, mint pl. tiltakozás a pékségek bezárása, a gázszolgáltatás szüneteltetése ellen, valamint tiltakozás a gyülekezési tilalom ellen a piacokon, az elöljáróságok előtt, hozzájárultak ahhoz, hogy a népi tömegeket öntudatukban megerősítsék. A tüntetések alatt megjelentek az FTPF-csoportok és a hazafias milíciák, mintegy körülvéve a tüntetőket, s ez a tény a hitlerista megszállók és a megszállottak erőviszonyában végbemenő változásról tanúskodott.

A nácik számára oly nyugtalanító méreteket öltött július 14-i tün-

tetések nyomán fegyveres FTPF-csoportok jelentek meg itt is, ott is, hogy védelmezzék a röpiratok osztogatóit.

A XX. kerület egyik utcájában a röpiratot osztó ember előtt három fegyveres haladt, mögötte szintén fegyveresek, s kétoldalt is fegyveresek fedezték.

A hazafias milíciák létszáma ugrásszerűen gyarapodott. A jelentkezők tömegesen tódultak az alakulatokba.

A júniusi és júliusi tüntetések után, amelyek azt bizonyították a népi tömegeknek, hogy a harc lehetséges, ha minél több férfit és nőt vonnak be egyre több és lendületesebb akcióba, július 14-e a népi harcot magas szintre emelte. Ez a nap kétségbevonhatatlan bizonyítéka volt a győzelem felé menetelő erőnek. Hiszen Párizs öt kerületében negyvenötezer személy tüntetett, s ebből húszezer egyedül Belleville-ben.

Párizs örömteli lázas izgalomban volt ennek az ünnepé vált harcos napnak az estéjén. A leszálló sötétségben hirtelen géppisztolylövések sorozata hallatszott a Santé-börtön felől. A gyászos börtön, ahol annyi megkínzott hazafi sínylődött a sötét tömlöcökben, felbolydult. Bucard banditái lázadást szerveztek a közbűntényesek között, titokban abban reménykedve, hogy a politikaiakat beleviszik valamilyen esztelen cselekedetbe, de a provokátorok csalódtak, a politikai foglyokat figyelmeztették, s azok nem mozdultak. És a Gestapo pribékjeinek, akik ott lapultak a börtön bejárati folyosóin, így nem adatott meg az az öröm, hogy gyönyörködhettek volna a hazafiak lemészárlásában.

A terv kiagyalói azt remélték ettől a provokációtól, hogy keresztülhúzza a politikai foglyok tömeges megszöktetésének a tervét a fegyveres FFI-csoportok segítségével.

Ilyen körülmények között napról napra tömegesen gyarapodott a harci csoportokba belépők száma, s a Kommunista Ifjúság szervezetei is elhatározták, hogy testületileg belépnek az FTPF alakulataiba. Fegyvereknek szűkében voltak, de „visszaszerzésük" jól haladt. Az ellenállás harcosai kézzel, husánggal támadtak a nácikra, és lefegyverezték őket Párizs utcáin.

Két hét alatt több száz nácival végeztek, és július 14-től augusztus 14-ig több mint 500 revolvert zsákmányoltak az ellenségtől.

Eközben a fronton egyre nagyobb méreteket öltött a csata. Ez volt a legjobb ösztönző eszköz az FFI katonai szervezetei és az egész ellenállás számára, amely most már egy testté vált a nemzettel.

Július végén Cherbourg felszabadult. A frontot áttörték. Páncélos egységek vonultak Bretagne felé, és sikerült felszabadítaniuk, majd elindultak Párizs felé.

Hol voltak a páncélosok augusztus első napjaiban?

A rádió már nem mondta be. Egy dolog azonban bizonyos volt: Párizsból a hitleristák kifelé készülődtek. A Chartres-ból vagy Versailles-ból Párizs felé vivő utakon özönlöttek a megvert ellenséges alakulatok. Ugyanezeken az utakon német katonák ellopták az élelmet kereső párizsiak biciklijeit. Augusztus 10-én az a hír járta, hogy a szövetségesek Chartres felé nyomulnak előre, egyik részük Fontainebleau, másik részük Nantes felé halad. Ha Párizs és környéke stratégiai körülzárása kialakul, a további tartózkodás Párizsban veszélyessé válik a hitleristák számára.

Közeledett a döntő óra. Nem az az óra, amelyet az N nap és H óra teoretikusai állapítottak meg, mert az sohasem fog ütni, hanem az, amelyet a Németország felé tartó szövetséges haderők s az ellenséggel mindenfelé katonai érintkezésben levő ellenállás közös erőfeszítése fog kitűzni.

Augusztus 10-én a vasutasok sztrájkba léptek. A sztrájk tulajdonképpen július 14-e másnapján kezdődött a vitryi műhelyekben, vasutasok szabadlábra helyezéséért, akiket a tüntetés alkalmával tartóztattak le. Majd folytatták a Villeneuve–Saint-Georges vasutasai, követeléseket hangoztatva. A sztrájk átterjedt a Párizs–Lyon–Földközitenger (PLM) vasútvonal többi pályaudvaraira is, majd az egész párizsi körzet vasúthálózatára, és hamarosan hazafias és felkelő jelleget öltött: több száz méteren síneket romboltak, megtámadták a hitlerista vonatosztagokat, és nagyarányú szabotázsokat hajtottak végre.

A sztrájk egyéb közszolgáltatási ágazatokra is kiterjedt, így a postásokra, a metró alkalmazottaira. Augusztus 14-én a rendőrség lépett általános sztrájkba Párizsban. Már néhány nap óta szó volt a rendőrség teljes állományának lefegyverzéséről és internálásáról. A rendőrség felszabadítási bizottságának rendelkezésére a rendőrségi hivatalok kiürültek. Párizs utcáiról eltűntek a közrendőrök.

A legtöbb gyár üzemanyag hiányában leállt. S azok, amelyekben még folyt a termelés, az illegális CGT felhívására egymás után bezárták kapuikat.

Fokozódik a fegyveres harc

Párizs környékén egymást követték a robbanások. Az eget vastag füstfelhők borították. Felrobbant Villacoublay. Felrobbant Orly. A nácik lerombolták a katonai létesítményeket. Az utakon gerillacsapatok álltak lesben, a partizánok vonatokat siklattak ki. Támadtak éjjel és nappal.

Augusztus 11-e és 15-e között különböző akciókat hajtottak végre a megszállók ellen Párizsban, Palaiseau-ban, Montrouge-ban, Melunben, Meaux-ban, ezeknek során több mint 500 hitlerista vesztette életét. E hadműveletekben kiváltként kitűnt a „Gabriel Péri" és a „Robespierre" franktirőr- és partizáncsoport.

Seine-et-Marne megyében szerelvényeket siklattak ki a Párizs–Troyes, a Párizs–Lyon, a Párizs–Château–Thierry vasútvonalon, és a stratégiailag fontos összekötő vonalon hadianyagkészleteket semmisítettek meg. Ezekben az akciókban több mint ezer hitlerista pusztult el.

A Vichy-rendszer összeomlik

Vichy „törvényessége" szertefoszlott. Az egész államgépezet, amelyet az árulók a megszállók szolgálatába állítottak, összeomlott a néptömegek csapásai alatt. Véget ért a rémület, amelyet az ellenség keltett, bénító hatása megszűnt. Az utcákat már nem zárták el, megszűntek a motozások, nem kerítettek többé körül városrészeket, elmaradtak a tömeges házkutatások. Az illegalitásban élők szabadon közleked-

hettek, lehetett fegyvereket szállítani, és biztosítani az összeköttetéseket.

A felkelő belső hadsereg megszerezte a mozgásszabadságát. Egységei felfejlődhettek, megvethette lábát, csatát kezdhetett. Szabadon szervezhette meg tartalékait, és tömegesen bevethette őket.

Minthogy a szövetséges rádió bejelentette, hogy politikai foglyokat mészároltak le a Fresnes-börtönben, a belső ellenállás ultimátumot küldött a Santé, Roquette és Tourelles börtönök igazgatóinak. Felszólította őket, hogy a politikai foglyokat haladéktalanul bocsássák szabadon, különben támadás indul a börtönök ellen. 17-én este a hazafiak előtt megnyíltak a börtönajtók.

Az ellenség arról beszélt, hogy Párizs nyílt város, hogy megindultak a tárgyalások az amerikaiakkal. Hiú próbálkozás! Fejvesztettsége szembetűnő volt, gyöngesége nyilvánvaló.

18-án elkezdődött az igazi tömegmegmozdulás.

Reggel 9 óra tájt a Hazafias Ifjúság Egységes Frontja és a Kommunista Ifjúság harci csoportjai Montreuil-ben (Nagy-Párizs) német egységeket és teherautókat támadtak meg. A zsákmányolt fegyverekkel a városházához vonultak, és hamarosan kitűzték rá a francia zászlót. Negyed háromkor a német „tigrisek" ellentámadást indítottak, és heves harc után visszafoglalták a városházát. Egész délután összecsapások voltak a város különböző utcáiban.

Ugyanezen a napon a Felszabadítás Párizsi Bizottsága André Tollet elnökletével összeült, és a nemzeti felkelés elindításával kapcsolatos fontos határozatokat hozott. Megszövegezték a néphez szóló proklamációt.

És a 18-ról 19-re virradó éjszaka a Francia Kommunista Párt, amely feszült figyelemmel követte az események menetét, Párizs és a külvárosok falaira felhívást függesztett ki, amelyben a főváros és környéke lakosságát felhívja, hogy készüljön fel a rá váró harcokra.

19-én kora reggel összeültek az FTP parancsnokai, akik a Seine és Seine-et-Oise megyében vezetik a hadműveleteket. A következő parancsokat adták ki:

„Sürgősen megkaparintani a járműveket, mindenfajta járművet. Megszervezni a védelmet, a páncélosokkal, ha lehetséges, a nap folyamán támadást intézni mindenütt a Párizson átözönlő hitlerista konvojok ellen.

Megszervezni a németek üldözését Párizsban és a külvárosokban."

A csata elkezdődik

Reggel hét órakor az I. kerületi elöljáróságot a felkelők bevették, délben visszafoglalta az ellenség. A hazafias milícia egységei elfoglalták a nagyvásárcsarnokot, az élelmiszer-raktárakat biztosították a nácik és mindennemű egyéb fosztogatók ellen. A Louvre utcai központi postát elfoglalták, a La Villette-i gázművek védelmét biztosították.

A délelőtt folyamán több ezer civilruhás rendőr gyűlt össze a párizsi rendőrkapitányság udvarán. Feletteseik közölték velük a parancsokat. Az épület megszállva marad, de az egyik brigád, a C alakulat, a parancs szerint egyenruhát ölt.

A rendőrség sztrájkja jelentősen hozzájárult a népi tömegek harckészségéhez. Mekkora hatással lesz a lakosságra, ha a rendőröket egyenruhában látja meg a főváros utcáin?

Tíz óra felé Rol-Tanguy ezredes megérkezett a rendőr-főkapitányságra. Azonnal felvette az érintkezést Boucher-val, aki a rendőrség Felszabadítási Bizottságát képviselte, és együttesen megtették a szükséges intézkedéseket, hogy a sztrájkmozgalom megőrizze a megszállók elleni harc jellegét. Tehát a rendőrök civilben maradnak, CPL

(Párizsi Felszabadítási Bizottság) vagy FFI betűs karszalagot viselnek. Őrjáratokra indulnak.

Az épület védelmét már megszervezték. A francia zászló ott lengett a rendőr-főkapitányság és a Központi Városháza épületén.

Párizs lakossága az utcákon nyüzsgött, megtapsolta a nemzetiszínű zászlókat, amelyeket minden középületre felhúztak. A párt agitátorai köré vitázó csoportok verődtek össze. A szónokok felkapaszkodtak a rácsokra, felmásztak az árusok asztalaira. Rövid felhívások hangzottak el: „Fegyverbe! Mindenki végezzen egy hitleristával!"

Néhány német teherautó közlekedett az utcákon, a német katonák nyugtalanul nézték a várost, amely szemük láttára eszmélt fel, és mozdult meg.

Egy utcasarokról oda lehetett látni a néhány száz méterre levő Szenátus homlokzatára. Az épületben a hitlerista vezérkar tanyázott, s a népirtók zászlaja még ott csüngött a homlokzaton. Az összeverődött tömeg várta, hogy a szégyenteljes zászló lekerüljön a Szenátusról, hiszen Párizsban már mindenfelé nemzetiszínű lobogó lengett. Ám a horogkeresztes zászlót csak egy hét múlva tépték le a francia Szenátus épületéről, amikor Fabien ezredes szabadságharcosai bajtársaikkal, a Leclerc-hadosztály katonáival együtt, akik előző nap érkeztek a felszabadított Párizsba, kemény harcok árán leszaggathatták.

A felkelt Párizs falain plakátok jelentek meg a következő szöveggel:

„Párizsiak!

Párizs népének felkelése már felszabadította a főváros számos középületét. Az első nagy győzelem ez.

A harc folytatódik.

Folytatódnia kell, míg az ellenséget el nem űzzük a párizsi körzetből.

Rajta, harcoljon mindenki.

Engedelmeskedjetek az általános mozgósításra szólító parancsnak, csatlakozzatok az FFI-alakulatokhoz.

A lakosságnak minden eszközzel meg kell akadályoznia az ellenség közlekedését.

Döntsétek ki a fákat, ássatok tankcsapdákat, emeljetek barikádokat!

Fogadja győztes nép a szövetségeseket!

A Párizsi Felszabadítási Bizottság."

A Concorde tér környékén ropogtak a géppisztolyok. Német teherautók dübörögtek, a kocsikban sisakos rohamkatonák, ujjuk fegyverük ravaszán, tekintetük az ablakokra tapadt. A tömegben megjelentek az FFI csoportjai, két-három emberből álló alakulatokra oszlottak. Fegyvertelen férfiak követték őket, akik az alkalomra vártak, hogy a haldokló ellenségtől, az engedelmes fogolytól elvehessék fegyverét vagy felvegyék azt, amit a menekülő elhajít. A hazafias milícia mindegyik csoportjában volt egy toborzó is.

Az V. kerületben késhegyig menő harc robbant ki. A XVIII. és XIX. kerületben ropogott a puskatűz. A harc egész Párizsra kiterjedt.

A külvárosban a felkelők bevették a baljós drancyi tábort. Háromezer politikai fogoly vagy zsidó, akiket deportálás fenyegetett, szabad lett. Párizs keleti és északkeleti övezetében is felkeltek a népi tömegek. Az elöljáróságok egymás után kerültek a szabadságharcosok kezébe. Montreuil-ben elkeseredett harc folyt, Neuillyben SS-alakulatok ellentámadást intéztek az elöljáróság és környéke ellen. Háromórás harc és nagy veszteségek után az ellenség elfoglalta ezt az állást. Saint-Denis-ben ádáz harc folyt. A németek megpróbálták bekeríteni a várost, de huszonnégy óráig tartó harc után a hazafiak kivívták a győzelmet, s a németek elmenekültek.

Rol-Tanguy ezredes ösztönzésére a rendőr-főkapitányság épületeit előkészítették a védelemre. A köztársasági gárda jelenlevő egységei megkapták az augusztus 19-i általános napiparancs alkalmazására és Párizs hídjainak védelmére vonatkozó utasításokat. Az FFI csoportjai a Citét (az ősi Párizst) visszafoglalták, egészen az Igazságügyi Palotáig.

A Saint-Michel teret az FFI, valamint számos civilruhás rendőr védte. Azokat a német egységeket, amelyek a Saint-Michel hídon át próbálták elérni a főkapitányságot, három pontról vették tűz alá a

felkelők: az Igazságügyi Palotából, a rendőr-főkapitányságról és a Saint-Michel térről.

22 órakor Párizs ezen a részén elült a harc. Az FFI tartja az összes állásait. A Cité teljes egészében a felszabadítók kezébe került.

19-én délután Rol-Tanguy ezredes találkozott az ideiglenes kormány megbízottjával, Quartusszal (rendes nevén Parodi), aki hozzájárult, hogy plakátot függesszenek ki, amely a Párizsi Felszabadítási Bizottság határozatai nyomán meghirdeti az általános mozgósítást.

Párizsban és Párizs környékén a harc egyre inkább kiterjedt, egyre lendületesebb lett. Az FFI mozgó őrjáratai gyalog vagy autókban járták keresztül-kasul a várost, szünet nélkül zavarták az ellenséget, ha az kimerészkedett a belső erődítésekből. A lakosság az utcákra tódult, izzó lelkesedéssel figyelte a harcot. Nők, gyerekek vegyültek a harcolók közé, és lelkes kiáltásokkal buzdították őket.

Vasárnap, augusztus 20.

Harc mindenütt. A XIII. kerületben a felkelőknek sikerült némi fegyvert szerezni az ellenségtől; tizenkilenc puskát, három láda töltényt a Salpêtrière-kórházban, hat láda töltényt és vagy negyven puskát a Pitié-ben. Délután a hitleristák támadtak, de támadásukat visszaverték. Ám a gerillaharc órákon át tartott a XIII. kerület utcáin.

A XX. kerület népes utcáin autós őrjáratok cirkáltak. Számos német kocsit megtámadtak és megsemmisítettek, a kocsikban ülő katonákat megölték, fegyvereiket elvették.

A XIX. kerületben Rol-Tanguy ezredes a tömeg nagy lelkesedése közepette vonult végig.

A Köztársaság téren 13 óra tájt rövid ideig tartó összecsapások voltak. Az FFI-autók kergették a német kocsikat a Magenta körúton, a Gare de l'Est, a Gare du Nord és a Gare de Lyon környékén, valamint a Ledru-Rollin sugárúton. A németek tankokat és könnyű tüzérséget vetettek be, a X. kerület elöljárósága tüzérséggel támogatott súlyos támadásokat vert vissza.

A déli külvárosban sűrű csatározások voltak. A villejuifi villanytelep német őrsége megfutamodott. Az épen maradt telepet az FFI alakulatai védték. Vincennes-ben az FFI-alakulatok támadást indítottak az erőd ellen, csak tankrohammal bírták visszavetni őket. Kirobbant a harc Antonyban, Bagneux-ben, Arcueil-ben, és Montreuilben, ahol a felkelők elfoglalták a városházát, ádáz küzdelem folyt.

Mire készül az ellenség?

A csatározások és rajtaütések kimerítették az ellenség megmaradt erejét. Közeledett az óra, amikor egyetlen katonája sem merészkedik ki laktanyáiból csak tankban, zárt páncélozott autókban. De egy megvert, szétzilált hadsereg maradványai még Párizs környékén voltak, nyugaton és délen. Merre tartanak? Honnan szerzik meg a tankokat, amelyek utat nyitnának nekik, és hátukat védenék a felkelt Párizsban?

A XIII. kerületben harci zaj, ugatnak az ágyúk. Az Italie téren hirtelen két fehér zászlós autó bukkan fel: az egyikben német katonák, a másikban civilek és rendőrök. A két kocsi megáll. Egy német altiszt kiszáll, míg a rendőr felolvassa a „tűzszüneti" parancs szövegét. Sűrű tömeg verődött össze, benne fegyveres csoportok is.

A hangosbemondók szavát nem lehetett jól kivenni, csupán az volt világosan hallható: „míg az ellenség Párizst ki nem üríti". Felhangzott az ujjongó kiáltás: „Éljen Franciaország!"

Elvonulnak a hitleristák, vagy megadják magukat? Csak találgatták. És az Italie sugárút mentén a tömeg tolongva várta a szövetségesek megérkezését. A külső körutakon pedig ugyanekkor vonultak a német kocsik, a katonák a rájuk meredő tömegre szegezték fegyvereiket.

Fegyverszünet. Egyesek azt bizonygatták, hogy a hitleristák vonulnak kifelé.

Fegyverszünet.

Mi történt hát?

Már 19-e kora délutánján a vöröskeresztes és a rendőrségi kocsik ezzel a felhívással járták a várost: „Oszolni! A tűzszünet két órakor elkezdődik."

Biciklisták hajtottak végig az utcákon, parancsokat adva ki: „Hazamenni! A németek lőnek! Kapukat, ablakokat becsukni! Spalettákat behajtani!" Amikor megkérdezték tőlük, milyen jogon szólítják fel a lakosságot, azt válaszolták: „az ellenállás rendőrsége".

Ám ezek a próbálkozások, amelyek arra irányultak, hogy az ellenállás szervezett harcosait elkülönítsék a népi tömegektől, és felkelésüket megakadályozzák, kudarcba fulladtak, hiszen a harcok tovább folytak.

A rendőr-főkapitányságon egy külföldi jelent meg, és megbeszélést folytatott Luizet-vel, akit de Gaulle bízott meg a rendőrprefektusi teendőkkel. Ez a külföldi a párizsi svéd konzul volt, Nordling, a svéd háborús iparvállalatok vezérképviselője.

Néhány hónappal előbb a Reuter-ügynökség indiszkréciója folytán nyilvánosságra került, hogy Nordling lépéseket tett a nyugati fronton történő fegyverszünet érdekében, ami lehetővé tette volna Hitlernek, hogy minden maradék erejét a keleti fronton, a Szovjetunió ellen összpontosítsa.

A konzul megjelenése a főkapitányságon valószínűleg kapcsolatos lehetett az említett paranccsal, de Rol-Tanguy ezredes szilárdsága meghiúsította a további fejleményeket; az ezredes utasítására a rendőrök egy része ismét egyenruhát öltött.

19-én este a konzul ismét megjelent, fegyverszünetet ajánlott a főkapitányság védőinek azzal az ürüggyel, hogy „kifújhatják magukat".

Másnap, 20-án reggel összeült a CNR vezetősége: „meghívottként" jelen volt a CPL elnöke, André Tollet is.

Az algíri kormány küldöttsége szép számmal volt képviselve: ott volt a polgári küldött, Parodi, az északi övezet képviseletében Roland Pré, az Építőipari Munkáltatók Szövetségének hajdani vezetője és „Chaban", igazi neve Delmas, a fiatal pénzügyi biztos, néhány hónap óta katonai megbízott, akit Koenig tábornok úgyszólván még frissiben az FFI tábornokának fiktív rangjára emelt.

Parodi beszédében igyekezett sötét képet festeni a harcolók, kiváltképpen a főkapitányság védelmezőinek helyzetéről. Szerencsére

egy bátor ember, a svéd konzul, hajlandó közbelépni, hogy a tömegmészárlást megakadályozza. Roland Pré kifejtette a tűzszüneti indítvány feltételeit: az ellenállás megtartaná a már felszabadult középületeket, de beszünteti a harcot, és szabad elvonulást enged három német hadosztálynak, amely még Párizs délnyugati részén tartózkodik. Az indítványt Chaban-Delmas technikai szempontból támogatta, kifejtve, hogy a városban lehetetlenség tankok ellen harcolni, s a felszabadult épületek elvesznek, ha nem fogadjuk el von Choltitz ajánlatát. Hozzáfűzte még, hogy a szövetségesek nem érkeznek meg két, maximum egy hét előtt, továbbá nincs elég muníció stb.

Pierre Villon és André Tollet erélyesen ellenezték ezt a javaslatot. Az előbbi, a COMAC és a SNR elnöke, kifejtette, hogy sehol nem lehet oly eredményesen harcolni, mint Párizsban. „Ahelyett, hogy szándékukhoz híven a rendőrségi kocsik hangosbemondóival kihirdettetik a tűzszünetet, hívják fel haladéktalanul a házak lakóit: alakuljanak harcoló csoportokká, döntsék fel a teherkocsikat, emeljenek barikádokat!"

E vita közben érkezett meg Henri Ribière és Léo Hamon, mindkettő döntést sürgetett. Tárgyaltak a svéd konzullal, von Choltitz türelmetlenségében fenyegetőzik. Léo Hamon magasztalja az ajánlat előnyeit, az ellenállás győzelmének a bizonyítéka ez, hiszen az elfoglalt épületeket a felkelők megtarthatják. André Tollet bebizonyította, hogy a tűzszüneti ajánlat a németek vereségének a jele, tehát ki kell használni az előnyt, mégpedig teljesen. Több javaslat után végül szavaztak, holott ez ellentétben állt az egyhangú elfogadással, amely ez ideig előfeltétele volt a CNR határozatainak; a CNR hat tagja közül csupán Villon nem szavazta meg, hogy Parodinak teljes meghatalmazást adjanak a tűzszüneti tárgyalásokra vonatkozóan. Mindamellett Bidault bejelentette, hogy a megállapodást a CNR plénuma, amelynek aznap délután kell összeülnie, fogja jogerőre emelni.

A CNR összeült, de Parodit hiába várták. Végül 17 óra felé megindult a vita, Bidault előadta a tűzszüneti indítványt. Villon megismételte a délelőtt folyamán elmondott érveit. Saillant, aki attól tartott, hogy a többség ismét megszavazza a tűzszünetet, az indítványozta, hogy a vitát halasszák másnapra.

Így hát a CNR semmiféle döntést sem hozott.

Ám a gyülésről távozóban Villon a Belforti Oroszlán előtt egy rendőrkocsival találkozott, amely a tűzszünetet hirdette ki. Elkeseredetten kereste fel Rol-Tanguy ezredest Denfert-Rochereau kazamatáiban, és tőle értesült, hogy az előző nap óta intézkedések történtek. Az FFI egyik századosát, egy Neuville nevű, 22 esztendős fiatalembert nemrég küldték a Citébe, azzal a paranccsal, hogy barikádokat emeltessen, a főkapitányság felé vivő utakat zárja el, s az épület köré védelmi gyűrűt létesítsen.

„Vaillant" parancsnok (Jean de Vogüé) hamarosan csatlakozott COMAC-beli két elvtársához és Rol-Tanguyval hajnali 3 óráig kidolgoztak egy memorandumot, amely katonai és politikai szempontból a leghatározottabban elítélte a tűzszünetet. Majd összehívták a regionális vezérkart, s az ülésen egyhangúlag elfogadták a memorandumot, amelyet 21-én délután átnyújtottak a CNR összegyűlt tagjainak.

Szükségtelen is hangsúlyozni, mennyire fontos volt a náciknak, hogy Párizs ne keljen fel, és levert haderejük szabadon távozhasson a fővárosból.

A nép félelme

Mi vezette a francia tárgyalófelet?

Adrien Dansette történész elbeszéli, hogyan érkezett Franciaországba a 11-én ejtőernyővel ledobott Luizet 17-én Párizsba, és hogyan vette fel a kapcsolatot Parodival:

„Luizet Parodinak a londoni francia misszió álláspontját tolmácsolta, amely egyaránt tartott attól, hogy az ellenállást háttérbe szorítják a képviselők, az ideiglenes kormányt pedig a kommunisták."

Tehát a kommunista felkeléstől való félelmükben a francia részről tárgyaló megbízottak nem teljesítették azt a kötelességüket, hogy gondoskodjanak Párizs biztonságáról, és harcoljanak a megszállók ellen.

Az utasítások a „londoni francia missziótól", a közismert BCRA-

tól jöttek. Ez a szervezet később DGSS, majd DGER lett, vezetője Wavrin ezredes, más néven Passy, a csuklyások vezetője.

Augusztus 21-én rendelet jelent meg a benzinkészlet, a kénsav, a káliumklorát rekvirálásáról, gyújtópalackok készítése céljából. És Párizsban beállt a harci készültség.

A bal oldalon a Cité és a Szent Lajos-sziget körül kialakultak a barikádok. Az útkereszteződéseknél lövészek bújtak meg. Az őrszemek a járókelőket visszaterelték a Notre-Dame mögötti híd felé.

A parancsokat, amelyeket Rol-Tanguy ezredes előző nap kiadott, maradéktalanul végrehajtották, a Cité körül kiterjesztették a védelmi rendszert. Az utcákat eltorlaszolták. A torlaszokat állandó készenlétben őrségek fedezték. A metrót Saint-Germain-des-Près-ig elfoglalták. A Városházával szemközti épületben lövészek helyezkedtek el.

Az ellenség azt remélte, hogy időt nyer, s megvert seregei átkelhetnek a Szajnán, Párizs hídjain. De az FFI parancsnoksága nem hagyta, hogy kijátsszák. Nem akarta, elítélte, és visszautasította a tűzszünetet. Párizs népe sem akarta ezt a tűzszünetet, amelyre hajlottak Vichy emberei. Párizs bebizonyította, hogy nem akarja.

Augusztus 21.

A visszaszerzett nyomdánkban forogtak a rotációs gépek, megjelentek az első francia újságok.

A *L'Humanité* már legálisan jelent meg, az éberen figyelő Párizsban visszhangzott a *L'Humanité* szava, Cachin, Jaurès és Vaillant-Couturier *Humá*ja szólt Párizshoz.

„Franciaország és Párizs csatája tovább tart!

A szövetségeseket a felszabadult főváros fogadja, az a Párizs, amelyet fiai felkelése szabadított fel."

A nép tehát már választott a tűzszünet és a harc között, amikor augusztus 21. délutánján összeült a CNR.

Időközben az FN, a Szakszervezetek Szövetsége, a kommunista párt és a franktirőrök és partizánok regionális szervezetei kinyilatkoztatták, hogy a tűzszünet ellenséges manőver.

A CNR-ben még nem értette meg ezt mindenki. Parodit, aki előző nap nem vett részt a CNR gyűlésén, a németek Roland Prével és Laffonnal együtt letartóztatták, majd von Choltitz Nordling svéd konzul közbenjárására szabadon engedte. Ha hinni lehet Dansettenek, a német tábornok ezt kérdezte volna a svéd konzultól: „Ön talán tudja, hogy terroristák ezek vagy pedig urak."

Mihelyt megnyitották az ülést, Pierre Villon és Auguste Gillot hevesen tiltakozott, hogy előző nap akkor tették közhírré a tűzszünetet, amikor a CNR úgy határozott, csak másnap fog ez ügyben döntést hozni.

Végül szenvedélyes vita után a CNR egyöntetűen elfogadta a CPL aznap megszavazott felhívását.

Augusztus 22.

22-én reggel mennydörgésként dübörgött végig Párizson a barikádok harcba hívó szava. A város felkelt. Az utcák kövezete, a kocsik, a házak, minden harcmezővé vált.

Fel a barikádokra! Az örök párizsi nő megjelent harcolni! És megjelent Gavroche, az örök párizsi utcagyerek. A házak homlokzatain feltűnt a párizsi Felszabadítási Bizottság felhívása.

Augusztus 23.

Ezen a napon Párizs utcáin a felkelők számos helyen csaptak össze az ellenséggel. A harc formája megváltozott. Véget értek a gránátokkal, géppisztolyokkal és motorosokkal végrehajtott támadások.

Elkezdődött a vadászat a tankokra. A gyújtópalack nélkülözhetetlen fegyverré vált.

A XI. kerületi elöljáróságon nők gyártották a gyújtópalackokat Florimond Bonte elvtársnő vezetésével. Ezeknek a gyújtópalackoknak már nevük volt, sokatmondó nevük: Molotov-palacknak nevezték őket. A Saint-Sébastien utcában nők álltak a hazafias milíciák élére. Gránátokkal és Molotov-palackokkal felfegyverkezve harcoltak a torlaszokon.

Augusztus 24.

Az ellenség körülzárva, egységei elvágva, egymástól elszigetelten. A nácik visszaszorultak odúikba. De Párizs népe nemcsak Párizsért harcolt. Ügye elválaszthatatlanul összekapcsolódott azoknak a hadseregeknek a sorsával, amelyek napok óta csatáztak közvetlen közelében. Az FFI parancsnoksága nem feledkezett meg erről. Augusztus 24-én 19 óra 30 perckor ebben az értelemben adta ki különparancsát.

24-én este behatoltak az első előőrsök Párizsba, és sikeresen harcoltak az ellenséggel. A harckocsik átvágtak a XIII. kerületen, és a Szajna felé haladtak. Ujjongó tömeg fogadta őket mindenfelé. Majd távolabb a szövetséges harckocsik elérték a Városházát. Egy pillanat múlva a Notre-Dame nagyharangja megkondította a felszabadulás első üdvözletét.

Augusztus 25-én Rol-Tanguy ezredes a következő parancsot adta ki:

„Leclerc tábornok parancsára az FFI valamennyi egysége, hadosztályával összeköttetésben tovább folytatja a harcot az ellenség ellen.

1. Általános feladat:

Az ellenség nyugtalanítása minden eszközzel. Amennyiben lehetséges, megakadályozni minden mozdulatát a városban.

2. Különleges feladatok:

a) Maximális erőfeszítést fordítani a külső körutakra, az Orléans-kapu és a Szajna issy-les-moulineaux-i szakasza között, segítséget nyújtani a páncélos alakulatoknak a célból, hogy az Issy-les-Moulineaux-ban és a környező helységekben levő német hadosztály visszajutását Párizsba megakadályozzuk.

b) A francia páncélosok az ellenségtől való megtisztítás után tartsák meg a hidakat. Mindenekelőtt és kiváltképpen a Jéna és Alma hidakat. Második szükségesség a Concorde-híd védelme.

c) Leclerc tábornok délben a Montparnasse pályaudvaron felütötte főhadiszállását."

Nem, az ellenség nem fog átvonulni Párizson!

Odújából csak égnek emelt karral fog előbújni!

Ezeket a parancsokat ugyanis szó szerint végrehajtották. A felkelők nem érték be a hidak megvédelmezésével. Teljes erővel folytatták a harcot.

A gócok, amelyeket az ellenség még a kezében tartott, a következők voltak: a Szenátus, a katonai főiskola, a Majestic-hotel, az Operában székelő városparancsnokság, a Prinz Eugen-kaszárnya a Köztársaság téren.

A franktirőrök és partizánok mindenütt körülkerítették, ostromolták az ellenséget, harci lendületüket fokozta a közeledő győzelem.

Tíz órakor kiadták az általános támadási parancsot. A két legjobban megerősített pont a Luxembourg-palota és a Köztársaság tér volt.

A Luxembourg-ban Fabien ezredes vezette a támadást. A Leclerc-hadosztály kilenc harckocsija részt vett ebben a hadműveletben, az

ostrom teljes erővel megindult, s az FTP-alakulatok hamarosan felhúzták a francia zászlót a Szenátus épületére.

A Köztársaság teret a németek valóságos erődítésnek építették ki, amely bevehetetlennek látszott. A kitűnően erődített Prinz Eugen-kaszárnyában több mint ezer katona védekezett.

Tizenhét óra 45 perckor a németek egyre gyérebben lőttek. A teret tulajdonképpen megtisztogatták a felkelők. Csak a Prinz Eugen-kaszárnya sarokbunkerei viszonozták a tüzet. A kaszárnya ablakaiban megjelentek a fehér zászlók. A hazafiak megindultak előre, s az ellenség kihasználva ezt, géppisztolytűzzel fogadta őket. Az FFI válaszként a kaszárnya ablakait lőtte, majd lebírhatatlan lendülettel rohantak át a partizánok a téren, és hatalmukba kerítették a kaszárnyát. A Saint-Just-alakulat emberei hatoltak be elsőként a német hatalom utolsó párizsi bástyájába, abban a pillanatban, amikor a rendőrség hangosbemondói kihirdették, hogy a párizsi német parancsnokság kapitulált.

Visszatérésem Párizsba

25-én délelőtt eljöttem külvárosi rejtekhelyemről, Benoît Franchonnal együtt egy FFI kocsiban az Orléans-kapun át Párizsba érkeztem.

A *L'Humanité*, amely arra ösztönözte a felkelőket, hogy torlaszokat emeljenek Párizs utcáin, „Párizs harcol" címmel közölte cikkemet, írásom végkövetkeztetése a következő volt: „Párizs egész Franciaországért harcol és saját felszabadulásáért küzdve, egész Franciaország felszabadulásáért harcol. Párizs, a mi nagy fővárosunk jogosan lehet büszke arra, hogy magasra emelte az ellenállás zászlaját, a haza ellenségei elleni harc lobogóját."

A Le Peletier utca 44 alatti pártszékházba mentem, amelyet a hazafiak visszafoglaltak.

A háztetőkről előzetesen lövöldöztek, a ház kapuja előtt pedig valóságos kis erődítmény volt. Felesleges mondanom, milyen nagy volt az örömöm, hogy számos elvtársammal találkozhattam. Bementem

dolgozószobámba, amelyet nem is oly rég még az áruló Darnand bitorolt, és miközben elvtársainkkal üdvözöltük egymást, sokunknak könnybe lábadt a szeme.

A pártházban volt két német fogoly, akit néhány elvtárs érthető bosszúszomjában mindenáron likvidálni akart. Magamhoz hívattam a foglyokat. Tizennyolc vagy tizenkilenc éves fiúk lehettek, mindkettő reszketett, mint a falevél. Néhány kérdést intéztem hozzájuk németül, és megtudtam, hogy újonc mind a kettő; Franciaországba küldték őket, akkor kerültek Franciaországba, midőn Hitler az itteni hadereje java részét a keleti frontra csoportosította át.

A két fiatalember fogoly volt, fogolyként kell tehát bánni velük, s én kiadtam az utasítást, hogy szolgáltassák ki őket a katonai hatóságoknak.

Így hát visszatértem a párt székházába, ahonnan 1939-ben elűztek bennünket, s annál is inkább jól éreztem magam ebben az épületben, mert a náci hadsereg utolsó maradványai megadták magukat a győzteseknek. Von Choltitz tábornok Leclerc tábornoknak és Rol-Tanguy ezredesnek, a franciaországi illegális FFI alakulatai parancsnokának adta meg magát.

De Gaulle tábornok este érkezett meg a Városházára, ahol Georges Maranne elvtárs, a Párizsi Felszabadítási Bizottság elnöke fogadta. Midőn az ellenállást képviselő személyiségek arra kérték, proklamálja a köztársaság helyreállítását, ő visszautasította kérésüket azzal az ürüggyel, hogy nincs mit helyreállítani azon, ami az ő lelkében soha nem szűnt meg létezni. Ez a válasz visszatetszést szült a jelenlevőkben, legalábbis egy részükben, akik ettől fogva felismerték, hogy a tábornok a személyes hatalom elvéhez jobban ragaszkodik, mint a demokráciához.

Augusztus 26. legkiemelkedőbb eseménye a felvonulás az Étoile-tól a Notre-Dame-ig, de Gaulle-lal a végeláthatatlan menet élén, amelyben a londoni és algíri ellenállók a háttérbe szorították a belső ellenállás harcosait.

Megismétlődött a gyakori eset: nem azok kapták a legnagyobb megtiszteltetést, akik a legtöbb veszélyt vállalták.

A felvonulás napján Montreuil-be mentem, ahol régi elvtársakkal találkoztam, de hiányzott közülük Daniel Renoult, aki szökése után a maquis-ban harcolt. A főtéren tízezer főnyi tömeg jelenlétében beszédet mondtam. Így vettem fel újra a kapcsolatot 1936-os választóimmal. Beszédemet óriási lelkesedés fogadta, hiszen Montreuil volt a külvárosok között az első, amely felszabadította magát.

Párizs népe, amely 400 puskával vagy golyószóróval indult a harcba a Wehrmacht, a Gestapo ellen, de a „tűzszünetesek" ellenére is, széttörte láncait. Ám ez a győzelem nem valósulhatott volna meg a párizsiak testvéri összefogása nélkül. Túltéve magukat a politikai, világnézeti és vallási véleménykülönbségeken, egyesültek, hogy harcoljanak, torlaszokat emeljenek, hogy ellássák a harcolókat.

Ezért a harci egységért dolgozott a kommunista párt 1940 júniusa óta Párizsban csakúgy, mint egész Franciaországban. A párt igyekezett újra egyesíteni a munkásosztályt, amelyet szétforgácsoltak a trösztök és az ötödik hadoszlop ügynökei. 1940 júliusától kezdve a párt alakította meg az első „népi bizottságokat" a munkanélküli-irodákban. Ő szervezte a sztrájkokat, így az Északi-iparvidék és a Pas-de-Calais bányásztrájkját, Dijonban a vasutasokét néhány hónappal a felszabadulás előtt.

A párt igyekezett 1941. májusi felhívásával valamennyi hazafit egyesíteni a Franciaország felszabadításáért és függetlenségéért harcoló Nemzeti Frontban. A párt vonta be a küzdelembe Danielle Casanova és még oly sok elvtársnő segítségével a francia nők ezreit. A párt mozgósította tettekre a legkiválóbb értelmiségieket, Franciaország szemefényeit, gondoljunk Langevinre, Joliot-Curie-re, Wallonra, Aragonra, Éluard-ra meg a többiekre, az épületeket feláldozók-

ra, Politzerre, Solomonra, Decourra és száz meg száz hozzájuk hasonlóra.

És végül a párt szervezte meg az FTPF dicső harci csoportjait.

Sok ezer kommunista áldozta fel életét 1941-ben és 1942-ben, tetteivel bizonyítva: lehetséges és szükséges fegyverrel a kézben harcolni, hogy gyengítsük az ellenség erejét, hogy izzó talajjá váljék lába alatt Franciaország földje, és hogy akkora szakadék keletkezzék közte és közöttünk, hogy az árulók semmiképpen se tudjanak a gazdasági és katonai együttműködés útjára vinni bennünket, ily módon kovácsolva saját rabszolgaságunk láncait.

Milyen legyen Franciaország kormánya?

Augusztus 31-én, néhány nappal Párizs felszabadulása után pártunk Központi Bizottsága összeült, s én beszámolómban számos egyéb kérdés mellett így fogalmaztam meg a követendő utat:

„De Gaulle tábornok újjá akarja alakítani kormányát. Jelenleg még nincsenek hivatalos értesüléseink közelebbi szándékairól, de a kormányfő politikai tervei bizonyára hamarosan a nyilvánosság elé kerülnek.

Ám most is nyilvánvaló előttünk: olyan kormányra van szükség, amely valóban képviseli Franciaországot, és meg kell mondanunk, hogy a jelenlegi kormány bizonyos személyiségeiről ez nem állapítható meg.

De Gaulle tábornoknak jelenleg megvan minden lehetősége olyan kormány alakítására, amely valóban képviselője Franciaországnak. Várjunk, és ne bocsátkozzunk semmiféle jóslatokba a közeljövőben végbemenő eseményekről.

Világos, hogy amilyen mértékben képviseli az ideiglenes kormány a tényleges Franciaországot, olyan mértékben növekszik tekintélye és lehetősége, hogy a szövetségesek kormányai elismerjék.

Mindenesetre az a feladat áll előttünk, hogy minél szorosabbra fűz-

zük a franciák egységét, és elvenen tartsuk a francia ellenállás egységét.

A Felszabadítás helyi bizottságai, amelyek minden községben megalakultak, erősödni fognak azáltal, hogy népgyűléseket hívnak össze, s elfogadtatják az ellenállás akcióprogramját.

Remélhetjük, hogy a jövőben hamarosan összegyűlnek az ellenállás széles körű megyei kongresszusai, és szervezett formában fejezik ki a francia ellenállást.

Így kezd majd kifejeződésre jutni a nép akarata, amelynek lelkes egyetértése nélkül hiú ábránd lenne helyreállítani az államhatalmat a felszabadulás utáni Franciaországban.

Kétségtelen, hogy Hitler a háború folytatását akarja, ameddig csak lehetséges, de Franciaország érdeke azt diktálja, hogy minél előbb végezzen a hitlerista Németországgal, ne menjen bele semmiféle halogatásba, s minden erejével vegyen részt ebben a háborúban, és a szövetségesekkel együtt Németország területén semmisítse meg a hitlerista fenevadat.

Nagy pártunk, amely az illegalitásból kilépve, méltán viseli a „főbelövöttek pártja" nevet, folytatja a küzdelmet, erőt merítve halottai példájából, és bízva benne, hogy holnap az újjászületett Franciaország egységének nagy pártja lesz."

Franciaország felszabadítása

Waldeck Rochet Londonból visszatérve, elfoglalta helyét a pártvezetőségben. Néhány nap múlva Étienne Fajon, André Mercier, Virgile Barel és André Marty is visszatért Franciaországba, és minden erőnkből szorgalmaztuk Maurice Thorez visszatérését.

Párizs felszabadítása megindultsággal és örömmel töltött el sok százmillió embert szerte a világon, ám a háború még nem ért véget.

Az angol és amerikai seregek részint Normandiából, részint Provence-ból előrenyomulva szeptember 15-én egyesültek Châtillon-sur-Seine-nél de Lattre de Tassigny tábornok francia hadseregével meg

az FFI-vel, és sikerült úgyszólván teljesen kiszorítaniuk Franciaországból a hitlerista csapatokat; azok csupán néhány beékelt „zsebet" tudtak megtartani francia területen, többek között az Atlanti-óceán, partján. Ám a hitlerista csapatok ellenállása Németország határainál szívósabbá vál, mint amire a szövetségesek számítottak.

Időközben a szovjet csapatok, amelyek változatlanul a Wehrmacht legnagyobb erőivel álltak szemben, Finnországot, Romániát és Bulgáriát fegyverszünet kérésére kényszerítették, Tito partizánjai pedig egyesültek a szovjet csapatokkal, s azok október elején átlépték a magyar határt, elérték a Dunát, és dél felől fenyegették Németországot.

Párizs felszabadításakor a Nemzeti Felszabadítási Bizottság, amely 1943. június 3-án alakult Algírban, részben még mindig ott tartózkodott. Csupán de Gaulle, Le Troquer és Parodi tért vissza Párizsba, ahol ideiglenesen, a teljes létszámú Nemzeti Felszabadítási Bizottság egybegyűléséig, de Gaulle elnökletével nemzetbiztosok testülete látta el a kormány teendőit.

Még 1944. március 15-én a CNR kidolgozta az ellenállás akcióprogramját. Ez a program egyrészt a felszabadítás közvetlen teendőit igyekezett megszabni. Városi, falusi és vállalati felszabadítási bizottságokat létesített, ezeket a megyei felszabadítási bizottságok alá helyezte, amelyek a CNR-nek voltak alárendelve. Másrészt ez a program igyekezett pontosan meghatározni a felszabadulást követően szükséges intézkedéseket. A program hangsúlyozta annak a fontosságát, hogy a CNR-en belüli mozgalmak képviselői egységesek maradjanak. Feladatuk:

1. megszilárdítani a köztársaság ideiglenes kormányát, amelyet de Gaulle tábornok alakított meg, megvédeni a nemzet politikai és gazdasági függetlenségét, visszaállítani Franciaország hatalmát, nagyságát, hogy egyetemes hivatását betölthesse.

2. Ellenőrizni az árulók megbüntetésének és a tisztogatásnak végrehajtását.

3. Követelni az árulók és a feketepiaci üzérek javainak elkobzását.

4. Biztosítani a törvényesség és a demokratikus elvek helyreállítását (főként általános választójog, gondolatszabadság, társulási, gyülekezési és sajtószabadság stb.).

5. Elősegíteni a nagy gazdasági és szociális reformokat, ami ma-

gával vonja a gazdasági és pénzügyi feudális nagytőke kiszorítását a gazdasági életből.

Vajon de Gaulle tábornok kormánya működésének általános irányelveiben tekintetbe veszi-e ezt a programot? Mindannyian feltettük magunkban ezt a kérdést, s én annál is inkább, mert számítottam rá, hogy találkozni fogok de Gaulle tábornokkal.

A felszabadult Franciaországban

Az illegalitásból kilépett pártunk jelentős politikai tevékenységet fejtett ki, számos gyűlést szervezett, amelyen nagy tömegek vettek részt.

Szeptember 6-án de Gaulle tábornok tudtomra adatta, hogy látni óhajt, így hát elmentem a hadügyminisztériumba, ahol Gaston Palewski fogadott. Rövid várakozás után szemtől szemben találtam magam de Gaulle-lal. Meg kell mondanom, hogy ez a gőgös, rideg férfi azt a benyomást tette rám, hogy az egész belső ellenállást megvetéssel kezeli. Kettőnk között a legcsekélyebb kölcsönös rokonszenv sem alakult ki, s ez hatással volt egymás iránti magatartásunkra.

Beszélgetés közben néhány megjegyzést tettem, hogy kiemeljem: az ellenállás Franciaországban más volt, mint az, amit az anyaországon kívül folytattak. Meg akartam tudni, vajon lesz-e egyetlen szava is a tábornoknak az egyenruhátlan katonák ármádiájáról, amelynek megteremtésében nekünk is részünk volt. Ám ő továbbra is fagyos maradt.

De Gaulle a küszöbön álló ideiglenes kormány megalakításáról beszélt velem, és értésemre adta, hogy nem óhajtja Fernand Grenier-nek adni a légügyi tárcát. Nem bocsátotta meg elvtársunknak, hogy a vercors-i maquisard-ok megsegítésének kérdésében más volt a nézete, mint neki. De Gaulle kifejtette, hogy kormányába be akarja vonni a belső ellenállás néhány vezető személyiségét, s én rögtön két elvtársunkra gondoltam, akik közül választhatna. Elsősorban az FTPF-szervezet főparancsnokát, Charles Tillont akartam ajánlani, s azon tűnődtem, vajon tudja-e a tábornok vagy sem, hogy Tillon

1919-ben ott volt a fekete-tengeri lázadó matrózok között. Második jelöltem Laurent Casanova, az FTPF nemzeti bizottságának tagja volt.

A pártvezetőség mindkét elvtárs jelölését jóváhagyta, s az iratot átadtuk de Gaulle-nak. Előző nap megjelent az első, még ideiglenes lista a miniszterek nevével. Ez a kormány mindössze négy napig működött, szeptember 9-én a következő listát tették közzé:

Kormányelnök: Charles de Gaulle.

Államminiszter: Jules Jeanneney, a szenátus elnöke; pecsétőr és igazságügyi miniszter: François de Menthon; külügyminiszter: Georges Bidault; belügy: Adrien Tixier; hadügy: André Diethelm; tengerészügy: Louis Jacquinot; légügy: Charles Tillon; nemzetügy: Pierre Mendès France; pénzügy: Aimé Lepercq; termelésügy: Robert Lacoste; földművelés: Tanguy-Prigent, élelmezésügy: Giacobbi; gyarmatügyek: René Pleven; oktatás- és nevelésügy: René Capitant; munkaügy és társadalmi biztosítás: Alexandre Parodi; közlekedés és közmunkák: René Mayer; postaügy: Augustin Laurent; tájékoztatásügy: Pierre-Henri Teitgen; fogoly- és deportáltügy: Henri Frenay; egészségügy: François Billoux; észak-afrikai ügyek: Catroux tábornok.

A de Gaulle tábornokkal folytatott eszmecserémmel kapcsolatos sajtóközlemény így hangzott: „A félóra hosszat tartó megbeszélés a politikai helyzet megvizsgálásáról folyt. Többek között sor került a tisztogatás, az árulók elleni harc, valamint a kormány gazdasági és szociális politikájára; a munkások bére, a hivatalnokok fizetése, a mezőgazdasági termékek ára stb. kérdéseire."

Maurice Thorez, akinek számára sürgettük a visszatérési jogot, még mindig hiányzott közülünk. A Vél' d'Hiv-ben szeptember 9-én rendezett nagygyűlésen, amelyen rajtam kívül még közreműködött Marcel Cachin, Benoît Frachon, Charles Tillon, Waldeck Rochet, André Marty és Raymond Latarget, a Kommunista Ifjúság titkára, a résztvevők erélyesen követelték Thorez visszatérését.

De Gaulle viszont szeptember 12-én tartott beszédet a Chaillot-palotában, és Bidault, az új külügyminiszter válaszolt neki a CNRC nevében. Ezen a gyűlésen hangzott el a gaulleista politika jellemzésére a „törvényes forradalom" kifejezés.

Két nap múlva de Gaulle Lyonban volt, másnap, szeptember 15-én Marseille-ban, 16-án Toulouse-ban, 17-én Bordeaux-ban, onnan még aznap Orléans-ba ment.

Vidéki körútján de Gaulle nem rejtette véka alá az FFI iránti ellenszenvét és gyanakvását, mert annak létezése nem felelt meg a hadseregről alkotott elképzelésének. Szerinte, a hivatásos katona szerint, az FFI soraiban túlontúl sok az alkalmi katona; csakhogy ezek a katonák harcoltak a felszabadulásért, amit számos főtisztről nem lehetett elmondani 1944-ben.

Paul Langevin belép a pártba

Szeptember 26-án Paul Langevin professzor, akit a franktirőrök átszöktettek Svájcba, hogy megmentsék a nácik kegyetlenkedéseitől – a hitleristák ugyanis házi őrizetbe vetették Aube megyében – felkeresett a pártközpontban.

Megindultan üdvözöltem a nagy tudóst. Langevin kijelentette: belép a Francia Kommunista Pártba, amelynek erőfeszítéseit mind ez ideig támogatta.

Vejéről, Jacques Solomonról beszélve, akit a hitleristák agyonlőttek, s aki a háború előtt pártunk tagja volt, Paul Langevin ezt mondta: „Azért jöttem, hogy a helyére álljak."

Frédéric Joliot-Curie a háború alatt lépett be a pártba, Paul Langevin pedig úgyszólván a felszabadulás másnapján, mihelyt visszatért Franciaországba. Csatlakozásuk pártunk politikája nagy hatásának bizonyítéka.

Október 5-én a *L'Humanité* székházában rendezett fogadáson Pablo Picasso adta át belépési nyilatkozatát, amelyet Marcel Cachinnal együtt vettem át. Pártunk új tagját a fogadáson Louis Aragon, Paul Éluard, Rouquès doktor, Pierre Villon, Joseph Billiet és Roger Desmormières, a kiváló karmester, valamint Marcel Willard volt igazságügyi miniszterhelyettes köszöntötte.

Október 12-én jelent meg a rendelet az ideiglenes tanácskozó gyűlés összehívásáról, a tanácskozó gyűlésben a belső ellenállást 148 hely illette meg, ebből 19 a CNR-t, beleértve a két titkárát is, 3 a Demokratikus Szövetséget, 4 a népi demokratákat, 3 a Köztársasági Szövetséget és a nemzeti köztársaságiakat, 6 a kommunista pártot, 6 a radikálszocialistákat, 6 a szocialista pártot, 1 a Szellemi Dolgozók Szövetségét, 4 a CFTC-t, 2 a Mezőgazdasági Szövetséget, 2 a Dolgozó Parasztok Szövetségét, 12 a CGT-t, 6 az ellenállásbelieket (Ceux de la Résistance), 6 a Harcot, 2 a Franciaország Védelmét, 6 a Hazafias Ifjúság Egyesült Erőit, 3 Franciaország a Harcbant, 6 a Franktirőrt, 12 a Nemzeti Frontot, 6 az Északi Felszabadítást, 6 a Déli Felszabadítást, 1 a Felszabadítás Szövetségét, 1 Lotharingiát, 4 a hajdani foglyok és deportáltakat, 6 az OCM-et, 1 Patriam Recuperarét, 2 az Ellenállást, 2 a Francia Iparosok Egyesületét, 2 a Francia Nők Egyesületét, 2 az Észak Hangját.

28 helyet biztosítottak az anyaország területén kívüli ellenállásnak.

12 helyet a Tengerentúli Területek képviselőinek.

60 helyet a parlamenti tagoknak az 1939. szeptember 3-i csoportok arányában: 15 a szocialistáknak, 7 a kommunistáknak, 21 a radikálisoknak, népi demokratáknak stb., 17 a jobboldalnak és a jobbcentrumnak.

A határozat szerint a gyűlést háromhavonként kell összehívni egy hónap időtartamra. Rendkívüli ülésszakra két hétre ülhet össze. Az első ülésszak 1944. november 7-én kezdődik.

Az ideiglenes tanácskozó gyűlés összehívását megelőző napokban a felszabadítás megyei bizottságai – számszerint 40 – összegyűltek Avignonban, különös tekintettel a tartománygyűlés szerepére. De Gaulle ebben azt a kísérletet látta, hogy a belső ellenállást szembehelyezik az ideiglenes köztársasági kormány tekintélyével. Ezért október 28-án a minisztertanács feloszlatta a hazafias milíciákat, amelyek az ellenállásban születtek, s a CNR-től és annak katonai bizottságától, a COMAC-tól függtek.

A kormány e határozatára tiltakozással válaszolt a CNR, amely-

nek időközben Louis Saillant lett az elnöke G. Bidault után, amikor azt külügyminiszterré nevezték ki.

Pártunk is tiltakozott a feloszlatás ellen, akárcsak a Nemzeti Front, valamint számos író, így Charles Vildrac, Elsa Triolet, Vercors, Armand Salacrou, André Rousseaux, Paul Éluard, Aragon és Pierre Émmanuel . . .

De a kormány eltökélte, hogy érvényt szerez határozatának, és október 28-án a következő utasítást adta ki:

„1. A közhatalom képviselői kötelesek érvényt szerezni a fegyverviselésre vonatkozó tiltó rendeleteknek.

2. Aki e rendeletnek nem tesz eleget, annak elkobozzák a fegyvereit.

3. Azok a személyek, akik katonai fegyverrel rendelkeznek, kötelesek azt a legközelebbi rendőrhatóságnál beszolgáltatni.

4. Azok a francia férfiak és nők, akik a köztársaság szabadságának megvédése céljából a köztársaság védelmét kívánják szolgálni, jelentkezzenek az illetékes polgármesteri hivatalnál vagy a rendőrségen. Szükség esetén a közhatalom igénybe veszi szolgálataikat.

5. Valamennyi katonai körzetben paramilitáris központok létesülnek, s ezekben a hazafias milíciák és gárdák tagjait kell előnyben részesíteni."

A Francia Kommunista Párt Politikai Bizottsága november 2-i ülésén leszögezte, hogy a kormány határozatai vitathatatlan lebecsülést tanúsítanak az ellenállás hazafiai iránt, és e határozatok ellentétesek a nemzeti érdekkel.

Az új tanácskozó gyűlés összeül

November 7-én az ideiglenes tanácskozó gyűlés összeült a Luxembourg-palotában. Magam is tagja voltam, de csoportunkból nagyon hiányzott Maurice Thorez, aki szintén tagja volt a tanácskozó gyűlésnek, de csak november 27-én tért vissza Párizsba.

November 9-én de Gaulle egyenruhában foglalt helyet a miniszteri

padsorban. Lényegében a következőkben határozta meg az ideiglenes kormány programját: „... folytatni a háborút ... Minden területen visszaállítani az egyetlen törvényes rendet, az államhatalomét. Biztosítani az igazságszolgáltatás normális menetét. Újra betölteni szerepünket a nagy nemzetek között. A lehetőséghez képest lendületet adni országunk gazdasági életének. Nagyszabású reformokat kezdeményezni, amelyeket az egész nemzet áhít, hogy a haza valamennyi gyermeke részese és haszonélvezője legyen saját tevékenysége eredményeinek."

Beszéde végén a tanácskozó gyűlés véleményét kérte, amely minél konstruktívabb, annál értékesebb lesz.

November 9-én a pénzügyminiszter, Aimé Lepercq autóbaleset áldozata lett, helyére René Pleven lépett.

Vasárnap, november 12-én egymillió párizsi vonult fel az Almától a Concorde-ig, a Concorde-tól az Étoile-ig a Párizsi Felszabadítási Bizottság és az Ellenállás Nemzeti Tanácsának felhívására. A belső ellenállás így fejezte ki változást követelő akaratát:

De Gaulle tábornok és G. Bidault moszkvai útja előtt, november 21- és 22-én külpolitikai vita volt a tanácskozó gyűlésben. Ezt az ülést a külügyminiszter meglehetősen sajátos fellépése jellemezte. Midőn Bidault, akinek romantikusan sápadt arcát még inkább hangsúlyozta sötét színű öltönye, az emelvényre lépett, kis ideig szótlanul várakozott. Az ember joggal gondolhatott arra, hogy e hosszú hallgatást lényeges bejelentés követi. Én de Gaulle-t figyeltem, a tábornok egyre nyugtalanabbul nézte a mind tovább hallgató miniszterét.

Georges Bidault végre beszélni kezdett, de ahelyett hogy a várt lamartine-i elérzékenyüléssel árasztotta volna el hallgatóit, gondosan megrágott szavakkal traktált bennünket.

Beszéde nem tartott sokáig, mert hamarosan elhagyta az emelvényt, és a miniszterek padsorába ült a tábornok mellé, aki feltűnően nagy figyelmet szentelt díszegyenruhájának, hogy az kifogástalanul álljon rajta. Ezt követően szünetet rendeltek el, a padsorok kiürültek, s amikor újrakezdődött a vita, közölték, hogy a külügyminiszter kissé indiszponált, és de Gaulle saját maga fejtette ki kormánya külpolitikáját.

A francia–szovjet szerződés megkötése után pedig a következő

kommünikét közölték: „De Gaulle tábornok, a Francia Köztársaság Ideiglenes Kormányának feje és Georges Bidault külügyminiszter moszkvai tartózkodása számos szimpátia-megnyilvánulásra adott alkalmat. Ezek kifejezték a francia és a szovjet nép egymás iránti rokonszenvét, amelyet a két nép háborús megpróbáltatásai csak megerősítettek.

Az eszmecserék Sztálin marsallal és Molotov külügyi népbiztossal a háború folytatásának és a jövendő béke megszervezésének összes problémáit, de legfőképpen a német kérdést érintették. A megbeszéléseken a két kormány álláspontja között jelentős nézetazonosság, valamint a szoros együttműködés őszinte vágya mutatkozott meg. A két kormány újból kinyilvánította azon elhatározását, hogy míg Németországban teljes győzelmet nem aratnak, folytatják a háborút, valamint azt az akaratukat, hogy közösen ragadnak meg minden eszközt, amelyek Európát megvédik minden újabb agresszió ellen.

Ebben a szellemben írta alá a két kormány a kölcsönös segítségnyújtási és szövetségi szerződést, melynek szövege később jelenik meg."

A francia–szovjet szerződést december 22-én fogadta el a minisztertanács, és december 26-án Georges Bidault, valamint Bogomolov szovjet nagykövet kicserélték a ratifikációs okmányokat.

Az első államosítások

A belső ellenállás nyomására, amely a CNR programjában szereplő államosításokat követelte, de Gaulle 1944. december 14-én rendeletileg államosította az északi szénbányákat, megalapítva az észak-franciaországi és pas-de-calais-i Nemzeti Szénbánya Vállalatot. A tulajdonjog ezzel átszállt az államra, s a tulajdonosokat kártalanították. Ezenfelül a december 18-i rendelet egy ideiglenes intézőbizottságra – amelyet már az 1941. március 22-i törvény létrehozott – ruházta rá a kereskedelmi flotta felhasználásának biztosítási és irányítási jogát, amely az állam és az általa szubvencionált társaságok közti meg-

egyezésen alapult. Végeredményben ez nem szüntette meg a hajózási társaságok tulajdonjogát, csupán az állami igénybevétel egy fajtáját jelentette.

Ami a Renault Műveket illeti, a pénzügyminiszteri rendelet zárolta a Renault RT összes vagyonát, és a vállalat élére ideiglenes ügyvezetőt nevezett ki. November 15-én elrendelték a vagyon elkobzását, és 1945. január 16-án a vállalat állami tulajdonba került.

A Renault Művek RT és az ellenőrzése alá tartozó hatalmas ipari együttes számára az államosítási indoklás tulajdonosainak – elsősorban vezérigazgatójának és legfőbb irányítójának, Louis Renault-nak, aki akkor halt meg, amikor a francia igazságszolgáltatás előtt kollaboráns tetteiről számot kellett volna adnia – a megszállók iránt tanúsított áruló magatartására épült.

Miután a kormány felidézte a Renault Művek megszállás alatti tevékenységét, indoklásához hozzáfűzte: „E tények figyelembe vételével és tekintettel a sérelemre, ami a vállalat tevékenysége révén az országot érte, a kormány számot vetve egyrészt azzal, hogy Louis Renault-t a törvény felelősségre nem vonhatja, másrészt pedig a Renault Művek az ellenség céljainak eszközévé váltak, a kormány elhatározta e vállalat államosítását, valamint Louis Renault vagyonának és részesedésének elkobzását oly mértékben, ahogy azok a részvénytársaság tulajdonában szerepeltek."

Hasonlóképpen a Gnôme és Rhône Motorgyárak vezetői is kollaboráns magatartást tanúsítottak a hitleri megszállás alatt, és az 1945. május 29-i rendelet az államra ruházta a „Gnôme és Rhône RT részvényeinek tulajdonjogát... kivéve azon részvényeket, melyek olyan társaságok tulajdonai, ahol az állami részesedés túlsúlyban van, vagy olyan jogi személyek birtokolják, akikre az állami ellenőrzés kiterjed."

Az 1945. június 26-i rendelet pedig 1941. szeptember 1-ig visszamenőleg az Air France RT részvényeit is az államra ruházta. Ugyanez a rendelet állami tulajdonba vette az Air Bleu és tengerentúli Air France részvényeit.

December 29-én érkezett a hír a legendás Fabien ezredes haláláról, aki Elzászban esett el két bajtársával és munkatársával, Dax (Paimpaud) ezredessel és Lebon századossal együtt.

Fabien ezredes és bajtársai halálával kapcsolatosan a Nemzeti Front katonai bizottsága az alábbi közleményt adta ki:

„Fabien ezredes, az I. párizsi brigád parancsnoka, Dax (Paimpaud) ezredes, a parancsnok helyettese, valamint Lebon százados, az I. brigád vezérkari főnöke életüket vesztették a Rajna menti fronton, egy nagy fontosságú hadművelet előkészítése közben.

Fabien ezredes Párizs felszabadítása után egy FFI hadoszlop élén azonnal üldözőbe vette az ellenséget, s egészen a Mosel partjáig nyomult. Ott, a Patton tábornok parancsnoksága alatt álló amerikai hadsereg oldalán, kimagasló hősiességgel vett részt csapatával a hadműveletekben. Az amerikai parancsnokság Fabien ezredes számos tisztjét és közkatonáját kitüntette.

Néhány heti pihenés után a párizsi I. brigádot beosztották az I. francia hadsereghez. Mielőtt az új francia hadseregben átvehette volna parancsnoki tisztét, Fabien ezredes azok között volt, akik elsőkként szervezték meg a fegyveres harcot Franciaország földjén a megszállók ellen. Ő szervezte és vezette Barbès-Rochechouart metróállomáson a támadást, amely egy hitlerista tiszt életébe került, ez a tiszt az elsők közé tartozott, akikkel Párizsban az FFI végzett.

Fabien hamarosan egyik vezetője lett a Nemzeti Front katonai szervezetének, a Francia Franktirőrök és Partizánoknak (FTPF) és 1942-ben maquis-csapatot szervezett a Jura-hegységben.

Egy katonai akció során fejsebesülés érte, Párizsba visszatértekor az ellenség elfogta, és kegyetlenül megkínozta, egyik börtönből a másikba szállították, majd a Romainville-erődbe vitték, ahonnan sebesült állapotban sikerült megszöknie.

Ekkor újabb maquis-alakulatokat szervezett a Vogézekben és Felső-Saône megyében, és számos hitleristák elleni támadásban vett részt.

Mint a közép-franciaországi katonai szervezet vezetője, majd az

északvidéki hadosztály parancsnoka, ott volt mindenhol, ahol harcoltak.

A párizsi felkelésben azok oldalán küzdött, akik Rol ezredessel együtt a győzelemig folytatták a harcot. Fabien vezette Leclerc tábornok néhány páncélosának támogatásával a Luxembourg-palota elleni támadást.

Fabien már fiatalon, mindössze 17 esztendős korában, bátorságával és önfeláldozásával tűnt ki a nemzetközi brigádok spanyolországi harcában, ahol hadnaggyá lépett elő, majd súlyosan megsebesült. Az ötödik hadoszlop gyűlölködő üldözése 1939-ben börtönbe juttatta, ahol brutálisan megkínozták.

Fabien után ötesztendős kisfia maradt árván. Az ezredes apját a megszállók agyonlőtték, családjának számos, közelálló tagja sínylődött Németország munkatáboraiban.

Dax ezredes, jóllehet testi fogyatékosságban szenvedett, sebesülése nyomán, amely Spanyolországban érte, ahol a köztársaságiak soraiban küzdött, Franciaországban harcba indult a megszállók ellen. Elfogták, koncentrációs táborba hurcolták, ahonnan a nemzeti felkelés szabadította ki. Ekkor elfoglalta helyét az ellenállás katonai szervezetében. Fabien ezredes legjobb segítőtársa volt; kiváló szervezőként nagyban hozzájárult annak a Fabien-csoportnak példás felépítéséhez, amelyből az I. párizsi brigád kialakult.

Lebon százados az 1914–18-as háború hőse, repülős hadnagy, tizenkét győzelmet aratott vadászpilóta, tíz kitüntetés birtokosa, szintén tagja volt a Nemzeti Front katonai szervezetének (FTPF). Kezdettől fogva részt vett az illegális harcokban és a felkelésben. Együttműködése Fabien és Dax ezredesekkel jelképe volt a hazát védelmező két nemzedék szoros összefogásának."

Azon a napon, amikor Fabien elesett Elzászban, meghalt Romain Rolland. Halála előtt néhány héttel meglátogattam a nagy írót. Nagyon gyönge állapotban találtam, de arra nem készültem fel, hogy a vég ily közeli. Az időközben visszatért Maurice Thorez és Étienne Fajon képviselte a pártot Romain Rolland temetésén szülőfalujában, Brèves-ben. Azóta, ha azon a környéken jártam, többször is ellátogattam a templom körül meghúzódó kicsiny temetőbe, hogy meghajoljak a sírkő előtt, amelyre a francia irodalom egyik nagy neve van

vésve, annak a férfinak a neve, aki akkor küzdött a békéért, amidőn kockázatos volt, azé a férfié, aki dicsőségére vált az emberiségnek.

Romain Rolland halála előtt két nappal, 1944. december 27-én, nagy vita robbant ki az ideiglenes tanácskozó gyűlésben. A vita során Noguères szocialista képviselő megtámadta Jeanneney államminisztert. Megvádolta, hogy azok között volt, akik 1940. július 10-én hozzásegítették Philippe Pétaint a hatalom átvételéhez. De Gaulle tábornok válaszolt neki, kifejtve, hogy 1940-ben a helyzet nem volt világos. „Van-e itt olyan ember, aki ne szolgálta volna a hazát és a köztársaságot, mihelyt áttekinthetővé, szilárdan körvonalazottá vált a helyzet – csakhogy akkor nem volt az. Önök tudják, hogy itt nincsen olyan ember."

Ily módon de Gaulle mentséget talált mindazok számára, akik Pétain előtt meghajolva, Hitler előtt is meghajoltak.

Első beszédem a tanácskozó gyűlésben

A tanácskozó gyűlésben tartott első beszédemben a nemzet üdvének kategorikus imperativuszával foglalkoztam. Jelszavam: „Egyesülni, harcolni, dolgozni!" Többek között kijelentettem:

„A köztársaság ideiglenes kormánya általános politikájáról folyó vitában a kommunista párt nézeteit akarom kifejteni, annak a pártnak a nézeteit, amelyet ebben a gyűlésben képviselek. Franciaország, amelyet először a kapituláció politikája, ezt követően pedig az árulás a mélységbe taszított, most felemelkedett, s a megújulás és a nagyság felé tart.

Az imént szó esett az 1940 júliusi nemzetgyűlésről Vichyben. A kormányelnök úr szavai után erre nem térek vissza. Ám annyit meg kell jegyeznem, ha a nép egyes képviselőit előzetesen nem zárták volna ki ebből a nemzetgyűlésből, senki és semmi sem akadályozhatta volna meg őket, hogy tiltakozó szavukat felemeljék.

Napjainkban hazánk újra elfoglalja helyét a világ nagy nemzetei között, és a közelmúltban aláírt francia–szovjet kölcsönös segít-

ségnyújtási és védelmi szerződés jogos büszkeséggel tölt el bennünket. Ám a megújult Franciaországnak ez a felemelkedése népünk erőfeszítéseinek és áldozatainak az eredménye, és parancsoló kötelezettségeket, valamint súlyos felelősséget ró mindannyiunkra.

Manapság elmondhatjuk, hogy Franciaország megmentői azok, akik nem hajoltak meg az ellenség előtt, és nem nyugodtak bele a vereségbe. A katonák, akik folytatták a harcot Bir-Hakeimnél és Tunéziában, valamint azok, akik dicsőségesen küzdöttek az FFI alakulataiban, a maquisard-jaink, a náci vonatok kisiklatói, az ellenséget segítő termelés szabotálói, az FTPF-ek, a szabadcsapatok, mindazok, akik a hitleri megszállás idején kifejezték Franciaország népének szilárd harckészségét . . .

Katonai alakulataink felszerelésében és felfegyverzésében ne csak szövetségeseinkre számítsunk. Építsünk saját magunkra is, saját erőfeszítéseinkre, népünk munkájára.

Erre gondolva fájdalommal állapíthatjuk meg, hogy hazánkban jelenleg több mint hatszázezer a munkanélküliek száma, holott a munkaerőnek szűkében kellene most lennünk. De a trösztök képviselői még mindig mesterkednek, és az ellenség ügyét sokkal buzgóbban szolgálják, mint Franciaországét."

A trösztök árulása

„Vitathatatlan, hogy a trösztök, midőn a francia gazdasági életet kiszolgáltatták az ellenségnek, elárulták a hazát. Franciaország népe, amely saját bőrén érezte a trösztök árulásának következményeit, azt várja, hogy a nemzet biztonságát szolgáló intézkedéseket hozzanak az árulók ellen. A Renault Művek kisajátítását újabb kisajátításoknak kell követnie. Ám gondoskodni kell róla, hogy az államosított vállalatok tovább prosperáljanak.

A köztársaság ideiglenes kormányát kétségkívül a legjobb szándék vezeti, de lépten-nyomon a trösztvezérek és a vichyi kreatúrák szabotázsába ütközik, akik még mindig ott vannak az államgépezetben

és az ügyintézésben. E szabotőrök ellen alkalmazzuk a Közjóléti Bizottság kemény módszereit, amelyről a minapában már szó esett erről az emelvényről. A gyöngeség a legnagyobb bűn, amikor a harcoló hazát kell megvédeni. Ne legyünk se kevésbé bátrak, se kevésbé kemények, mint nagy elődeink a Nagy Francia Forradalom idején, akiket izzó szeretet hevített Franciaország és a Köztársaság iránt.

Ártalmatlanná kell tenni a szabotálókat, hogy harcolhassunk és dolgozhassunk. Minden erőnkből segíteni akarjuk a kormányt a közigazgatás megtisztításában, és nem hagyjuk, hogy bármi is eltérítsen bennünket ettől a feltétlenül szükséges nemzetbiztonsági és közérdekű feladattól.

Ugyancsak feltétlenül szükséges, hogy folytatódjék az árulók megbüntetése. A tanácskozó gyűlés már kinyilvánította aggodalmát az igazságszolgáltatás nagyon is lassú intézkedései miatt, ami veszélyezteti a Franciaország újjászületéséhez szükséges kedvező légkör kialakulását. Így például különös, hogy még mindig vannak bírák, akiket nem állítottak törvényszék elé, és nem végeztek ki, noha a megszállókat kiszolgálva, hazafiakat ítéltek halálra. Az a tény pedig, hogy Déat első számú cinkosát mindössze ötévi börtönre ítélték, arról tanúskodik, hogy bizonyos körök tűrhetetlen elnézést tanúsítanak azokkal a bűnösökkel szemben, akik úgy tették fel tétjüket Franciaország vereségére és a német győzelemre, ahogy az esélyes lóra a lóversenyzők, s akik ma cinikusan csupán azt sajnálják, hogy rosszul játszottak, de a haza ügye semmiképpen nem szerepel gondjaikban."

Az ENSZ megalakulása

Április 5-én Pierre Mendès-France lemondott a nemzetgazdasági tárcáról, utóda a pénzügyminiszter, Pleven lett. Paul Ramadier-t az élelmezésügyben Christian Pineau, Jacques Soustelle pedig Henri Teitgent a tájékoztatásügyben váltotta fel, s ez utóbbi François Menthon helyére került az igazságügy élére, míg a szocialista Eugène Thomas

postaügyi miniszterként a szintén szocialista Augustin Laurent-nak lett az utóda.

Figyelemre méltó, hogy az újjáalakult kabinetben pártunk nem kapott több tárcát, holott az megillette volna, mert befolyása megnövekedett az országban.

1945. április 25-én megnyílt San Franciscóban a Világbiztonsági Konferencia, amelyből megalakult az ENSZ. François Billoux elvtárs a kormány tagjaként tagja volt a küldöttségnek, amelyet G. Bidault külügyminiszter vezetett. Bidault május 1-én beszédet tartott s a következő napon, egy sajtókonferencián így nyilatkozott:

„A Ruhr-vidék erőforrásait el kell venni a német hadipotenciáltól, és nemzetközi ellenőrzés alá kell vonni. Ami a Rajna-vidéket illeti, Franciaország saját jövője szempontjából kötelességének tartja e terület ellenőrzését, hogy az inváziónak ez az útja egyszer s mindenkorra lezáruljon."

Ám ezekről a szavakról később megfeledkeztek, amikor Franciaország és a többi nyugati szövetséges felborított egy szövetségi szerződést, arra törekedve, hogy Nyugat-Németország partnerük legyen abban a politikában, amelynek kommunistaellenes céljai kétségbevonhatatlanok voltak.

Belügyi téren az ellenálláson belül átcsoportosulások történtek, és megalakult a Francia Ellenállás Egyesített Mozgalma, amely magába olvasztotta az MNL (Nemzeti Felszabadítási Mozgalom) kisebbségét meg a Nemzeti Frontot, politikai pártjelleget öltve, megalakult az UDSR (Ellenállás Demokratikus és Szocialista Uniója), amely magában foglalta az MLN az OCM, az Északi Felszabadítás, az Ellenállásbeliek (Ceux de la Résistance), a Felszabadítás és Szövetség tagjainak egy részét.

A küszöbön álló községi választások előtt – április 29-én és május 13-án zajlottak le – a szocialista párt és az MRP választási szövetsége főként Seine megyében ment végbe, míg a többi megyében a szocialista párt a kommunista párttal indult közös listán.

Pártunk 1935-ben 310 községi tanácsban volt többségben, ezen a választáson 1413 helyet szerzett. A szocialisták hol a jobb-, hol a baloldallal szövetkezve, a hajdani 1376 hellyel szemben 4115 községta-

nácsban szerezték meg a többséget. Az MRP mindössze 477 községben maradt többségben.

Ezért írta az MRP egyik vezetője, Maurice Schumann a *L'Aube* című hetilap vezércikkében, mihelyt a második forduló eredményei nyilvánosságra kerültek: nincs jogunk azt állítani, hogy a nép kormányzása a nép által valóban Franciaország kormányrendszere, amíg a maradéktalanul arányos képviseleti rendszer végérvényesen meg nem semmisíti a szennyes és zavaros koalíciók politikáját.

A hitlerista Németország kapitulációja

A hitleristák pontosan értesültek a szövetségesek táborában megnyilvánuló széthúzásokról; soraikban voltak olyan egyének, akik komolyan gondoltak egy esetleges megegyezésre az angolokkal és amerikaikkal, akiknek csapatai lelassulva nyomultak előre Németországban. Ám a szovjet hadsereg, valamint a hozzá csatlakozott lengyel, csehszlovák, román és bolgár csapatok olyan súlyos csapásokat mértek a Harmadik Birodalom hadseregére, hogy április elején – minthogy Bécs már felszabadult – a szovjet haderő elérte az Oderát, és mindössze hatvan kilométerre volt Berlintől.

Küszöbön állt a támadás megindítása Berlin ellen, s ekkor a német parancsnokság – nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy siettesse az angol–amerikai csapatok előrenyomulását Berlin felé – a nyugati fronton gyöngítette az ellenállást, számos hadosztályt irányított nyugatról a keleti frontra, olyannyira, hogy mindössze 35 hadosztály állt szemben az angol–amerikai csapatokkal, amelyek arra törekedtek, hogy a szovjet hadakat megelőzve elérjék Berlint.

Április 22-én meghalt Roosevelt elnök, és április 22-én az amerikai vezető köröknek egy konferenciája oly irányvonal mellett döntött, amely bevezetője volt a Szovjetunió ellen később indított hidegháborúnak; ez az új irányvonal a hitleristákban természetesen megerősítette azt a reményt, hogy lehetséges megegyezniök az angolokkal és az amerikaiakkal.

Bernadotte gróf, aki az elmúlt hónapok folyamán közvetített a hitlerista vezetők és az angol–amerikai szolgálatok között, 1945. február 16-án találkozott Ribbentroppal, február 19-én pedig hosszas megbeszélést folytatott Himmlerrel, és kifejtette annak a szükségességét, hogy Európát „megvédjék" a bolsevizmustól, ha a keleti front összeomlana. Április 2-án Bernadotte ismét találkozott Himmlerrel, és nyomatékosan kijelentette, hogy Hitlerrel minél előbb végezni kell.

Az április 24-ről 25-re virradó éjszakán újra találkoztak Lübeckben. A megbeszélés folyamán Himmler kijelentette: „Nagyon lehetséges, hogy Hitler már halott. Ha pedig még nem, halott lesz a közeli napokban. Berlint körülzárták, a főváros eleste csupán néhány nap kérdése. Bevallom, hogy Németországot legyőzték. A helyzet jelenleg olyan, hogy kijelenthetem: szabad kezem van. Azért az árért, hogy Németországnak egy jelentős részét megmentsem az orosz elözönléstől, kész vagyok kapitulálni a nyugati fronton, s ily módon lehetővé tenni a nyugati hatalmak csapatainak, hogy minél gyorsabban vonuljanak kelet felé, de a keleti fronton nem kapitulálok."

Himmler ajánlatát a svéd kormány közvetítette az angol és az amerikai kormánynak. De Himmlert annyira megvetette a közvélemény, hogy Truman és Churchill nem foglalkozott az ajánlatával.

Göring is megpróbált egyezkedni az amerikaiakkal, s ez arra késztette Hitlert, hogy kizárja őt a náci pártból. De időközben a szovjet csapatok feltartóztathatatlanul nyomulak előre Berlin területén. Április 27-én a harcok már a főváros központjában folytak, és 30-án vörös zászló lengett a Reichstag romjain. Ugyanaznap a Harmadik Birodalom kancellári hivatala Bormann aláírásával rádióüzenetet sugárzott, amely Hitler utódául Göring helyett Dönitz tengernagyot nevezte ki. Másnap, május 1-én Bormann egy újabb rádióüzenete megerősítette, hogy Hitler, mielőtt öngyilkos lett volna, Dönitzet jelölte ki utódjaként.

Dönitz a német állam Führerjének nyilvánította magát, új kormányt alakított Flensburgban, ebben a dán határ menti kisvárosban, és egy német katonai csoportnak kijelentette: „A nyugati hatalmakkal kell tartanunk, együttműködnünk velük azokon a területeken, amelyeket elfoglalnak. Csakis velük együttműködve bírjuk majd a jövőben visszavenni országrészeinket az oroszoktól."

Időközben a hitlerista csapatok tömegestől adták meg magukat, és május 2-án a Berlint védő egységek vezérkara is kapitulált, és az ellenállás teljesen megszűnt. Berlint a szovjet hadsereg vette be, ám ez nem akadályozta meg Dönitzet és embereit, hogy az angol–amerikai katonai vezetőségnél új fondorlatokba ne kezdjenek. És Montgomery marsall, aki a szovjet szövetségesek iránti korrektségből ellenezte, hogy az angol csapatok elfogadják von Busch kapitulációját, végül mégis beleegyezett, hogy elfogadja e csapatok megadását.

Ez a fegyverletételi egyezmény május 5-én lépett érvénybe, és Friedeburg tengernagy Reimsbe utazott, Eisenhower tábornok főhadiszállására, hogy bejelentse: a hitleri haderő déli egységei megadják magukat az Egyesült Államok hadseregének.

Az amerikai kormány hajlandó volt elfogadni ezt a különálló kapitulációt, de az erre vonatkozó megegyezést az általános fegyverletételre hivatkozva, nem írta alá. A német haderő vezérkari főnöke, Jodl, aki szintén Reimsbe érkezett, május 7-én azt a parancsot kapta, hogy írja alá az általános fegyverletételt, csakhogy ez a kapitulációs okmány azzal a következménnyel járhat, hogy törvényesnek ismerik el az új német kormányt Dönitz tengernaggyal az élén.

Ez annál is inkább félő volt, mert Churchill ekkor ezt írta naplójába: „Az én szememben a szovjet veszély már elfoglalta a náci ellenség helyét." A Szovjetunió tehát azt kívánta, hogy a feltétel nélküli fegyverletétel okmányát Berlinben írják alá, s ez meg is történt 1945. május 8-ról 9-re virradóra.

A hitlerizmust legyőzték. A háború tovább tartott ugyan Távol-Keleten, de Japán már nem kerülhette el a teljes vereséget.

Miközben Németország kapitulált, Algériában május 8., 9. és 10-én zavargások törtek ki. Pártunk Politikai Bizottsága ezekben az eseményekben a reakciós gyarmatosítók és a még mindig helyükön levő magas rangú vichyista tisztviselők tényekedéseinek következményét látta. Többek között javasolta az ostromállapotot, az algériai katonai személyek lefegyverzését, és leleplezte de Guelma alprefektust, akit azzal vádoltak, hogy algériaikat végeztetett ki.

Miként e könyvből kiderül, a Francia Kommunista Párt és a többi hazafias szervezet erőfeszítései elősegítették Franciaország felszabadulását, de nem feledkezhetünk meg arról, hogy a hitlerizmus leverésében milyen nagy részük volt a szövetségeseknek, főként a Szovjetuniónak, aki hosszú ideig egymaga állta a német haderő roppant csapásait.

1945 esztendejében, a jövő iránti aggodalommal eltelve, tapasztaltuk a reakciós erők veszélyes feléledését, holott ezek közvetlenül a felszabadulás után a háttérbe szorultak.

Nem felejthettük el, hogy a háború sorozatos manőverekkel kezdődött, amelyeknek az volt a célja, hogy Hitlert felhasználják a Szovjetunió leverésére. A nyugati hatalmak úgy vélekedtek, hogy ebben az esetben a Harmadik Birodalom legyengülve kerülne ki a Szovjetunió ellen viselt háborúból, s ők el tudnának bánni vele, a szocializmus hazájában pedig visszaállíthatnák a kapitalizmust. Ellenállásbeli bajtársaink egy részének antikommunizmusát tapasztalva, joggal tűnődtünk el, vajon a nyugati országok bizonyos személyei nem kísérlik-e meg az utolsó pillanatban felrúgni a szövetséget és a Szovjetunió ellen fordulni?

Ebből a szempontból Rudolf Hessnek kétségkívül a Führer beleegyezésével történt angliai leszállása is jelentőséggel bírt. Továbbá ha az 1944. július 20-i Hitler elleni merénylet nem is sikerült, könnyen lehetséges, hogy újabb merénylet történik, és Hitler halála után sikerülhet a szövetség megbontása.

Teljesen nyilvánvaló, hogyha mi, példának okáért megpróbáltuk volna erőszakkal magunkhoz ragadni a hatalmat Franciaországban, az ország területén levő angol és amerikai csapatok ezt nem nézték volna tétlenül, s a kommunistaellenes uszítás légkörében kialakulhatott volna a bolsevistaellenes szövetség tézise. Ráadásul, ha elvakultságtól vagy elbizakodottságtól ösztökélve belebocsátkozunk az erőszakos akció kalandjába, a saját híveink egy része is elfordul tőlünk, mindazok, akik a felszabadulásért folyó harcban csatlakoztak hoz-

zánk, s akik úgy vélekedtek volna, hogy hűtlenné váltunk Franciaország népe előtt vállalt kötelezettségeinkhez.

Ilyen helyzetben csupán egy kisebbség harcolt volna, olyan emberek, akik hirtelen elszakadtak bajtársaiktól, akik oldalán éveken át harcoltak, s elszigeteltségük rossz lelki közérzetet váltott volna ki bennük. Azzal vádolták volna őket, hogy a szövetségesek ellen harcolnak, akárcsak a hitleristák, s azok, akik árulással vádolják őket, ürügyet találnak a Németországgal való megegyezésre, s ettől fogva Hitler bukásában kedvező kiutat látnak az új háborúhoz, és mindezt a Szovjetunió és Franciaország biztonságának a kárára.

A mi szemünkben, és személy szerint az én szememben is, az volt a legfontosabb feladat, hogy folytassuk a háborút, leverjük a hitlerista Németországot, kapitulációra kényszerítsük, hogy a világ megszabaduljon a fasiszta barbárságtól. Egyaránt fontosak voltak nekünk a Franciaország felszabadítására irányuló hazafias céljaink és nemzetközi proletárcéljaink, amelyek arra irányultak, hogy a Szovjetunió, a szocialista reménységek e megtestesítője győztesen kerüljön ki a nagy megpróbáltatásból.

De Gaulle Eisenhowerhez

Az esetleges forradalmi próbálkozásokkal szemben foganatosítandó intézkedéseket jól megvilágítja de Gaulle tábornoknak Eisenhower tábornokhoz intézett levele. Ebben az 1944. szeptember 21-én kelt levelében de Gaulle tábornok a következőket írja:

„... Szíves tudomására hozom, hogy a francia kormány Tábornok Úr rendelkezésére bocsátja a B hadsereg valamennyi egységét és segédszolgálatát, két hadosztály kivételével.

Elsősorban az I. motorizált gyalogos hadosztály (Brosset tábornok) kivételével, mert jelenléte szükségessé válhat Párizs környékén. Ez a hadosztály, ha Párizs közelében állomásozik, lebonyolíthatná bizonyos bennszülött egységek – amelyek télen nehezen használhatók – helyettesítését francia egységekkel, és hozzájárulna a belső haderők

kiképzéséhez, mert ezeknek az egységeknek az újjászervezése Párizs környékén szükségessé vált. Az I. motorizált gyalogos hadosztályt ekkor Koenig tábornok, Párizs katonai kormányzója és Párizs környéke parancsnokának katonai övezetébe helyezzük . . ."

Szeptember 25-i kelettel Eisenhower tábornok ezt válaszolta:

„. . . Az I. francia páncélos hadosztály és az I. francia gyalogos hadosztály olyan mértékben vesz részt jelenleg az Elzász felszabadításáért folyó csatákban, hogy a jelen helyzetben döntő fontosságú feladatától lehetetlenség lenne elvonni.

Ám biztosíthatom, hogy tökéletesen megértem, milyen szükségessé válhatnak az Ön számára ezek a hadosztályok. Mihelyt nem lesznek nélkülözhetetlenek a harcban, akár az elzászi német haderők veresége, akár az amerikai hadosztályok gyors megérkezése következtében, amelyek helyettesíthetik őket, a francia hadosztályokat sürgősen visszaadom Önnek.

Bizonyára tájékoztatni fog a helyzetről, hogy haladéktalanul teljesíthessük kívánságait, mihelyt lehetséges lesz . . ."

Mindez bizonyítja, hogy azok, akik utólag szemünkre vetették, hogy nem próbálkoztunk forradalmi beavatkozással, szubjektív módon ítélték meg a felszabaduláskor kialakult helyzetet. Nem a maga valóságában látták, hanem olyannak, aminőnek az adott helyzettel számot nem vető elemzés alapján elképzelték.

A tömegek mozgalma, amely kétségkívül nagyon jelentős volt, nem engedte, hogy olyan minőségi ugrást vegyünk tervbe, aminőt a szocialista forradalom jelentett volna. Pártunk erős volt, de tagjaink egy tekintélyes számú része azért csatlakozott hozzánk, mert a kommunista pártban látta a hazafias harc legizzóbb, legszilárdabb pártját, ami azt jelenti, hogy esetleg nem követtek volna olyan jelszavakat, amelyeknek nem Franciaország teljes felszabadítása és a hitlerizmus megsemmisítése a célja.

S ezek a másféle célok a tömegek fenntartását is felkeltették volna – hogy erősebb kifejezést ne használjak –, kedveztek volna a szövetség megváltoztatására irányuló próbálkozásoknak, amelyeknek az volt a célja, hogy a Hitlertől megszabadult Németországgal együtt folytatódjék a háború a Szovjetunió ellen. Nyilvánvaló, ha a legcsekélyebb ürüggyel szolgáltunk volna az amerikaiaknak és angoloknak,

nem is szólva a francia vezető körökről, tanúi lehettünk volna ilyenfajta műveletnek, amely előtérbe helyezi a kapitalizmus és szocializmus közti alapvető ellentétet.

Azok között, akik úgy vélekedtek, hogy a felszabadításért folyó harcunknak más irányt is adhattunk volna – egyébként akkor nem nyilvánították ki ezt a véleményüket –, akadtak jóhiszeműek, akik egyszerűen csak tévedtek, de voltak olyanok is, akik a körülményeket felhasználva meg akarták bontani a demokratikus erők egységét, elszigetelni a munkásosztályt, és megszabadulni tőlünk.

A kommunista párt bölcsen, a helyzet becsületes vizsgálatának alapján cselekedett, midőn a tömegmozgalom céljaiként a következőket jelölte meg: Franciaország gazdasági újjászületése a termelés fokozásával, a demokrácia felújítása és a munkásosztály egysége.

Egyébként a szocializmushoz vezető utak és eszközök problémája még nem vetődött fel 1944-ben és 1945-ben a különböző variánsok szemszögéből. Ám más volt a helyzet 1946-ban, mikor a hitlerizmus felett aratott győzelem nyomán számos országban népi demokrácia létesült.

Ezekkel az új adottságokkal számolva, nyilatkozott Maurice Thorez a *The Times*ban 1946. november 10-én megjelent interjúban, kifejtve, hogy a szocializmushoz vezető menet elképzelhető más utakon is, mint amelyeken az orosz kommunisták haladtak. Kijelentette:

„A demokrácia fejlődése világszerte, a néhány ritka eset kivételével, amely megerősíti a szabályt, lehetővé teszi, hogy fontolóra vehessünk más utakat is a szocializmus felé azon kívül, amelyen az orosz kommunisták haladtak. Annyi bizonyos: az út szükségszerűen különböző minden ország számára. Mindig is azt gondoltuk, és azt hangoztattuk, hogy Franciaország dicső hagyományokkal bíró népe saját maga találja meg a demokráciához, haladáshoz és igazsághoz vivő utat. Ám a történelem azt bizonyítja, hogy harc nélkül nincsen haladás. Nincsen olyan teljesen kijelölt út, amelyen az emberek erőfeszítés nélkül haladhatnak előre. Mindig sok akadályon kellett keresztülvágniok. Ez az élet értelme."

Teljesen tisztában voltunk, hogy olyan helyzet felé haladunk, amely távol áll a nyugodalmasságtól, s erős és egységes pártra van szükségünk, hogy szembenézhessünk a nehézségekkel.

Nem fejezhetem be ezt a könyvet, hogy fel ne idézném az agyonlőtt hazafiakat, akik mielőtt összeestek volna a hitlerista gyilkosok golyóitól, megrendítő leveleket írtak, amelyeket mélységes meghatottságba vegyülő haraggal olvasunk. A legmegkapóbb ezekben az üzenetekben a megingathatatlan hit a harc győzedelmes kimenetelében; erről a hitről nem csupán azok tettek tanúságot, akik haláluk előtt már megpillanthatták a láthatáron a közelgő győzelem első fénysugarait, hanem azok is, akik akkor estek el, amikor a horizont még sötét volt, és látszólag semmi sem igazolta a végső győzelembe vetett reményüket.

A châteaubriant-i mártírok, akiket 1941. október 21-én lőttek agyon, midőn a hitleri haderők ellenállhatatlanul hatalmasnak tűntek, azzal a bizonyossággal a szívükben haltak meg, hogy a francia nép hóhérait végül legyőzik. Bíztak Franciaország jövőjében, az életüket megvilágító eszmény diadalában.

Minden megpróbáltatáson felülemelkedő bizakodás árad Jean-Pierre Timbaud leveléből, aki így írt: „Éljen Franciaország! Éljen a nemzetközi proletariátus!" Ez a kommunista munkás büszkén tett hitvallást izzó hazaszeretetéről és proletár internacionalizmusáról, amikor szemtől szemben a hitlerista kivégzőosztaggal, így kiáltott: „Éljen a Német Kommunista Párt!"

Lehetetlen felidézni mindazok nevét, akik megérdemelnék, hogy felsoroljam őket, és mialatt ezeket a sorokat írom, újra magam előtt látom az ismerős arcokat, elvtársak arcát, akik büszkén és bátran haltak meg Franciaországért, a szabadságért, a békés, az igazságos, boldog jövőért.

Magam előtt látom a nyugodt, az akaraterős, az önfeláldozó Arthur Dallidet-t, az illegális kommunista párt titkos szervezete fontos titkainak letéteményesét, akit nem törtek meg a kínzások, és a hősök között hősként halt meg Franciaországért és eszményéért.

Magam előtt látom a kommunista filozófust, Georges Politzert, akit 1940. június 6-án azzal bíztak meg, hogy az akkori kormánynak adja át azt a javaslatot, amelyben a Francia Kommunista Párt sür-

geti Párizs védelmének megszervezését a hitlerista támadók ellenében, a leszámolást a hitlerista ötödik hadoszlop ügynökeivel, a bebörtönzött hazafiak szabadon bocsátását és a tömeges népfelkelés megszervezését, hogy szembeszállhassunk a támadókkal.

Politzert a Gestapo letartóztatta, iszonyatosan megkínozta; hősként, hazafihoz és kommunistához méltóan halt meg.

Ezt az utat követte a fiatal fizikus, Jacques Solomon, akinek helyére apósa, Paul Langevin, a kiváló tudós lépett a Francia Kommunista Párt soraiba.

Magam előtt látom a szilárd, az eltökélt Jean Catelas-t, akivel több ízben találkoztam az illegalitásban, s aki a *Marseillaise*-t énekelve lépett a Santé-börtön vérpadára.

Magam előtt látom Charles Nédelec-et, aki önfeláldozóan szolgálta ügyünket, s kimerültségben halt meg az illegális harc éjszakáján.

Magam előtt látom az agyafúrt, az áldozatkész Félix Cadras-t, akit az ellenség elfogott, és agyonlőtt.

Magam előtt látom Georges Wodlit, ezt az optimista és bátor, elszászi férfit, akit a nácik halálra kínoztak.

Magam előtt látom a makacs, a hű Barthélemy Renier-t, akit a nácik sok más ellenállóval együtt Gard megye egyik tárnájába taszítottak.

Magam előtt látom a mi felejthetetlen Gabriel Périnket, aki halála előtt azt a csodálatos búcsúlevelet írta, amelyet sok ezer francia nő és férfi olvas el újra és újra:

„Ha újra kezdeném az életemet, ismét ezen az úton haladnék.

Ma éjszaka gyakran gondoltam arra, hogy az én drága Paul Vaillant-Couturier barátom joggal mondta gyakran: a kommunizmus a világ ifjúsága, s meghozza a daloló holnapokat."

Magam előtt látom Pierre Sémard-t, akinek búcsúlevele, amely egyszersmind politikai testamentuma is volt, úgyszólván csoda révén jutott el hozzánk.

S a férfiak és ifjak arca mellett felbukkan sok hősnőé, akik életüket áldozták, s a hősnők között hogyan hallgathatnék Danielle Casanováról?

Danielle nem tért vissza a haláltáborból; mielőtt utolsó útjára, a

haláltáborba hurcolták volna, 1943. január 23-án, így írt a romainville-i erődből, amikor megtudta, hogy deportálják:

„Boldoggá tesz az a tudat, hogy soha nem inogtam meg, hogy ereimben ifjú és heves vér lüktet. A mi szép Franciaországunk szabad lesz, s eszményünk valóra válik."

Magam előtt látom a deportálásban elpusztult Danielle arcát, Francine Fromond-ét, akit agyonlőttek a hitleristák, látom Jacqueline Quatremaire-t, Rose Blanc-t, akikben testet öltött Franciaország aszszonyainak és lányainak bátorsága, áldozatossága.

S felidézve őket, le kell írnom egy elvtársnő nevét, akit nem ismertem, de akiről sokat hallottam. A kommunista pártharcosnőről, Suzanne Lanoy-ról akarok szólani, aki tanár volt Douai-ben, s az északi illegális kiadások felelősének tisztét látta el; Suzanne Lanoyt 1944. március 2-án letartóztatták, négy napon és éjszakán át tartó kínzás után, március 6-án a náci hóhérok ütései alatt meghalt.

A sok ismert és névtelen mártír áldozatának s a soha el nem csüggedők harcának köszönhetjük, hogy a felszabadulás 1944-ben nem érte ajándékként a francia népet, hanem nehéz körülmények között folytatott eltökélt harc eredménye volt.

A Francia Kommunista Pártnak dicsősége, hogy rettenthetetlen élcsapata volt a francia ellenállásnak, s elsőként szervezte meg a fegyveres harcot a megszállók ellen; ezt a szerepét semmi el nem törölheti, semmi el nem felejtetheti.

Semmi el nem felejtetheti, hogy 1944 elején, amikor közelgett a döntő harc órája, pártunk így írt: „Törekedjetek összetoborozni minden franciát nemzeti felkelésre, hogy felszabadítsuk Franciaországot, ne hagyjátok, hogy a haza érdekével ellentétes bárminő befolyás megbéklyózzon benneteket, törekedjetek nagyobb helyet teremteni Franciaországnak a háborúban, hogy rövidesen visszanyerje szabadságát, függetlenségét és nagyságát, törekedjetek előkészíteni pártunk felújítását; ezek azok a nagy célok, amelyek megvilágítják a kommunista ember életét, akinek igaz becsvágya a legjobbak között lenni a felszabadításért vívott harcban, akinek magasztos eszménye erőfeszítéseivel, szenvedésével, ha kell vérével is segíteni az emberiség haladását a felszabadulás, a boldogság felé vivő úton."

Ezek az érzések lelkesítették a kommunistákat, akik mindig az

első sorokban küzdöttek a hazafiak között a haza felszabadításáért és a szabadságért.

Paul Éluard felejthetetlen verssorai a szabadságról, a remény és a bizakodás kiáltása azok felé, akik életüket áldozták, hogy Franciaországot megszabadítsák a hitlerista elnyomás alól:

a közelgő halálra
felírlak én.

S ez a szabadságért, a hazáért vívott harc, amelynek annyi nagynevű és ismeretlen halottja van, manapság más körülmények között, sok millió francia férfi és nő küzdelme, egy dicsőséges múltú nagy népé, azé a népé, amely sokat harcolt és fog még harcolni, hogy független és szabad legyen, azé a népé, akikhez a költő – úgy érezzük – a messze sugárzó, mély jelentőségű szavakat írta:

S ez egy szó erejével
kezdek el újra élni,
hogy felismerjelek, s néven
nevezzelek:
Szabadság!

TARTALOM

A SZERZŐ ELŐSZAVA A MAGYAR KIADÁSHOZ 7

A háromévés szolgálat törvénye ellen 9
A háború küszöbén 10
Jaurès meggyilkolása 11
Verdun 17
Kórházban 22
A Magyar Tanácsköztársaság 29
A strasbourg-i kongresszus 32
Marcel Cachin és L. O. Frossard moszkvai útja 33
Lenin halála 37
Képviselőnek választanak 39

I. KÖTET
SZEMBEN A FASIZMUSSAL 41

Az amszterdami kongresszus 50
Hitler hatalmon 52
A lipcsei per 55
Dimitrov, a Kommunista Internacionálé főtitkára 60
A gyarmatosítás ellen 63
Franciaország és a hitleri Németország 66
A szocialista szakítás 68
A fasiszta veszély növekedése Franciaországban 70
Február 6. 74
Az akcióegység felé 78
Országos pártkonferencia Ivryben 85
Megállapodás az akcióegységről 88
Úton a Népfront felé 91
Kinek van helye a Népfrontban? 96
Doumergue-től Flandinig 98

II. KÖTET

A DÖNTÉS 103

A Népfront esztendeje 108
Február hatodika évfordulója 110
Harcban az egység ellenfeleivel 114
A gyarmatosítás ellen 116
Választási kampányom Saint-Denis-ben 121
Plakátunk: „Sztálinnak igaza van" 125
1935. Július 14-e 127
A béke védelme 130
Hazafiasság és nemzetköziség 133
A Kommunista Internacionálé kongresszusa s annak fő következményei . . 134
Henri Barbusse halála 138
Harc Laval politikája ellen 143
Mi történt Spanyolországban? 148
Az asztúriaiak mozgalma 151
Beszélgetés Largo Caballeróval 158
A Népi Gyülekezés programja 163

A NEPFRONT GYŐZELME 167

A villeurbanne-i kongresszus 169
A Laval-kormány bukása 176
A képviselőválasztások 180
Jelöltségem Montreuil-ben 183
Gyárfoglalások 186
Léon Blum kormánya 188
A kormány bemutatkozása 191
A Matignon-egyezmények 194
Törvényhozói munka – futólépésben 196
Beszélgetéseink Léon Blummal 202
Polgárháború Spanyolországban 205
Küldöttség Spanyolországban 210
Malraux-val kapcsolatban 212
Largo Caballero kormánya 214
A leértékelés 219
Még egyszer a spanyolországi blokád kérdéséről 222

A Népfront sikeres akciói, nehézségei és gyöngéi 226
Mi volt a helyzet 228
A clichy-i események 231
Nehézségek a kormányon belul 233
A kommunista párt kész részt venni a kormányban 237
Paul Vaillant-Couturier halála 239
Édesanyám Párizsban 241
Folytatódik a spanyolországi polgárháború 244
A két delegáció hivatalos közleménye a tanácskozás befejezésekor 248
Az annemasse-i találkozó után 249
Az egység problémái 256
A proletariátus diktatúrájáról 264
A Népfront és a gyarmati népek 269
A Chautemps-kormány lemondása 273

CHAUTEMPS-TÓL BLUMIG ÉS DALADIER-IG 279

Léon Blum második kormánya 282
Az értelmiség jogai 287
Rodin és Balzac 292
Utban a müncheni kapituláció felé 294
Súlyosbodik a nemzetközi helyzet 297
Vádirat 298
Vádbeszéd 301
Daladier rádióbeszéde után 305
Harcunk a müncheni kapituláció ellen 308
Egy betiltott gyűlés 311
A Szovjetunió magatartása 313
A Központi Bizottság határozata 314
Godesbergtől Münchenig 315
München után 319
Régóta előkészített összeesküvés 321
A müncheni kapituláció és az antikommunizmus 323
Ujabb fasiszta követelések 325
Gabriel Péri vádol 325
Mi történt ezalatt Spanyolországban? 329
Javaslat a szocialista pártnak 333
Hitler folytatja expanziós terveinek valóra váltását 335

Hányadán is álltunk? 337
A francia forradalom 150. évfordulója 340
A Robespierre-metróállomás 342
A történelmi múzeum 345
A Marseillaise 349
A moszkvai perekről 352
Zuhanás a háborúba 355
Munkában a hitleri ötödik hadoszlop 359
A gyarmatosítás ellen 360
Csehszlovákia megszállása után 361
Nyugtalanító diplomáciai játék 363
Angol–francia mesterkedések 365
Kommunistaellenes hullám 368
Lucien Sampaix a bíróság előtt 371
Védett német kémek 373
A második világháború 375
A háborút München készítette elő 378
A munkás-paraszt csoport 380
Újra illegalitásban 381

III. KÖTET
AZ ILLEGÁLIS HARCBAN 1940–1942 385

A furcsa háborútól az összeomlásig 387
Interjú Maurice Thorezzal 389
Gyávaság és bátorság szemtől szemben 391
Mi volt a francia kormány gondja 1939 végén? 393
Daladier bukása 395
Paul Reynaud kormánya 396
A kormány gondjai 397
A hitleri offenzíva 400
Pétain belép a kormányba 403
Weygand mint hadsereg-főparancsnok 405
Az összeomlás 406
Előtérbe kerül a mindeddig ellenségként kezelt Szovjetunió 408
Újabb kormányátalakítás 410
A kommunista párt javaslata Párizs védelmére 410
A kormány Bordeaux-ban 413

A fegyverszüneti kérelem 415
Pétain és csoportja Vichyben 418
A hitlerista csapatok Párizsban 422
Útban az ellenállás felé 427
Kormányátalakítás Vichyben 433

AZ ELLENÁLLÁS ELSŐ LÉPÉSEI 437

A nácik munkában 444
Laval mint a hitlerista akarat végrehajtó eszköze 450
A montoire-i találkozó 451
Elzász és Lotharingia annexiója ellen 453
Franciaország tervszerű kifosztása 454
Váratlan fordulat Vichyben 456
Részletek az illegális életből 460
Egy rettenetes tél 463
A defektes autóbusz 465
Félünk a házmesternőtől 466
A Gestapo razziája 468
A lakosság hangulata változik 470
Felhívás a Nemzeti Front megalakítására 473
Charles Debarge 475
A fegyveres harc kezdete 478
A Nemzeti Front 479
Gabriel Péri és Jean Catelas letartóztatásáról 482
Az úgynevezett vichyi nemzeti forradalom 485

A SZOVJETUNIÓ ELLENI AGRESSZIÓ 493

Megemlékezés a párizsi kommünről 496
A Drang nach Osten 498
Sztálin beszéde 501
Július 14. a megszállt Franciaországban 504
Tilos a Marseillaise 506
Keresztes hadjárat a bolsevizmus ellen 507
Hazafias akciók és hitlerista megtorlás 509
„A barbárok" 511

Látványos vonatkisiklatás 513
A châteaubriant-i tömeges kivégzés 515
Az októberi forradalom évfordulója 519
Gabriel Périt agyonlövik 523

A SZTALINGRÁD FELÉ ÖZÖNLÉS ESZTENDEJE 525

A mindennapi élet 527
Agyonlövik Pierre Sémard-t 529
Angol partraszállás Saint-Nazaire-ban 530
Arthur és Raymond Dallidet letartóztatása 534
Hogy is álltunk ekkor? 539
Együtt a katolikusokkal 540
Kuzdelem a megtorlás ellen 543
Erosodik a nép haragja 545
A szavakról a tettekre 547
A megtorlás kiterjesztése 551
A valmyi csata évfordulója 554
A hadihelyzet 556
Az októberi forradalom 25. évfordulója 559
Amerikai partraszállás Észak-Afrikában 560
Szovjet győzelem a sztálingrádi fronton 561
A déli övezet megszállása után 563
A két tábornok 568
A hitleristák elleni harc 571
Marcel Cachin megszöktetése 575
Év végi elmélkedések 577

A SZTÁLINGRÁDI GYŐZELEM ÉVE 581

Külvárosi menedékhelyem 587
A nácik mozgósítják Franciaország nagy halottait 590
Mozgalmas hazatérés 592
Emigránsok az ellenállásban 594
Lavalt egyre növekvő gyűlölet veszi körul 596
Felkelés és felszabadulás 598
A szövetségesek partraszállása Szicíliában 603

Az Ellenállás Nemzeti Tanácsának felhívása 604
A CFLN elismerése 606
A rádióösszeköttetések veszélyei 607
A fegyveres harc kiszélesedik 609
Korzika felszabadítása 613
Henri Pourtalet-t Algírba küldik 617
Larribère küldetése 618
A teheráni konferencia 620
Az Ellenállás Nemzeti Tanácsában 621
A párt álláspontjainak megvédése 623
Franciaország felszabadul 624
A második front megnyitása 627
Laval fél a második fronttól 629
Lázadás az eysses-i börtönben 630
A franktirőrök és partizánok egy harci epizódja 632
A külső front 633
Harc az STO ellen 634
Néhány szó a vidéki ellenállásról 636
Ellenállás a Pireneusokban 636
A veszélyes karikatúrától a kapitóliumi ludakig 638
A második front 639
Július 14. 640
Gyengül az ellenség 642
A szövetségesek partraszállnak Provence partjain 644
A párizsi felkelés 645
Fokozódik a fegyveres harc 648
A Vichy-rendszer összeomlik 648
Szombat, augusztus 19. 650
A csata elkezdődik 650
Vasárnap, augusztus 20. 653
Mire készül az ellenség? 654
A nép félelme 657
Augusztus 21. 658
A tűzszünet végleges kudarca 659
Augusztus 22. 659
Augusztus 23. 660
Augusztus 24. 660
Augusztus 25. 661
Visszatérésem Párizsba 662

Augusztus 26. 664
Milyen legyen Franciaország kormánya? 665
Franciaország felszabadítása 666
A felszabadult Franciaországban 668
Paul Langevin belép a pártba 670
Az ideiglenes tanácskozó gyűlés összehívása 671
Az új tanácskozó gyűlés összeül 672
Az első államosítások 674
Fabien ezredes és Romain Rolland halála 676
Első beszédem a tanácskozó gyűlésben 678
A trösztök árulása 679
Az ENSZ megalakulása 680
A hitlerista Németország kapitulációja 682
Lehetséges-e szocialista forradalom? 685
De Gaulle Eisenhowerhez 686
Hódolat a kivégzetteknek 689

Kiadja a Gondolat, a TIT kiadója
Felelős kiadó a Gondolat Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Szamos Rudolf
Műszaki vezető: Kálmán Emil
Műszaki szerkesztő: Vaisz György
A borító- és kötésterv Virágvölgy Péter munkája
Megjelent 7200 példányban
44 (A/5) ív terjedelemben
Ez a könyv az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabványok szerint készült
74.2983.66-14-1 Alföldi Nyomda, Debrecen

Majszkij, Ivan Mihajlovics

EGY SZOVJET NAGYKÖVET VISSZAEMLÉKEZÉSEI

A szerző a szovjet állam megalakulásától a második világháború végéig jelentős alakja volt a szovjet diplomáciának. 1932 októberétől 1943 őszéig mint a Szovjetunió londoni nagykövete fontos tárgyalások, sorsdöntő események résztvevője: az ezidőkről szóló visszaemlékezései nemcsak hasznos és új ismereteket tárnak fel, hanem izgalmas olvasmányt is jelentenek. A kötet külön érdekessége, hogy Majszkij nemcsak diplomáciai körökben tevékenykedett, hanem a londoni politikai és társadalmi élet számos kiválóságával tartott szoros, személyes kapcsolatot, és így a háborús Anglia valóban hű képe is kikerekedik memoárjaiból.

gasló vezető személyisége, szinte gyermekfejjel csatlakozik a kommunista mozgalom kezdeteihez. Nagy idők nagy tanúja, és Emlékirataiban a sokat megért és sokat tapasztalt ember humanista bölcsességével ábrázolja a kort, amely a forradalmak, a világháborúk, a szocializmus győzelmének történelmi időszaka lett. Hiteles és tanulságos olvasmány mindenki számára, akit a 20. századi Európa történelme érdekel.